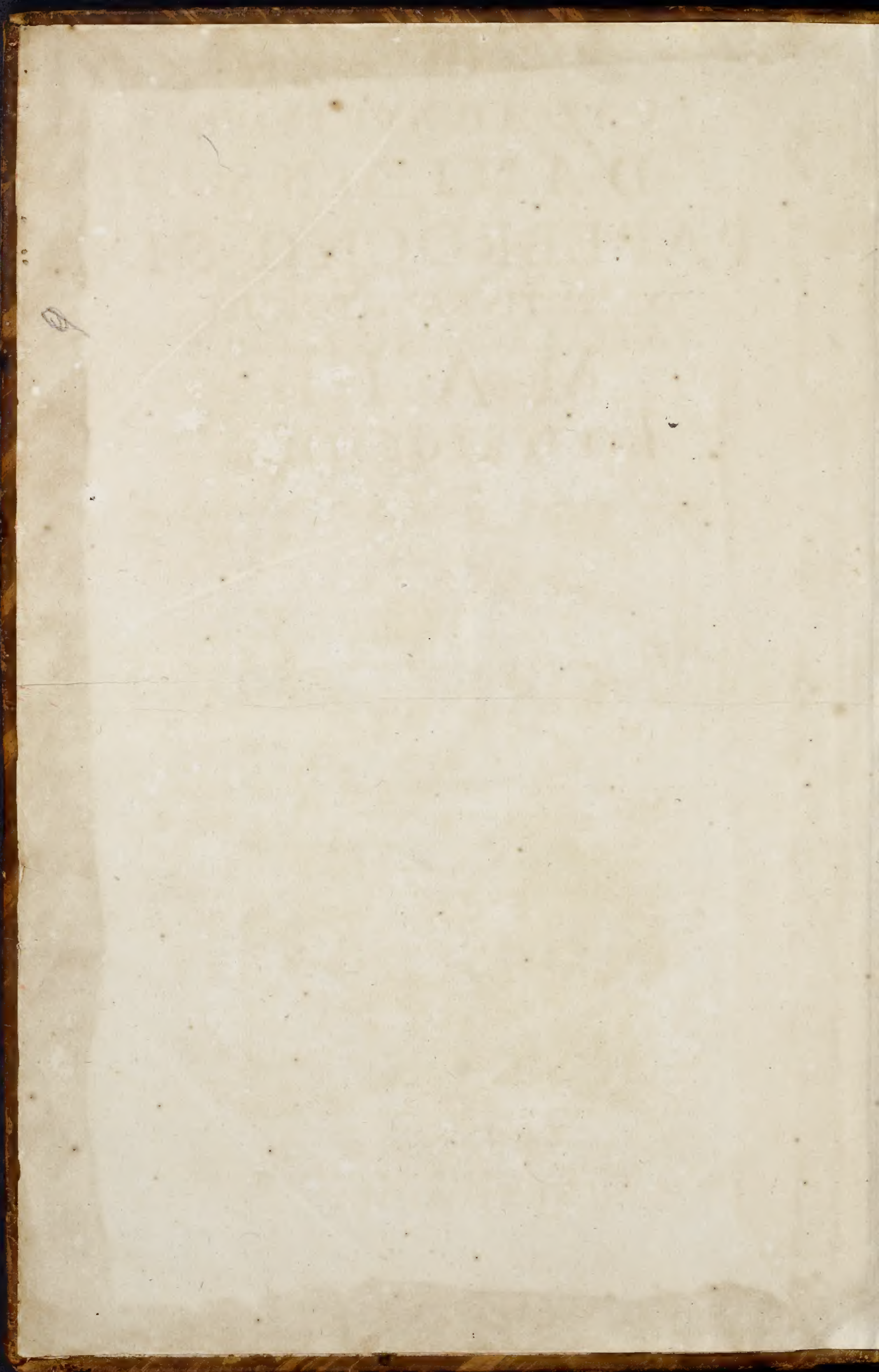
Campe 9 Auflage u. Portrait.

EX TOMO SEPTIMO
DANIELIS PAPEBROCHII S.I.
DE ACTIS SANCTORUM
MAII
DIE TRIGESIMA.

ANTVERPIÆ
Apud MICHAELEM KNOBBARUM.
A. D. MDCLXXXVIII.

REVERENDISSIMIS DOMINIS
DECANO
ET
CAPITULO
PATRIARCHALIS ECCLESIÆ
HISPALENSIS

DANIEL PAPEBROCHIUS SOCIETATIS IESU
SE SUAQUE STUDIA O. D.

Edit ad Vos Sanctus Rex FERDINANDUS, Fundator Vester, quem ante hos tres annos singulari in Volumine præcedere voluistis Tomum ultimum Maji nostri, mole sua ac multitudine Sanctorum impeditum, eoque lentius quam vota vestra patiebantur properantem; quemque ad Thronum Regiæ Catholicæ Majestatis ipsimet tunc deduxistis. Redit autem secundis, imo tertiis, curis auctior & politior Liber, eam jam formam indutus, sub qua nunc prodit grandiori in opere Tomorum septem, communibus S.D.N. INNOCENTII XI Papæ Romani Pontificis, ac potentissimi Monarchæ CAROLI II Hispaniarum Indiarumque Regis Catholici auspiciis tandem nunc absolutorum, stipantibus Regem Sanctum Sanctis, in eumdem Mensem concurrentibus, plusquam mille sexcentis, nominatim expressis. Promptum meum studium erga Reverendissimi Vestri Collegii honorem haud minus spero agnoscetis ex hac secunda & potiori editione, nec parciori eam suscipietis benevolentia, quam ex priori illa probastis nostrum Vobis obsequendi conatum: cui quid in præsentiarum accesserit, ob oculos vobis ponet.

CONSPECTUS
NOVÆ EDITIONIS.

SCHEMA

CONSPECTUS NOVÆ EDITIONIS.

SCHEMA GENEALOGICUM Regum Castellæ, Legionis, & Lusitaniæ, quatenus ad Sancti Regis Historiam pertinent.

CHRONOLOGIA FERDINANDÆA, per annos Dominicæ Incarnationis expansa.

ODE AD SANCTUM ab Emmanuele van Outers S. J. edita, cum primum Vitæ ejus Acta & Gloria postuma, curante Reverendiss. Capitulo Hispalensi, singulari volumine vulgabantur.

VITA BREVIOR.

PARS I ex Chronico Lucæ Tudensis coævi.

PARS II ex libro Hispano, dicto Flos Sanctorum, anni MDXXXII.

ACTA PROLIXIORA.

Ex libro VIII Roderici Archiep. Toletani coævi, & Chronica Hispana, juxta Ms. Hispalense edita Vallisoleti anno MDXXXV.

PROLOGUS Editoris Hispani, Magnifico & Prænobili Domino Don Fernando Enriquez inscriptus.

SYLLABUS CAPITUM LXXVIII, in quæ vetus editio dividebatur, mox ad minorem numerum contrahendus.

TABULA GEOGRAPHICA Regnorum S. Ferdinandi & confiniorum Portugalliæ, Navarræ, Arragoniæ atque Valentiæ.

CAPUT I. Alfonsi IX Regis Castellæ, qui Sancto Regi avus maternus fuit, res gestæ & obitus; Sanctique nativitas.

PARERGON I. Miraculosa pueri Ferdinandi curatio, apud Deiparam Oniensem, ab Alfonso X Sancti filio rythmice celebrata.

CAP. II. Henrici pueri breve regnum in Castella, sub sorore Berengaria primum, tum sub Comite Alvaro.

CAP. III. Henrico mortuo, regnum à Berengaria, proxima herede, Ferdinando filio traditur; frustra obnitentibus Comite & Alfonso Legionensi, Sancti patre.

CAP. IV. Victoria de Comite rebelli relata, ejusque ac fratris infelix exitus.

CAP. V. Ferdinandi matrimonium cum Beatrice Suevica, ex eaque liberi. Repressi seditiosi. Cathedralis Toletana fundata.

PARERG. II. Beatricis Reginæ miraculosa per Deiparam sanatio, simili rythmo per filium Alfonsum decantata.

CAP. VI. Maurorum diffidentium motus. Ferdinandi in regnum Legionense successio per matrem curata.

CAP. VII. Ingens victoria de Mauris ad Xerez, relata per Alfonsum Sancti Regis fratrem.

CAP. VIII. Cordubense suburbium intercipitur à Christianis, urbs deinde ipsa obsidetur à Sancto Rege.

CAP. IX. Astigensis Regis succursu aliorsum verso, urbs Sancto deditur.

CAP. X. Ferdinandi vidui cum Joanna Pontivensi matrimonium: cura confiniis tuendis & muniendis impensa.

CAP. XI Rebus domi compositis Sanctus in fidem suam suscipit Regem Murciæ, & Argonam occupat.

PARERG. III. Sancti Regis erga Sedem Apostolicam observantia, præsertim in dissidio Gregorii Papæ IX & Friderici II Imperatoris, & inde vicissim repensi favores.

CAP. XII. Expugnatâ Mulâ Giennium obsidetur & deditur, decernitur obsidio Hispalensis.

PARERG. IV. De situ & munitionibus urbis tempore obsidionis mox narrandæ.

CAP. XIII. Progressus Hispalim Rex oppida quædam per iter capit: classis ejus Mauricam vincit.

CAP. XIV. Terrestres aliquot victoriæ de Mauris.

CAP. XV Pugnæ & velitationes terra fluvioque, eventu vario.

CAP. XVI. Varia ad Trianensem pontem arcemque fortuna partium.

CAP. XVII. Deditio Hispalensis urbis ejusque descriptio.

PARERG. V. Ad quatuor præcedentia Capita, ex Hispanico Spinosæ, Zunigæ, & aliorum.

§. I. Devotio Sancti Regis erga Deiparam, durante obsidione comprobata insigni miraculo.

§. II. De imaginibus Marianis, Hispalim inductis à sancto Rege.

§. III. De Sancti Gladio & Labaro, nec non de Clavibus urbis ingredienti traditis, aliisque similibus monumentis.

§. IV. Regimen Ecclesiasticum & Politicum, Hispali constitutum à S. Ferdinando.

CAP. XVIII. Sancti Regis extrema gesta, ac pientissimus obitus.

COROLLARIUM. De simili etiam morte Ferdinandi Magni, deque ejus & Sancti Regis anniversariis.

GLORIA POSTUMA.

Ex variis Auctoribus & Monumentis collecta.

CAP. I. Miracula post mortem ex veteri Hispanico editionis Hispalensis, anno MDXXXII curatæ.

CAP. II. Translatio corporis incorrupti in novam Capellam anno MDLXXXIX.

CAP. III. Miracula recentiora, ex Summario Processuum Romæ impresso.

CAP. IV. Processus indicti pro Canonizatione: imagines cum diademate sculpi Romæ permissæ.

CAP. V. Progressus negotii, & probatio casus excepti, quoad cultum Sancti ab immemorabili.

CAP. VI. Corporis incorrupti inspectio anno MDCLXVIII, & medicorum ea de re judicium.

CAP. VII. Canonizatio à Clemente Papa X Romæ inchoata, Hispali nuntiata, & ad novum festum factus insignis apparatus.

CAP. VIII. Festum solennissime celebratum, admiranda quædam ipsum comitata aut secuta, Officium proprium impetratum.

APPENDIX.

De sancta Cruce Caravacana, credita tempore Sancti Regis allata.

Præfatio Collectoris.

CAP. I. Apparitio miraculosa sanctæ Crucis, descripta Caravacæ anno MCCCLXXV, eique consona relatio Doctoris Oncalæ, ex quibus verosimiliter docetur sub annum MCCXXVII res accidisse.

CAP. II. Antiquiora sanctæ Crucis Miracula, & informatio sumpta anno MDXCVIII.

CAP. III. Vetusta alia & probe testata, ex Historia Caravacana Roblesii.

CAP. IV. Miracula sub finem seculi præcedentis & per decursum præsentis patrata, etiam mediantibus Cruculis veræ Sanctæ Cruci admotis, ex eodem Roblesio.

CAP. V. Higueræ figmenta quibus sanctæ Crucis apparitio differtur in annum MCCXXXII, & historiæ veritas obscuratur.

CAP. VI. Quam nihilo meliori fide alius, repertos Caravacæ characteres fictitios ut Arabicos explicans, notaverit annum Hegyræ Arabicæ DXCIV, qui esset Christi MCXCVIII, sancto Regi natalis.

EPISTOLÆ.

Datæ à Reverendiss. Decano & Capitulo, occasione primæ editionis, ad Regem Catholicum, Imperatorem Romanorum, & Sereniss. Regem Poloniæ; horumque Responsoriæ.

DE S. FER-

Vera Effigies
S. FERDINANDI
Regis Castellæ & Legionis
Huius Alexandri vultum sic forsan Apelles
Pinxerit: ast animum ut noveris acta lege,
IMPERIJ FIDEIQ SACER
Gallia.
Germania.
Hispania.
fecit.

A

DE S. FERDINANDO III
REGE CASTELLÆ, LEGIONIS, ETC.
TOTIUSQUE FERE VANDALICIÆ RECUPERATORI.
HISPALI IN HISPANIA BÆTICA.
COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§. I De priori hujus Commentarii Actorumque editione, antehac seorsim curata, nunc recognita, nec parum auctiori.

ANNO MCCLII.

Nomen ætate nostra cœptum frequentari in Belgio,

Ex quo Belgio nostro hic honor obtigit, ut Gubernatorem ab Hispaniis acciperet Serenissimum Cardinalem Infantem Ferdinandum Austriacum, germanum fratrem nostri tunc Regis utroque in orbe potentissimi Philippi IV, quorum immortalis apud posteros gloria permanet; Ferdinandi nomen, rarioris alias inter Belgas usus, frequentius audiri cœpit, & felicis ominis causa ad Baptismum usurpari. Nemo dubitabat, B quin magnum illud atque præclarum esset, quod tantus tamque carus omnibus Princeps ferebat; maxime cum eodem tempore Romanum in Germania Imperium teneret Ferdinandus II; ejusque filius ac deinde successor, Ferdinandus III, titulo Hungarici Regni clareret; idem is cum quo prædictus Cardinalis Infans, anno MDCXXXIV, VIII Idus Septembris, felici ad Nordlingam pugna Suecum hostem fundens, prælusit victoriis, apud nos referendis de confœderata Francorum Hollandorumque potentia. Cum autem III Nonas Novembris Bruxellas ingressus, sequenti anno exceptus esset Antverpiæ XV Kalendas Maji, ac deinceps in ceteris Regiarum Provinciarum urbibus, apparatu tanto, quantum ulli unquam Principi, possessionem ipsam ineunti, factum nulla hominum memoria noverat; nihil jam toto Belgio crebrius iterabatur, nihil audiebatur libentius, quam nomen Ferdinandi. Qui porro altius volebant assurgere ad præteritorum temporum lumina, recordabantur Ferdinandi, primi hoc nomine Imperatoris, qui incomparabilis famæ heroi Carolo V frater fuerat, & simul cum illo nepos Ferdinandi Catholici, cujus felici cum Isabella conjugio coalita Hispaniarum regna, in unam secum Monarchiam traxerant, quidquid Provinciarum uniebatur Coronis Arragoniæ Castellæque in Belgio, Italia, ipsisque in Indiis. Erat is inter Castellæ, Legionisque Reges sui nominis Quintus, quatuor enim ante numerabat Synonymos, quorum Primus cognomen C Magni promeruerat. Verum tam omnes illi, quam quotquot cum illis toto orbe vel nominari tunc poterant, vel olim fuerant in Historiis nominati Principes Ferdinandi; excellentem quidem isti appellationi claritatem conciliare videbantur; sed cujus fulgor inanis posset judicari, nisi ei accederet vera Christianaque Sanctitatis lux, quæ vel sola clarum facit gerentis nomen, etiam in humiliori conditione.

ut valde gloriosum,

2 Non deerat quidem ea lux Ferdinandæo nomini in Hispania; nam dictus apud Castellanos Legionesque Tertius, cognomine Sancti Regis secernebatur ab aliis. Sed eadem Sanctitas tam parum nota habebatur vulgo, etiam Hispanico, ut, exceptis Hispalensis urbis incolis accolisque, vix quisquam Patronis Hispaniarum Sanctis adnumerare Ferdinandum audiretur. Imo Ioannes Tamajus de Salazar, (quem si ceteri omnes tacuissent, hic oportuisset disertissimum fuisse) Gallicano Andreæ Saussaji Martyrologio tomorum duorum, suum sex tomorum Hispanicum oppositurus, cum undecumque contraheret Sanctos, quotquot vel suspicabatur conducere posse augendo numero, non cogitavit de Sancto Rege Ferdinando. Adeo ut Franci, etiam post editionem illius Martyrologii, tanto copiosioris suo, in suo S. Ludovico, ante quatuor fere secula canonizato, viderentur sibi posse Hispanos despicere, quasi nullum eatenus ostendere valentibus sanctum suæ gentis Regem (nam Hermenigildus, Princeps tantum, pro Regno Martyrium erat consecutus à patre) aut certe talem Sanctum, cui is titulus esset Apostolicæ Sedis judicio vindicatus. Habebat id ægre pios multos fideles, quibus gloriosa Ferdinandi appellatio ex sacro obtigerat fonte, optantibus Sanctum sui nominis Patronum indigetari, quem E annuo cultu prosequerentur, secundum jam receptum inter Catholicos morem, laudatissimum sane & ad multa utilissimum. Quamvis enim nonnullis in locis reperiebatur Flos-Sanctorum pervetus, ubi inter aliorum Sanctorum quas vocant Legendas, ante centum quinquaginta annos typis Hispalensibus Hispanice editas, inveniebantur Vita & miracula gloriosi Regis Don Ferdinandi, qui Hispalim recepit; non tamen nisi ab Hispanis legi liber iste poterat; quin etiam Auctor, titulo Gloriosi Regis contentus, abstinebat elogio Sancti, licet veteri usu apud Historicos suæ gentis præscripto: quin etiam exprobrabat Hispalensibus, quod novum in Ferdinando Patronum adepti, cujus sanctitatem, intra tam breve tempus, Deus ac Dominus noster per tot miracula manifestavit, necdum pro eo canonizando supplicationem misissent.

non item ut sanctum,

parum laborantibus olim pro eo Hispanis.

3 Hujusmodi improperium videbatur in omnes, non solum Hispalenses, sed etiam Hispanos tanto justius torqueri; quanto majoribus luculentioribusque beneficiis, si more humano res æstimentur, illos sibi obstrinxerat Ferdinandus, quam consobrinus suus Ludovicus Francos. Hic siquidem, pro Christi religione contra infideles certans in Oriente, non unum terræ pedem restituit Reipublicæ Christianæ, qui non fuerit amissus intra breve tempus, ipsomet adhuc vivente & vidente: Ferdinandus vero Sanctus, sic expulit Mauros tota fere Bætica, per annos F quingentos ab iis infessa, ut numquam in ejus possessionem redire potuerint. Avitum quoque ac paternum regnum ingentibus augens accessionibus, fidei etiam Christianæ cultum longe lateque propagavit, iis in partibus non amplius eradicandum: idque dum agit, & Barbarorum vires distinet atteritque, ceteris quoque Hispanicis Regibus facultatem præbuit paria agendi, adversus sibi conterminos Saracenos. Verum qui omnia momentis temporibusque suis prudenter disponit Deus, Ludovico censuit deproperandos Cælitum honores legitimos, pro ea quam ipsi non dederat prosperorum successuum gloria in terris; Ferdinando autem tunc primum eos voluit auctoritate Pontificia assertos, quando bellorum felicius ab eo gestorum memoria, attrita per temporum vetustatem, segnius afficiebat obliviosos meritorum præteritorum animos. Excitavit enim Catholicorum Regum atque Capituli Hispalensis studia, hujus, ut Fundatori; istorum, ut Progenitori suo eum peterent cultum in Ecclesia universali decerni, quem à tempore immemorabili recte eidem delatum in Hispalensi, tot tantisque Deus indies declarabat miraculis, quot fuerunt

licet magis ad id obligatis, quam Franci pro S. Ludovico.

Ferdinando nuper tandem declarato,

A

publicis Processibus cognita & approbata. Exhinc sanctius ac venerabilius haberi cœpit, non Hispanis solum, sed exteris quoque nationibus pluribus, Ferdinandi *nomen, cujus merita quo citius latiusque pervulgarentur, persuaderi mihi passus sui, ut anno* MDCLXXXIV, *sineret ultimo Tomo Maji præcurrere seorsim ejusdem Acta;* *editaanticipate Acta,* *eademque ratione satisfacerem curiositati multorum, quibus tot voluminibus quot opus nostrum de Sanctis complectitur complecteturque, aut legendis otium aut coëmendis commoditas deest; adest tamen non parva cupiditas penitius cognoscendi, quid istud sit operis, cujus molitioni jam pene sexaginta annos impensos audiunt, nec pauciores impendendos restare, priusquam totus sacer Annus, eo quo cœpit pede, decurrat ad finem, quinquaginta aut pluribus Tomis explicatus.*

4 *Etenim eâdem investigandæ ac tenendæ antiquitatis curâ, eâdem methodo discutiendi ambigua & obscura illustrandi, eâdem libertate ac sinceritate discernendi falsa à veris, dubia à certis, quæ hic tractantur* Sancti Regis Ferdinandi *Acta;* *ut specimen totius operis,* *decessores quoque mei* RR.PP. Joannes Bollandus *&* Godefridus Henschenius *omnium* Sanctorum, quotquot toto orbe coluntur vel à Catholicis scriptoribus celebrantur, *res gestas atque memorias, quæ quidem ad suam notitiam pervenissent,*

B

tractandas sibi proposuerunt ipsi, mihique continuandas reliquerunt. Eæ lucubrationes utinam vel legantur, eo quo ipsas scribimus animo, id est, à præjudiciis liberò, vel legere omnia non valentes aut non volentes, sibi sinant persuaderi, isti quod tenent specimini similia esse cetera: quando, adversus qualiacumque demum obloquia, ea optima defensio est, quæ non insinuatur verbis, sed præstatur operibus. Porro ex tali anticipandæ singularis editionis consilio hæc quoque emersit commoditas; quod, dum omnia per manus meas alienasque transierunt sæpius, prius quam ad principalem inter ipsa Maji Acta impressionem veniretur; opus ipsum evaserit variis in locis politius ornatiusque, correctis etiam erratis nonnullis, quæ priorem diligentiam nostram fugerant; vel nunc etiam me laterent, nisi ea didicissem amicâ suggestione Hispanorum eruditorum, & propiori rerum, locorum, ac personarum notitia imbutorum. Talium judicio censuraque doceri sicut sincere petii, sic æstimavi in partem felicitatis; *nunc recognita* *ingenue profitens, non esse me ex eorum numero, qui gloriantur; quasi primo conatu omnia dederint perfectissima; & istud Pilati videntur assumpsisse pro tessera.* Quod scripsi, scripsi. Πάντα κατορθεῖν ἢ μηδὲν ἁμαρτᾶν Θεῶν ἐστι: Omnia quam rectissime facere, & in nullo deficere, Deorum est, *inquiebat ille,* non hominum. *Et libentius illud alterius Sapientis usurpavero,* Γηράσκω ἀεὶ μανθάνων

Senesco discens nonnihil quovis die.

Si autem αἱ δεύτεραι φροντίδες σοφώτεραι, *ut vulgatâ inter Græcos parœmiâ dicitur, ad docendum, quod* secundæ *quæque* curæ sapientiores *prioribus sint: quanto magis tertiæ quartæque addent aliquid perfectionis operi cui fuerint impensæ?* *prodeunt multo correctiora.* *Has autem etiam alibi à me impendi, impendendasque deinceps, in postea conficiendis Actorum jam editorum Supplementis; & quidquid agnovero minus recte scriptum, me in iisdem fideliter retractaturum; facilius putavi credendum, si isti etiam peculiari tractatui, in ipsa prima editione, antequam ea plane absolveretur, subjicerem* Appendicem addendorum, mutandorum, corrigendorum, *sicut feci; & istic notata suis quæque locis jam addo, muto, corrigo, longe copiosius quam istic promisi.*

D

§. II De vetustate nominis Ferdinandæi, ejusque deinde claritate & etymologia ex veteri Gothica.

5 *Nominis nullum indicium ante seculum 10.*

N*Vnc ut undiquaque notum habeas nomen, tot titulis venerabile, invenio quod primus, qui Castellam cum dignitate Comitis tenuit, beneficio Garciæ Regis Legionensis sub finem seculi* IX, *dictus fuerit* Ferdinandus: *anteriorem vero nullum reperio in Historia Hispanica dignum nominari. Nam quod ad* S. Ferdinandum, Cajacensem in Campania Episcopum, *pertinet,* XXVII *Iunii à nobis recolendum; nemo facile dicet quo seculo vixerit, licet ex Hispania advenisse in Italiam satis verosimilis opinio habeat. Qui autem ex figmentis Higueræ, inter veraces Historicos numquam absque commiseratione (nolim enim dicere, indignatione) nominandi: qui, inquam ex figmentis Higueræ* Ferrandum, Diaconum Carthaginensem in Africa *sub annum* DXL, *attraxerunt Cartagenam in Hispania, ut deinde facerent Toletanum Archiepiscopum,* XXXI *Maji inter Sanctos habendum, nec refutari quidem merentur. Verum tamen est, quod tempore* S. Ferdinandi Regis, *pro uno eodemque nomine accipiebantur* Ferdinandus *&* Fer-

E

randus; *uti patet ex subscriptionibus chartæ Regiæ, communicantis privilegia Fori Toletani Hispalensi civitati, sub quo leguntur* Ferrandus Gonsalvi *&* Munio Ferrandi; *atque ex Epistolis Honorii Papæ scriptis,* Ferrando Illustri Regi Castellæ; *quamvis hic nomen suum Latine non aliter quam* Ferdinandus *signaret; Hispanice autem* Fernando, *pro quo Italice fere scribitur* Ferrante. *His autem non obstantibus censeo diversissima esse nomina* Ferrandus *&* Ferdinandus, *uti sunt* Ignatius *&* Ynecus; Theodorus *&* Theodoricus; Ignatius *scilicet à Græcis institutum; cum* Ynecus *&* Theodoricus *sint Gothica, planeque aliam etymologiā habentia nomina. Et* Ferrandum *quidem dici censeo à Latino* Ferrare, *sicut* Amandum *ab* Amare; *licet propter similitudinem quamdam litterarum confundatur cum* Ferdinando, *pro eodemque accipiatur.* *à quo diversum plane Latinum Ferrandus.* Ferdinandi *vero nomen judico, aut in Hispania primo compositum fuisse, aut illuc invectum, ab aliqua externa natione, alia quam fuerint Carthaginenses Phœnicum propago ex Africa, vel Romani ex Italia advecti; atque adeo originem suam debere vel Gothis, in Septentrione exortis atque anno* CCCCXII *Hispaniam ingressis; vel Saracenis, quos in Gothorum exterminium eodem submisit Africa, sub annum* DCCXIII. *licet vulgi acceptione confusum cum Ferdinandus.*

6 *Duplex ergo ex alterutra linguâ invenio duci nominis* Ferdinandæi *Etymon, utrumque auspicatissimum. Primum ex Arabica Maurorum Hispaniensium lingua suggerit Carolus Macer, in additionibus ad Hierolexicon Dominici fratris sui, docens,* Ferh-din-handu, *illa in lingua idem esse, quod,* Gaudium fidei habet ipse, *vel,* Gaudium fidei apud eum; *quo nescio quid aptius excogitari possit ei, qui restituto in tot regnis* Fidei *Christianæ cultu,* gaudium *percepturus erat, non solum in tempore, sed etiam in æternitate, ipsumque toti Hispaniæ facturus commune.* *Onomatopœia felix ex Arabica,* *Sane Sarraceni, quamvis nihil minus teneant quam veram* fidem *aut* Dei legem, *utrâque tamen mirabiliter gloriantur, seque unos* Fidelium *appellatione censeri volunt; unde & Imperatorem suum appellant* Miramolinum, *quod integre scribendum esset* Amir-almunim, *id est,* Imperator Fidelium. *Quin & in hujus nostri avi historia invenio* Fekhred-dinum *quemdam (quod* Gloria legis *interpretatur) qui totius regionis Carmelum inter & Damascum jacentis Dominus, plurima Turcis damna attulit in Syria, indeque Romam venit ad* Paulum V, *ac denique Constantinopoli plexus est capite anno* MDCXXXIII. *Verum quantumlibet istæc ab Arabibus*

A Arabibus sumpta Ferdinandæi Nominis derivatio, feliciter adinventa, blandiatur ingenio, ad honorem Sancti Regis ex nomine suo quærendum propenso; horret tamen animus ab ea suscipienda. Vix enim induci possum ut credam, Hispanos Principes, germanam veterum Visigothorum sobolem, qui possesso per tria secula Hispaniarum imperio pulsi à Mauris, atque in montes Cantabriæ reducti, ibi antiquos mores fidemque servarunt; paulatimque invalescentes, cedentibus vicissim Mauris, Callaicũ, Legionense, Navarræum atque Arragonium regna fundarunt, ac Maurorum odium quasi cum materno lacte hauserant: hos, inquam, Hispanos, credere non possum, adamasse nomen, aliunde sumptum quam ex Gothica majorum suorum lingua; & quidem ex lingua non simpliciter aliena, sed exosissimæ sibi gentis. Si posset ex Græca Latinave peti verosimile etymon, deberemus eo esse contenti: has enim linguas non poterant Gothi magnopere fastidire, postquam Christi fidem edocti à Græcis, ineunte seculo IV; ast sub Valente in Arianismum cum suis adhuc Gentilibus Regibus protracti, in veteri sua ad Danubium sede, errorem in Hispania deposuerunt, docentibus eos ibidem Latinis Episcopis, S. Isidoro & aliis. Nunc dum constat Ferdinandi nomen, nec Græcæ, nec Punicæ, nec etiam Latinæ originis esse; minus autem credibile videatur fluxisse à Mauris; restat ut ejus compositio & originalis significatio à Gothis B accersatur.

verior ex Gothica majorum lingua,

7 Ad hujus porro investigationis viam reperiendam, scire convenit, Gothos sive Gotthos, vel à Divinitate, vel à Bonitate, sua in lingua nomen sibi fabricatos (Got enim & Bonum & Deum iis significabat) processisse ex iis hodiernæ Sueciæ partibus, quæ usque in præsentem diem interjecto lacu Wettera divisæ, Westrogothiæ & Ostrogothiæ, id est Occidentalis atque Orientalis-Gothiæ nomina retinent; quæ deinde nomina postmodum resumpta apud Italos & Hispanos, his Visegothos, istis Ostrogothos dederunt; quatenus Italia Orientem, Hispania Occidentem respicere dicuntur, relatæ ad se invicem. Gothi ergo à Septentrione, per Balthicum mare, in eas transgressi provincias, quæ nunc censentur Pomerania, Misnia, Bohemia, & Hungaria, ad Danubium denique sedem fixerunt (ubi nunc Transilvani, Walachi & Moldavi incolunt) ibidem noti sub Constantino Magno; sub quo jam aliqua inter eos Ecclesia gentis misit Episcopum, Patribus Nicænis adnumeratum. Huic succedens aliquis ejusdem nationis nomine Ulfilas, sacros libros transtulit in Gothicam linguam, litteras plerasque mutuatus à Græcis. Verum cum Principes Gothorum, etiam tunc Gentiles omnes, internecino odio dissidere cœpissent armisque confligere; pars debilior, Valentis Imperatoris Ariani auxilium demeritura, Christi legem amplecti spopondit, sed qualis apud Imperatorem erat. Hæc itaque pars Cæsareis auxiliis C facta validior, alteram quoque partem coëgit Arianismũ sequi, non sine multorum Martyrum gloriosa morte, de quibus à nobis instituitur sermo ad XXVI Martii & XII Aprilis. Sic infecta universa Gothorum natio, dimissa habitatione Danubiana in Italiam Hispaniamque effudit sese, illuc invehens Arianismum, una cum litteris, tum iis quas Vlfilas invenerat, quadamtenus Græcis; tum Runnicis, quas è Suecia primitus advexerant; cumque originariâ Gothicâ linguâ, non sic alteratâ, quin adhuc multam retinerent affinitatem ad eam, qua hodiedum Sueci Teutonesque loquuntur. Patet hoc ex nominibus Gothicorum in Hispania Italiaque Regum ac Principum, Athanarici, Alarici, Sigerici, Theodorici, Amalrici, Errici, Witerici, Roderici; Ataulfi, Aistulfi, Sigulfi, Sigenulfi; Athanagildi, Leovigildi; Trasemundi, Rosemundi, Veremundi; Kindaswindi Regiswindi; Ranemiri, Richemiri; Adalwaldi, Grimoaldi, Rodoaldi; Gundeberti, Cuniberti, Liutberti, Ragimberti; Asprandi, Luitprandi, Hildebrandi; Garibaldi, Gondemari, Recaredi, Sisenandi, pluriumque aliorum; quibus sigillatim etymologiam aptare ex nostris Septentrionalibus linguis haud esset difficile; itáque demonstrare, quanta cum ratione possit Ferdinandi nomen D hac via indagari.

multum simili Sueco-rum lingua,

ex quorum nunc regno olim progressi ad Danubium Gothi,

retinuerunt nomina Suecicis affinia

8 Sed ne conjecturali dumtaxat ratiocinio niti videar, adducendum est aliquod veteris linguæ Gothicæ monumentum, ipsoque gentis in Hispanias ingressu antiquius. Est autem Euangeliorum traductio Gothica, per supra nominatum Episcopum Vlfilam tempore prædicti Valentis composita, & forsitan ab ipso Imperatore scribi curata ac dono missa Fritigerni Regi, fœderato suo, suaque opera converso, dicam? an perverso. Imperialem certe majestatem præfert purpureus membranarum color, & splendor argenteus litterarum, elegantiâ prorsus exquisitâ descriptarum: quas in scribendo prærogativas credibile est Orientis Imperatores usurpasse, sicut Sinarum Imperatores usurpant minio imprimere libros, quod ceteri faciunt atramento, & in operculis eorumdem uti colore flavo. Codicem illum, nescio quo casu illatum in Sueciam, primam veterum Gothorum patriam, Regia nunc servat Bibliotheca, sed plusquam dimidia parte mutilum; & formatis ad ejus exemplum typis Gothicis, quidquid ejus superfuit, in lucem dedit Henricus Iunius, Dordraci in Hollandia anno MDCLXV, cum accepto inde Gothicæ linguæ Glossario; utique futuro ampliori, si omnia quatuor Euangelia integra habuisset auctor, vel etiam Biblia veteris ac novi Testamenti omnia. Isto in Glossario E invenio Fair (quod Anglo-saxonum, Teutonum, & Belgarum mollioribus aliquantum dialectis Far, Fer, & Ver effertur) idem esse quod Longe sive Procul: Thein (quod iisdem Dialectis Thin, Dein, Dyn pronuntiatur) Tuus, tua, tuum redditur: Handus denique, aliis Hand vel Hant, significat manum: atque ita Fair-thein-handus ac molliori effatu Fer-din-andus & contractim Fernhandus aut Ferhandus, propriissime esset, Manus tua procul; vel is cujus manus, id est, potentia, robur, virtus longe ac procul valet, tenditur, aut sentitur; secundum istud Poëtæ,

explicanda sicut & nomen Ferdinandi,

Manu procul valentem significans,

An nescis longas Regibus esse manus?

9 Longam certe Ferdinandi gemini, Primi scilicet ac Tertii, manum experti sunt in bellis Mauri; quin & fama hujus, in Africam trajecturi, longius præcucurrerat, novum ei istic Imperium spondens, nisi placuisset Deo felicem victoriarum ejus cursum morte feliciori sistere ætate media, & ad æternæ beatitudinis bene meritam coronam Sanctum suum evocare. Non eadem fuit fortuna Ferdinandi II: Legione enim imperitans, & nullos circa se Mauros limitaneos habens, nec tamen valens ab armis quiescere, manum suam extendit in Christianos vicinos proximeque consanguineos Principes; primum quidem in nepotem puerum Alfonsum IX, cujus pene totum regnum in suam redegit potestatem, ab eodem postea pubere feliciter expulsus è Castella; deinde, justiori longe titulo, contra novum ac primum Lusitaniæ Regem Alfonsum, socerum suum, & F proavi sui Alfonsi scilicet VI nepotem, quem prælio fudit, duxitque captivum. In eo autem quem Catholicum appellamus Ferdinando V, (nam Quartus, Sancti Regis Pronepos, in ipso rerum contra Mauros gerendarum initio, occupatam ab iis Alcaudetem obsidens, mortem contraxit juvenis, anno MCCCXII) in Quinto, inquam Ferdinando Caroli V Imperatoris Avo, rursum vim suæ significationis exeruit Nomẽ: quando is omnes fere totius Hispaniæ provincias potentissima sua manu complexus, cum utraq; Sicilia ac Balearicis insulis, eamdem trans Atlanticum Oceanum porrexit in novum illum mundum, quem auspiciis ejus Columbus invenit, ac porro demonstrare perrexit Americus, & Americam dixit; ibi una cum Castellanis Arragoniisque insignibus Crucem plantans, cui tot barbaræ nationes paulatim subjicerentur. Ita in nostro orbe grande jam olim Ferdinandi nomen, ultimis hisce duobus seculis grandius etiam evasit in altero: quod sub tot gloriosissimorum Ferdinandorum Nepote Carolo II gloriosius etiam reddat is, à quo & in quo omnis vera magnitudo exordium habet, & finem accipit, seu potius sine fine perennat.

& reapse pluries impletum.

in Regibus sic nuncupatis.

A idem Leopoldo I Imperatori, trium Ferdinandorum Austriacorum Filio, Nepoti, Trinepoti, & per totidem gradus, quot noster Hispanus Monarcha, Castellanos Legionensesque Ferdinandos attingenti, concedat; quantum ille in altero Orbe terrarum possidet, à majoribus acquisitarum Christoque adductarum fere sine armis ac sanguine; tantum in hoc nostro eripere Turcis cultuique restituere orthodoxo, Marte felici; funditusque evertere, quod jam coram eo ruere cœpit Ottomannicum Imperium, Constantinopoli ipsisque Hierosolymis receptis.

§. III De antiquis Actorum hic dandorum scriptoribus: deque libro, qui fertur ætate Sancti sub rupe inventus.

Rodericus Toletanus & Lucas Tudensis, coævi,

10 Idem Mauri, qui nominatissimam sub Romanis Imperatoribus ac Gothicis Regibus Hispalim, anno DCCXIII cum reliqua Bætica, cujus ipsa Metropolis erat, redegerunt in potestatem; sicut sacra profanaque omnia ad suum conformarunt arbitrium, ita etiam nomen commutaverunt, & dixerunt Saviliam; quod eorum lingua Domum opulentam seu divitiis abundantem significare, discimus ex descriptione Andaluziæ inserta lib. 17 Atlantis seu Geographiæ Blavianæ. Hanc cum B Mauris eripuisset anno MCCXLVIII Rex Ferdinandus, sui nominis Tertius, cognomento Sanctus, resumpta Latine scribentibus prior appellatio est, posterior in usu vulgi mansit. Mutatis civibus, non fuit mutata etiam fortuna urbis & opulentia: præ cunctis tamen divitiis ejus æstimandus est ipse, qui post restitutam in ea Christianam Religionem, & dotatam munificentissime Ecclesiam, non solum Regni sedem ibi elegit habere quoad postea vixit, sed etiam sepulcrum, pretiosissimus ipse thesaurus urbis. Eo regnante, prius quam ista fierent, floruerunt in Hispania nobiles duo scriptores, Rodericus Ximenez, Archiepiscopus Toletanus in Castella, ab anno MCCVIII usque ad MCCXLV; & Lucas, Tudensis Diaconus, postea & Episcopus in Gallecia, usque ad annum MCCXL. Primus novem suos de Rebus Hispaniæ libros perduxit ad annum MCCXLIII; secundus, cum adhuc Diaconus esset, mundi Chronicon contexuit usque ad annum MCCXXXVII. Ex his Rodericus, eo majoris fidei censendus est, quo plurium rerum quas scribit testis certior, utpote Regia castra sæpe secutus, & omnium Regni negotiorum particeps: nec tamen contemnendus secundus, cui magis propositum fuisse videtur sancti Regis virtutes persequi. Utriusque igitur contextum hic damus: &, pro iis qui utrique deficiunt an-C nis, suum cuique addimus supplementum, ex antiquioribus, quæ nancisci potuimus, Hispanicis monumentis. Deficienti circa finem Tudensis contextui (quem primo loco dare placet sub titulo Vitæ brevioris) succurret Legenda vetusta, quam reperimus in libro Flos-Sanctorum dicto, editionis Hispalensis anni MDXXXII. Roderici verba invariata, ex Francofurtensi anni MDCIII editione desumpta, inteximus Actis prolixioribus Chronicæ, in Codice Ms. Hispalensis ecclesiæ Hispanice reperta, & quatenus opus fuit Latine reddita, secundum editionem Vallisoletanam anni MDLV, sumptam ex alia vetustiori, forsitan Hispalensi, anni MDXV, uti apparet ex Prologo.

supplentur ex Veteri legenda & vetustiori Chronica:

12 Legendam istam tempore Catholicorum Regum Ferdinandi & Isabellæ, adeoque ante finem seculi XV aut initio sequentis compositam esse, colligitur ex Miraculo XI, ibidem relato. Chronica multo antiquior est, & tantum non à coævo Auctore conscripta; quod intelligitur, non solum quia sic consequenter scriptæ fuerunt Chronicæ Regum subsequentium: Alfonsi Sapientis, Sancii IV, Ferdinandi IV, Alfonsi XI (quarum posteriores duas etiam habemus, impressas iisdem typis circa annum MDL, alias duas vehementer optamus nancisci) sed etiam, quia Alfonsus Sapiens scripsit ipse, aut nomine suo scribendam curavit, vulgari gentis lingua, Chronicam Hispaniæ generalem, quæ similiter dicitur impressa haberi anno MDLI, & à nobis æque desideratur. D Etenim ex variis locis utriusque Chronicæ, inter se collatis ab Alfonso Morgado, infra laudando, manifeste apparet, iisdem fere verbis Chronicam utramque procedere, ita ut unam ex altera sumptam esse oporteat; utra, non facile discrevero, cui altera tantum ad manum est. Christophorus Bagnez de Salcedo, Particularem ex Generali atque ex Roderico Toletano compilatam, censet. Præterea cum in Chronica Ferdinandæa Cap. 74 agitur de Mezquita majori Maurorum, post captam Hispalim in ecclesiam Cathedralem, sub titulo S. Mariæ, jussu Regis Sancti conversa, & Cap. 78 de ejusdem ibidem sepultura; nulla omnino fit mentio, aut novæ ecclesiæ, augustiori qua nunc conspicitur fabricâ construi cœptæ; aut corporis tali occasione translati ad aliud veteris Mezquitæ sacellum, novæ ecclesiæ contiguum. Atqui Morgadus scribit, haud multis post Sancti mortem annis ea de re cogitari cœptum; Spinosa vero expresse asserit, sub Rege Sancio, Sancti nepote, qui anno MCCXCV cessit è vivis, datum fuisse operi augustissimo initium. Quibus positis superfluum est loqui de quatuor inauratis sphæris, supra turrim ecclesiæ olim lucentibus, quæ describuntur num. 114, velut tum cum Chronica componeretur adhuc stantes; licet constet E ex Morgado, quod anno MCCCXCIV, terræmotu excussæ comminutæque fuerint, nec repositæ amplius. Addiderim tamen, quod si revera tam antiqua est hæc Chronica, oporteat eam transcribendo fuisse nonnullis locis interpolatam vitiatamque, quemadmodum in Annotatis observamus. Item observo, editionis antiquæ auctorem Sebastianum Martinez, in Proœmio ad lectorem, protestari, quod fideliter inhæserit verbis Ms. Codicis; nisi quod aliqua, usu omnino obsoleta, mutanda putaverit in alia tunc usitatiora; quod in Chronicis Ferdinandi IV & Alfonsi XI factum ab eo non legimus.

aut saltem sub ejusdem nepote Sancio scripta videtur.

13 Post Toletanum atque Tudensem, inter Scriptores Latinos de S. Ferdinando, tertius nominandus venit Alfonsus à Cartagena, ex Episcopo Zamorensi post annum MCCCCXII usque ad XXXIV Burgensis Antistes, in Rerum Hispanicarum Anacephalæosi cap. 83, ubi more suo, ut ceterorum Regum, sic etiam hujus imaginem proponens, Depingitur, inquit, Fernandus armatus in equo, prope civitatem Sevillam, quodam Arabe dante ei claves: quia civitas illa, per longam & strictam obsidionem ab eo afflicta, in deditionem ejus devenit. Tacet de diademate & titulo Sancti: sed similiter de utroque tacuit capite 26, agens de S. Hermenigildo. Quartus inter Latinos venit Rodericus F Sancius, post Ovetensem & Zamorrensem Episcopatus administratos, factus penultimo vitæ anno, Christi MCCCCLXX, Palentinus Episcopus, nescio cur apud Baronium & in Summario sæpius dictus Gerundensis: qui Historiam Hispanicam partibus quatuor deduxit. Hic parte 3 cap. 40 ait, quod nullus ante eum (scilicet Ferdinandum) bellis felicior aut in pace moderatior fuit. Et hoc ipsum ex præcedenti capite egregie probari potest, ubi legitur, quod interrogatus, cur longe plus regni fines auxisset quam multi ejus progenitores, quippe qui recuperavit quod illi perdiderunt; respondisse fertur verbum, suo auctore & sempiterna commemoratione dignum: Patres, inquit, mei fortassis animo gerebant principatum terrenum exaltare potius, quam fidem plantare; augere sibi populum multum, sed non stabilire divinum cultum: quare decepti sunt in adinventionibus suis. Itaque ad cælum oculos vertens, Tu Domine, qui scis corda & renes hominum, nosti, quia non meam, sed tuam gloriam quæro; non tam caducorum regnorum, quam fidei tuæ Christianæque religionis augmentum desidero. Ita ille, qui locus in Summario Processuum tribuitur Michaeli Mauclero, veluti insertus ejus libro, de

Imago ex Alfonso Zamorensi.

Elogium ex Roderico Palentino:

hæc sub Alfonso sancti Regis filio,

A *de utriusque Monarchiæ sacro fœdere: sed hic Germanus scriptor recentior est, atque Palentinum transcripsit: ignota autem nobis sunt* Annalia Hispanica, *allegata à prædicto Roderico Sancio; &* Martinus Cusentinus, *ex quo idem se dicit accepisse quod sequitur.*

Prophetia de eo ex Martino Cusentino,

14 Hujus gloriosi Regis tempore, quoddam mirabile, ad nostræ Catholicæ fidei exaltationem, accidisse fertur. Nam (ut Martinus Cusentinus scribit) cum apud Toletum quidam Judęus, gratia ampliandi vineam suam, rupem comminuisset; in medio saxi concavitas reperta est, ubi liber erat folia lignea habens, descriptus tribus linguis, Hebræis, Græcis, & Latinis; scriptura vero quasi unius psalterii videbatur. Hic liber de triplici mundo differebat, ab Abraham usque ad Antichristum; Principium vero tertii libri ita incipiebat, à Christo sic exordiens: In tertio mundo filius Dei nascetur in mundo ex virgine Maria, patieturque pro salute hominum. Quod cum Judæus conspiceret, statim cum familia sua sacro fonte renatus est. In fine itaque libri dicebatur, quod tempore Fernandi Regis inveniri debebat, [propietates hominum uniuscujusque mundi exprimendo.] *Eadem leguntur in Chronico* Nicolai Triveti *Dominicani, sub annum* MCCVII *scripto in Anglia,* B *insertoque Spicilegiis Acherianis tom.* 8, *quasi acciderint anno* MCCL, *& interseruntur verba inter* [ ] *relata.*

non videtur majoris esse fidei,

Multum autem ab Hispanis recentioribus ista ponderantur, uti etiam in Summario Processuum num. 17, *tamquam singulare opus Providentiæ divinæ, famuli sui nomen, quinque minimum seculis prius quam nasceretur, revelantis ei, qui ipsum librum ibi abscondisse præsumitur sub ingressum Maurorum in Hispaniam. Verum, ut ingenue fatear, dum considero, in illo tam mirabiliter, ut prætenditur, invento libro, velut auctoris Christo prioris, nihil repertum ob quod mereretur ad notitiam posterorum transmitti, nisi istum de Messia nascituro locum, & notam temporis quo esset reperiendus; vehementer metuo, ne* S. Ferdinandi *avo liber iste fuerit primum abditus, & mox erutus à Iudæo, aliud quam par est lucrum per Baptismi susceptionem captante, atque ita tota res mera fabula sit.*

quam tabulæ librique prope Granatam reperti,

15 *Certe simili fraude defossæ, & seculo superiori exeunte refossæ fuerunt,* in cavernis cujusdam montis prope civitatem Granatensem, laminæ quædam plumbeæ atque membranæ, Arabico sermone atque charactere exaratæ, in quibus, ex Arabico in C Latinum sermonem fideliter versis, repertum est contineri libros infra scriptos:

Liber fundamentorum fidei.

Liber de essentia veneranda.

Liber ordinationis Missæ Jacobi Apostoli.

Oratio & defensivum Jacobi, filii Samechi Zebedæi, Apostoli, ad omnes adversitates.

Liber beatissimi Apostoli Jacobi, filii Samechi Zebedæi, de prædicatione Apostolorum.

Planctus Petri, Apostoli Vicarii.

Liber rerum præclare gestarum D. N. Jesu, & miraculorum ejus, & matris ejus Mariæ sanctæ Virginis.

Liber historiæ certificationis Euangelii.

Liber donorum præmii.

Liber mysteriorum magnorum.

Liber colloquii S. Mariæ Virginis.

Liber sententiarum circa fidem.

Liber historiæ sigilli Salomonis.

sub titulo S. Iacobi ac discipulorum ejus,

Liber assequibilium divinæ potentiæ.

De natura Angeli & ejus potentia.

Liber relationis doni domus pacis, & tormenti domus vindictæ.

Liber rerum præclare gestarum Jacobi Apostoli, & miraculorum ejus.

Pars secunda libri rerum præclare gestarum Jacobi Apostoli. D

Qui quidem libri, ad Apostolicæ Sedis judicium pridem delati, atque anno MDCXLI *severe prohibiti legi, explicari, aut defendi, anno denique* MDCLXXXII *absolute condemnati fuerunt; ut qui* falso tribuantur beatissimæ virgini Mariæ, & sancto Apostolo Jacobo Majori, aut ipso dictante ejus discipulis Thesiphonti & Cæcilio; imo sint pura figmenta humana, in perniciem Catholicæ fidei composita; & respective contineant hæreses atque errores, ab Ecclesia Catholica damnatos; ac adversentur litteræ sacræ Scripturæ, & expositioni sanctorum Patrum, & usui Ecclesiæ; quin etiam plura redoleant Mahometismum, nec parum inducere videantur fideles ad sectam Mahometi, è cujus Alcorano, & aliis Mahometanorum impurissimis libris, non modicâ illorum pars agnoscitur transcripta.

& merito damnati;

16 *Simili etiam fraude,* Prospero *cuidam* Auguri Fęsulano, *qui temporibus Syllanis ac Tullianis vixerit, adscripta sunt* Etruscarum Antiquitatum fragmenta, quibus urbis Romæ aliarumque gentium primordia, mores & res gestæ indicantur, à Curtio Inghiramio reperta Scornelli prope Vulterram *& (sicut falso prætenditur) impressa* Francofurti anno salutis MDCXXXVII, Etrusco vero MMMMCCCCXCV. E *Interim editionem constat factam esse Florentiæ; omniaq; eo libro contenta esse commentitia, non dicunt, sed clamant, sermo non sat Latinus, Græca lingua inscitia, autographi ipsius characteres dispares vetustis temporibus, aliaque plurima argumenta, ab eruditis viris,* Paganino Gaudentio *& Leone Allatio expensa abunde: qui etiam verum auctorem deprehenderunt demonstraruntque, Thomam quemdam Fœdrum; ex prædicti Ingeramii familia hominem, sua ætate inter eruditissimos æstimatum; sed cui (ad majorem Etruscæ genti gloriam, ac præcipue Volaterranis, conciliandam) lubuit multum operæ atque industriæ collocare, in istis ad quamdam summæ vetustatis speciem comminiscendis, & vario desuper obducto operimento sic muniendis, ut durare sub terra quantumcumque multis seculis incorrupta potuisse, verosimile videretur. Similis farinæ commentis scatere judicatur* historia Suevorum, *cum* Vita cujusdam Joannis Calá, *ut Beati edita Neapoli anno* MDCLX, *ideoque severissimo judicio reprobata.*

aut antiquitates Etruscæ erutæ Scornelli.

Ista autem aliaque similia monent, caute procedere circa ejusmodi subterranea inventa; ne ad probationem historicam facile recipiantur, nisi cum certius aliunde cognitis probe consentiant. Equidem Sancti Regis honori faveo vehementer; nec in eo quod nomen ipsius tot seculis antea alicui fuerit divinitus revelatum, quidquam absurditatis video; nec omnino res caret exemplo. Etenim S. *Theophanes, in sua Chronographia ad* I *annum Constantini & Irenes (qui fuit Christi* DCCCLXXX *ipsiusque scriptoris, sicut ad* XII *Martii ante Vitam ostendi, annus* XXXI *ætatis) narrat quomodo* sub idem tempus quidam ad longos Thraciæ muros fodiens, tumulum offendit, qua terra & pulvere mundato atque recluso, virum intus jacentem, litterasque urnæ insculptas in hanc sententiam invenerunt. Christus nascetur ex Maria virgine, & credo in eum. Sub Constantino & Irene, ô sol! iterum me videbis. *Verum hoc inter istum, & alterum casum interest; quod inscriptio illa urnæ Græcanicæ, sola inventa, nulli alteri rei fidem fecit, quam quod corpus istud ibi jacuerit ante Christum natum: principium autem istud tertii, quem Iudæus invenit, libri, si apud eos ad quos deferri par fuerat Episcopos, viros eruditos & prudentes, fidem invenit; fidem etiam facere debuit ipsi libro, tamquam mente divinitus illustrata scripto; quem proinde oportuisset tum studiose servari, tum à multis legi diligenter, & (quod consequens est) variis occasionibus allegari ab iis qui legissent. Dum autem nihil horum invenimus factum, cogor suspicari, quod prædicti* F

Res quidem ista non caret exemplo:

sed suspecta fit per libri verosimiliter malam suppressionem.

A Episcopi, lecto libro judicaverint nihil aliud in eo contineri quam Iudaicas imposturas & Rabbinicas fabulas, recentius confictas, quibus auctor suus fidem intenderit facere imitatione illius Byzantini passim vulgati vaticinii; ideoque istic defoderit, ubi cito sciebat inveniendum: quod tamen inventori (si non ipse librum defodit) causa fuerit salutis; sicut aliquando ex falso miraculo sequi potest vera conversio; & per supposititiam Reliquiam, propter fidem credentis, fieri verum miraculū. Quare, ut de libro præfato, sic & de prætensa ejus vetustate, judicium pergo suspensum tenere: non tamen culpo eum, qui simpliciter credere rem maluerit, quam scrupulosius examinare.

§. IV Berengariæ matris primogenitura præ Blanca S. Ludovici matre, in eaque fundatum jus potius Ferdinandi ad regnum Castellæ, auctoritate & ratiocinio Chronologico confirmatum.

17 Ferdinandum Regem divinitus concessum Hispanis fuisse, ut possimus credere, nihil opus est præsagio quod ante Christum scripsisse aliquis & defodisse prætenditur. Satis clare id demonstrant armorum ejus contra Mauros successus, quibus fidem simul & regnum amplificavit; nec non vitæ sanctitas, qua cælestes honores apud posteros meruit; felicior in uno, in altero similis consobrino suo, Ludovico IX Franciæ Regi, qui gerendis contra Saracenos armis Sancti quoque nomen & cultum promeruit. Etenim duo hi sanctissimi Reges, duarum sororum Berengariæ & Blancæ, ab Adelfonso IX Castellæ Rege progenitarum, filii fuerunt; suisque moribus simillimis demonstrarunt, similem prorsus educationem se hausisse, ex simillimæ virtutis genitricibus: quas inter earumque filios nulla scitur fuisse de regno contentio. Nata ea primum sub nepotibus est; quæ partium jura sic fuerunt confusa, ut nunc etiam dubitetur, an Castella proximiori successionis jure ad Ferdinandum, an ad Ludovicum pertinuerit; quia dubitatur, utra ex matribus prior nata sit. Quin etiam tres magni nominis scriptores Hispani, Garibayus, Mariana, & Zurita, licet successionem Ferdinandi ut justam tueantur, scrupulo sibi nulli ducunt Blancam majorem natu agnoscere. Præivit illis quidam Historiarum, seu potius Exemplorum compilator, qui Valerium Maximum sequendum proponens, Valerii nomen libro suo indidit, eumque vulgavit sub nomine Ferdinandi Perez de Gusman; putatur tamen fuisse Archipresbyter Burgensis Didacus Perez de Almella, tempore Alfonsi de Cartagena Episcopi post annum MCCCCL; adeo parum de rei veritate instructus, ut ex præterito Blancæ jure gravia bella extitisse dicat inter Sanctos Reges: quæ est Chimæra, utriusque gentis historicis prorsus ignota: cum econtrario prima S. Ferdinandi uxor per Franciam honorifice deducta sit, secunda petita ex ipsamet Francia. Mariana postea errorem correxit in Catalogo Comitum & Regum Castellæ: ut autem non correxisset, ipsi & cunctis idem sentientibus obstaret gravissima duorum coævorum scriptorum auctoritas, prænominatorum scilicet Lucæ Tudensis & Roderici Toletani; qui rem adeo recentis memoriæ & coram oculis suis versatam, nec ignorasse potuerunt, nec sperare quod sponte mentiendo obscuram tam ac dubitabilem posteris facerent. Spondanus quidem in Continuatione Annalium non veretur scribere ad an. 1217 num. 12, ab eis magis ex studio partium, quam ex fide positum esse, quod Berengaria primogenita fuerit. Sed quam vehementi partium studio Spondanus ipse subinde abripiatur, satis sciunt Franci. Quantumcumque tamen in hoc excesserit, numquam credam ipsi sat frontis futurum fuisse, si forte ejus ætate contra Ludovicum XIII Regem prævaluisset factio Procerum, Gastoni ejus fratri Reginæque Matri Mariæ de Medices adhærentium, ut auderet comminisci, non Ludovicum,

Mater Berengaria an primogenita Alfonsi fuerit,

B

C

dubitant recentiores, etiam Hispani:

asserunt coævi,

sed Gastonem, fuisse Henrici IV primogenitum, mendacio ne quidem ipsis factiosis tolerabili futuro. Quare nec velim sanctissimis duobus Hispaniæ Antistitibus tam impudentis fictionis crimen impingi; sed quando alia deessent omnia ad ipsos justificandos argumenta; mallem credere, eorum libros fuisse audacium interpolatorum manibus adulteratos, diu post mortem ipsorum: sicut necessario cogimur fateri Roderici Palentini scriptis accidisse, ne de eadem re scripsisse contradictoria arguatur. D

18 Castellæ Nobiles, inquit Tudensis, Regnum Berengariæ Reginæ tradiderunt, eo quod erat primogenita Adelfonsi. Toletanus vero, postquam lib. 7 cap. 24 dixisset, quod Adelfonsus Castellæ Rex Conrado, filio Imperatoris Frederici, quem cingulo militari accinxerat, filiam suam primogenitam Berengariam desponsavit: lib. 9 cap. 5 de S. Ferdinandi successione acturus, scribit, quod Magnates & Milites Castellani, communi consensu, Regnum Castellæ fidelitate debita nobili Reginæ, scilicet Berengariæ, detulerunt; moxque addit: Ipsi enim, decedentibus filiis, cum esset inter filias primogenita, regni successio debebatur, & hoc ipsum patris privilegio probabatur, quod in armario Burgensis Ecclesiæ servabatur: & etiam totum Regnum, antequam Rex haberet filium, bis juramento & hominio hoc firmarat. E Possetne tanta esse impudentia cujusquam, ne dicam Antistitis forsan octogenarii, & prima in Regno auctoritate conspicui, quæ intra quatuor lineas totidem comminisceretur mendacia, omnium qui tunc in Castella vivebant manibus palpanda? Toletano & Tudensi manifesto inhæret Rodericus Palentinus, parte 3, cap. 30 sic loquens: Ferdinandus in regno Castellæ successit, ex D. Berengaria, filia primogenita inclitissimi Regis Castellæ, sine liberis masculis decedentis (quatenus scilicet puer Henricus, patri solum biennio superstes, non censetur nisi sub tutela regnasse) itáque regnum Castellæ dictæ D. Berengariæ naturali optimoque jure debebatur. Fieri non potest ut hæc legerit Spondanus, & tam asseveranter (uti facit loco præmemorato) asseruerit, Palentinum in contraria prorsus stare sententia. Malim opinari, aliena, nec bonæ fidei temere ipsum credidisse, quod aliud hac de re nihil apud Palentinum legeretur, quam verba quæ inveniuntur parte 4 capiti 4 addita, ad persuadendum, quod Ludovicus fuerit filius D. Blancæ, primogenitæ Alfonsi; econtra vero Ferdinandus filius Berenguelæ, filiæ secundo natæ Alfonsi prædicti. Vnius ejusdemque auctoris esse nequeunt duæ tam ex diametro contrariæ sententiæ: oportet igitur ut locus alteruter spurius sit & adulterinus. F Hoc autem de posteriori suadet nomen Beringuelæ, ex vulgari recentiorique usu scriptum præter morem Palentini, toto historiæ suæ decursu sæpius & constanter Berengariam scribentis. Adde quod prior assertio medio in contextu reperiatur, loco omnino suo, ubi non ita facile est per additiones auctorem aliquem vitiari: posterior vero extra contextum in fine capitis positus est; ac verosimiliter ab aliquo Francicarum partium studioso solum adscriptus margini, deinde per librarii socordiam textui ipsi adjunctus, vel in aliquo ejus Ms. vel saltem in vulgata impressione.

19 Verum quid scriptoribus Hispanis inhæreo, & excipienti contra eos Spondano, tamquam domesticis testibus, cesso os obtundere, testimonio scriptoris Franci, ejusdemque S. Ferdinando coævi, Alberici, inquam, Monachi Trium-fontium in Catalaunensi diœcesi, qui Chronicon suum, vivente adhuc Sancto Rege utroque, finit cum anno MCCXLII? Extat Chronicon illud Ms. in pluribus Galliæ Bibliothecis; quare, licet ipsum non habeam, nec habere facile possim, deperdito exemplari quo hic Antverpiæ plurimum usus fuit Christophorus Butkens, non dubitaverim verba ejus accipere ex Vindiciis Hispanicis Ioannis Iacobi Chiffletii pag. 176, quando hæc in parte

Tudensis & Toletanus.

item Roder. Palentinus suo loco.

licet alio loco vitiatus.

ac denique Albericus, Francus & coævus utrique Regi,

nemo

A nemo adverſariorum ejus, acrium ædepol & eruditorum, atque in manibus Chronici verba habentium, præſumpſerit eum hac in parte arguere textus perperam allegati. Verba Alberici de parvo Alfonſo S. Ferdinandi avo, quia puer regnare cœpit, ita ſonant: Hic itaque Rex parvus de ſorore Regis Angliæ Richardi (quæ dicta eſt Alienor, & fuit etiam ſoror ex alia parte Comitiſſæ Mariæ Campanienſis, genuit HENRICUM, qui juvenis obiit, & quinque ſorores illius. Prima dicta eſt BERENGARIA, quæ Regi Legionenſi id eſt Galleciæ peperit Fernandum, ſucceſſorem Regis parvi (Henrici) in Caſtella & Toleto, & fratrem illius, & illam quam Rex Jeruſalem Joannes in uxorem noviſſime accepit. Secunda fuit URRACA, Regina Portugalliæ; tertia fuit BLANCA, Regina Franciæ: ALIENOR dicta eſt quarta, Aragonum; quinta CONSTANTIA, monialis. Hoc teſtimonio undequaque irrefragabili aliiſque præmemoratis nixus Chiffletius, fidenter ſententiam pro Berengaria dicit; & Sammarthanis, Procerum Hiſpaniæ litteras in contrarium allegantibus, apte reſpondet, quod illæ litteræ Blancam primogenitam fuiſſe non probant; ſolumque teſtes ſunt turbarum, quas in Berengariam natu majorem viri

afferens Blancam ſolum tertiam filiarum fuiſſe.

B Principes excitabant, & quibus fovendis, obducta juris falſa ſpecie, Francos vocabant; qui tamen vanis ſcriptionibus audientes non fuere. Sunt autem litteræ iſtæ omnino novem, ejuſdem tenoris omnes, ad Ludovicum VIII ejuſque uxorem Blancam, &c, ſervantur, inquiunt iidem Sammarthani, in Hiſtoria domus Franciæ lib. 13, pag. 535 in theſauro titulorum Franciæ, armario Caſtella inſcripto, titulo 1. Utinam etiam ipſarum tenorem nobis protuliſſent! Interim Francorum fidei volo credere, quod litteris illis prædicti Proceres filium ipſorum Ludovici & Blancæ, Regem ſuum eſſe declarent; eumque ad ſe mitti petant, eo quod Alfonſus Blancæ pater teſtamento ſuo voluiſſet Henrico filio, abſque liberis maſculis decedente, ſuccedere jure hereditario filios Blancæ.

Neque obſtant epiſtolæ Procerum rebellium,

20 Sed hoc, ſi non fuit Alvari Comitis & factioſorum illi adhærentium figmentum (nec enim ipſius teſtamenti id jubentis exemplar miſerunt, ſed videntur voluntatem verbis ſolis indicatam prætendiſſe) hoc, inquam, ſi vere ſcriptum eſt, ut ſummum probaret Alfonſum, irritam feciſſe voluntatem primam, publico inſtrumento duplicique homagio ante annos circiter triginta confirmatam, ut ſcribit Toletanus. Hoc autem feciſſe potuit veluti jure

C ſuo utens, ne Caſtellæ Regnum devolveretur ad Ferdinandum, Legionenſis regni natum deſignatumque ſucceſſorem, adhuc ſub patris arbitrio conſtitutum; néve victoribus ſæpius Caſtellanis dominarentur Legionenſes, ab ipſo victi alias ſemperque infenſi: ſicut ex eadem cauſa Alfonſus Legionenſis, adverſus eumdem Ferdinandum filium ſuum, jam Caſtellæ Regem, filiabus ex priore thoro natis regnum legavit, nolens illud ſubjici Caſtellanis: quod æque ſucceſſu caruit, ſicut æque injuſtum fuit. Utrumque tamen utrique Alfonſo tam potuit juſtum videri, quam poſtea utriuſque ex S. Ferdinando nepos ac pronepos Alfonſus X juſtum eſſe putavit, exheredato filio ſuo Sancio, ſubſtituere ex filio Ferdinando præmortuo & Blanca S. Ludovici filia nepotes. Hæc autem diſpoſitio Alfonſi X vera & unica fuiſſe videtur cauſa & origo diſſidiorum, inter Franciæ Regem Philippum Blancæ iſtius fratrem & prædictum Sancium, non obſtante ejuſmodi patris voluntate receptum à Caſtellanis. Factum id eſt anno MCCLXXXIV: cumque de eorum juribus diſceptaretur; & primogenituræ titulus in Ferdinando, Blancæ junioris marito, prætenderetur à Francis in favorem ſuperſtitum filiorum, tamquam patrem repræſentantium; Caſtellani vero ex adverſo arguerent, ab eo qui ipſe numquam Rex fuerat, non potuiſſe jus regnandi tradi, ſuperſtite vero ac immediato Regis demortui filio; nihil facilius fuit, quam ut poſterioris ætatis ſcriptor quiſpiam

fruſtra, ſi non & falſo prætexentium ultimam voluntatem Alphonſi.

exterus (qualis Ptolomæus Lucenſis fuit, qui ſeculo XIV floruit in Italia) incerti rumoris arriperet aliquid, inter ſimilia Blancarum, Ferdinandorum, & Alfonſorum nomina palpitundus. Quod autem Ptolomæus iſte Lucenſis, tam in excuſis Annalibus ad annum MCCXIV, quam in Hiſtoria Eccleſ. Ms lib. 21 cap. 15 & 16, ſic errare potuerit, nec ſolum Berengariâ Seniorem facere Blancam, ſed etiam graviori memoriæ lapſu in præcitata Ms. Hiſtoria dicere, in pactis matrimonialibus additum fuiſſe, quod ſi moreretur Rex ſine herede maſculo, Blanca in regno ſuccederet: quod, inquam ſic erraſſe potuerit Ptolomæus, nemo mirabitur, qui intelliget quomodo XIX Maji, in Sylloge hiſtorica de S. Petro Cæleſtino num. 22, viderimus eum in aſſignando mortis anno, ad totos novem annos potuiſſe decipi, tunc, cum res in Italia agebatur, viventem ac ſcribentē; alibi tamen fortaſſe degentem primis ſex vel ſeptem annis ſucceſſoris Bonifacii; & ſic deceptum vano aliquo rumore, inde nato, quod Bonifacium non eſſe verum Pontificem ſeditioſi aliqui ſuadere nitebantur, utpote viventi Cæleſtino ſuperinductum. D

21 Relatis expenſiſque auctoritatibus, quibus nituntur quotquot primogenituræ prærogativam Berengariæ aſſertam vel ademptam nunc volunt, ſi porro Chronologicas rationes velis conſulere, omnes invenies pro Berengaria contra Blancam ſtare. De Berengaria leges apud Toletanum lib. 7 cap. 23, quod in eadem Curia E (Carionis ſcilicet, in qua Aldefonſus Rex Legionenſis, ab Aldefonſo Rege Caſtellæ accinctus cingulo militari, manum ejus fuit in plena Curia oſculatus) idem Nobilis Rex Caſtellæ, Conradum, filium Frederici Imperatoris Romani, accinxit ſimiliter cingulo militari, & ei filiam ſuam primogenitam Berengariam deſponſavit. Sed ipſo Conrado in Teutoniam revertente, prædicta Domicella deſponſationi continuo contradixit, & per Gondiſalvum Toletanum Primatem, & Gregorium Cardinalem Apoſtolicæ Sedis Legatum divortio celebrato, puella Berengaria manſit innupta. Quo præciſe tempore facta hæc ſint tacente Roderico, incerta divinaremus conjectura; & quantum quidem ex illo eſt, dicere aliud non poſſemus, quam circa principium regni Legionenſis, ab Aldefonſo initi, rem contigiſſe: cœpit autem is mortuo patre Ferdinando, de quo Rodericus lib. 7 cap. 23 ait; quod annis triginta uno in regno conſummatis obiit, Æra milleſima ducenteſima [decima] octava, ubi typographico ſphalmate omiſſum denarium recte ſuppleri, ut habeatur annus Chriſti MCLXXX, tota præcedens hiſtoria loquitur. Hinc autem ſequeretur Berengariam (quæ proximis abhinc annis eam habuiſſet ætatem, ut deſponſationi ſuæ valide potuerit contradicere) natam fuiſſe non diu poſt patris Aldefonſi Caſtellani matrimonium, anno MCLXX cum Alienora Anglica contractum: Principium tamen regni, quod Alfonſus Legionenſis totis quinquaginta annis tenuit, laxius ſumptum, poſſet etiam ad integrum decennium extendi, intra quod à Conſobrino ſuo Aldephonſo Rege Caſtellæ & Sancio Rege Portugalliæ infeſtatus, paulatim ab iis ſeſe expediverit; & rebus compoſitis domi foriſque, utriuſque demum amicitiam obtinuerit; ab uno quidem Cingulum militare poſcendo, alterius vero filiam Taraſiam uxorem accipiendo. Ne autem circa annum quo facta iſtæc ſunt, atque adeo quo Berengaria fuit Conrado deſponſa, ambigua nobis vacillet conjectura; ad annum MCLXXXVIII manu quodammodo nos adducit, certoque in gradu figit Garibayus ſui immemor, lib. 12 cap. 24, allegatis duobus inſtrumentis, prædictarum initiationis deſponſationiſque memoriam facientibus, & ſequenti § proferendis. Hæc autem omnia eo faciunt, ut numquam ita juvenis concipi Berengaria poſſit, quin ſit inter primos Alfonſi liberos nata anno MCLXXI, vel paulo poſt. Quid? quod ea ipſa ſolicitudo de Berengaria maritanda, quam demonſtravit pater totis XV annis prius quam F cogi-

Berengaria Conrado Suevo deſponſa,

anno 1198

naſci debuit ſub annum 1171,

A cogitaretur de Blanca viro jungenda, indicium sane haud exiguum prabet grandioris in ea quam in Blanca ætatis.

ssi senior si fuisset Blanca. an. 1200 primum nupta, 1209 mater effecta, & usque ad 1125 fœcunda,

22 Quid autem hæc? Tradita est in matrimonium Ludovico VIII, adhuc puero & annos dumtaxat tredecim nato, ut scribunt Sammarthani, anno MCC, neque ante annum MCCIX, cœpit ei liberos parere, ultimumque eorum vel penultimum Stephanum edidit anno MCCXXV. Si igitur eam ponas Berengaria seniorem, dicenda erit, annos XXX ferme nata venisse in manus mariti, tam imparis ut mater ejus esse potuerit; cœpisse autem parere circiter quadragenariam, & longe ultra quinquagesimum ætatis suæ annum fœcundam fuisse. Neque hæc tantum sequentur, sed etiam quod filio ejus S. Ludovico transfretante contra Saracenos, & matri regnum administrandum committente, fuerit ipsa septuagenariâ major: hoc enim factum est anno MCCXLVIII; & ipsa obiit filio in Syria absente anno MCCLII. Hic vero, intellecta ea morte, non debuisset tali nuntio, veluti inexpectata plane rei, consternari: quin potius seipsum arguere potuisset arguique ab aliis, quod in ea ætate matris, qua de proximo ejus funere cogitandum erat, Regno excesserit in longinquam diuturnamque peregrinationem, gubernationi ejus tam male prospiciens. Quod

B si ista dictu sunt absona, absonum etiam id unde sequuntur. At vero Alberici Monachi Chronica, Blancam inter Alfonsi filias tertiam numerans, expedita nobis facit omnia. Sic enim proficiscente in Syriam filio fuisset illa annorum circiter quinquaginta sex; quæ ætas consilio maxime valet, nec inepta est laboribus regiminis quantumcumque magni: & nuptiarum ejus conciliatrix Alienor, ipsius avia materna, eademque mater Regis Angliæ, inter hunc & Philippum Franciæ Regem pacem per easdem nuptias conciliatura, eoque in Castellam profecta, ex neptibus suis, Alfonsi & Alienor Anglicæ filiabus, eam elegerit, cujus forma & ætas ad futuri sponsi ætatem accederet proxime. De forma tamen dubium movet auctor Gallus recentior, Ægidius Andreas de la Roque, in tractatu de origine nominum atque cognominum, asserens ex Historia gentis suæ, nescio qua, præ Urraca formosiori, sed ingratum ac difficile nomen Francis habente, electam Blancam minus formosam, propter prærogativam nominis dulcedine pleni. Sed hoc ipsum, undecumque acceptum, pro nobis facit; dum constat, Urracam, postea Lusitaniæ Reginam, nec nisi anno MCCVIII nuptui traditam, fuisse Berengariâ juniorem multo, eoque credibile fit, non longe dissimilem fuisse ætatem Urracæ & Blancæ, inter quas dabatur Legatis optio.

sequerentur plurima incredibilia ipsismet Francis,

C

23 Blancam certe, perquam juvenem cum nupsit, nobis describit Ægidius Parisiensis, in libro qui Carolinus inscribitur, & prædicto juveni Ludovico dedicatur anno MCC, de adveniente ejus sponsa deque Joanne Rege Angliæ, mortuo Richardo fratre pacem compositura cum Francis, sic canens:

asserentibus, tredecenni Principi nupsisse virgunculam,

------ Qui invaluit si vera susurrat
Rumor, ei (Philippo) in terræ cessurus parte Joannes
Quodam conjugio Regem placabit; & ejus
Neptis (ex sorore) ab Hispanis aderit, cum fœdere pacis,
CANDIDA (.i. Blanca) quæ nubat JUVENI VIRGUNCULA nostro.

uti canit Ægidius Parisiensis

Hanc auctoritatem (qua nescio an convincentior ulla possit à quoquam desiderari) contra seipsum pro Hispanis suggerit noster P. Philippus Labbe, in Tabulis Genealogicis Domus Regiæ pag. 54. Maneat igitur, quod Virguncula Blanca, si non impubes, ut summum tamen duodennis fuerit, cum tredecenni Principi est desponsa; adeoque totis tredecim vel quindecim annis junior quam Berengaria, jam ante triennium mater, & ante annos duodecim postulata ad nuptias. Ista autem utriusque sponsi junior ætas, causa fuerit tam seri ex eo matrimonio fructus, qui primum anno nono in lucem venit; anno autem decimo quinto S. Ludovicus. Similia fere, sed quoad ætatem definiendam minus efficacia, habet Willelmus Brito Armoricus, supparis ævi Poeta, lib. 6 Philippidos, ita canens de Joanne Anglo;

D

& indicat Guil. Brito, tunc vivente;

Dumque videt vultu sibi fata favere benigno,
Impetrat ejusdem sub pacis tempore, neptis
Ut sua felici Ludovico fœdere nubat,
CANDIDA, candescens candore & cordis & oris;
Nomine rem signans, intus qua pollet & extra;
Quæ Regale genus ducens utroque parente,
Nobilitate tamen animi præcellit utrisque.

Neque ad tenendam Blancæ primogenituram suspicetur forsitan aliquis, tam imparis ætatis sponsam, uti consequens foret, juveni quamvis Principi electam fuisse, propter spem successionis in regnum Castellæ. Ut enim nihil dicam de alia longe causa eligendæ Blancæ, supra à Francicis historicis allegata; habebat Rex pater tunc filium Ferdinandum, adhuc viventem; nec desperabat alios gignere; sicuti revera post annos tres genuit Henricum, eumque habuit successorem; & hoc primum mortuo, successit eorumdem ex sorore Berengaria nepos, Ferdinandus sanctus.

E

24 Porro tanto junior Blanca ut filia Berengariæ fuisse per ætatem potuerit, haud mirum est quod noluerit Alvaro cæterisque rebellibus, regnum veluti à patre legatum offerentibus, consentire; licet, vivente adhuc socero Philippo Augusto, necdum Regina Franciæ, & jam tum duplicis filii Philippi ac Ludovici mater, quorum alterum potuisset in Castellam postulantibus mittere, si sororis potiori juri voluisset se opponere. Movere etiam eamdem potuit, ne quid ejusmodi tentaret, nota Comitis Alvari insolentia atque perfidia, non Regem Regno, sed Regis larvam sibi impetrare volentis, sub qua exerceret firmaretque tyrannidem adhuc novam, nec uno illo anno, quo vixit puer Henricus frater Blancæ, satis confirmatam. Aliam recusandi causam comminiscitur Spondanus, genio suo dignam, videlicet; Non eo tunc statu fuisse Regnum Castellæ, ut potentissimi juxta ac religiosissimi Regis, solis expugnandis Infidelibus ac paci inter Christianos Principes, etiam cum rerum suarum detrimento, totis piissimi animi & florentissimi Regni viribus intenti, cupidinem, cum damno Christianitatis, in Hispania solicitare deberet. Quam florens fuerit Castellæ status cum moreretur puer Henricus, quantoque florentiorem eumdem statum Deus fecerit Ferdinando, addito ei, præter Legionense regnum, totius fere Bæticæ dominatu, satis apparebit ex hac historia. Non autem nisi post utriusque Reginæ matris & S. Ferdinandi mortem, S. Ludovicus fingitur à Francis, illius filio Alfonso movisse controversiam, nulli ejus temporis historico notam, quam ille necesse habuerit consopire, filiam Ludovici Blancam petendo uxorem suo filio Ferdinando, & hinc nascituris liberis regnum paciscendo, etiam cum injuria alterius filii Sancii: quorum tamen nihil vel ex tabulis matrimonialibus vel ex scriptoribus probatur. Quam autem parum decore dicitur de sancto Rege Ludovico, quod ejusmodi controversiam tunc demum moverit; tam est injuriosum æque Sancto Regi Ferdinando, quod sustineatur, alteri debitum Regnum per annos quinque & triginta absque scrupulo usurpasse. Nam quod ait non nemo, ætatis prærogativam & Hispaniæ leges pro Blanca quidem facere, verum, jura regnandi, non leguleiorum tabulis contineri, sed potius studiis populi, & Principum dexteritate, virtute, festinatione, felicitate, quod in præsenti acciderit, hoc politicam sapit non satis Christianam, quamque absit ut Sanctis vel cogitando adscribat aliquis.

Ideoque Blanca merito contempsit oblatum à rebellibus regnum,

F

nepoti suo Ferdinando traditum debitumque.

A

§. V. Ordo & Natales liberorum Alfonsi Castellani, ex Regiis publicisque instrumentis probatus, secundum quæ Blanca inter Sorores tertia, natu maximæ Berengariæ filia per ætatem esse potuisset.

25 *Castellanorum Regum in signandis annis accuratio.*

HIspanis Regibus, *præsertim* Alfonso, *sancti Regis avo, mos singularis ac proprius fuit, Donationibus suis adscribere nomina uxoris & liberorum, quotquot in loco præsentes aderant; atque regnorum suorum annos, non tam numero signare, quam re aliqua ad omnem posteritatem memorabili: unde fit ut ad explicandos Chronologicarũ quæstionũ nodos maximum in ejusmodi clausulis præsidium hodie reperiant eruditi Hispani. Horum unus, D. Christophorus Banjez de Salcedo, vir equestris Ordinis honoratus, & multum in Hispana historia versatus, rogatu D. Ioannis de Loyasa, in Metropolitana ecclesia Præbendati, vel (ut ipsi appellant) Rationarii, primam editionem nostram recognoscendam sibi sumens, inter alia secundæ hujus editionis adjumenta, notitiam compendiariam mihi misit earum chartarum, quas opportuniores esse credidit, ad argumentum in titulo propositum explicandum. Ergo pro certo ponens, de quo nemo hactenus dubitavit, matrimonium* Alfonsi & Alienor *parentum, contractum fuisse anno* MCLXX; Berengariam, *natam ait* XXIV *Augusti sequentis, mense forsan* XI *post celebratas nuptias, ut alia anterior proles omnino concipi nulla poßit. Probat hoc* facta Charta apud Ramagam, Æra MCCIX, *id est anno* 1171 *Christi,* IX kal. Septembris, *qua Rex* pro omni hereditate & omni illo jure, quod Hierosolymitanum Hospitale habebat in Mataplana, in concambium *tradit* Ascubillam, *ita exordiens*: Notum sit &c. quod ego Aldefonsus, Dei gratia Rex Castellæ & Toleti, una cum uxore mea Alienor Regina, & cum filia mea Infantissa Berengaria &c. *Totam chartam habet Manrique in Annal. Cisterc. ad an.* 1174 *cap.* 6; *& in prædicti Regis Historia eamdem habere dicitur, mihi alias ignotus Don Alfonsus Nunius de Castro cap.* 14 *&* 38. *Laudatur is in Bibliotheca Hispana Nicolai Antonii, ut qui alia multa scripserit, sub annum* MDCLX *Philippi IV Medicus simul & Historiographus: ejusque præcitatâ Historiâ multum se fatetur adjutum is, qui similem Historiam Neapoli anno* MDCLXXX *Italice edidit Michael Angelus Laureti; ut mirum sit, qua ratione potuerit pag.* 71 *&* 109, Blancam Majorem natu *credere & scribere. Simili principio, quo Charta præcedens etiam inchoantur* factæ Chartæ apud Segobiam Æra MCCXVIIII, *id est Christi an.* 1181, *quarum unâ Episcopo & Capitulo Segobiensi confirmantur Decimæ juris regii, alterâ confirmatur iisdem ecclesiæ S. Martini de Grajal,* v Idus Septembris, anno quinto, ex quo Aldefonsus Rex Serenissimus Concham fidei Christianæ viriliter mancipavit, anno primo quo idem Rex Aldefonsus Infantatum à Rege Ferdinando patruo suo acquisivit, *pro utroque autem Privilegio integre legendo, allegantur Didacus de Colmenares in Historia Segoviensi, & prænominatus Alfonsus Nunjez de Castro.*

B *per quam intelligitur anno primo Regii conjugii* 1171,

nata primogenita Berengaria,

C

26 *Interim nati fuerant filii,* Ferdinandus *&* Sancius, *& aliqui forsan alii, sed prius mortui quam* Blanca *nasceretur.* Ferdinandi *meminit* facta Charta in Medina Æra MCCXI, *Christi anno* 1173, *adeo ut verosimile, sit proximum à* Berengariâ *natum eum esse. Ea Charta extare dicitur in Archivio Calatravæ capsa* XI *n.* 55, *& allegatur à D. Antonio Suarez de Alarcon, in Appendice ad Relationes Genealogicas Comitum de Torresvedras & Marchionum de Trucifal, Scriptura* 23: *& per eam conceditur,* Martino Petri, Ordinis Calatravæ Magistro, & universis Fratribus, ut omne Castellum, quod de Saracenis deinceps quolibet modo acquirere potuerint, in hereditate habeant semper. *Chartæ autem illius hoc est principium*: Ego Aldefonsus &c. una cum uxore Alienor, & cum filio meo Fernando, *patre scilicet socium Privilegii dandi volente habere filium, speratum regni successorem, licet adhuc infantem, ut is factus adultior firmius illud tueretur velut proprium. Notitia* Sancii, *tamquam anno* MCLXXX *nati, habetur primum ex donatione locorum S. Petri de Fitero, concessorum Petro Sanchez,* eo quod uxor sua D. Stephania, *inquit Rex,* nutrivit filiam meam Reginam Berengariam. *Notat autem hic D. Christophorus Banjez, eo tempore in usu non raro fuisse, ut Reges regium titulum etiam liberis suis communicarent, cujus rei ignoratione sæpe ab Historicis errari monet. Ut ut est, anno illo natum filium, quem dixi alterum, probat prædicta* Charta, facta Burgis, Æra MCCXVIII, kalendis Maji, anno quarto ex quo Serenissimus Rex Aldefonsus Concham fidei Christianæ subjugavit . . . postquam natus est Burgis Rex Sancius, præfati Alfonsi illustris Regis Castellæ filius. *Ita illa, teste Alfonso Nunjez de Castro cap.* 29, *authentice transcripta fol.* 16 *libri, existentis in Rota Commendatorum Hospitalis Regii extra muros Burgenses. Continuatur autem ejusdem* Sancii *memoria, etiam pro anno sequenti, apud Colmenares præfatum cap.* 18. §. 3, *in* Charta facta apud Carrionem, Æra MCCXVIIII, pridie kalendas Junii, anno primo, quo Rex Serenissimus præfatus Aldefonsus Infantatum à Rege Ferdinando patruo suo recuperavit. *Per hanc Rex Episcopo Segoviensi Gonsalvo, in cambium Alcazareni, tradit Villas, Mojados & Fontis-Pelagii, sic incipiens*: Ego Aldefonsus &c. cum uxore mea Alienor Regina; & cum filio meo Rege Sancio: *talemque oportet originaliter inveniri in archivo Episcoporum Segoviensium. Rursum autem solius* Berengariæ *(verosimiliter quia sola adderat) meminit donatio Villæ Vallartillanæ, in favorem Abbatis & Monasterii Dominæ nostræ de Ovarenes,* facta charta apud monasterium S. Cypriani de Villa Mesquina, Æra MCCXX, *id est an.* 1182, septimo Idus Maji: *& sic dicit eam Alfonsus Nunjez à Castro extare in archivo prænominati monasterii Dominæ nostræ de Ovarenes. Vivebat nihilominus tum adhuc frater ejus* Ferdinandus, *nescio an &* Sancius: *nam scriptura quadam anni* MCLXXXIV, *in favorem monasterii S. Petri de Arlanza, uti eam ibi vidit Alfonsus Nunjez, signata dicitur,* Regnante Rege Alfonso, cum uxore sua Regina Elianor & filio suo Fernando, in Toleto, & in Logroño, & in Burgis, & in tota Castella; factâ Charta, quinto Kalendas Februarii Æra MCCXXII.

deinde Ferdinandus,

D

tum Sancius An. 1180,

E

quorum prior adhuc vivebat an. 1184,

27 *Secundæ filiæ* Urracæ *mentio prima, quæ quidem in manus meas venit, occurrit in fundatione ac dotatione Regii Burgensis monasterii sub hoc principio*: Ego Aldefonsus Dei Gratia Rex Castellæ & Toleti, & uxor mea Alienor Regina, cum consensu filiarum nostrarum Berengariæ & Urracæ. *Habebat ergo jam ætatem aliquam etiam* Urraca *aptam præstando consensui, licet exiguam, quando* factâ *est illa* charta in Burgis, Æra MCCXXV, *quæ est Christi annus* MCLXXXVII, Kalendas Iunii. *Cur autem non additur consensus filiorum? Existimo quod obierant ambo: siquidem non est verosimile Burgis Urbe regia abfuturos fuisse si vixissent. Obierant certe sequenti anno, quando* Berengaria, *velut nullis superstitibus masculis heres primaria, promissa est* Conrado *Suevo, secundum Instrumentum, quod ex Tomo* 3 *Privilegiorum Comitis de Mora in lucem protraxit Antonius Suarez de Alarcon, in Appendice præfata, Scriptura* 99: *cujus instrumenti bonam partem operæ pretium fuerit hic transcribere.* In Dei nomine. Amen. Divina procurante providentia, placuit nobis Federico, Dei gratia Romanorum

F *obierat autem uterque*

nata jam pridem Vrraca filiarum 2.

A norum Imperatori ſemper Auguſto, & vobis Aldefonſo eadem gratia Regi Caſtellæ & Toleti, contrahere matrimonium inter Sereniſſimum filium noſtrum Conradum Ducem de Roſemburch, & Illuſtrem filiam veſtram Berengariam: ad cujus rei & conjugii conſummationem, ego Federicus Rom. Imp. ſemper Auguſtus, cum conſenſu ejuſdem filii Conradi, promitto, quod mittam filium meum Conradum ad Regnum veſtrum in proxima Letania; & deſponſabit & ducet in uxorem legitimam prædictam filiam veſtram Berengariam, & dabit ei donationes propter nuptias, quæ vulgo dicitur apud Romanos Donaire, apud Hiſpanos Arrhas; videlicet totum allodium &c. .... & manebit apud vos in Regno veſtro interdum cum voluerit, & redibit in terram ſuam quando placuerit ſibi. Et ego prædictus Aldefonſus, Rex Caſtellæ & Toleti, promitto, cum conſenſu filiæ meæ Berengariæ, vobis Imperatori, quod dictam filiam meam Berengariam tradam in ſponſam & uxorem legitimo filio veſtro Conrado, & à proximo feſto Nativitatis Domini uſque ad duos annos ibit filia mea Berengaria ad terram Imperatoris, & deferet ſecum XCII millia aureorum; ita quod Imperator prænominatus ſuper hoc per ſpatium novem menſium ante terminum præfixum faciat, ut aſſignetur locus ubi

& anno 1188 Berengaria promiſſa Conrado Suevo,

B ei occurrere poſſit. Hæc autem ſunt pacta infra ſcripta, quæ debent ſervari ex utraque parte Imperatoris & filii ſui Conradi. Si prædictus Aldefonſus Rex Caſtellæ filium habuerit maſculum legitimum, filius ille ſuccedat ei heres in regno Caſtellæ. Si Rex Aldefonſus ſine filio maſculo obierit, ſuccedat illi in regno filia ſua Berengaria, & vir ejus Conradus cum ea &c. Si Rex Aldefonſus filium maſculum legitimum habuerit, & ille filius ſine prole legitima maſcula deceſſerit, prædicta Berengaria filia Regis habeat regnum Caſtellæ, & vir ejus Conradus cum ea &c. Item ex quo filius Imperatoris Conradus ad regnum Caſtellæ venerit, ſuſcipiat benedictionem cum filia Regis Caſtellæ; & quando venerit ad Caſtellam uſque ad tres menſes, vel antequam & poſtquam eam ſic legitime duxerit, facient ſtatim ſecuritatem homines terræ Regis Caſtellæ de regno filiæ ejus Berengariæ & Conrado viro ejus &c. Facta eſt Charta anno Dominicæ Incarnationis MCLXXXVIII, Indictione VI, data apud Saligeſtad, ad manum Ruodolpho Imperialis aulæ Cancellario IX kalend. Maji, Æra MCCXXVI. feliciter. Amen.

cum jure ſucceſſionis in regnum.

ſi Rex filios novos non gigneret,

28 *Iuxta hæc pacta venit Conradus in Hiſpaniam, & deſponſatio eodem adhuc anno celebrata fuit, diebus paucis poſt* XXII *Decembris, quod probatur ex donatione quorumdam vicorum juxta Quintanillam, ceſſorum*

C *Ordini Calatravæ, in cujus archivo ipſum inſtrumentum reperit D. Antonius Suarez de Alarcon, & inſeruit Appendici præfatæ ſub numero Scripturæ 52, cum hac expreſſa clauſula:* Facta Charta apud Toletum Æra MCCXXVI, undecimo kalendas Junii, anno illo, quo ..... Dominus Rex Caſtellæ & Toleti Dominum Regem Legionenſem cingulo militiæ accinxit, & ipſe Rex Legionis oſculatus eſt manus dicti Domini Regis Caſtellæ: & conſequenter eo anno & his diebus, quibus ſupradictus Dominus Rex Caſtellæ & Toleti, Romani Imperatoris filium, Conradum nomine, in novum Militem accinxit, & filiam ſuam Berengariam tradidit in uxorem &c. *Perrexit deinde Rex, annis ſequentibus duobus, uti eiſdem Chronicis notis, velut ſuo nomini glorioſiſſimis: atque ita apud Yepez in Append. ad tom. I Chronici Benedict. Scrip. 27, in Donatione, quam ipſe* cum uxore Alienor Regina, & cum filia Infantiſſa Berengaria, *fecit* Deo & S. Mariæ monaſterio de Valle-venera, *reperitur* facta charta apud Burgos, Æra MCCXXVII, *id eſt anno Chriſti* 1189. Septimo Idus Maji, ſecundo anno poſtquam Sereniſſimus Aldefonſus Rex Caſtellæ & Toleti Aldefonſum Regem Legionis cingulo militiæ accinxit, & ipſe Aldefonſus Rex Legionis oſculatus eſt manum dicti Aldefonſi Regis Caſtellæ & Toleti; & conſequenter, paucis diebus elapſis, ſæpe dictus Aldefonſus, illuſtris Rex Caſtellæ & Legionis, Romani Imperatoris filium, Conradum nomine, in novum Militem accinxit, & filiam ſuam Berengariam ei tradidit in uxorem. *Similis omnino tenoris clauſula, eâdem Æra & eodem die notata, reperitur ſub donatione, ad ipſius Berengariæ inſtantiam facta D Elviræ alteri Nutrici ipſius Berengariæ, quam Alfonſus Nuniez de Caſtro extare ait in archivio Arlanzano, capſa f num.* 944. *Ex eadem Epocha procedit Privilegium, quod ſequenti anno Hiſpanica Æra, atque adeo Chriſti* 1190, *civitati Segobienſi expedivit Rex*, facta Charta apud Palentiam Æra MCCXX, VIII kalend. Aprilis, anno ſecundo poſtquam &c; *quam chartam totam ex archivo Segovienſi refert Colmenares. Similiter eâdem Æra datur aliquid Abbati ac Monachis S. Dominici de Silos* II Idus Octobris, in villa Barlenga, *inchoato jam* anno tertio *prædictæ initiationis ac deſponſationis. Hanc Chartam, una*

Sub initium an. 1189 celebratur deſponſatio;

D

aſſumiturque in Epocham annorum ſequentium:

E *cum ſupra indicata alia in favorem monaſterii S. Mariæ de Valva-nera, cum alleget Garibayus, eodem ipſo loco ubi* Blancam *facit* Berengariâ *ſeniorem, notabilis eſt valde ſocordia hominis, non conſiderantis ſolam ex filiabus utrôbique nominari* Berengariam, *& quidem ut jam ſponſo junctam; nullam vero fieri mentionem* Blancæ, *quæ ſaltem alicubi prius fuerat nominanda, ſi prius nata fuiſſet.*

29 *Sed de* Blanca *mox acturus, hic noto, in prædictis Privilegiis plus quam ſemel dici, quod* paucis diebus elapſis, *poſt militiæ cingulum Regi Legionenſi datum, ipſum una cum filia datum quoque ſit* Conrado, *fortaſſis Natalitiorum feſtorum uno. Eadem inſtrumenta certo nobis probant,* Conradum *Frederici filium (quem cum primogenito Frederico, paulo poſt patrem in Syria mortuo, ad annum* MCXC *perperam confudit Baronius; cum fuerit ſolum tertio genitus, teſte Otthone à S. Blaſio, Otthonis Friſingenſis Continuatore, tunc vivente & ſcribente) probant, inquam,* Conradum, *non ſtatim à ſuſcepto cingulo militari rediviſſe in Teutoniam, ſed uſque ad annum* MCXCI *manſiſſe in Hiſpania, ſub Rege ſocero accepta ab eo arma tractantem, in honorariâ contra Saracenos militiâ; poſt quos denique,* ipſo in Teutoniam revertente, deſponſationi continuo contradixit *Berengaria, utique adhuc intacta viro. Quæ autem cauſa ſuadere potuit contracti jam matrimonii conſummationem, ſeu potius ejuſdem ſolenniter pacti, ſed necdum rati & conſuetis Eccleſiæ ceremoniis benedicti, celebrationem differre? Exiſtimo nullam moram in* Conrado *fuiſſe, ſed* Berengariam, *annos jam natam* XVII, *cum futuri matrimonii fidem patre ſic volente daret, experiri prius voluiſſe, an mater ſua, quæ non ita pridem* Blancam, *ut mox dicemus, pepererat, tandem deſineret liberos parere; ſi enim adhuc pareret, & pareret maſculum, actum videbatur de revidenda unquam Hiſpania, poſtquam ſemel in Teutoniam abiviſſet. Nec vanus ille timor fuit aut imprudens cautela; vix enim elapſo à* Blancæ *nativitate anno, cœpit rurſus uterum ferre Alienor, & anno* MCLXXXIX, XXIX *Novembris, die mercurii, filium peperit, cui, ob memoriam præmortui à quadriennio filii poſuit item nomen* Ferdinandus. *Sic habetur apud Colmenares cap.* 18 *pag.* 7, *in favorem Gonſalvi Epiſcopi Segovienſis & Roderici Epiſcopi Palentini,* facta Charta apud Palentiam XVII kalend. Aprilis Æra MCCXXVIII, *id eſt an.* MCLXXXX, eo anno quo natus eſt feliciter in civitate Concha Rex Ferdinandus, filius Illuſtris Regis Aldefonſi, & uxoris ejus Reginæ Alienor &c. *ubi annus intelligendus*

quouſque mortuo in Syria utroque Frederico,

F

& nato in Caſtella altero Ferdinando,

A *gendus est naturalis, à præcedenti Novembri ductus: quod enim anno civili præcedenti natus sit puer, constare ait Mariana lib.11 cap.17, utique ex simili aliquo instrumento, nec quisquam Scriptorum Hispanicorum dubitat. Per illam porro novi Infantis nativitatem jam evanescebat* Conrado, *vel saltem valde extenuata erat spes cessuræ sibi aliquando cum* Berengaria *Castellæ: necdum tamen proprium ullum magnum statum habens aut sperans alibi, merito adhuc remanebat in Hispania, qualemcumque spem Regni dotalitii fovens, aut saltem notabilis in eodem incrementi tali conjugio mediante. Verum mox justam causam accepit moram omnem abrumpendi, quando nuntiata ei fuit mors patris ac fratris primogeniti, in Syria obita anno* MCLXXXX, *& electio secundo geniti Henrici in locum patris; adeoque intelligebat in se, jam loco proximum, recidere Ducatum Sueviæ, quem pater fratresque duo successive possederant, quoad altius eveherentur. Nova igitur ac propiori spe affulgente ex Germania, si quid novo Imperatori Henrico humanitus accideret; & invitante acquisito jam sibi ibidem jure; merito festinavit reverti in Teutoniam, eodemque addictam sibi uxorem invitavit. Sed hæc æque merito recusavit exire regno, redituro ad se, si puer citius moreretur;* B *sicut prioribus duobus, ideo in historia vix notis, evenerat: præsertim cum non deessent in vicinia Principes, quibus nubere intra Hispaniam posset,* Conrado *potentiores. Fortassis etiam ipse Rex pater, futuris prospiciens, neque volens filiam à se dimittere, primum de industria moras innexuit celebrando & consummando matrimonio, ac deinde eidem filiæ suæ auctor fuit contradicendi. Certe eo invito nihil crediderim* Berengariam *fecisse.*

redeuntem in Germaniam sponsum sequi noluit Berengaria.

30 *Iam quod ad* Blancam *attinet, notitiam anni quo illa nata est, largitur nobis* D.Elvira *prænominata, in donatione quam fecit monasterio Arlanxano, per instrumentum ibidem originaliter asservatum una cum autentico suo transumpto, quod ibidem habetur sub littera V num.* 124. *Ipsum in sua originali veteri Castellana lingua totum recitat Alfonsus Nuniez, cap. 38 suæ Chronicæ, sic autem Latine reddi potest.* In nomine Dei omnipotentis, ego D.Elvira, quæ educavi D.Infantissam Berengariam, offero monasterio SS.Petri & Pauli de Arlanza corpus meum, & do prædicto monasterio, pro refrigerio animæ meæ & parentum meorum, omnem substantiam quam possideo in Villa viridi &c. Facta charta die quarto mensis Martii, anno MCLXXXVIII, regnante Rege D. Aldefonso cum sua uxore D.Alienor Burgis & in aliis suis regnis, ipsoque anno quo nata est Palentiæ D. C Blanca ex Regina D.Alienor. *Vbi nota, in condito per feminam vulgari lingua instrumento, & diem vulgari modo numerari à principio mensis, non autem Romano more atque retrogrado à* Nonis; *& annum Æræ dici, non Hispanicæ, sed Christianæ; quæ ut in Castella quoque universaliter reciperetur, tandem statuit Ioannes I in Comitiis anni* MCCCLXXXIII. *Denique, ut finem faciam producendorum pro compertissima jam veritate instrumentorum (plurima enim alia inveniri haud dubie possent, si quis utriusque Castellæ archiva diligentius perscrutetur) extat apud D. Antonium Suarez de Alarcon, in supra citata Appendice Scriptura 54, allegaturque ab Alfonso Nunies cap.45, Privilegium Burgensi civitati concessum, cum his in principio formalibus verbis, Regios liberos usque ad annum* MCXCIII *superstites, suo & dignitatis & ætatis ordine omnes numerantibus,* Ego Aldefonsus Rex Castellæ & Toleti, cum uxore mea Regina Alienor, & cum filio meo Fernando, & cum filiabus meis Infantissis Berengaria, Urraca, & Blanca &c. facta charta apud Zorril Æra MCCXXXI, sexto Idus Decembris. *Quod attinet* Alienor *sive* Eleonoram, *Regi Arragoniæ Iacobo nuptam anno* MCCXXI, VI *Februarii, quo die Rex, Zurita teste, ingrediebatur ætatis suæ annum* XIII; *fuit illa haud dubie omnium postrema, nec diu ante obitum matris circa annum* MCCVIII *aut* X *nata: de qua nihil ex authenticis suggestum mihi fuit, neque magni refert scrupulosius quærere in ejus natales.* D

cui soror altera Blanca primum nata erat an. 1188,

in ordine filiarum tertia.

ultima Alienor sub an. 1209.

§. VI Alfonsi Legionensis conatus irriti, ad filium & avi & sua successione privandum: hujus Sanctitas, & Gloria postuma: & cur huic adjuncta historia Crucis Caravacanæ.

Porro non jam primum à gloriæ virtutisque Hispanæ obtrectatoribus hæc Ferdinando, *pridem mortuo & inter Sanctos relato, controversia movetur, super Regni Castellani titulo. Pater ejus,* Alfonsus Legionensis, *illum filio invidit ereptumque voluit; prætendens, quod deficiente in Castella stirpe mascula, ex* Alfonso Imperatore *per* Sancium *primogenitum ducta, ipse, ex* Ferdinando *secundogenito ejusdem Imperatoris nepos, proximus esset successioni. Deinde ei arma intulit prætextu Castrorum, quæ jure belli quondam sibi eripuerat socer, filiæque* Berengariæ *in dotem dederat, quæque ipsa, ut suam & filii* Ferdinandi *possessionem, pergebat post* E *divortium retinere. Addit Michael Angelus Laureti mihi superius nominatus pag.211 Italicæ Vitæ, voluisse* Alfonsum, *cum Castellam non posset, Legionem saltem* Ferdinando *eripere; eique substituere secundogenitum item* Alfonsum, *sæpe in Sancti Regis historia laudatum; qui prudenter recusaverit præripere fratri; quod nec si vellet retinere posset eo atque matre invitis. Verum hoc alibi necdum legi, neque intelligo qua juris specie palliari potuisset. Si tamen hoc cogitavit* Alfonsus *pater, ejusmodi consilium videtur deposuisse filio humillimis litteris bellum deprecante, totiusque Castellani regni vires ad patris obsequium offerente: quod etiam, litigiis tandem bene compositis, fideliter exhibuit Sanctus in bello, tam contra quosdam rebellantes Proceres, quam adversus Infideles gerendo. Filii tamen & Castellani regni incrementa numquam satis æquis oculis aspicere pater potuit: ideoque sub vitæ exitum tabulas condidit, quibus heredes instituit duas ex priori contubernio filias, nescio quid novi juris, & in supremarum potestatum successionibus inauditi commentus, contra jus filiorum ex posteriori thoro natorum. Ita scilicet Princeps iste, eâdem libidine animi qua sanctiones Ecclesiæ contempserat in ducendis uxoribus; etiam jura regnandi fingebat refingebatque, primum à* Castellæ *regno exclusas volens feminas, deficiente masculo; deinde in suo* Legionensi *excipi eas volens, etiam superstitibus maribus filiis suis duobus; tantum ne Castellani, quos oderat, Legione imperarent. Quin imo Hieronymus Zurita lib.3 cap.10 asserit Regem, priusquam moreretur, egisse cum Iacobo Aragoniæ Rege, qui consanguinitatis prætextu divortium fecerat ab Eleonara Berengariæ Sorore, de tradenda ipsi primogenita sua* Sancia, *cum jure successionis in regnum Legionense; quo tamen ne porro is aspiraret auderet, cita mors Alfonsi fecerit, & magna Berengariæ diligentia in asserendo filii jure, prius quam pro Sancia quidquam moveri efficaciter posset.* 31

Pater Alfonsus regnum Castellæ filio invidet,

postea Legionensi quoque eum privare conatur.

F

22 *Aliter profecto* Ferdinandus, *solius Dei (ut supra dictum) gloriæ augendæ studiosus: unde & contigit eum crescere, etiam temporali potentia. Sed non ex hoc ejus incremento volumus probare justitiam causæ. Multi siquidem Reges, raptores, injusti, adulteri, dominationis suæ terminos latissime ac felicissime propagarunt: sed Sanctis numquam adnumeratus est aliquis, qui fuerit alieni Regni usurpator injustus, in eaque usurpatione defunctus.* Sanctum *autem dico* Ferdinandum: *nam hunc ei titulum, non solum præscriptio temporis immemorabilis veteresque picturæ, & auctorum tam antiquorum quam recentiorum consensus vindicant; sed etiam, quæ summa*

Illius causam etiam probat sanctitas,

A *est in terris, auctoritas Apostolicæ Sedis, expensis Processuum desuper formatorum Actis, quorum Summarium, Romæ impressum anno* MDCXXXVIII, *nacti sumus, ex eoque damus tum aliqua hujus ævi miracula (nam vetera exhibet Flos Sanctorum) tum argumenta præcipua, quibus demum inductus est Pontifex* Clemens X, *ut anno* MDCLXXI, *decerneret Officium ac Missam, per omnes Hispanicæ Monarchiæ provincias, recitari ac celebrari de eo posse, ut vere* Sancto *& tali semper habito. Ante quam definitivam sententiam videtur auctor Martyrologii Hispanici Ioannes Tamayus de Salazar scrupulo sibi duxisse, illum adnumerare reliquis Sanctis Hispanis; longe prudentius facturus, si illud suum opus non implevisset figmentis innumeris, à Pseudo-dextro eique succenturiata auctorum suppositítiorum turba acceptis: quibus Hispaniæ adscribuntur plures, qui non solum ad eam omnino nihil pertinent, sed nec ulla verosimili auctoritate asseruntur aliquando in rerum natura fuisse, uti sæpius in hoc opere demonstravimus, ac pluries porro demonstraturi sumus. Sed missum Tamayum facio, bona verosimiliter fide, sed exigua discretione usum in suo illo opere; ad* Ferdinandum *revertor.*

[illegible]

Nomen nescio cur prætermissum in martyrologio Hispanico.

B 33 *Hujus antiquiora recentioraque miracula, quorum jam memini, duplicis Translationis Acta, & quidquid Canonizationem ad extremum pene terminum deductam attinet, dabo Tractatu particulari, quem* Gloriam postumam *appellabo, Titulo ante hac mihi sæpius usurpato in talibus. Ad eum Tractatum conficiendum, non solum magno mihi usui fuit Summarium jam dictum, sed etiam idem qui utilia multa pro Annotatis suggessit,* D. Didacus Ortiz de Zuniga, *Ordinis S. Iacobi Eques, auctor novissimus Annalium Hispalensium, anno* MDCLXXVII *editorum: unde etiam accepimus historiam inspecti Corporis incorrupti, cum judicio medicorum de eo miraculo; nec non descriptionem brevem solennitatis geminæ, quarum prima tunc acta est, cum Hispalim allatæ sunt Remissoriales* Urbani VIII, *processus in genere ac specie pro informanda Romæ causa fieri permittentis: altera novissime celebrata, cum Missa & officio, auctoritate* Clementis X, *ut jam indicavi; quæ descriptio ultima ut plenior esset, juvit insigne opus* D. Balthazaris de Turre-Farfan, *quo totum apparatum, eam in rem ab Ecclesia Metropolitana factum, complexus est; quidquid typographicæ arti deerat auxilio chalcographicæ supplens, per multas figuras æri incisas, quarum etiam plerasque dabimus; quales, ad editionis particularis cujuscumque mensuram, in majori (ut appellant) octavo, sculpendas curavimus, elegantiori haud paulo cælo quam fuerant Hispali pleno in folio primum exaratæ;* C *additis nonnullis aliunde acceptis, & plurimum ad nostrum argumentum facientibus. Denique rem totam claudet* Tractatus de historia & miraculis sanctæ Crucis Caravacanæ, *per modum Appendicis adjunctus Tractatui de* S. Ferdinando. D *Non quia id exigunt ejus Acta (nam in his nulla illius mentio) sed partim quia ipso regnante, Crucem eam allatam per Angelos fuisse habet communis opinio oppidanorum, & huic innixa Scriptorum veterum recentiorumque narratio: partim quia in priori editione sic examinavi eam traditionem correxique, rejectis fabulosis Higueræ commentis, ut ipsam inconsulte firmaverim pro anno nativitatem Sancti Regis prægresso, tamquam præsagium exaltandæ ab eo tota Bætica Crucis. Feceram id ego ex fide interpretationis, quam Licentiatus de Luna præsumpserat dare quibusdam Caravacensibus Inscriptionibus, tamquam Arabicis; nunc autem re plenius examinata intelligo, nihil ipsas habere cum Arabicis affinitatis; Runnicos quadamtenus Gothicosque characteres Latinis temere admixtos esse; quique nihil minus possint, quam quod Licentiatus finxit, significare. Pertinet igitur ad fidem scriptoris ingenui, retexere quod male assertum fuit; ea ratione, qua neque* sanctæ illius Crucis *æstimationi detrahatur quidpiam, neque lector ex uno errore deductus in alium, in eodem confirmetur dissimulatione mea. Vtrumque fieret, si rescissa tota Appendice, eligerem hoc in Tomo de isto argumento silentium* E *tenere; aliis judicaturis, me ideo id facere, quia mutata mente ipsi historiæ nihil aut parum fidei tribuam; aliis id soli studio brevitatis adscripturis, nec suspicaturis quidquam ibi esse quod correctum velim, sed me priori editioni simpliciter acquiescere, & libri molem auctam nolle haud plane necessaria accessione materiæ alio pertinentis. Interim nec poterit à Mense Majo, aliena videri hoc ejus ultimo Tomo illustrata* historia Crucis, *totâ Hispaniâ imo orbe Christiano tantopere celebrata; quando in primo ejus Tomo à fabulosis narrationibus explicuimus ipsius* Dominicæ Crucis Inventionem, III *die mensis solitam recoli: nec à* Sanctis Regis *historia omnino seperari debet* Crux *illa, quæ, si ortum ejus non illustravit; ex traditione tamen populari, ducentos quinquaginta post annos authenticis consignatâ scripturis, demonstrari potest inter prima expeditionum ejus contra infideles susceptarum conamina, totius Hispaniæ reductionem, per ipsum & Iacobum Arragonium Sororium ipsius tantum non absolvendam, portendisse.*

Gloria postuma datur post Acta.

ac denique Historia & Miracula Crucis Caravacanæ.

ad Sancti Regis tempora referenda.

F 34 *Porro, ut partim dicta in hoc prævio Commentario, partim in decursu plenius dicenda capiantur facilius; accipe duplex Schema, Genealogicũ unum, Chronologicum alterum.*

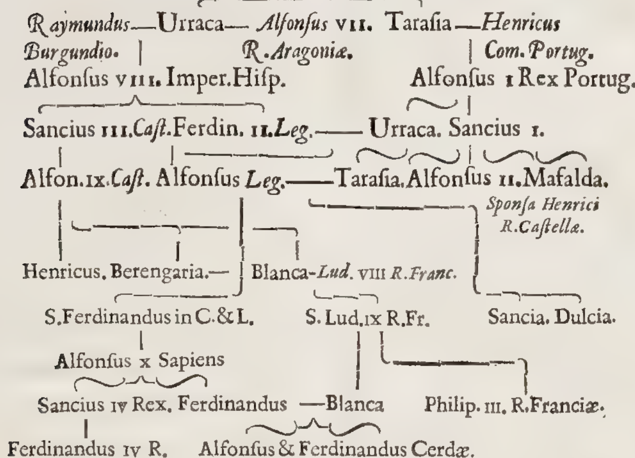
SCHE-

SCHEMA GENEALOGICUM

REGUM CASTELLÆ, LEGIONIS ET LUSITANIÆ;

Quatenus ad Sancti Regis Historiam pertinent.

Alfonſus VI filius Ferdinandi Magni.

34 *Alfonſus Leg. inceſtus declaratur*

V*Ides hic quomodo ab* Alfonſo VI, *filio* Ferdinandi Magni, *procedant, hinc quidem Reges Caſtellæ ac Legionis per* Urracam, *ex primis cum* Raymundo Comite *Burgundionum nuptiis (nihil enim huc faciunt ſecundæ nuptiæ cum* Alfonſo Aragonio, *niſi quatenus ex tali cauſa is inter Caſtellæ Reges numeratur VII) inde vero Reges Luſitaniæ per* Taraſiam, *Henrico Comiti Portugalliæ conjunctam. Vides præterea, quomodo* Alfonſus Legionenſis, Taraſiam *Luſitanam in ſecundo,* Berengariam *Caſtellanam in tertio gradu contingebat:* Henricus *vero puer, ſancti Regis avunculus,* Mafaldam *ſponſam ſuam ſolum in quinto gradu, quorum tamen matrimonium Pontificio juſſu & intercedente Berengaria diremptum fuit. Atque hac ratione commodiſſime correctum manet, quidquid alibi erratum à me hac in parte eſt, confundente ſe memoria inter tot Synonymos Reges Regumque liberos, mutuo conſanguineos. Mirum autem videri non immerito poſſit, quod* Alfonſus *Legionenſis, Romanorum Pontificum* Clementis III *&* Cæleſtini *item* III *ſeveritatem expertus, in urgenda dimiſſione* Taraſiæ; *non timuerit ſimili iterum difficultati ſe implicare, ducendo* Berengariam, *uno dumtaxat gradu conſanguinitatis remotiorem. Sed exiſtimo credidiſſe, ipſis jam mortuis, mitiorem ſibi futurum eorum ſucceſſorem; tum quia levius impedimentum erat, tum quia cenſebat ei prævaliturum publicum bonum tam grande, quantum erat duorum Regnorum pacificatio, ex iſtis nuptiis ſecutura. Sed ſua eum ſpes fefellit: nam, uti Rogerius Hovedenus ſcribit, ad annum* MCXCVIII, Defuncto Cæleſtino, Innocentius Papa III ſubſtitutus, iterum ſuſpendit Aldefonſum Regem de S. Jacobo, & totam terram ſuam, à celebratione divini Officii; propter uxorem ſuam, filiam Regis Caſtellæ; erant enim conſanguinei in tertio gradu. Et licet Rex ille de S. Jacobo obtuliſſet Domino Papæ & Cardinalibus viginti millia marcarum argenti, & obtuliſſet tenere ad ſtipendia ducentos milites, per unius anni ſpatium, ad defenſionem Chriſtianorum contra Paganos, tali conditione ut Dominus Papa permiſiſſet eis inſimul moram, donec Deus daret iis ſobolem, ſaltem per tres annos; noluit tamen D. Papa Innocentius in hoc illis conſentire.

C *propter conjugium contractum in 2 gradu,*

aliud in 3 gradu contraxit,

35 *Mariana in ſimili Alfonſi Aragonii & Urracæ Caſtellanæ divortio, ad annum* MCX, *tantæ ſeveritatis cauſam videtur exiſtimare, quia* nondum moribus receptum erat, ut Pontificum Romanorum veniâ, lege cognationis ſolutâ, conjugia inter cognatos coirent. Itaque paſſim, *inquit,* conſideramus per hæc tempora, connubia Principum dirempta eſſe, cognatione inter conjuges illegitima injuſtaque. *Rarum id fuiſſe fateor: ſed non ideo Pontifices exiſtimes non agnoviſſe ſuam poteſtatem diſpenſandi in ea lege. Cur ergo ea in prædictis non ſunt? Credo: quia uterque* Alfonſus *prænominatus, Apoſtolica Sede inconſulta ac veluti contemptâ, contraxerant ejuſmodi matrimonia; ut non tam diſpenſandi parcitas, quam vindicandi ſeveritas oſtentata in prædictis caſibus videatur; ne perverſæ licentiæ exemplum à Principibus ad ſubditos promanaret. Alioqui diſpenſandi poteſtatem hoc ipſo tempore in Romanis Pontificibus agnitam fuiſſe, & aliquando exercitam, evidenti cognoſcimus exemplo apud tunc viventem Continuatorem Ottonis Friſingenſis, dictum Ottonem à S. Blaſio, pro anno* MCCIX, *quo* Innocentius III, *ad tollendum Imperii ſchiſma, non ſolum indulſit, ſed etiam præcepit* Ottoni *Saxoni, Regi Romanorum electo contra* Philippum *Suevum, ut acciperet in matrimonium ejuſdem Philippi jam mortui filiam,* quod *aliàs* ſine Apoſtolicæ Sedis licentia fieri non licuit, cognatione impediente: nam pater Ottonis avunculus fuit Friderici patris Philippi. *Eſt tamen etiam in tam evidenti utilitate Chriſtianitatis*

F *abſque diſpenſatione Pontificia,*

tunc quidem rara,

ſed non abſque exemplis

A *tis totius cum hac cautela processum, ut in Comitiis Imperii, coram Legatis Apostolicis ea de causa Herbipoli celebratis*, surgens Abbas Morimundensis, Ordinis Cisterciensis, & omnium Abbatum aliorumque Claustralium utriusque Ordinis, Cluniacensis videlicet & Cisterciensis, personam assumens, delictum hoc connubio contra consuetudinem Ecclesiæ, quantumvis dispensatorie, committendum, monastico Ordini auctoritate Apostolica imposuerit, *orationibus scilicet & pœnitentiis luendum: & nihilominus* Regi propter hoc injunxerit pœnitentiam, ut monasteriorum aliarumque ecclesiarum pro posse defensor existeret, viduis & pupillis justo judicio præesset, monasteriumque Cisterciensis Ordinis in fundo proprio ædificaret, ac post hæc in propria persona Ecclesiæ Hierosolymitanæ subveniret: *quæ omnia Rex humiliter & gratanter implenda suscepit. Nescio an tantam in simili casu cautelam adhibuerit* Gregorius IX *anno* MCCXXXVI, *circa Robertum Comitem Atrebatensem & Alfonsum fratres S. Ludovici Regis, quibus sanguinis propinquitas impedimento erat; Roberto quidem ut filiam Lotharingiæ ac Brabantiæ Ducis, Alfonso ut Tolosani Comitis natam duceret: hoc scio, Bzovium ad istum annum n. 8 allegare ipsius Papæ Brevia,*

Sed in quo magna cautela adhibita.

B *Interamnæ data* XIV *kalend. Februarii &* VI *kal. Iunii, quibus utrique potestas sit celebrandi conjugii istiusmodi: plus forte intelligeremus ex originalibus litteris, si ipsa prodirent in lucem. Sciendum tamen quod defectus Pontificiæ dispensationis in istiusmodi casibus impediebat quidem ne vinculum indissolubile contraheretur, non tamen censebatur officere legalitati liberorum, stante tali contubernio susceptorum, ad quoscumque effectus juris civilis, consanguineorum nuptias extra primum gradum non prohibentis: adeoque nihil obest, quo minus* S. Ferdinandus *Rex legitimus fuerit, non solum* Castellæ *per matrem, sed etiam* Legionis *per patrem: qui ipsemet non alio jure regnavit, utpote natus ex consanguineis in tertio gradu, ideoque etiam separatis; prælatus tamen liberis, ex secundo thoro* Ferdinandi *Legionensis &* Urracæ Lopez *magis canonice natis. Præterea saltem Principissæ ipsæ excusabiles erant, & bona fide matrimonium contraxerant, cui nemo Episcoporum Regni sese opposuerat: idque imprimis de* Berengaria *censeo; vix dubitans, quin postquam certa fuit non posse conjugium suum salva Ecclesiæ pace consistere, viri thoro se abstinuerit, in pellicum copia facile id patientis, eumque demum impulerit ad divortium celebrandum, & sic reddenda Regno Sacra. Adde quod pleræque similes fuerint juniores, quam ut scrupulo sibi ducere possent conjunctionem parentibus probatam: solet autem etiam nunc tali in casu bona fides matrum suffragari proli, ne notha censeatur.*

Interim sic suscepta proles censebatur legitima,

36 *De aliis porro quidquid sit,* Ferdinando, *jam Castellæ Regi, ut non tantum pacifica esset aviti regni possessio, sed etiam paterni successio incontestabilis; providit, ad ejus & prudentissimæ matris instantiam,* Honorius Papa III; *simulque declaravit omnia eatenus ad illam stabiliendam publice acta, rata atque inconcussa haberi se velle, etiam ex parte patris; qui solus filio restare timendus videbatur, ex innato contra Castellanos odio. Odorico Raynaldo, Annalium Ecclesiasticorum Continuatori post Baronium, referenda gratia, quod Breve, quo docentur ea omnia, ex Regesto Pontificio nobis descripserit his verbis,* Ferrando, Illustri Regi Castellæ, *directis*: Regiæ dignitatis sublimitas, non solum in iis quæ meram justitiam continent, sed in iis quoque quæ gratiam sapiunt, favorem debet Apostolicum invenire. Quod attendens felicis memoriæ Innocentius Papa, Prædecessor noster, cum, sopitâ discordia, quæ olim inter carissimum in Christo filium nostrum Alfonsum illustrem Regem Legionensem patrem tuum, & recolendæ memoriæ avum tuum Alfonsum Regem Castellæ, occasione divortii inter parentes tuos, edita super hoc Constitutione Apostolica celebrati, periculosissime vertebatur; pax inter eos, per concessionem Regni Legionensis ab ipso patre tuo, te secundum Regiam consuetudinem solenniter recipiente in filium, per quod voluisse videtur te suum esse legitimum successorem, priori animo & voluntate libera tibi factam; de concessione ipsa nullo tempore revocanda præstito juramento, sicut in ejus litteris perspeximus contineri; esset de consilio & consensu Prælatorum & Baronum ipsius Regni voluntarie reformata; eidem paci, propter evidentem utilitatem & urgentem necessitatem, robur Apostolicæ auctoritatis impendit, illam gratam habendo & ratam; & super hoc, ad utriusque Regis instantiam, suæ confirmationis litteras concedendo. Nos igitur, tuis & carissimæ in Christo filiæ Berengariæ illustris Reginæ matris tuæ precibus inclinati, factum ipsius patris tui (cum saluti ejus expediat, ut quod juravit inconcussam obtineat firmitatem) gratum habentes & ratum; illud, sicut provide factum est, auctoritate Apostolica de speciali gratia confirmamus, & præfatæ Scripturæ paginam communimus, te ipsius successorem legitimum declarantes .... Datum Laterani VI Idus Julii, Pontificatus nostri anno secundo.

idque pro S. Ferdinando nominatim,

D *(propter juramentum patris,*

ab Innocentio 3 probatum)

declarat Honorius 3.

E

37 *Simili discretione usum invenio Honorii successorem* Gregorium IX, *anno* MCCXXIX, *in favorem* Alfonsi Aragoniæ Infantis, *suscepti ex* Jacobo *Rege & Berengaria Sorore* Alienor, *Alfonsi Imperatoris Pronepotibus, quem pater coram Sabinensi Episcopo Legato Pontificio, ad cognoscendam causam divortii misso, atque Hispanicorum Præsulum ad idem convocato cœtu, protestabatur bona fide susceptum, institutumque ac juratum heredem. Sed cur iidem illi Pontifices, qui divortium Berengariæ à Legionensi tam fervide egerunt, simili in Aragonia conjugio adeo numquam sese interposuerint, ut, si concors satis illud fuisset, per apostolicam Sedem diremptum numquam foret, fateor equidem haud satis me capere. Garibayus quidem ab Honorio imperatam secessionem scribit: sed quis credat, rem ab isto judicatam, à Gregorio multis petendam fuisse, nec nisi causa per Legatum cognita concedendam Regi, eam summopere cupienti, uti Zurita asserit, auctor longe accuratior & certior quam Garibayus?*

uti postea Gregorius 9 pro Alfonso Arragoniæ Infante.

38 *Nunc quoniam quæstionum hactenus tractatarum atque historiæ porro deducendæ intelligentia plurimum pendet à ratione temporis; non gravabor hic quoque, sicut in prima editione feci, ipsam studiosius digestam expandere.*

CHRONOLOGIA
FERDINANDÆA.
Per annos Dominicæ Incarnationis expansa.

ANNO DCCXII.

HIspalis, *cum reliqua Hispania Bætica, occupatur à Mauris.*

MLXV. *Moritur* Ferdinandus I, *cognomento* Magnus, *Rex Castellæ & Legionis, simili qua postea Rex Sanctus pietate atque humilitate,* XXVII *Decembris, cui succedit filius* Alfonsus VI.

MLXXXIX

A MLXXXIX. Rex Alfonsus filiam Urracam, adhuc impuberem, cum dote Comitatus Galeciæ despondet Raymundo, fratri Comitis Burgundiæ & Guidonis Episcopi Viennensis, postea Calixti Papæ II; filiam vero naturalem Tarasiam Comiti Portugalliæ Henrico, unde natus Alfonsus, ibidem primus Rex.

MCII. Mortuo in pugna contra Mauros Infante Sancio, Alfonsi unigenito, Urraca, marito Raymundo viduata, nubit Alfonso Aragoniæ infanti.

MCVII. Alfonso VI decedenti, succedit Alfonsus VII, Vrracæ maritus, tamquam privigni sui tutor, jam antea Rex Arragoniæ, dictus exinde Imperator Hispaniæ.

MCXXVII. Castellani & Legionenses, abdicato Aragone, jam pridem sejuncto ab Vrraca, hujus & Raymundi filium Alfonsum VIII, Sancti Regis tritavum, ad regnum evehunt.

MCXXXV. Alfonsus VIII, subjecto sibi Navarræ regno Imperator Hispaniæ coronatur, in publicis Regnorum Comitiis Legione, per Raimundum Archiepiscopum Toletanum Hispaniæ Primatem, annuente (ut volunt) Pontifice Innocentio II: ille autem uxorem quoque suam Berengariam, Imperatricem in suis diplomatis nominat.

B MCLVII. Alfonso Imperatori mortuo succedunt filii, Sancius in Castella, Ferdinandus II in regno Legionis & Galleciæ.

MCLVIII. Moritur Sancius Castellanus, relicto filio quadrimo, Alfonso IX, dicto Nobili, sancti Regis avo materno.

MCLXV. Mortuo Ferdinando Legionensi succedit filius Alfonsus, sancti Regis pater futurus, ex Urraca Lusitana natus, nequidquam contra nitente noverca, Vrraca Lopez.

MCLXX. Alfonsus Castellanus, annos XV natus, uxorem ducit Alienoram, filiam Henrici II Regis Angliæ & Alienoræ, ex Guilielmo ultimo Aquitaniæ Duce natæ.

MCLXXI. Nascitur Berengaria, Sancti mater futura, liberorum utriusque sexus primogenita.

MCLXXII vel III. Venit in lucem Ferdinandus, Castellani filius, ad annum ætatis XI vel XII perventurus.

MCLXXV. Nata videtur Urraca, Sancti Regis matertera, futura Regina Lusitaniæ.

MCLXXX. Nascitur Alf. Castellano filius secundus, dictus Sancius, mortuus intra paucos annos.

MCLXXXV. Mortuis Alfonsi filiis, sola filia duæ nominantur in paternis chartis quarum Senior Berengaria, C in regni Comitiis heres agnoscitur.

MCLXXXVIII. Nascitur Blanca, futura S. Ludovici Franciæ Regis mater, sorore majori tanto junior, ut filia fuisse, per ætatem potuerit. Eodem anno exeunte, Alfonsus Legionensis ab Alfonso Castellano sumit cingulum militare, paulo post ducturus uxorem Tarasiam, filiam avunculi sui Sancii Lusitaniæ Regis. Eodem adhuc anno Berengaria despondetur Conrado, tertio genito Friderici Imperatoris, cum spe successionis in Regnum Castellæ, ubi jam non nisi feminæ supererant.

MCLXXXIX. Concha mense Novembri nascitur Alf. Castellano alius Ferdinandus, patri æque ac duo priores præmoriturus, cum ad XXI annum pervenerit.

MCLXXXX. Moriuntur in Syria Fridericus Imperator, & primogenitus ejus etiam Fridericus Dux Sueviæ: pro quibus Germaniæ Rex eligitur secundo genitus Henricus II.

MCLXXXXI. Conradus, futurus Dux Sueviæ in Germaniam remigrat, spe successionis Castellanæ dejectus: eum illuc sequi nolens Berengaria, à sponsione absolvitur.

MCLXXXXV. Alf. Legionensis cogitur dimittere Tarasiam cognatam suam, post susceptum ex ea filium Ferdinandum cito mortuum, & filias duas sibi supervicturas, Sanciam & Dulciam. A Mauris circa Arcos vincitur Alfonsus Castellanus. D

MCXCVII. Berengaria nubit Alf. Legionensi, annos nato circiter XXXIII, ipsa annorum XXVI.

MCXCVIII. Alf. Legionensi parit Berengaria primogenitum suum S. Ferdinandum, in monte quodam, inquit Lauretus, inter Zamorram & Salamanticam; dignum locum (si verum id est) qui certioribus monumentis illustretur, & speciali Sancti cultu. Nascitur autem hic XVII annis ante S. Ludovicum: & nativitatem istam paulum præcessisset Crucis Caravacanæ Apparitio, si figmentum Licentiati de Luna fundamentum in vera temporum ratione haberet.

MCC. Blanca Alf. Castellani tertiogenita solū duodennis despondetur tredecenni Ludovico Franciæ Principi, juveni virguncula (uti hoc ipso anno canit Ægidius Parisiensis), moxque adducta in Franciam eidem nubit proxima feria II post festum Ascensionis, pace cum Anglo reformata: sunt tamen qui matrimonii celebrationem differant in annum sequentem.

MCCIV. Alf. Castellano nascitur alius filius, dictus Henricus, patri supervicturus. Circa idem tempus Alf. Legionensis, Pontificio obstrictus mandato, divortium facit à Berengaria consanguinea, jam trium liberorum ex eo matre. E

MCCVIII. Urraca Castellana, inter sorores secundogenita, nubit Alfonso Lusitaniæ tunc Principi & post quadriennium Regi. Sub idem tempus nascitur Alf. Castellano quarta filia Alienor, ac postea etiam quinta filia Constantia, hæc Olcarum Abbatissa, ista futura Aragonum Regina, nec diu post supervixit earum mater Regina Alienor, de cujus morte ac sepultura miror nihil legi.

MCCIX. Palentinæ Scholæ a Rege Sancio sub annum MXXX institutæ, ab Alf. Castellano in Vniversitatem eriguntur. S. Ferdinando puero ægrotanti sanitas apud Deiparam Oniensem redditur, ad votum matris Berengariæ, qua de re successor filius postea hymnum composuit. Blanca, annos XVII vel XVIII nata, incipit marito liberos in Francia parere.

MCCXI. Innocentius III, litteris VIII & XIII Kal. Martii datis, laudat Alf. Castellanum ejusque Filium Ferdinandum; ob susceptum contra Mauros bellum: in cujus procinctu moritur egregius adolescens, perperam à nonnullis confusus cum Sancto Rege nepote suo: moritur autem triennio ante patrem. F

MCCXIII. Inter Reges Castellanum & Legionensem fœdus instauratur, salva Berengariæ dote & filiorum jure ad successionem in Regnum, per juramentum patris & Pontificis assensum. Saraceni à Christianis, in planitie dicta las Navas de Tolosa, immani strage funduntur.

MCCXIIII. Moritur Alfonsus Castellanus, Sancti avus maternus: succedit filius undennis Henricus I, sub tutela Sororis suæ Berengariæ: sed hanc Comes Alvarus cogit tutelam dimittere, & puero Regi jungit B. Mafaldam Lusitanam, in quinto gradu consanguineam, & ætate longe majorem: quæ jussu Pontificis ab eo separata, virgo in patriam redit.

MCCXV. Nascitur S. Ludovicus, futurus Rex Franciæ.

MCCXVII. Moritur Henricus R. Castellæ, succedit Sororum ejus primogenita Berengaria: quæ coronam transfert in suum primogenitum S. Ferdinandum, annos XVIII natum, XXXI Augusti.

MCCXVIII. Honorius III confirmat Ferdinando jus in successionem Legionensem, ei à patre juratam, & approbatam à suo decessore Innocentio III. Capitur Comes Alvarus Regi rebellis XIX Decembris, & usurpatis cedens Legionem se recipit.

MCCXIX

A MCCXIX. *Idem Pontifex* Sanctum Regem *ac Regnum ejus suscepit in specialem suam & Sedis Apostolicæ protectionem. Ipse sub finem anni uxorem ducit* Beatricem, *filiam* Philippi Ducis Sueviæ, *cognatam* Frederici II *postea Imper. seque ipse baltheo militari accinxit.*

MCCXX. Rodericus de Cameriis, *Regi sancto refractarius, compescitur.*

MCCXXI. Gonsalvus de Molina *similiter repugnat & coercetur.* Alienor, *sancti Regis matertera*, Jacobo *Aragoniæ Regi nubit Turriazone* VI *Februarii.*

MCCXXII. S.Ferdinandus *auxiliatur patri suo* Alfonso Legionensi *contra rebelles quosdam : &* XX *Novembris* Gladium *ac* Labarum *benedictum contra Mauros de manu* Mauritii Episcopi Burgensis *suscipit.*

CIRCA MCCXXIIII. *Pingitur* Tabula *Confraternitatis S. Matthæi, unde accepta* effigies Sancti. *Nascitur* B.Isabella, *soror* S. Ludovici. Ferdinandus *prima in Mauros expeditione* Beatiæ *&* Ubetæ *fines vastat, capit* Caseatam : *quando etiam* Zeyt Abuzeyt, Valentiæ atque Murciæ Rex, *Concham ad Sanctum venit, in ejusque clientelam se dedit.*

MCCXXV. *Idem Rex Tervelæ cum* Jacobo Aragonio *paciscitur pro quinta parte redituum pendenda* : Blanca R.Franciæ, *circa ætatis suæ annum* XXXVI, *parit* Stephanum, *inter liberos undecim ultimum vel penultimum, juxta Genealogicas tabulas nostri Philippi Labbe. Secunda expeditione* Sancto *sese subjecit* Rex Mahumad

B Beatiæ.

MCCXXVI. *Venit in Hispaniam* Legatus Apostolicus, *ab* Honorio IV *missus, Reges contra Mauros animaturus*; Synodum *in singulis Regnis cogit.*

MCCXXVII. *Tertium in Mauros incurrens* Sanctus, *oppida quædam capit.* Zeyt Abuzeyt, *amissa Murcia* Rex Carabacæ *&* Valentiæ *videtur hoc anno miraculosa Crucis apparitione conversus.*

MCCXXVIII. S.Ferdinandus *signat chartam de conventu Prædicatorum Madriti. Fines* Giennenses *expeditione quarta vastat.*

MCCXXVIIII. Zeyt Abuzeyt *ob Christianismi suspicionem ejectus à* Valentinis, Zahenum *Regem assumentibus, in fidem* Jacobi Aragonii *sese tradit, cum filio, suscepto Baptismo dictus* Ferdinandus. *Regina* Beatrix *Conchæ ægrotans, miraculo Deiparæ convalescit, præsente filio* Alfonso, *qui postea ea de re Hymnum composuit.* S. Ferdinandus, *quintum excurrens obtinet* Capellam: *novæ Cathedralis* Toleti *fundamenta ponit : patrem denuo arma moventem scripta epistola utcumque placat.* Jacobus Aragoniæ *Rex divortium facit ab* Alienora *Castellana, titulo consanguinitatis, salvo tamen jure nati ex ea* Alfonsi *filii.*

C MCCXXX. *Moritur sub anni exitum* Alfonsus Legionensis, *heredibus institutis duabus ex* Tarasia *Lusitana filiabus : sed frustra*; Berengaria Ferdinandum *inducente in Regnum.*

MCCXXXI. Navarræ *Rex* Sancius *jam decrepitus, &* Jacobus Aragoniæ *juvenis, mutuo sese adoptant in successionem regnorum, bellum illaturi Castellanis, successu nullo, ob mortem* Sancii *mox secutam.*

MCCXXXII. Berengaria, *Sancti Soror*, Joanni Brienio *Regi Hierusalem, perditis in Syria rebus auxilium ex Europa petenti, uxor traditur.*

MCCXXXIIII. S.Ferdinandus R.Castellæ & Legionis *occupat* Ubedam : *moritur ei uxor* D. Beatrix. D.Alfonsus, *Sancti frater, Mauros ad Xerez vincit. Pax cum* Aragonio *resarcitur, assignata* Alienoræ *dimissæ, Sancti matertera, dote competenti.*

MCCXXXV. *Christiani occupant* suburbium Cordubense.

MCCXXXVI. Corduba *deditionem Sancto facit*: Campanæ *an.* DCCCCXC *ab Almansore sublatæ, Maurorum humeris referuntur Compostellam.* Hæreticos *Palentiæ deprehensos castigat* Ferdinandus, Zeyt Abuzeyt, *Christiano nomine* Ferdinandus, *Cæsaraugustæ uxorem Christianam ducit, unde nata filia,* Arenosiæ *familiæ origo.* D

MCCXXXVII. S Ferdinandus *secundam uxorem ducit*, D. Joannam, *Comitis Pontivi filiam.* Lucas Tudensis *finit suum* mundi Chronicon : *in quo babet* Vitam Sancti, *hactenus deductam.*

MCCXXXIX. *Palentina Universitas Salamanticam transfertur à Sancto: qui mortuo* Alvaro *Bæticæ Præfecto*, Cordubam *proficiscitur: inde* Burgos *regressus*, Biscayæ Dominum *compescit. Denique ipse & Regina mater per Legatum suum*, Abbatem S.Facundi, *plenas reverentiæ litteras, dirigunt ad* Gregorium Papam IX, *eique commendant secundo-genitum suum* Fridericum, *pro materna hereditate recipienda missum ad Imperatorem cognatum.*

MCCXXXX. Murciæ Rex *in potestatem Sancti Regis se tradit.*

MCCXXXXII. *Capitur* Argona; *vastantur fines* Granatenses,

MCCXXXXIII. Rex Granatæ, *clientela Sancti se subjicit, eique* Giennium *cedit.* Rodericus Toletanus *Historiæ suæ finem imponit : ipse autem haud diu supervixit, mortuus in confiniis Aragoniæ & Galliæ, rediens à Concilio Lugdunensi anno* MCCXLV IX *Augusti*; *aut alia occasione secundum alios,* XXIII *mensibus serius.*

MCCXXXXIV. S.Ferdinandus *abit in Bæticam, numquam amplius Castellam revisurus.* E

MCCXXXXV. Fredericus *Imperator excommunicatus, in Concilio Lugdunensi deponitur*; *& tunc saltem* Fredericus *secundo-genitus Sancti, spe maternæ hæreditatis recuperandæ frustratus, ab eo ex Italia in Hispaniam revertitur. Moritur* Berengaria *Mater Sancti,* VIII *Novembris (decreta jam obsidione Hispalensi)* LXXV *annos nata.*

MCCXXXXVI. Alfonsus, *Sancti primogenitus, uxorem ducit* Violantem, *filiam* Jacobi Aragonii, *Vallisoleti mense Novembri.*

MCCXXXXVII. Hispalis *die* XX *Augusti obsidetur, oppidis plerisque circumquaque jam occupatis. Moritur Rex* Valentinus ; *eique in nudum titulum succedit filius* Zeyt-Abomahomad, *needum Christianus.*

MCCXXXXVIII. *Convenit inter* Infantem Castellæ *&* Regem Aragoniæ *de limitibus conquestuum hinc inde faciendorum.* S.Ludovicus R.Franciæ, *in Terram-sanctam proficiscens, regimen matri* Blancæ *committit, tum agenti* LX *annum ætatis.* Valentia *totis quatuor annis oppugnata die* XXVIII *Septembris,* Jacobo Aragoni *à Zaheno traditur.* Hispalis, *mense* XVI *obsidionis cœpta,* Sancto Regi *deditur,* XXIII *Novembris.*

MCCL. S.Ferdinandus *communicat Civitati Hispalensi & auget Privilegia, Toletanæ civitati ab Avo & Proavo concessa, atque à se confirmata : eodem anno dicitur inventus à Iudæo* liber de triplici mundo, *cum prophetia de S. Ferdinando, impostura suspectus.* F

MCCLI. Berengaria Abbatissa, *filia sancti Regis, corpus Aviæ Burgos transferri curat.*

MCCLII. *Moritur* Hispali *& ibidem sepelitur* S.Ferdinandus. *Moritur etiam* Blanca *mater S.Ludovici, in Palæstina absentis.*

MCCLIII. Alfonsus Sapiens R.Castellæ & Legionis, *Sancti Regis primogenitus, condit tabulas de urbis & agri Hispalensis inter Christianos partitione.*

MCCLXIII. Zeyt-Abomahomad, Exrex Valentinus, *dictus in baptismo* Vincentius, *de sua filiique & nepotum duorum conversione* Urbano IV *scribit*; *qui respondens, ipsos in Sedis Apostolicæ tutelam recipit.*

MCCLXX. *Moritur* S.Ludovicus R.Franciæ, *consobrinus* S.Ferdinandi.

MCCLXXXIIII. *Moritur* Alfonsus R. Castellæ & Legionis, *Sancti filius, sub quo aut successore filio scripta* Chronica *ejusdem* Sancti Regis. Sancius, *exclusis ex*

A ex præmortuo fratre Alfonso & Blanca Francica nepotibus Alfonso & Ferdinando, quibus Sapiens regnum legarat, ipsum sibi vendicat & retinet.

MCCLXXXXV. Moritur Toleti Sancius, Alfonsi X filius, S. Ferdinandi nepos, sub quo jacta fundamenta novæ Cathedralis Hispalensis: succedit filius decennis Ferdinandus IV.

MCCCXIII. Ferdinandus IV R. Castellæ & Legionis moritur: succedit filius anniculus Alfonsus XI.

MCCCLVIII. Fridericus, Magister Ordin. S. Jacobi, Alfonsi XI filius nothus, jussu fratris interficitur: corpus cum corpore Sancti Regis, transfertur anno MDLXXIX.

MCCCLXII. Moritur Maria Padillia, pellex Petri Crudelis, corpus ad Regia sepulcra transfertur: postea cum iisdem etiam translatum in novam Capellam.

MCCCLXV. Historia & Miracula S. Crucis Caravacanæ, jubente Garcia de Cardenas Commendatore, primum authentice describuntur.

Circa MCCCLXXXVI. Accidit Miraculum S. Ferdinandi, primum ex iis quæ notat Flos Sanctorum.

B MCCCXCII. Additur nova Appendicula ad prædicta miracula.

MCCCXCIII. Oppidum & ecclesia Caravacensis, à rebellibus Granatensibus Mauris capiuntur & incenduntur, salva S. Cruce scriptisque præfatis.

MCCCLXXXXV. Sphæræ quatuor æneæ, Turri Hispalensi impositæ à conditoribus Mauris, Terræ-motu dejiciuntur.

MCCCCVII. Absolvitur structura nova Cathedralis Hispalensis, inchoata ante annum MCCLXVI.

MCCCCXXXIV. Moritur Alfonsus à Cartagena, ex Zamorensi Episcopo Archiepiscopus Burgensis, Auctor Anacephalæosis rerum Hispaniæ, in qua describitur Rex Sanctus.

MCCCCLXX. Moritur Rodericus Sanctius, Episcopus Palentinus, Auctor Historiæ Hispanicæ, contra ipsius mentem clare explicatam parte 3 cap. 39, turpiter interpolatæ parte 4 cap. 4, ubi iterum de Berengaria, Sancti matre.

MCCCCLXXX. Historia & miracula S. Crucis, de mandato Vicarii Episcopalis pro Cardinali Valentino, legitime transcribuntur.

MDVIII. Ferdinandus Catholicus Hispaniarum Rex, Gladium S. Ferdinandi, in processione
C gestat.

MDXV. D. Fernandus Enriquez, portat Gladium Sancti, eique inscribitur ejusdem Chronica primæ editionis ex Ms. Ecclesiæ Hispalensis.

MDXXXII. Editur Hispanice Flos-Sanctorum, cui inserta Vita Sancti, composita ante annum MD.

MDXXXXVI. Doctor Antonius Oncala imprimi facit Compluti suum Heptaplon, in cujus Tract. 30 Apophya dicto, pro prima vice typis cusa legitur sincera relatio de S. Cruce Caravacana; testis ipse oculatus fuit anniversarii in pluvia impetranda miraculi.

MDXXXXVIII. Moritur XX Februarii Vener. P. Ferdinandus de Contreras, Capellanus Ecclesiæ Hispalensis, cujus canonizandi causa versatur in Rota Romana. Murcienses Inquisitores quærunt in veritatem historiæ & miraculorum Crucis Caravacanæ, & quomodo ea per Sacristam Toleto submissum furto ablata, ac miraculose restituta sit.

MDLI. Imprimitur Vallisoleti Chronica Generalis Hispaniæ ab vel sub Alfonso Sapiente composita. In qua cum bona pars Chronicæ Ferdinandeæ pene ad verbum descripta inveniatur, oportet alteram ex altera sumptam esse: nos autem Ferdinandæam antiquiorem esse opinamur conjectando; Generalem alii præferunt.

MDLVI. Iterum, rogatu Sacristæ Caravacani, Historia & miracula prænotata de papyro in pergamenum transferuntur, nulla re nova addita. D

MDLXXV. Absolvitur fabrica nova Capellæ Regiæ in ecclesia Hispalensi.

MDLXXVII. Hieronymus de Gudiel Compluti evulgat Compendium Historiarum Hispaniæ, in quo plura de Sancto Rege.

MDLXXVIII. In Cathedrali Hispalensi transfertur imago Dominæ nostræ de la Antigua, quæ ante Maurorum adventum honorata, ab iis nec aboleri, nec frangi potuit; & muro obducta, atque hoc corruente detecta, præsagiis dederat restauranda istic cito per Regem sanctum Religionis.

MDLXXIX. Corpus Sancti, cum aliis corporibus Regiis, solenniter transfertur in novam Capellam.

MDLXXXVII. Alfonsus Morgadus edit Hispali Historiam Hispalensem, quæ magno nobis usui fuit.

MDLXXXX. Lectiones pro Dedicatione Ecclesiæ Hispalensis approbantur à Congregatione Rituum Romæ. Fundatur Missa pro Anniversario sancti Regis.

MDXCVIII. Authentice transcribitur testimonium inquisitionis præmemoratæ de Cruce Caravacana.

MDCXVI. Ioannes de Robles, Presbyter Caravacensis, E
Hispanice imprimit libris duobus historiam & miracula Cruçis Caravacanæ; opus multa correctione egens, ob admixta Higueræ & Lunæ figmenta.

MDCXXVII. Paulus de Spinosa publicat Historiam, Antiquitates, & Magnalia Urbis Hispalensis, sæpius à nobis alleganda.

MDCXXIX. Romæ expediuntur Remissoriales in ordine ad Processus pro Canonizatione Sancti formandos.

MDCXXXI. Hispali sumitur Informatio de Miraculis Sancti.

MDCXXXIV. Capitulum Hispalense Deputationem ex suo corpore instituit pro negotio Canonizationis optatæ, ejus directionem & sumptus omnes in se suscipiens. Inspicitur rite corpus Sancti.

MDCXXXVIII. Romæ imprimitur Summarium Processuum.

MDCLV. Ibidem declaratur antiquus Sancti Regis cultus excipi à Decretis Urbani VIII.

MDCLXVIII. Iterum inspicitur sancti Regis incorruptum corpus.

MDCLXXI. Clemens X confirmat cultum S. Ferdinandi, eique decernit Officium & Missam. Balthasar F
de Turre-Fanfan describit Festa Hispali hac occasione, & hoc anno celebrata.

MDCLXXIII. Festum S. Ferdinandi, prius ad libitum, jubetur in omnibus Regnis Hispaniarum fieri ritu Duplici.

MDCLXXV. Lectiones propriæ, pro Officio S. Ferdinandi, à Congregatione Rituum approbantur.

MDCLXXVII. Didacus Ortiz de Zuniga edit Annales Hispalenses, in quibus Festa Translationes anni 1671 describit. Cornelius Galle insignem S. Ferdinandi imaginem Antverpiæ sculpit, dedicatam Archiepiscopo Hispalensi, D. Ambrosio Ignatio de Spinola y Gusman.

MDCLXXIX. Corpora Reginæ Beatricis & Regis Alfonsi, hactenus cum S. Ferdinandi corpore intra eamdem tumbam clausa, in proprios translata loculos, reponuntur ad latera Capellæ Regiæ.

MDCLXXX. Michael Angelus Lauretus, ex Ordine Clericorum Ministrantium infirmis, Neapoli edit Italicam Historiam Sancti, dicatam D. Ferdinando Marchioni de los Veles Proregi Neapolitano.

MDCLXXXV. Acta sancti Regis seorsim eduntur Antverpiæ, impressa sumptibus Decani & Capituli Hispalensis.

29 Tandem, prius quam ad ipsa Divi nostri Acta illustranda accingamur, oblivioni subtrahendus est Conatus Poëticus amicissimi viri, deque Sanctorum Actis in Propylæo Maji exornando optime meriti, R. P. Emmanuelis van Outers S. J. *unde hac etiam editus in prima Collectionis Ferdinandeæ editione, sub hoc titulo.* A

ODE

AD S. FERDINANDUM.

Cum Vitæ ejus Acta & Gloria postuma, invitante & excitante Hispali, singulari volumine vulgabantur.

Fernande, Regum maxime; maxime,
Fernande, Divûm: quem positis Iber,
E servitute vindicatus
Barbaricâ, veneratur aris.
Tuo receptas consilio & manu
Tantisper Urbes respice; & atriis
Cæli relictis, quos beasti
Imperio, populos revise.
B Omnes laborant Principis inclitum
Nomen sacratis tollere honoribus:
Omnes triumphant. Te Toletum,
Corduba te decorat trophæis.
Hosti probatæ te fidei memor
Argona, te non ante domabile
Maurorum asylum, te tuorum
Denique victa animis Nepotum
Granata donis prosequitur suis:
Illa, illa Ibero cedere contumax,
Vincenda numquam, jam Granata
Læta tuos cineres adorat.
Urbs nulla parcit sumptibus: æmula
Virtus clientes & studium rapit.
Insusitato templa fastu,
Compitaque, & fora vestiuntur.
Sed vincit omnes Hispalis, Hispalis
Prælata cunctis. Illa tuas amans,
Fernande, virtutes, volensque
Per titulos memoresque fastos
Post-nascituris conspicuas dari,
C Elucubrandas fert Papebrochio,
Per Acta Sanctorum celebri, &
Nominis Austriaci clientes
Lecto tot inter; dum Tibi construit
Aram ipsa, multo lumine splendidam;
Tuasque pugnas pingit auro,
Et solidis tua bella gemmis.
Illa armat omnes artificum manus,
Parsura nulli. Nil simile aut prior
Spectarit ætas aut futura.
Cuncta tuæ monumenta pompæ,
Fernande, cedunt. Ne studium piæ
Mireris Urbis; plura tibi Hispalis
Redempta debet: plura reddet,
Impatiens in amore vinci.
Nec vos amicas pœniteat, mei
Herois, Urbes, laudibus Hispali
Cessisse victas, Ferdinandum
Quæ studiis coluistis æquis.
Ut vicit, omnes vicerit Hispalis,
Auroque gemmisque atque opibus potens:
Vicisse debebat, favore
Indigetis meritisque victrix. D
Illam universis prætulit urbibus,
Regnis relictis, & Patris & suo,
Fernandus: illi se suumque
Credidit immoriens cadaver,
Decursa post tot secula vividum,
Et nec peresum, nec violabile
Parcente nulli tabe mortis.
Deposito pretiosiore
Donare cives non poterat suos.
Ditarit aras muneribus licet
Benignus æternis; perennes
Divitias superat cadaver,
Illustre centum prodigiis. Cole
Regem fidelem suppliciter; cole,
Urbs grata: Fernandus favores
Cultibus innumeros reponet.
Fernandus atram corporibus luem
Fugabit ægris: subjiciet suam
Mors pulsa falcem Ferdinando:
Exanimes nova vita rursus
Subibit artus. Sed neque tristia
Posthàc timebis prælia, nec dolos: E
Invicta stabis. Ferdinandus
Ipse suæ vigil, ipse muros
Defendet urbis: Præside barbarus
Quo Maurus omni pulsus Iberia,
Ardentis extremos recessus
Deficiens Libyæ petivit.

VITÆ BREVIORIS

PARS PRIMA.

Ex Chronico Lucæ Tudensis, Coævi.

Æra MCCLV *a* Fernandus, filius Adefonsi Regis Legionensis, in Castella (ei matre Berengaria tradente Regnum) felicissime regnare cœpit. Siquidem Castellæ Nobiles Regnum Berengariæ Reginæ tradiderunt, eo quod erat primogenita Adefonsi Regis Castellæ: & ipsa, ut dictum est, tradidit Regnum Filio suo. Hic autem Rex Fernandus, gravissima adolescentia venustatus, non (ut illa ætas assolet) lasciviam amplexatus est mundi; sed pius, prudens, humilis, catholicus, & benignus, senilibus se moribus decoravit. Etenim ita obediebat prudentissimæ Berengariæ Reginæ matri suæ, quamvis esset regni culmine sublimatus, ac si esset puer humillimus sub ferula magistrali. Habebat secum prudentissimos viros, quibus tam ipse quam Mater totum suum consilium committebant. In tantum regnum sibi subditum, succensus igne Catholicæ veritatis, strenue rexit; ut inimicos fidei Christianæ totis viribus persequeretur, & quoscumque reperiebat hæreticos flammis exureret, & ipse vice famulorum ignem & ligna in eis comburendis ministrabat *b*. Aderat illi in humilitate justa severitas, qua reprobos puniebat; & in severitate justa, misericors & clemens humilitas, qua prostratis inimicis * placebat. Ejus Regalis animus avaritiâ numquam potuit inflammari: siquidem visum est quod requieverit super eum spiritus sapientiæ, qui fuit in Adefonso Rege Castellæ avo suo; & spiritus fortitudinis & clementiæ, qui erat in Adefonso Rege Legio-

a *Factus an. 1217 Rex Castellæ.*

F

virtutibus Regi congruis excellis:

b

* *m* parcebat

A Legionensi patre ipsius. Quid plura? quod de nullo *imprimis pudicitia.* Regum præcedentium legitur, omnino irreprehensibilis fuit, quantum nobis scire datum est: & thorum conjugalem unquam minime violavit. Duxit ** an Germanorum* namque uxorem ex Imperiali genere * Romanorum, Deo devotissimam feminam, nomine *c* Bea- c trîcem: ex qua genuit Adefonsum, Federicum, Fernandum, Philippum, Henricum, Sancium, d Emmanuelem, *d* Alienor, Berengariam, & Mariam.

2 Omnibus etiam Ecclesiis ita omnia sua jura servavit, ut nullus esset qui auderet eas vel in aliquo molestare. In tanta pace regnum sibi subditum rexit, ut majores vel minores in aliorum res insurgere non auderent. Sed cum regnare cœpisset, Comes Alvarus de Castella, & fratres ejus Comes Fernandus & Comes Gundisalvus, contra eum rebellare cœperunt. Et cum Rex Fernandus, una cum matre sua Berengaria, cum manu militum, juxta e castrum quod dicitur *e* Ferrerola, transitum face- *Pace per regnum stabilita,* ret; Comes Alvarus ei bellum indixit. Fuit autem Dominus cum Rege Fernando, & cepit ipsum Co- B mitem Alvarum: & tam ipse Alvarus quam fratres ejus multa Castella Regi Fernando tradiderunt, in quibus rebellabant ei: & Comes Alvarus est tunc à vinculis liberatus. Rex autem Legionensis Adefonsus cum exercitu suo, quosdam regni Castellæ fines molestabat, eo quod adhuc quædam ad regnum f Legionense spectantia detinebant *f* Castellani. Tunc congregati sunt contra eum omnes Nobiles de Castella, quia revera filius ejus Rex Fernandus cum g patre pugnare nolebat. Inito autem certamine *g* *intendit parando bello Maurico* prædicti Nobiles Castellæ fugati sunt, & omnes in Castelion à Rege Adefonso inclusi. Tunc mutuo colloquentes de pace, ut justum erat, firmaverunt pacem inter patrem & filium: & ad tantam concordiam Regna Hispaniæ pervenerunt, ut unanimiter convenirent ad Arabes persequendos. O quam beata tempora ista, in quibus fides Catholica sublimatur, hæretica pravitas trucidatur, & Saracenorum urbes & castra fidelium gladiis devastantur! Pugnant Hispani Reges pro fide, & ubique vincunt. Episcopi, Abbates, & Clerus ecclesias & monasteria construunt: & ruricolæ absque formidine agros excolunt, animalia nutriunt, pace fruuntur, & non est qui exterreat eos.

C 3 Eo tempore reverendissimus Pater Roderi- *& ecclesiis restaurandis,* cus, Archiepiscopus Toletanus, ecclesiam Toletanam mirabili opere fabricavit; prudentissimus Mauricius, Episcopus Burgensis, ecclesiam Burgensem fortiter & pulchre construxit; & sapientissimus Joannes, Regis Fernandi Cancellarius, ecclesiam Vallisoleti fundavit, & multis possessionibus gloriose dotavit. Hic tempore procedente factus Episcopus Oxomensis, ecclesiam Oxomensem opere magno construxit. Nobilis Nunius, Astoricensis Episcopus, inter alia quæ prudenter gessit, muros Astoricensis urbis, episcopium & ecclesiæ claustrum fortiter & pulchre studuit reparare. Regula juris Laurentius, Auriensis Pontifex, ejusdem ecclesiam & episcopium quadris lapidibus fabricavit, & pontem in flumine Minio juxta eamdem civitatem fundavit. Generosus etiam Stephanus, Tudensis Episco- *Episcopos in pio opere juvat,* pus, ejusdem ecclesiam magnis lapidibus consummavit, & ad consecrationem usque perduxit. Pius autem & nobilis Martinus, Zamorensis Episcopus, in ecclesiis constituendis, monasteriis restaurandis, pontibus & hospitalibus ædificandis continuo præbebat operam efficacem. His & aliis sanctis operibus nostri beati insistunt Pontifices & Abbates, isti & alii, quorum nomina scripta sunt in libro vitæ. Adjuvant his sanctis operibus largissima manu Rex magnus Fernandus, & prudentissima mater ejus Re- D gina Berengaria; multo auro, argento, pretiosis lapidibus, & sericis ornamentis Christi ecclesias decorantes. Eo tempore per totam Hispaniam Fratrum Prædicatorum & Fratrum Minorum *h* con- h struuntur monasteria, & ubique verbum Dei præ- *itemque Patrem R. Legionis contra rebelles.* dicatur. . . . . Adefonsus Rex Legionis, ubi cum filio suo pacem habuit, quosdam rebelles in regno suo perdomuit, Rege Fernando filio suo auxilium præbente . . . . Rex autem Castellæ Fernandus, quam sapienter tunc temporis gesserit, non est qui scriptis ostendere posset. Etenim revocavit virum potentissimum Alvarum, Petri Fernandi de Castella filium, qui erat cum Saracenis; & aggregato suorum exercitu magno, barbarorum fines invasit; & multas strages Saracenis inferens, cepit ab eis civitatem Baëtiam, Porcunam, Quesadam, Andugar, Aznataraph, Garciez, Martosiahen *i*, Capellam, & i alias plures, & cum magna victoria in Castellam reversus est. Post hæc Reverendissimus Pater Joannes, Cardinalis Romanus Sabiniensis Episcopus, Apostolicæ Sedis Legatus, missus est in Hispaniam, à gloriosissimo Papa Gregorio. Hic, inter cetera quæ sancte gessit, Reges Hispanos contra Sarace- E nos studuit incitare: unde Rex Legionensis Adefonsus, cum exercitu suo & & parte exercitus filii sui Regis Fernandi, obsedit Caceres, oppidum fortissimum barbarorum, & cepit ipsum . . . .

4 Obiit autem Æra MCCLXVIII, VIII Kalendas Octobris [Adefonsus Rex Legionensis] Rex *Eodem defuncto* autem Fernandus filius ejus tunc temporis erat in expeditione in terra Maurorum: & cum audisset quod decesserat pater ejus, festinavit venire Legionem, ut obtineret regnum patrum suorum. Eo tempore facta est perturbatio magna in regno Legionensi: multi namque Milites Galleci & Astures, multas populationes, quas Rex Adefonsus fecerat absque murorum ambitu, incendio tradiderunt. Nitebantur etiam resistere Regi Fernando si possent: sed omnipotens Deus illum mirabiliter adjuvabat. Etenim Miles nobilissimus Didacus, cum esset Legione, fecit suos per palatium Regis furtive ascendere, & turrim & ecclesiam B. Isidori occupavit. Reverendus autem Pater Rodericus, Episcopus Legionensis, vir nobilis, providus, & *nequidquam obsistentibus seditiosis,* honestus, ut hæc vidit, ecclesiam Legionensis Sedis armis, hominibus, & bellicis apparatibus munivit, ut civitas Regi Fernando servaretur; civesque F turres murorum & ecclesiarum, ut potuerunt, similiter munierunt. Erat tunc in ipsa civitate die ac nocte continua vox belli, & tribulatio, & angustia magna: sed misericordia Dei non defuit; & prædictus Didacus ægritudine valida est percussus, ita ut ipse, vel in eo nescio quis, clamaret, quod B. Isidorus, ob auxilium Regis Fernandi, volebat ipsum Militem interficere, eo quod occupaverit turrim & ecclesiam ejus. Præterea à capite dicti Militis oculi videbantur avelli, & concavitate sua egrediebantur, non sine magno dolore: unde compulsus, cum se videret tam gravissime vexari, consilio Sanciæ Comitissæ venerabilis matris suæ, Abbati & Conventui ipsius monasterii turrim & eccle- *uno etiam divinitus punito,* siam restituit, & damna quæ illis intulerat integravit: datoque super sancta Dei Euangelia juramento, quod de cetero esset miles & vassallus B. Isidori Confessoris, illico sanitati restitutus est, & statim cum suis de civitate egressus.

5 Episcopus autem Rodericus & cives, gaudentes in Domino, quod etiam Sancti pro Rege Fer- *fit Rex Legionis.* nando pugnabant, miserunt nuntios illi, veniret cito suam accipere civitatem. Venit itaque Rex Fernandus (qui vere creditur Rex virtutis, eo quod sit

 vir-

A virtuosus) una cum prudentissima D. Berengaria matre sua,& Legionensem civitatem ingressus cum gloria magna, obtinuit regnum patrum suorum. Tunc confluentibus ad eum de singulis civitatibus & oppidis viris nobilissimis,concessit eis bonos mores & foros antiquos, & etiam illis multa gravamina relevavit. Supererant duæ nobilissimæ sorores suæ,filiæ Regis Adefonsi, quas genuerat ex Regina *k* Tarasia, Sancia scilicet & Dulcia, quas habuit in magna reverentia, donans illis dum viverent annuatim triginta millia aureorum: Deinde pacificato toto regno suo,omnes Milites, qui populationes patris sui incenderant, exulavit. Post hæc, congregato Legionis & Castellæ exercitu magno, ingressus terram Maurorum, obsedit Ubedam & cepit eam. Eo fere tempore inclitus Adefonsus frater ejus,& Alvarus heros potentissimus de Castella, de mandato Regis, cum Nobilium exercitu,deprædantes terram Maurorum, usque ad mare mediterraneum hostiliter pervenerunt: quibus cum exercitu innumerabili occurrit Rex barbarus, nomine Abenfuth, juxta civitatem quæ vocatur Xerez. Commisso certamine fugati sunt Mauri multis millibus suorum prostratis, & Christiani reversi sunt in patriam, cum multis opibus & gloria magna. Iterum Rex Fernandus movit exercitum; & fines Saracenorum invadens, cepit fortissimum castrum, quod dicitur S. *l* Stephanus, & quædam alia: & acceptis à Saracenis thesauris multis, reversus est.

Cæsis ad Xerez Mauris,

6 Divulgabatur fama Regis Fernandi per universas regiones, & de fide, gloria, & victoriis ejus loquebantur omnes gentes. Siquidem magnanimitas ejus & sapientia omnes hostes ejus vehementissime deterrebat. Regina vero Berengaria mater ejus in tanto sapientiæ culmine ferebatur, ut in regni administratione cuncta sapienter & nobiliter ordinaret: quapropter secure Rex Fernandus faciebat moram in expeditione contra Saracenos, eo quod Regina Berengaria vices ejus sapienter in regno Legionis & Castellæ supplebat: & tanta securitate & pace utrumque regnum gaudebat, ut parvus vel magnus aliquis non auderet violenter res alterius occupare: tantus invaserat cunctos hæreticos terror, ut cuncti de utroque regno fugere festinarent. Mittebat Regina Berengaria abundanter filio suo Regi Fernando, dum esset in expeditione, milites, equos, aurum,argentum, cibaria, & quæcumque erant necessaria exercitibus suis. Æra MCCLXXIII Regina D. Beatrix obiit, & sepulta est Burgis in regali cœmeterio *m*, quod bonæ memoriæ fecerat Castellæ Rex Adefonsus. Ante paucos dies discesserat filia Regis Fernandi & Reginæ Beatricis Maria puellula, quæ Legione in monasterio S.*n* Isidori est sepulta. Tunc temporis devotissimus Rex Fernandus, coram corpore B. Isidori fixis genibus oravit, & votum faciens dixit viva voce: Adjuva me, Beate Confessor,contra Saracenos,& de his quæ acquisiero huic ecclesiæ tuæ conferam honorabilem portionem.

ipse,relicta ad regni gubernationem matre,

contra eosdem egreditur:

manubias S.Isidoro vovet.

7 Eo tempore quidam Catholici, viri strenui, de frontaria Maurorum, qui Almugavares vocantur, collecta suorum multitudine, de nocte terram Saracenorum furtive ingressi sunt. Qui cum venissent Cordubam, & custodes murorum ipsius civitatis barbari minime vigilarent; per scalas & funes civitatem magnam Cordubam *o* intraverunt, & maximam obtinuerunt partem turrium & murorum. Et cum adversus Saracenos fortiter dimicarent, & multos ex eis occiderent; festinanter miserunt nuntios ad Regem Fernandum, ut ad eorum properaret succursum. Erat tunc in partibus illis heros potentissimus, Alvarus de Castella; & veniens festinus ad succurrendum Christianis, extra Cordubam tentoria fixit. Paucissimi erant Christiani, habito respectu ad Saracenos: sed quotidie de barbaris, adjuvante Domino, triumphabant. Quantæ autem magnanimitatis fuerit Rex Fernandus,ex hoc potest adverti, quod statim Beneventanis, & Zembrensibus, & aliis sibi adstantibus dixit: Si quis est hic amicus & fidus vassallus, sequatur me. Erat tunc hiems valde pluviosa: & dum non haberet secum centum milites, ingressus est audacter per frontariam regni Legionis, & cum paucis Cordubam venit. Magnus timor & dolor invasit amicos cunctos Regis Fernandi, cum pervenit ad eos,Regem se tanto discrimini contulisse. Accelerabant cuncti tanto Domino subvenire, sed resistebant eis flumina inundantia & pluviarum tempestas. Rex autem Fernandus stabat fortis & imperterritus, & Saracenos cum suis fortiter feriebat. Et cum ingressum civitatis & egressum non possent Christiani Saracenis prohibere, eo quod prohibente flumine magno *p* Guadalquivir ad alteram partem non poterant transire, & Saraceni egrediebantur & ingrediebantur per pontem; Rex Fernandus fecit fieri balsas *q* & navigia de lignis & coriis, & ipse Rex cum paucis primus transivit. Tunc prohibitus est Saracenis egressus & ingressus, & cepit Rex castrum quod erat in ipso ponte.

Capto à Christianis Cordubæ suburbio,

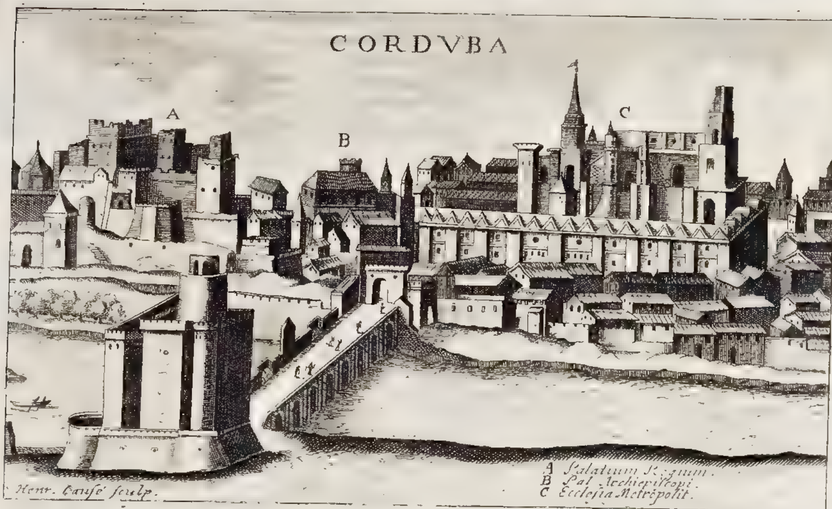
eodem cum paucis proficiscitur,

8 Obsessa fuit civitas Cordubensis, undique properante Christianorum exercitu: & cum quotidie ab utraque parte gladiis mortiferis & jaculis fortiter certaretur, tandem laboribus multis & fame victi Saraceni, Regi glorioso Fernando Cordubam civitatem inclitam tradiderunt: & ipsi Saraceni recedentes, se aliis Agarenorum oppidis contulerunt. Ingressus est Rex Fernandus Cordubam, cum gloria & lætitia magna; & eliminata omni spurcitia Mahometi,Pontifices sacri, in festo Apostolorum Petri & Pauli, ad honorem D.N. Jesu Christi & Genitricis ejus Reginæ cælorum Mariæ, in eadem urbe divina mysteria peregerunt; magnum illud Saracenorum oratorium Genetricis Dei Mariæ nomine decorantes. Inventæ sunt ibi campanæ, quas ob insigne ab ecclesia S.Jacobi Apostoli Rex Cordubensis olim detulerat Almanzor *r*: & Rex Catholicus Fernandus fecit eas Saracenorum humeris ad ecclesiam S.Jacobi *s* reportari. Capta est civitas Cordubensis Æra MCCLXXIV: & reversus est inclitus Rex Fernandus Toletum cum victoria & gloria magna. O quam beatus iste Rex, qui abstulit opprobrium Hispanorum, evertens solium Barbarorum, & restituens ecclesiæ S.Jacobi Apostoli campanas suas cum magno honore, quæ multo tempore fuerant Cordubæ, ob injuriam & opprobrium nominis Christi. Accepit etiam Rex Fernandus Turgellum,Sanctam-Crucem, Alhange, & quædam alia castra.

ac denique urbem obtinet,

& restituit campanas S.Iacobi.

ANNO-

ANNOTATA.

a *Is est annus Christi* 1217. *Flos Sanctorum aliique passim notant annum Christi* 1216, *sed male; cum* Alfonsus *avus solum obierit anno* 1214, 6 *Octobris; & postea puer* Henricus Rex *vixerit in regno annos* 2 *menses* 10, *mortuus* 6 *Iunii* 1217. *Porro quem Lucas* Fernandum, *Rodericus integre* Ferdinandum, *media ætas* Ferrandum, *quin &* Ferdenandum *scripsit: Castellani autē, & nunc passim Hispani*, F *initiale soliti mutare in* H, *scribunt* Hernandum: *quod sequitur Flos-Sanctorum. Similter nomen Patris diversimode scribitur*, Aldefonsus, Adefonsus, Alfonsus, *& vulgatius* Alonsus: *sunt etiam qui idem faciant cum* Hildefonso.

Sancti zelus contra hæreticos. b *Huc spectat quod Odoricus Raynaldus ad an.* 1236 *ex Regesto Gregorii Papæ IX lib.* 10 *Ep.* 182 *notat his verbis*; Cum Palentiæ aliquos hæretica lue infectos deprehendisset Ferdinandus, candenti ferro æternis infamiæ notis in vultu inuri jussit: ii vero, calamitatis illius sensu ad pœnitentiam ducti, conciliari
C Ecclesiæ solvique anathemate demisse flagitarunt: quam Provinciam Gregorius Episcopo Palentino dedit.

c *Quia pater ejus vocabatur* Philippus, *filius Frederici Ænobarbi & Frater Henrici Imperatorum, ipse electus post fratrem Imperator; hinc auctori Legendæ veteris obrepsit, ut* Beatricem *faceret* filiam Philippi Regis Franciæ.

d *Eadem Legenda solum nominat quinque, & quidem ordine perturbato,* Alfonsum, Fredericum, Emanuelem, Philippum, & Henritum: *oportet autem ut Patri præmortui sint* Ferdinandus, Alienor, Maria, *unde postea eadem nomina indita sint liberis ex secundo thoro susceptis. Idem ipsimet Sancto accipiendi nominis occasionem dedit: nam (ut ait Zuniga) Alfonso Legionensi ex priori cum Tarasia Lusitana contubernio natus filius*, Ferdinandus *dicebatur; sed infans obiit, prius certe quam noster hic nasceretur.*

e Ferrerola, *seu* Ferreola, *vulgo* Herreta: *illud forte quod inter Palentiam & Cordubam media fere notatur via.*

Dos R. Berengariæ. f *Nempe, ut ait Rodericus lib.* 7 *cap.* 31, Alfonsus *Castellanus, celebratis filiæ nuptiis,* omnia quæ *jure belli* abstulerat, nunc genero, olim hosti, dedit filiæ suæ: *& hæc utique dirempto matrimonio debebant ipsius filiorumque manere: & sic antea cap.* 24 *dixerat, quod post divortium* guerræ & vastationes vix aliquo tempore inter Reges cessaverunt, Rege tamen Castellæ in omnibus prævalente, & de regno alterius castra plurima occupante: sed tamen nec sibi, nec filio, sed nepoti Ferdinando omnia acquirebat: *quem vel ideo studiosius apud se retinebat; & primum restituit Patri per pacta anni* 1213.

g *Rodericus (cui potius hic credimus) ait, non nisi* exercitus Castellani præcursores *fuisse, qui Legionensi Regi occurrentes, absque certamine fugerint in castellum istud; ibique inclusi cœperint de concordia agere, laso qui bellum suscitabat Alvaro.*

h De Prædicatorum Conventu Madritensi *extat diploma apud Spinosam fol.* 152 *lingua vulgari antiqua, initio tamen ac fine Latino scriptum, ubi dicitur* Ferdinandus, Dei gratia Rex Castellæ & Toleti (*quod tantumdem est ac si nunc scriberetur* Castellæ Veteris & Novæ, *hujus enim caput erat Toletum, & nomen Maurico istic regno tribuebat*) *&*; Facta carta apud Medinam del campo, XXIV die Junii Æra MCCLXVI anno regni sui XI, *qui est Christi an.* 1228. E

i *Vereor ne depravata sit lectio: quia tamen Lucas, Chronicon suum non perduxit usque ad obtentam* Jaën, *non audeo legere divisim* Martos, Jahen.

k Tarasia, *Sancii Regis Portugalliæ filia, prius ducta quam* Berengaria, *sed post ternam prolem susceptam, propter affinitatem in secundo gradu, ab* Alfonsi *thoro separata. Agit de hoc conjugio incesto Rodericus Toletanus lib.* 7 *cap.* 24; *ac deinde de matrimonio* Berengariæ *& divortio.*

l Castrum S. Stephani *distat Vbeda Euro-boream versus milliaribus tribus. Atque hic universim nota, Milliaria communia Hispanica à me usurpari in dimensione locorum, quorum novem constituunt Belgicas horarias leucas decem.*

m *Illud scilicet, quod juxta monasterium de las Huelgas ibidem fundaverat Rex Aldefonsus.*

n *Fuit* S. Isidorus *Episcopus Hispalensis, universæ* Hispaniæ patronus *habitus: colitur autem* 4 *Aprilis. Hujus corpus* Ferdinandus I, *à Rege Mauro impetratum an.* 1063 *Legionem transferendum curavit, erecto in hujus honorem hic nominato monasterio Canonicorum Regula-*

A rium, cujus alumnum fuisse, quem præ manibus habemus,
Lucam; postea Tudensem Archidiaconum atque aucto-
rem Chronicæ, opinatur Magister meus R. P. Henschе-
nius, ad Acta Vitæ & Translationis, ab eodem juniore
composita.

o Non civitatem acceperunt, sed ejus suburbium
unum post antemurale, ut ex sequenti ipsius urbis oppu-
gnatione apparet.

Bætis fluvius. p Quadalquivìr, antiquis Bætis, unde Hispania
Bætica, nunc Andaluzía. Nomen autem Guadalqui-
vìr, dicitur Arabice idem sonare, quod, Magnus fluvius.
Sed quomodo hic non erat Pons, quandoquidem Chronica
num. 90 tam expresse dicat, Regem castra metatum ad
Pontem Alcoléæ, qui hodieque invenitur notatus in ta-
bulis? cum etiam num. 50 describatur Laurentius Suá-
rez, Eziga veniens quasi ad exploranda Sancti Regis ca-
stra, desiliisse in pedes ad caput pontis, per quem erat
ad eadem castra transgressurus? Placet credere, structum
eo loci, ubi Rex castra fixerat, pontem fuisse, postquam ra-
tibus transitus fluvius erat; idque ad necessariam defen-
sionem eorũ qui jam tenebant Castrum Pontis Cordubensis,
Corduba ponte instratus, quẽ ex Theatro Urbium supra proposui, una cum præstructo
antiquitus castro, & cum tertia circiter ac præcipua urbis
parte, continente Palatium Regium A, atq; Mesquitam B,
B nunc ecclesiam S. Mariæ, Maurorum antiqua & hactenus
conservata quadamtenus opera; quæ inter situm est Ar-
chiepiscopium C. Quidquid porro post Regiam excurrit
murorum in Occidentem, equilibus & viridariis Regiis
& arx ad eumdem. occupatur: post Metropolitanam vero versus Ortum magis
procurrit civitas, pluribus ecclesiis ac civium domibus sti-
pata: quam credas (si solum Tudensem legas) occupatam
à Christianis fuisse: sed Chronica, distinctius loquens, do-
cet, suburbium dumtaxat obtentum, quod ultra hanc par-
tem longius verosimiliter protendebatur, dirutis nunc quæ
ipsum tunc civitati jungebant muris turribusque.

q Balsa Hispanice, Latine ratis dicitur.

Campanæ S. Iacobi restituta, r Circa an 990 anno 13 & ultimo Regni Almansor,
occupatâ Compostellâ, minores campanas inde ablatas
scribit Rodericus lib. 5 cap. 16: quod sacrilegium Barba-
ro fatale fuit, etsi alioqui ab ulteriori injuria sacro loco in-
ferenda abstinuerit, fulmine territus.

s Addit Legenda, quod sicuti humeris Christiano-
rum avectæ fuerunt campanæ, jubente Almansore;
sic de mandato Ferdinandi, eas referre coacti sint
ipsimet Mauri.

a

PARS SECUNDA a.

Ex libro Hispano, dicto Flos-Sanctorum, anni MDXXXII.

9 Argona Regem sibi concilians Sanctus, Statim post subactam Cordubam, abiit Rex
excursionem facturus in ditionem Hispalen-
sem: cui Argonâ transeunti indicatum est,
quod ibi esset Rex nomine Alhamad, idemque
generosus eques, qui ei magnum posset inferre
damnum, posteriora exercitus cum impedimentis
carpendo. Hoc intellecto, statim versus Argonam
Rex tetendit, misitque ad Regem Alhamadum, cau-
sa tractandi cum eo. Qui cum egressus esset ad Re-
gem, eique se subjecisset; promisit ei Rex, quod
si Argonam tradere vellet, facturus cum esset Re-
gem Granatæ; interim tueretur exercitus Chri-
stiani impedimenta, curaretque ne quid eorum
periret. Quod cum ei Rex Maurus jurasset, abiens
Fernandus incurrit in agros Hispalenses. Misit
deinde Rex nuntios ad præcipuos quosdam Grana-
faciensque Regem Granatæ, tensis urbis incolas, ut exauctorato eo quem tunc
habebant Rege, Alhamadum Argonensem Regem
assumerent: hoc vero cum eis persuasisset, eo quod
Alhamadus nomen haberet viri fortis, isque ad re-
gnum pervenisset, continuo tradidit b Fernando D
Argonam. Fernandus vero eumdem monuit, ut re- b
cordaretur, quod per ipsum factus esset Rex Gra-
natensis; ideoque petebat ut sibi traderet civita-
tem Jaën c, sub hac conditione, ut eam ipsi redde- c
ret quandocumque is postulasset: atque ita urbem Iaën ab eo
illam obtinuit, arcemque in ea, quæ nunc est, sibi concessam munit.
ædificavit. Molitionem autem istam ægre fe-
rentibus Mauris, & cur id faceret interrogan-
tibus, respondit; hoc se facere, ut ne civibus co-
geretur esse molestus, sed sibi suisque illac trans-
ituris absque incommodo eorum hospitium in-
veniret.

10 Toletum deinde rediturus Fernandus, Cor-
dubæ reliquit Magistrum D. Pelagium Corréa, Mauros Hispalenses
& D. Rodericum Alvarez Asturicensem, aliosque excursionibus fatigat.
plures, Hispalim usque excursuros. Metatus est
autem Magister Pelagius in loco, qui dicitur Sant-
Lucàr d de Albayda, inter Hispalim & Tegadam; d
Rodericus autem, Alcalæ e de Guadayra: atque ex e
his locis adeo infestos habuerunt agros Hispalen-
ses, ut ad magnas angustias Mauros compulerint.
Inito ergo cum Proceribus suis consilio, convene-
runt de certa auri summa, duobus istis Equitibus E
danda, pro pace cum iis habenda: quam illi haud
difficulter concesserunt. Quia autem sciebant Mau-
ri, Fernando Regi constitutum esse manere in Ca-
stella totis tribus annis, decreverunt quantam ma-
ximam possent sementem facere: quod ita eis suc-
cessit, ut si messem colligere permitterentur, deesse
iis non potuisset annona per annos viginti, adeo
fœcundus fuit annus iste. Tunc Magister Pelagius
& D. Alvarus significarunt Regi quidquid actum
erat, & quod, nisi ipse novam messem nunc colle-
cturus veniret, non deberet intra viginti annos de
capienda Hispali cogitare. Hoc nuntio accepto
Rex, statim & absque mora Burgis f discessit, cum f
Equitibus circiter centum: & evocatorias misit per dein urbem
regnum totum, mandans ut omnes Hispalim con- obsidet:
venirent. Advenit autem eo Rex Fernandus me-
dio Martio, anno Domini g MCCXLVIII, civita- g
temque tam arcte cinxit ex omni parte, ut ne-
cessaria ad victum inferri in eam non possent, ni-
si per h Axarafam: quæ non poterat præcludi, eo h
quod prope Trianense i castrum tensa erat catena i
perquam grandis, trans ipsum fluvium, à Turri-au- F
rea usque ad alteram partem: quæ catena adju-
mento magno Mauris fuit. Quidam autem, Ro-
manus k Bonifacius dictus, civis Burgensis, di- k
xit Regi: Habeo navim valde bonam, quacum,
si bonum ventum annuerit Deus, velis expan-
sis provectus, intendo catenam istam perfrin-
gere.

11 Tum Rex per triduum integrum se recepit
ad orandum, & nec ullius alloquium suscepit; ab eamque per deditionem accipet.
oratione autem regrediens mandavit, ut nautæ na-
vim appararent. Quæ cum velis expansis promo-
veretur, tam validus ea implevit ventus, ut sursum
in flumen provecta, non tantum catenam illam per-
ruperit, sed etiam pontem justo ab inde spatio dis-
situm. Qui successus magnam Mauris molestiam
attulit, utpote jam omni ulteriori spe necessariæ
annonæ obtinendæ privatis. Ergo parvo post tem-
pore petierunt Mauri loqui cum Rege, qui eis
transmisit Rodericum Alvarez Asturicensem; cui
dixerunt, quod ei tradituri essent civitatem, modo
sibi liceret egredi cum uxoribus, liberis, atque for-
tunis; manere autem volentibus, sub Regis obe-
dientia atque ad ejus servitium, id liceret. Rex ve-
ro arbitrium conditionum ad Adefonsum filium
retulit: qui respondit, faceret pater suus quod bo-
num videbatur. Postea vero redierunt Maurorum
legati,

A legati, petentes inducias sibi dari, ad demoliendam turrim & mezquitam majorem: qua de re Adefonsus interrogatus edixit, quod si vel unicam tegulam in civitate moverent, omnes mactari juberet. Videntes igitur talia frustra peti, supplicarunt Regi, ut septem dies sibi concederet, intra quos civitatem traderent, ea qua Rex vellet conditione & forma. Intravit ergo Rex Fernandus in urbem
l Hispalensem die VIII l Novembris, anno Domini
m MCCXLVIII: mansit autem in urbe major m pars incolarum.

In Castellam rediturus

12 Post hæc tam Rex quam Magnates ejus in Castellam redeundum esse censuerunt, dimissis eorum aliquibus ad custodiam civitatis. Verum hoc ne fieret tali ratione dicitur fuisse impeditum. Parasitus n quidam Fernandi Regis, Paya dictus, con-
n scendit turrim majoris ecclesiæ, numeravitque plateas à Christianis infessas; facile utique distinguendas ab aliis, quia unusquisque Magnatum vexillum suum extulerat è loco in quo hospitabatur. Hinc agnovit quanto in periculo, si Rex discederet cum exercitu, futuri essent reliqui. Ergo ad Fernandum accessit, & dixit: Domine, unam à te gratiam peto,
B videlicet ut cum omnibus Primoribus tuis mecū velis prandere in summa turri majoris ecclesiæ. Cumque respenderet Rex, quod locus omnes non caperet; In illa, inquit, turricula, ô Rex, quam superne vides, & existimas tam parvam esse, plus quam quinquaginta viri contineri possunt. Tum Rex petitioni annuit; & abiit Paja: hora autem congrua accersivit Regem cum suis Magnatibus. Qui cum ascendissent; Prandium, inquit Paya, quod vobis paratum habeo, est ut videatis hanc civitatem, quam Dominus Deus noster donavit vobis. Cui Rex, Video eam perquam bene, & benedictus sit Deus, per cujus misericordiam acquisimus eam. At ego, replicat Paya, faciam ut multo melius eam videas: & monstravit ei vexilla Magnatum & Tribunorum, qui ibi erant; & quam exiguam partem civitatis occuparent, jussit considerare. Ad quæ Rex, Vere, inquit, miseret me civitatis hujus. Tum Parasitus: Si modo, cum hic sunt Castella & Legio, non habitatur Hispalis: quomodo hinc abiens credis relicturum te, qui eam faciat habitari? Equidem edico tibi, quod si semel hinc abieris, numquam in eam sis rediturus. Tum vero Rex, inquit, Etiam ex ore fatuorum prudentia quandoque consilia pro-
C ficisci audivi sæpius; atque ex nunc promitto Deo, me numquam in Castellam rediturum, sed hic sepulcrum habiturum. Atque ita Fernandus Hispali mansit, eamque à frequenti populo habitari fecit, incolis ex omni Hispania accersitis: & post captam urbem in ea vixit sanctus hic Rex tribus cum dimidio annis.

ne id faciat sapienter monetur à parasito,

ibique manere vovet:

13 Quando autem se vidit morti vicinum, accersito ad se filio Adefonso, post multa sancta ac salutaria monita, ei dixit: Urbem Jaën à Granatensi Rege teneo, sub ea conditione, ut eam redderem quandocumque reposceret: volo autem ut fides mea etiam post mortem meam præstetur integra, sicut eam servavi cuicumque ipsam obligavi cum viverem. Itaque volo ut reddas eam Granatensi Regi, quandocumque volet; tibi autem serves arcem, quia ipsam ædificavi, & est mea. Hoc autē præstitit Rex Adefonsus post mortem patris sui. Fernandus vero, cum res ad animæ suæ statum pertinentes composuisset, magna cum devotione petivit Sacramenta: & recepturus Corpus Christi, surrexit de lecto, seque in terram prostravit, dicens, Domine, unde merui, ut venires ad me? Et prius quam ipsum susciperet, accepit restim colloque circumjecit: tum genibus ac cubitis terræ innixus, dixit: O Do-

jubet Regi Granatæ Jaën restitui,

susceptisque devote sacramentis,

mine mi, amore mei passus es aliam magis crude- D
lem restim collo tuo circumdari: ego vero miser quid feci pro te? Obsecro, Domine, ne consideres quam male possim tibi rationem reddere eorum quæ mihi commendasti, & temporis impensi: sed considera, qualis ipse sis, & miserere mei. Atque ita cum multis lacrymis recepit Dominici Corporis Viaticum, petens ab omnibus sibi ignosci, si cui gravis fuisset, vel causam quærendi de se dedisset. Mox testamentum suum condidit, filio suo Adefonso expresse mandans, ut magnam curam Reginæ gereret, fratres bene educaret, famulis suis esset munificus, & subditis omnibus æquus o. o
Denique Clerum totum ibi præsentem, post recitatas Letanias, præcepit canere, Te Deum laudamus. Sumptaque in manus candela, & Cruce ante se posita, inclinavit caput: ac magna cum devotione animam tradidit Creatori, in urbe Hispali, die XXX p Maji, anno Domini MCCLII, p
regni vero sui XXXV.

pie moritur an. 125[illegible]

ANNOTATA.

a *In hac secunda parte multa dicuntur plane aliter quam à Garibajo ac Mariana, Chronicam* Ferdinandi *antiquam secutis, cui nos quoque plus fidei inesse arbitramur: volui tamen Legendæ istius verba hic dare, judicium discriminis faciendi Lectori relinquens.* E

b Argonam *scribo, quod Hispanis* Arjona *scribitur, suum j pronuntiantibus sicut Græci pronuntiant* χ. *Cur ergo, inquies, non scribis* Archona? *Quia nempe disparatissimum sonum apud Hispanos habet* ch: *accipiam ergo & hic & alibi litteram* g, *ut genuino sono Hispanici j viciniorem.* Argonam *autem volunt aliqui* Albam Virgaonensem *Plinii, vel* Aurigiam *Livii fuisse, inter Iaën & Anduxar. Chronica urbem obsessam fuisse scribit & deditione captam.*

c Jaën, *Latine scribentibus Roderico & aliis* Giennium *&* Gienna, *quam Chronica dicit prius obsessam & ad extrema redactam, quam Rex barbarus, se suaque fidei* Ferdinandi *committens, urbem tradi juberet; nec meminit illa adjectæ conditionis, imo Christianos incolas illuc inductos scribit, utique Mauris omnibus aut plerisque egredi jussu. Nihil etiam ibi de promotione* Alhamadi, *per* Ferdinandum *curata.*

d San Lucàr de Albaÿda, *hodie,* San-Lucàr la Majòr, *urbi Hispalensi ad Occidentem jacet, cis flumen Guadiamàr, intervallo circiter leucarum 4; distinguendum à* San-Lucàr de Barraméda, *maritimo oppido ad æstuaria Bætis, ac veluti portu urbis Hispalensis.* F

e Alcalà de Guadayra, *ad Orientem ejusdem urbis, vix duabus leucis inde abest.*

f *Chronica ait,* Cordubæ *fuisse* Regem, *cum obsidendæ Hispalis consilium cepit, mutato priori proposito redeundi in Castellam:* Cordubam *quoque jussum convenire exercitum, cum quo plura oppida prius occuparit quam inchoaret obsidionem.*

g *Eadem ait obsidionem* sedecim menses *tenuisse, proinde deberet cœpta fuisse anno priori 1247 mense Iulio.*

h Axarafæ *vulgo dicuntur excelsæ porticus seu ambulationes: sed eo nomine hic intelligitur ingens terræ tractus trans Batim, quia forte excelsior quam citerior ripa.*

i *Dabimus in Actis plenam urbis descriptionem, & ipsius* Catenæ, *cujus tamen nulla fit mentio in Chronica.*

k *In Chronica dictus* Raymundus: *nempe inter nomina vulgaria* Ramòn *&* Ramàn *sola vocalium transpositio significationem variat.*

l *Certum hic mendum est, cum constet quod accepta sit in deditionem urbs, traditis portis & Alcazario, die* S.Clementis 23 *Novembris: quem diem Civitas eo nomine celebrem agit quotannis. Fortassis die* 8 *ejusdem signata*

A *signatæ fuerunt, conditiones deditionis faciendæ: & hoc Auctorem deceperit. Ipse autem Rex primum ingressus est civitatem 22 Decembris in Translatione S. Isidori, egressis qui egredi voluerunt Mauris.*

An omnes M… Hispale pulsi?

m *Licet post mensem unum à deditione omnes exire coactos dicat Chronica: tamen ad salvandam sequentem narrationem, credatur, tantum fuisse egressorum numerum, quamvis manere volentibus id per pacta licuerit, ut hi respectu illorum quasi nulli fuerint; respectu tamen ingredientium Christianorum tam multi, ut eis formidabiles esse debuerint, saltem de conflanda cum egressis conspiratione, quam primum Rex cum exercitu recessisset, uti mox infra insinuatur: atque ita* pars major *apud Tudensem, intelligatur* pars magna.

n *Hispanice* Truhan, *quod etiam* Morionem *significat, quales Regibus ad delicias esse solent, sapienter fatui. Turrim vero hic indicatam infra plenius describemus, atque etiam spectandam in imagine dabimus.*

Generosum Sancti dictum in morte.

o *Rodericus Sancius Palentinus Episcopus, parte 3 cap. 40;* Habent, *inquit,* Hispanorum Annalia, quia cum hic gloriosus Princeps in agonia mortis esset constitutus, à quodam Milite interrogatus est, quale sepulcrum aut statuam sibi jubebat apponi. Cui ille; Immaculata, inquit, ut potui, vita mea ac gesta, B sint mihi sepulcrum & statua.

Voces cælestes an sub ea auditæ?

p *Idem eodem loco addit.* Quo die auditæ sunt voces in cælo, En moritur justus & nemo considerat. Cuncti fideles ob ejus obitum ineffabiliter flebant, dicentes, Utinam talis Princeps aut non nasceretur, aut non moreretur! *Hoc quidem à Gentilibus de Gentili Imperatore dictum tolerari poterat: inter Christianos autem explicationis eget, ut commode intelligatur: alioqui enim certum est, nullum regioni cuipiam majus bonum posse divinitus obtingere, quam Regem Sanctum; qui licet vel modico vivat tempore, suorum tamen Patronus perpetuus erit in cælis. Quod autem attinet ad voces auditas in cælo, tales occurrunt frequenter, in Martyrum passionibus iis, quæ in locum verorum Actorum, aut numquam scriptorum aut à tyrannis abolitorum, post multa secula scriptæ ideoq; suspectæ sunt; in sincerioribus tamen & notarialiter exceptis, cum ipsi Martyres paterentur, eas numquam invenias. Quis autem citra hæsitationem credat, Palentinum habuisse idoneæ antiquitatis & fidei testem ad rem tam insolitam asserendam, quam tacuit auctor Chronicæ, satis aliàs proclivis ad mirabilia narranda, ut nihil de auctore Legendæ dicam?*

ACTA PROLIXIORA:

C

Ex Libro VIII Roderici Archiepisc. Toletani coævi, & Chronicâ Hispanicâ sancti Regis, juxta Ms. Hispalense edita Vallisoleti, an. MDXXXV.

Roderici *textum integrum, iisdem quibus est editus verbis legendum proponens, sed nonnullis ex* Chronica *acceptis Capitibus interpolatum; primum, quidem necessarium duxi numeros Capitum quibus distinguitur textus ille, notare in margine usque ad n. 99, ubi* Roderici *historia finem accipit: deinde congruum censui, hic præmittere distributionem Capitum, in ipsa* Chronicæ *editione servatam, adscribendo è regione numeros nostros, initio talis cujusque Capitis respondentes; ut, cum aliquis incidet in libros Hispanicos, in quibus* Chronica *prædicta citatur per Capita, promptum ei sit sensum Latine expressum invenire. Quod si numero addatur *, notabis istic, ubi tale signum reperitur in contextu inchoari, quod ei respondet, Caput. Qui Chronicam hanc prælo paravit, Hispalensis fuit (ut patet ex Prologo) nam* nostram *appellat: & Hippolytus de Vergara, Discursu 6 de S. Ferdinando, nominatim indicat,* D. Didacum Lopez de Cortegana Archidiaconum *ipsius Metropolitanæ ecclesiæ. Misit autem is ecgraphum suum an.* 1535 *Vallisoletum, quia ibi jam impressa fuerant successorum Regum Chronica, ut habetur in titulo;* Chronica Sancti Regis D. Ferdinandi, hujus nominis Tertii, qui Hispalim totamque Bæticam obtinuit, & fuit pater D. Alfonsi Sapientis, avus D. Sancii Generosi, proavus D. Ferdinandi Quarti, qui veneficio periit; tritavus D. Alfonsi Undecimi, qui Algeziras vicit: quorum omnium Chronicæ similiter habentur impressæ. *Habeo postremas duas, totidem intermedias requiro: &, si quis submiserit, beneficium agnoscam.* D

PROLOGUS EDITORIS HISPANI.

Magnifico & Prænobili Domino, Don Fernando Enriquez.

Inter alias scripturas, Magnifice ac Prænobilis Domine, quæ reperiuntur in bibliotheca hujus sanctæ Ecclesiæ Hispalensis, inveni historiam sancti Regis Don Fernandi, qui acquisivit sibi hanc insignem & prænobilem civitatem. Quamvis autem Summaria quædam hujusmodi Chronicæ fuerint impressa; conducibile tamen mihi visum est, etiam hanc prælo subjicere: utpote copiosiorem, & quià in ea diffuse narrantur Regis illius heroica facinora, æternâ memoriâ digna; ac denique ne diutius conclusa detineatur historia, tantopere expetita, præsertim in hac prænobili civitate, quam obtinuit non sine labore maximo, propriæ vitæ periculo, impendioque suorum redituum & thesaurorum; quos præmisit in cælum, istic sibi restituendos. Quia autem ad perfectionem historiæ opus est paulo altius repetere ejus originem; incipit narratio à Rege Alfonso, sancti Regis avo, filio Sancii cognomento Desiderati, quo melius intelligatur ordo Regii sui stemmatis, nobiliumque & illustrium ejus operum. Longum enim & confusionis plenum opus foret, ipsum deducere per omnes illos Reges, qui Sanctum regnando præcesserunt; nostræque intentionis dumtaxat est texere illius historiam. Hæc vero emendanda fuit, aut (ut expressius loquar) renovanda, quoad pronuntiationem nonnullorum vocabulorum antiquorum, ut à modernis melius intelligantur.

Post quædam Summaria antea edita, E *ipsa Chronica integra profertur;* *& tantum quoad voces aliquas innovata.* F

2 Quia autem ad Dominationem vestram, tamquam primum Equitem civitatis hujus, & ejusdem cum Sancto nominis consortem, pertinet præcipue favere magnis & nobilibus facinoribus ejus; existimavi quod merito deberem ipsi inscribere hanc Chronicam, ut sub ejus auctoritate & favore publicetur in gratiam legere cupientium: idque eo magis, quod Dominatio vestra, hoc anno millesimo quingentesimo decimo quinto, in festo S. Clementis, extulit Gladium ipsius sancti ac beatissimi Regis, quando celebratur solennissima processio, in memoriam ejus diei quo acquisita hæc civitas fuit; & existens in capella Regum, demonstravit desiderium videndi ipsius Chronicam. Hoc enim me permovit, ut, ad obsequendum voluntati isti tuæ, eam emendarem, sicut dixi, & nomini vestro inscriberem: quo scilicet nomine, nec non ingenuis tuis ac nobilibus moribus, imitaris eumdem. Credo equidem non defuturos, qui me reprehendant, dicantque non debuisse mutari vocabula antiqua; quæ plus majestatis & auctoritatis quam moderna videntur habere. Verum illis

offerturque D. Fernando Enriquez, *cum excusatione mutati leviter Styli:*

facile

A facile respondetur; quod dum historia aliqua Latina in linguam nostram vulgarem convertitur, non utamur Latinis vocibus, quantumvis magis sonoris quam sint nostra Romana; sed idiomate secundum tempus usitato: quem usum videmus intra spatium quadraginta aut quinquaginta annorum notabiliter mutatum ab eo qui ante fuerat. Verum favente Dominatione vestra, hæc & alia maledicorum dicteria parum mihi curæ sunt, aliud non ambienti quam ut maneam, quod sum, famulus vester. Tali ergo fiducia & robore nitens Historia, invocato nomine Dei, & Virginis Mariæ Dominæ nostræ matris ejus; suisque & vestris protecta armis, initium accipit, quemadmodum sequitur.

3 *Hactenus ille, cujus rationes pro exoletarum vocum mutatione, quamvis in vulgo plausibiles & acceptandæ, eruditis tamen (hoc saltem tempore) minus probabuntur. Tales enim non quærunt vetera istiusmodi scripta, ad excolendum ista lectione sermonem; sed sinceram in iis veritatem spectant, & hanc in originariis verbis certius tenere se credunt. Huc autem spectat, quod* R. P. Laurentio Surio *accidit, colligendis Sanctorum Actis aliàs de tota re litteraria optime merito. Is dum sui seculi fastidio consulens, phrasim eorumdem Actorũ subinde leviter immutavit, tunc fortassis non inutilem diligentiam assumpsisse visus fuit, quando hæreticis sciolis risui erat ecclesiasticorum scriptorum rudis simplicitas; nunc autem (eorumdem quoque judiciis in contrarium sic versis, ut vel apicem mutare ex ortographia Latinæ legibus scrupulo ducant, suamque fidem egregie probasse se credant, si quotiens,* Ammoneo, Conlabor, *aliaque similia stribliginis semibarbaræ menda servaverint) nunc, inquam, Surii factum arguitur factum ab æquis iniquisque; nec desunt, qui tali occasione sensum quandoque non leviter immutatum vel obscuratum querantur. Antiquorum quippe monumentorum eadem quæ statuarum & monetarum ratio est, quibus apud peritos æstimatores pretium venit ex quadam scabritie fuscoque colore, tamquam veræ antiquitatis earum characteristicis notis. Ea propter decessores ac Magistri mei,* Bollandus *atque* Henschenius, *Sanctorum Acta susceperunt edenda,* servatâ primigeniâ scriptorum, *quantumvis subbarbarorum,* phrasi. *Quo nomine licet eos initio sugillarent dicaciores quidam Franci,* Scriptores Silvestres *eos appellando; cito tamen obmutuerunt, confusi unanimi approbatione eruditiorum apud se virorum. Hi vero non solum in Latinis medii ævi scriptis invariatum stylum servandum esse judicarunt, sed in ipsis quoque Francici idiomatis libris antiquitus compositis: quorum nonnullis, ut vulgo consulerent, hodiernæ phrasis contextum recentem addiderunt columnatim, quomodo aliàs Græco-latina imprimuntur; alii satis habuerunt recentiora vocabula, antiquatis respondentia, ponere in margine, vel Annotationibus subjunctis obscuritatem tollere, & laborem lectoris sublevare. Idem utinam in hac quoque Chronica factum ab editore fuisset: fecisset autem id tanto facilius, quanto pauciora mutarunt Hispani, ut in habitu, moribus, religione constantiores quam ceteræ passim nationes; sic in patrio quoque sermone variando parciores cunctantioresque.*

B [margin: *quod tamen præstitisset non fecisse.*]

C

4 *Dicta autem Chronica, sicut Vallisoleti impressa habetur, dividitur in septuaginta octo Capita: quæ quia more nostro contrahuntur ad numerum minorem & reliquo operi conformem, magisque idoneum Annotationibus interponendis; ipsos veteris illius divisionis Titulos, continua serie hic præpono, sicut alibi habentur impressi ad calcem, addito ubique numero, ubi singula requirenda sunt, in nova nostra divisione. Asteriscus * vero significabit in medio talis paragraphi novum Chronicæ Caput inchoari.*

VETUS DIVISIO. D

Incipit Chronica Sancti Regis Don Fernandi, hoc nomine Tertii, qui acquisivit Hispalim.

TABULA GEOGRAPHICA REGNORUM
S. FERDINANDI,

Et confiniorum Portugalliæ, Navarræ, Aragoniæ, atque Valentiæ.

INSTRUCTIO BIBLIOPEGI.

Ideò tibi offertur hæc Tabula, in extrema integri folii parte excusa, ut alterius partis marginem libro infuas, & fupra hanc complices iftam, atque ita præbeas legenti commoditatem, projiciendi extrorfum totam Tabulam, ficut vertendis in progreffu lectionis foliis numquam impediatur oculus, quo minus intendere poffit in illam, fibi à finiftris jacentem extra librum, & finita lectione introrfum replicandam.

Le Relieur doit prendre garde, d'afficher tellement la Table par l'autre bout, qu'en ouvrant le livre & deploiant le feuillet, la Table demeure couchée à gauche par dehors.

Il Legatore fi ricordi di legar quefta Figura in tal modo nell' altra eftremità della carta, che effa fi debba piegare, e fpiegata che farà, cafchi tutta à man manca fuori del libro.

MONITIUNCULA

Ad rectum Tabellæ hujus intellectum.

Omplectitur Tabella præfens non folum Navarræ, Aragoniæ, atque Valentiæ confinia, fed totum infuper Portugalliæ Regnum; nihil quidem ad Sanctum Regem pertinens, fed ita fitum, ut ab ejus Imperio non poffit refecari, & fimul integre exprimi Galleciæ atq; Algarbiorum Regna Habet auté ea conjunctio, etiam pro hac hiftoria, utilitatis nonnihil, quoad nominatim expreffa loca. Quin & in tota Tabella ordinanda hoc præcipue fpectatum eft, ut ea potiffimum nominarentur, quamvis nunc exilia, quorum hic frequentior mentio incidet. Plura fi voles, majores Geographorum Tabulas confule, ac nominatim ante hos decem annos Amftelodami editam per Nicolaum Vifscherum, unde hæc noftra fumpta; fed (quod imprimis monitum Te oportet) non uniformiter per utramque dimenfionem. Licet enim Ferdinandæum Imperium, quod hic ferme quadratum exprimitur, reapfe magis longum quam latum fit fexta fui parte, ad Hifpanicas Leucas CL à Meridie in Septentrionem procurrens, ab Ortu in Occafum non excedens fpatium fimilium Leucarum CXXV: ut tamen, contracta longitudinis menfura, latitudini ipfam æquaremus, fuafit peculiaris horum Actorum editio, ea forma cui major altitudo fuiffet incommoda: hujus autem prior ratio habenda fuit, propter eos quorum impenfa tum editio ipfa, tum fculpturæ eo fervientes curabantur. Volenti igitur locorum diftantias, fecundum appofitam Scalam milliarium, dimetiri; femper obverfetur hoc monitum, ut concipiat fpatia Leucarum ab Oriente in Occidentem revera effe fexta parte minora, quam comparata ad Scalam effe videantur. Exemplo fit *Hifpalis*, vulgo *Sevilia*. Ab hac, fecundum Scalam prædictam diftant Hifpanicis leucis XV *Xericium Fronteriense* verfus Meridiem, & *Elleréna* verfus Septemtrionem: pari autem Leucarum numero diftare videntur in noftra Tabella *Eziga* & *Offuna* ad Ortum, ac *Niebla* ad Occafum; revera autem folum diftant Leucis XII cum dimidia.

Jam quod vulgaria locorum nomina, ficut invenit, ita expreffit Sculptor; nobis invitis non fecit. Quamvis enim antiqua Romanaque vocabula, quibus Latine fcribentes utuntur libentius, ufurpemus etiam nos: hodierna tamen vocabula aptiora erunt ad ufus ipfius Tabellæ alios, à nobis fucceffive intentos; cum fcilicet, quæ nunc Latine edimus Acta, fuerint Hifpanice, Gallice, Germanice, ac Belgice reddita, prout reddenda promittuntur à cupienti Sancti Regis notitiam venerationemque promotam. Ne qua tamen ex hoc capite nunc fit difficultas; eccum Nomenclaturam locorum plerorumque, interpretatione Latina, fecundum Alphabeti ordinem, illuftratam.

INTERPRETATIO NOMINVM
HISPANICORVM.

Alcalà de Henáres, *Complutum*.
Andaluzia, *Batica*.
Aftorga, *Afturica*.
Avila, *Abula*.
Badagòs, *Pax Augufta*.
Baëza, *Beatia*.
Baza, *Bafti*.
Bellorádo, *Bellum foramen*.
Braga, *Bracara*.
Braganza, *Brigantium*.
Burgos, *Burgi*.
Cadiz, *Gades*.
Calahorra, *Calagurris*.
Cartagéna, *Carthago nova*.
Ciudàd, *civitas*.
Coimbra, *Conimbrica*.
Cordova, *Corduba*.
Cuenza, *Concha*.
Duero, *Durius fluvius*.
Ebro, *Iberus fluvius*.
Eftrecho de Gibraltàr, *Fretum Gaditanum*.
Eftremadura, *Extrema Durii*.
Evora, *Ebora*.
Ezíga, *Afti*.
Gribaltàr & Ceuta, *Columna Herculea*.
Guadalquivìr, *Batis fluvius*.
Guadiána, *Anas fluvius*.
Huefca, *Ofca*.
Huete, *Opta*.
Jaén, *Giennium*.
Leòn, *Legio*.
Lisbóna, *Vlifsipona*.
Medellìn, *Metellinum*.
Medina, *Metymna*.
Mérida, *Emerita*.
Mondonédo, *Mindon*.
Navas, *Campeftria*.
Niebla, *Nebula*.
Olmédo, *Vlmetum*.
Offúna, *Vrfaona*.
Oviédo, *Ovietum*.
Pamplona, *Pompejopolis*.
Portalégre, *Portus alacris*.
Porto, *Portus*.
Ronda, *Arunda*.
Rio, *fluvius*.
Salamanca, *Salmantica*.
Santáren, *S. Irene*.
Santjago, *S. Iacobus*.
Sevilla, *Hifpalis*.
Sierra, *montana*.
Siguenza, *Seguntia*.
Simancas, *Simantica*.
Sintúbes, *Setubal*.
Tajo, *Tagus fluvius*.
Tanger, *Tingis*.
Tolédo, *Toletum*.
Toro, *Taurus*.
Tuy, *Tude*.
Valladolid, *Vallifoletum*.
Venta, *villa*.
Villa, *oppidum*.
Viféu, *Vifeum*.
Xúcar, *Sucaris*.
Zaragóça, *Cafaraugufta*.

Atque hic finitur Chronica Sancti Regis Don Fernandi, hoc nomine tertii, qui debellavit & obtinuit Hispalim ac totam Andaluziam, quam amiserat Rex Rodericus, Gothorum Regum ultimus. Fuit autem impressa Vallisoleti in ædibus Sebastiani Martinez juxta S. Andreæ, absolutaque impressio est die quarto mensis Augusti, anno millesimo, quingentesimo, quinquagesimo quinto.

Placet autem ad faciliorem intellectum totius sequentis historiæ, expeditiones bellicas Sancti complexa, Tabellam proponere geographicam earum provinciarum, quas suo imperio ille tenuit.

CAPUT I.

Alfonsi IX Regis Castellæ, qui sancto Regi avus maternus fuit, res gestæ & obitus, Sanctique nativitas.

E

5 Rex Alfonsus, qui obtinuit victoriam dictam de las Navas de Tolosa, fuit filius Regis Sancii, cognomine Desiderati; & nepos Regis Alfonsi, appellati Imperatoris Hispaniarum. Nobilis iste Rex Alfonsus cœpit regnare à quarto anno ætatis suæ *a*, & regnavit annis quinquaginta tribus; habuitque uxorem D. *b* Alienor, filiam Regis Angliæ, ex qua genuit D. Henricum qui post ipsum regnavit, & D. Ferdinandum *c*; & D. Berengariam, Legionensem Reginam; & D. Alienor Reginam Aragoniæ; & D. Urracam, Reginam Portugalliæ; & D. Blancam, Reginam Franciæ, quæ fuit mater S. Ludovici Regis; & D. Constantiam, quæ fuit Abbatissa monasterii de las Huelgas, quod Rex pater suus fundavit Burgis, sicut infra dicemus. Idem nobilis Rex instituit Ordinem *d* Equitum S. Jacobi, cujus Caput jussit residere in oppido Ucles: deditque hujus Ordinis Equitibus pro tessera sanguineum gladium, in memoriam victoriarum & sanguinis Maurici per eos effusi. Ut autem terra habitaretur defenderetur que contra Mauros, deduxit colonias secundum ripam Tagi & per montem Ocaniæ: quem tractum, una cum montibus Oregæ & Castello Mora, aliisque locis & oppidis, dicto Ordini tradidit possidendum. Quia autem pater suus Rex Sancius Abbati Fiteriensi Ordinis Cisterciensis dedit Calatravam, confirmavit eidem ipsam possessionem, & exaltavit Militiam istius Ordinis, dando eidem multa loca & oppida, per quæ ipsa Religio valde crevit & sublimata est; ad Dei gloriam & Coronæ Regiæ ornamentum.

Ferdinandi avus maternus Alfonsus.

a b c

F

d institutor Equitum S. Jacobi,

6 Prosequens autem bene cœpta, ædificavit civitatem Palentiam, incolis eo deductis, fecitque in ea ecclesiam Cathedralem, ornans eam mitra & Episcopo *e*. Similiter ædificavit monasterium de las Huelgas *f* Burgis, in quo posuit Monachas, nobilium filias, dotans ipsum multis fundis: & juxta illud erexit hospitale, quod similiter dotavit ad pauperum receptionem. Et quia in Hispaniæ regnis non parum defecerant scientiæ, propter Mauros qui totam ferè regionem occupabant; sancto suo desiderio impulsus Rex, Palentiæ constituit Studium universale, viros eruditos ac litteratos accersens è Francia & Italia, ut subditis suis illas prælegerent: quod Studium diu *g* in Castella floruit.

fundator Palentinæ urbis & academiæ ac monast. Burgensis,

e f g

A Postea cum bellum Mauricum continuaretur, quidam Maurorum Alarabum Rex, Miramolinus nomine, ex familia Almohadarum, venit cum maxima suorum multitudine: cui obviam processit Rex cum suis circa *h* Alarcos: sed quia Mauri erant longe plures numero, velut locustæ; profligatus est, ægreque ac violenter à suis quibusdam Equitibus extractus è campo, in quo velut Miles generosus mori decreverat: deinde vero nullum suscepit gaudium, priusquam rediret ad ultionem sumendam. Ut autem tam Equites suos quam reliquam omnem armigeram gentem exerceret ad pugnam; edixit ut dimitterent vestes pretiosas & aurifrigia aliosque superfluos ornatus, utque eorum pretium impenderent armis: quam enim displicebat Deo inanis ille luxus, tam placituras expensas factas in comparando contra Mauros belli instrumento. Hunc in modum præparatis rebus exivit ad bellum, & in regionem Maurorum ingressus est trans fluvium Xuecar *i*, occupavitque multas villas atque oppida, spolians & occidens plurimos Mauros. Paulo post venit Toletum; ibique copiosum militem colligens, cum exercitu suo egressus est, occupavitque B *k* Calatravam atque alia oppida, donec pervenit usque ad fauces Muladarii *l* supra las Navas de Tolosa, ubi obtinuit celebrem victoriam à dicto loco nuncupatam, in qua feruntur occubuisse usque ad ducenta Maurorum millia, & dumtaxat viginti quinque Christiani; unde hodieque ibi inveniuntur plurimæ cuspides ferreæ lancearum ac sagittarum, fræna equestria, aliaque similia ingentis prælii monumenta; adeo ut manente ibidem Rege cum exercitu, totis duobus diebus non aliis lignis ad ignem usi sint, quam hastis sagittisque confractis, sicut scribit Archiepiscopus Toletanus Rodericus, testis oculatus. Commissum fuit hoc prælium die lunæ XVI Julii, anno Incarnationis Dominicæ MCCXIII.

circa Arcos vt hus à Mauris

eosdem profligat ad Navas Tolosanas,

16 Iulii 1213,

7 Inde porro Rex progrediens obtinuit Ubedam, Vilches *m*, Vannos, Tolosam, & Castrum-Ferràl, aliaque loca plurima, quæ usque hodie remanent sub potestate Christianorum, cum magno gloriæ suæ Regiæ ac fidei Catholicæ incremento; tempore Apostolici Romani Innocentii *o* Tertii. Post eum annum, divino id agente judicio, cessarunt pluviæ per totam Hispaniam, C & vehemens regionibus fames incubuit propter siccitatem; adeo ut multi morerentur per plateas, quibus nec suppetebat quod comederent, nec ab aliis præberi poterat. Quare tam Rex quam Prælati ac Nobiles largas erogarunt eleemosynas: sed annonæ caritas tanta erat, ut non solum deficeret panis, verum etiam aves & pecora; quia propter siccitatem deerat palea & fœnum, neque in agris quidquam viroris reperiebatur. Inter hæc nobilis iste Rex Placentiam tendens infirmari cœpit in via, venitque Arevalum, & mortuus est anno suæ ætatis quinquagesimo octavo, quorum quinquaginta quatuor regnavit, anno autem Domini MCCXIV, die XXIII Septembris: sepultusque est Burgis in monasterio de las Huelgas, quod fundarat; tanto sui relicto desiderio apud omnes, ut numquam oblivioni danda sit gloria bonitatis suæ: imprimis autem filia ejus Berengaria eum luxit, tantopere hac morte affligens sese, ut & ipsa ad vitæ discrimen deducta fuerit *p*.

& post famem publicam utcumque levatā

moritur 17 Sept. 1214.

ANNOTATA.

a *Ita etiam habet Chronica Generalis, Toletanus vero lib 7 cap. 15 dicit quod patri suo* trimus successit, *Æra* MCXCVIII, *id est anno Christi 1160. Ast Garibajus & post hunc Mariana, quem alii recentiores sequuntur lib. XI cap. 3 scribit, quod* Sanctio Castellæ Regi anno 1155 tertio Idus Novembris, uti Annales Toletani ajunt, filius natus est, Alfonsus nomine. *& cap. 7* Anno 1158 Rex Toleti obiit pridie kalend. Septembris, *quando filius* Alfonsus, trimus *quidem dici poterat rotundo numero, qui præcise subducendo numeros jam vixerat annos 2, menses 9, dies 21: sed conveniunt omnes quod* Alfonsus *obierit an. 1214. 17 Septemb. & sic regnasset ille, in istorum sententia, annos 56 dies 18. Ego, ut à Toletani testimonio secure discedam, merito requiro certiora antiquorum instrumentorum testimonia, quam sint Annales, Toletano Archiepiscopo ignoti & forsan multo posteriores, quos qui solos allegant, solos videntur habuisse auctores sententiæ suæ.* D

A. Castellani ætas & obitus.

b *Ita nomen hoc scribitur Toletano, Hispanice* Leonòr, *quod multis* Eleonora *redditur.*

c *Imo* Ferdinandos *duos, &* Sancium; *sed hujus ac prioris* Ferdinandi *nulla hic habita ratio, quia impuberes obierunt: posterior autem* Ferdinandus, *quia ipse etiam ante patrem obiit annos 21 natus, postponitur ei qui ad regnum pervenit, licet tanto juniori: similiter in recensendis liberis ordo potius dignitatis spectatur, & omnium natu minima secundo loco ponitur; quia Aragoniæ regnum antiquius est regno Portugalliæ, & utrumque Hispanis potius est regno Franciæ, utpote extraneo.* Constantia, *videtur omnium postrema fuisse, & anno 1209 nata.* E

ejusdem filii.

d *De tribus* Ordinibus *Militaribus*, S. Iacobi, Calatravæ, *&* Alcantaræ *insignem librum scripsit Franciscus Carus de Torres, edidítque Madriti an. 1629.*

e *Antiquior Urbis ac Sedis hujus instauratio est, & Regi* Sancio *patri* Aldefonsi *adscribenda probatur ex diplomatis Regiis Æra 1175 signatis, translato Pontio ab ab Oretano Episcopatu ad hunc novum.*

Palentini Episcopatus initium.

f *Ita passim, quando ex Hispanico reddendum quid erit, Hispanica nomina locorum hominumque retinebimus: posset alias* Monasterium-deliciarum *verti, scilicet spiritualium: sunt enim* Huelgæ, *viridaria & domus recreationi & quieti comparatæ. Toletanus passim & simpliciter appellat* monasterium Regale, *vel* S. Mariæ Regalis; *deque ejus & Academiæ fundatione, facta ad instantiam Reginæ Alienor sub an. 1199, agit lib. 7 cap. 33 & 34: fuit autem Ordinis Cisterciensis. Mariana Hispanam vocem Latina forma donans,* Olcas *vocat.*

Olcarum Burgis monasterium.

g Academia Palentina *multum celebratur propter* S. Dominicum, *Ordinis Prædicatorum auctorem, qui prodiit ex iis Scholis, ab anno circiter 1030 per Sancium Regem erectis, missus eo sub an. 1184. Alphonsus Garcias Matamori an. 1553 opusculum scripsit* de Academiis Hispaniæ, *sed conditam ait ab eo quo scribebat tempore annis circiter 380, ergo circa annum Christi 1173. Atqui tunc necdum natus* Ferdinandus *erat, multo minus ejus filius, quem ipse Academiæ conditorem facit, pronepotem scilicet loco proavi accipiens. Quemadmodum autem ille erravit in nominando Rege; sic & in eo, quod consilii talis auctorem fecerit* D. Tellium Tellii, Episcopum, *æque ac Alfonsus X juniorem institutione tali. Certe incredibile est, auctorem Chronicæ Ferdinandææ, ipso hoc tempore aut proximo viventem quo fundatam Academiam vult Matamorus, errare potuisse in ejus conditore nominando, quamvis erraverit in tempore fundati Episcopatus. Fortassis autem* Alfonsus IX *ad* Episcopatum *ditandum tantum contulit, ut quasi alter ejus fundator censeri potuerit: idem suspicarer de* Alfonso X *factum in ornanda Academia, nisi Mariana lib. 13 cap 1 assereret, quod* Ferdinandus *an. 1239* Palentinam scholam, ab Alfonso avo constitutam, Salmanticam transtulit, *ubi* Alfonsus Legionensis *pater suus novæ* scholæ fundamenta *jam ante* posuerat. F

Academiæ Palentinæ erectio.

h *Perperam in vulgata legebatur* Arcos: *erat autem inter Carçuèl & Civitatem-reginarum, & inter ruinas adhuc*

A *huc superest magnæ devotionis ecclesia,* Dominæ nostræ de Alarcos. *Toletanus* Alarcurim *appellat; agensque de clade hic accepta à Christianis lib.7 cap.29, adscribit eam Æra 1233, qui nobis est annus* 1195.

i *Toletano* Sucaris *cap. 36, ubi de hujus belli apparatu.*

k Calatravam *Mauri recuperarant, post cladem Christianis illatam ad Alarcurim, una cum reliqua provincia usque Ibaniez sex leucis à Toleto; itaque expulsus inde fuerat Ordo, quem istic Rex Sancius collocarat, ut supra dictum est.*

l *Toletano,* Mansio in radice montis de Muradàl; *Hispanice,* Puerto de Muladàr; *eo scilicet sensu, quo* Portus siccos *gens illa appellat, quasvis Angustias montium.*

m *Vide Toletanum lib. 8 cap.6 & reliquam celeberrimæ pugnæ historiam ibi lege. Idem lib.7 cap.10 Miramolinum eam cladem passum vocat* Aben-mahomath, *alii* Mahometem Viridem *appellant. Rediit is inglorius in Africam, Hispania fratri* Abozecrit *frustra commendata: nam ipso digresso plurimi ubique surrexerunt Reges, solius tributi pensione Miramolini dominium venerantes, quæ præcipua exterminii Maurici occasio fuit.*

B n *Eidem* Bilche & Balnea: Ubeta *autem cum* Beatia, *vulgo* Baëza, *licet hic prius nominata, posterius tamen capta fuerunt, ut patet legenti lib. 8 cap.12.*

Innocentii 3 litteræ in favorem A. Castellani & Primogeniti ejus Ferdinandi

o *In Regesto Epistolarum Innocentii III, per Baluzium edito, lib.13 Epist. 183, an.1210* XVI Kalend. *Decembr. monentur Hispaniarum Episcopi, ut* Ferdinando Aldefonsi illustris Regis Castellæ primogenito, militiæ suæ primitias omnipotenti Deo dedicare desideranti, ad exterminandum inimicos nominis Christiani de finibus hereditatis ipsius, quam impie occuparunt, *ceterisque Regibus & Principibus idem acturis, adsint: & lib.14 Ep. 3,* VIII Kalend. Martii, *jubentur ecclesiastica censura compescere* siquis forte Regum Hispaniæ ipsum *interim* præsumpserit violare. *Et hoc ita mandatum à se esse, ipsimet Alfonso ejusque filio, qui Legatum in Hispaniam mitti postularant, significat Pontifex per Epp. 4 & 5, ne scilicet* laudabile *utriusque* propositum valeat ab aliquibus aliqualiter impediri; *sed missionem Legati excusat. Anno autem sequenti per Epistolam 154 ejusdem lib.14, datam* II Nonas Februarii Illustri Regi Castellæ, de infortuniis quæ nuper Serenitati Regiæ acciderunt, *(quorum præcipuum fuit ipsa mors filii)* paterno condolens affectu, *respondet; sese ad ejus petitionem & instantiam,* Archiepiscopis & Episcopis per Regnum Franciæ & Provinciam constitutis, *dare* in mandatis, ut subditos suos sedulis exhortationibus moveant & inducant, in remissionem omnium peccatorum, ut, cum ipse Saracenis in Octavis Pentecostes proxime affuturis campestre bellum indixerit; in eo necessitatis articulo ipsi succurrentes, necessarium impendant auxilium, in rebus pariter & personis; ut, per hæc & alia quæ fecerint, cælestis regni gloriam consequantur. Pari quoque remissione gaudere concedit peregrinos, qui propria devotione undecumque processerint, ad idem opus fideliter exequendum. *Denique anno* 1211 Nonis Aprilis *scripsit* Toletano & Compostellano Archiepiscopis ..... quatenus Reges Hispaniarum moneant prudenter, & efficaciter inducant, ut pacem aut treugam servent ad invicem illibatam, præsertim hac imminenti Saracenorum guerra durante .... quin etiam mutuum auxilium sibi præstent adversus Dominicæ Crucis inimicos .... firmiter inhibentes ne se præsumant jungere Saracenis, vel contra Christianos illis consilium vel auxilium impertiri. Quod si forte Legionensis, de quo specialiter dicitur, sive alius cum Saracenis offendere præsumpserit Christianos; denuntient, sublato appellationis obstaculo, personam ipsius Excommunicationis vinculo innodatam, & Interdicto suppositam terram ejus; hominibus suis, ne in hoc sequantur eumdem, sub interminatione anathematis inhibentes. D
Hæc fusius exponenda fuerunt, ne quis ad Sanctum nostrum, vix duodennem cum priores Epistolæ scriberentur, aut ad ejus patrem Alfonsum Legionensem pertinere credat cum Laureto, expresse inscripta Castellano: *cui non scribendo solum, sed etiam orando, ad victoriam valde profuisse* Innocentium, *par est credere. Quod autem ad implorata ad eodem Castellano externorum auxilia attinet; idem Baluzius, qui Innocentii Registrum vulgavit, etiam præfati Regis ad Philippum Francorum Regem epistolam exhibet, 2 Miscellaneorum suorum pag. 251, qua exponens Saracenorum immane in Christianos odium, significat se cum iis* in instanti die Maji procul dubio conflicturum: *ideoque* preces porrigit cum singultu, quatenus de regno suo vernaculos expeditos & armatos milites ad coadjutorium transmittat: nihilque dubitat, quin, si sanguis suus in conflictu Christi respondet sanguini, vere poterit inter Martyres computari.

contra Mauros ituri

implorata à Francis auxilia.

concessa indulgentia.

prohibiti hostes & æmuli,

quæ omnia perperam attributa A. Legion. & Sancio Regi.

p *Hactenus historiam* Aldefonsi IX, *ex* Roderico Toletano, *compendio sumptam habes, ut est in* Chronica *nostra: nunc ipsamet* Roderici *verba, id est totum librum octavum consequenter accipe, capitibus nonnullis ex* Chronica *additis interpolandum; quandoquidem auctor* Chronicæ, *in iis quæ à* Roderico *accipere potuit, dumtaxat interpretem egit.* E

PARERGON I.

Miraculosa pueri Ferdinandi curatio apud Deiparam Onicnsem, ab Alfonso X Sancti filio ryhtmice celebrata.

Regis Sancti filius Alfonsus

I*Nter alia vetera monumenta, in Scuriacensi Bibliophylacio reperienda, numeratur Codex unus, servari dignissimus, utpote continens quamplurima Cantica, ab* Alfonso Sapiente, *Sancti Regis primogenito ac successore, composita. Sunt autem illa descripta Rhythmo, non Castellano sed Callaico sive Gallaco: cujus rei ratio videtur reddi posse, quod pubertatis annos ingressus Princeps, & majorem quam pro ætate sapientiam præseferens, fuerit in partem regiarum curarum cito accitus, atque post mortem matris & secundas patris sui nuptias missus Legionem vel in Galliciam, simul & regnandi peritiam ipso exercitio acquisiturus, & extremas illas auctioris jam Imperii provincias, in oppositis plane finibus ut plurimum occupato patre, præsentia sua conservaturus in officio. Certe non ante ætatis annum* XXI, *& quidem postea non nisi bis, fuisse illum in Bætica legimus, priusquam Rex fieret; unde intelligitur alibi ut plurimum degisse quoad pater vixit, præsertim in sua juventute: ubi autem potius, quam in Gallicia, præcipua Legionensis regni parte, unde pater & avia longius aberant? Ibi ergo Callaicum idioma, dialecto valde diversum à Castellano, non solum didicerit, sed etiam sic adamarit, ut scribendis eo Rhythmis delectaretur. Horum autem volumen, tamquam primum sui ingenii fœtum, carum habens, etiam cum jam Rex mortuo Patre Hispali sedem haberet; ipsum per extrema suæ voluntatis testamentarias tabulas, una cum corpore legasse dicitur Hispalensi Ecclesiæ. Fuit namque, ut testatur Zuniga in illius archivo servatus liber, quo ad usque Philippus II, gloriosæ memoriæ Monarcha, ædificato Scuriacensi Palatio, ad erectam ibidem Bibliothecam transferri Regium istum codicem jussit.* F

inter alios rythmos lingua Galleca scriptos,

A 9 *Horum Rhythmorum unus ſic inſcribitur.* Eſta è como Santa Maria guareceu en Onna al Rey don Fernando, quando era menino, de una grand' enfermedade que avia: *quod Latine ſonat:* Hæc Ode eſt de modo, quo Sancta Maria ſanavit Regem Don Fernandum, quando erat puer, de magna quadam quam habebat infirmitate. *Ubi nota, Sancii Regis Vaſconum & Caſtellanorum mandato factum fuiſſe, ſub annum* MXXX *aut citius, ut Benedictini Monachi, ex Cluniacenſi diſciplina traducti in Hiſpaniam, monaſterium iſtud Onienſe tenendum acciperent, Sanctimonialibus, quæ illud antea tenebant, Baylenum oppidum ablegatis, ut ſcribit Mariana lib. 8 cap. 14. Hic ergo erat illa, miraculis celebris, Deiparæ imago, de qua canentem Callaica lingua Alfonſum Regem audire juvat, ſimulque exhibere veteris Callaicæ linguæ ſpecimen, quod gratum futurum confido, non Hiſpanis dumtaxat, ſed etiam exteris peregrinarum linguarum curioſis. Ut autem addita columnatim interpretatio Latina fidelior ſit, neque metro neque rhythmo adſtringere illam viſum eſt.*

quomodo ſuit tum quo canit,

Ben per eſta a os Reies
D'amar en Santa Maria:
Ca en as muy grandes coïtas
Ela os acorre guia.

Videtur decens eſſe Regibus, ut ament S. Mariam; nam in majoribus neceſſitatibus adeſt eis dux viæ.

ad Deiparæ honorem,

B

Na muito à amar deve,
Porque Deus noſſa figura
Pillou de la, e pres carne:
Ar porque de ſa natura
Veno, e porque juſtiça
Tenen del e dereitura,
E Rey nome de Deus eſte.
Ca el Reyna toda via.
Ben per eſta a os Reyes
D'amar en Santa Maria &c.

Multum autem amari debet, quia Deus formam noſtram ex ea ſumpſit, & carnem accepit. Quamvis vero ex ſua natura & ex titulo juſtitiæ Deo directe conveniat nomen Regis: ipſa tamen eſt Regina. Videtur decens eſſe Regibus, ut ament S. Mariam &c.

E por ende un gran miragro
Direi, que aveno, quando
Era moço pequenino
O muy bon Rey Don Fernando:
Que ſempre Deus e ſa Madre
Amou, e foi de ſeu bando:
Porque conquerou de Mauros
O mais da Andaluzia.
Ben per eſta a os Reyes
D'amar en Santa Maria &c.

Idcirco narrabo grande miraculum, quod evenit quando puer parvulus erat Rex optimus Don Fernandus: qui Deum & Matrem ſuam ſemper amavit: ideoque eos à parte ſua ſtantes habuit, & ita de Mauris acquiſivit majorem partem Bæticæ. Videtur decens eſſe Regibus &c.

quomodo pater ſuus, adhuc puer apud avum maternum,

C

Eſte Menin en Caſtela
Con Rey Don Alfonſo era
Seu avoo, que do Reyno
De Galiza o fezera
Venir, e que o amava
A gran mavavilla fera,
E ar era y ſa madre,
A que muy ende prazia.
Ben per eſta a os Reyes
D'amar en Santa Maria &c.

Parvulus hic erat in Caſtella, cum Rege Don Alfonſo avo ſuo; qui ex regno Galiciæ eum venire fecerat, ipſumq; amabat, ac multum demirabatur ejus indolẽ: aderat ibidẽ etiam Mater, cui eâdem ex cauſa perquam carus erat. Videtur decens eſſe Regibus &c.

E ſa avoa y era,
Filla del Rey d'Ingraterra,
Moller del Rey Don Alfonſo:
Porque el poſſou a ſerra,
E foi entrar en Gaſcona
Por la ganar por guerra:
E ou vend a mayor parte,
Ca todo ben merecia.
Ben par eſta a os Reyes
D'amar en Santa Maria &c.

Aderat quoque avia ſua, quæ erat filia Regis Angliæ, uxor Don Alfonſi Regis. Hic autem tranſitis montibus intravit Vaſconiam, ut eam bello lucraretur, ſicut etiam majorem ejus partẽ devicit: nam totã bene merebatur. Videtur decens eſſe Regibus &c.

10 *Meminit expeditionis hujus Rodericus Toletanus lib. 7 cap 34;* Et totam, *inquit*, fere Vaſconiam, præter Burdegalam, Regulam, & Bayonam, ſuæ ſubdiderat ditioni. *Fugerat enim in Africam Rex* Sancius, *territus potentia adverſarii, contra ſe venientis una cum fœderato Aragoniæ Rege: inde autem revertens abſque ſperatis ſubſidiis, pacem tamen ab adverſariis obtinuit, prono in eam potiſſimum* Alfonſo, *ob bellum Mauricum quod meditabatur, ulturus acceptam ad Alarcurim cladem. Poſt victoriam autem de iiſdem ad Navas Toloſanas relatam, recepit regnum ex parte* Sancius, *pro navata eo bello opera, exceptis locis quatuordecim controverſi juris, Victoria ſcilicet aliiſque in Biſcaya oppidis; atque ita*

à ſubacta Vaſconia regreſſum,

hac provincia annexa Regno Caſtellæ permanſit. Porro D *cum Induciæ Mauricæ, quibus durantibus geſtum ab* Alfonſo *fuit bellum Vaſconicum, expiraverint anno* MCCX; *recte feciſſe videmur, quod miraculum hoc adſcripſerimus anno præcedenti, utpote factum poſt* Alfonſi *reditum ex Vaſconia, ut mox apparebit. Certe jam non ſolum puer* Henricus, *regni ſucceſſor futurus, natuſque anno* MCCIIII *aliquam ætatem attigerat; ſed etiam* Alfonſus, *Sancti frater, quem ſimul cum eo apud avum fuiſſe mox apparebit. Fuiſſet ergo ex hoc calculo duodennis Ferdinandus, adeoque idoneus ad augendum inſigniter, tali accepto beneficio, Deiparæ amorem, quem cum lacte materno hauſerat. Cum eodem lacte etiam traxiſſe cenſeri poteſt, propenſiſſimum ad pauperes juvandos affectum: de quo Lauretus pag. 97 ait, infantem adhuc inter materna brachia, ſolitum illis ubicumque conſpectis projicere, etiam de feneſtra, quidquid ex collo gerebat bullarũ; quod ne faceret, implendam ei mature manum fuiſſe nummulis ſic diſpertiendis. Sed id aliaque ſimilia mallem apud antiquos ſcriptores legere; nec placent nova, quamvis pia, de rebus antiquis, nullo teſte allegato prolata. Tale imprimis eſt apud eumdem Lauretum lib. 2 pag. 99, quod Sanctus an.* MCCXLII *ſecuturis poſt Regibus exemplum primus dederit lavandi duodecim pauperibus pedes in die Cœnæ Domini: ubi admirationi imprimis mihi eſt annus, poſt tot ſecula primũ proditus, nec tamen ullo teſte firmatus ab eo, qui alibi non parce fontes citat unde aliquid hauſit. His prænotatis proſequamur Poëma Regium lingua utraque.* E

11 *E pois tornous en Caſtela*
De ſi en Bourgos morava,
E un Hoſpital fazia
El, e ſa Moller lavrava
O monaſteri das Olgas.
E en quant aſſi eſtava
D'os ſeus fillos e d'os nietos,
Muy grand prazer recebia.
Ben per eſta a os Reyes &c.
D'amar en ſanta Maria
Ca en as mui grandes coïtas
Ela os accorre guia.

Poſtea redivit in Caſtellã, & morabatur aliquando Burgis, ubi faciebat Hoſpitale ipſe; & uxor ejus ædificabat monaſterium Holcarum. Quando autem ſic vivebat, multum capiebat voluptatis ex ſuis filiis (*Ferdinando ſcilicet & Henrico*) & nepotibus (*ex filia Berengaria Ferdinando & Alfonſo*) Videtur decens eſſe Regibus ut amẽt S. Mariã &c.

cum matre ac fratre manens, graviter ægrotavit;

Mais Deus non quer que o omo
Eſte ſempr' en un eſtado,
Quis que Don Fernando feſſe
O ſeu neto tan cuitado
D'una grand' enfermedade,
Que foi dal deſaſperado
El Rei: mas enton ſa madre
Tornou tal come ſan dia.
Ben per eſta à os Reyes
D'amar en Santa Maria &c.

Sed Deus, qui non patitur ut homo ſemper permaneat in eodem ſtatu; voluit ut Don Fernandus ejus nepos tam gravi corriperetur infirmitate, ut vita ejus fuerit à Rege deſperata. Tunc mater ejus facta eſt velut amens præ dolore. Videtur decens eſſe &c.

E oyu falar de Onna
V' avia gran vertude,
Dis ela', Levalo quero
A lo, aſſi Deus m' ayude:
Ca ben creo que à Virgen
Lle de vida e ſaüde.
Et quando aqueſt ouve dito,
De ſeu padre s eſpedia.
Ben per eſta à os Reyes
D'amar en Santa Maria &c.

Audiens autem de Onia referri, quod ibi erat magna virtus, dixit: Portare ipſum illuc volo, ita me Deus adjuvet, quia bene credo quod Virgo Deipara dabit ei vitam & ſalutem. Cumque hoc dixiſſet, expedivit ſe à ſuo patre. Videtur decens eſſe Regibus &c.

& Oniam à matre delatus F

Quantos la ir aſſi viren
Gran piadad ende avian,
E mui mas polo menino,
A que todos ben querian.
E yan con ela gentes
Chorando muito changian,
Ben como ſe foſſe morto,
Ca a tal door avia.
Ben per eſta à os Reyes
D'amar en Santa Maria &c.

Quotquot eam ſic euntẽ videbant, magna commiſeratione tangebãtur; maxime propter puerum, cui omnes bene volebant. Ibat autẽ cũ illâ turba plurima, quę plorans plangebat eũ, velut ſi jam eſſet mortuus: tantos enim patiebatur cruciatus. Videtur &c.

Ca dormir nunca podia,
Nen comia, nen migalla,
E vermes del ſayan
Muitos e grandes: ſin falla
Ca à morte ia venera
Sa vida ſen batalla.
Mais chegaren log à Onna,
E teveron ſa vigia.
Ben per eſta à os Reyes
D'amar en Santa Maria &c.

Etenim numquam dormire poterat, nec comedebat, nec bibebat: multiq; ac magni vermes de ipſo egrediebantur. Itaque procul dubio ad mortem venerat abſq; pugna. Sed rogarunt locum ſibi concedi Oniæ, ibiq; vigilem noctẽ duxerunt. Videtur &c.

Ant'

Ant' o altar mayor locò,
A *E pois ant' o de Reyna*
ad-positus ante altare *Virgen santa groriosa,*
Rogandolle que agyna
En tan grand' enfermedade
Posesse la meezina,
Se servizo do Menino
En algun tempo queria.
Ben per esta à os Reyes
D'amar en Santa Maria &c.
A Virgen Santa Maria
Logo con sa piedade
Accorreu a o menino,
E de sa enfermedade
Lle deu saüde compida :
E de dormir u vontade.
E de pois que foi esperto,
Logo de comer pedia :
Ben per esta à os Reyes &c.
E ante de quinze dias
statim cœpit convalescere. *Fue efforçad' e guarido*
Tan ben que nunca mar fora :
De mais deulle bon sentido.
E quando el Rey Don Alonso
Ouv' est miragr' oido,
Logo se foi en camynno
A Onna en romaria.
Ben per esta à os Reyes
D'amar en San a Maria &c.

Ante majus altare collocarunt eum, deinde ante altare Sanctę Virginis gloriosę Reginæ; rogantes ut propitia adferret medicinam tam gravi infirmitati: siquidem à puero aliquando volebat præstari sibi servitium quodcumque. Videtur decens esse &c.

Sancta Virgo Maria statim sua cum pietate accurrit ad puerum, & à sua infirmitate dedit ei plenam salutem. Venit ergo ei voluntas dormiendi: & postquam experrectus fuit, statim petiit sibi dari quod ederet. Videtur decens &c.

Ante quindecim vero dies fuit corroboratus & sanatus, tam bene ut numquam melius habuisse se sentiret. Cum autem Don Alfonsus Rex audivisset miraculum istud, statim se in viam dedit, & peregrinationem suscepit Oniam versus. Videtur decens &c.

B

CAPUT II.

Henrici pueri breve regnum in Castella, sub sorore Berengaria primum, tum sub Comite Alvaro.

13 *Alfonsi Regis duodennis filius Henricus,* EO igitur jam sepulto, filius ejus Henricus, parvulus & heres, à Pontificibus & Magnatibus, universo Clero Te Deum laudamus cantante, ad regni fastigium elevatur. Undecim annorum erat cum regnare cœpisset; & duobus annis & decem mensibus regnavit. Verum post mortem Regis nobilis, viginti quinque diebus transactis, Alienor uxor ejus fuit rebus humanis exempta. Hæc erat Henrici Regis Angliæ filia, pudica, nobilis, & discreta; & sepulta est in prædicto monasterio juxta virum; & custodia pueri Regis & regni gubernatio remansit penes Berengariam Reginam, sororem ejus. Cujus diligentia sic apparuit, toto tempore sui Regiminis, ut pauperes, divites, ecclesiastici, seculares, C *sub tutela sororis Berengaria* sicut tempore Regis nobilis fuerant, in suis statibus servarentur; licet Baronum varietas, zelo invidiæ circumacta, dissidia procuraret. Cum vero essent tres Comites, Ferdinandus, Alvarus, Gundisalvus, filii Comitis Nunii, cœperunt ad custodiam Regis pueri inhiare; ut concepta odia possent in his quos oderant vindicare, sicut pater eorum fecerat, tempore pueritiæ patris ejus. Aliqui etiam, quibus Regina Berengaria se credebat, eorum studiis consenserunt, *traditur ab eadem Comiti Alvaro.* mediante quodam Milite Palentino, qui Garcias Laurentii dicebatur, & de mandato Reginæ erat custodiæ Regis pueri deputatus. Hic, promissa sibi à Comite Alvaro in hereditatem villa, quæ dicitur Tabulata a, Regi suasit, ut ad Comitis Alvari custodiam se transferret. Quod cum solers Regina Berengaria percepisset, animo gratanti concessit: sed timens insolentias quæ venerunt, fecit jurare Comitem Alvarum & Magnates, ut sine ipsius Reginæ consilio, nec ali- *Accepta ejus & procerum fide:* quibus terram auferrent, nec aliquibus terram darent; nec vicinis Regibus guerram moverent, nec mulctam imponerent in aliqua regni parte: & juramenta & hominium in manu Roderici Toletani Pontificis firmaverunt; ut, si contrarium facerent, proditionis infamia tenerentur. Sed quia Regina, propter importunitatem Militum & Majorum, tædio erat affecta, timebat ne regnum in sui D custodia turbaretur, & ideo Comiti Alvaro dedit puerum conditionibus supradictis. Qui cum Gondisalvo Roderici & fratribus suis, tunc sibi faventibus, incontinenti Burgis egrediens, cœpit exterminia procurare, magnos humiliare, & vulgi divites exhaurire, Religiones & Ecclesias ancillare, *ille vero ecclesias & nobiles vexans,* & decimarum tertias, quæ ad ecclesiarum fabricas pertinebant, cœpit similiter infiscare (Sed excommunicatus à Roderico Toletano Decano, qui vices Archiepiscopi tunc gerebat, coactus fuit restituere, & jurare b ne de cetero attentaret) & b ecclesiarum homines, qui privilegiorum regalium immunitate gaudebant, cœpit exactionibus subjugare.

14 Verum cum apud Vallem-Oleti Curiam celebrassent Magnates alii, Lupus Didacus c de c Pharo, Gonsalvus Roderici & fratres, Rodericus *ideoque in Comitiis accusatus,* Roderici & Alvarus Didaci de Camberis, Alfonsus Telli de Menesis, & alii Nobiles, Regni exterminio condolentes, curaverunt tantis cladibus obviare: & Reginæ Berengariæ prudentiam adeuntes, humiliter supplicarunt, ut regni miseriis condoleret. E Comes autem Alvarus cœpit Reginam nobilem infestare, adeo ut ea, quæ sibi pater suus dederat, occuparet; & ei etiam ore temerario demandavit, ne in regni finibus remaneret. *contra Reginam insurgit:* Tunc Regina nobilis, cum sorore sua Alienor, quæ fuit postea Regina Aragonum, & erat tunc temporis domicella, in castrum Gonsalvi Roderici, quod Aptellum dicitur, se recepit, ibique deguit usque ad mortem fratris. Sed prædicti Magnates, tamquam naturali Dominæ fideliter adhærentes, Regi parvo fidelitatis debitum in omnibus servaverunt. Ceterum prædictæ Reginæ solers industria, omnia sic provide ordinavit, cum Magnatibus illis, ut & Comitis Alvari insolentias refrænaret, & jura sua Regi parvo conservaret. *Regem impuberem uxori jungit;* Verum cum Rex tenellus intentionem Comitis sagaci indole jam sentiret, libenter volebat ad sororis custodiam se transferre. Sed Comes Alvarus per suos complices ita cavit, quod Rex puer quod volebat non potuit effectui mancipare. Nam Comes callide cogitavit uxorem ex Portugallia sibi dare, qua mediante posset puerum in suo beneplacito retinere. Sed in contrarium res evenit: nam cum F Mafaldam filiam Regis Portugalliæ adduxisset, & puer non esset in ætate nubili, remansit Domina conjugali commercio defraudata; & quia se consanguinitatis linea attingebant, de mandato Innocentii Papæ fuit contubernium separatum: & post, ut fertur, inter se & Dominam voluit Comes Alvarus connubium procurare: sed ipsa, cum esset pudica d, verbum respuit indignanter. d

15 Post Curiam Vallis-oleti Comes Alvarus cum suis complicibus, & cum Rege Extrema-Dorii peragravit, Majorum animos sibi concilians, ut eorum favore posset aliis imperare, & *magnam colligit factionem.* habentium divitias exhaurire; & inde se transtulit ultra Serram. Et cum venisset Maquedam, quæ est oppidum in diœcesi Toletana, Regina nobilis misit nuntium de fratris statu clanculo percunctari: erat enim solicita, eo quod à Comite Alvaro negligentius servabatur. Et cum Comes Alvarus de nuntio comperisset, fecit scribi litteras imposturæ, & falso sigillo Reginæ nobilis intercludi; in quibus continebatur, quod Regina nobilis scribebat aliquibus, de consilio Magnatum de Campis e, e ut cum toxico sibi misso fratri suo exitiale poculum propinarent, ut sic puerum ad sororis odium gravius

A *conatus Reg. male a se à Sorore,*

gravius provocarent : & hominem continuo ſuſpenderunt. Sed cum labia malignorum ſibi velut ebria mentiantur, qui Suſannam à falſo teſtimonio liberavit, Reginam nobilem & innocentem ab impoſturæ mendacio liberam declaravit : & ut in ſuis mendaciis caperentur iniqui, communis & fidelis aſſertio omnium ſine dubio affirmabat Reginæ nobilis veritatem; deteſtans maledictis & convitiis quod iniquitas adinvenit. Et licet effronti ſuperbia Comes Alvarus niteretur, tanta tamen efferbuit ſubſannatio populi contra eum, ut cogeretur recedere à partibus diœceſis Toletanæ : & Optam *f* veniens ibi aliquamdiu fecit moram. Advenit autem Miles nobilis Rodericus *g* Gondeſalvi de Valle-viridi, qui beneplacitum Regis pueri jam habebat, ut ad ſororem ſuam inſcio Comite Alvaro ſe transferret. Sed cum Ferdinandus Nunionis, Comitis Alvari fautor & nepos, comperiſſet; ex improviſo aſſumptis militibus ſupervenit, & captum duxit ad *h* Alarconem.

refutatur à populo.

f g h

16 Tunc Comes Alvarus, ut in regno excidia excitaret, fautoribus Reginæ nobilis movit guerram; & aſſumptis quos habere potuit, cum Rege ad Vallem-oleti in ſequenti Quadrageſima pervenerunt; & Paſchate Reſurrectionis Dominicæ celebrato, cum Militibus Caſtellanis & de Extremis-Dorii *i*, Vallem *k* triticariam vaſtaverunt, & domos Magnatum qui Reginæ favebant hoſtiliter diſſiparunt. Deinde in caſtro quod Mons-alacer *l* dicitur, Suerium Tellii obſederunt. Sed cum Gonſalvus Rodericii & fratres ejus & Alfonſus Tellii pluribus militibus præminerent, Regis præſentiam reverentes, noluerunt obſeſſo fieri in ſuccurſum : ſed ipſe Suerius Tellii Regi petenti protinus caſtrum dedit. Exinde Comes cum Rege procedens in Campos plurima devaſtavit, & apud Carrionem per dies aliquot fecit moram. Deinde ad Villam-albam de Alcòr contra Alfonſum Tellii properavit : & quidam milites ex agmine præcurrentes, extra munitionem Alfonſum Tellii repererunt : & captis equis & armis ipſum etiam vulnerarunt, & vulneratus in municipio ſe recepit : ubi per aliquot dies obſeſſus, viriliter ſe defendit. Ab obſidione vero Comes recedens Palentiam feſtinavit. Regina autem & ſui Nobiles in Aptello & caſtro *m* Ciſinario morabantur, & neſciebant quid agerent : eo quod in exercitum Rege præſente non poterant inſilire, nec illatas injurias ſuſtinere. Unde communiter decreverunt Regi reſtituere terram ſuam, & de cælo auxilium expectare. Cum igitur terra, ut dictum eſt, variis incurſionibus vaſtaretur, & Comes cum parvo Rege Palentiam adveniſſet; contigit eum in domo Epiſcopi hoſpitari, & res eccleſiæ ut hoſtem conſumere & devaſtare. Quadam autem die, cum Rex puer inſtaret ludicris cum coætaneis Domicellis, minus provide cuſtoditus; Domicellus quidam, è turri caſu tegulam projiciens, Regem in capite vulneravit : ex quo ictu poſt dies paucos fuit mors lugubris ſubſecuta. Sed antequam rumorem loquacitas divulgaſſet, Regina ſapiens miſit Lupum Didaci & Gondiſalvum Roderici Magnates pro filio ſuo Ferdinando, qui apud Taurum cum patre *n* tunc temporis morabatur. Qui euntes rumorem de morte Regis pueri * ſumpſerunt, & Regi Legionis cauſam aliam ſuadentes; cum Infante Ferdinando ad Reginam Berengariam redierunt.

B *Regis tranſitum ad ſororem impedit :*

i k

l

arma contra ipſam movet :

C

m

qua mortuo puero Rege, filium acerſit.

n

* *an* ſuppreſſerũt?

ANNOTATA.

D

a *Iuxta Chronicam (unde deinceps vulgaria nomina apponemus)* Talada quod eſt in Cerracco : *ſed forte legendum* Tablada; *quo nomine etiam planities infra Hiſpalim nominabitur num.* 88 : *in confiniis autem veteris Caſtellæ ac novæ reperio notatos* Montes Tabladæ, *unde colligo fuiſſe ibi hujus nominis oppidum.*

b *In notis ad Hiſtoriam Roderici Toletani, editionis Francofurtenſis pag.* 161, *proferuntur charta duæ*, Henrici *ſcilicet Regis pueri & tutoris* Alvari, *apud Soriam* 15 *Febr. Æra* 1254, *nobis* 1216 *quibus uterque, Comes vero etiam ſub juramento & multo prolixius, abdicat tertias Eccleſiarum.*

c *Vulgariter* de Haro, *quomodo* Hurtado *pro* Furtado, Herrera *pro* Ferrera, Hernando *pro* Fernando, *aliaque infinita paulatim invaluerunt, mutato* F *in* H, *tam in verbis quam in nominibus adjectivis ſubſtantiviſque.*

d *Vitam hujus* Mafaldæ, *ut* Sanctæ, *dedimus in Appendice primi Tomi ad diem* 1 *Maji, ubi Virginis titulum ei vindicavimus: ſed quod ibidem num.* 5 *diximus de ejus conſanguinitate cum* Henrico, *tum correctum hic in Schemate Genealogico fuit, tum iterum ex profeſſo mutatum invenietur in Appendice ad diem* 2 *poſt hunc ultimum Tomum Maji. Vixit autem poſtea* Mafalda *(tanto ſenior ut ſponſi mater forſan eſſe potuiſſet) Aroca in Luſitania, in fundato à ſe Virginum Ciſtercienſium monaſterio, ibique colitur, defuncta anno* 1252. *Lauretus nihil* de Mafalda *ſciviſſe videtur : ſolumque ait, Alvarum ſategiſſe, ut Henrico jungeretur* Sancia, *Legionenſis Alphonſi ex priori conjugio filia; cujus rei nullus meminit antiquorum. Fuiſſet ſane ejuſmodi conſilium opportunum Comiti ad ſubvertendam Berengariam, & ejus filium Ferdinandum ipſius etiam Legionenſis regni ſucceſſione privandum, ſi is in favorem matris moliretur aliquid patre invito : ſed iſtud ſi facile poterat cogitare Alvarus; tanto facilius poterat Berengaria impedire, quanto propiori conſanguinitate Henricum* Sancia *quam* Mafalda *attingebat : erat autem etiam illa annis minimum tredecim ſenior* Henrico.

E *conſanguinitas Mafaldæ & Henrici R.*

An huic deſtinata Sancia Legionenſis.

e Campos Gothicos *intellige, à Salamantica uſque Placentiam extenſos, in quibus dotalia ſua caſtra habebat Berengaria : qui autem iſtic ſua etiam bona tenebant, illique ut Dominæ adhærebant, eos cenſet in Obſervationibus Mss. Chriſtophorus Baniez fuiſſe,* Lupum Diaz de Haro, Gonzalvum & Rodericum Rodericios ex familia Gironum, Alvarum Diaz de Camberis, & Alfonſum Tellii de Meneſes; *omnes nominatos aut nominandos in hac Chronica.*

F

f Opta, *vulgo* Huete *vel* Guete, *inter Toletum & Concham, huic quam iſti vicinius : in tabulis* Alcazàr de Guete.

g *Chronica*, Ruy Gonzalez de Valverde.

h Alarcòn, *veteribus* Illerco, *ad Sucarim flumen, medium fere inter Toletum & Valentiam.*

i Extrema-Durii, *vulgo* Eſtremadura, *inter Caſtellam & Portugalliam flumine Durio interſectas: quod autẽ porro extenditur ad mare ſecundum eumdem fluvium,* Extremadura Portugallica *nuncupatur ab aliquibus.*

k Vallis-triticaria, *vulgo*, Val de trigueros.

l Mons-alacer, *vulgo* Mont-alegre. Carrionem *vero eſſe credo, quod hodie adhuc dicitur* Carriòn del Conde, *inter Burgos & Legionem.*

m *Male impreſſum* Ciniſarium, *vulgo* Caſtro Ciſnéros. *Singulorum porro locorum, cum hic tum alibi nominandorum ſitum (nec enim omnia nominantur in tabulis, nec forte eamdem omnia appellationem nunc retinent) aliis curioſius definiendum relinquo.* Taurus, *vulgo* Toro, *civitas etiamnum nobilis eſt, inter Zamoram & Valliſoletum.* Aptillum, *vulgo* Aotillo, *ubi ſit libenter diſcerem.*

n *Poſt*

A *n Post restaurata cum Castellanis fœdera, hac inter alias conditione, ut* Ferdinandus *patri legitime succederet in regnum Legionense, per ejus* concessionem juramento firmatam & nullo tempore revocandam; *congruum erat ut is patri restitueretur, apud illum deinceps mansurus; quod factum anno 1313.*

CAPUT III.

a *Regnum Henrico mortuo, à matre Berengaria proxima herede Ferdinando filio traditur, frustra obnitentibus Comite Alvaro, & Alfonso Legionensi Sancti patre a.*

17 *Mater Ferdinandi Berengaria,*

FIeri potest ut circa hanc successionem lectori nascatur dubium, quod expedit prius breviter absolvi, quam porro progrediar. Dubium autem tale est. Quandoquidem D. Berengaria de jure erat heres Castellæ, mortuo fratre Henrico, quare opus habuit secreto accersere filium Ferdinandum, elevandum ad Regnum; B maxime cum haberet maritum viventem, Alfonsum scilicet Regem Legionensem; ipsa autem succedente in regnum Castellæ, simul cum ea videbatur succedere maritus ejus. Præterea non absque ratione interrogabit aliquis, quare D. Berengaria manebat in Castella, & non potius apud maritum Regem? Ratio utriusque rei hæc est, quod matrimonium inter D. Berengariam & Regem Legionensem Alfonsum coaluerit causa pacis & concordiæ conciliandæ: gravia enim extiterant bella inter patrem Berengariæ & Regem Legionis; & Magnates Castellæ, præcidere volentes cursum damnorum ex ejusmodi bellis provenientium, ac Reges inter se conciliare, utrumque crediderunt per ejusmodi nuptias obtineri posse, non considerantes quam arcta consanguinitate jungerentur inter se Berengaria & *b* Alfonsus, ex quibus prognatus est D Ferdinandus, præsentis historiæ argumentum. Pontifex autem conjugium istud irritum esse declarans, sejunxit eos: ideoque Rex Alfonsus aliam *c* uxorem duxit; Regina autem Berengaria redivit in Castellam, atque post mortem patris mansit apud Regem fratrem suum D. Henricum, paterni Regni heredem. Hoc prænotato ad historiam regredior.

post susceptos ex Alfonso Rege Legion. liberos ab eo separata, b

c

C 18 Mortuo ergo, sicut dictum est, Rege Henrico, D. Berengaria cum aliqua cautela accersivit filium suum Ferdinandum: mittens ad eum finem Equites duos, Lupum Diaz & Gonsalvum Ruyz, in quibus multam habebat fiduciam. Hi profecti cum ad Regem Alfonsum venissent, nullam mentionem facientes de morte Regis Henrici, sicuti præscriptum eis erat; alia omnia & quæ ipsi grata fore sciebant locuti cum Alfonso, tandem, opportunam horam nacti & facilem Regis animum, supplicarunt ei, ut daret licentiam infanti D. Ferdinando eundi secum ad visendam D. Berengariam matrem suam, quæ magno illius desiderio tenebatur; promittebant autem, quod, post mutuum filii matrisque congressum, reducturi eum salvum essent. Adeo autem gratam habuit Rex Alfonsus supplicationem duorum istorum Equitum, ut petitam licentiam facilis concesserit. Alacres ergo cum Infante regressi Aptillum, eumdem adduxerunt ad Reginam matrem. Interim autem Comes Alvarus tulit Regem à Palentia, ut in castrum quod Tarecum dicitur celaretur: sed quia res non potuit occultari, soror ejus Regina, funestis rumoribus concitata, Paléntiam cum Magnatibus properavit: ubi à Venerabili Tellio Episcopo civitatis cum processione solenniter sunt recepti, & inde ad castrum, quod Doniæ dicitur, procedentes, continuo vi ceperunt. Tunc Magnates cum Comite Alvaro de concordia tractaverunt, sed nihil voluit Comes Alvarus acceptare, nisi Infans Ferdinandus, Rex futurus, suæ custodiæ, ut avunculus, traderetur. Cui pactioni Regina nobilis & Magnates, verentes præterita, nullatenus consenserunt; & procedentes ad Vallem-oleti venerunt; & consilio habito ad Extrema-Dorii processerunt: & cum venisset ad villam quæ Cauca *d* dicitur, habitatores villæ eos recipere noluerunt, sed ad aldeam quamdam quæ S. Justus dicitur secesserunt, & ibidem nuntios receperunt, ne Secobiam vel Abulam, vel ad aliquam Extremorum-Dorii accederent civitatem.

astu recipit filium ex ejus potestate,

& Alvaro parere recusanti opponit:

D

cum eoque Vallis-oletum accedit: d

19 Nuntiatum est etiam quod Sancius Ferdinandi, frater Regis Legionensis, contra Reginam & filium ejus magna cum multitudine adveniret: unde & Regina nobilis & filius suus, cum his qui aderant, ad Vallem-oleti protinus redierunt. Cum autem audisset Regina potiores Extremorum-Dorii & de ultra terram Secobiæ convenire, misit nuntios, qui eis fidelitatis debitum suaderent. Cumque viri Extremorum-Dorii hoc audissent, venire ad Reginam nobilem continuo consenserunt. Et cum ad Vallem-oleti communiter convenissent, ibidem tam Extremorum-Dorii Potiores, qui pro omnibus venerant, quam etiam Magnates & Milites Castellani, communi consensu regnum Castellæ, fidelitate debita, Reginæ nobili obtulerunt. Ipsi enim decedentibus filiis, cum esset inter filias primogenita, regni successio debebatur: & hoc ipsum patris privilegio *e* probabatur, quod in armario Burgensis Ecclesiæ servabatur. Et etiam totum Regnum, antequam Rex haberet filium, bis juramento & hominio hoc firmarat. Ipsa autem, intra fines pudicitiæ & modestiæ supra omnes mundi Dominas se coarctans, regnum sibi noluit retinere; sed extra portam Vallis-oleti educta multitudine Extremorum-Dorii & Castellæ, ubi forum agitur, convenerunt: eo quod tantam multitudinem domorum angustia non ferebat. Et ibidem filio regnum tradens, Infans Ferdinandus, de quo diximus, omnibus approbantibus ad ecclesiam S. Mariæ ducitur, & ibidem ad regni solium sublimatur, anno ætatis suæ decimo *f* octavo, Clero & Populo decantantibus, Te Deum laudamus, te Dominum confitemur. Et ibidem ei omnes fecerunt hominium, & fidelitatem Regi debitam juraverunt. Et sic honore regio ad regale palatium est reductus.

ubi in Comitiis Regina declarata,

E

e *Regnum tradit filio,*

f F

20 Cum autem audisset Regina nobilis, Alfonsum Regem Legionensem ad villam quæ Ayroum *g* dicitur advenisse; modestiæ suæ insistens pudori, per Mauritium Burgensem & Dominicum Abulensem Episcopum humiliter supplicavit, ut se ab inquietatione filii temperaret. Sed ipse Rex elatus superbia, quam cordi ejus Comes Alvarus instillarat, supplicationi & precibus contradixit, eo quod imperio inhiabat *h*. Imo transivit Pisoricam & venit Lacunam; ubi cum diebus aliquot permansisset, direxit faciem contra Burgos: & cum loca plurima & domos Militum devastasset, & alias incendio concremasset, ad villam quæ Arcus dicitur supervenit, sperans civitatem Burgensem se capturum. Sed cum audisset in eadem urbe Lupum Didaci & multos Milites congregatos, frustratus spe vacua & inani, contra consiliarios indignatus, in terram suam propere remeavit.

g *frustra obnitente Alfonso Legionensi.*

h

A

Recipit & sepelit corpus Henrici Regis.

Regina autem in Regem filio sublimato, dum hæc fierent, Palentiæ moràbatur: & ibi venerunt ad eam ex Secobia & Abula & aliis oppidis Extremorum-Dorii Milites copiosi, Conciliorum suorum servitia offerentes. Et tunc Regina duos venerabiles Pontifices, Tellium Palentinum & Mauritium Burgensem misit Tarecum, ut Henrici Regis corpus reciperent, cum suis parentibus tumulandum; præsertim cum & hoc ipsum Comes Alvarus jam mandasset. Et præfati Pontifices recepto corpore Palentiam redierunt: & inde Rex novus, cum matre sua Regina nobili, ad castrum quod Munio dicitur advenerunt. Et dum Rex oppidum impugnaret, Regina nobilis fratrem Henricum Regem in sarcophago nobiliter præparato detulit ad monasterium prope Burgos, & ibidem juxta fratrem suum, Ferdinandum Infantem, cum planctu magno exequiis celebratis, regaliter sepelivit.

& oppida quadam Alvaro eripit,

21 Inde vero Regina, veniens *i* Munionem, invenit castrum à Rege Ferdinando & suis fidelibus occupatum, Militibus qui inerant captivatis. Post hæc ad Lermam & Laram, quas Comes Alvarus detinebat, cum Burgensi *k* Concilio procedentes, invasas fortiter occuparunt, & rebellantes Milites vi ceperunt. Inde ad urbem Burgensem redeuntes, à Pontifice Clero & Populo honorifice & processionaliter sunt recepti, gaudentibus omnibus, quod liberati ab hostibus in Dominæ naturalis dominio remanserunt *. Verum quia, perturbatione hujusmodi obsistente, Regales reditus ad stipendia defecerunt, & Regina nobilis quidquid habuerat in largitionibus dispensarat; ad argenti & auri & gemmarum donaria misit manum: & quæque ex talibus reservarat, in auxilium filii liberaliter erogavit: & de consilio Magnatum qui secum aderant, ad partes Belli-foraminis *l*, Anagari, & Nagaræ processerunt: & receptis villis, quas sibi incolæ gratissime reddiderunt, Burgis iterum sunt reversi: Muniones enim quas Comes Gonsalus Nunii detinebat, non potuerunt propter sui fortitudinem expugnare.

B

gaza sua ad belli sumptus distracta.

ANNOTATA.

C

a *Initium hujus Capitis, usque ad num. 14, accipientes ex* Chronica, *interponimus textui* Roderici.

b *Vidimus post Stemma Genealogicum consanguinitatem fuisse in tertio gradu, eaque de causa Regnum interdicto suppositum. Non tamen sic potuit persuaderi Alfonso, ut ductam tanta ex causa uxorem statim discedere pateretur; sed prius ex ea ternam prolem sustulit,* Ferdinandum *scilicet atque* Alfonsum, *& filiam* Berengariam, Joanni Briennio *Imperatori Constantinopolitano nuptam anno* 1231.

Tarasia Lusit. uxor 1, non 2 A Legionensis.

c *Nihil de alia uxore alibi legimus: Scriptor autem Legendæ manifeste hallucinatus est, cum credidit,* Tarasiam *superinductam* Berengariæ *fuisse. Quod si ex eodem errore hic quoque processum est, non possunt ea esse à primo Auctore, sed adscribenda editori forent; & sic fundaretur suspicio, quod non omnino ab interpolationibus pura hæc Chronica sit. Malim ergo opinari, Regem Legionensem, jam fultum gemina mascula prole, eaque ad successionem ex Regni totius consensu legitimata, non curasse de uxore alia nuptiis magis canonicis ducenda, ne ea occasio turbarum foret; sed aliquot inferioris generis concubinis contentum vixisse, ex eisque nonnullos adhuc liberos suscepisse. Certe moriens* Ferdinandus, *præter fratrem Principem (quem filio successori commendavit nominatim) invenitur num. 144 in genere meminisse* aliorum *adhuc* fratrum, *& plures extra matrimonium genitos numerat Catalogus Genealogicus Roderici Mendez de Silva; de quibus infra.*

D

d *Lectio, in margine editionis Francofurtensis notata,* Caucam *scribi dicit, pro* Coca. *Est autem hæc, juxta tabulas, inter Vallisoletum & Segobiam, huic vicina ad 5 milliaria. Nescio quo errore hic locus in Chronica sic legatur redditus:* Ex castro Dominarum iter intendebant Vallisoletum, quando venientibus Cabezonem clausæ sunt portæ, pernoctarunt igitur in vico quodam S.Justi nuncupato; *ubi pro* Cauca, *ponitur* Cabezo, *inter Vallisoletum & Placentiam.*

e *Nihil hoc obest, quo minus verum sit (si tamen est verum) quod rebelles Proceres scripserunt in Franciam de ultima voluntate* Alfonsi, *in favorem liberorum* Blancæ *declarata, ut supra ostendimus.*

Quo anno A. Legionensi nupta Berengaria.

f *Existimat Zuniga, ex pluribus instrumentis constare, quod matrimonium* Berengariæ *cum* Alfonso *Legionensi contractum fuerit anno* 1197; *allegat autem diploma ab utroque conjuge in favorem Martini Episcopi Zamorensis datum,* XVI Kalend. Jan. Æra 1236: *Sed Auctori, alias accurato, obrepsit ut annum* 1197 *scriberet pro* 1198, *cum jam dicta Æra concurrenti. Satis nobis est, si natus sit Sanctus in autumno vel etiam sub finem anni ejusdem* 1198, *ut nunc egerit annum* 18 *ætatis suæ. Catalogus Genealogicus supracitatus eamdem nativitatem adscribit anno* 1201: *qui manifestus error est.*

E

g *Alias* Arroyum, *quod etiam habet vulgata versio; ubi & sequentia loca,* Pisuerga *&* Laguna. *Cum autem* Pisuerga *etiam rivulus sit, Legionense & Castellanum regna disterminans, & prope Simancam Durio influens; apparet quod in eodem tractu requirenda sint prædicta duo oppida, aliàs non reperienda in tabulis.*

An post divortium solicitata ad reditum Berengaria.

h *Lauretus asserit,* Alfonsum, *prius quam ad vim deveniret, astu usum, ac* Berengariam *solicitasse ad repetendum contubernium suum, pollicendo dispensationem Roma haud ægre impetrandam: sed ipsam ait amore filii* Ferdinandi *certa præsentia incertis futuris prætulisse. Vellem scire unde id hauserit: interim propositam dispensationis spem, quæ secundum hodiernos mores maxime rationabilis videri posset, video tunc parum verisimilem fuisse: & ut fuisset, prudentior erat* Berengaria, *quam ut, satis superque negotii habens in excutiendo à filii cervicibus Alvaro, nulla dum juris specie subnixo; superinduci sibi pateretur Regem, jure maritali atque tutorio omnia ad se tracturum, sub quo quidquid porro contra Reginam ac filium ageret Alvarus, jure agere videretur. Ceterum quidquid sit de solicitatione à Laureto asserta, patet vel ex ipsa Chronica verum esse, quod idem ait, noluisse* Berengariam, *ut contra patrem arma filius sumeret in campumque prodiret, sed mere defensive se haberet. Postea nihilominus prodeundum etiam in campum fuit, instigante Legionensem Alvaro seque ducem præbente, uti infra num. 24 dicitur. Et tunc quidem dirempta pugna, treugaque inita est, eaque ex parte Sancti tam sincera, ut patri adversus rebelles quosdam auxilio fuerit: quo beneficio obstrictus pater, cum amare filium debuisset, tertio tamen ipsum adversus eumdem ad arma prosiliisse, patet ex Epistola quadam Sancti, cujus epistolæ ex Castellano (ut apud Lauretum extat lib. 2 pag. 97 hic tenor est:*

F

Epistola Sancti, bellum à patre deprecantis,

Domine pater, Rex Legionis, Don Alfonse, Domine mi. Quæ istæc est iracundia tua? Cur mihi damnum & bellum infers, nihil tale de te merito? Facile intelligitur displicere tibi bonum meum, in quo multum tibi deberes complacere, habiturus filium Regem Castellæ, qui tibi semper erit honori. Nullus enim Rex aut Christianus aut Maurus, qui me timeat, nocere tibi audebit. Unde ergo tibi indignatio tanta? Sane ex Castella quamdiu vixeris numquam vel damnum vel bellum nascetur in diebus meis: è contrario, qui antea tibi inferebant molestiam, nunc te reverentur & metuunt. Quapropter

A propter scire debes, quod ipse tibi noceas. Posses autem si velles intelligere, quod valeam magis quam Rex alius in mundo impedire te crudeliterque vexare: sed nihil ejusmodi fas mihi in te, quia pater meus es & dominus meus; neque id bene fieret. Convenit ergo mihi ut potius te patiar, usque dum ipsemet recognoscas quid agas. *Apparet hæc scripta esse postquam patri auxiliatus Sanctus fuerat contra rebelles, ut ait Tudensis; quin immo, postquam is expeditionibus Mauricis clarescere & formidabilis esse cœperat; ac verosimiliter circa ultimos Alfonsi annos: quos tamen quia præcise definire non potui, omnia hic simul posui sub unum conspectum.*

i Castrum Munionis, *nunc in tabulis non reperitur, uti & alia plurima à Roderico nominata loca, videtur tamen haud procul abfuisse Burgis: hinc enim intervallo non nonnullarum leucarum absunt mox nominata* Lerma *ac* Lara, *ad alteram Arlanzi fluvii ripam sita oppida, primum ad Austrum, alterum ad Ortum Burgensi civitati objectum.*

k Concilium, *etiam in vulgata versione sæpe recurrens* Concejo, *ita significat Senatum seu Magistratum alicujus civitatis vel oppidi, ut hic & alibi sæpe etiam su-*
B *matur pro numero delectorum Militum, ab ejusmodi Senatu submissum Regi, ad expeditionem quampiam, absque obligatione ulterioris obsequii, redituram ad propria illâ peractâ: & sic Rodericus lib. 8 cap. 9 ejusmodi subsidiarios appellat* Communia civitatum.

l Bellum-foramen, Anagarum *&* Nagara, *in versione vulgari nominantur*, Bilborado, Anajara & Navara, *forte* Najara *legendum. In tabulis invenitur* Belorado *notatum (una forsan littera male omissa) 5 milliaria Burgis versus Ortum dissitus locus; ad 9 milliaria porro gradienti occurret* Najara, *unde etiam locus datur suspicandi,* Navarram, *à Chronici auctore nominatam esse* Navarrettam, *duobus milliaribus Nagara distantem.*

CAPUT IV.

Victoria de Alvaro rebelli relata; ejusque ac fratris infelix exitus.

22 DUm Rex & Regina nobilis essent Burgis, Comes Alvarus, cum fratribus & complicibus, per Aggerem-Alliorum *a* & Quin-
a tanam-Fortunii transierunt; & in Belli-foramine hostiliter irruentes, nec ætati nec sexui pepercerunt, sed cuncta cæde & incendio consumpse-
C runt: quod cessit novo Regi & Reginæ nobili in amaritudinem & dolorem. Et hac vastatione peracta, Comites ad propria redierunt: & Rex novus cum matre Regina nobili & suis Magnatibus à Burgis Palentiam cœpit ire. Et dum ad villam,
b quæ Palentiola *b* dicitur, pervenissent; Comes Fer-
c dinandus in ripella vallis *c* Guiariæ aciebus dispositis subsistebat. Comes Alvarus cum suis militi-
d bus Ferrariolam se recepit. Et quarta feria *d* quatuor-Temporum mensis Septembris, cum Rex Ferdinandus & Regina nobilis ituri Palentiam juxta Ferrariolam pertransirent; collateralem aciem cum Alfonso Tellii & Suerio Tellii separavit, ne agmen exercitus transeuntis à Militibus Comitis læderetur. Et cum Comes Alvarus extra villam cum aliquibus Militibus resedisset, in villam ceteris intromissis, ut posset exercitum contemplari, remansit cum paucis, in villam colligi dedignatus. Sed cum Alfonsus Tellii & Suerius Tellii & Alvarus Roderici, & quidam alii, eum eminus agnovissent, contra eum equorum impetu processerunt: & videns multitudinem præminere, jam exanimis, quamvis superbus, recolligere sese cœpit. Sed cum prædicti Milites advenissent, Comes Alvarus de equo descendit, & jacens in terra clypeo se obtexit. Sed illi manibus eum trahentes, captum cum duobus Militibus concaptivis Regi & nobili Reginæ præsentarunt: & qui multos offenderat, qui nulli pepercerat, qui naturali Dominæ ejus dominium abnegarat, divino judicio nunc prostratus, suorum Militum & Fratrum intuentium auxilio destitutus, capitur ingloriùs & confusus. Tunc Regina nobilis, gaudio & lacrymis Deum laudans, diu gratiarum institit actioni, quod inimicum suum & regni & filii sibi tradidit tam facili captione.

Regi se opponens Alvarus,

temereque ad explorandum egressus,

vivus capitur:

D

23 Videntes igitur cuncti qui aderant, quod Deus omnipotens Reginæ nobilis opera dirigebat, cum gaudio & actionibus gratiarum, Palentiam intraverunt, & inde ad Vallem-oleti iverunt: ubi fuit Comes Alvarus in captione & vinculis custoditus. Cumque ibidem de compositione aliquamdiu tractaretur, ea conditione fuit pactio acceptata, ut Comes Alvarus restitueret castra omnia quæ tenebat, scilicet Cannetum & Alarconem, Amagam & Tareeum-Cæsareum & Villam-francam, Turrim Belli-foraminis, Anagarum & Pandicurgum *e*: & his deditis solveretur. Castrum Xeriz *f* & Orzegonem detinebat Comes Ferdinandus frater ejus, & ad eorum captionem tenebatur Comes Alvarus cum centum Militibus Regem sequi, donec ea suæ potentiæ subjugaret. Comes autem Alvarus Gundisalvo Roderici fuit commissus, donec compleret superius prænotata. Rex autem duxit exercitum versus Castrum: & licet Comes Ferdinandus, fultus copia victualium & multitudine armatorum inibi rebellaret, ea conditione restituit Castrum & Orsegonem, ut ejus vasallus fieret, & ab eo ut vasallus proprius castra teneret. His peractis, Domino disponente, quievit perturbatio novi Regis: & sex mensium spatio fuit seditio sic sedata, quæ credebatur perpetuo duratura, quod Rex Ferdinandus susceptus ab omnibus cœpit ubique jurisdictionem Regiam exercere.

cumque se redemisset usurpatis cedendo, E e f

24 Post hæc autem Comites, videntes in regno potentiæ suæ gloriam minoratam, imo potius annullatam, in Valle-Juniperi *g* territorii Palentini, cœperunt iterum rebellare, & prædas in Campis *h* Gotthicis exercere: sed Rex Ferdinandus, cum Regina nobili matre sua & aliqua parte Magnatum, venit ad Aggerem-fumorum *i* & Medinam de Rivo-sicco, & sic Comitum insolentiæ pro parte maxima cessaverunt. Sed videntes Comites in Valle-Juniperi non posse resistere, Regis Legionensis dominio se dederunt; & ut moveret guerram filio, suaserunt. Cumque utrimque exercitus convenissent, & quidam Nobiles ex Castella versus partes Salmanticæ intravissent, videntes Regem Legionis sibi cum suo exercitu occurrentem, in aldea *k* Medinæ del Campo, quæ Castellio dicitur, intraverunt. Cumque Rex Legionensis eos inibi obsedisset, & Comes Alvarus cœpisset caligis ferreis calceari, percussus à Domino cœpit gravissime infirmari: & firmata treuga inter patrem & filium ab invicem discesserunt. Comes autem Alvarus, morbi & treugæ dolore vexatus, Taurum semianimis est delatus: ubi mortis anxietate coactus, Militiæ S. Jacobi sese dedit, & ibidem vitam finivit, & Uclesii est sepultus. Et post modicum temporis Comes Ferdinandus frater ejus, cujus non ut voluit in regno Castellæ desideria provenerunt, in Africam transfretavit, & ab Amira *l* Momenino susceptis muneribus varia jactitavit. Et dum ibi longa mora, ut moris est *m* Arabum, traheretur, eum contigit in-

ad Legionem fugisset, g h F i

k *bellumque re[illegible]set, moritur:*

uti & frater ejus Maroc[illegible], l m

infirmari : & fecit ad vicum prope Marochos, qui Elbora dicitur, ſe transferri : vicus enim à Chriſtianis dumtaxat incolis colebatur. Et dum percepit ex incurabili morbo interitum imminere ; à Gondiſalvo *n* Fratre Hoſpitalis, qui Innocentii Papę III familiaris extiterat, ſuſcepit habitum Hoſpitalis; & univerſæ carnis viam ingreſſus, cum aliis qui ibidem obierunt ad domum Hoſpitalis, qui Pons-Fiterii *o* dicitur, in diœceſi Palentinenſi, in ſarcophago eſt delatus : & ibidem ab uxore ſua Comitiſſa Majore, & filiis ſuis Ferdinando & Alvaro, & multis aliis eſt ſepultus.

ANNOTATA.

a Agger-alliorum, *&* Quintana-Fortunii ; *in vulgari*, Oterdagos, Quintana, y Fortunio, *ut videantur tria loca poni.*

b Palentiola, *in eodem vulgari (per aliquem forſan errorem)* Herrera : *quod nomen mox iterum ponitur pro* Ferrariola.

c *Vulgariter* Ribera de la val de Gragéra.

d *Annus* 1218, *quo hæc facta videntur, litteram habuit Dominicalem* G, *proinde hæc quarta feria incidit in diem* 19 *Septembris.*

e *Eadem loca in vulgari ſic nominantur*, Cañete, Alarcòn, Tariego, Cicaféo, Villafranca di monte d'Oca, Torre di Bilborado, y Nagara : *omittitur autem* Pandicurgum.

f *Iidem* Caſtro Xeriz y Monzòn, *quod ultimum valde diſcrepat.*

g Vallis-juniperi, *vulgo*, Val de pero.

h Campos-Gothicos *ignoravit interpres, ideoque ſimpliciter vertit*, terras, *ſeu* agros.

i Agger-fumorum & Medina de Rivo-ſicco, *vulgo*, Tor de humos y Medina di Ruyſeco ; *horum locorum ultimus locus abeſt Palentia ad Occaſum circiter 6 leucis, unde de ſitu aliorum locorum Camporumque Gothicorum facilis ſit conjectura, eum in confiniis Regni Legionenſis fuiſſe.*

k Aldea *Hiſpanis* Villam *ſeu* Burgum *denotat : eſt autem* Medina del Campo *media inter Valliſoletum & Salamanticam via.*

l Amiras *Saracenis & Mauris Dux ſeu Rex dicitur: hic vero, contractis in unum duabus vocibus, paſſim vocatur ab hiſtoricis* Miramolinus : *quod tamen non eſt proprium, ſed appellativum nomen ſummi Saracenorum Principis, & Latine redditur* Imperator fidelium. *Vide Cangium in Gloſſario.*

m *Interpres vulgaris*, inter multas delicias.

n *Chronica vocat* Hoſpitalarios S. Ioannis Acconenſis : *ita ſcilicet tunc nuncupabantur, à loco habitationis primario ; qui antea* S. Ioannis Hieroſolymitani *appellabantur. Cum enim Hieroſolymâ amiſſâ anno* 1187, *recepta eſſet anno* 1191 *Accon, huc immigrarant. Similiter iterum amiſſa Accone an.* 1291, *occupata autem à Chriſtianis Rhodo, cœperunt dici* Equites Rhodienſes, *donec hæc etiam Turcis ceſſit anno* 1522: *unde in Melitam recepti à Carolo V anno* 1530, Melitenſium *nomen hodie tenent, inſulamque contra Turcas tuentur generoſe.*

o *Idem*, Puente di Fitero en la ribera de Piſuerga : *qui fluvius, nunc Legionenſis & Caſtellani regni limes, ſupra Caſtrum Melgar exoriens, à Septentrione procurrit in Auſtrum, atque infra Septimancam Durio ſe immergit.*

CAPUT V.

Ferdinandi matrimonium cum Beatrice Suevica, ex eaque liberi. Repreſſi ſeditioſi. Cathedralis Toletanæ fundatio.

25 ADverſariis itaque ſic à Domino judicatis, Rex Ferdinandus regnum obtinuit pacifice & quiete, Regina nobili omnia diſponente : quæ adeo ſolicite filium educavit, ut regnum & patriam, juxta morem avi ſui nobilis Alfonſi, in pace & modeſtia gubernaret, uſque ad vigeſimum quintum *a* filii ſui annum. Sed quia indecens erat, ut tam magnus Princeps extraordinariis petulantiis traheretur ; mater ſua, quæ ſemper voluit eum ab illicitis cuſtodire, procuravit ei uxorem nomine Beatricem, quæ fuit filia Regis Philippi *b* in Romanorum Imperatorem electi, & Mariæ filiæ *c* Iſac Conſtantinopolitani Imperatoris : quæ fuit optima, pulcra, ſapiens, & pudica. Miſſique pro ea nuntii, Mauritius Burgenſis Epiſcopus, vir laudabilis & diſcretus ; Petrus Abbas S.Petri de Aſlantia, Rodericus Abbas de Rivo-ſicco, Petrus Odoarii Prior Hoſpitalis, ad Fredericum *d* Romanorum Regem, ſub cujus cuſtodia erat tunc temporis Domicella, in Teutonia acceſſerunt ; & ab ipſo Rege honorabiliter ſunt recepti. Cumque legationis cauſam, ut injunctum fuerat, explicaſſent ; prædicti nuntii expectarunt. Tandem Rex Fredericus, in Imperatorem electus, conſobrinam ſuam Beatricem, Domicellam nobilem, pulcram, compoſitam & prudentem, Regi Ferdinando per dictos nuntios, cum apparatu nobili, deſtinavit. Et cum Pariſios adveniſſent, Rex Francorum, Philippus nomine, qui tunc Gallis præſidebat, eam honeſte recepit, per terram ſuam honorifice dans ducem ; itaque ad regnum Caſtellæ felici itinere pervenerunt.

Petita à Frederico Imp. Beatrix, impetrataque,

26 Tum Regina nobilis Berengaria, cum comitatu nobili religioſorum & ſecularium Magnatum & Dominarum, ultra burgum qui Victoria *e* dicitur, occurrit nobili Domicellæ ; & Burgis exinde venientes, invenerunt Regem Ferdinandum, cum Magnatibus & Nobilibus & civitatum Primoribus, expectantem. Qui Domicellam & Nuntios honore quo decuit receptavit, & tertia die *f* ante feſtum S.Andreæ, in regali monaſterio prope Burgis, celebrata Miſſa à venerabili Mauritio Burgenſi Epiſcopo, & armis militaribus benedictis, ipſe Rex ſuſcepto gladio ab altari manu propria ſe accinxit cingulo militari : & mater ſua, Regina nobilis, enſis cingulum deaccinxit. Tertia die, in feſto ſcilicet S. Andreæ, Beatricem dulciſſimam Domicellam duxit ſolenniter & legitime in uxorem, Miſſam venerabili Mauritio in Cathedrali eccleſia celebrante, & benedictionem nubentibus largiente : & fuit ibi Curia nobiliſſima celebrata, aſſiſtentibus totius regni Magnatibus, Dominabus, & fere omnibus regni Militibus & Primoribus civitatum.

Ferdinando conjungitur feſto S. Andreæ.

27 Poſt modicum vero temporis, propter injurias quas Rodericus Didaci de *g* Camberis in terra ſibi credita exercebat ; licet eſſet Cruce-ſignatus in ſubſidium Terræ-ſanctæ ; Rex Ferdinandus citavit eum, ut ad Curiam veniens ſatisfaceret de objectis. Cumque ille ad Vallem-oleti Curiam adveniſſet, cum naturaliter iræ inconſtantia duceretur, à falſis amicis ſuaſus, inviſo & inſalutato Rege receſſit. Rex autem pro hujuſmodi indignatus, abſtulit ei terram ſuam. Et cum prædi-

Rex compeſcit inſolentiam Roderici de Camberis,

ctus

A ctus Rodericus Didaci nollet restituere munitiones, tandem restituit ex pacto, ut Rex daret ei quatuordecim millia aureorum. Et cum pecuniam suscepisset, tunc demum reddidit castra Regi. Anno postea iterum revoluto, Gonsalus Petri, Domi-
h nus Molinæ *b*, consilio Comitis Gondisalvi, cœpit contra Regem minus provide rebellare, & partem Reginæ, Molinæ vicinam, rapinis & vastationibus molestare. Cumque monitus nec desisteret nec satisfacere voluisset, Rex Ferdinandus super eum exercitum congregavit. Sed superveniente nobili Regina Berengaria matre sua, cum Rex non posset castrum Zaphare expugnare, concordiam procuraverat, & certis pactionibus Rex soluto exercitu à Molina recessit. Et diebus aliquot interpositis Comes Gundisalvus Nunii, qui ad Arabes se transtulerat; cum à Rege Castellæ beneficia non posset assequi ut optabat, iterum se restituit Agarenis: & dum in partibus Cordubæ moraretur, in villa quæ Beatia dicitur infirmitate gravissima contigit ipsum mori: & delatus à suis sepultus est in *i* Cephinis, ubi habent oratorium
i Fratres Templi.

item alium sibi rebellem:

B 28 Suscepit autem Rex Ferdinandus ex uxore sua gratissima Beatrice filios hic notatos, Alfonsum primogenitum, Fredericum, Ferdinandum, Henricum, Philippum *k*, qui oblatus à Domina
k Berengaria, Regina nobili, avia sua, Deo & Roderico Toletano Pontifici, per manus ejusdem Pontificis ad titulum Ecclesiæ Toletanæ in sortem Domini est vocatus: & in continenti idem Pontifex Præbendam & alia Beneficia in prædicta Ecclesia assignavit. Habuit alios filios, Sancium qui oblatus Roderico Toletano Pontifici, à quo cum Clericali tonsura Psalmistæ officium est ade-
l ptus, Præbendam & Beneficium in Toletana Ecclesia est consecutus; Emanuelem, & duas filias, Alienor, quæ decessit parvula; & Berengariam, quæ in Regali monasterio degit, Virgo Domino consecrata. Verum Regina nobilis Berengaria mater Regis, volens eum à Christianorum injuriis alienum; militiæ suæ primitias voluit Domino dedicare; & treugam cum Arabibus noluit ulterius protelari *m*: sed exercitu congregato,
m assistentibus sibi Roderico Toletano Pontifice & aliis Magnatibus regni sui, per Beatiam & *n* Ube-
n tam vastationes exercens, aggressus est Caseatam: & captis & interfectis multis millibus Saracenorum, quia castrum variis impugnationibus erat dirutum, tunc noluit retinere. Rex autem, Ca-
C seatâ, ut diximus, occupatâ, per ripam Bætis magni fluminis ad partes pervenit *o* Giennii: & de-
o structis quibusdam munitionibus & urgente instantia hiemali ad propria est reversus. Post hæc autem iterum exercitum congregavit; & tradente eas sibi Avomahomat, qui erat Arabum Princeps
p nobilis, filius *p* Avoabdellæ filii Abdelmurris, cepit
q Beatiam, *q* Andugarum atque *r* Martos; & castrum
r istud nobilissimum dedit Fratribus Calatravæ. Et destructis aliis castris & municipiis, ad sua feliciter est reversus.

octo liberos ex uxore suscipit:

precedit contra Mauros semel,

iterum,

tertio,

29 Et tertio ingressus terram Arabum, cepit
s Sevioth *s*, Xoparum & Gartiez, & bellatoribus obfirmavit; aliisque vastationibus peractis, ad urbem reversus est Toletanam. Eo tempore erat in Hispaniis Legatus Romanæ Ecclesiæ, Joannes
t *t* de Abbatis-villa, quæ est in Comitatu Pontivi, Sabinensis Episcopus Cardinalis, vir bonus, sapiens, litteratus: qui celebratis in singulis regnis Conciliis, postquam monita salutis proposuit, ad Sedem Apostolicam est reversus, tribus annis lega-

quarto.

tionis expletis. Post hæc iterum Rex Ferdinandus D terram Arabum est ingressus, & cepit Eznatoraph, *u* Turrim de Albet, S. Stephanum, & Chorlanam. u Et alia vice duxit exercitum per Giennium circa festum S. Joannis, quod propter sui fortitudinem non potuit expugnari. Et inde procedens cepit *x* Pegum: & captis incolis & occisis, munitionem x funditus desolavit. Et veniens ad oppidum quod *& quinto.* *y* Alhama dicitur, captis habitatoribus & occisis, y locum destructione simili dissipavit: post quod ad propria cum exercitu remeavit. In hac expeditione non interfuit Rodericus Pontifex Toletanus, qui Guadalphagáre remanserat, febris acumine fatigatus, ubi finis periculum vix evasit: sed misit cum exercitu Dominum Capellanum suum, virum venerabilem Episcopum *z* Placentinensem: z qui in exercitu loco ejus Pontificalia exerceret. Et procedens iterum contra Mauros obsedit Capellam, castrum munitissimum in diœcesi Toletana, & diutinis impugnationibus tandem cepit. Et expletis quatuordecim hebdomadibus expeditionis, ad urbem regiam est reversus. Et tunc jecerunt primum lapidem Rex & Archiepiscopus Rodericus in fundamento ecclesiæ Toletanæ, quæ in forma Mezquitæ tempore Arabum adhuc stabat. Cujus fabrica opere mirabili de die in diem, non sine grandi admiratione hominum exaltatur *a**. a

Novam Toleti Cathedralem ædificat.

ANNOTATA.

a *Cum Toletanus dicat* S. Ferdinandum *creatum fuisse Regem anno ætatis suæ* 18, *idque factum sit anno Christi* 1217; *oportet ut annus* 25 *illius, sit* 1223 *Christi. Corrigendum autem hic fuit evidens mendum, textui Hispanico nescio quomodo inductum; dum numeratur annus* 25 *regni, & quidem velut ex auctoritate Toletani; hic enim annus esset Christi* 1241 *quousque dici nequit regnum gubernasse mater: quæ tamen rationabiliter credi potest, ea lege tradidisse filio suo Regnum, ut ipsa illud gubernaret, quousque is annum ætatis* 25 *attigisset, licet aliquot annis prius ei uxorem jungendam curaverit.*

Ætas Sancti, regnare incipientis.

b Philippus Dux Sueviæ, *Alfonso à Cartagena dictus* Dux Bavariæ, *Frater Imperatoris* Henrici, *an.* 1197 *defuncti, electus an.* 1198; *cui oppositus discordi electione fuit Dux Saxoniæ* Otho. *Obiit Bambergæ, occisus anno* 1208.

c Isacius Angelus, *ab anno* 1185 *Constantinopolitanus Imperator, & anno* 1195 *excæcatus depositusque à fratre* Alexio; *à Francis & Venetis, victo tyranno regia urbe potitis, restitutus fuit. Hujus secunda filia* Maria, *aliàs* Irene, *nonnullis etiam* Cæcilia *nuncupata, primum* Rogerio *Tancredi Siciliæ Regis filio nupserat, hoc autem mortuo, & Sicilia ab* Henrico *Imperatore occupata anno* 1195, *ab eodem tradita est fratri* Philippo, *eodem quo hic anno mortua, & in Lorchensi ad Tubingam monasterio sepulta: uti accuratissime tradit, in suo de familiis Bysantinis eruditissimo opere, amicus noster Dominus du Cange pag.* 294. *Loco,* Isac, *in textum irrepserat,* Corsac, *sive (ut vulgaris interpres legit)* Coysat: *quod in gratiam lectoris correxi David Blondellus volumine* 2 *Tabula genealog.* 144 Beatrici *nostræ, quam unigenitam aliqui fuisse volunt, sorores addit (sed forsitan ex alio patre)* Mariam *Brabantiæ Ducissam, uxorem Henrici II.* Cunigundim *uxorem Wenceslai Regis Bohemiæ, &* Elisam *Ottoni IV Imperatori desponsam.*

Isaaci CP. Imp filia, Sancti socrus.

d Fredericus II, *Henrici Imp. filius, adeoque* Beatricis *patruelis, Rex Romanorum factus* 1215, *Imperator coronatus* 1220 *Romæ* 22 *Novembris. Sed quoniam ab eo tempore usque ad obitum* Philippi *Regis Franciæ (qui sponsam transeuntem excepit & mortuus est an.* 1223) *non facile est invenire menses quatuor continuos, quibus in*

Reginæ Beatricis genus paternum:

A *Germaniæ Imperator fuerit; recte is solum hic dicitur* Electus, *& intelligitur hoc matrimonium conclusum fuisse in celebribus illis comitiis Norimbergensibus, quorum ad annum* 1219 *meminerunt Annales Augustenses. Idem indubitabiliter confirmat Zuniga ad an.* 1252 *num.* 9. *allegans Privilegium Fitirensi monasterio datum die* 12 *Decembris, signatumque sub hac formula,* Anno regni mei tertio, anno videlicet quo ego præfatus Rex Ferdinandus, in monasterio S. Mariæ Regalis de Burgis, manu propria cingulo militari me accinxi; & Dominam Beatricem Reginam, Philippi quondam Regis Romanorum filiam, duxi solenniter in uxorem. *Probat autem ex multis instrumentis idem Zuniga, cœpisse* Ferdinandum *annos sui Regni numerare à* 31 *Augusti an.* 1217.

annus celebrati cum ea conjugii.

e Victoria, *oppidum in Cantabris, conditum an.* 1180 *trans Iberum, distat Burgis ad leucas circiter* 20, *sed cum ejus Conditor Sancius, Vasconiæ ac Navarræ Rex & Biscayæ pro magna parte Dominus, coactus fortunæ Alfonsi Castellani cedere, turpiter in Africam profugisset; capta an.* 1200 Victoria *ipsa est, ejusque deditionem secutum est regnum fere universum, etiam trans montes. Quod*

B *cum pace inita restitutum esset, manserunt tamen in potestate Castellani* quatuordecim oppida juris controversi (*ut Mariana lib.* 11 *cap.* 25) *in quibus erat ipsa* Victoria, *cum reliqua usque ad montes Biscaya.*

f *Id est* 27 *Novembris, quæ anno* 1219 *incidit in Feriam* 4 *& Festum S. Andreæ in Sabbatum, cum esset littera Dominicalis* F.

g *Vulgariter* Ruy Diaz de los Cámeros.

h Molina, *oppidum montanum, in finibus Castellæ novæ versus Aragoniam, unde vicinis montibus appellatio* Sierra de Molina.

i Cephini, *in vulgata* Zafinos.

k *De* Philippo *vide annotanda ad Caput.* 18 *litt.* C.

l *Durandus lib.* 2 *cap.* 3 *docet in sacris Canonibus* Psalmistam *dici* Clericum primi Ordinis, *id est,* primæ Tonsuræ, *eumdemque in Conciliis etiam* Cantorem *vocari: unde S. Isidorus:* Ad Psalmistam pertinet officium canendi, dicere Benedictiones, Psalmos, Laudes, Responsoria. *Sunt qui eumdem* Sancium *prius Canonicum, postea Archidiaconum Toletanum fuisse dicant: mortuo autem D. Guiterio, aut (ut alii) D. Dominico Pasquali, electum Archiepiscopum fuisse constat, per Scripturas, quibus usque ad an* 1259 *utitur titulo* Electi & Procuratoris seu Administra-

Sancius Sancti filius Archiepisc. Toletanus.

C toris; *deinde, cum per ætatem licuit, ordinatus ab Archiepiscopo Hispalensi Raimundo,* Archiepiscopum *se absolute scripsit, quoad obiit an.* 1261 *vel* 1266; *bene distinguendus ab alio* Sancio, *filio Iacobi Aragonum Regis, qui eosdem titulos successive gessit, & obiit in prœlio contra Mauros an.* 1275. *In utroque autem corrigendus Tamayus ad* 25 *Octobris, ubi Archiepiscoporum Catalogum texuit, & Castellanum quidem cessisse dignitate dixit, Aragonem vero obiisse an.* 1285.

m *Erravit ergo Auctor Chronicæ cum scripsit: quod* Berengaria, tenerius filium diligens, ab omnibus omnino armis abstinere eum voluit; eoque curavit treugam cum barbaris factam prolongari, & moræ innectendæ causa suaserit Regi, ut prius Deo consecraret filiam Berengariam, aviæ cognominem. *Hoc si suasit, eo suasit, ut moturus in barbaros filius, velut alter Iephte, hac gratiori sanctiorique victima, propitiaret Deum, victoriæ omnis auctorem. Lauretus nescio quo Auctore asserit lib.* 2 *pag.* 3. *Sancto Regi in monasterio Olcarum fuisse à Mauritio Burgensi Episcopo porrectum Gladium & Labarum benedictum, die* XXX *Novembris: quod ita potuit aliquis notatum invenisse: non item annum* MCCXX; *tunc enim adhuc biennium durare debebat treuga cum Saracenis, contra quos dumtaxat facta arma*

Berengaria hortatrix filio ad bellum Mauricum.

dabantur. Scripta fortassis fuerit Æra MCCLX, *cum anno Christi* 1222 *conveniens, & vel typotheta ejus erraverit* 0 *pro* 2 *ponens, vel potius ipsemet male subduxerit calculos, sicuti mox annis* 35 *ab anno* 1220 *armis illis usum Sanctum scribit, qui tamen an.* 1252 *obiit.* D

n Ubeta *seu* Ubeda, *Baëzæ propinqua ad Orientem, quæ oppidum respicit trans Bætim situm, vulgo* Punta de Ubeda. *Primus hic forsitan antiquæ urbis situs fuerit; ita ut hæc prædicto fluvio nomen suum vel dederit vel debuerit: urbes enim plerasque in alio quam ubi antiquitus fuerant situ locarunt Mauri, servato quandoque veteri nomine, etiam in longiori distantia.* Caseata, *vulgo* Quesada, *a caseis dicta (nescio an adhuc superstes) infra num.* 65 *conjungitur Baëza & Ubeda, notis in extimæ Andalusiæ ad Ortum urbibus.*

o Giennium, *vulgo* Jaën, *distat* Baëza 6 *circiter leucis.*

p *In vulgata nominantur* Aben-Mahomat & Aben-Abdale filius Abdel-Moyn. *De quo apud Zunigam ad an.* 1252 *num.* 10 *habetur memoria, sub diplomate signato per Regem,* 8 *Ianuarii, anni deditionem proxime secuti* 1226, *anno autem* regni sui nono, quo anno Azehid Abu-Mahomad, Rex Baëciæ, devenit Vassallus Regis & osculatus est manus suas. *Quem sane modum annos regni signandi aliquo memorabili facto, jure laudat Zuniga, tamquam historiæ commodissimum. Robles in Historia Caravacana l.* 2 *cap.* 6 *patruelem facit* Regis Valentini, *ipsiusmet Miramolini* Mahomadi *cognomento* Viridis *ex fratre nepotem, & anno* 1225 *à suis fuisse occisum ait, quod suspicarentur clam factum Christianum; successorem vero habuisse filium* Aben-Mahomad, *patri similem & fide & amore erga Sanctum: qui baptizatus dictusque* Ferdinandus, *nobilem post si reliquerit posteritatem, hodieque in Bætica florentem. Ego ut nihil cuiquam detractum volo, ita optarem talia legitime probari, suspectas enim semper habemus, familiares nimium huic seculo nequam, Genealogistarum imposturas. Et vero quis credat Mauros, qui tali ex causa Regem occiderint, assumpturos ejus loco fuisse filium, de quo nihilo certiores quam de patre essent? aut Ferdinandum inultam reliquisse amici cædem, tali causa patratam, ipso quo se ei conjunxerat anno? vel, si ultus est, tanti momenti rem præteriri in Chronica potuisse? Anno certe* 1234 *adhuc vivebat* Mahomad, *& filium miserat in auxilium Christianorum ad Xerèz. Sit ergo penes referentem fides, tum cædis illius anno ut summum* 1235 *patratæ; tum obsidionis, quam à rebellantibus civibus sustinuerit arx, Sancto ex pactis tradita, &* Gonzalvo Ybañez Magistro Calatravæ *commissa ad custodiam. Hic dicitur, cum arcem desperaret posse diutius obtineri, deficiente penitus annona, ita deseruisse locum, ut calces equorum, in contrariam partem ferrati, vestigia relinquerent velut tendentium in arcem & fidem facerent hosti magni subsidii noctu inducti, qua specie conterriti Mauri obsidionem dimiserint; præsidiarii vero, per mediam progressi leucam, reflexis ad arcem desertam oculis, supra ejus portam principalem viderint fulgere Crucem Caravacanam: cujus conspectu animati repetierint locum; eumque contra regressos errore cognito hostes tenuerint, usque dum adveniens cum quingentis equitibus Didacus Lupi de Haro, à S. Ferdinando submissus, festo S. Andreæ cunctos exemit periculo, ingressus per portam quà ex tali eventu & ex obtenta sequenti die ab erumpentibus inde victoria, appellata fuerit* Porta Comitis. *Certius id fortassis probari posset, ipso exhibito instrumento, quod anno* 1232, 18 *Maji Rex expedierit, invitans quam plurimos ad inhabitandam* Beatiam: *cui interim à prædicto successu creditur pro armis obtigisse Crux Caravacensis, supra decussatas claves duas; quæ insignia utrum tam antiqua sint, aliis examinandum dimitto. In Historia trium Ordinum agitur de prænominato* Calatravæ Magistro, *nec aliud quidquam de eo dicitur,* quam

Beatiæ Rex Maurus,

E

an à suis ob Christianismi suspicionem occisus?

F

an Valentinus Sancti clientelam expetierit?

A *quam utilem operam Ferdinando navasse in Bætica subigenda, ac nominatim* contra Maurum Beatiæ Regem. *Et si verum est, inductos revera Christianos in locum Maurorum, verosimile est id non esse factum nisi ob prægressam aliquam eorum rebellionem, fortaßis post Regis sui mortem, quando Crux visa supra portam fuerit. Mirum est interim Beaticensis Regis, in clientelam Ferdinandi redeuntis, nullam fieri à Toletano mentionem: Lauretus addit Valentinum quoque Regem Zeyt Abuzeyt apparatu Sancti contra se territum, Concham venisse ad Ferdinandum eique homagium præstitisse: qua de re vellem æque certum testimonium videre. Si tamen ea vera est, non potuit facta esse anno quem ille ex Garibayo notat, 1223, sed necessario pertinebit ad annum 1227. Addunt autem illi* B *subjectionem hanc fuisse semen discordiarum inter Castellanos & Aragones, quorum Rex Iacobus Valentinum regnum subjugandum susceperat, sicut & fecit: quare Castellanorum in illud irruptiones suam æstimabat injuriam.*

q Andugàr, *oppidum cis Bætim, aliquanto vicinius Cordubæ quam Giennio.*

r Martos, *nominatißimum in hac historia castrum, hodieque superstes trans Bætim, pari fere à Corduba atque Granata leucarum 12 intervallo.*

s *Chronica de horum locorum acquisitione tacet, uti & de adventu Legati Apostolici.*

t *De hoc* Joanne *Ferdinandus Vgellus tom. 1 Italiæ sacræ in Episcopis Sabinensibus:* Vix sub Gregorio IX roseo pileo fuerat donatus *anno* 1227, cum ad prædicandam Cruciatam contra Saracenos statim in Hispaniam ac Lusitaniam missus est.

u *Hodie* Iznatoraph, *& ultimum locum* Chiclanam *dici, monet Nota marginalis: sed R.P. Ioannes de Gamiz (cui hanc & alias plures correctiones acceptas refero) ex nostro S. Hermenigildi Collegio Hispali ad me scribens, gravis erroris Notam istam arguit, cum* Chiclana *sit locus* C *longißime distans, in ora Maris Gaditani: suspicatur autem* Chorlanam *hic dictam, fortaßis esse hodiernam* Solanam, *locorum vicinia id suadente.*

x Pegum, *vulgo* Pliego, *in tabulis* Priego, *6 circiter leucis ultra Martos in Austrum.*

y Alhama, *in vulgari* Alhambra.

z *Chronica Placentinum hunc Episcopũ, tunc Archiepiscopi vice functum, nominat* Dominicum, *quem Tamajus in Catalogo ad 16 Oct. sedisse ait ab an. 1221 ad 1233, & adfuisse pugnæ ad Navas Tolosanas: locum autem in quo ægrotavit Archiepiscopus, Chronica vocat* Guadalagàr.

a* *Eadem Chronica:* Perfecta autem nobiliter ecclesia ista, novis quotidie augetur ornamentis & ædificiis. *Operæ pretium igitur foret, ad precise noscendam ætatem Chronicæ, scire quando ecclesiæ Toletanæ Fabrica absoluta fuerit. Primus in fundamenta lapis jactus erat 15 Augusti, quapropter & titulo Assumptæ Virginis dedicata est postea die 28 Octobris. Noster Antonius Quintanadueñas (qui de Sanctis Festisque Toletanis librum conscripsit) pag. 14 eamdem ecclesiã describit ut habentem naves quinque, quarum media supra ceteras eminens alta sit pedes 160; longitudinem vero totius molis esse pedum 404, latitudinem pedum 202 numerum autem columnarum eamdem una cum adjuncto claustro sustinentium, ad 804 ascendere. Quam magnificum opus istud sit, utcumq; æstimare poteris ab exteriori ejus forma, secundum latus unum, quemadmodum anno 1566 ipsum delineavit Georgius Hoefnagius.*

Cathedralis Toletana, ejusque iconismus.

PARERGON II.

De Miraculosa sanatione Reginæ Beatricis, per Deiparam, ab Alfonso filio rhythmice descripta.

Alfonsus Sapiens hymno Gallaico

N*Arratâ superiori Capite recuperatione Capellæ, nequaquam prætermittenda videtur occasio, referendi hoc loco insignis miraculi, eam secuti, in sanatione* Reginæ Beatricis, *quam Rex Sanctus eo tempore Concham advocaverat, propius intenturus ulterioribus contra Mauros progreßibus. Habetur illud apud Zunigam, ex supra laudato Codice Rhythmorum Gallæcorum Alfonsi Sapientis, rem coram oculis suis, licet tum adhuc puerilibus gestam, celebrantis sub hoc titulo:* Esta es como Santa Maria guareceu à Reyna Donna Beatriz de grand' enfermedada porque à orou à ssa omagen con grand' asperança: *quæ sic Latine sonant:* Hæc est, quomodo S. Maria sanavit Reginam D. Beatricem à magna infirmitate; quia cum magnâ fiduciâ adoravit sanctam ejus imaginem. F

31 *Quen na Virgen groriosa*
Esperanza muy grand à,
Ma, car seia muit enfermo,
Ela mui ben ò gvarià.

D'est un mui grand miragre
Ves quero dezir que oy:
E pero era minyno,
Membrame que foi assi:
Cam estava eu deante,
Et todo ouvi e oy
Que fezo Santa Maria,
Que muitos fer e fara.
Quen na Virgen groriosa
Esperanza muy grand à &c.

Esto foi en aquel año
Quando o mui buen Rei ganou
Don Fernando à Capela
E de Christianos poblou,
E ssa moller à Reina
Doña Beatrix mandou,
Que fosse morar en Concha,
E quant el foi a colá.
Quen na Virgen groriosa &c.

Na oste, e seu mandado
Fer ela mui volenter:
E quando foi na cidade
Peor enferma moller

Qui in Virgine gloriosa magnam habet fiduciam, quamvis multũ sit infirmus ipsa eum bene sanabit.

narrat quomodo se puero mater sua,

Hanc in rẽ prægrande miraculum vobis volo dicere, quod audivi. Eram quidem tunc puer: optime tamẽ memini rem ita se habuisse, quia præsens fui, omnesque audivi dicentes, quod fecerit illud Sancta Maria, quę multa fecit & faciet. Qui in Virgine gloriosa &c.

Fuit hoc eo anno, quo bonus Rex D. Ferdinandus obtinuit Capellam, & Christianis habitandam tradidit: suæ autem uxori D. Beatrici Reginæ mandavit, ut veniret habitatum Concham, quamdiu foret in ea regione. Qui in Virgine gloriosa &c.

Concha infirma ad mortem,

Nihil morata illa, valde libenter implevit mandatum ejus: sed mox ut venit in civitatem, magis infirmam mu-

A *Non vistès, do que foi ela :*
Ca Pero de Monpiller,
Bonos fisicos y eran,
Dezian non vivera
Quen na Virgen groriosa
Esperanza muy grand à &c.
E porque esto dezian
Non era mui sen razon :
Ca d'aver ela seu fillo
Estava en a sazon :
E avia tan gran fever,
Que quen a via enton,
Dezia, Seguramente
Desta non escaparà
Quen na Virgen groriosa &c.
Mais la Reina, que serva
Era da que todo vol,
Virgen santa groriosa
Reyna esperital,
Fez trager huna omagen
Muy ben feita de metal
De Santa Maria, disse :
Esta cabo mi serà.
Quen na Virgen groriosa &c.
Ca pois eu assi segura
Vir à tal creencia ei,
Que de todos estos maës
Que à tan toste guarrei.
B *Por end a mi a chegade*
E logo lle beizarei
As sas manos è os pees,
Ca muy gran pro me terrà.
Quen na Virgen groriosa
Esperanza muy grand à &c.
E tod' est assi foi feito ;
E logo sen outra ven,
De todos aquel's maës
Guariu à Reina tan ben.
Per poder da groriosa,
Que nada non sentiu en.
Por en serà de mal siso,
O que a non loarà.
Quen na Virgen groriosa
Esperanza muy grand à &c.

adorata B. V. imagine

statim convaluit,

mulierem numquam te vidisse dixisses Quia Petrus de Monpellerio & boni medici qui aderant, dicebant quod non erat supervictura. Qui in Virgine gloriosa &c.

Id autem dicebant non absque magna ratione, erat enim brevi paritura filium: & patiebatur febrem tam vehementem, ut quicumque expertus diceret, Certo inde non evadet. Qui in Virgine gloriosa magnam habet fiduciam &c.

Sed Regina, famula ejus quæ valet omnia, sanctæ ac gloriosæ Virginis & spiritualis Reginæ; fecit adferri quamdam imaginem ipsius S. Mariæ, perpulchre elaboratam ex metallo, & dixit : Hæc mihi aderit. Qui in Virgine gloriosa &c.

Quia possum ego secura vivere in tali credulitate, quod ab omnibus istis malis bene cito sanabor. Quapropter applicate eam mihi, & statim osculabor illi suas manus atque pedes: quia mihi magnam adferet utilitatem. Qui in Virgine gloriosa &c.

Statim autem totum id factum est, & absque alio remedio, ab omnibus istis malis tam bene sanata fuit Regina, per potentiam gloriosæ Virginis, quod nihil postea malæ valetudinis sensit. Proinde malè sanus fuerit, quisquis eam non laudaverit. Qui in Virgine gloriosa &c.

CAPUT VI.

Maurorum dissidentium motus. Ferdinandi in regnum Legionense successio, per matrem curata.

32 IN diebus hujus Regis Ferdinandi, surrexit quidam nomine Abenhuth, in castro Rechoc a in territorio Murtiensi: & cœpit contra Almohades b rebellare, qui cismarinos Arabes, adeo crudeli dominio opprimebant, quod de facili Abenhuthi proposito consenserunt. Et obtenta Murtia & finitimis oppidis & Castellis, omnes Almohades quos habere potuit capite detruncavit : & omnes Mezquitas præsentia Almohadum judicans inquinatas, aspersione aquæ fecit à suis Sacerdotibus expiari, & armorum suorum insignia fecit c nigra, quæ in bellis & alibi præferebat, quasi luctu præsignans excidium gentis suæ. Et in modico tempore obtinuit Vandaliam d Hispanorum, præter Valentiam & confinia, in quibus Zahen de genere Regio rebellavit. Erat autem Abenhuth de genere Abohaget olim Regis Cæsaraugustæ : & cum fere Monarcha in cismarina Vandalia haberetur, audacia, largitate, justitia, veritate (prout gentis ejus infidelitas seu versutia tolerat) præminebat. Sed à quodam suorum, qui Aben-Raman dicitur, invitatus ad epulas & delicias familiares, quas gentis illius colit voluptas, factione hospitis & vasalli occiditur in conclavi, apud præsidium e Almariæ. Et tunc invaluit Arabs quidam, dictus Mahoma f Alienalaginar, qui paulo ante boves & aratri vestigia sequebatur. Hic Argonæ, & Giennii, Granatæ, Vastæ & Accii, & locis aliis adhuc hodie principatur : & post interitum Abenhuthi Vandalia Cismarina in plures Regulos est divisa, & ab Almohadibus separata, quod Christianis utile invenitur. Post hæc iterum Rex obsedit Giennium, & machinis validis impugnavit: sed videns quod civitas tantâ fortitudine præminebat, quod non posset humano ingenio expugnari, habito Magnatum suorum consilio, inde recessit. D

Mauri mutuis cædibus debilitati

Christianis fiunt causa rei bene gerendæ.

33 Et cum g Abdalarfarteam pervenisset, rumor advenit patrem suum in Villa-nova de Sarréa ab hoc seculo migravisse, & in ecclesia B. Jacobi h traditum sepulturæ, Æra MCCLXVIII : & quod etiam regnum legaverat i, quas ex Regina Tarasia susceperat, filiabus. Propter quod mater ejus Regina nobilis D. Berengaria ad eum materna sollicitudine veniebat, ut ad recipiendum bonum paternum quantocius festinaret, quod ei de mandato Patris Pontifices, Magnates, & Civitatum Concilia jurarant; ne forte in mora perturbatio aliqua oriretur. Erant autem cum eo Rodericus Pontifex Toletanus, Lupus Didaci, Alvarus Petri, Gonsalvus Roderici, Garcias Ferdinandi, Alfonsus Tellii, Guillermus Gonsalvi, Didacus Martini, & alii Nobiles & Magnates, & plures Milites civitatum : qui cum Rege inclito venientes, Reginam nobilem, in pago qui Orgatium k dicitur, invenerunt: & inde communiter urbem regiam intraverunt. A qua, mora postposita, omnes continue recesserunt, & ad oppidum quod l Agger-sellarum dicitur, pervenerunt ; indeque ad castrum S. Cypriani de Mozoth venienti cum matre & comitatu, castrum ei ut Domino reddiderunt. Sequenti die eum similiter in Villa-Lalii m receperunt, ubi ad Regem, tamquam ad Dominum, ex Tauro nobilissimo oppido Milites advenerunt, qui Regem sui & oppidi naturalem Dominum cognoverunt, & ut sequenti die Taurum adiret instantissime supplicarunt, nobili Regina hæc omnia solertissime procurante. E

Mortuo Alfonso Legion 1230.

Berengaria filium ducit Legionem,

qui per viâ bene exceptus,

34 Altera vero die Taurum intravimus, ubi omnibus annuentibus Rex Ferdinandus, facto sibi hominio, in Regem & Dominum est receptus. Indeque per castra Dominæ o Reginæ aliquamdiu incedentes, recepimus ex aliis civitatibus Milites & nuntios venientes, qui videbantur de receptione Regis aliquantulum dubitare. Sorores enim Domini Regis, Sancia & Dulcis, de quibus diximus, rebellionem cum complicibus præparabant. Sed tamen regni Prælati, quorum interest Regnum & Sacerdotium contueri; in auditu auris Regem Ferdinandum in Regem illico receperunt, scilicet Joannes Ovetensis, Nunius Astoricensis, Rodericus Legionensis, Michael Lucensis; Martinus Salamantinus, Martinus Mindonensis, Michael Civitatensis, Sancius Cauriensis. Hi omnes cum suis civitatibus, patre mortuo, filio se dederunt, nec rebellio cogitata potuit invalere : nam quam cito venimus Majoricam & Mansellam p, Regi se protinus reddiderunt. Sequenti vero die intravimus Legionem, quæ in Regno illo Sedis regiæ præminet dignitate: ibique ab Episcopo & universis civibus ad regni Legionis fastigium elevatur, Clero & populo Te Deum laudamus cantantibus concorditer & jucunde : & ex tunc Rex Castellæ & Legionis q pariter est vocatus. Ibique nuntii advenerunt ex parte Reginæ r Tarasiæ, ut super compositione internuntia referentes. Et licet verbum Magnatibus displiceret, tamen Regina nobilis in tantum timuit regni & pauperum vastationem, quod procuravit, F

& Tauri ab Episcopis regni,

demum Legione Rex proclamatus,

A curavit, ut Rex subsisteret Legione, & ipsa iret Valentiam, de concordia cum Regina Tarasia tra-
r ctatura. Cumque ambæ Reginæ Valentiæ r convenissent, sic solertia Reginæ nobilis Berengariæ procuravit, ut Regis sorores Regi restituerent omnia quæ tenebant, & ipsæ essent provisione contentæ, quam eis Rex & Regina nobilis assignarent: & si quid juris in regno habebant simpliciter resignarent.

assignata sororibus dote

35 Et pacto hujusmodi confirmato Rex adve-
s nit, & inde omnes ivimus s Beneventum, quo etiam Infantes filiæ Reginæ Tarasiæ advenerunt: ubi Rex Ferdinandus & Regina nobilis eis reditus triginta millium aureorum in locis competentibus assignarunt, percipiendos toto tempore vitæ suæ: & sic obtinuit omnes munitiones & omnia castra quiete & pacifice Rex Ferdinandus. Et in hoc enituit quam plurimum Reginæ nobilis solers cura: quę non minori gratia Regi filio dedit hoc regnum, quam regnum Castellæ, quod ad eam jure hereditario pertinebat. Sic enim scivit omnia ordinare, ut, licet Regnorum unio fere omnibus displiceret, ipsa studuit taliter providere, ut sine sanguinis effusione Regnorum unio proveniret, & utrumque
t Regnum pace perpetua lætaretur t. Indeque Rex
B ivit Zemoram, Salmanticam, Lethesmiam, Civitatem Roderici, & Albam, & per ceteras Regni partes, in quibus honore Regio & hominio ab omnibus est susceptus. Tunc Rex Ferdinandus dedit Cafeatam jure hereditario Roderico Archiepiscopo Toletano, quæ tamen aliquantulum reparata à Saracenis incolis tenebatur. Sed Rodericus Archiepiscopus, evolutis à donatione mensibus tribus, exercitu congregato, ivit contra Cafeatam cum multitudine armatorum: & expulsis Mauris, qui ruinas oppidi reparabant, illud retinuit; & ad honorem Regis, qui illud dederat Ecclesiæ Toletanæ custodivit hactenus, & custodit cum aliis castris; scilicet Pilos, Toyam, Lacra, Agasmo, Fonte-Juliani, Turribus, Dela, cum Ficu, Alaulula, Areola, Duobus-germanis, Villa-montini, Nubila & Castorla, Concha &
u Chelis u. Post hæc iterum Rex Ferdinandus obsedit Ubetam, oppidum populosum, bellatoribus & munitione magna tutatum: & adeo fortiter impugnavit, ut conclusi salvis corporibus oppidum resignarent. Et tunc Rex oppido acquisito ad urbem regiam est reversus. Æra MCCLXXII, obiit Regina Beatrix in oppido quod Taurum dicitur, & ducta
C ad regale monasterium prope Burgis, juxta Regem
x Henricum regaliter est sepulta x.

pacifice regnat.

ANNOTATA.

a Rechoc, *in Chronica* Ret *dictum*, Murcia *autem*, *olim* Murgis *ad fluvium* Seguram, *olim Setabim, modici sed fertilis regni caput, inter Granatense & Valentinum regnum, ad mare mediterraneum sinumque Vergitanum siti.*

b *De ortu* Almohadum *agit auctor noster lib.* 7 *cap.* 10, *tamquam nomen habentibus à pseudo-propheta quodam, Alcorani interpretationem novam & eatenus receptæ contrariam prædicante, sublato in Regem quodam* Aldelmone *figuli filio; qui regno Africano potitus, etiam Hispanos Arabes subjugavit, itáque in Africam rediit: ex cujus semine tunc regnabat in Africa* Miramolinus *ille vulgo dictus, de quo supra.*

Almohades Mauri.

c *Doctor Laurentius Galindez de Carbaxàl, in suis fragmentis, apud Argote de Molina allegatum in Appendice ad Annales Zunigæ, pro anno* 1248 *ait, inter libros, quos Ferdinando & Isabellæ Regibus Catholicis tradiderunt Mauri Granatenses, inventa esse eadem omnia quæ referuntur de Almohadibus & Abenhucho: & addi, quod* Magus quidam, inter Mauros Pro-
D pheta habitus, præsens cum tesseraria illa scuta sic tingerentur, exclamarit, nunc finem Maurici in Hispania regni adesse: & Abenhuch quidem pœnas daturum effusi Almohadum sanguinis; sed eo die quo is necaretur, lapsura scuta istæc nigra, nec amplius Regem Maurum futurum Hispali. Itáque revera accidisse: nam mortuo Abenhuc scuta prædicta, in Mezquita Hispalensi appensa, delapsa esse: & Axatasium, sub quo amissa urbs fuit, Capitaneum dumtaxat non Regem fuisse. Mauros autem, ex die prædicti lapsus scutorum, certam habuisse perditionem urbis.

Prophetia de eorum exterminio expleta.

d Vandalia Hispanorum, *vulgo* Andaluzía, *quasi* Vandaluzia.

e Almaria, *vulgo* Almeria, *nunc civitas Episcopalis in regno Granatensi.*

f *In vulgata est* Mahomat Alegrajae.

g *Alia lectio, ex Ms. in margine apposita, sic habet:* Et cum ad Daralferiam pervenisset: *in vulgata scribitur,* Guadalajára.

h *Videlicet* Compostellæ *in Galæcia, regno Legionensi adnexa, unde etiam in Annalibus Rogerii de Hoveden passim vocatur,* Alfonsus Rex de S. Jacobo. *Chronica assignat mortem Alfonsi Legionensis anno* 1234:
E *sed Æra* 1268 *annum Christi* 1230 *notat, eumque exigit multitudo & magnitudo negotiorum, in duorum Regnorum nova conjunctione oblatorum, per quæ non licuisset* Sancto *expeditionem in Mauros suscipere ipso paterna mortis anno, sicut anno* 1234 *suscepisse eum scimus; nam eo anno recepit Vbetam, secundum ipsiusmet Chronicæ calculum. In eo quod ibi legitur Epitaphio, sepultus Rex dicitur juxta Ferdinandum patrem suum: locus autem in quo obiit à Sarria rivo nomen habet, estque media fere inter Legionem & Compostellam via, huic quam isti propior.*

A. Legion. quando obierit? & ubi?

i *In quibusdam Roderici exemplaribus, juxta editionem Franco-furtensem, non tamen in Ms. Toletano, similia, sed multo brevius, sic leguntur lib.* 7 *cap.* 25 *ubi de patre:* Reliquit duas filias, Sanciam atque Dulcem, quibus Regni successionem legavit. Sed quia omnes regni Nobiles, tam de civibus quam de aliis, olim filio suo Ferdinando juraverant, non potuerunt regnum filiæ obtinere: sed aliquantis dissidiis procuratis, & civitatibus & nobilibus in varia studia separatis, nobilis Berengaria Regina Castellæ interposuit partes suas; & sic omnes gratiæ solertia dulcoravit, quod, licet Infantes quam plurimos fautores haberent, & munitiones & castra quam plurima in omnibus fere regni finibus possiderent, ad hoc Infantes & matrem earum Reginam Tarasiam necessitate induxit, ut ejus gra-
F tiæ responderent: unde paternæ largitatis in omnibus imitatrix, curialitate sua, Infantibus quoad viverent magnos reditus fecit à filio assignari. *Porro jam diximus ab inveterato Castellanorum odio ad ejusmodi dispositionem adductum patrem, ingratum beneficiis acceptis à filio. Franciscus Macedo in Vita* Tarasiæ, *cujus ut Sancta ratio nobis habenda erit ad* 17 *Iunii, cap.* 31 *de hac* Alfonsi *dispositione agens, nescio an animadverterit, agi de* Ferdinando; *non qualicumque, sed Sancto Rege; parentum observantissimo, indole mansuetissimo, bellicis æque ac civilibus curis exercito, & jam agente ætatis annum* 31. *Si enim animadvertisset, non puto scripturum fuisse, quod* Alfonsus filio Ferdinando, propter turbulentum ejus & ferox ingenium minus initio æquus & indulgens, postea & infensus fuit: hinc primum, *inquit* dissensiones, deinde simultates, tandem apertæ inimicitiæ extiterunt; adeo ut Alfonsus moriens regnum Legionense penes filias testamento reliquerit: tam abalienarant animum patris, filii mores. *Inter*

Sancti in regnum paternum successio justa

cur eum patri invisum habuerit?

 cau-

A causas deinde quæ regnorum conjunctionem videbantur dissuadere potuisse, etiam hanc addit idem Macedo: Obrutum in tanta mole rerum juvenem, minus & gratum & expertum rerum publicarum. Ignoscendum viro, multiplici librorum scriptione de argumentis prorsus aliis distractissimo, quod historicas quæstiones levi nimium manu tractaverit, uti etiam ex Appendice ad Vindicias S. Hilarii Arelatensis, ab eodem infeliciter susceptas, poterit lector agnoscere ad diem 5 Maji: fuit alioqui amicus mihi, sicut in præfatione ad Vitam S. Mafaldæ demonstravi; sed amicis cunctis magis amica veritas.

k In Chronica dicitur Orgaz circa Toletum, uti notatur in tabula intervallo leucarum circiter 4.

l Agger-sellarum, ibidem Tor de sillas, ad alteram Durii ripam, distat Vallisoleto leucis circiter 6. Non tamen Vallisoleto, sed Abula venisse debuit Rex, cum fines regni Legionensis est ingressus, à Giennensi obsidione revertens. Est igitur verosimile aliud Tor de sillas hic intelligi.

m Dubium de superiori loco motum, simili modo potest moveri circa Villalalim: licet enim similitudo nominis appareat in Villalàr, unius diei itinere à Tordesillas, recta versus urbem Legionensem; tamen obstat eadem itineris jam descripti ratio; & quia istud Villalàr, in Blaviana Chorographia notatum, in accuratiori B tabula Vischeriana, contractiori nomine, sed cum addito, vocatur Villàr-Diego, Tauro ad Boream situm; suspicari licet aliud Villalàr, vel Villàr inveniri, eidem Tauro ad meridiem situm, ipsumque hic indicari.

Dos Berengariæ A. Legionensi nubentis.

n Castrorum horum aliqua enumerat auctor lib. 7 cap. 8 dicens, Rex Castellæ & Rex Aragonum, ex Monte-Palumbario juxta Abulam, contra Regem Legionis processerunt & obtinuerunt Castrum-Legionis, & Ardòn, & Castrum-Gundisalvi, & Castrum-terræ, & Albam de Aliste, & usque ad Astoricam cuncta cæde & incendio vastaverunt. Nullus interim horum locorum nunc exprimitur in tabula, & forte aliquorum etiam nomen mutatum est: nam Moràl del Reyna; id est, Moretum Reginæ, quod eo tractu est, à Berengaria Alfonso nupta potest excultum appellatamque fuisse: si quidem, ut mox dicitur cap. 31, celebratis nuptiis, Rex Castellæ, omnia quæ abstulerat nunc genero, olim hosti, dedit filiæ suæ nuptæ: & rursum, cum post factum divortium super dote reddenda controversiæ extitissent; Idem Rex (ut dicitur lib. 8 cap. 13) cum Legionensi olim genero suo anno 1213, fœdus initum innoC vavit, & restituit Carpium & Montem-regalem, ita ut diruta de cetero non starent: & sic mansit Berengaria in pacifica dotalium castrorum possessione quoad vixit.

o Mansilla in tabulis, in eodemque recto itinere Legionem versus, una solum diæta distat ab urbe. Majorica, in tabulis non reperitur.

p Quemadmodum, inquit Chronica aliquamdiu factum fuerat præteritis temporibus, scilicet sub Alfonso VIII, Imperatore Hispaniarum dicto.

Tarasiæ Lusit. ab Alfonsi thoro separata.

q Receperat se Tarasia post divortium in Lusitaniam, & cum traductis ad Lorvanense Benedictinorum cœnobium Monialibus Cisterciensibus vitam agebat, monacham inter eas professa, ut vult Macedo in ejus vita: qui cap. 31 fuse tractat, quomodo ipsa Berengariæ litteris, ad ipsam & ad patrem ipsius Alfonsum datis, evocata sit, mediatrix inter Infantes & Regem futura: quas litteras, si extant alicubi, optaremus videre.

r Valentia, non illa Valentini regni caput, quæ tunc Maurorum erat, longissime distans à Lusitania; sed altera (plures enim sunt minoris notæ) dicta Valentia Alcántaræ, quod intra hujus propinquæ urbis districtum sita sit, in Extrema-dura Lusitana atque Hispana confiniis, triplo fere longius dissita Legione quam ipsa Conimbrica, in cujus districtu Lorvanum est: Tarasia autem Legionenses fines omnino non attigit. D

s Beneventum, vulgo Beneventa, medio fere inter Legionem & Zamorram itinere.

t Hic interserit Chronica, quod Ferdinandus, post res compositas cum Sororibus, ivit in Sabogàl, ad conferendum cum Rege Portugalliæ, quemadmodum inter eos condictum erat: peractoque colloquio circumire cœpit regnum, administrando ubique justitiam, atque ita pervenit usque Zamorram: hæc autem civitas est ad Durium fluvium, antiquis Zentica, Tauro propinqua. Sabogàl ad confinia Portugalliæ situm est, duabus vel tribus leucis à Civitate-Roderici.

u In Chronica sic nominantur loca, Toyalacra, Araysmo, la fuente de Juliàn, Torres de Alecùz, Pegúra, Aulála, Elervéla, Dos Hermanas, Villa-montín, Nubla, Cazorla, Cuenza, Archillas.

x Idem corpus postea ad ecclesiam Hispalensem translatum est: idque jussu vel ipsius sancti Regis, uxorem sibi contumulatam volentis; vel filii Alfonsi, sibi ac parentibus communem tumulum fabricantis. Vereor porro ne Roderici Toletani historia insigni uno vel altero Capite mutilata casu aliquo sit: nam à captione Ubedæ, E quæ contigit anno 1234, immediate transitur ab obtentam Cordubam, anno 1236. Hunc vero hiatum explebit Ferdinandæa Chronica, cum qua deinceps progrediemur. Hic vero addiderim ex Zurita, quod eodem anno 1231, convênit inter Regem Navarræ Sancium, Biscainorum in suas terras incursionibus irritatum, & Regem Aragoniæ Iacobum, spe Legionensis regni dejectum, ac Valentini Regis tutela per Sanctum suscepta irritatum, de bello Castellanis inferendo, sub conditione adoptationis mutuæ in successionem regnorum: quæ tamen confœderatio, quia nullum successum habuit, Sancio decrepito sene citius vita excedente, non est à Castellanis Chronologis annotata; sicut nec matrimonium, sequenti anno 1232 primo contractum inter Regem Hierusalem Ioannem de Brienna & Berengariam Sancti Regis Sororem, de quo Mariana libr. 12, cap. 16. Similiter nec memoratur redintegratio amicitiæ inter Sanctum Regem & Iacobum Aragonium, mediante traditione Harizæ, ad Aragonium reditura, si Regina vel aliud matrimonium vel monasterium iniret, uti scribit Zurita lib. 3 cap. 19: quæ res anno 1234 peracta est.

Beatricis R. sepultura.

Defectus in historia Roderici Toletani fortassis mutilâ.

Fœdus Navarrei & Aragonis contra Castellanum.

F

CAPUT VII.

Ingens victoria de Mauris ad Xerèz relata, per Alfonsum sancti Regis fratrem.

NArrat porro Historia, quod cum Rex Zamorram venisset, uti superiori Capite di- 36
ctum est, inde miserit fratrem suum Alfonsum ad incursionem faciendam in terras Maurorum, jungens ei D. Alvarum Perez de Castro, natione Castellanum, ut exiguam Infantis a juvenis experientiam grandi sua prudentia suppleret cum titulo Capitanei: erat enim Eques perquam strenuus & exercitus in armis: occasionem vero magnum aliquem successum sperandi contra Abenhuc Maurorum Regem offerebat subditorum ejus contra ipsum rebellio, postquam Ambalule Miramolinus Marocchos redierat trajecto mari. * Infans ergo Alfonsus, secundum mandatum Regis Salamanca egrediens, cum Capitaneo suo D. Alvaro Perez & D. Ægidio Manrique, perrexit Toletum: & assumptis ibidem equitibus quadraginta, transito Mu-

Missus Alfonsus frater.

cum Alvaro Perez belli duce.

A Muladarii portu, venit in Andugàr : unde D. Alvarus in omnes partes emisit expeditos equites, qui prædam infinitam collegerunt, Cordubam usque progressi, quidquid poterant expilando destruendoque ; b & sic pervenerunt Palmam *b* quam generose oppugnaverunt, eaque vi capta omnes intus repertos Mauros ad unum usque interfecerunt. Inde vero ingressi Hispalense territorium, conculcando omnia & mactando, transita Hispali procurrerunt c usque *c* Xerèz, miseruntque cursores & prædam multam fecerunt. Collectis autem manubiis, mandarunt Infans & D. Alvarus tentoria poni prope Xerèz secundum fluvium Guadaléte : ubi acquisitam prædam provide & caute contraxerunt in unum locum.

contra Maurorum copiosissimum exercitum,

37 Rex interim Abenbuc, ex quo scivit quod Infans popularetur Andaluziam, quantasque prædas ibi ac ruinas faciebat; jussit convocari quidquid erat Maurorum ex hac parte maris, secumque proficisci Xerèz, ubi erat Alfonsus : itaque collecta est undique multitudo magna, non solum imperio Regis sui, sed etiam famâ Infantis excita. Considerans ergo Abenhuc Christianorum exercitum, & minime B numerosum esse intelligens, certo credebat quod non posset elabi sibi de manibus : idemque credidisset, quicumque collatas utrimque vires inter se comparans, non cogitasset Deum posse in paucis æque ac multis vincere. Quare castris positis in oliveto, inter Christianos & oppidum, ante omnia peditibus suis edixit, ut præpararent multa vincula funesque ad vinciendos captivos : quod sane neutiquam frustra fuit, suum enim usum opportune habuerunt, ad ipsosmet constringendos abducendosque. Non tamen Christianos, quia pauci erant, contempsit Rex Abenhuc : sed curavit, ut aciem instrueret quam ordinatissimam contra eos, eamque in septem turmas distribuit ; quarum minima mille quingentos equites, quædam bis mille numerabant, aut etiam amplius : adeo ut totus equitatus Christianorum non posset cum minima Maurorum cohorte æquiparari, quamvis conjunctus d eis esset filius Regis *d* Baëzæ ; qui erat Regis Ferdinandi vasallus, Infantique ad expeditionem progressuro submiserat istum suum filium, cum equitibus ducentis ac trecentis peditibus. Venerant etiam ad Infantis subsidium multi Fratres militarium Ordinum S. Jacobi & Calatravæ : sed simul C omnes respectu Maurorum pauci erant. Reperti quoque in eodem prælio fuerunt Tellus Alfonsus, & Ruy Gonsalez de Valverde, in eoque generosissime se gesserunt : universus autem Christianorum numerus, tam equitum quam peditum, vix censebantur mille quingenti.

ipse modicas copias ducit:

easque novorum hostium adventu territas,

38 Hi tam pauci, videntes tantam Maurorum multitudinem collectam, haud parum fuerunt conterriti ; maxime cum hostibus subsidio venit quidam Rex Arabum cum septingentis equitibus : qui post Christianorum terga se collocantes, majores etiam angustias fecerunt, neque progredi neque regredi valentibus : utpote quibus ab una parte objiciebatur fluvius valde profundus Guadaléte, ab altera Maurorum exercitus. Nihilominus D. Alvarus, ut erat dux strenuus, animos addere suis conatus, tam efficaces adhibuit rationes, ut excusso metu expeterent prælium, ac si decuplo plures Mauris fuissent. Frontem aciei obtinebat Alvarus, posteriora tuebatur Alfonsus, habens apud se Mauros quingentos ea excursione captos, quos omnes ut decapitari juberet Infans, edixit Alvarus, id enim in præsenti casu convenientius videri. Inito deinde cum præcipuis militiæ suæ capitibus consilio, decreverunt peditatum ab equitatu sejungere,

in unam phalangem colligit.

D sicuti & Mauri fecerant ; non tamen in turmas dividere suos, sed in unam omnes phalangem componere. Mandavit etiam ut opifices quam multi possent mulas & jumenta sarcinaria conscenderent, turmamque construerent, & sese ad eam partem jungerent quæ magis urgeretur. Ingens erat Maurorum clamor fremitusque, tympanorum vero æneorum crepitus atque tubarum clangor tam horrendus, ut cælum terraque misceri viderentur. Illo autem die, quo pugnandum erat, tunica delicata se vestiit Alvarus ; sumptaque in manus virga, veluti satis superque instructus ab armis, adhortabatur milites ut parvi facerent Maurorum potestatem, fiduciam omnem collocantes in Deum, qui eis daturus esset victoriam de sanctæ suæ fidei inimicis.

Animati ad pugnam milites & expiati,

39 Tum Christiani, quotquot habebant copiam Sacerdotum, confitebantur eis peccata sua ; alii vero mutuas excipiebant *e* confessiones : prius autem e quam congrederentur exercitus, D. Alvarus Perez Equitem ordinaverat Garsiam Perez de Vargas, cujus deinde multa erit mentio in historia, & hoc principium fuit armorum ejus. Absolutis Confessionibus Christianorum ; cum sibi invicem mutuas condonassent offensas, seque Deo commendassent ex animo ; misit D. Alvarus nuntium ad Infantem E in fine consistentem, ut (quemadmodum convenerat) in unam phalangem conjungerent sese : quo facto exorsus denuo est Alvarus omnes animare, in hanc illamque partem discurrens, eaque suggerens magna cum prudentia quæ res locusque postulabant, ad excutiendum timorem & alacritatem ciendam. Itaque juncti simul omnes, inclamantes S. Jacobum & aliquando Castellam, invecti sunt in Maurorum turmas ; quarum primam perrumpentes, moxque secundam ac tertiam, singulas denique unam post aliam profligarunt, disjicientes ac mactantes quoscumque obvios, cum maxima ubique clade. Adeo autem se illis permiscuerunt Christiani, ut unum Maurum cum altero non sint passi consistere. Sic disjecti confusique verterunt terga, qua maxime poterant fugientes, insequentibus eos Christianis atque mactantibus & infinitos captivantibus, usque ad portas Xeresii : ubi ingens fuit Maurorum invicem se prementium, imo & occidentium strages facta. Pedites autem, præ numero cadaverum super campum stratorum, vix poterant progredi, & tamen multos etiam ipsi captivos fecerunt. F Grande eo die miraculum in favorem Christianorum creditur operatus fuisse Deus, misso ad eos in prælio juvandos sancto Apostolo Jacobo, idque duabus de causis sustineri potest. Primum quia impossibile erat, Christianos tam paucos, de Mauris decuplo pluribus, reportare victoriam istiusmodi absque simili auxilio : deinde quia plurimi ipsorummet Maurorum dixerunt, se vidisse Equitem equo albo invectum, cum vexillo albo in manu una, gladio evaginato in altera, quem alii multi Equites albi sequebantur : vidisse etiam per aërem discurrentes Angelos : quodque Equites isti multo plus damni inferebant Mauris, quam ipsimet Christiani, quorum etiam aliqui idem se conspexisse testati sunt.

invehuntur in hostem, eumque fundunt.

à S. Iacobo apparente adjuti.

40 Sed regrediens ad historiam, dico, quod cum eo modo campum obtinuissent Christiani, Mauris partim cæsis partim captis fugatisque, inter mortuos numeratus fuerit Rex Gazularum aliique honoratissimi multi : in cæde autem prædicti Regis præcipuam laudem retulit novus, quem diximus, Eques, Garcias Perez de Vargas : hic enim occidit eum. Ipse autem adduxerat septingentos illos equites Arabes, unde maximus terror Christianis in

Rex Gazularum occumbit:

 princi-

A principio fuerat incussus. Quamquam enim Historia eos superius Arabes nominet, hic vero Gazúlas, de una tamen eademque gente ac Rege intelligendi est. Hic siquidem quasi ex voto, in sui Mahometi honorem peregrinatione suscepta, cum transitum hac haberet, accepit à Rege Abenhuc civitatem dictam de los Gazúles *f*, utique ab iis qui in hoc prælio adfuerunt. Porro Rex Abenhuc, cæsis ac dispersis copiis suis, non credidit satis tutum se esse Xeresii: & quam occultissime potuit se recepit, ea via qua sperabat posse evadere. Christiani vero, plena potiti victoria, redierunt in campum ad colligenda spolia, quæ plane innumerabilia erant; adeo ut fastidio denique essent colligentibus, maxime quia tentoria inveniebantur tam plena ac referta omnis generis annonâ, ut nihil esset aliunde conquirendum. Toto etiam tempore quo ibi substiterunt, non aliis ad focum lignis usi sunt, quam hastis lanceisque & telis confractis. Vincula & manicæ ac funes, quæ præparari Abenhuc jusserat pro abducendis captivis Christianis, perquam necessaria fuerunt ipsismet colligandis, quorum tamen numerus copiosior fuit quam apparatus vinculorum. Post hæc effuderunt se pedites per oliveta, in quorum

Rex Abenhuc fugit. f

Christiani præda ingenti potiuntur.

B densitate adeo multos Mauros mactarunt & ceperunt, ut licet eos dumtaxat occidissent atque cepissent, solę hę postremę manubię abunde eos potuissent locupletare. Multi Equitum Christianorum insignia in hoc prælio patraverunt facinora: imprimis autem D. Alvarus Perez, quamvis eum sola virga armatum ad pugnam venisse *g* Historia dicat. Similiter fecerunt etiam Ægidius Manrique, Tellus Alfonsus, & Ruy Gonzales, atque alii plures, ferientes lanceis, gladiis & clavis; Equites etiam Toletani varii, quorum gesta narrantur, ei qui non viderit difficilia creditu: Fratres quoque militarium Ordinum grandem Maurorum fecerunt stragem; omnes denique, per gratiam Dei auxilium ferentis, generosissime se gesserunt.

heroica quorumdam facinora, g

imprimis Didaci

41 Inter ceteros celebratur quidam, Didacus Perez de Vargas dictus, ipsius D. Alvari subditus, cui contigit ingentes suas vires hac occasione monstrare. Cum enim, amissis inter præliandum hasta atque ense, aliud nihil haberet quo manum armaret; rescidit ab olea quadam nodosum ramum, cum eoque ingressus qua maxime calebat pugna, à dexteris & à sinistris graves ictus incutiebat, patrabatque facinora justis armis vix

C exequenda; quibus cum delectatus plurimum Alvarus identidem acclamaret, Eja, eja, Didace: Machúca, Machúca; id est, Contere, Contere *h*; mansit Equiti isti ex eo die cognomen istud, quod hodieque ex posteris ejus aliquibus adhæret. Alius ejus frater germanus, dictus Garcias Perez de Vargas, ille quem creatum Equitem ante pugnam fuisse diximus & Regem Gazularum interfecisse, plura quoque insignia opera eo die fecit, quamvis cæso tertiùm ejus equo, sumendus toties novus ei fuerit. Deinde autem in aliis occasionibus quibus adfuit magna effecit, quemadmodum in decursu historiæ apparebit: æquum est enim virorum fortium generosorumque Equitum commemorare heroicas actiones, non minus quam degeneres aliorum culpas.

h *& Garcia Perez fratrum.*

42 Accidit autem casus perquam notabilis die ista duobus inter se cognatis Equitibus, odio invicem prosequentibus: scilicet, quod cum sibi mutuo confitebantur milites inituri certamen, is cui magis videbatur incumbere ut alteri satisfaceret, veniam à commilitone petiit solum *i* pro die illa: & hic erat jam nominatus Didacus Machúca, alter vero Petrus Michael vocabatur, Toletani ambo. Sed Petrus ignoscere Didaco noluit, quantumcumque à Clericis ac viris religiosis admonebatur (quamvis etiam ipse Infans D. Alfonsus ac D. Alvarus Perez eum rogarent) nisi hac sola conditione, ut Didacus complexum ejus admitteret; id scilicet agens ut eum occideret: tantarum enim erat virium, ut quemcumque posset complexu stringere *k*, elisum suffocaret. Cum ergo Didacus conditionem abnueret, nolens tali periculo se exponere, nec aliter quam in Dei servitio mori propositum habens; ambo ad pugnam sunt progressi. Placuit autem Deo, quod, ex omnibus Equitibus Christianis ad prælium eductis, solus Petrus Michael, qui commilitoni noluerat condonare offensam, desideratus sit, neque inventus postea aut vivus aut mortuus; quamvis visus sit in ipso conflictu singularia multa patrare facinora, præ grandi virium suarum robore; & licet post receptum fuerit diligenter quæsitus. Sunt quidem qui affirment, quod nimio prosequendæ cædis ardore abreptus, inter fugientes Mauros Xeresii portam sit ingressus, ibique numero obrutus & occisus: verum nihil certi potuit de eo resciri, ad exemplum eorum, qui audent prælio se committere, prius quam offensam deprecanti sodali eam condonarint. Grandes fuerunt favores quos Deus in illa die Christianis fecit, grandis honor & gloria quam hi retulerunt, nec minor confusio barbarorum, quandoquidem ex toto fidelium exercitu vix decem homines occubuerint, Maurorum vero cæsorum atque captorum numerus modum omnem excesserit. Itaque Infans Alfonsus & D. Alvarus Perez multa laude clarum & spoliis opimis onustum exercitum reduxerunt ad propria; filius autem Regis Baëzæ gloriosus & opulentus revertit in patriam. Illi vero Palentiam venientes, ubi Rex Ferdinandus erat, perquam benevole sunt excepti. Victoria porro ista, causa fuit cur Christiani postea acquisierint totam Andaluzíam: tantus enim terror incussus est Mauris, ut numquam potuerint pristinos animos viresque resumere *l*.

Quidam nolens inimico ante pugnam reconciliari, i

D k *in eadem solus perit.*

E *Victores revertuntur ad Regem.* l

ANNOTATA.

a *Rodericus lib.8 cap.13 docet*, Alfonsum *Castellæ Regem an.1213 celebrasse Pentecosten*, præsentibus uxore Alienor & filio Henrico & filia Berengaria & nepotibus Ferdinando & Alfonso: *& quando puer* Ferdinandus *ad votum matris sanabatur sub annum* 1209, *simul cum eo apud avum degebat etiam* Alfonsus *secundogenitus, tunc saltem quinque aut sex annorum puer; atque adeo nunc agebat ætatis annum haud minus quam trigesimum: ut auctor Chronicæ omnino videatur errasse, tam juvenem inexpertumque describens, qui fratre suo, jam 36 annos nato, ut summum quatuor aut quinque annis junior erat.* F

b Palma, *oppidum Andaluziæ, inter Cordubam & Hispalim, trans Batim.*

c Xerèz de la frontéra, *juxta fluvium qui paulo post in mare influit ad sinum Gaditanum, dicitur* de la frontéra, *quia respicit confinia Regni Granatensis, quod diu mansit in potestate Maurorum, sub tributo tamen, ut mox videbimus; atque ita distinguitur ab altero ejusdem nominis oppido, in confiniis Andaluziæ & Alegarbiæ, dicto* Xerèz de Guadiána, *quia ad Ana flumen situm circa ejus ostium.*

d *Cum ergo supra num. 37 dicitur* Rex, *tradente Arabum Principe, cepisse* Beatiam *aliaque vicina loca; intelligo non omnia retinuisse, sed quædam restituisse amico jam ac tributario, cum titulo Regis, ad continendos facilius*

A *cilius Mauros Granatenſes*; Beatia *tamen ipſa Chriſtianis incolis data, cum Epiſcopo inferius nominando, non fuit reddita.*

Confeſſio mutua laicorum periclitantium.

e *Etiam hoc tempore, in defectu Sacerdotum urgente periculo certaminis vel naufragii, aliquando tale quid uſurpatum ſcio; vix credo tamen aut olim aut recentiori memoria fuiſſe adeo rudes Chriſtianos, ut crederent ejuſmodi Confeſſionem æque eſſe Sacramentalem, ac eſt Baptiſmus in caſu neceſſitatis collatus à laico, ſed ſolum pro actu aliqualis pœnitentiæ eamdem uſurpaviſſe.*

f Alcalà de los Gazúles *exprimitur in tabula, unius dumtaxat diei itinere diſtans à loco pugnæ, inter Medinam Sidoniam & Arundam.*

Fides conflictus memorandi ad Xerèz.

g *Si verum eſt, quod eſt ſane probabile, hanc Ferdinandinam Chronicam extractam pro parte eſſe ex Chronica Generali, veroſimile quoque erit hic & alibi, dum* Hiſtoria *allegatur, intelligi dictam Chronicam generalem, curante ſancti Regis filio, Alfonſo Sapiente, compilatam. In Summario Proceſſuum num.*50. Teſtis primus ſuper art. 51 dixit, quod omnes hiſtoriæ; tam impreſſæ quam manuſcriptæ, narrent miraculoſum ſucceſſum conflictus ad Xerèz, & quod ibi apparuerit S. Jacobus: eumdemque etiam refert Lopez Garzia de Salazàr, cujus Ms. eſt omnium quæ ſunt in Hiſpania Mss.
B Codicum auctoritate præcipuum fol. 647. *Mox autem narratur ſucceſſus hic relatus inter duos milites diſſidentes, & ſupponitur* Ferdinandi *Regis mandatum fuiſſe, ut milites ſui ante conflictum mutuas ſibi invicem condonarent offenſas. Si quis prædictum Ms. habeat & ſimul Chronicam Ferdinandæam, dijudicare poterit uter auctorum alterum tranſcripſerit, & junior ſit.*

Maxúca clava.

h *Odoricus Vitalis lib.*8, Quidam, *inquit*, ferens ingentem maxucam, Presbyterum properantem prævenit, & ſuper caput ejus levato vecte, dixit, Sta: *unde intelligis* Maxucam & vectem *idem eſſe: ſicut autē Itali à voce* Mazza *fuſte faciunt* amazzare *occidere: ſic à* Maxúca *formatum verbum* Maxucàr, *haberet in Imperativo* Maxúca, *ut hic explicatur: videtur autem* Maxúca *augmentativum eſſe à Mazza, atque adeo grandem fuſtem ſignificare.*

i *Non credo τὸ* ſolum *ita intelligendum, ut voluerit poſt pugnam reſumere inimicitiam is qui reconciliari petebat; ſed idem hic valere, quod* ſaltem: *quamquam & hoc non minoris ſimplicitatis fuit, quam quod ſupra dicitur, Rex Legionenſis petiiſſe*, ut ſaltem per tres annos *ſibi liceret cum conſanguinea matrimonio uti.*

k *Nemini id incredibile videatur: nam & parentum*
C *noſtrorum memoria fuit in Antverpienſi arce Hiſpanus miles, tantarum virium, ut rhedam, à duobus equis effuſe currentibus protractam, retro apprehendens ſiſteret, vectem ferreum grandem trans foſſas latiſſimas muroſque ſat altos in arcem jaceret, ſtannearum lancium oras flectendo criſparet ſolis duobus digitis, & pomum manu comprehenſum non dimitteret, quamvis quatuor alias robuſtiſſimi viri ſimul id niterentur extorquere.*

Hiſpani unius ſtupenda fortitudo.

l *Hic primum ponit Chronica, ex Roderico, captam* Ubedam, *& mortem Reginæ* Beatricis, *ut videatur hanc victoriam relatam dicere ipſo anno* 1234: *eoque confirmatur, errorem ſupra notatum ad Cap.6 litt.* h, *non eſſe imputandum typographis, ſed editori vel auctori ipſi. Dolendum profecto quod tam inſignis victoriæ annus nuſquam expreſſus inveniatur. Non poſſumus tamen de ea dubitare, cum ejus meminerit Lucas Tudenſis, num.*7 *eamdem paucis verbis vehementer extollens. Quod autē eam prætermiſerit Rodericus Toletanus, forte referet aliquis in ejus tunc Romæ degentis abſentiam; ſed qui propterea non omiſit Cordubenſis urbis à Chriſtianis occupatæ hiſtoriam ſtrictim deſcribere, non videtur Xerezanam pugnā potuiſſe penitus præterire, ideoque magis propendeo ut aliquid deſiderari credam in ejus contextu: in quo etiam deſideratur homagium Sancto Regi præſtitum à Regibus Beatiæ & Valentiæ, utrumque momenti ad hiſtoriam permaximi; ſicut & alia ſupra indicata.*

D

CAPUT VIII.

Cordubenſe ſuburbium intercipitur à Chriſtianis, urbs deinde ipſa obſidetur à Sancto Rege.

QUinque annis *a* poſt patris ſui Alfonſi mortem, jam bene ſtabilitus in regno ſuo 43
Legionenſi ſtrenuus Rex Ferdinandus, a
captaque Ubéda glorioſior, anno MCCXXXV obſedit Cordubam, civitatem Regiam, unamque ex præcipuis Andaluziæ, idque hac ratione. Cum Ferdinandus Regnum Legionenſe viſitando obiret, adminiſtrans juſtitiam & curans publicum commodum populorum; contigit eum venire in oppidum Benavente, eo ipſo tempore, quo Chriſtiani Mauris vicini equites ac pedites, cum Almogaravibus ſeu velitibus ac viarum peritis ductoribus, convenerunt in Andugàr, quod Chriſtianorum erat. Factaque in regnum Cordubenſe excurſione, inter ſpolia quæ retulerunt, etiam adduxerunt Mauros aliquot; ex quibus intellectum eſt, gentem iſtam Cordubæ perquam ſecuram agere, neglectis vigiliis cuſtodiiſque, eo quod à Chriſtianis nihil ſibi crederent formidandum. Offerebant autem illi ſe ad parandam eis viam, deſignaruntque modum quo capi ſuburbium unum poſſet, Arabice Axarquía *b* nuncupatum: de quo facile convenit, quia credebatur per illud poſſe obtineri civitas, ſicut & factum eſt. Tum deliberatum eſt, qua ratione diſponerentur omnia, ad executioni mandandum adeo ſalutare conſilium; quæſitæque ſunt ſcalæ & omnis alius neceſſarius apparatus. Viſum deinde eſt occupandam noctem aliquam obſcuram & pluviam, qualem cito promittebat menſis, qui tum currebat, Januarius. Rebus ſic compoſitis, omnium certiores fecerunt Petrum Ruyz Tahúr, & Martinum Ruyz de Argote: miſeruntque Martos, ut id de quo conventum erat indicaretur D. Petro Ruyz, & D. Alvaro Perez fratri ejus; ſignificantes quod pro tali, quam nominabant, nocte cuncta habebant ordinata: adeſſent illi cum juſto militum numero in ſuccurſum.

*An.*1235.

Mauris captivis ſuggerentibus,

E

b

perſuaſi ſuburbium tentare Chriſtiani,

44 Dum nuntius excurrit Martos, ipſi quantas potuerunt copias aggregarunt, & in eam qua condictum erat noctem ſcalas ſuas expediverunt, ac minimo ſtrepitu ſubierunt uſque ad pedem antemuralium; maceriamque circumeuntes, auſcultabant ſolicite an in turribus & antemuralibus vigiliæ agerentur: inveneruntque mutire neminem, ſed omnes alto ſopore teneri, plenumque mediæ noctis ſilentium ſervari. Cunctis autem probe exploratis, ſuoque conſilio favere judicatis, locuti ſunt cum quibuſdam illic repertis Chriſtianis, quid agendum eſſe putarent. Reſpondit autem iis Dominicus *c*, qui viam monſtraverat: Domini mei, ſuaſerim ego, ut bene facientes ſignum Crucis, commendemus nos Deo vero, & glorioſiſſimæ Virgini matri ejus benedictæ, ſanctoque Apoſtolo Jacobo, & ſic viribus omnibus connitamur hoc opus effectui dare; ideo enim huc venimus, fidentes Deo ejuſque benedictæ Matri quod nos juvabit, quia agitur de ejus ſervitio & honore, atq; de exaltatione ſanctæ fidei ejus. Quod ſi nequeamus jacere ſparteas haſce ſcalas, utamur ligneis, atque per eas conemur aſcendere. Primi autem aſcendant qui melius è nobis callent Arabicam linguam, & gentis more veſtiti ſunt; ut occurſuri forſitan eis Mauri ſuos eſſe credant, neque agnoſcant qui ſint.

F

hiberne noctis ſilentio accedunt,

c

A Qui autem sic ascenderint, satagant primam turrim occupare, donec ascenderit multitudo reliqua.

45 Placuit omnibus Dominici consilium; ipsumque executioni mandantes, experti sunt tres ligneas scalas: cumque has nimium curtas esse viderent, alias aliis adnectentes applicuerunt ad primam turrim. Ascenderunt ergo priores Alvarus Colodro & Benedictus de Banios, quia hi accuratius callebant idioma Arabicum: secutique sunt alii, quotquot vestibus ac mitris Mauricis induebantur: & ceperunt turrim, quæ usque in hodiernum diem nomen habet Alvari Colodro. Hic quatuor Mauros sopitos invenerunt: quorum unus ex illis erat qui cum Christianis ad hoc negotium conspirarant, in ea quam supra dixi excursione capti, & tentandæ rei auctores primi. Cum ergo accedentes ad turrim Christianos interrogarent Mauri, quinam essent & quid quærerent; responderunt Arabice, se esse inspectores vigiliarum. Tum Maurus, quem dixi è conspiratis fuisse, Alvarum Colodrum ex voce agnoscens, apprehendit manum ejus, atque in aurem clam dixit: Ego ex eis sum quos nosti; cura ut hos qui mecum B sunt occidas, & ego vos juvabo. Tunc Christiani manus in ipsos miserunt, oribusque obstructis dejecerunt ex turri, ubi mox ab aliis mactati sunt; cœperuntque Christiani ceteri confestim ascendere. Cumque jam pro parte majori ascendissent in turrim istam, progressi sunt per murum, & sigillatim occuparunt turres omnes, usque ad portam ducentem Martos, qua ipsa etiam sunt potiti.

turrim unã inobservati occupant,

ac deinde ceteras cum porta:

46 Jam illucescebat aurora, & Christiani, omnes quas dixi turres ipsamque portam habentes in potestate, aperuerunt illam, atque intromiserunt Petrum Ruyz Tahùr cum suo equitatu. Mauri autem ut viderunt suburbium totum, quod Axarquía dicunt, Christianorum esse; coacti fuerunt dimissis domibus suis confugere ad civitatem, cum modico eo quod quisque auferre potuerat fortunarum suarum, quorum ingens strages facta est à Christianis, usque dum civitati sese inclusissent. Hoc facto Christiani firmiter sepierunt omnes plateas suburbii, excepta principali atque directa, per quam insequebantur fugitivos. Mauri vero, postquam in civitatem intulerunt quidquid rerum suarum salvare quiverant, eruperunt contra Christianos, cum eisque cœperunt pugnare; aliis interim ex urbis mœnibus sagittas jacientibus C & petras, tanta cum rabie & contumacia, ut victores tertiùm coacti fuerint usque ad murum recedere. Videntes ergo tam acriter se urgeri à Maurorum multitudine, inito consilio duos viros emiserunt, alterum ad Regem Ferdinandum Dominum suum; alterum ad D. Alvarum Perez, qui in Martos habitabat, eratque ex nobilioribus ac potentioribus regni Castellæ; & ad quemdam Equitem, Ordonium Alvarez nuncupatum; huic autem posteriori nuntio imperarunt, ut per quæcumque transiret Christianorum Mauris finitimorum loca, propalaret quod actum erat, sicut & fecit. Qui vero ad Regem fuerat missus, diu noctuque accelerans iter, venit in Benavente; offenditque Regem ipso quo ad mensam erat accubiturus tempore, ac genibus flexis epistolam tradidit.

admissisque sociis potiti loco,

nuntios ad subsidia petenda expediunt.

47 Visa Rex epistola, nec unam quidem horam cunctari voluit; sed illico conscendens equum, cum Equitibus centum se dedit in viam, mandans ut subditi ceteri sequerentur (idque per omnes civitates, oppida, & loca munita) atque in confiniis convenirent. Tempestate illa vehementer abundabant aquæ, adeoque intumuerant fluvii, ut D cum vado transiri nequirent, Rex non potuerit tam cito quam optabat adesse subsidio suis: clementiori tamen aura reddita, prosecutus est iter, valdeque opportune supervenit Christianis. Iter autem quod tenuit fuit hujusmodi. Benavente venit ad Civitatem Roderici *d*, & hinc Alcantaram. d Alcantara digressus, transito navi Guadianâ, Metellinum venit, Metellino Magazélam *e* & Bienquerénciam. e Bienqueréncia Maurorum Castrum erat, cui ex ea gente Præfectus obtigerat, Eques generosus & valde probus; qui intelligens Regem Ferdinandum tentorium tetendisse in campo prope fontem vicinum castro, exivit ad manus ei deosculandas, adferens ei dono panes, vinum, carnes, & avenam. Excepit hominem Rex perquam humaniter & honorifice, rogavitque ut castrum sibi traderet. Qui respondit, Domine, tu modo proficisceris ad Cordubam capiendam, donec autem hoc fueris executus non poterit usui tibi esse hoc castrum; postquam vero urbem ceperis, & hoc & quidquid habeo, meipsum quoque, tibi in servitium tradam. Hoc autem ficte dicebat & ironice, pro certo habens fore ut numquam Rex Cordubam caperet: quippe qui solum triginta armatos viros secum ducebat, quorum præcipui erant D. Ferdinandus Ruyz, Caputvaccæ cognominatus; D. Didacus Lopez de Vaya, tunc adhuc Scutifer; Martinus Gonzales de Gamácos, Sancius Lopez de Alios, D. Joannes Arias de Mexía, & alii plures, nominatim ab Historia non expressi.

Rex continuo advolans,

cum solis 30 armatis eo pervenit,

48 Porro à castro Bienquerénciæ transiit Rex ad Duas-germanas *f* & Guadalbazàr *g*; hinc vero f g discedens, relicta ad dextram Cordubâ, tetendit ad Pontem Alcoléæ *h*; ibique explicuit taberh naculum, cum paucis illis quos post se trahebat Equitibus. Quando autem illuc advenit Rex, jam à diebus aliquot suburbium Axarquíæ ingressus erat Alvarus Perez in auxilium Christianorum, & D. Petrus Ruyz frater ejus, quem Mauri Alastàc nominabant, quia simus erat. Similiter ex confiniis omnibus accurrerat eodem magna multitudo tam equitum quam peditum, augebaturque quotidie numerus, mox atque mandatum Regis innotuit, ex tota Castella, Legione & Extremadura, ut Deo Re- F gique præstarent obsequium, ad honorem nominis Christiani fratrumque auxilium. Hi vero ut intellexerunt adventum Regis Ferdinandi Domini sui, dici non potest quanto fuerint repleti gaudio; utpote jam vehementer fatigati, atque in angustiis positi; obliviscentes quidquid passi erant malorum, & novas vires resumentes, ad facinus, quod feliciter cœperant, consummandum.

quo alii ex variis locis jam prævenerant.

ANNOTATA.

a *Obrepserat Ms. Latino Ruderici Toletani vitium, quod & impressa retinent;* & biennium *legebatur*, *pro* quinquennio: *hoc tamen revera exigunt Æra* 1268 *ab auctore notata in morte Regis Legionensis, & Æra* 1272 *notata in captione* Ubédæ; *idque non per litteras numerales, sed per verba ad longum descripta: quod mirum est non observatum fuisse ab interprete, pro annis Æræ Hispanicæ annos Christi substituente, & hic signanter obsidionem Cordubensem ad annum* 1235 *referente. Quia vero multo prolixior hic est textus Hispanicus quam Latinus Roderici, Latinum infra post cap. 9 seorsim exhibemus.*

Ubéda quo anno obtenta?

b Azaraquía, *Roderico (ut jam vidimus)* Exarquía, *non tam* ambitus *debet Latine dici (quamvis ita* reddat

Suburbium Cordubense.

A *reddat Rodericus) quam* ſuburbium, *cui voci reſpondet in Chronica Hiſpanum* Arravàl. *Et hoc ipſum innuere videtur Rodericus cum dicit Chriſtianis promiſſum* ambitum unum : *poſſunt enim ac debent plura unius urbis ad præcipuas portas ſuburbia concipi, non plures circumcirca ambitus. Talia autem ſuburbia notare eſt in expreſſione ipſius urbis Tab, 5 lib. 6 Theatri Vrbium ad utramque ſecundum flumen extremitatem, quarum ſuprema, Orientem verſus, Andugarium reſpicit, & videtur portam ac pontem habuiſſe Martos ducentem : ibi enim hodieque notatur cataracta cum titulo* Molendinum de Martos : *hic autem dicuntur victores occupaſſe* portam de Martos, *eamque ſubſidiis ab altera fluminis parte venientibus aperuiſſe.*

Aldalide, viarum duces, qui?

c *Hiſpanice eſt*, el Aldalìd, *Hodegetes ſeu Via-dux: ad quem locum notat Chriſtophorus Baniez, Almogaravibus ſupradictis (de qua voce pluribus infra ad num. 101) quando Reges eos in expeditionem mittebant, præfici ſolitos magnæ conditionis ſimul ac peritiæ viros :* Dominicum *enim, hic indicatum, eſſe* Dominicum Muñoz, *Equitem Gallæcum, progenitorem per filiam magnæ & illuſtris familiæ*, à Corduba *dictæ. Certe in Catalogo Nobilium, quibus Rex Alfonſus, ex præſcripto patris Sancti Regis, hereditates in civitate & territorio Hiſpalenſi*

B *aſſignavit, apud Zunigam numerantur* Rodericus & Martinus Muñoz germani, conſobrini Dominici Muñoz Alcalìdis, *ita ſcilicet poſtea cognominati ab inſigni opera ad Cordubam præſtita.*

Metellini pons Tago instratus.

d *Non fuit (ut apparet) Auctoris mens, diſtincte notare, quantum viæ unoquoque die confectum ſit (eſt enim* Benaventâ *uſq;* Civitatem Roderici *iter 30 milliarium Hiſpanicorum) ſed loca præcipua, per quæ iter illud fuit, nominare. Fuit autem iter per illa, propter commoditatem tranſeundorum fluviorum tunc exundantium : & talis* Alcántaræ *erat, nomen ſuum ſortita à celebri ponte qui Tago inſternitur : qualis pons ſi tunc, ut nunc eſt, fuiſſet Emeritæ, non habuiſſet* Rex *neceſſe tranſire Anam navibus.* Metellini; *niſi forte id factum cauſa rectioris itineris deinceps tenendi. Locus autem ille hodie* Medelìm *vocatur : extatque liber de Sanctis ibidem paſſis aut natis auctore Io. Ant. de Figueroa ibidem Archipresbytero, editus Madriti an. 1650, totus ex novitiis Pſeudodexteri ac Iuliani & ſequacium figmentis conſarcinatus, quod ad Sanctos attinet; quod autem ad ſecularem medii ævi hiſtoriam, multa utilia continens.*

e Magazéla *diſtat Metellino leucis circiter octo, & Magazela tantumdem fere diſtat* Benalcazàr, *aliis* Belalcazàr, *quod hic fortaſſis* Bienquerencia *dicitur: Niſi malimus credere caſtrum quoddam, 10 milliaribus diſſitum Metellino, hic intelligi, quod olim ſub Mauris*

C *iſtud nomen habuerit ; à Chriſtianis vero occupatum & S. Nicolao dedicatum, cœperit dici* S. Nicolaus à portu, *id eſt à montium iſtic occurrentium faucibus quibus imminet.*

f *Hiſpanicus textus in feminino ponit* Dos hermanas; *ſed hujus nominis locus prope Hiſpalim eſt : retineo ergo maſculinum genus Latini textus : ſuſpicor autem ipſum eſſe locum quem mappa ſimiliter maſculine nominat* Puebla de los Infantes, *non* de las Infantas, *ſex milliaribus diſſitum à jam nominato caſtro* S. Nicolai.

g *Licet tabula, intra prædictam Parochiam ab Infantibus dictam urbemque Cordubam, nullum rivum interponat, facile tamen credi poteſt aliquem eſſe, unde* Guadalbaçàr *nomen habeat.*

Pons ſublicius à Sancto inſtratus Bæti in obſidione Cordubæ.

h Pons Alcoléæ *notatur in tabula, 2 vel 3 milliaribus ſupra Cordubam, in eadem citima ripa Bætis : ratio autem huc aſcendendi erat, quod ſuburbium à Chriſtianis occupatum, & civitati ad Orientem ſitum, huc ſpectaret: ponenda enim caſtra erant iſtic unde melius ſuccurri obſidentibus poſſet. Cum autem ſupra dicuntur Mauri hic habuiſſe* portam ducentem Martos, *& ibidem in Theatro civitatum, ut dixi, nominetur* Mola Martana, *caſtrum autem iſtud ſit ex altera parte fluminis, diſtans Cordubâ 10 milliaribus eunti Giennium; credibile ſit, eo loco fuiſſe pontem ſublicium fluvio inſtratum, qui etiam ipſe fuerit in poteſtate eorumdem Chriſtianorum; niſi forte eum fregerint Mauri, ex occupato ſuburbio in civitatem ſe recipientes, ne per eum circumdari ab obſeſſuris poſſent.* D

CAPUT IX.

Ecigenſis Regis ſuccurſu aliorſum verſo, Vrbs Sancto deditur.

ILlo tempore Ecigæ *a* morabatur Rex quidam Maurus nomine Abenhuc, multum habens militem peditem equitemque : apud quem verſabatur Chriſtianus Eques, D. Laurentius Xuarez nuncupatus, atque à Rege Ferdinando propter facinora quædam relegatus. Dum ergo ante Cordubam erat Ferdinandus & exercitus Chriſtianorum adhuc exiguus, licet ex variis partibus identidem novus miles accederet; ſi voluiſſet Rex ille Maurus, ad cujus ditionem Corduba ſpectabat, contra eum progredi cum omnibus quibus poterat viribus, haud difficulter eum inde pepuliſſet. Sed Deus, cui ſuppetit remedium adverſus quæcumque pericula, iſtiuſmodi cogitationem menti ejus excuſſit, in gratiam Regis Ferdinandi. Siquidem Abenhuc iſte vehementer formidabat alia facinora aggredi, jam ſæpe in ſimilibus caſtigatus, & numquam ſine clade regreſſus ab ejus generis expeditionibus. Quare licet ei diceretur, Regem exiguas tantum copias habere, non audebat iterum tentare fortunam : deinde non poterat perſuadere ſibi, quod vir talis, qualis Ferdinandus erat atque tam potens, cum parva manu obſideret Cordubam. Deliberandum igitur ſibi maturius ratus, inter alios voluit etiam audire D. Laurentium Xuarez, quia exiſtimabat hunc ſibi quod utilius foret conſulturum, idque duabus de cauſis : quia ſcilicet multum fidebat ei credebatque in omnibus, & quia exiſtimabat ipſum peſſime velle Ferdinando, à quo fuerat ejectus. Talia conſiderans, vocavit eum, & dixit : Laurenti, quid hic mihi agendum ſuades? Reſpondit ille; Domine, quandoquidem Celſitudo tua me interrogat, quid agendum ſit, dicam. Ego, Domine mi, transferam me ad caſtra Chriſtianorum, tribus Chriſtianis equitibus comitatus; in eaque ſecreto me inſinuans accurate perluſtrabo omnia, & quo res loco ſit cognoſcam, ac deinde revertens dicam, quid faciendum ſit; interim mihi promittas velim, quod nihil omnino moturus ſis uſque dum regrediar, nec moveri ab aliis ſines. Placuit autem conſilium Regi, & ut ita faceret imperavit.

49 a *Rex Abenhuc Cordubenſibus auxilio venturus,* E

conſilio Caſtellani apud ſe exulantis,

F

50 Tunc D. Laurentius, tribus ſecum pariter equitibus comitantibus, in viam ſe dedit; perveniensque ad illos colles qui ſunt ad alterum caput *b* pontis, deſiliit in pedes; unumque ex tribus ſequi etiam peditem juſſit, duobus aliis commendans equos uſque in reditum ſuum. Ingreſſus in caſtra lento paſſu pervenit uſque ad tentorium Regis, ibique reperit unum ex Regii corporis Cuſtodibus *c* in excubiis poſitum, atque ei dixit: Amice, gratiam quæſo hanc mihi facito, ut aliquem ex miniſtris Regiis voces, dicaſque hominem adeſſe, qui ei loqui velit; idque confeſtim, magni enim momenti rem eſſe. Introivit ergo in tentorium venator, vocavitque Martinum de Otiella, qui continuo conſurgens egreſſus eſt foras. Hunc rogavit Laurentius ut vellet ſecum in

b *atq; ad caſtra Chriſtiana exploranda emiſſi,* c

A partem secedere, ubi secreto loqui cum eo posset, dixitque ei, Noscis me? Ego sum Laurentius Xuarez: ingredere ad Regem, & dic ei, quod hic sim, & cupio loqui ei; rogo autem ut Celsitudo sua mihi det licentiam introeundi ad se, nec enim aliter ausim quidquam. Ingressus Martinus excitavit Regem, tum forte dormitantem; indicavitque adesse Laurentium Xuarez, qui Celsitudini suæ loqui volebat, modo daretur ingrediendi licentia. Ingredi ergo jussum interrogavit Rex, quomodo audebat in suo conspectu apparere. Respondit Laurentius, Domine, tu me ejecisti in regionem Maurorum, ad male faciendum mihi; ego vero credo quod hoc fuerit ad meam vestramque utilitatem. Atque inde narravit ex ordine quidquid acciderat; jubebat autem, ut porro dispiceret Celsitudo sua, quid mandatum ac factum vellet. Placuerunt Regi verba Laurentii, quæsivitque ab eo ecquid ipse faciendum judicaret.

& cum R. Ferdinando clam locuti,

51 Tunc dixit ei D. Laurentius; Domine, videtur mihi quod Celsitudo *d* vestra debeat hic manere quieta, ubi nunc castra fixit cum exercitu suo, sed majori quam nunc adhibeat vigilantia opus esse: videat autem quantum militem habeat in suburbio Axarquiæ: qui si sufficiat ad tuendum illud, id tibi satis sit; ceteros autem omnes, ibi non necessarios, junge exercitui tuo. Ego vero revertar ad Regem Abenhuc, & meliori quo potero modo conabor eum divertere à proposito; dicamque, quod omnia quæ ei sunt relata, sint falsissima; & vestram Celsitudinem hic esse cum copiis numerosis, nec ulla ratione ipsi expedire ut huc veniat; atque ita suadebo ut dimittat militem quem legit. Duarum autem rerum alterutra continget; ut scilicet vel ego divertam eum, ne veniat adversus Celsitudinem vestram; vel si efficere id non potuero, promitto Celsitudini vestræ, quod continuo veniam cum omnibus qui ibi sunt Christianis, ad serviendum tibi in propria persona, ac vitam reliquam eidem impendendam: quid autem ibi factum sit, tertio abhinc die intelliges per epistolam meam, ab hoc quem adduxi scutifero deportandam. Tunc Rex Ferdinandus D. Laurentio gratias egit, pro tam bona voluntate ejus erga se; eique veniam præteritorum concedens, recepit in subditum, dimisitque; dicens, ut quemadmodum promiserat, ita ageret. Osculatus manum Regis Laurentius abiit, & abiens dixit Regi, ut per tres aut quatuor sequentes noctes juberet in castris excitari focos multos, ut si forte Abenhuc mitteret alios exploratores Mauros, numero focorum persuasi crederent vera esse quæ ipse retulisset. Respondit vero Rex, iret in pace, curandam rem ita ut consuluerat.

d

B

de modo periculi imminentis avertendi,

C

52 Dimissus à Rege Laurentius egressusque è castris, rediit eo ubi dimiserat comites & equos; subditisque calcaribus, quam potuit celerrime iter suum relegens, primo mane pervenit Castrum *e*, atque inde Ecigam appulit sequenti nocte sub primum somnum; moxque ad Regem Abenhuc accessit. Gavisus est eo viso Rex, & quid vidisset interrogavit. Ipse vero respondit; Domine, haud equidem libenter dixero, certus non habendam mihi fidem: sed mitte alios qui videant, & invenient Regem Ferdinandum bene armatum & munitum in castris suis valde copiosis: quod autem moram aliquam traxerim, eo feci ut melius cuncta circumiens explorarem, & explorata referrem certius. Quid ergo, inquit Abenhuc, suades? Cui D. Laurentius: Non convenit mihi consilium dare Celsitudini tuæ, sed ipsi omnibus viribus meis servire & mandata exequi. His auditis quievit nocte illa Abenhuc, sequenti die consilium initurus. Tunc autem advenerunt legati Regis *f* Valentiæ, significantes quod Jacobus Aragoniæ Rex, cum omnibus copiis suis imminebat Valentinæ civitati, contra quem ut auxilio sibi veniret Abenhuc etiam atque etiam rogabat. Ille vero lectis litteris, in consilium advocans Satrapas Mauros, interque eos D. Laurentium, exquisivit eorum sententiam super postulatis Valentini Regis; quorum omnium mens una fuit, videlicet, quod cum Christiani jam tenerent suburbium Axarquiæ, ipsa vero civitas diu resistere eisdem posset, satius esset succurrere quantocius periclitanti Valentino Regi: quo facto satis tempori veniretur ad succursum Cordubæ, postquam interim copiæ Ferdinandi Regis (ut fieri assolet) magna ex parte diffluxissent.

abducitur à proposito:

c

D

& in auxilium R. Valentini progressus,

f

53 Hoc consilium cum Regi Abenhuc placuisset, instructis mox copiis progressus est Almeriam, ubi habebat naves quasdam, ad custodiam Valentini portus servituras. *g* Almeriæ porro cum esset Rex Abenhuc, Maurus quidam ipsi perquam carus invitavit eum, ac probe potum suffocavit in piscina sua: mox autem atque innotuit militibus mors Domini sui, dissoluti sunt & singuli ad sua reversi. Laurentius vero, assumptis secum Christianis omnibus, transiit ad Regem Ferdinandum, qui eum gratanter excepit pro tam insigni servitio sibi præstito. Ex hoc vero tempore dominium Maurorum eorum qui portus obtinebant, multifariam divisum est, eo quod nollent Regem qui simul omnibus imperaret, sicut factum eatenus: & Regem Ferdinandum Deus infinita sua misericordia liberavit à discrimine tali, de medio tollens Regem barbarum, qui exaltationi fidei sanctæ ejusque restaurationi per Ferdinandum curandæ potuisset obsistere: eademque via Jacobo Aragonum Regi expeditam reddidit victoriam de Valentinis *h* Mauris, quorum civitatem intercepit, sicut narrat Historia.

g

E

perfide occiditur ab amico Mauro.

h

54 Interim Ferdinandi Cordubam obsidentis copiæ augebantur quotidie, multis ex utroque regno Nobilibus, & Communitatum plurium delectis eodem accedentibus. Tum vero arctius cœpit obsideri civitas & in majores angustias cogi Mauri, audientes extinctum esse Regem Abenhuc, Principatumque multifarie divisum, & novis identidem viribus auctum Ferdinandum. Quare cum animadverterent, non destiturum eum ab incepto opere prius quam id ad finem perduxisset; se vero plurimum fatigatos fame, consumptis fere victualibus omnibus, & undique pressos; petierunt pacisci de conditionibus tradendæ urbis. Conditio autem non alia eis data est, quam ut vita personisque salvis egrederentur quo vellent, urbem cum rebus suis omnibus victori dimitterent. Ita civitas, ex præcipuis Andaluziæ una, tradita est in festo Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli, atque à Mahumeticis spurcitiis evacuata. Rex autem Ferdinandus jussit continuo Crucem in summa turri collocari, unde execrabilis Mahometi nomen invocari solebat: & cœperunt Christiani magno cum gaudio laudare Deum adjutorem suum, atque exaltare sanctam ejus fidem. Sua quoque insignia juxta Crucem collocari mandavit Rex, & Episcopos cum universo Clero in exultatione vocum Te Deum laudamus decantare, sic ut ab omnibus Christianis exaudirentur; qui similiter præ devotione lacrymantes dabant laudes Deo *i*.

Auctus interim copiis Ferdinandus,

F

urbem deditione capit,

i

55 Et tunc venerabilis Joannes Oxomensis Episcopus, Regalis aulæ Cancellarius, cum Gundisalvo Conchensi, Dominico Beatiensi, Adamo Pla-

A Placentinensi, Sancio Cauriensi Episcopis, Mezquitam ingressus est Cordubensem, quæ cunctas Mezquitas Arabum ornatu & magnitudine superabat. Et quia venerabilis Joannes, de quo diximus, Roderici Toletani Primatis vices gerebat, qui tunc temporis apud Sedem Apostolicam *k* morabatur, eliminata spurcitie Mahometi & aqua lustrationis perfusa, in ecclesiam commutavit, & in honore Beatæ Virginis erexit altare, & Missam solenniter celebravit. Et sermonem exhortationis divinæ proponens, secundum sapientiam sibi datam & gratiam suis labiis instillatam, diffudit eum in cordibus auditorum; adeo ut pœnitentiali gaudio recreati, contriti cordis sacrificia & labiorum vitulos immolarent: & Rex Ferdinandus novæ Ecclesiæ dotem obtulit competentem. Postea consecrato ibi Episcopo Magistro Lupo, Rodericus Primas & Pontifex Toletanus aliquos reditus privilegio confirmavit, & Lucenas insuper dedit ei. Et tanta est urbis illius abundantia, amœnitas & ubertas, quod audito præconio tantæ urbis, ex omnibus Hispaniæ partibus habitatores & futuri incolæ, relictis natalibus sedibus, quasi ad regales nuptias cucurrerunt: & sic B incolis continuo est repleta, quod domus habitatoribus, non habitatores domibus defecerunt. Et cum in opprobrium populi Christiani, campanæ S. Jacobi, quas Almanzor detulerat in Cordubæ Mezquitam, dependerent functæ officio lampadum; Rex Ferdinandus easdem campanas fecit ad ecclesiam B. Jacobi reportari: & ecclesiæ B. Jacobi restitutæ sunt: ubi cum ceteris cymbalis bene sonantibus, peregrinorum devotio laudat Deum in Sanctis suis *l*.

Mezquitam expiat dedicatque. *S. Iacobo ablatas campanas restituit.*

ANNOTATA.

a Eciga, *olim* Astigis, *ad alteram Singilis fluvii ripam, inter Cordubam & Ossunam, qua limites Cordubensis & Hispalensis diœcesis terminos proxime contingunt.*

b *Quamvis ex Tudensi intelligatur nullus eo loci, ubi Rex castra locabat, tunc pons fuisse, ideoque ratibus trajiciendus Batis fuerit, ad præcludendum Cordubensibus egressum per pontem suum: postquam tamen Ferdinandi copiæ castrum, in capite illius pontis situm, occuparunt; opus & otium Rex habuit ædificandi pontis, qui hic indicatur, & quo deinceps ibi manente factum, ut* Alcoléæ *vicus cœperit vocari* Pons Alcoléæ, *sicuti eum anticipate nuncupat Chronica. Hoc autem ponte jam strato & manente, necesse non fuit restaurare illum (ut supra conjectavimus) destructum pontem, ad quem ducebat porta* C *Martana.*

c *Hispanice* Montéro, *quæ vox licet significet* Venatorem: *hic sumitur pro* Milite prætoriano, *sive* Custode regii corporis. *Hæc autem Custodia apud Castellæ Reges deputata erat solis Nobilibus quibusdam, Spinosa oriundis, estque hodiedum inter Regias custodias præcipua, de quibus D. Petrus dela Escaléra y Guevàn etiam librum scripsit, cui titulus* delos Montéros de Espinosa.

d *In vulgari* Alteza: *& hic titulus sufficiebat quando composita est Chronica, nec eum judicavit uspiam mutandum, qui ante 120 annos eamdem curavit imprimendam, licet tunc* Majestas *daretur Regi: quod ideo solum noto, ut appareat quam fidelis editio hæc sit, quamque ab originali mutatum nihil, quod intelligi eo tempore poterat, licet modus loquendi tunc alius esset.*

e *Nisi aliud inter Ecigam & Cordubam* Castrum *nominetur, quam quod vulgo dicitur* Castro del Rio *(distans à loco castrorum Regiorum versus Euro-africum Milliaribus 6, longius ab Eciga, quo Laurentius redibat,* D *remotum quam ipsamet Corduba) dicendum est Laurentium de industria declinasse ab itinere recto, sive quia observari metuebat, sive quia rivulus (unde Castro nomen) non alibi transiri commode poterat. Hoc vero est eo verosimilius, quod* Castro *Ecigam equitans tota die opus habuerit, a primo mane in seram noctem, ut perveniret quo tendebat, confecto itinere 13 aut 14 milliarium. Nisi rursum alio* Castro *invento inter Cordubam & Ecigam causa tam lenti reditus refundatur in equos, oppido lassos, nec tota ea die pastos.*

Castrumdel Rio ubi situm?

f Zahenum *appellant historici, qui pulso* Zeyt Abuzeyt, *propter suspicionem meditati ad Christianam legem transitus, Regnum istud occuparat an. 1229. Barbaro ad Aragonium confugiente eique se confœderante, quin & baptismum suscipiente: qui tandem etiam an. 1236 Cæsaraugustæ dicitur fixisse sedem, atque uxore Christiano ritu ducta filiaque suscepta, posteritatem reliquisse de Arenos à toparchia nuncupatam.*

Rex Valentinus Christianus factus.

g Almeria, *maritima civitas, 40 milliaribus Eciga, & Valencia distans 50.*

h *Mariana, libro 12 captam* Valentiam *ab Aragoniis ait 28 Septembris an. 1238, post insignem victoriam de Mauris per eosdem relatam anno præcedente mense Augusto. Vtinam vero liceret videre* Historiam Jacobi Regis *hic allegatam, & intelligere quam non multo post* E *ejus mortem scripta sit: obiit enim Iacobus anno 1276, annis 8 ante Alfonsum Regem Castellæ, auctorem Chronicæ Generalis.*

i *Hactenus* Chronica, *quod ultra nunc possumus ex Roderico habere, consequenter accipe ipsis ejus verbis.*

k *Hæc* Roderici *absentia causa fuisse potuit, cur de victoria ad* Xerèz *nihil; de* Corduba *capta, brevius scripserit: cujus tamen contextum propter auctoris reverentiam hic addendum censeo: est autem Cap. 16 hujusmodi.* Ceterum elapso * biennio à morte patris sui Regis Legionensis, obsedit Cordubam, regiam & patriciam civitatem: ad cujus obsidionem hoc modo venit. Saraceni quidam, offensi Primoribus civitatis, venerunt ad quosdam Milites Christianos, spondentes se daturos unum ambitum civitatis. Hi autem Milites, qui Almogavares dicuntur Arabice, verbum gaudii audientes, licet non crederent, periculo sese dederunt, & in noctis silentio ad murum Cordubæ pervenerunt. Et cum vocem vigilum non audissent, quia soporis ignavia tenebantur, appositis scalis quas secum tulerant, ad muri altitudinem adscenderunt, & turres aliquot occuparunt; in quibus vigiles occiderunt, & ambitum qui Exarquía dicitur invaserunt, multis ex Arabibus interfectis qui in hoc ambitu habitabant. Et ipsi metu postposito in turribus resederunt, licet ex alio am- F bitu Arabes sagittis, fundis, jaculis, & lapidibus fortiter impugnarent: & successum hujusmodi nuntiarunt Christianis qui in Frontaría morabantur. Quod cum audisset Miles quidam de familia Regis, qui Ordonius Alvari dicebatur; statim omnes, quos habere potuit, Cordubam secum duxit, & statum obsidionis Domino Regi continuo intimavit: interim autem advenit Alvarus Petri, de Regni Magnatibus, potens & nobilis, & obsidentibus se adjecit. Et Rex Ferdinandus, qui in Regno Legionis eo tempore morabatur, recepto nuntio, convocatis civibus & militibus, licet non expectatis, vix cum centum militibus cœpit continuo proficisci. Sed imbrium & fluviorum inundationibus aliquantulum impeditus, non potuit tam cito occurrere ut volebat. Advenit tamen tempore opportuno, & quotidie tam ex Castella quam ex Legione veniebant Milites & Magnates & Communia civitatum. Cœpit Corduba gravius coarctari: tandem affecta pugnis, & inedia victa, redditur & invita; & vitæ tantummodo conservati inclusi

Cordubensis obsidionis historia ex Rod. Toletano. *imo quinquennio

A Arabes exierunt, & in festo Apostolorum Petri & Pauli à sordibus Mahometi patricia civitas expurgatur; sed Rex in turri majori, ubi solebat nomen perfidi invocari, præcepit lignum Crucis vivificæ exaltari: & cœperunt omnes cum gaudio & lacrymis, Deus adjuva, conclamare, & subsequenter Regale vexillum juxta crucem Dominicam collocare. Et cœpit in justorum tabernaculis gaudii & lætitiæ vox audiri, Clero cum Pontificibus acclamante, Te Deum laudamus, te Dominum confitemur. *Hactenus verba ipsiusmet Roderici. Richardus à S Germano, hoc tempore Chronicon suum Casini scribens, ita habet*: Mense junio in Vigilia Apostolorum capta est Corduba, nobilissima Saracenorum civitas (quâ præter Romam, Constantinopolim, & Hispalim nulla major in orbe dicitur) à Ferrando, Christianissimo Rege Toleti & Castellæ.

1 *Addit Chronica*: Jussit insuper Rex ubique promulgari, omnibus Cordubam transferre se volentibus assignandum habitationis locum; adeoque multos ex omni Hispania accurrisse, ut novis incolis ædes supellectiliaque præbenda deessent.

B

CAPUT X.

Ferdinandi jam viduí cum Ioanna Pontivensi matrimonium: cura confiniis tuendis & muniendis impensa.

56 *Rex Toletum regressus ad matrem,* STabilita igitur incolis & bellatoribus civitate, Rex Ferdinandus Toletum ad Reginam nobilem est reversus; quæ pari victoria jucundata (utpote quæ consilio & subsidio, licet absens, omnia procurarat) grátias cum lacrymis egit Deo, quod antiqua dignitas, ignavia Principum liturata, sui solertia & studio filii fuit Hispaniæ restituta. Hæc enim Regina nobilis Berengaria sic filium in bonis operibus enutrivit, quod [numquã dimisit] bona studia, quæ Regina nobilis, nullius virtutis oblita, nullius charismatis expers, ut lac mellifluum gratiis circumfusum, cordi ejus influere non cessavit, nec umquam ab ubere pleno virtutibus ablactavit. Et licet vir factus, in ætate roboris [sit] confirmatus, mater ejus numquam cessavit nec cessat, quæ Deo & hominibus sunt accepta studio vigili suadere: quia nec unquam feminea, sed semper magnificentiæ opera persuasit. C Hæc enim Regina nobilis, *laudatissimam matronam;* tanto studio conservavit, & adeo dilatavit recepta charismata gratiarum, ut omnis ætas, omnis sexus, omnis conditio, omnis professio, omnis natio, omnis lingua affectum sentiat cum effectu; & virtutum fasciculo non partito, omnibus misericordiæ opera compartitur; & paternorum operum provida executrix, plus invenitur regni & rerum prodiga quam virtutum. Quam merito nostra tempora admirantur, cui numquam similem nec moderna nec patrum nostrorum tempora habuerunt: pro qua Dominum exoremus, ut eam dignetur diutius conservare & sibi profutura concedat, & bonis operibus abundare, donec felicem spiritum suo restituat Redemptori *a*.

a

57 Et ne Regis pudicitia alienis commerciis læderetur, Regina nobilis mater sua Domicellam *anno 1237 ducit Ioannam Franciscam;* nobilem, generosam, proneptem Regis Francorum Illustrissimi Ludovici, filiam Simonis Comitis de Pontino & Mariæ illustris Comitissæ ejusdem, Joannam *b* nomine, procuravit in conjugem b sibi dari: [quę] Æra MCCLXXV Burgis adveniens, more regali curia & nuptiis celebratis, ad Reginæ assumitur dignitatem. Hæc vero Regina pulchritudine, præstantia & modestiâ sic floruit, ut in D conspectu viri virtutibus gratiosa, coram Deo & hominibus sit accepta. Et suscepit ex ea filium, qui dicitur Ferdinandus; & filiam parvulam, quæ à proavia Alienor *c* est vocata, & alium par- c vulum Ludovicum. Verum Rex Ferdinandus, cum filiis suis Alfonso & Ferdinando, qui tunc in flore adolescentiæ lætabantur, Cordubam est reversus: & inde adventu suo multa castra Saracenorum, quæ Christianorum incursibus & intestinis cædibus longo tempore tabescebant, volentes colere pacifice terras suas, supradictis interpositis se Regis Dominio tradiderunt. *quædam oppida Mauris eripit.* Tunc datæ sunt ei civitates & castra, quorum præsidia Christianis ut diximus investivit: & ab Arabibus tributa suscepit; & eorum nomina notantur, Eciga, Almodovàr, Luc, Luxéna, Stepa, Sitefilla *d* & d multa alia, quorum nomina longius esset enumerare. Atque hactenus Historiam suam perduxit Rodericus Archiepiscopus Toletanus, finem eidem ponens per hæc verba. Hoc opusculum, ut scivi & potui, consummavi [anno Incarnationis Domini MCCXLIII], Æra MCCLXXXI, anno XXVI regni Regis Ferdinandi, quinta Feria, pridie Kalendas Aprilis, anno Pontificatus mei XXXIII, E Sede Apostolica adhuc vacante anno I, mensibus VIII, diebus X, Gregorio Papa IX viam universæ carnis ingresso *e*. Ut autem tam nobilis Regis fa- e cinora non hæreant imperfecta, compilationis hujusce Auctor exhinc eamdem Historiam pertexuit, ut sequitur.

58 *Finit am his à Roderico Archiep. historiam prosequens auctor.* Solent ii qui cœptam ab alio narrationem prosequuntur, supplere siquid ab auctore priore omissum videant, memoratu dignum. Cum igitur Archiepiscopus Rodericus, relata Regis profectione ad confinia, finiat nominando loca quæ eidem in Castellam revertenti se submisere, neque explicet illius profectionis causam, hinc resumendum argumentum censeo. * Dicit ergo Historia, quod Rex, post consummatum suum cum Regina Joanna matrimonium, regnum suum perlustrans, Toletum venerit; ibique intellexerit, civitatem Cordubensem aliaque recens acquisita loca in confiniis, magna annonæ penuria laborare ac premi. Quare vehementer tristatus, Cordubam misit viginti quinque millia *f* Maravedisiorum in auro, f totidemque per alia loca munitiora distribuenda, cum multa annona, pro numero hominum in unoquoque loco commorantium; atque hoc facto discessit Toleto Vallisoletum, ubi diebus aliquot man- F sit, animum relaxans cum matre & uxore plurimum dilecta. *addit quod laborantibus inopia confiniis,* Hic vero iterum ei nuntiatur in hebdomada Dominicæ Palmarum *g*, Cordubam & cetera loca gravi fame laborare: statimque regressus g Toletum aperuit thesauros suos, indeque quod necessarium videbatur promens Alvaro Perez tradidit, & ipsi cunctos obedire jussit, tamquam sibi. Quod is perquam bene executus, in nullo defuit personæ & potestati sibi commissæ, omniumque amorem & æstimationem sibi conciliavit. * Cunctis autem recte dispositis, atque excursionibus aliquot factis, revertit ad Regem, relinquens apud Martos, cujus arcem tenebat beneficio Regio, Comitissam uxorem suam, cum nepote Tello & quadraginta quinque Equitibus sibi subditis; invenitque Dominum suum Toleti, intentum apparando commeatui annonario ad tuitionem confiniorum.

59 *& Martana Arce absente Alvaro Comite* Interim Benalhamar Rex Argonæ, sic enim (quia inde erat oriundus) principio regni sui nominabatur, postea Rex Granatæ dictus; contra prædictam arcem de Martos magna cum multitudine

A dine Maurorum venit, eamque obsidens oppugnare disposuit; parumque abfuit quin eam caperet. Quando enim illuc appulit, omnino vir nullus in arce erat, Tello cum suis quadraginta quinque Equitibus in aliquam contra Mauros excursionem profecto; & locus necdum tam bene munitus erat, atque est modo. Comitissa autem obsideri se videns, puellis & mulieribus mandavit, ut capillitio in modum virilem composito arma sumerent, cum iisque inter pinnas murorum comparerent conglomeratæ: modum etiam invenit, quo per emissum nuntium admoneret D. Tellum, de iis quæ ad Martos agebantur. Accurrit mox cum suis Tellus; sed viso Maurorum numero, & quomodo cœpissent arcem quatere, hærebat anceps consilii; hinc pudore confusus, quod Dominam turbamque muliebrem tanto periculo expositam videret, per suam improvidam temeritatem; inde impossibile existimans loco succurrere. Erat in numero Equitum Tellum secutorum Didacus Perez de Vargas, is cui diximus Maxúcæ cognomen, à nobili ad Xerèz oppidum successu, adhæsisse. Hic succursum tentandum vel per medios Mauros suasit sociis, oratione *h* tam efficaci ut persuaserit. Quare calcaria subdentes equis invehuntur in Mauros, nonnullisque eorum generosa morte defunctis, alii pro majori parte penetraverunt ad rupem: & eo suo facto ita consternaverunt barbarum, ut existimans nequaquam id ausuros fuisse nisi certos quod locum possent tueri, inde discesserit; atque ita soluta obsidio Martana est, & Comitissa periculo liberata.

ab ejus uxore mirabiliter servata,

h

B

60 Dies aliquot post hæc transierant, & Rex Ferdinandus Ayllóne erat, quando sub noctem à confiniis advenit D. Alvarus Perez, contulitque cum Rege de rebus bellicis, atque obtinuit promptum expeditumque subsidium pecuniarium & annonarium, pro urbe Cordubensi totisque confiniis, quibus utrumque vehementer necessarium erat: deinde vero confestim rediit, tum quia mandatum Regis urgebat, tum quia res ipsa id exigebat. Licet enim, ex eo tempore quo capta est civitas, ibi pro Rege manebat Tellus Alfonsus, Alvaro tamen commissa erat summa potestas, cum titulo Vice-regis omnium Confiniorum istorum. Ceterum à Rege digressus, ubi Orgaz *i* pervenit, graviter infirmatus, ibidem defunctus est, & sepultura tam honorifica donatus, ac si Rex ipse fuisset. Interim Ferdinando Toleti existenti allatus est nuntius de obitu D. Didaci Lopez de Haro, quod sane perquam dolenter ille tulit: erat enim ex nobilioribus & fidelioribus Proceribus regni, multamque in eo fiduciam collocatam Rex habebat. Superveniente autem altero quoque nuntio de obitu Alvari Perez, geminatus est dolor, quia defectu personæ tam necessariæ ad res bellicas, quarum scientissimus erat, periclitabatur quidquid conquisitum fuerat: ideoque oportuit ipsummet confestim proficisci Burgos atque inde Cordubam. Ita primùm illuc rediit Ferdinandus ex quo capta urbs fuerat, propter prædictam D. Alvari mortem. Veniens autem Cordubam Ferdinandus, eidem communiendæ impendit tres menses, quibus ibi substitit; nisi quod aliquoties, optimo cum successu, excurrit in Mauros, eisque loca quædam ademit. Interim multos illuc habitatores induxit, optime iis prospiciens de fundis hereditariis Regio beneficio tenendis, liberalis tamen maxime erga eos, qui causa obtinendæ civitatis fuerant, scilicet erga Dominicum Muñoz Adalídem, & socios ejus in capiendo suburbio Axarquiæ, unde initium victoria habuit.

mortuo deinde ipso Alvaro,

i

C

Rex Cordubam revertit,

D

61 Eodem tempore Rex etiam cepit Regem quemdam Maurum, qui trans mare venerat cum spe occupandi Andaluziam. Similiter obtinuit Rex, partim vi, partim conditionibus pactis, Ecígam, Estépam, Almodavàr, Siete-villam, quorum Rodericus Archiepiscopus meminit, Historiam suam finiens: alia vero loca quæ nominare prætermisit, appellantur Santelia, Moratilia, Hornachulos, Mirabèl, Fuente-Romièl, Zafra, Ynogòn, Rubefella, Montorum, Aguilàr, Bennaexir, Zambra, Offúna *k*, Cazalia, Marchéna, Zahéros, Curèt, Luque, Porcúna, Corte, Moròn, præter alia ignobiliora. Causa autem cur Moròn, oppidum tam frequens populo, tamque munitum, adeo cito venerit in potestatem; fuit Nobilis quidam, nepos Laurentii Xuarez, dictus Meledòn Rodriguez Gallinatus: qui non minus expertus belli quam generosus, cum turrim quamdam in vineis positam, nomine Magazamaram, non nisi quarta leucæ parte Morono distantem, occupasset; ter quotidie excurrebat ad oppidum prædabundus: eoque tantum sui metum Mauris incussit, ut nomen plorantibus pueris matres objicerent, & ita facerent conticescere, dicentes, Tace, quia Meledòn venit. Cum ergo nullum finem faceret Moronenses vexandi, nec quidquam securum eis extra muros permitteret, elegerunt ipsi tandem se Regi tradere, sicut fecerunt, se suasque facultates salvas pacti. Rex porro loca sic conquisita ut plurimum distribuit inter Ordines militares, aut eorum fructus applicavit Ecclesiis.

& plura loca capit,

k

que Christianus Eques excursionibus crebris vexarat.

ANNOTATA.

a *Ita scilicet præoccupavit viventis* Berengariæ *laudes Toletanus, tam grandi jam senio vir, quod ipsam omnino crederet diutius victuram, quam ut mortuam laudare posset, sicut fecit infra num.* 136 *auctor Chronicæ. Non est autem otiose pertranseunda metaphora*, nec unquam ab ubere pleno virtutibus ablactavit: *videtur enim ea supponere, quod ipsa* Berengaria *filium infantem propriis lactavit uberibus. Ita certe intellexit auctor Hispanicæ versionis antiquus apud Pinédam in Memoriali, cum scripsit*, con tettas llenas de virtud le dio su leche, *id est*, cum uberibus virtutum plenis lac suum ei dedit. *Historia vero Generalis, ab Alfonso Rege nepote curata, part.* 4 *cap.* 11 *ait, quod* Berengaria *filio* dedit suum lac, eumque suavissime educavit. *Idem fecisse Sororem ejus* Blancam *in Francia, erga suum* Ludovicum, *volunt recentiores aliqui: sed ex pia verique simillima præsumptione potius quam auctoritate. Est sane inter Reginas rara ea laus, & in inferioris ordinis matronis adeo frequens non est quam esse deberet: nec enim tam generoso animo omnes sunt, quam Augustissimi nunc Imperatoris* Leopoldi *mater* Eleonora Mantuana, *quæ numquam persuaderi voluit, ut quos pepererat liberos non etiam ipsamet lactaret. Porro idem Archiepiscopus Toletanus eamdem* Berengariam *etiam ante laudarat lib.* 7 *cap.* 36, *agens de sepultura Ferdinandi fratris, quam curatam ait* ab excellentissima sua sorore Berengaria Regina, ad quam postea regnum Castellæ successione pervenit, impendente liberaliter & decenter officia funeris & honoris, & gemitus doloris: ubi virtutum ejus plenitudo sic claruit, ut ejus prudentia devoti sexus excederet pietatem, & eleemosynarum largitio Principum largitates: & tam pudica modestia inconsolabili luctui procabatur, ut exinde famę dulcorata suavitas, in augmentum cresceret & dulcorem. Religionum, & pauperum, & quorum titulos

Berengaria ipsa filium lactavit,

F

sicut & Blanca suum S. Ludovicum.

A los paupertas incruſtabat, toto tempore vitæ ſuæ, ſubventrix extitit & levatrix: præter opera magnifica, quæ regnante ſuo filio magnifice claruerunt.

b Joanna, Pontivi *ſeu* Pontini (*utrumque enim reperitur*) & Monſtrolii Comitiſſa, *aviam maternam habuit* Aliſiam *Sororem* Philippi, *adeoque magnam amitam* S. Ludovici, *ſic ut hic &* Joannæ *mater* Maria, *parentum ſuorum heres unica, eſſent ſubgermani.* Joannæ *autem pater* Simon de Dommartìn *nominabatur, frater* Reginaldi *Comitis de Dommartìn: & avus maternus vocabatur* Willelmus. *Toletanus lib.7 cap.7 docet, prænominatam* Aliſiam (*quam ipſe* Adeloidem *vocat*) *filiam fuiſſe* Eliſabethæ, *nata ex Alfonſo VIII, Imperatore vulgo dicto, avo utriuſque* Alfonſi *Caſtellani & Legionenſis; eo qui poſt vitrici ſui mortem, ſubacto ejus fratre Ranimiro, cum hoc rediit in concordiam tali lege,* ut Rex Aragonum loca omnia citra Iberum teneret in feudo à Rege Hiſpaniarum, & fieret ei in vaſallum: & poſt hæc rediens Legionem impoſuit ſibi Imperii diadema, & vocatus fuit deinde Imperator. *Porro Ignatius Ioſeph à Ieſu Maria, in Hiſtoria Abbavillana lib.1 cap 28 graviter hallucinatus eſt, quando matrimonium hoc adſcripſit anno 1250, & in eo vixiſſe Ioannam*
B annis tantum quatuor aut quinque. *Nam* ſanctus Rex *obiit anno 1252, & ſecundæ huic uxori junctus fuit anno 1237: potuiſſet ergo Ignatius, ſi Hiſpanos auctores conſuluiſſet, ſcribere* annos quatuordecim aut quindecim.

Joannæ Reginæ genus,

quando Sancto nupta?

c *Hæc mortuo patre reverſa eſt cum matre in Franciam; ubi nupſit* Edoardo *Regi Angliæ. Mater vero anno 1255, tamquam* Regina Caſtellæ & Legionis, Pontivi & Monſtrolii Comitiſſa, *fecit inſignem donationem Decano & Canonicis S.Vulfranni; & mortua anno 1278, ſepulta eſt juxta propylæum eccleſiæ de Valloriis Ordinis Ciſtercienſis. Quomodo autem puniti fuerint, qui ſub ſpe alicujus theſauri reperiendi tumbam ejus aperuerunt, narrat prædictus Ignatius loco jam citato. Matris & filiæ meminit Chronicon Triveti his verbis:* Obiit anno MCCLXXVIII Regina Caſtellæ, mater Reginæ Angliæ; ad quam jure hereditario poſt mortem matris devolutus eſt Pontivi Comitatus. *Hujus porro* Alienoræ *fratrem ſeniorem* Ferdinandum (*ſic nominatum pro altero quem Beatrix pepererat, jam extincto, ut vel hinc patet*) *juvenem omnino obiiſſe ait Ignatius: idemque præſumere licet de* Ludovico, *cujus nulla memoria ulterius reperitur.*

quando mortua ipſa, & filia ejus?

C d *Ita junctim legendum, quod impreſſum legitur,* Sed & Fila, *vel*, Site & Filia, *docet nos interpres Hiſpanus: qui deinde ſuo marte proſequitur hiſtoriam. Eſt autem* Lucena *ad eumdem ad quem Eciga & Corduba jacent Xenilem fluvium, media fere utrimque via.* Stepa *ab Eciga verſus meridiem procurrit in confinio Andaluziæ & Granatenſis regni; hinc de ſitu aliorum duorum locorum conjectura fiat.*

e *Obierat* Gregorius IX *21 Auguſti 1241, poſt quem electus quidem fuerat* Celeſtinus IV, *ſed & ipſe 19 Novembris ſequentis obiens Sedem vacuam reliquerat: vacavit autem uſque ad 29 Iunii anni hic ſignati 1243, quando coronatus eſt* Innocentius IV. *Brevem vero* Cęleſtini *Pontificatũ pro nullo habens Rodericus, ejus qualecumq; ſpatium Sedi vacanti adnumeravit. Ceterum annos* Incarnationis Domini, [ ] *incluſimus. Cum enim Auctor nulla ſuorum operum parte utatur nota Æra vulgaris; vehementer dubito utrum ea verba vere ſint* Roderici; *niſi hoc forte loco ea addere voluerit propter externos, ſuam hiſtoriam lecturos, quibus jam ubique in uſu erat vulgaris Æra numerus; quamvis Hiſpani, receptorum ſemel verborum æque ac morum retinentiſſimi, omnino ultimi eum receperint ad hiſtoriam uſumque civilem, ſaltem cum Latine ſcribebant: nam vulgari lingua ſcribentes, uti Elvira illa in Comm. prævio num. 30 eam ſubinde neglexiſſe videntur; & hæc Chronica Ferdinandæa, quam Latine reddimus, annos numerat ab Incarnatione.* D

f *Ita ſuperius n.34 ſcriptum quoque erat, ubi agebatur de annua penſione Sororibus à Rege addicta, & ubi Rodericus nullã certam ſummã expreſſerat. Chronica autẽ deſignat* triginta millia maravediſiorum, *ſub intellige* aureorũ: *hoc enim additur num. 34, ubi agitur de pretio quo Rex ſanctus à Crucesignato quodã Roderico Didaci de Camberiis poſſeſſiones ejus emit; & ubi Toletanus expreſſerat* quatuordecim millia aureorum, *Chronica habet* Maravediſiorum aureorum. *Non ergo hic intelligas* Maravediſios *ſeu* Marobotinos *vulgares, quorum trecenti ſeptuaginta quinque, uno Ducato ſive Aureo; triginta quatuor, uno Regali continentur, in hodierno Mercatorum Hiſpanorum & Collybiſtarum calculo.*

Marevediſii aurei quid?

g *Intelligo* Hebdomadem ſanctam *ſeu* majorem, *quæ à* Dominica Palmarum *initium ſumit: ſic enim etiam dicimus* Hebdomadem Paſchæ: *Paſcha autem anno 1243 cadebat in 12 Aprilis.*

h *Non fuit viſum operæ pretium ipſam orationem, ſatis prolixam, Latine reddere. Lauretus pag.256 Comitiſſam hic laudatam, dictam ait fuiſſe* Irenem.

i *Ab* Orgaz *uſque* Martos, *non niſi 30 milliarium iter ſupererat.* E

k Oſſuna *hodieque celebratur, tamquam nobilis iis in partibus Academia, diſtatque Eciga verſus meridiem leucis circiter quinque: ac porro verſus Xerèz ituris, pari circiter intervallo, occurrit caſtrum* Moròn, *de quo mox. Cetera loca quærere nihil attinet. Invenio autem in hiſtoria Caravacenſi;* Moratiliam, *ibi dictam* Morataliam, *Vicario Caravacenſi ſubjectam fuiſſe, tamquam loco proximam. In tabula quoque Topographica Viſcheri ſpectare eſt primo hic nominatam* Santeliam *3 milliaribus Corduba diſſitam,* Aguilàr *5, verſus Euro-Africum utramque: itemque 3 milliaribus ab arce Martana aliud* Moròn; *exiſtimo tamen hic de eo agi quod jam indicavi inter Ecigam & Xerèz.*

CAPUT XI.

Rebus domi compoſitis Sanctus in fidem ſuam ſuſcipit Regem Murciæ, & Argonam occupat.

Poſtquam Rex Ferdinandus munitionibus omnibus rite proſpexiſſet, trium prædictorum menſium ſpatio, Corduba Toletum revertit, ubi uxor ſua & mater erant; quas deinde, expeditis ibi negotiis, aſſumpſit & ſecum Burgos duxit. * Hic Regi cum Didaco Lopez, Biſcayæ Domino, ſubnata diſcordia eſt, propter quam eum ſua ſpoliavit ditione. Sed Didacus ſtatim ſe recipiens, non modo ſententiæ Regiæ ſe oppoſuit, verum etiam in ipſam Caſtellam incurrens, cœpit damna quanta poterat irrogare ſubditis Ferdinandi. Qui coërciturus audaciam hominis, inter altiſſimos duos montes ſe continentis, eduxit contra eum copias. Didaco autem non auſo expectare venientem, deſtruxit munitiones quibus præcipue fidebat, ac nominatim ª Brionès; recedenſque filium ſuum Alfonſum reliquit in confiniis Biſcayæ, eadem defenſurum. Mox autem ad hunc accedens Didacus, gratiam apud eum invenit: qui ſecum aſſumptum ad patrem duxit, ipſique reconciliavit. Inde ſimul abierunt Burgos, ac demum Valliſoletum. Paucis diebus poſt neceſſe habuit Rex Olmedum proficiſci, quando Didacus Lopez iterum in Biſcayam abivit: quod ubi Rex inaudiit ſuſpectum habuit, eumque ſequi inſtituit,

62 F

Rex Toletum regreſſus,

Biſcayæ Dominum rebellantem ſemel,

A ſtituit, ne denuo damni quidquam crearet. Poſtquam autem in ſua ſe recepit Didacus, copias aliquas Rex colligens, iterum tradidit eas filio Alfonſo ad tuendos Biſcayæ fines, rectaque contendit Valmazedam, Infantem præmittens. Hoc intellecto, saniori conſilio uſus Didacus, ultro ad Regem venit, ejuſque ſe commiſit poteſtati, ſane perquam feliciter; humaniter namque exceptum Rex Burgos deduxit, ibique, intercedentibus pro eo Reginis, non ſolum eidem ablata reſtituit, ſed etiam Alcaràz condonavit.

iterumque compeſcit,

63 Rebus ſic pacatis, Ferdinandus in morbum Burgis incidit; & finitæ induciæ ſunt, quas cum Granatenſi Rege pactas habebat. Cum autem per mortem D. Alvari Perez confinia eſſent cuſtode deſtituta, miſſus eo eſt Infans Alfonſus, omni neceſſario apparatu inſtructus, una cum D. Roderico Gonzales Giròn. Qui Toletum perveniens obvios ibi habuit legatos Abenhucdi Murciæ Regis, tendentes ad Regem Ferdinandum, ut ei pro Domino ſuo ac toto regno Murciæ fidelitatem jurarent, ſub conditionibus quibuſdam quas ferebant accurate deſcriptas. Viſis iis noluit longius ire Alfonſus, ſed ipſemet patris ſui nomine conditiones
B acceptavit; Murciamque regreſſos ſubſecutus eſt.
b Venienti autem in Alcaràz *b* obviam proceſſerunt iidem legati, attuleruntque confirmationem pactorum, & Infantem invitarunt ad ineundam regni poſſeſſionem. Comitabatur tunc Alfonſum Pe-
c lagius Corréa *c*, Magiſter Ordinis de Uclès dicti, magnoque ei adjumento fuit, tum recte conſulendo ea quæ ad negotium conducebant, tum militem annonamque ſumptibus ſuis ſubminiſtrando, ubi opus eſſe videbatur. Hoc ergo comitante Infans Murciam intravit, obtinuitque arcem cum toto dominio regiiſque redditibus, ſalvo eo dumtaxat quod inde debebatur ipſi Abenhucdi, toparchiſque in Crevilièn, Alicante, Delche, Orihue-
d la, Alhàma, Aladéo, Ricóte, Cieka *d*, aliiſque dynaſtis, jus ad dictorum redituum partem habentibus. Atque ita D. Infans ſuſcepit de manibus Maurorum poſſeſſionem Regni nomine patris ſui, ex-
e ceptis dumtaxat Lorca, Cartagéna *e* & Mula: quibus parum profuit quod in pacta ab aliis ſancita noluerint conſentire: ſi quidem brevi ad ea vi compulſi ſunt, D. Alfonſo cum Magiſtro Pelagio
C regnum univerſum perluſtrante, munitiones reficiente, Mauros pacificante, rebellium villas pro merito tractante, ſicut poſtea ſuo ordine referetur.

Murcia miſſi ad Regem Legati

Alfonſo Infanti urbem ſuam tradunt;

64 Reſtitutus interim ab infirmitate Ferdinandus, digreſſus eſt Burgis ad viſitandum regnum ſuum juſtitiamque adminiſtrandam: quod valde neceſſarium fuit, præſertim Palentiæ, ubi multorum querelas audivit, & malefactores plurimos diſtricte punivit. Ibi exiſtenti advenerunt Cordubâ & Murciâ nuntii, annonam poſtulantes, quia magna iſtic fame laborabatur. Auditis illis, ſtatim Rex Toletum ſe contulit, ibique conſtituit Murciam deportandum magnum commeatum victualium, per loca noviter acquiſita diſtribuendum. Venerat ad eum excipiendum Alfonſus, ſed prius quam Murciam reverteretur, abiit cum patre ſuo Burgos: ubi per manus D. Joannis Cancellarii velum ſacrum impoſitum fuit D. Berengariæ, ſorori Alfonſi: qui peracta ceremonia feſtinavit, cum præparato ſibi commeatu, unde venerat regredi, comitante eum Magiſtro Pelagio, & apud Regem manente D. Ruyzio Gonzalez. Rex autem ipſe, quam citiſſime potuit, curavit ad confinia proficiſci, ſecum ducens D. Joannam uxorem ſuam, &
f D. Rodericum filium Comitiſſæ *f*, nec non quin-

quemcadem cum annona regreſſum

ſecutus pater Ferdinandus,

quaginta circiter equites, peditum vero numerum haud multo majorem: atque ita non ſine periculo D
tranſiverunt portum de Muladàr. Etenim grandis ibi metus erat Regis Granatenſis, ſuperbi ac tumidi propter victoriam, paulo ante relatam contra Dominum Alfonſum, filium Regis Legionenſis & fratrem Regis Ferdinandi: quo in prælio occubuerat D. Iſidorus, Eques generoſus & Commendator in caſtro Martos, utpote Ordini Calatravæ donato à Rege. Ibidem etiam cæſi fuerunt alii plures Fratres Ordinis prædicti, & Martinus Ruyz de Argóte, rebus in conquiſitione Cordubenſi geſtis memorabilis; captus eſt autem Martinus Ruyz frater ejus. Ceteri autem ex Equitibus majoribus cæſi numerantur uſque viginti, multaque gregariorum turba; & hoc ſucceſſu elatus Rex Granatæ, valde formidabilis erat toti iſti regioni.

65 Tranſito eo quem diximus portu, venit Rex Ferdinandus in Andugàr *g*, moxque eodem g
poſt ipſum appulit frater ejus D. Alfonſus, cum D. Nonnio Gonzales aliiſque, numero quidem non admodum multis, ſed robore animoque præſtantibus: qui ſimul omnes iverunt Argonam *h*, de- h
metendo fruges, hortos ſubruendo, oliveta ſcindendo, magnum ubique Mauris damnum facientes. Inde proficiſcentes verſus Jaën, tantumdem E
fecerunt *i* Alcaudétæ, unde Rex Nonnium Gon- i
zales & D. Rodericum filium Comitiſſæ remiſit Argonam, ut eam obſiderent oppugnarentque; cum majori parte eorum quos ſecum ipſe habebat militum. Hi mandata facientes, brevi Mauros ad magnas redegerunt anguſtias; ſequenti autem die mane cum reliquis ſupervenit Rex ipſe. Quo cognito rebus ſuis diffiſi Mauri, miſerunt qui cum eo agerent de facienda deditione. Factum hoc die Mercurii: die autem Veneris tradiderunt oppidum, vacuum illud dimittentes, præter eos quos ibi manere Rex voluit: qui cum ibidem biduo manſiſſet, cunctis bene proſpiciens quæ videbantur ad loci tuitionem neceſſaria, victor receſſit. Eadem excurſione obtinuit etiam Pegalhajàr, Bexixàr, & Eſcarénam *k*: indeque fratrem ſuum Al- k
fonſum Granatam direxit, quidquid poſſet ferro ac flamma deleturum, jungens ei quos apud ſe habebat ex Ubeda, Baëza, atque Queſada delectos *l*, l
nec non Sancium Martinez de Xodàr, cum bono, licet non valde numeroſo, peditatu. Cum his Granatenſem regionem, qua plana erat, ingreſſus Alfon- F
ſus, ſtragem ut fuerat juſſus fecit.

Argonam occupat:

& alia loca non nulla,

66 Rex autem revertit in Andugàr, ſumptamque inde uxorem Reginam deduxit Cordubam; & mox feſtinato abiit Granatam verſus, fratri præmiſſo ſe conjuncturus. Hic eo in tractu jam decimum diem agebat, nec abſque periculo; quia Rex Maurus tenebat urbem cum equitibus octingentis; nec tamen ideo dimiſerat cœpta Alfonſus. Poſtquam autem Rex advenit, nihil integrum relictum eſt in hortis aut turribus uſque ad portas ipſius urbis, cuncta pro arbitrio conculcantibus vaſtantibuſque Chriſtianis, per totos viginti dies, quibus ante Granatam Rex manſit. Contigit autem una dierum iſtarum, ut Mauri, tanta rerum ſuarum jactura irritati, eruptionem ſubitam in Chriſtianos facerent, magna cum vociferatione. Sed immiſſis in eos equitibus, ita erumpentes excepit Ferdinandus, ut cum multa clade fuerint coacti terga dare, inſequentibus & cedentibus eos uſque ad portas Chriſtianis: neque poſthac auſi ſunt urbe egredi, tam duriter caſtigati.

vaſtat agrum Granatenſem.

ANNOTATA.

a Briones *caſtrum, Ibero adjacens in confinio, & pontem fluvio impoſitum habens, 7 milliaribus ſupra Lucronium.*

A croniam. Mox autem nominandum numeri sequentis initio Olmedum sive Ulmetum, medium est inter Vallisoletum & Avilam, 9 milliaribus utrimque dissitum: & quæ ibidem subjungitur Valmazéda, licet in tabulis non expressa, insignis locus olim fuisse debuit.

b Alcaràz, Castellæ novæ oppidum, unde nomen vicinis montibus ex quibus Batis oritur; a Caravaca, in finibus Murciensibus sita, adhuc bidui itinere distans. Videtur autem idem quod supra, num. 62, Sanctus Rex adjecisse dicitur possessionibus Didaci Lopez, Biscayæ Domini.

c Huic Pelagio Corréæ tribuitur in Relatione Romana, quod de ordine sancti Regis, juxta oppidum de Segura Legionensis diœcesis, persequens Saracenos, & committens cum iis prælium; quia sol inclinabat, commendavit se gloriosissimæ Virgini ut sol sisteret, donec victoriam consequi posset: & sol miraculose stetit per notabile spatium: & quia dicta die, sciens Rex quod prælium committendum esset, continuo Deum oravit, ut sibi concedere victoriam dignaretur contra infideles; ideo fuit successus hujusmodi miraculi orationibus sancti Regis, mediante ejus Generali, reputatus. Allegatur numerus 51 summarii, in cujus margine dicitur, Miraculosus successus juxta oppidum de Segúra Legionensis

Solem stitisse dicitur Corréa.

B diœcesis, ubi corrigendus error interpretis, scribendumque, oppidum Segúræ Legionensis, sic dictæ, non quia in Legionensi diœcesi sit, sed quia pater Sancti Rex Legionensis ipsam cum multis vicinis terris, Maurorum erepta potestati, tradidit ecclesiæ Compostellanæ; quæ hodieque terras illas possidet, sub nomine Prioratus Legionensis. Æque male ibidem in contextu pro Segura nominatur Hispalis, leucis 15 dissita. Est autem Segúra illa ad pedem Montis-Mauriani, vulgo Sierra de Moréna dicti, territorii Cordubensis. Rades de Andrada, in historia trium Ordinum impressa an. 1609, lib. 1 cap. 16 agit de dicto Magistro, creatumque ait anno 1242, ac sequenti anno profectum in expeditionem cum Infante Alfonso. Tum verbotenus fere describit omnia, quæ in hac Chronica de illo narrantur, sine ulla talis miraculi ad Hispalim facti mentione; ac denique narrat prælium, à Pelagio commissum ad Sierram Morénam, ubi hodieque stet ecclesia, in memoriam prædicti miraculi ab eo constructa sit, vulgo dicta S.Maria de Tudía, quod traditio vulgi interpretatur sic abbreviate dici, pro, S.Maria de Ten tu dia, eo quod Magister solem sistens dixerit, Ten tu dia, id est, Siste dies. Eadem quæ jam ex Andrada diximus, magis confirmat Spinosa lib. 4 cap. 7, dum allegat antiquas Mss. memorias Ordinis, in quarum aliquibus id tri-

ad Seguram de Leòn in Batica

C buatur nocturnæ Sancti Regis orationi; in aliis etiam addatur, quod idem Magister post victoriam, lancea percutiens rupem, elicuit, velut alter Moyses, fontem exercitui fesso ac sitibundo, qui hodieque fluens mirabilia multa operatur circa infirmos inde bibentes. Operæ pretium esset scire quam antiqua sint Mss. illa. Vixit autem Magister Pelagius & pugnavit cum Mauris usque ad annum 1275.

unde locus dictus, Ten tu dia.

d Omnia fere hæc loca extra fines regni Murciensis videntur fuisse: nam Alicante & Orihuela pertinent ad regnum Valentinum; Albáma procul in mediterraneis Granatensibus distat; sola ultima Cieca invenitur intra fines Murcienses 8 milliaribus à metropoli.

e Cartagena, urbs maritima & potens, Carthaginensium veterum opus. Lorca commodo incumbit fluvio ad confinia regni Granatensis. Mula, hodieque superest in regno Murciensi, licet in Tabulis prætermissa.

f Comitissam intelligo, uxorem D. Alvari Perez supra laudatam.

g Andugàr supra Batim consistit, inter Beatiam & Cordubam.

h Argónam in tabulis non inveni quidem, jussi tamen poni inter Anducharium & Giennium, supra eumdem fluviolum, (Rio-frio, id est, Frigidum vocant) ab uno loco ad alterum currentem; neque enim vel omittere debui lacum tam celebrem in hac historia & regio olim insignem titulo; neque ejus situm tunc potui certius divinare: potuisset tamen propius admoveri Anduxario, unde ipsam solis 2 leucis distare nunc invenio in Geographia Baudrandi, allegantis ex Morali veterem inscriptionem, ubi Albense Varcaonense municipium nominatur, ut proinde eadem ipsa sit quæ Plinio Alba Virgaonensis dicitur. D

i Alcaudéte, inter Cordubam & Iaën, obsidione Ferdinandi IV, ejusque ibi contracto letali morbo nobilitatum, cum illud Mauri occupassent.

k Ex his priora duo suum adhuc nomen retinere scribit etiam mihi R.P. Ioannes Gamiz.

l Hispanicus contextus Concilia appellat, quam vocem retinuimus num. 21, ubi Conciliorum nomine intelleximus Communitates civium: hic vero delectos earumdem vertimus, juxta ibidem annotata.

PARERGON III.

Sancti Regis erga Apostolicam Sedem observantia, præsertim in dissidio Gregorii IX Papæ & Friderici II Imperatoris: & inde vicissim rependi favores. E

Annum Imperii sui XIX agebat Fridericus Imperator, hujus nominis II, eoque sua contra beneficentissimam matrem Romanam Ecclesiam contumaciæ excessus provexerat, ut cum alia omnia remedia ipsi sanando frustra tentata viderentur, summus tunc Pontifex Gregorius IX, necessarium duxerit, non tantum anathematis fulmine eumdem ferire, verum etiam Imperium ipsi abrogare, deque alio substituendo cogitare. Hunc in finem implorandа ei undequaque auxilia fuere Christianorum Principum, adversus potentissimum hostem, Romanæ Vrbis cervicibus cum formidabili exercitu imminentem. Criminum enormitatem, quibus Pontificiam iram Fredericus meruit, paucis collecta vide apud Annalium Ecclesiasticorum continuatorem Odericum Rainaldum; apud eumdem etiam reperturus, quomodo hoc in dissidio Ecclesiæ atque Imperii alii se gesserint, ad annum MCCXXXIX num. 38 & seqq. Hispaniæ autem Reges excusatos invenies, quod, licet eximie erga Romanam Ecclesiam affecti essent; continuis tamen Saracenorum bellis impliciti, studia sua non aliter explicare potuerint quam per epistolas, quibus exinde natum testarentur dolorem, & paci componendæ operam mediationemque offerrent. Invenies etiam præcipuum in his fuisse Ferdinandum, affinitatis vinculo pridem Friderico adstrictum, ac Matrem ejus, quorum litteras etiam profert Rainaldus, omnibus amoris & observantiæ notis insignes; quæ licet in Regesto Pontificio anni XIV extent; ipse tamen, nonnullis argumentis ductus, arbitratur eas ad annum prædictum pertinere. Argumentum certe non leve est, quod omnes inveniantur datæ mense Decembri; quodque Richardus de S. Germano in Chronico, ad tertium dumtaxat ab hoc annum deducto, adeoque tunc scripto (sicut extat post Tomum 3 Italiæ sacræ Vghelli) quod, inquam, Richardus iste narret, quomodo sequenti mox anno MCCXL, mense Aprilis, filius Regis Castiliæ ad Imperatorem apud Foggiam venit, Apuliæ Dauniæ oppidum, ubi is Colloquium-generale celebrabat. Etenim earumdem epistolarum una, iturum illuc Principem commendabat Pontifici, per eumdem Legatum, per quem & aliæ litteræ ferebantur: omnes autem ejusmodi sunt, quæ huic historiæ integre mereantur interseri. Imprimis certe huc facit ea, qua commendatur Infans Fredericus, sic utique in baptismo dictus

67 *Glisċente dissidio illo.*

F *sub exitum anni 1239.*

Ferdinandus filium Fredericum destinat ad Imperatorem.

A *in honorem consanguinei; simulque indicatur, quam non bona fide idem Imperator, egerit in retinendis sibi* Beatricis *Reginæ hereditariis bonis, quorum proprietatem illa moriens videtur isti suo secundogenito legasse per testamentum, quando primogenito poterant regna paterna sufficere. Sic ergo in istius filii sui favorem, cum insigni sua erga Sedem Apostolicam observantiæ testificatione, scribit Rex pater.*

pollicitum ei restituere hereditaria matris bona;

68 Sanctissimo Patri ac Domino Gregorio, divina providentia sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ summo Pontifici, Ferdinandus, Dei gratia Rex Castellæ, Toleti, Legionis, Galiciæ, & Cordubæ, cum debito famulatu pedum oscula beatorum. A Sanctitatis vestræ memoria non credimus excidisse, quod cum tempore dulcis memoriæ, Reginæ Beatricis, filiolæ vestræ, bona, quæ sibi jure successionis competebant, ab Imperatore, qui ea detinebat, pro Frederico filio nostro sæpe sæpius petissemus; quia ipse reddere recusabat, ad Paternitatem vestram recursum habuimus, vestrum super hoc consilium & auxilium implorantes. Ad quod, sicut patrem decet justitiæ & Jesu Christi Vicarium, solitæ benignitatis clementia respondistis, quod vestrum nobis non deesset consilium; B promittentes nihilominus, quod faceretis nobis exhiberi justitiæ complementum. Verum cum idem Imperator, saniori ductus consilio, postmodum nobis sæpe significandum duxerit, quod bona petita paratus erat reddere; si eumdem Fredericum, quem mater etiam sua in extremis posita sub quadam obtestatione illuc destinandum jusserat, sibi mittere curaremus; nos, attendentes quod nocuit differre paratis, tum propter maternam hereditatem obtinendam, quam ad servitium Romanæ Ecclesiæ eum habere volumus; tum propter alias causas urgentissimas, quas venerabilis Abbas & religiosus vir dilectus noster W. Abbas S. Facundi Magnificentiæ vestræ plenius exprimet; de prudentum virorum consilio eumdem duximus destinandum; viva voce firmiter præcipientes eidem, & sub pœna paternæ gratiæ injungentes, quatenus, more progenitorum suorum Regum & Imperatorum Hispaniæ, honorem & exaltationem Ecclesiæ Romanæ procuret & diligat, & ei semper sit obediens & devotus. Sane si idem Imperator, quod non credimus, eamdem hereditatem sibi reddere contradicat aut differat; Paternitati vestræ affectuosas preces porrigimus, petentes humiliter & C devote, quatenus eum sub defensione vestra, cui eum committimus, protegentes, vestrum eidem dignemini impertiri auxilium & favorem. Datum Burgis IV die Decembris. *Nescio quam diu cognatæ suæ filium apud se detinuerit Imperator: vix tamen crediderim, illo in excommunicatione & inimicitia Ecclesiæ perseverante, ac tandem etiam sub annum* MCCXLV, *publica* Concilii *Lugdunensis sententia deposito, ut hoste communibus Christianorum armis exterminando; aut patrem permisisse, aut filium voluisse ulterius hærere in execrata illius aula. Sed neque quidquam eorum quæ debebat restituisse Imperatorem dixerim; cum nusquam legatur* Infans Fredericus, *titulum aliquem ex maternis in Alemannia ditionibus usurpasse* (Ducem v.g. Sueviæ *se scribendo) idemque inveniatur num.* 175 *obsidioni Hispalensi adfuisse cum fratribus, morientisque patris extremam benedictionem excepisse. Quod autem ad Imperatorem attinet, Pontificiis contra eum querelis, eadem die per eumdemque Legatum, sic respondit Rex Sanctus.*

eumdemque Apostolicæ Sedi commendat;

ac recipit saltem an. 1245, spe frustratum.

69 Novit ille qui nihil ignorat, qui scrutator est cordium & cognitor secretorum, quod sinceræ mentis desiderio, non minus devoto quam debito, cor nostrum ad honorem vestrum æstuat, & ad D exaltationem aspirat: nimirum [ejus] quem constat in terris Vicarium Jesu Christi, & vices gerere veri Dei, incrementum, progenitorum nostrorum sequendo vestigia, & gloriam Sedis Apostolicæ quantum sufficimus affectantes, quæ cunctis per orbem fidelibus sacratissimum fidei pabulum abundanter erogat & sapienter ministrat: per quam nos & universi Christi fideles, tam Reges quam alii, cælestis spei propinari nobis & credimus & desideramus augmentum: pro qua fide pugnamus & stamus adversus inimicos ejusdem, hæreses extirpando, & nos ceterorum inimicorum, qui errores suos armis contendunt defendere, insultibus & conflictibus, non absque gravi periculo, corporaliter opponendo. Hæc igitur & quam plurima alia duriora, quæ non duximus litteris committenda, tum quia longum esset & superfluum enarrare, tum etiam ne laudem propriam quærere videamur, pro Christi nomine dignum duximus sustinenda; ut funiculus hereditatis Domini dilatetur, & honor piæ matris Sedis Apostolicæ per ministerium nostrum, etsi non optatum vel debitum, saltem aliquantulum suscipiat incrementum. Nam si sacrosanctam Romanam Ecclesiam, quæ nos semper dilexit & E fovit in visceribus caritatis; & requisita, non solum propitiam, sed promptam se exhibuit circa promotionem nostram, specialium exuberantia gratiarum, quantumcumque sincere diligimus, mercedem non credimus nos habere: imo etiam modicum reputamus, si eidem in suis necessitatibus assistamus, & pro ea & personam & regna quibuscumque discriminibus exponamus. Sane multorum relatione didicimus, quod nobis postmodum Papalis littera demonstravit, Imperatorem in sacrosanctam Romanam Ecclesiam, quæ eum curiose nutrivit & mirabiliter exaltavit, multipliciter deliquisse, & eam adeo ad iracundiam provocasse, quod opus fuit ut manu Domini tangeretur. Numquid pati potest pia mater, & non compatitur filius? Numquid dolet Sedes Apostolica, & exultare potest fidelis? Numquid turbato capite, membra vigere noscuntur? Attamen quia non obliviscitur misereri Deus, nec in ira misericordiam continebit; ex quo semel cœpimus loqui, loquemur parum ad Dominum, de dubiis negotiorum eventibus magis anxii, quam de facto Imperatoris, quem quantum cum Domino possumus multipliciter tenemur diligere; obtenta F prius venia & concessa licentia, ut mansuetudo patris pœnitentem reciperet filium, & Ecclesia suo non careret athleta, partes nostras interponere curaremus. Ad hoc autem competentius exequendum, venerabilem ac dilectum W. Abbatem S. Facundi, virum circumspectæ providentiæ & honestum, de quo propter suæ prærogativam honestatis plene confidimus; quem, cum esset causa visitandi Romanam Ecclesiam in itinere constitutus, ad nos revocavimus; deliberatione habita, ad Vos propter hoc & alia duximus destinandum; ut securi de ejus honestate & industria, eumdem confidenter ad Imperatorem ex parte nostra, si expedire videritis, vel ad nos etiam remittatis, cum vestræ in omnibus & per omnia beneplacito voluntatis: ipse enim quod à Sanctitate vestra injunctum sibi fuerit, sicut novimus & sumus in pluribus jam experti, devote ac fideliter exequetur. Datum Burgis IV die Decembris.

Aliis litteris suam Gregorio observantiam testatus,

compatitur ejus afflictionibus,

& Legatum suum mediatorem offert,

70 *Hactenus Rex Sanctus, in priori epistola suæ parte haud dubie respiciens ad eam* Honorii Papæ III *gratiam, quam in Commentario prævio num. 26 explicuimus, per ejus Breve,* datum Laterani VI Id. Julii, Pontificatus

cum grata acceptorum beneficiorum memoria;

A catus anno ſecundo, *Chriſti* MCCXVIII, *qua declarat, parentum ejus divortium, ex mandato Sedis Apoſtolicæ celebratum, ipſi non debere obeſſe, quo minus rata ac firma maneat conceſſio patris, ipſum recipientis in filium, adeoque & in legitimum ſucceſſorem. Iſtam autem gratiam non præceſſerat (uti videtur Odoricus Rainaldus æſtimare) ſed ſecuta fuerat (ut patet ex data, non tantum quoad diem menſis, ſed etiam annū Pontificatus poſteriori) ſecuta, inquam fuerat gratia alia, hoc Brevi expreſſa.* Ferrando, Illuſtri Regi Caſtellæ. Ad impendendam circa Te & Regnum tuum curam & ſolicitudinem ſpecialem, & ætatis tuæ conſideratione inducimur, & præclaris inclitæ recordationis Alfonſi Regis Caſtellæ avi tui meritis provocamur. Tuæ igitur Serenitatis precibus benignum impertientes aſſenſum, Perſonam tuam & Regnum ipſum ſub ſpeciali Apoſtolicæ Sedis & noſtra protectione ſuſcipimus, & præſentis ſcripturæ pagina communimus. Nulli ergo &c. Datum Laterani XIV Kalend. Auguſti (*non ipſis* Kalendis, *uti legiſſe videtur Zuniga ad an.* 1252 *num.*8) Pontificatus noſtri anno tertio. *Præter has, aliæ in eumdem ſanctum Regem ac ſpeciales gratiæ ab ipſomet Gregorio IX profectæ ſunt, quarum diſtinctior notitia periit; confuſe autem atque in genere eorumdem meminit Regina Mater, in Epiſtola quam eidem Legato perferendam dedit, dignam ſimiliter hic tranſcribi.* B Sanctiſſimo Patri ac Domino Gregorio, divina providentia ſacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ ſummo Pontifici, Berengaria, Dei gratia Regina Caſtellæ & Toleti, pedum oſcula beatorum, cum reverentia filiali tam debita quam devota. Pro multiplici gratia, quam ex multa veſtræ exuberantia bonitatis Ego & Filius meus à Sanctitate veſtra tam ſæpe recepimus, nec petitâ multoties ſed oblatâ, dignum ducens ad gratiarum ſaltem actiones aſſurgere, condigne nequeo; dum erga Me & Meos veſtram dignationem attendo, dum penſo veſtræ promptitudinem pietatis; quod quidem gratius mihi foret rebus efficere, quam verbis aut litteris declarare. Sed quia ad præſens quod volo non valeo, non propter aliquem cordis defectum aut rerum indigentiam mundanarum, ſed expectando potius veſtræ beneplacitum voluntatis; pro tot beneficiis grates interim reddo veſtræ Magnitudini quantas poſſum; Majeſtatem veſtram totis mentis affectibus implorando, ut juxta devotionis affectum, quem Ego & Filius meus erga Vos ſemper habuimus & habemus, aliquid mihi dignetur innuere, quod veſtræ C voluntati ſedeat, imo quidquid veſtræ placuerit Sanctitati, per omnia & in omnibus exequendum. Hoc autem apud benignitatem veſtram reticendum non credo, quod, quia vobis non ſcribo frequentius, non ex minori devotione provenit; ſed propter verecundiam quam contraxit ſexus femineus à natura, & reverentiam quæ debetur Vicario Jeſu Chriſti. Novit enim Dominus, quod dum mentis oculis Papalis claritatem intueor puritatis, mentis intuitum quaſi quidam fulgor reverberat ad ſcribendi deſiderium retardandum; & ſtupore comprehenſa, quodammodo præſumptionem reputo attentare ſaltem veſtri tangere fimbriam veſtimenti. Verumtamen quanto frequentius veſtras litteras reciperem aut mandatum, tanto gratius foret mihi, & tanto plenius meæ ſatisfieret voluntati. Nunc autem grates Domino refero, quia opportunitatem habeo per venerabilem ac dilectum W. Abbatem S. Facundi, virum providum & diſcretum, qui alias erat ad veſtram præſentiam acceſſurus, quædam quæ litteris commendare nolui ſecure ac fiducialiter declarandi, qui ea licentius vobis exponere, & voluntatem noſtram latius poterit aperire. Datum Burgis V die Decembris.

quam etiam teſtatur mater Berengaria,

optans gratitudinem reipſa monſtrare,

& eodem internuntio utens.

71 *Reſpicere etiam* Ferdinandus *potuit, in agnoſcendis Apoſtolicæ Sedis erga ſe beneficiis, ad ipſiuſmet* Gregorii IX, *erga ſe indulgentiam, qua anno* MCCXXXVII (*teſte ad iſtum annum Bzovio, num.*6) *ei conceßit,* ut in locis, quæ manibus Saracenorum eriperet in poſterum, poſſet Rectores Eccleſiarum, prima dumtaxat vice, ad arbitrium ſuum electos, præſentare Epiſcopis; *idque per litteras* Viterbii *datas* XII kalendas Octobris. *Quinquam*, cum per id temporis regni illius Cancellarius Epiſcopus Oxomenſis, ad Eccleſiam Legionenſem poſtulatus fuiſſet, atque eam poſtulationem Ferdinandus à Sede Apoſtolica confirmari, eumque poſtulatum ad Cathedram Legionenſem transferri oraret, Gregorius denegavit; quod videret Eccleſiam Oxomenſem multum poſſe incommodari ex tranſlationem poſtulati, qui vir maximi conſilii & dexteritatis audiebat (*Ioannes Tercerius hic fuit, ſupra num.*55 *nominatus, ubi Mezquitam Cordubenſem dicitur expiaſſe*) Excuſavit autem factum Gregorius, litteris Ferdinando atque utriuſque Eccleſiæ Collegio datis, Laterani II Non. Decembris. *Cauſa negandi præcipua videtur fuiſſe, ædificium novæ Cathedralis, à Ioanne inchoatum; dicit enim Ægidius Davila, in Theatro illius Eccleſiæ, quod abſoluta fabrica, & vacante per mortem D. Mauritii Epiſcopatu Burgenſi* E *anno* MCCXLVII, Innocentius IV *Regi indulſerit eumdem Ioannem illuc transferre; quo Cancellarius Regni ita eſſet perſonæ Regiæ propinquus, ut tamen Epiſcopus non elongaretur ab Eccleſia ſua. Eodem anno, cum Infans Alfonſus optare ſe ſignificaſſet*, ut civitas Carthaginenſis, quam de novo, per ſuum miniſterium triumphante Dei dextera, eripuerat de manibus Paganorum, poſſet ad ſtatum proſperitatis exurgere, ſi Paſtorem deſiderabilem providente Apoſtolica Sede ſibi gauderet obveniſſe; *tum ipſi quod petebat annuit idem Pontifex, tum Regi Reginæque ipſius Eccleſiæ dotationem commendavit. Regi ſancto ſcriptum Breve, hujus erat tenoris.* Spiritu exultante percepimus, qualiter regnum Murciæ per divinæ virtutis auxilium dominio dilecti filii, nobilis Alfonſi Primogeniti tui, fuerit ſubjugatum. De hac ſiquidem exultatione proceſſit, quod cum dictus Primogenitus affectaret, ut civitas Carthaginenſis, ſita in Regno præfato, Cathedræ Pontificalis obtineret honorem; virum honorabilem, & Religionis celebris (*Franciſcanæ*) profeſſorem, ac ſcientia & honeſtate conſpicuum, nec non in ſpiritualibus & temporalibus circumſpectum, ſcilicet Fr. Petrum, Confeſſorem ipſius Primogeniti, Carthaginenſi Eccleſiæ, Fratrum noſtrorum communicato conſilio, de ſpeciali gratia providimus in Paſtorem. Quia vero claritas tui nominis exigit, ut hujuſmodi novis & divinis plantationibus occurrat; Serenitatem tuam omni qua poſſumus affectione rogamus, in remiſſionem tibi peccatorum injungentes; quatenus Eccleſiam ipſam beneficiorum tuorum largitate fœcundans, & præſidio deſiderati favoris attollens, perſonam dicti Epiſcopi optatæ foveas benignitatis affectu; ita quod, ipſo ad votum proſperante in commiſſi ſibi cura regiminis, & eâdem Eccleſiâ plenum obtinente vigorem, ſub ſpiritualium & temporalium incrementis, tibi exinde, à clementia Conditoris omnium, compenſetur gloria principum æternorum. *Epiſtola porro ad Reginam Ioannam hoc erat exordium:* Regis & Reginæ cælorum gratia te dignum conſtituis, ſi mente ſolicita vaces operibus caritatis: & ex hoc etiam apud homines tibi clari nominis augmentū acquiritur, & in conſpectu Sedis Apoſtolicæ laudis & benedictionis materia impetratur. *Concluditur antē ſimilis præcedenti exhortatio, optando,*

D

Indulſerat ei Gregorius novarum eccleſiarum præſentationem,

tardior licet ad permutationes probandas:

& ad ſuggeſtionem Alfonſi Infantis

F

ordinatum Petrum Carthaginen. Epiſcopum.

Sancto & uxori ejus commendarat.

A *optando*, ut exinde præsentibus ac posteris grande ac delectabile relinquatur exemplum; & *ipsi Reginæ* Dei benignitas propter hoc dona suæ benedictionis accumulet; & Nos, *inquit Pontifex*, etiam uberes gratias opportunis temporibus referamus. *Extant tres illæ Epistolæ integræ, sed impressæ absque nota anni, diei, ac loci; pro anno tamen quem signavimus, apud Ægidium Davila in Theatro Ecclesiæ Murciensis: nam tertius post restaurationem Cathedræ prædictæ Episcopus*, D. Didacus Martinus de Morgaz, *teste Tamayo ad 24 Ianuarii*, transtulit Cathedralem ecclesiam ex Carthagine Murciam, propter crebram Maurorum infestantium in urbem irruptionem, qua nec divina Officia debitâ gerebantur solennitate, nec oppidanorum numerus ad defensionem necessarius inveniebatur.

CAPUT XII.

Expugnatâ Mulâ, Giennium obsidetur & deditur: decernitur obsidio Hispalensis.

22 B *Rex succurrit arci Martanæ,*

Dum Rex ad Granatam esset, Mauri, Gazúlæ dicti, excurrerant ad Martos, locumque obsederant: quo intellecto, statim missus est Alfonsus Regis frater: hic autem cum Magistro Calatravæ ejusque Fratribus illuc properans, invenit Mauros jam recessisse. Etenim qui intus fuerant Fratres, adjuti ab aliis qui auxilio venerant, erumpentes contra ipsos ita generose pugnarant, ut multis eorum cæsis, & captis non paucis, plenam de barbaris victoriam per Dei gratiam reportarint, magna præda equorum aliarumque rerum ditati. Interim Rex Ferdinandus, satis diu circa Granatam hæsisse & Maurorum insolentiam repressisse visus, populata regione eorum ut libuit, sicut prædictum in Historia est, paulatim sese recepit Cordubam; ubi honorifice lætanterque receptus, apud uxorem suam D. Joannam, necessaria sibi suisque quiete corpus refecit, & copias refocillavit. *& Cordubam redit,* Dictum etiam superius ab Historia est, quomodo Rex Ferdinandus Alfonsum filium suum Murciam miserit: nunc addendum, quod illuc cum credito sibi commeatu appulsus, eodem per munitiones & arces distributo, omnes perlustrarit; & ubique justitiam administrans ac bene meritos remunerans, cuncta C optime disposuerit. Tum demum excurrit Mulam, Lorcam, & Cartagenam, quæ ei se noluerant tradere, ac multa singulis damna intulit per campos. *dum interim filius Mulam fame expugnat,* Intelligens autem, quod Mulæ magna esset annonæ penuria, eamque si obsideretur fame cogi ad deditionem posse; consulto prius D. Pelagio Corréa oppidum cinxit, atque ante illud tam diu perseveravit, donec fames ipsi locum tradidit: ex quo atque ex arce ejus Mauros omnes ejecit, exceptis paucis quos in suburbio permisit manere. Hunc primum locum Infans Alfonsus obsedit & obtinuit, præsente ad omnia Magistro Pelagio, qui numquam ab ejus latere discedebat. Est autem Mula oppidum validum ac bene munitum, cum arce insigni & turribus circumseptâ, opulentum præterea terris cultis ac pascuis, fructibus item & aquis commodum, atque districtu territorii sui complectens montes bene fertiles spatiumque peramplum. Sed nunc in Murciæ regno dimittentes Infantem, redeamus ad patrem ejus Ferdinandum.

73 Erat is cum Regina uxore sua Cordubæ, post reditum ex agro Granatensi; ibique à filio Alfonso accepit lætissima sibi nuntia de Mula intercepta, deque statu Maurorum necdum subjugatorum: præterea nuntiatum ibidem ei est, Regem Argonæ, cum maximo commeatu plus quam mille bestiarum oneratarum, proficisci Jaën, ut civitati illi prospiceret de annona. *& fratrem impedit commeatū Giennensi urbi destinatum.* Statim ergo Alfonsum fratrem, cum delectis Ubeda atque Baëza adductis, misit, qui venientibus se medium interponeret, adituque ad urbem prohiberet. Mox ipse post eum ivit, iveruntque cum eo D. Rodericus de Valduerna, D. Didacus Gomez, & D. Alfonsus Lopez de Vaya. Profecti sunt autem Argonam indeque Jaën, biduo toto exspectantes venturum commeatum: sed frustra: nescitur tamen utrum Mauri, adventu ejus cognito, an alia ex causa venire prætermiserint. Rex vero, nolens ibi tempus terere, post grandia damna circum urbem facta, revertit Cordubam; ubi, priusquam aliquam requiem caperet, intellexit matrem suam D. Berengariam Toleto ad se venire. Hoc cum gratissimum ei accidisset, ad excipiendam eam confestim egressus est cum Regina Joanna; *Rex cum matre extremum congressus,* transitoque Portu venerunt ad locum, tunc Pozuelo dictum, ubi filius eorum Alfonsus postea insigne oppidum condens, Villam-regalem *a* nuncupavit. a E Ibi inter se viderunt mater & filius, mutuoque aspectu & convictu recreati sunt totis sex hebdomadis, numquam amplius invicem revisuri; nam ipsa Toletum reversa est, Rex cum uxore ad confinia abiit, neque in Castellam amplius venit.

74 Transito autem Portu ivit in Andugàr, ubi totum suum exercitum colligens, cum Regina uxore profectus est Jaën. *post vastatos Maurorum agros,* Ac primum vastavit hortos vineasque & messem totam, nec quidquam quod reperit dimisit integrum: deinde progressus est Alcalam Abenzaidæ *b*, & similiter egit, multos Mauros abducens in servitutem. b Postea transiit Illóram *c*, intravitque suburbium & expilavit; oppidum vero incendit, occisis captivatisque Mauris toto illo districtu. c Fuit autem præda copiosa quam inde avexerunt, tam in gemmis lapidibusque pretiosis, quam suppellectile ac vestimentis, copiaque magna pecorum ac jumentorum: erat enim oppidum dives valde. Inde nobilis iste Rex ad campos Granatenses populabundus excurrit, idemque fecit in montanis locis, donec veniret usque Granatam: circa quam mansit diebus aliquot, destruens ac vastans omnia quæ Maurorum erant, absque eo quod hi auderent contra eum procedere. F Videns ergo frustra se ibi hæsurum, recessit Martos: ubi ad eum Murcia venit Magister D. Pelagius Corréa, Regique narravit quam prospere ibi egisset D. Alfonsus filius ejus, victoria relata de resistentibus Mauris, quod Regi lætitiam non parvam attulit. Tum illius consilium exquisivit, interrogans, quid ei de Jaën civitate obsidenda videretur: qui respondit optimum id factu esse; idemque sensus fuit omnium aliorum Procerum. Convenerunt ergo Magnates hominesque opulenti & cuncta sodalitia militaria, & statuerunt qua ratione alii hoc, alii alio tempore adessent, ad obsidionem per vices continuandam, *Giennium obsidet.* donec urbs traderetur. Et hoc ita quidem cœptum est; sed cum vidisset Rex, post dies aliquot ibi consumptos, non procedi quemadmodum constituerat & volebat; ipsemet eodem accessit, mansitque, licet incommodissimo tempore, frigido utique & pluvio, quia media hiems tunc agebatur: unde fiebat ut tam homines quam jumenta plurimum damni paterentur, nec tamen ab obsidione recessum est.

A

75 Videns ergo Rex Argonæ, qui idem & Granatæ, Ferdinandum tam pertinaciter inhærere propoſito, neque receſſurum niſi capta urbe; quæ longa fame preſſa, non videbatur diu poſſe reſiſtere, fatigatis extenuatiſque propugnatoribus; ſe vero non ſufficere ad auxilium obſeſſis ferendum *d*, omni ex parte ſic clauſis, ut nec egredi quiſquam nec ingredi ad eos poſſet; ſtatuit ad Regem ſupplex accedere, ſeque ac ſua omnia ejus fidei tradere, confidendo in ejus magna bonitate, quod clementer habiturus eum eſſet. Hoc ſuum conſilium cum Mauris propoſuiſſet Rex barbarus, quo nullum ei occurrebat ſalubrius, ad conſulendum ipſis ſuoque honori ac regno; perrexit ad Regem Ferdinandum, ſeque ſubditum ejus profeſſus, cum oſculo manuum tradidit ſe in illius poteſtatem, ſimulque obſeſſam urbem in pignus perpetuæ fidelitatis. Excepit eum ſic humiliatum Rex humaniſſimus, cum ea clementia qua tales ſolebat; pactuſque cum ipſo eſt, ut maneret in regno ac dominiis ſuis ſub tributo centum & quinquagies mille maravediſiorum annue pendendorum, & obligatione ſequendi ſuam Curiam, fidæq; ſocietatis pace & bello; ſolum urbem obſeſſam, utpote jam propemodum ſubactam, dimitteret. Quod cum utrimque placuiſſet ac firmatum eſſet, tradita eſt Ferdinando urbs Jaën *e*. Eſt autem urbs hæc perquam populoſa & ampla, multiſq; ac fortibus turribus munita, abundat vero aquis bonis intra muros, & copia rerum omnium quæ poſſent in nobili atque opulenta civitate optari: bellicoſa etiam multumque formidata erat, antequam veniret in poteſtatem Chriſtianorum; poſtquam vero his ceſſit, fuit ſemper propugnaculum confinium, quæ exhinc ſecura manſerunt, atque extra periculum habitari ab eiſdem potuerunt. Sed regrediamur ad Hiſtoriam.

Cujus defenſionem deſperans Granatæ Rex ultro ſe Ferdinando ſubjecit, relicta eidem urbe Iaënſi,

B

76 Tradita in illum modum civitate, ingreſſus eam eſt Rex cum proceſſione totius Cleri: rectaque procedens ad Mezquitam majorem, eam dedicari in eccleſiam fecit ſub invocatione S. Mariæ, Miſſam cantante D. Guiterio Epiſcopo Cordubenſi. Stabilivit etiam ibidem Cathedram *f* Epiſcopalem, attribuens ei oppida & caſtella ac fundos ſufficientes; miſitque in omnem partem, invitans ad implendam urbem, ſub pollicitatione multarum immunitatum ac privilegiorum, quæ venientibus illuc habitatum fideliter præſtitit, dividens eis civitatem & agros. Manſit autem ibidem Rex menſibus octo, pacem conſtituens, munitioneſque reſtaurans, quatenus opus erat. Poſtea convocatis in conſilium Magnatibus atque ditioribus regni Magiſtriſque Ordinum, dixit, aliquid denuo tentandum videri, quandoquidem jam pridem otiabantur. Singulis vero ſententiam dicentibus, & quibuſdam excurſionem verſus Hiſpalim ſuadentibus, aliis caſtella quædam Maurorum adhuc relicta in confiniis expugnanda; Magiſter Pelagius & varii Equites Ordinis S. Jacobi, rerum bellicarum experientiſſimi, magis probaverunt ut obſideretur ipſa Hiſpalis, qua urbe ſuperatâ prona eſſent futura omnia. Erant tamen quibus conſultius videbatur, excurſionibus iteratis prius depopulari agros circumquaque, ac tum demum defatigatos obſidere; ita minori tempore atque periculo capiendam urbem. Nihilominus Magiſter Pelagius aliique multi perſtiterunt in ſententia, aſſerentes, tempus illud quod ponendum eſſet eundo ac redeundo, & ſumptus faciendos in expugnandis minoribus locis, melius impendendos metropoli capiendæ; ita uno eodemque labore omnia ſimul abſolvi: quod conſilium etiam Regi magis placuit, & ſtabilitum fuit *g*.

quæ Chriſtianis habitandam traditur.

C

Decernitur obſidio Hiſpalenſis.

D

ANNOTATA.

a *Topographica Blavii tabula Andaluziam repræſentans, media inter Toletum & Cordubam via, ſupra Anam fluvium, exhibet oppidulum ſub titulo* Villæ-regalis: *ſed accuratior Viſcherus* Villam-majorem *nominat, & 6 milliaribus altius ad idem flumen notat* Civitatem-regalem, *quam potius hic intelligi credimus.*

b *Hanc exiſtimo eſſe illud oppidum, quod in Tabulis dicitur* Alcala Regalis, *& Giennio abeſt 8 milliaribus.*

c Illora, *licet non exprimatur in iiſdem Tabulis, tamen uſque hodie nomen ſuum retinet, leucis ferme 5 diſtans ab Urbe Granatenſi, ſicut diſco ex litteris noſtri P. Ioannis Gamiz.*

d *Addit Mariana,* Regem Oyſemelium, factione inter ſuos tumultuante, de vita deque imperio periclitantem, præſidium quæſiviſſe à Chriſtianis.

e *Zurita lib. 3 cap. 42 nos docet urbem traditam fuiſſe medio menſe Aprilis 1246.*

f *Ægidius Davila tom. 1 Theatri ſui Eccleſiaſtici pag. 245, primum hujus urbis Epiſcopum facit* Dominicum, *qui tamen Beatiæ ſederit totis 59 annis, fueritque Ordinis Prædicatorum, & ſucceſſorem habuerit* Petrum, *à quo* Giennium *relata ſit Sedes anno 1249, annuente* Innocentio IV. *De* Petro *nulla occurrit dubitandi cauſa, de* Dominico *longe maxima. Hic enim (ſcilicet* Dominicus) *non potuit ante annum Chriſti 1249 fuiſſe annis 59 Epiſcopus, nequidem* Beatiæ; *debuiſſet namque anno 1190 ordinationem ſuſcepiſſe: & tamen conſtat, quod quando pugnatum ad Xerèz eſt an. 1234, Beatia adhuc habebat ſuum Mauricum Regem. Præterea* S. Dominicus, *Ordinis Patriarcha, teſte Bzovio Dominicano in Annalibus, primum ſuos alumnos cœpit mittere in Hiſpaniam anno 1219, annis quatuor poſt impetratam ſui Inſtituti approbationem. Porro cum antiquitus neque* Beatia *neque* Giennium *fuerint urbes Epiſcopales, facile crediderim facultatem novi Epiſcopatus inſtituendi in urbe Giennenſi, cui etiam Beatia ſubeſſet, primum expeditam fuiſſe anno 1249 (neque enim iſtiuſmodi negotia ſolent tam cito Romæ confici) adeoque* Petrum *primum fuiſſe urbis utriuſque Epiſcopum; idque tenendum eſſe, donec pro* Dominico, *ſaltem ad paucos annos Cathedram tenente, certius nanciſcar teſtimonium.*

E

Giennenſis Epiſcopus primus, an Dominicus?

g *Hic addiderim, eodem quo hæc agebantur tempore, Regem quoque Aragoniæ feliciſſimos habuiſſe progreſſus in Regno Valentino contra Barbaros: quos ne impedirent veteres prætenſiones Caſtellani in Navarram, & novarum ſimultatum quotidianæ occaſiones; proviſum eſt, contrahenda denuo inter ipſos Reges affinitate; dum* Alfonſus *Sancti primogenitus,* Violantem *Iacobi æque primogenitam, ex Violante Andreæ Hungariæ Regis filia anno 1234 ducta natam, uxorem duxit Valliſoleti menſe Novembri, ut ait Zuniga: qui deinde explicat, quomodo novæ utrimque ſimultates ex ipſis victoriis ortæ inter Socerum Regem & Infantem generum, compoſitæ fuerint an. 1248 menſe Aprilis, definitis Murcienſis ac Valentini regni limitibus, quoad loca adhuc acquirenda.*

F

Inter Caſtellanum & Aragonem contracta affinitas, pacis vinculum.

PARERGON IV.

De ſitu & munitionibus urbis Hiſpalenſis tempore obſidionis mox narrandæ.

P*Rius quam porro pergam Latine reddere textum* Chronicæ Ferdinandææ, *expediet, ad eum clarius & facilius intelligendum, præ oculis ponere ſitum ſtatumque urbis, qualis erat cum eam obſedit* Rex ſanctus, *præeunte & prælucente accuratiſſi-* 77

Deſcribitur urbs ampliſſima

A *mo Hispalensis historia & antiquitatum urbis scriptore* Alfonso Morgado, *annis abhinc ferme centum impresso Hispali. Hic cum lib. 1 cap. 14 dixisset, quod* Mauri Hispalenses, progeniti à primis ex Africa transgressis Hispaniarum domitoribus Arabibus, eo tempore Rege destituti, numquam se voluerunt subjicere Maurorum Granatensium Regi, utpote ignobiliorum & ex Palæstina post ipsos advectorum, quamvis diu eos multumque solicitasset; sed unius inter suos præcipui, Axatàf dicti, consilio fere & auctoritate regebantur; *hæc, inquam cum dixisset* Morgadus; *quam fuerit urbs armis annonaque & omnis generis apparatu ad vitam bellumque ducendum instructa, colligi jubet ex diuturnitate obsidionis toleratæ.* Sed & hæc, *inquit*, brevis temporis fuit, respectu ingentium hujus urbis virium. Etenim ambitu præcipui sui muri complexa spatium non minus quam octies mille septingentarum ac quinquaginta virgarum, plena erat populo bellicoso ac fere innumerabili. Muri alti ac firmi, absque rima aut ruptura ulla; utpote numquam bello pulsati, instruct que turribus per circuitum centum sexaginta sex & pluribus. Præcingebat eamdem antemurale, quale B cuicumque magnæ civitati vel solum sufficere ad munitionem posset, cum fossa bene profunda ac larga. Portæ ejus principales duodecim (ut de posticis duobus taceam. Alcazarii & Atarazanarum dictis) cum procurrentibus oblique propugnaculis, erant densatæ clavis & ferreis laminis obductæ, supra durissima boum tergora, craticulis chalybeis substrata.

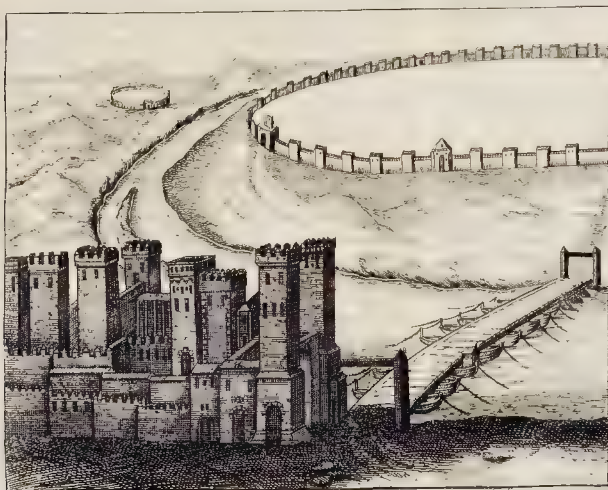
cincta turribus 166,

78 Quia tamen ex latere uno, atque adeo dimidia sui parte, sex portas habente, securam magis urbem faciebat fluvius Bætis, ad cujus sinistram ripam versus Occidentem jacet; ideo ex altero latere sublimiores firmioresque muros turresque cum antemuralibus fecerant de industria, fossam etiam latiorem profundioremque, sicut hodie videntur. Sed nihil æque magnam D Mauris fiduciam dabat, ut sese inexpugnabiles crederent, quam commoditas subsidii tam hominum quam alimentorum, inferendorum ex famoso illo & fertilissimo Herculis horto (Axaráfam ipsi appellabant) qui ex adverso urbis trans flumen incipiens, decem leucas in longitudinem & quinque in latitudinem extenditur, triginta autem leucas suo ambitu complectitur, usque ad oliveta Nieblensia pertingens: in quo centum millia prædiorum, præter arces vicosque, numerabantur; habebatque in fronte Castellum Trianæ nuncupatum, quod ex una parte, qua Hispalim respicit, flumen alluit; ex altera, muri cingunt, instructi turribus altis ac firmis, quales nunc quoque conspiciuntur. Hinc porro vix dimidia leucæ horariæ parte distabat perquam munita civitas Haznalpharáche, quæ omnes totius Axaráphæ Mauros tuebatur, posita supra jugum montis, ad dexteram Bætis infra Trianam, turrita etiam ipsa: quæque una cum castro Trianæ clavis erat regionis istius. Castro autem, præter turres, prætensa ex hac parte erat fossa grandis, quæ E nomen usque nunc retinet foveæ Trianensis; per quam derivabatur fluminis ipsius brachium, Castello ac turribus eius circumductum. Ut autem facilior esset inter urbem castellumque istud communicatio, ligneum supra naves grandes ac robustas pontem straverant Mauri, quem ferreis catenis ipsi castello adstrinxerant. Ut vero naves cis pontem stantes, & occupantes grande illud quod ante urbem protenditur fluminis spatium, ab omni incursu securiores consisterent, ad Turrim auream affixa erat ingens catena ferrea, quam quoties visum fuerat tendere poterant trans ipsum flumen, affigendam cuidam firmissimo muro, hodiedum manenti in platea quadam Trianensi, ab inde nomen Parietinæ habenti.

paratum habens ex Axarafa subsidium

per castellum Trianæ,

& pontem,

79 *Hæc* Morgadus, *tam clare omnia, ut præter ichnographiam urbis atque suburbiorum, oculis ipsis subjiciendam, desiderari amplius nihil posit: hunc autem defectum curioso lectori supplere quadamtenus poterit triplex iconismus urbis Hispalensis, secundum varium ejus aspectum insertus* Theatro civitatum orbis, *per* Georgium Braun *sociosque & successores, sex libris vulgato Coloniæ, ab anno* MDXXIII *usque ad* MDCXVII, *scilicet lib. 1 tab. 2, lib. 4 tab. 2, & lib. 5 tab. 7: itemque in multo auctiori meliusque ordinato Theatro, ante non multos annos*

Ejusdem icon in theatre urbium

A *edito Amſtelodami apud Ianſſonium. Hic ſiquidem redemptis Colonienſibus laminis, ante centum annos ſculptis, tamquam novis eſt uſus, nulla adhibita diſtinctione ab iis quas novas addidit; quod tamen monendus hic Lector videtur, ne titulo libri deceptus, ex laminis prædictis judicium formet de præſenti tempore quo urbes multæ, atque imprimis Hiſpalis, plurimis ædificiis magnificentiſſimis publice privatimque auctæ, aliam prorſus faciem induerunt, etiam extra mœnia. Porro prædictarum Tabularum ſecunda inſtituto huic accommodatior eſt, quia ad planum aptatur, cum enumeratione ac deſignatione ſingularum portarum, præcipuorum templorum, fororum, atque ſuburbiorum. Intereſt tamen inter hic deſcriptam antiquam, & ibi notatam deſignationem recentiorem, quod ibi nulla appareant indicia antemuralium, & quod ſuburbium Trianæ, ex quo conſpiciendus urbis ſitus datur, repræſentetur abſque exterioribus ab averſa parte mœnibus, turribus ac foſſa, fortaſſe ſolo jam æquatis; ſolum ex parte Meridionali videtur apparere pars aliqua veteris illius muri, cui prædicta Catena ex Turri aureâ trans flumen ducta, affigebatur: ex parte vero Boreali conſpiciuntur, ad caput pontis Trianenſis, formidabiles carceres ſacræ Inquiſitionis; in modum caſtelli octonis turribus ſepti. Pons ipſe navigiis* B *innititur minime magnis, nec ullatenus comparabilis ei eſt, quem noſtro Scaldi inſtratum ſæpe vidimus Antverpiæ, cum id belli neceſſitas poſtulabat. Quin etiam pro ripa, uſque in fluminis alveum manu aggeſta, murataque & ſilicibus eleganter ſtrata (ut apud nos eſt) aliud non videas quam informem arenariam, nulliſque præſidiis ad commodam navium exonerationem inſtructam, quamvis etiam maximæ dicantur flumen huc uſque ſubire. Hæc omnia poteris utcumque concipere ex ſuprapoſito ſchematiſmo, in quo ſpectanda exhibetur pars utrimque extrema civitatis, cum ponte trans Bætim ſtrato, uti nunc eſt; & catena trans eumdem tenſa, uti olim fuiſſe concipio ſuper defixos in alveo palos, tanto ponderi ſuſtinendo idoneos.*

non valde ab antiquo diſcrepans,

atque etiam ex parte hic poſita.

80 *Ultra prædictum Trianenſe caſtellum, videre eſt longam ſecundū fluminis flexum plateam utrimq; habitatam, uſque ad monaſterium de las Cuevas ſeu Cavearum, Patribus Carthuſianis attributum, quod originem ſuam primùm ſumpſit circa finem ſecul. XIV. Porro pergendo, ſecundum fluminis ejuſdem flexum, eadem tabula oſtendit Amphitheatri ampliſſimi rudera, cum monaſterio S. Iſidori, lociſque nomen à Sanctis Brigitta & Pontio ſortitis; additurque epigraphe* Sevilla la Vieja, *id eſt* Hiſpalis vetus. *Hinc aliquando mihi viſum eſt veroſimile, quod Mauri, qui vix ullam Hiſpaniæ civitatem aut ne vix quidem ullam dimiſerunt, quam non aut aboleverint penitus, aut alio tranſtulerint; eam quæ ſub Romanis Gothiſque fuerat Hiſpalim, à dextero Bætis fluminis latere ad ſiniſtrum* C *tranſportarint. Verum eruditi omnes Hiſpani appellationem iſtam* Seviliæ Veteris *rident, ut inſulſum rudis vulgi commentum; certiſque argumentis docent veteris* Italicæ, *non* Hiſpalis, *reliquias eſſe ampliſſimorum, quæ iſtic adhuc reperiuntur, ruderum veſtigia. Nam & frequentes iſtic effodiuntur nummi,* Italicæ *nomen inſcriptum habentes in averſa facie; & quem vulgus vocat* Santiponce, *videtur eſſe* S. Gerontius, Italicæ in Hiſpania Epiſcopus & Martyr, XXV *Auguſti inſcriptus Romano Martyrologio. Itinerarium autem Antonini Imperatoris,* Ab Hiſpali Italicam P. M. VI *conſtituit, idque trans flumen Occidentem verſus. Eſt autem ibidem adhuc locus,* Talca *dictus, in partitione territorii Hiſpalenſis à ſancto Rege decreta, qui propius nomen veteris* Italicæ *repræſentat. Ceterum ipſa Hiſpalis proprium ex re nomen habuerit; ſi (quemadmodum docuit Ortelium noſtrum Arias Montanus)* Phœnicium *illud eſt,* ex Spila vel Spala deflexum, quod planiciem ſive virentem regionem ſignificat, *qualis eſt omnis ea, quæ urbi ad meridiem poſita, vulgato nomine* Tablada *dicitur,* nomen, *inquit Morgadus* ab eo habens, quod ſit campus *planus ac ſpatioſus (Latine* Tabulatam *poſſemus dicere)* quo loco, *inquit Braunius, in Theatro urbium præcitato,* plurima antiquitatis monumenta eruuntur, veluti tymbi, lapideæ ac vitreæ lampades, urnæ, numiſmata, & alia id genus, ex quibus Romanorum ſepulturam hic quondam fuiſſe intelligi poteſt. D

Quæ trans flumen vulgo Vetus Hiſpalis dicitur

potius Italica vetus diceretur.

Unde nomen.

CAPUT XIII.

Progreſſus Hiſpalim Rex oppida quædam per iter capit: ejus claſſis Mauricam vincit.

Rebus apud Jaën compoſitis, uti dictum eſt, obſidioneque Hiſpalenſi decreta, Ferdinandus pro ſe reliquit Ordonium Ordoñez urbis Præfectum, qui reliquam domorum agrorumque partitionem proſequeretur, ſecundum mandata ſibi facta; & ipſe Cordubam rediit, atque poſt paucos dies egreſſus tetendit Carmonam, quotquot extra portas reperit Mauros mactans aut capiens. a Eorum, qui hac vice comitabantur Regem, præcipui erant hi: Alfonſus frater Regis, filius D. Henricus, Magiſtri Ordinum S. Jacobi & Calatravæ, Didacus Sanchez & D. Ferdinandus Xuarez. E Comitabatur eumdem equitatus Cordubenſis, perquam bene exercitatus; & Rex Granatenſis, jam Regis vaſſallus, cum equitibus quingentis, apud Carmonam eumdem aſſecutus. Deſolatione autem circa Carmonam quanta potuit facta, Rex cum exercitu abiit Alcalàm Guadayræ *b*. Mauri vero qui Alcalæ erant, intelligentes Granatenſem Regem eſſe in comitatu, b egreſſi ex oppido ipſum ei tradiderunt: qui continuo illud conſignavit Ferdinando in manus. Hic vero Alcalæ ſubſiſtens, fratrem ſuum Alfonſum cum Magiſtro Pelagio juſſit incurrere in Axarápham Hiſpalenſem; Regem vero Granatenſem, cum Magiſtro Calatravæ ac filio ſuo Henrico, immiſit contra Xerèz *c*. 81

Poſt vaſtatos agros Carmonenſes,

occupatamque Alcalàm Guadayra,

82 Ibidem Alcalæ exiſtenti Regi locumque c munienti, nuntiatur obiiſſe ejus matrem D. Reginam *d* Berengariam: nec dici poteſt quantum ex illa morte ſenſum doloris hauſerit atque monſtrarit. d Succurrit tamen ei, ne triſtitiæ ſuccumberet, innatum animi robur, invictaque conſtantia ad quoſvis caſus perferendos. F Neque vero præter rationem erat, quod talem jacturam dolenter ſe ferre Rex tantus monſtraret. Perdebat enim matrem, cui parem generoſitate atque virtute Rex nullus habuit: quæ utrique regno, Legionenſi atque Caſtellano, imo Hiſpaniæ univerſæ, ſpeculum omnis probitatis fuerat; cujus unius conſilio, non unum tantum ſed plura regna gubernabantur; quæque omnes ætatis ſuæ Reginas meritis exuperavit. Deplorata autem mors ejus fuit per omnes civitates, oppida, villas Caſtellæ ac Legionis, à magnis æque ac parvis; ſed præcipue à nobilibus egentioribus, erga quos beneficentiſſima erat; perfecta & conſummata in virtute, Dei rerumque divinarum amans, virtutis exemplum: quam bonorum omnium remunerator, ut veram famulam & amicam dilectam, faciat cum Sanctis ſuis regnum æternum hereditare. Amen.

nuntiatur Regi mors ſuæ matris.

83 Meminit Hiſtoria noſtra ſuperius, quomodo Rex Ferdinandus, Alcalà Guadayræ potitus, fratrem ſuum in fines Hiſpalenſes, Regem vero Granatenſem juſſit in Xeritanos excurrere; nunc refert, quomodo iiſdem à demandata ſibi expeditione regreſſis, Ferdinandus ratam ac gratam habens operam ſibi à Rege Granatenſi navatam,

Qui dimiſſo ad ſua Rege Granatenſi,

eum-

A eumdem in regnum suum remiserit, ab ulteriori servitio absolutum. Hic magnas ei gratias agens, lætus atque hilaris ad propria rediit; ipse autem Ferdinandus Cordubam ivit, propositum habens in Castellam regredi. Sed suorum consilio desuper audito mutavit mentem: considerabat enim rebus suis perquam noxium tali tempore fore regressum in Castellam, ubi inventurus esset multa, quæ ut remedio sic etiam mora longiori egebant; interim vero messem facturos Mauros viresque sumpturos, quos postea difficilius multo frangeret, atque ad eam in qua nunc erant imbecillitatem reduceret. Hoc ergo consilio approbato, Corduba discedens versus Jaën redivit; ibique intendentem bello contra Mauros prosequendo convenit Burgensis quidam civis valde opulentus, nomine Raymondus Bonifacius: cujus adventus Regi gratissimus fuit, quia erat vir instruendæ regendæque classi navali idoneus, & ipse decreverat fabricandam unam, qua uteretur in mari ad subjiciendam sibi facilius Hispalim. Quare post longos cum illo sermones, remittens eum, in mandatis dedit, ut quam

Jussaque parari classe,

B maximam posset classem *e* compararet navium
e & triremium, cum eaque veniret versus Hispalim.

84 Raymundo cum talibus mandatis dimisso, regressus est Cordubam Ferdinandus: ibi enim condixerat Proceribus atque Magistris Ordinum ac populorum Deputatis: mox autem atque exercitus convocatus adfuit, procedere versus Carmonam jussit, ipsemet continuo subsecuturus. Præcessit ergo ille, & Rex quinto post die assecutus eum est: quo præsente, statim cœperunt vastari suburbana omnia, horti, vineæ, fruges; crescente continuo numero Christianorum, per eos qui ex regno Le-
f gionensi, Coriâ item, Granata, *f* Motanches, Medellino, Caceres, aliisque ex locis affluebant. Quod videntes Mauri Carmonenses, ratique se obsidendos, petierunt inducias mensium sex, quibus manerent quieti à bello sub certo tributo, interim vero tractaretur de oppido Regi tradendo. Placuit Regi propositio talis, libenterque eis postulata concessit: quippe cui minime in animo esset, obsidioni
g isti se suasque vires impendere *g*. Similiter etiam Mauri illi, qui Constantinam, quique Reynam incolebant, accesserunt ad Ferdinandum, postulantes conditiones, sub quibus oppida sua traderent
C ei; quas continuo eis definivit, & Constantinam Cordubæ, Reynam Ordini S. Jacobi concessit, manentibus ibidem Mauris, quia sic convenerat. Tum Priori S. Joannis, qui postea Commendator fuit, mandavit Rex, ut cum numero congruo
h militum peteret *h* Loram: cujus incolæ diffidentes sibi, mox pacti deditionem, locum Priori pro Rege tenendum tradiderunt; hic vero illum cum districtu suo donavit Ordini Hospitalariorum S. Joannis. Deinde Carmona discedens, transivit vado flumen Guadalquivir dictum, non sine magno suo suorumque periculo, propter spatiosas salebras ibi occurrentes, quibus operiendis superandisque contextæ fuerunt plurimæ crates ex ramis arborum, per quas solo stratas utcumque transgredi multum laborantibus contigit.

Carmonam deditione capit,

deinde Loram;

85 Transito autem flumine, itum est Cantilianam, quæ Maurorum erat; & hanc vi obtinuerunt Christiani, occisis captisque quotquot intus erant, numero septingentis. Tum porro processum Guillenam, Mauris quidem refertissimam, sed excidio Cantilianæ facto sic territis, ut elegerint pacifici quietam in loco commorationem, salvis rebus ac fortunis suis, seque Regi sic sub-

Cantilianam,

D dere: qui eis in fidem receptis, perrexit Gere-
i nam *i*, ubi Mauri sese ad strenuam defensionem paraverunt. Hoc cognito crates ac vineas Rex fieri jussit, & resistentes validissime oppugnari. Qui ad angustias magnas redacti, pacifici quidem voluerunt; sed audire eos Rex noluisset, omnes perditos volens, nisi Magnates sui ei suasissent, ne istic se pateretur occupari. Quare indulsit iis ut liberi egredi è loco possent, nihil secum auferentes; ipse vero Guillenam rediit, ubi gravi pressus infirmitate, ne cursus victoriæ sisteretur, exercitum misit versus *k* Alcalàm del Rio, obsiderique eam jussit, & oppugnari usque dum caperetur. Hoc dum machinis adhibitis conantur exequi duces militesque, convaluit Rex; illucque profectus, præsentia sua accendit oppugnationem: exiguo tamen cum successu, quia balistæ murales tertia quartaque vice rumpebantur. Erat autem intra oppidum Axatàf Maurus, qui cum equitibus trecentis frequentes ac damnosas Christianis faciebat eruptiones. Ideo mandavit Rex omnes hortos, vineas, segetemque succidi: E
quo viso Maurus, non ausus ibi diutius subsistere, egressus inde sese Hispalim recepit; ceteri vero, quibus potuerunt conditionibus, fecerunt Regi deditionem.

k *Alcalàm del Rio.*

86 Oppido huic muniendo dum intendit Ferdinandus, nuntiatum ei est Raymundum Bonifacium venire quidem cum classe, ab epibatis, militibus, annona, & omni apparatu bellico optime instructa; in magno tamen periculo positum esse, propter ingentem vim copiarum Mauricarum ex Tanger, Zeuta, atque ipsa Hispali terra marique venientium in occursum, proinde opus esse auxilio festinato. Ad hujusmodi nuntium exhilaratus Rex, ne quid damni classis pateretur ex mora, misit continuo Rodericum Flores, Alfonsum Teliez, & Ferdinandum Dianiez, cum sufficienti equitatu ac peditatu. Hi cum venissent eo ubi in anchoris stabat *l* classis, nullos conspexe- l
runt Mauros; nec adventuros rati, redierunt Alcalàm, ubi Regem dimiserant. Verum vix abierant, quando advenerunt Mauri, cœperuntque acriter oppugnare naves Christianorum. Qui viso discrimine, nequaquam dimiserunt animos: sed generosissime præliantes, Deoque cujus causa agebatur fidentes, adjuvante eos benedicta Virgine F
Maria suique Regis Ferdinandi fortuna, adeo strenue rem egerunt contra fidei inimicos, ut turbatis eorum ordinibus triremes tres ceperint, unam combusserint, tres mari merserint, ceteras in fugam egerint, quæ usque triginta advenerant, cum Raymundus solum tredecim numeraret. * Ita in aquis res acta: terra autem magna quoque vis Maurorum egressa erat, tam Hispali quam ex aliis partibus; quando ex castris regiis processit Eques D. Rodericus Alvarez: qui intelligens Mauros eo tendere, ut classem aditu prohiberent; quam potuit celerrime cucurrit in auxilium Christianorum, inciditque in cohortem Maurorum, cum quibus confligens dispulit in fugam, & magnam in eos stragem exercuit.

Ejusdem classis pro obsidione Hispalensi

Maurorum classem profligat.

ANNOTATA.

a Carmona, *etiam Ptolomæo ac Straboni nota, urbs olim ampla, etiam hodie ad quinque millia focorum numerat, distat Hispali ad Ortum leucis sex, uti ait Morgadus cap. 15 ex quo plurimam huic & sequentibus capitibus lucem adferemus, utpote qui hanc ipsam Chronicam præ oculis habuerit, & accurate expenderit.*

 b Al-

A b Alcalà *hac duobus ſolum milliariis diſtat Hiſpali, unde intelligas fere quo loco caſtra fixerit Sanctus, aliquo ſcilicet inter hanc & illam medio.*

c *Hac eſt* Xerèz de la Frontéra, *ſeu* Limitanea, *verſus Mare, cujus ſupra jacta mentio, & unde una ex primariis urbis portis, ea ſcilicet quæ ducit ad mare, nomen tenet.*

Mors R. Berengariæ,

d *Annus agebatur 1246, quare cum (ſicuti dictum eſt) nata fuerit* Berengaria *an. 1171, oportet ipſam ætatis ſuæ annum 75 exceſſiſſe cum obiit, die (ut alicubi legiſſe ſcio)* 8 *Novembris. Moriens humiliter & in plano ſepeliri voluit, in regio Huelgarum monaſterio Burgis: ſed cognominis ei ex ſancto filio neptis, anno 1251 honorificentius transferendam curavit; & ne ſoli præſenti ſeculo pompa illa ſerviret, ab* Innocentio Papa IV *obtinuit Indulgentias omnibus, ipſo die ac decem poſt ſecuturis pro anima ibidem oraturis: de quibus Indulgentiis vide Odericum Raynaldum in Annalibus num. 27 anni jam notati 1251.*

tranſlatio corporis.

e *Incolæ* S. Vincentii de Barquéra, *iſtam claſſem apud ſe fabricatam fuiſſe gloriantur, apud Zunigam ad an. 1247 num 1.*

f Motanches, *quamvis non exprimatur in tabulis, urbem tamen inſignem fuiſſe oportet, quæ tam*

B *expreſſe hic nominatur.* Cacéres *media fere eſt inter Coriam & Emeritam, aliquanto longius diſtans Metellino.*

g *Sed neque conſultum erat urbem hoſtilem tam potentem, qualis erat Carmona, habere à tergo.* Conſtantina *autem &* Reyna, *Caſtella finibus propiores cis Batim, etſi longius ab Hiſpali poſita (præſertim* Reyna, *quatridui itinere diſſita) incommodare tamen vehementer poterant commeatibus, ad caſtra vel Murciam deducendis.*

h Lora, *media fere via inter Cordubam & Hiſpalim, ad dexteram Batis ripam.*

i Cantiliana, Guillena, Gerena, *uno fere tractu ab Ortu in Occaſum tendenti occurrunt, prior ab Hiſpali leucis 5, ſecunda 3, totidem quoque diſtat ultima.*

k Alcalà, del Rio *dicta, quia in dextra Batis ripa ſita, duabus leucis ſupra urbem.*

l *Quamvis* Hiſpalis *decem circiter leucarum ſpatio ab Oceano diſtet, æſtuario tamen amplo dilatata pars extrema fluminis, navibus copioſis aditum præbet, eaſque ad urbem uſque tranſmittit: itáque Claſſis Chriſtiana non niſi una alterave ab urbe leuca videtur ſtationem ſumpſiſſe.*

Batis ad Hiſpalim amplitudo.

CAPUT XIV.

C

Terreſtres aliquot victoriolæ de Mauris.

Rex trajecta parte exercitus

87 NEcdum intellexerat Ferdinandus relatam à claſſe ſua contra Mauros victoriam: quare in illius auxilium feſtinans etiam ipſe, nocte prima dormivit ad Vadum quod à Palis *a* nuncupatur, idque ad decimum quintum diem Auguſti. Altero die pervenit ad Turrim *b* appellatam à Canali; multumque exhilaratus eſt, audito pugnæ navalis ſucceſſu; juſſitq; magis ſurſum agi claſſem *c*. * Pelagius autem Corréa Magiſter Ordinis S. Jacobi, cum equitatu ſuo, tam Fratrum quam ſecularium circiter ducentorum ſeptuaginta capitum, fluvium *d* natatu tranſivit ſubtus *e* Aznalfarache. Audax profecto conſilium: ad eam enim partem poſuerat ſeſe, tranſitum exercitui prohibiturus, Abenamaſon Rex *f* Nieblæ; tota autem exinde terra erat Maurorum numero fere infinitorum, ipſumque Aznalfarache habebat equites peditesque, & ex toto diſtrictu plurimi undique accurrebant. Ita Magiſter cum Equitibus ſuis quotidie pugnare debuit, modo cum unis, modo cum aliis, nullam ei requiem permittentibus: *g* & nihilominus ſemper remanebat victor, modo confuſis ordinibus recedere eos cogens, modo grandes eorumdem ſtrages edens. Videns autem Ferdinandus Rex, quanto in diſcrimine verſaretur Magiſter; Non eſt æqua, inquit, partitio inter nos & eos qui ſunt trans flumen: hic enim ſumus ad mille equites, & illi trecentos non numerant: oportet ergo ut aliqui adhuc eis ſe jungant. Itaque mandavit Roderico Flores, Alfonſo Tellez, & Ferdinando Diañez ut & ipſi ad alteram ripam tranſirent: quod feliciter factum, magno rebus adjumento fuit, ſicut infra dicetur.

D g *eaque ripam alteram obtinente,*

88 Interim Rex ipſe, cis flumen metatus caſtra, quotidianis etiam Maurorum incurſibus fatigabatur, nec pauca recipiebat ab iis damna, tam hominum quam jumentorum; idque hi faciebant citra periculum ſuum, eo quod regio tota eſſet plana, ubi inſidias nullas timere debebant; opuſque erat Chriſtianis continuo manere in armis. Quare viſum eſt Regi transferenda eſſe caſtra in *h* Tabladam. Huc ergo cum procederet exercitus, latus ejus tegebat Eques quidam, Gomez Ruyz Manzanédo nuncupatus, cum cohorte Madritenſi: in quem incurrentes magno cum impetu Mauri, equites duos & ſex equos occiderunt. Tamen adeo generoſe repulſi ſunt à Chriſtianis, ut denique eos in fugam egerint fere Hiſpalim uſque, multis Maurorum mactatis, & equis captis; atque ita probe ſuorum cædem ultus eſt Gomeſius. Traductus autē in Tabladam exercitus, ut melius potuit caſtra munivit, pro exiguo numero quo conſtabat: necdum enim advenerant delecti à Communitatibus milites: quare ut ab incurſibus Maurorum tutiores ſe redderent Chriſtiani, circumduxerunt iiſdem caſtris profundam foſſam.

cis flumen caſtra metatus incommode h *ſtationem mutat.* E

89 Contigit porro quoſdam equites egredi ad cuſtodiam pabulatorum, poſt quos egreſſi ſunt, aliquantam moram in caſtris trahentes, Don Garcias Perez de Vargas & alius quidam Eques, videruntque obviam ſibi venire ſeptem Mauros: quibus conſpectis, dixit ille alter D. Garciæ; Domine, vertamur retro, ipſi enim ſeptem ſunt, nos autem dumtaxat duo. Cui Garcias, Non ita, inquit, mi Domine, ſed progrediamur; neque enim nos audebunt expectare. Viſa eſt alteri fiducia iſta plena dementiæ: quare adducto fræno retro egit equum, rediitque in caſtra quam occultiſſime potuit, ſeque in tentorium recepit. Erat interim in ſpeculis Rex, & quoniam regio plana erat, ipſe vero tentorium in editiori nonnihil loco habebat, vidit omnia quæ agebantur: mandavitque ut in auxilium illius, qui ſolus pergere contra ſeptem præſumebat, egrederentur aliqui. Sed Laurentius Xuarez, lateri aſſiſtens, qui viderat egredientem ex caſtris D. Garciam Perez, certoque ſciebat ipſum hunc eſſe; Nihil, inquit, eſt opus, Domine mi Rex: eques enim ille eſt Garcias Perez, nec eget auxilio contra ſeptem Mauros; qui, ſi noverint eum, cavebunt congreſſum; ſin autem, videbit Celſitudo ſua quantus ille ſit. Cum ergo Mauri appropinquarent, petiit à ſcutifero arma ſua, mandavitque à ſe ne abiret longius; caſſidem vero alliganti excidit pileolus inobſervatus, atque ita viam eſt proſecutus Garcias, pone ſubſequente ſcutifero. Mauri vero agnoverunt eum (erat enim inter ipſos famoſus ex rebus quacumque occaſione geſtis) nec præſumpſerunt eum aggredi, ſed in utrumque latus viæ partiti comminabantur. Tranſivit ergo Garcias, irretorto vultu eos intuens.

Garcias Perez ſeptem Mauris occurrens, F *ſpectante eminus Rege,* *impune eos tranſit:*

90 Tunc

A 90 Tunc illi abeuntes, subſtiterunt in loco, ubi Garciæ pileolus de ſub caſſide exciderat: quem deinde, galeam diſſolvens, ut deeſſe vidit, quæſivit ex ſcutifero ubinam is eſſet. Hoc autem reſpondente, ſe nihil de eo ſcire; intellexit Garcias excidiſſe eum ſibi: ideoque reſumens arma, relegere iter quo venerat voluit, mandans ſcutifero, ut attento oculo elapſum requireret. Graviter id ferens armiger, Eja, inquit, Domine, an tu propter pileolum vilem redire in tantum diſcrimen cupis? nec ſatis gloriæ tibi eſſe putas, quod unus non timueris ſeptem equitibus occurrere, eiſque deſpectis progredi via tua? At Garcias: Tu vero, non vides, ſine pileolo ſi ſim, ſine capite me eſſe? (erat enim calvus) & hoc dicens regreſſus eſt eo, ubi primum arma induerat. Tunc Laurentius Xuarez redeuntem videns, inquit Regi: Vide quomodo regrediatur ad Mauros, aggreſſurus ultro eos, qui ſe aggredi tranſeuntem timuerunt: nunc videbis quam fortiter in eos invecturus ſe ſit, ſi forte eum audeant præſtolari. Aſt hi redeuntem verſus ſe conſpicati, receperunt ſeſe, nec auſi ſunt hominem exſpectare. Tum iterum Laurentius: Eccum, ut

Iterumque eodem rediens ob amiſſum pileolum.

B dixeram; non audent ſeptem Mauri expectare unum Garciam Perez, quod Celſitudini tuæ ſpecimen ſit ejus famæ, qua etiam hoſtibus noti ſunt generoſiores Equites tui. Denique perveniens ad locum Garcias ubi pileolus exciderat, armigero deſilire in pedes juſſo ipſum recepit capitique impoſuit, atque ad pabulatores perrexit *i*. Reverſis autem equitibus iis, quos egreſſos diximus, ad illorum cuſtodiam, cum iiſque Garcia; quæſivit ex eo coram Rege Laurentius, ecquis fuerit Eques iſte, qui cum deſeruerat. Sed Garcias negavit ſe noviſſe hominem, neque patienter tulit ſe in faciem laudatum: idem vero poſtea ſæpe interrogatus, ſemper excuſavit ſe ſcire quis eſſet, quamvis hominem quotidie videret in caſtris; nolebat enim quidquam ejus famæ detractum, qui vulgo bonus Miles habebatur; ſed & armigero inhibuerat, ne cuiquam faceret illum notum, interpoſitis minis ſi aliter feciſſet.

in fugam agit ſolo ſui terrore.

i

91 Tranſlatis, ut dictum eſt, in Tabladam caſtris, impetum in ea Mauri fecerunt, ex ea parte quam tenebant Magiſtri Calatravæ, Alcantaræ *k*, & Alcanizii *l*, inventoſque ibidem verveces aliquot abducebant. Quod intuens Ferdinandus

k l

C Ordoniez Magiſter Calatravæ aliique Magiſtri, una cum ſuis Fratribus, celeriter inſecuti ſunt Mauros. Cum vero eos jam pene attigiſſent, inciderunt in locum ubi Mauri equites quingenti ſe collocaverant, porroque pergentes venerunt in locum alium inſidiarum, ubi equites trecenti ſubſiſtebant cum multo peditatu. Tum vero utrimque erumpentes in Chriſtianos, in medio eorum deprehenſos, cœperunt acriter ipſos hinc & inde urgere. Qui tali in diſcrimine poſitos ſe reperientes, & vel moriendum ſibi vel vincendum eſſe, Deo commendaverunt animas ſuas; tantoque cum impetu inſiluerunt in barbaros, ferientes à dextris atque ſiniſtris, ut denique in fugam utroſque compulerint, quamvis nonnumquam ſubſiſtentes ac pugnam redintegrantes. Duravit autem ab aurora uſque in horam nonam certamen iſtud, in quo multi Mauri tam equites quam pedites occubuerunt; Chriſtiani vero, obtenta victoria revertentes ad caſtra, obviam habuerunt Ferdinandum Regem, auxilio ſibi venientem, cum quo pariter regreſſi ſunt exultantes ob ſucceſſum.

Protracti ad inſidias Chriſtiani pauci

victores redeunt.

92 Talia dum agerentur ex hac fluminis parte apud Regem Ferdinandum, in altera erant Magiſter Pelagius Corréa, Rodericus Flores, Alfonſus Tellez & Ferdinandus Dianiez, ſtationem habentes ſubtus Arnalfarache: qui procedentes inde irruerunt in Gelves *m*; atque adeo ſtrenue oppugnarunt, ut vi locum ingreſſi occiderint aut ceperint Mauros omnes intus repertos, cum opulentis ſpoliis. Hinc vero perrexerunt Trianam, unde contra eos egreſſi ſunt Mauri multi, pedites equiteſque; ſed eos ſic excepere Chriſtiani, ut denique in fugam actos perſecuti ſint uſque ad portas caſtri: atque ita, cum honore & nemine ſuorum amiſſo, redierunt ad ſtationem prædictam. * Ibi cum eſſent, Mauri Arnalfarachenſes quotidie excurrebant, non ſine aliqua jactura hominum noſtrorum ac jumentorum: cui malo remedium poſituri illi, conſilio inter ſe habito, poſuerunt inſidias. Cum ergo ſolito more egreſſi eſſent Mauri, veniſſentque in præparatum ſibi locum; prius quam eum omnino tranſiſſent, detexerunt inſidias. Quod ipſis quidem nonnihil principio profuit: ſed antequam ſe recipere poſſent, adeo acriter invecti Chriſtiani ſunt, ut occiderint ceperintque plures quam trecentos, perſecutique ſint uſque in Arnalfarache, neque deinceps illi auſi ſint amplius è ſua munitione prodire. Poſt hæc intellexit Magiſter, quod Capitaneus quidam nauticus, Hiſpali miſſus, tranſiſſet Triana, venturuſque eſſet in Arnalfarache ad ſubſidium ſuorum ibidem exiſtentium, itaque tetendit ei inſidias: quas quidem evaſit Maurus exerrans à via, aſſecuti tamen eum Chriſtiani ſunt; & occiſis novem è comitatu, ipſummet dejecerunt de equo; parumque abfuit quin caperetur, niſi maximo numero erumpentes præſidiarii, periculo eum ſubtraxiſſent, quamvis non ſine jactura ſuorum.

D

m *aliiq; ſimiliter.*

E *Minuta aliquot victoria.*

ANNOTATA.

a Vadum hoc, *inquit Morgadus*, eſt ſupra Alcalàm duabus leucis, ſed, propter commoditatem tranſitus, utendum hoc circuitu fuit: *vulgo eſt* Vado de las Eſtacas. *Cur autem omiſſa commoditate, quam ad obſidionem formandam ex eadem parte fluminis prabere videbantur, jam occupata oppida,* Cantiliana, Guillena *&* Gerena, *maluit* Rex *iterum trajicere flumen, paulo ante tanto labore tranſitum? Cauſam addit Morgadus,* quia, ut ex illa parte occurreret claſſi, tranſeunda fuiſſet tota Axarapha, Mauris confertiſſima.

Vadum in Bæti quæſitum.

F

b *Vulgo* Torre del Caño, quæ, *ut ait idem Morgadus* hodieque permanet, ſed modo nominatur Turris-pabulatorum, juncta magno Canali, qui tunc temporis Turri iſti nomen dabat, diſtans à ſiniſtra Bætis ripâ quarta circiter leucæ parte, ab urbe autem leucis duabus, & ſex à vado prænominato de las Eſtacas. Caños *autem Hiſpani vocant, non ſolum* Aquæductus (*qualis eſt ille Hiſpalenſibus notiſſimus, & Romanæ magnificentiæ æmulum opus, aquam Carmona deducens*) *ſed etiam minorum fluminum majoribus ſe immergentium oſtia: Turris vero iſta erat ad oſtium Guadayræ, in Bætim ſe exonerantis.*

Turris-Canalis.

c Confuſa hæc narratio eſt, *inquit Morgadus*; dum dicitur quod venit Rex à Turri-Canalis ad locum ubi ſtabat claſſis, eamque juſſit ſurſum duci: ex eo tamen quod mox dicitur Pelagius tranſiſſe fluvium infra Aznalpharache, colligimus caſtrorum locum fuiſſe media circiter leuca infra Hiſpalim. Ibi ergo ſteterit claſſis, ubi circa annum MDLX eruta fuit anchora antiquiſſima, & formæ prorſus differentis ab hodierno uſu, quæ potuit à tempore hujus obſidionis ibi jacuiſſe.

Caſtrorum regiorum locus.

d *Ita corrigo quod impreſſum erat*, à vado; *& lego*, à nado.

A *Vado, an natatu transitus Bætis?*

à nado. *Vadum enim nullum concipi potest in flumine tam profundo, ut maximas etiam naves Hispalim usque transmittat: natatu autem transiri fluvios quamvis rapidissimos posse, non solum nos docuerunt Tartari ad Viennam, sed etiam sæpius videt Hispalis, quando intumescens Bætis, obtecturus videtur majorem minoremque insulam, ubi armenta solent pascere; tunc enim hæc cum suis custodibus natatu transeunt in continentem: seu custodes non aliter fere quam in equis, uti hic Corréa sociique fecerunt.*

Cassetum vetus ubi:

e *In tertia Hispalensis civitatis tabula, notantur velut rudera magni oppidi atque turriti, uno quadrante ab urbe, cum titulo* S.Ioannis del Foratche: *quia scilicet* Equitibus S.Ioannis *locum sanctus Rex ac filius ejus dederunt: opinio autem communior inter eruditos est, eo loci stetisse veteu* Osset, *Plinio nominatum, (cujus nomen Mauri mutarint) & priscæ ibi Christianitatis reliquiam adhuc manere in templo parochiali, fontem scilicet baptismalem, longe antiquissimum.*

f Niebla, *oppidum nunc, tunc ampla satis urbs, trans Rivum-tinctum sive Azecham, Hispali fere ad Occasum sita, intervallo circiter 10 leucarum.*

g *Iterum hic erratum videtur à librario, scribente*

B Embarcándolos; *est enim* embarcàr *navigio imponere; neque satis commode id explicat Morgadus de fuga Maurorum ad naves suas, vel de captivorum transmissione ad castra Regia: quare credo scribendum fuisse* Embarazándolos, *id est* impediendo confundendo illos; *vel* Embargándolos, *quod idem est.*

Tablada campus Hispali suburbanus.

h Tablada, *inquit Morgadus*, ab ipsis Hispalensibus muris patens versus meridiem; atque adeo locus in quem translata castra dicit Chronica, magis ex fronte respiciebat civitatem, paulo amplius quam media leuca ab eadem distans, trans pontem Guadayræ, mediam Tabladam percurrentis, donec se in Bætim immergat. *Tam igitur commode illuc subvehi omnia poterant, quam ad ipsam Bætis ripam, meliusque muniri castra quam in uliginoso fundo, qualem ad Bætim longo tractu esse scribit Morgadus. Zuniga num.7 addit, ibi hodie visi Eremitorium S.Mariæ de Valme, atque ex traditione haberi, quod ipso loco steterit sancti Regis tentorium.*

Garcia Perez audax facinus propter pileolum

i *Zuniga, in Appendice ad Annales, pro an.* 1247 *num. 8, fatetur, non deesse, qui putent totam hanc narrationem esse apocrypham: neque ipse pro ea fide-jubere audet: ad ejus tamen qualemcumque confirmationem ex Argote de Molina, in 3 parte Nobiliarii Andaluzæ, ipsam refert rhythmo vulgari expressam: qui cujus ætatis sit nescitur, scitur autem etiam typis vulgatus fuisse ante annos ducentos.*

C *Non video tamen quomodo res plane fabulosa irrepere in Chronicam hanc potuerit, nisi hæc successu temporum transcripta ex originali fuerit & transcribendo interpolata, quod probari deberet, non simpliciter præsumi; maxime cum tota eadem res legatur in Historia generali, quæ sane haud parvæ auctoritatis est. Accedit quod liber, inscriptus Lucanor, à Sancti Regis pronepote D.Ioanne Emmanuelis compositus, de eodem Garcia Perez dicat, quod una cum duobus Equitibus præsumpserit procurrere in unam Hispalensium portarum, eique hastam impingere, unde secutus sit cruentissimus conflictus cum Mauris, ad ultionem tanti contemptus egressis: qui conflictus tamen hic præteritur, sicut & alia haud dubie multa, diuturnæ obsidionis tempore gesta. Denique singulares honores, Garciæ collati longe supra ordinis sui gradum, singularia ejus facinora fuisse demonstrant: nam supra portam Xeresiam antiquitus legebatur hæc stropha;*

veteri rythmo inscriptione & sculptura confirmatum.

Hercules me edificó, Vn Rey Godo me perdió,
Julio Cesar me cercó ; Vn Rey Santo me ganó,
De muros y torres altas: ; Con Garci perez de Vargas

ubi recuperatio urbis æqualiter tribuitur Sancto Regi & Garciæ, aut saltem hic illi præcipuam operam navasse indicatur. Quod autem ad præmemoratam heroicam actionem propius pertinet, est, quod, cum jubente Philippo II

D *innovanda esset Capella Regia, atque ex ejus mandato auferendæ ab ea imagines omnes, nisi quæ repræsentarent Angelos, Sanctos, Reges, aut Virtutes; per inadvertentiam ejus qui præerat operi, integræ manserint duæ, clavicularibus lapidibus arcuum fornicem continentium insculptæ, quarum una pileolum manu, altera fustem tenebat; unde intellectæ sunt* Garciam *& fratrem ejus cognomento* Maxucam *repræsentare: de quibus interrogatus postea Rex quid fieri vellet, retineri omnino eas jussit; judicans non sine altiori providentia accidisse, ut, contra quam mandaverat, duæ illæ imagines intactæ remanerent. Ego, quod accepi, simpliciter retuli: alii, quod voluerint, judicent.*

k Alcantaræ Magister VI D.Petrus Yañez, *ab anno* 1234 *usque ad* 1254, *cui Rex donavit Metellinum & Bienquerenciam.* Calatravæ Magister XII D.Ferdinandus Ordoñez, *ab anno* 1243 *ad* 1254: *sub quo ordinem istum ingressus est Regis Frater* Alfonsus, *Dominus de Molina, licet uxorem filios ac filias haberet, ut dicitur in Historia trium Ordinum.*

l Alcanizium, *oppidum Aragoniæ, ad fluvium Guadalupe; qui inde ad 4 mill. Ibero se infundit, Cæsaraugusta (ad cujus diœcesim pertinet) distans mill.* 14. *Id sub an.* 1348 *nominatur à Mariana lib.16 cap.14, veluti alterum caput Ordinis Calatravæ, per schisma divisi, occasione Garciæ Lupi Magistri, ex Castella in Aragoniam profugi, ubi titulum* Magistri Alcanizii *duobus successoribus reliquit; interim dum Magister* Calatravæ dicebatur, *pro ipso electus Ioannes Nunnius: qui demum anno* 1348, *sublato schismate, solus tenuit Magisterium. Sed ista fuerit veteris schismatis resuscitatio potius quam principium: cum enim post infelicem ad Alarcos pugnam, amissa Calatrava, in summas Angustias redactus apud Castellanos Ordo,* Alcanizii *in Aragonia Commendatorem ad Magisterium extulisset; videtur is maluisse* Alcanizii *Magister appellari quam* Calatravæ, *quæ nulla ipsi erat. Vnde factum sit, ut urbe postmodum recuperata & Ordini restituta, certari cœperit inter utramque Domum utra potior haberetur, & uterque Commendator appellari Magister: nam in utroque simul, ut distinctis, nominando, Chronica Generalis cum Ferdinandæa consentit, ut istam hic nequeamus interpolatam cogitare.*

Schisma inter Equites Calatravæ.

E

m Gelves, *oppidulum seu vicus,* Trianæ *proximus ad occasum est.*

F

CAPUT XV.

Pugnæ & velitationes terra fluvioque, eventu vario.

POst tot tantasque strages, quas Mauris Christiani intulerunt, perseverante in obsidione Hispalensi Ferdinando, illi in arctum se cogi viderunt tam aqua quam terra, & undique oppugnari; magis tamen senserunt damna quæ patiebantur à classe fluvium insidente, atque adeo auxilium, quod ea parte facilius haberi poterat, præcludente. Quare, ut incommodum istud à se amolirentur, construi fecerunt ex trabibus inter se contextis ratem adeo magnam, ut totam fluminei alvei latitudinē occupans caveri nullatenus posset: hanc autem onerarunt vasis, igne Græco, pice, ac resina plenis, stuppisque & alia materia multa, ad flammam concipiendam diffundendamque idonea. Ita instructæ machinæ imposuerunt militem multum, antecedentibus aliquot navibus bellicis; magnaque cum ferocia invecti sunt in naves Christianorum, ignem omnibus, si possent, injecturi. Eodem vero tempore etiam terrestres eorum copiæ se moverunt, & horrendo utrimque 93

Mauri fluvium sibi aperturi,

conantur classem Regiam incendere,

que

A que tubarum ac tympanorum strepitu vociferatione que terribili commissum est prælium: ad quod nec aqua nec terra imparati Christiani, sic exceperunt advenientes, ut utrimque tandem eos verterint in fugam, cœpti sui sero pœnitentes. Magna tamen diei parte duravit conflictus, potissimum navalis, prius quam vinci se fassi Mauri fugam arriperent cum clade magna, eorum præcipue qui de navibus atque de rate desilientes in fluvium, hauriebantur aquis. Neque damni quidquam passi sunt Christiani ab igne Græco, quem ipsimet succendentes reddiderunt inutilem, æque ac ceteram materiam flammiferam. Terrestres etiam Christianorum copiæ, in utraque fluminis ripa, stragem magnam ediderunt fugientium tam equitum quam peditum; donec eos compulerunt, partim intra portas Hispalenses, partim intra Trianense Castellum: atque hunc exitum habuit Maurorum machinatio tam formidabilis.

sed frustra,

94 Interim explebatur tempus induciarum, cum Carmonensibus pactarum: qui considerantes Ferdinandi Regis fortunam proficere, res autem Maurorum retro ferri; pepigerunt cum Rege ut oppidum & omne ejus dominium ei cederent, ipsi vero ibidem vivere permitterentur salvis suis rebus omnibus. Hac conditione firmata misit Rex illuc D. Rodericum Gonzales Giròn, ut suo nomine possessionem iniret: quo facto, relictoque in arce idoneo præsidio, redivit ad Ferdinandum Rodericus; actorumque reddens rationem, perquam bene receptus est. Contigit autem diebus illis castra regia pene absque milite relicta fuisse, dum aliqui egressi erant ut impedirent commeatum annonarium civitati inferendum, alii in Maurorum regionem incurrerant, alii denique pabulatores comitati aberant, Rege cum valde paucis castra custodiente. Tali rerum statu Eques quidam Maurus, exploratum egressus, recta ad tentorium Regis se contulit, meditata pridem fraude simulans, quod se & creditam sibi arcem vellet in potestatem ejus contradere. Ita benigne auditus & exceptus; castra perlustravit securus; cunctisque pro libitu exploratis, cum adeo male custodita omnia comperisset, lanceam sumpsit; cursuque versus civitatem arrepto, obvium quemdam balistarium occidit. Ubi vero civitati appropinquavit, immensum vociferari cœpit, ne tardarent erumpere in Christianos, quorum nemo posset eorum manus evadere propter eorum paucitatem. Sed frustra omnis adhortatio fuit, & nemine egredi audente, etiam hac vice discussum periculum est à capite Regio.

Castra regia pene vacua esse referens, B *evadere non audent:*

95 Alias accidit Regem trans fluvium abiisse ad Magistrum Pelagium, castraque cum exiguo milite tuenda reliquisse Infanti Henrico, Dominisque Laurentio Xuarez & Ariæ Gonzales Quixàdæ. Hoc intelligens Axataf, cum omnibus copiis suis bene numerosis egressus Hispali, ingenti cum strepitu atque clamore prorupit contra Christianos, tamquam ordinatis ad prælium turmis impressionem facturus in castra; sperans vel solo sui adventus terrore agendos in fugam esse custodes. Sed Infans Henricus, cum Ducibus prædictis & exigua illa militum manu, subjicientes calcaria equis, sic procurrerunt in barbaros, ut adjuvante ipsos Deo in fugam averterint multitudinem totam: quo viso, generose eos insecuti sunt, ferientes atque necantes, donec eos in civitatem retruserunt. Prius autem quam portas tenere possent omnes qui egressi fuerant, incurrentes in cohortem equitum quinquaginta & turmam peditum plus quam quingentorum, eos compulerunt in flumen, mactandos à Christianis qui cum navibus suis occupaverant ripam: atque ita magna strages eo die est facta *. Quia tamen consueverant Mauri cum navibus suis sæpe accedere illuc, ubi classis Christianorum stabat in anchoris; visum his est ponere insidias in quadam arbustorum densitate, media inter civitatem & exercitum suum. Mauris ergo ut consueverant venientibus, progressi in eos Christiani tam diu secuti sunt fugientes, quoad necatis circiter quadraginta, ceteri in tutum se receperunt. Alio porro die triremes suas in ipsum illum deduxerunt locum, ubi insidias tetenderant antea Christiani: qui omnium securi cum illac præterveherentur, subito erumpentium adventu ac multitudine consternati, coacti sunt fugam retro quærere, viamque vi facere, quod absque cæde hominum circiter triginta ipsis non licuit: ita par pari redditum fuit.

C *egressi plurimi,* *profligantur à paucis:* D *navali pugna vincuntur & vincunt,*

96 Ceterum quia Christiani vehementer timebant navibus suis ab igne Græco, quem Mauri jaciebant; consuluerunt Ferdinandum Regem, ecqua possent ratione amoliri periculum; qui respondit, successurum illis qualecumque remedium excogitassent. Illi ergo trabes duas crassissimas altissimasque in medium flumen defixerunt, qua Maurorum navibus transeundum erat. Quod cum fieret, ægre admodum ferentes Mauri, & transitum sibi præcludi videntes, rem impedire conati sunt; itáque fiebat, ut ad trabes istas quotidiana committerentur certamina. Cum autem die quadam minus attenderent sibi Christiani, venerunt Mauri in lembis suis, quos probe armatos habebant; & prius quam observarentur, grandibus funibus unam trabium constringentes, eamque extrahentes de fundo, abierunt magno cum plausu propter successum. Raymundus autem Bonifacius, irritatus injuria & probro suis facto, assumptis triremibus suis bene instructis, accessit ad ipsam navium Mauricarum stationem, seque de iis egregie est ultus, multis barbaris occisis & captis, nec paucioribus submersis; abduxitque secum grandiorem navem unam satis pretiosam, cum minoribus quatuor, nullum ipse passus damnum suorum.

ad impactas fluminis alveo sudes E *sæpe certatur,*

97 Hunc in modum quotidie inter Christianos ac Mauros terra & aqua res gerebantur: habebant autem Mauri quoddam balistariorum arcuum genus, quod adeo certos validosque perferebat ictus, ut excussum telum transiret equitem, quantumcumque gravibus armis munitum: cumque eo utebantur, evibratis telis in naves Christianorum, adeo celeriter recipiebant sese, ut consequi eos Christiani nequirent; hoc vero sæpe facientes magnum inferebant terrorem & damnum. Suos ergo videns aliquando Ferdinandus sine fructu reverti, mandavit Raymundo Bonifacio, ut iterum venturis Mauris poneret insidias aliquas, eisque si posset illuderet. Ille ergo navigia duo bene instrui & generoso milite mandavit impleri, collocarique intra hortum quemdam Aycafæ, ex parte Axarafæ, abscondique & operiri ramis, sic ut conspici nequirent: paratas etiam esse jussit triremes, in subsidium dictorum navigiorum, quandocumque opus foret. His ita dispositis venerunt Mauri in lembis suis, omnino securi nec aliquid insidiarum suspicantes; ad locum tamen earum cum venerunt, ibidem substiterunt. Christiani ergo ut eos pertraherent quo volebant trans ipsum locum, suorum unum, Arabice scientissimum, immiserunt in flumen, tamquam esset Maurus, qui natatu evadere cupiebat ad lembos. Hoc itaque Arabice vociferante & auxilium inclamante, festinaverunt Mauri

F *crebro excurrentium lembi,* *trahuntur ad insidias sibi positas.*

A eidem succurrere; itaque prætervecti sunt locum, ubi occultabantur Christiani. Hi autem, navigiis mox in aquam protractis, subsequi prægredientes cœperunt; & triremes ex parte altera iisdem occurrentes, medios intercepere Mauros, frustra reditum ad civitatem tentantes. Ita lemborum unus captus est, Maurique in eo venientes occisi omnes, exceptis quatuor quibus vita servata: secundus autem lembus, dum altero capiendo occupantur Christiani, evadere se posse speravit, sed frustra: nam & in hunc victores insilierunt, præcisisque remis fugam inhibuerunt, & gemina præda læti redierunt ad ceteros, nullo damno accepto.

Ad vacua iterum castra progressos prædones insequendo

98 Iterum porro contigit ut militibus in varia partitis, scilicet ad tutandos pabulatores, ad impediendum commeatum inferendum in urbem, ad excursionem aliquam in Mauros, & demum ad excipiendum Infantem Alfonsum Murcia venientem, castra Regia pene desolata manerent. Tali occasione venientes Mauri equites ex Gazúlis decem, audacter ingressi sunt versus tentorium Prioris S. Joannis; sed nihil repererunt quod auferrent, B præter paucas vaccas ante illud oberrantes, quas continuo abigere studuerunt. Prior vero cum Fratribus nonnullis, injuriam animadvertens, sumptis mox armis progressus & insecutus est prædones; qui, dimissis inter oliveta vaccis fugam capessiverunt. Tum Prior receptas vaccas, armigero cuidam per occultam semitam reducendas commisit; ipse vero fugientes aliquousque secutus, receptum cogitabat; cum vidit peditum suorum aliquos longius progressos periclitari de vita, si dimitterentur soli. Hos ille ut recolligeret, equites suos promovens, incidit in locum, ubi centum quinquaginta equites Mauri cum multo peditatu se latenter abdiderant. Videns igitur præclusum sibi receptum ad castra, adeoque aut pugnandum aut moriendum; licet viginti solùm equites apud se habens & pedites paucos, tamen generose in hostem invectus est: quorum multitudine cito obrutus fuisset, nisi eodem ardore sui omnes pariter impressionem facientes, ducem eripuissent periculo, amisso Equite uno Commendatore Sietefillæ & scutiferis septem. Tum vero recruduit pugna, tanto generosior ex parte Christianorum, quanto spes minor erat evadendi periculum; idque agebant tantum, ut ne inulti morerentur: quare ex his universim viginti, ex Mauris longe plures occubuerunt: donec denique totis C castris clamatum est ad auxilium, Priori jam capto vel mortuo (ut credebatur) ferendum. Tum scilicet, egressis inter primos Episcopo Cordubensi D. Guiterio & D. Sancio Episcopo Coriæ, cum delectis Equitibus satis multis, ad festinatum eorum adventum, cœperunt Mauri receptum circumspicere, dimissis quos cinxerant Christianis; quare advenientes subsidiarii, paucos solummodo pedites in fuga tardiores assecuti, satis habuerunt Priorem non sine clade aliqua salvum recepisse.

deducti ad insidias Christiani pauci,

post acrem ac longam pugnam juvantur à suis,

spoliant suburbia Hispalensia,

99 Alia die D. Henricus, cum Magistris Calatravæ atque Alcántaræ, nec non D. Laurentius Xuarez & Prior Hospitalis S. Joannis, communi consilio ad spoliandum suburbium Benaljofar *a* dictum noctu egressi, magnum ei loco damnum intulerunt, bona ejus parte incensa, abductisque pecudibus & jumentis non paucis, cum multa præda vestium rerumque aliarum: licet non sine vulneribus multis, quæ receperunt à barbaris, quorum plurimos vulnerarunt atque mactarunt, & sic tandem victores redierunt in castra. Iterum vero iidem Equites cum Infante Henrico ad D suburbium alterum, Macaréna *b* dictum, per nocturnas invecti tenebras, plurimos Mauros occiderunt & ferierunt: locoque ex parte combusto & spoliato, cum opulenta præda regressi, desolatum dimiserunt. Hujusmodi autem incursus multi facti sunt durante obsidione. Interim Rex Ferdinandus, recepto ad se Infante Alfonso, qui Murcia accersitus venerat, propius urbem castra admovere constituit; mandavitque Infanti ut metaretur intra olivetum civitati propinquum, ipse vero cum reliquo exercitu Tabladæ substitit: quod perquam moleste tulerunt obsessi. Igitur Alfonsus, cum loco sibi præscripto metatus esset, militibus suis & Aragoniis à Rege Jacobo submissis imperavit, ut quod è re videretur pararent: qui constituerunt erupturis mox Mauris insidias ponere, quod & fecerunt. Et Mauri quidem (ut credebatur) excurrerunt; sed qui erant in loco insidiarum positi, citius quam par erat egressi, fortiter nihilominus rem egerunt; cumque iis se Infans Alfonsus junxisset, simul omnes secuti sunt fugitivos, mactantes & cædentes usque ad portas civitatis. Aragonii vero, propriam aliquam gloriam cupientes, separaverunt se ab Alfonso, quod eis nequaquam bene cessit. E

Mauros ex insidiis occupant,

pauci plurimos fundunt semel

100 Duobus post adventum Alfonsi Infantis mensibus, venit cum novis copiis etiam D. Didacus Lopez de Haro: qui optime receptus, metari jussus est circa portam Macarénæ, jussus etiam est eidem se jungere Rodericus Gonzales de Galicia. Mauri autem videntes quod milites horum duorum Equitum non erant valde numerosi, sæpius contra eos erumpebant; quotidie lacessentes, semper tamen generose excepti. Quadam ergo die equites ex Gazúlis Mauris fortissimis multi, cum congruo peditatu progressi contra D. Didacum, cum eodem ad pugnam egresso aliquamdiu ancipiti marte pugnarunt; sed denique, victoriam Christianis largiente Deo, compulsi in fugam sunt; & quamvis aliquoties sese converterent ad resistendum, multitudine freti & hostium paucitate, identidem tamen acti sunt retro usque ad portas civitatis. Christiani vero, multis equis obtentis, ovantes regressi sunt ad stationem suam. Aliàs iterum contra prædictos duos Equites emissum è civitate est omne robur Maurorum, ordinataque bene acie progrediebantur ad pugnam: expectabant autem eos obviam egressi Christiani, nihilo minori cum fiducia. Infans vero Alfonsus, qui, promota ultra locum designatum statione, jam progressus erat trans fluvium supra Triánam, videns tantam Maurorum multitudinem, contra eos qui erant in altera ripa progredientem; confestim conscensis navibus trajicere F properavit ad auxilium periclitantium: quo facto & Mauris se ultra non moventibus, quies utrimque fuit diesque elabebatur: quare priores se Christiani moverunt, sed Mauri expectare eos non ausi in civitatem se receperunt.

iterumque.

101 Eodem tempore & obsidione durante, Almogavares *c*, qui erant in castris Ferdinandi, pro sua quique virili parte fatigabant Mauros, nunc incursione aperta vastando agros, nunc ex insidiis rem agentes, ea qua fieri solet in obsidionibus fortuna, dum utrimque ingenium solertiaque intenditur in mutuum damnum. Contigit ergo aliquando ad eum locum, ubi Christiani insidias posuerant, appropinquare multo copiosiores Mauros quam expectaverant. Quare videntes se latêre difficulter posse, generose egressi in occursum sunt; sed Mauri tam validum impetum in eos fecerunt, ut fugere

vario marte pugnant Almogavares,

A fugere compulerint amissis viginti. Atque ita Almogavares hac vice victi sunt, sed aliis deinde vicibus se egregie ulti. Magister etiam Templi, in statione sua sæpius impetitus à Mauris, & toties iteratarum molestiarum pertæsus, mane quodam sub auroram exivit, seque in insidiis collocavit cum suis tam prope civitatem quam potuit. In horum manus cum incidisse se viderunt Mauri, solito more egressi, conati sunt quidem sese recipere in urbem; sed non ita cito fugere potuerunt, quin equites è suis septem, pedites autem plures quam centum amitterent. Itaque factum est, ut sæpe repulsi barbari, multum remiserint de fiducia egrediendi, qua initio utebantur.

Templarii fortiter agunt:

102 Solebant etiam iidem Mauri sæpe erumpere per portam Alcazarii *d*, quæ est propinqua vico nunc appellato Judæorum; transeuntesque per *e* pontem Guadayræ aggrediebantur castra Christianorum, ac multis illatis quotidie damnis recipiebant sese ad pontem. Quibus indignatus D. Laurentius Xuarez, inito consilio cum Garcia Perez de Vargas & Equitibus aliis, ut eos deinceps ab hujusmodi cœptis absterreret, egressus cum iisdem est B ad ponendas insidias. Dum autem irent, edixit omnibus, quod si forte ad manus veniretur cum Mauris, eosque contingeret in fugam dari, nemo procurreret ultra pontem Guadayræ; fore enim ut ibi perirent, quandoquidem ab exploratoribus didicerat, trans pontem illum, inter pontem *f* & civitatem, resedisse magnam vim Maurorum, cui resistere non possent si pontem ingrederentur. Hoc autem dicebat, experiri volens quid acturus esset Garcías Perez: itáque se collocaverunt expectaturi Mauros, solito more trans pontem venturos contra castra. Cum ergo venissent, & locum insidiarum transiissent, prodiere in hostem qui latebant, accepto signo à D. Laurentio, adeo ferociter insilientes in eos, ut Mauri cœperint se recipere trans pontem, insequentibus usque eo Christianis. Illis autem hic pedem figentibus, iidem Christiani eos generose pepulerunt trans pontem, multis fugientium in flumine demersis. Porro victoriæ dulcedine abreptus Laurentius, jam pervenerat usque ad medium pontem; unde rediens atque post tergum respiciens, & animadvertens Garcíam Perez minime sequi; recurrit ad pontem, viditque permixtum Mauris periclitari, quatuor eorum jam præcipitatis ab equo.

Victoriam fervidius prosequentes aliqui

dimissum inter Mauros Garciam Perez

103 Tum vero Laurentius, Decepit nos, inquit, Garcías Perez, eo progressus ubi nobis opus C erit manibus strenuis uti, si eum velimus recipere salvum. Hoc vero formidans, caveram ne quis nostrûm transiret pontem. Verumtamen, quoniam eo loci nunc est, progrediamur in auxilium ejus; grande enim dedecus nobis foret, si tam insignis Eques per nostram culpam hodie amitteretur. Hic dictis irruerunt contra Mauros pontem tenentes, feriendo, mactando, & præcipitando barbaros, quorum multi de ponte in flumen dati, alii ex ripa transitum natatu tentantes, submersi omnes sunt; ceteri turbatis ordinibus perquam confuse intulerunt se in portam Alcazarii, desiderantes è suis vice istâ plus quam tria millia hominum. Cum vero redirent victores Christiani, dicebat eis Laurentius Xuarez, non invenisse se eatenus cui inferior haberi vellet animi & corporis robore, præter Garcíam Perez, qui omnes eo die fecerat fortiter agere. Atque ex hoc tempore omnino non fuerunt amplius ausi Mauri redire ad oppugnanda castra Christianorum, sed quieti se continuerunt intra civitatem.

ægre recipiunt hoste cæso.

D

ANNOTATA.

a *Liber quartus Theatri urbium, cujus Tabula* 2 Hispalim *exhibet in plano, cum nominibus portarum, platearum, ecclesiarum præcipuarum, atque etiam ædium suburbanarum, nusquam hujus nominis meminit: sed plura ex eo tempore mutata esse patet ex* porta Alcazarii *mox nominanda, ac* Vico Judæorum, *quæ hodie aliter nuncupantur. Zuniga existimat* Benaljofàr suburbium, *istic fuisse, ubi nunc* S. Bernardi *dicitur; ad quem locum per portam Cordubensem exitur.*

b Macarénæ suburbium *nomen dedit ei portæ quæ est in orientali urbis latere, incipiendo à Turri aureâ septima inter decem.*

c Almogávares, *inquit Mariana lib.* 10 *cap.* 10, veterani, præcipua dexteritate & multis bellis adversus Mauros exerciti: *& hujusmodi militibus adscribit Rodericus supra initium expeditionis Cordubensis. Discimus autem ex Nicephoro Gregora, unâ littera* l *extrita nomen corrumpente, Ronzerium, Regis Aragonum Petri genitorem, habuisse in exercitu suo* mille Amagabaros, quos Latini Pedites appellant. *Eadem voce usum Villanium Florentinum in Italia notat Carolus Macer, in Hierolexico fratris sui Dominici; docetque vocem Arabicam esse, ex* Mghabbàr, *quod* pulverulentum *significat, & articulo* al *compositam, addita Euphoniæ causa vocali inter* m *&* g. *Sed quale genus militiæ isti haberent clarissime explicatum reperitur in Historia Catalauniæ, quam seculo* 13 *ad finem vergente scripsit Bernardus Desclòt, continentem res sui temporis, eas præsertim quas gessit Petrus Aragoniæ Rex ab an.* 1276 *ad* 1285, *quamque Castellana lingua redditam Raphael Cervéra imprimendam Barcinonæ curavit an.* 1616. *Ibi libro* 2 *cap.* 3 *sic illi describuntur in litteris ad me datis, nam librum ipsum non vidi:* Almugávarum professio est semper in armis vivere, extra habitationem communem, in montibus & silvis, continuo pugnando cum Mauris; in quorum terras excurrendo ad duas tresve diætas, struunt illis insidias, indeque revertuntur ad terras Christianorum, multa cum præda multisque captivis, unde illis tota victus ratio. Incredibile dictu est, quam laboriosam & asperam vitam agant, sæpe biduum triduumve impasti, aut solis campestribus herbis sese sustentantes, citra fastidium aut molestiam. Totus eorum vestitus & apparatus, sagulum unicum est perquam breve, hieme non minus quam æstate, cum femoralibus coriaceis valde arctis; gladius acutissimus & minime latus, ex corrigia robusta pendens; hasta seu minor lancea; jacula duo, cum ascopera in humeris, in qua ferunt bidui triduive cibum, cum fomite & silice ad ignem. Admodum expediti ad incurrendum recurrendumque sunt, & omnes fere ex montanis Aragoniæ, Cantabriæ vel Castellæ, ac plerique Nobiles, qui facultatibus ad vitam in urbibus tolerandam destituti, ad Maurorum confinia se recipiunt, rapto ut dixi, victuri, quoniam alia iis nec res nec spes est; *tales nempe quales in Hungaricis bellis identidem nominatos audimus,* Haydones, *vel* Hussaros.

Almogavares, inter Hispanos qui

E

eorum militandi & vivendi forma.

F

d Porta Alcazarii, *de quo infra num.* 112, *olim stetit inter Portam Xeresiam & illam quæ à Carnibus nomen habet, cujus arcus ab annis* 50 *adhuc cernebatur. Qui autem, tunc cum scribebatur Chronica,* Vicus *erat* Judæorum, *nunc occupatur à parochiis S. Mariæ Candidæ, S. Crucis, S. Bartholomæi, & ex parte etiam S. Nicolai; protegebaturque ea parte muri, qui inter Carmonensem portam atque prædictam portam Alcazarii tenditur.*

e *Ex Chronica Generali intelligitur, tam in titulo Capitis* 60, *quam in contextu erratum à vulgatæ editionis curatore, dum* portam *pro* ponte *legit.* Guadayra *autem*

A *rivulus est Tabladam percurrens, ducto ab Alcalà principio, & una circiter infra Hispalim leuca in Batim se ingerens.*

f Est autem trans pontem usque ad muros civitatis planities aqua, ad spatium mediæ circiter leucæ; in quam facillime procurrere Mauri equites & majori numero circumvenire pauciores Christianos poterant. Quæ ultima tria puncta Hispalensium nostrorum litteris didici.

CAPUT XVI.

Varia ad Trianensem pontem arcemque fortuna partium.

104 *Trianensis pontis navali destruendo,*

Habebant Mauri pontem ligneum, naviis instratum, & catenis ferreis perquam firmiter connexum, ea parte qua transibatur ab urbe Triánam: qui pons magno commodo obsessis erat, sublatus autem ad extremam eos poterat rerum omnium penuriam deducere. Ferdinandus ergo, cui propositum erat vel urbem capere vel in ejus obsidione mori, considerans omnem annonam omneque auxilium civitati per pontem istum venire, B itáque differri cupitam victoriam, forte etiam se numquam potiturum ea; in consilium advocavit Raymundum Bonifacium & alios maritimarum rerum expertos, eosque jussit excogitare modum quo posset pons Triánæ frangi. Post longam deliberationem, imprimis placuit accipere è tota classe navigia majora ac firmiora duo, eaque instruere omni necessario apparatu, ac denique expansis velis immittere in pontem. Intravit autem Raymundus in unum eorum cum congruo numero suorum: alterum vero conscenderunt ii quos idem Raymundus ad hoc delegerat: quando circa meridiem ventulus aliquis assurgens, rei bene agendæ spem fecit. Huic intenti Christiani, naves prædictas aliquanto spatio siverunt flumine secundo delabi, ut ex majori intervallo accipientes deinde impetum, vehementius in pontem impelli possent.

parata navigia duo,

105 Dies sanctæ Cruci sacer agebatur & mensis Majus, quando tentanda res erat. Jussit igitur Ferdinandus Rex, pro sanctæ fidei exaltatione servituris navibus aplustria imponi crucibus sericeis signata: quæ cum tensis quantum ventus aspirabat C velis sursum proveherentur, subito requievit aër, & remittens se ventus mœstitiam movit Christianis. Sed brevi alius isque valentior ventus insurrexit: quo impellente provectæ sunt naves, frustra id conantibus impedire Mauris, qui per Arenariam a dispositi, arcubus balistisque & fundis atque omnis generis machinis jaciebant majora minoraque tela, quod idem fiebat à custodibus Turris-aureæ, & ex altera ripa à præsidiariis Trianensibus: sed exiguo utrimque cum damno. Itaque prior navis, quæ secundum latus arenariæ provehebatur, acta in pontem est; sed confracto in quod impegit navigio, ipsum pontem frangere ac perrumpere non potuit. Hoc autem fecit navis altera, qua Raymundus Bonifacius vehebatur, magno cum plausu spectantium rem eminus Christianorum; quorum Rex Ferdinandus, volens fracto jam ponte tutum navibus prædictis receptum parare, cum filio Alfonso multisque Equitibus ac numeroso milite, impetum fecit in Mauros arenariam insidentes, omnesque retrusit in civitatem. Exhinc cœperunt Mauri rebus suis omnino diffidere, præcisa cum ponte etiam spe omnis ulterioris subsidii.

in festo inventa Crucis,

a rem conficiunt.

106 Rex autem, cum filio & Magistris Ordinum totoque exercitu, movit contra Trianam, D eamque cœpit ex omni parte quatere; accesserat enim eo per flumen etiam Raymundus Bonifacius cum universa classe. Verumtamen Christiani, tam aqua quam terra, grandia patiebantur incommoda à saxis sagittisque, ex castello in ipsos continuo denseque emissis: quod animadvertens Ferdinandus, neque id pro tempore caveri à se posse, receptui signum dedit. Cupiens nihilominus obtinere locum, moram alioqui facturum victoriæ de civitate speratæ, Infantem Alfonsum aliosque filios suos, D. Fredericum & D. Henricum, emisit ad castellum propius lustrandum: qui mandata patris executi, jusserunt fieri crates ac vineas, quibus protectus miles ad murum subiret. Comitabantur eos Magister de Uclès, D. Rodericus Gomez, & D. Rodericus Flores, Alfonsus Tellez & Petrus Ponce, qui stationem ceperunt ad Trianam juxta flumen, totusque eodem mox accessit exercitus: & pars adoriri vi aperta castellum cœpit, pars ad illud cuniculum ducere. Sed latêre Trianenses conatus iste non potuit: quare cuniculo è contra acto occurrerunt fossoribus Christianorum, atque in omne periculum tam vigilanter E intenderunt, ut Christiani desierint cuniculos nihil proficientes moliri. Mauri porro Trianenses, qui per pontem jam ruptum sperare auxilium nullum poterant, collatis ex omni circum regione necessario ad sustinendam obsidionem apparatu, non desponderunt hic animos: sed crebris eruptionibus fatigabant obsidentes, & balistis quas habebant fortissimis fundisque tela & saxa jaciendo, haud parvum nocumentum inferebant. Judicavit ergo Rex Ferdinandus, murariis tormentis & machinis sibi esse opus ad oppugnationem promovendam: quibus paratis & admotis, fortiter quidem quatiebatur castellum: sed Mauri, suis contra machinis usi, adversas aut impedire aut etiam frangere conabantur: sæpe etiam erumpentes & mox sese recipientes, haud infeliciter fallebant adversarios, ardore pugnæ & hostis persequendi propius protractos ad munitiones, à quibus non facile erat absque damno reverti, quantumcumque ageretur caute. Atque in hunc modum ducebatur tempus ad castellum, aliis illud expugnare, aliis propugnare nitentibus. F

Triana ip, obsessa

frustra oppugnatur.

107 Interim ad castra venit nobilis quidam, ex iis quos Infanzónes b nominant: qui ibi conspiciens Equitem, eâdem qua ipse tessera militari utentem, undis scilicet albis & cæruleis, accessit ad alium Equitem, indignans quod eâdem qua ipse tessera uteretur aliquis minoris conditionis, dicensq; quod eam ipsum cogeret abdicare. Cui is qui interrogabatur respondit, idemque affirmarunt alii præsentes, etiam atque etiam videret quid inceptaret. Iste enim, inquiebant, Eques, licet exteriori habitu despicabilis videatur, est Garcías Perez de Vargas, Eques honoratus & in dignitate positus, mireque generosus & fortis in armis, qui si verba tua intellexerit, haud facile manus ejus evades: tantum enim in armis valet, ut ceteri Equites libenter ei primas deferant. His illé auditis verecundatus conticuit: res autem, nescio quo deferente, ad aures Garciæ Perez pervenit, qui quidquam se scire dissimulavit. Quodam autem die, cum simul ad claustra castrorum observarent ipse & Nobilis iste, Equitesque nonnulli alii; egressi Triána Mauri, nonnullis Christianorum cæsis, accedebant versus ipsos illos Equites, uno inter ceteros præcedente atque mon-

b Quidam indignatus Garciæ Perez propter scutariam tesseram;

eodem contra Mauros pugnante fortiter

A monstrante, quod eorum aliquem ad singulare certamen deposceret. Hoc viso, Garcías Perez subdidit equo calcaria, & Maurum tam felici ictu percussit, ut eum in terram prosterneret: tum ceteri similiter in Mauros provecti, pepulerunt eos usque sub arcem. Hic enimvero pugna recruduit, animadversa paucitate Christianorum, ita ut totum fere diem duraret. Validis autem utrimque ictibus agebatur res, lanceis, gladiis atque clavis, dum interim ex arce densissima sagittarum ac lapidum pluvia mittebatur in Christianos, quorum sane multi læsi fuerunt, sed multo plures Maurorum cæsi: atque ita his intra arcem compulsis, isti victores reversi sunt in castra.

& tesseram in conflictu abolitam referente,

108 Ingentia eo die facinora Garcías Perez ediderat, ictusque tam multos & grandes clypeo suo exceperat, ut totum pene confractum referret, atque è tessera undarum eidem appictarum nihil amplius appareret. Videns ergo Infanzónem prædictum, ad claustra castrorum eodem loco consistentem, ubi eum dimiserat (nec enim inde se moverat) Domine, inquit, Eques, talibus in locis depono ego tesseram undarum, quæ expungitur eo quem B vides modo: si placet, altera vice, quando Mauri redibunt, simul ambo egrediamur in occursum; ibi apparebit uter nostrûm magis mereatur undas istas gestare. Non fuit Equiti illi, jam pridem dictorum à se temere verborum pœnitenti, gratus sermo; jamque metuebat, ne suas ipse undas cogeretur deponere; quapropter voce modesta respondit: Domine Eques, bene tibi convenit undulata tessera, multumque decoris ipsa ex te recipit, ac majori deinceps in pretio erit: obsecro te, ut tamquam generosus, qualis es, ignoscas mihi, si quid contra te locutus sum priusquam haberem cognitum. Benigne, quod petebat ille jam bene humiliatus, indulsit Garcías; gratiasque accepit à supplice suo, multum gaviso, quod tam parvo culpam redemisset. Scivit autem rem gestam D. Laurentius Xuarez & Regi Ferdinando retulit, vehementer probanti factum, utpote cui jam pridem notus erat Garcias: mox autem totis vulgata castris, confusionem haud modicam attulit Nobili isti; passim enim explodebatur, & interrogabatur, ecquid ei cum Garcia Perez accidisset.

atque ad simile experimentum provocante,

confunditur.

109 Eodem tempore D. Arias Archiepiscopus C S. Jacobi venit in castra, & stationem sibi elegit circa c Tagaréte; moxque infirmari cœpit tum ipse tum comites sui. Mauri ergo, videntes ipsum adeo procul abjunctum ab aliis, frequentius incurrebant in eum, & magna inferebant damna. Hoc cognoscentes D. Petrus Ponce, D. Rodericus Flores, & D. Alfonsus Tellez; atque inurbanum ac minime ferendum rati, quod adversus infirmum Archiepiscopum adeo insolenter agebant Mauri; conspirarunt ut eis insidias struerent. Quare accersitis viarum ductoribus, quorum unus fuit Dominicus Muñoz, illarum expertissimus, idemque vir fortis ac generosus; assumpserunt secum equitatum aliquem ex copiis Infantis D. Alfonsi, modicum illum, sed bonum; seque convenienter disposuerunt, & venturis Mauris ad se pertrahendis exposuerunt oves Archiepiscopi. Ut ergo venerunt barbari, ovesque à statione aliquantum abjunctas sunt conspicati, pertranseuntes insidiatum locum, abigere eas cœperunt: sed egredientibus qui latebant, dimissa præda fugam inierunt qua quisque poterat. Insecuti autem eos Christiani, ferientes atque mactantes, sic castigarunt, ut plerique in loco occubuerint, interque illos equites Gazúlæ quinquaginta ex generosioribus (ex istis enim erant qui prodierant) peditum vero ad quin- D gentos: pluresque periissent, si non tam cito ex insidiis suis prodiissent Christiani.

Mauri infestantes stationem Compostellani Archiepiscopi,

castigantur.

110 Solebant equites Ferdinandi Regis, per vices cohortesque suas egredi ad custodiam pabulatorum, secundum ordinem à Rege constitutum. Quodam ergo die, cum vices custodiæ obvenissent Didaco Sanchez & Sebastiano Gutierrez, exiverunt cum equitibus viginti: viderunt autem eos centum quinquaginta equites Mauri, Xerèz egressi; contemptaque Christianorum paucitate, irruerunt super illos. Qui in orbem collecti, defendebant se quo meliori poterant modo, Mauris circumquaque prementibus, tantumque non obruentibus telorum ac sagittarum multitudine. Sed profuit Christianis consilium, quo jacta in se missilia frangebant omnia, non retorquebant in hostem: læsi tamen fuerunt ambo duces, ex quibus Sebastianus Gutierrez statim exspiravit; Didacus vero Sanchez nequaquam evasisset, nisi fideliter adjutus à suis fuisset. Hi autem adeo fortiter se premi sentientes, aliquoties impetum fecerunt in hostem: fuitque tam pertinax utrimque pugna, quia neutris subsidio veniebatur, ut totum fere diem tenuerit. Christia- E ni vero omnes, nimio fessi labore, mactandi fuissent vel capiendi, nisi tandem, audita in castris Regiis prælii fama, itum fuisset in auxilium: quo viso receperunt se Mauri, & prius se muris incluserunt, quam assequi eos possent qui sequebantur. Alias accidit, ut equites ad pabulatores tuendos designati, serius egrederentur, atque prægressi illi in Mauros inciderent: qui cæsis circiter ducentis viris, jumenta multa abduxerunt, prius quam advenientes præsidiarii attingere eos possent.

Pabulatorum custodes ab eisdem invasi

ægre mortis periculum evadunt.

111 Eques Maurus d, ex voto peregrinus, An- d daluziam intraverat, Hispalensibus Mauris adjutor futurus: qui eos videns tam arcte obsideri, modum aliquem ultionis per fraudem de Christianis sumendæ excogitavit, communicavitque cum obsessorum Primoribus. Probato eo, misit ad Alfonsum Infantem qui nuntiaret, quod ei traditurus esset duas turres quas tenebat, tantum cito veniret ad eas occupandas. Suspecta Alfonso erat fides Maurica; ideoque non ausus ire ipse, pro se misit D. Petrum de Guzman cum aliquot equiti- F bus; quos neci continuo destinarunt Mauri: sed D. Petrus fraude agnita, subditis equo calcaribus, velocissime se recepit aliique post eum; insequentibus Mauris, & unum, qui minus cito ab iis se expediverat, assequentibus, quem etiam occiderunt: de reliquo votis suis insidiisque frustrati sunt *. Rex porro Ferdinandus, videns Archiepiscopum S. Jacobi infirmari, ipsum, cum majori suorum patre e æque infirma, in propria remisit curandum; transivitque ad stationem ejus Magister D. Pelagius Corréa f cum suis, juxta muros civitatis: usque eo enim hæc stringebatur, nec nisi natatu poterant Mauri egredi: non tamen propterea cessabant ultro citroque Hispalenses ac Trianenses inter se commeare, non valentibus Christianis claudere aquas. Ægre valde id ferebat Ferdinandus Rex, multumque angebatur, quod neque commercium istud communionemque præsidii & auxilii mutui posset præscindere, nec Triánam pugnando obtinere. Advocato igitur in concilium Raymundo Bonifacio & reliquis nauticæ rei peritis, deliberavit de transitu illo occludendo, atque ad eum finem voluit arenariam occupari, admotis illuc triremibus suis. Sed Mauri

Simulatus transfuga spe sua frustratur:

quotidiani conflictus partium.

e

A ri tanta mox copia se effuderunt in occursum, ad prohibendum transitum, ut tota die peragi nihil potuerit.

ANNOTATA.

a A Turri-Aurea usque ad Portam Almeniliæ, *inquit Morgadus*, Arenaria ea extenditur, *id est secundum totum latus urbis Occidentale, reflectendo per Boreale urbis cornu ad latus Orientale, ubi secunda à dicto cornu* porta Almaniliæ *est. Latissima tamen est* Arenaria *in spatio, quod inter Turrim prædictam & pontem procurrit, ubi, inter Portam Trianensem & Postica Ataracanarum, id est Armamentarii (hodie Postica Carbonaria dicta) media est speciosissima nunc* Porta del Arenàl: *Morgadus autem tam spatiosam Arenariam esse asserit*, ut capere possit plusquam quinquaginta millia bellatorum, præter suburbanas domos, quæ tunc nullæ erant.

Arenaria Hispalensis.

b *De* Infantionibus *multa & erudita Cangius: eorum tria genera apud Aragones distinguit Vitalis Episc. Oscensis. Michael de Molina in Repertorio*, Militum filios *appellat, ita ut hi nascantur, illi creentur.*

B c Tagarete *rivus initium sumit ad latus Boreale civitatis; & hortos Archiepiscopi rigans, transit per pratum S. Iustæ, cui aërem valde insalubrem reddit vaporibus suis, si quando tempore æstivo exundat: inde sub aquæductu Carmonensi decurrens, usque ad portam Xerestiam deinceps civitati pro fossa est, ad pedem Turris aureæ influens in Bætim. Metabatur ergo Archiepiscopus ad partem Urbis Borealem, è regione portæ Macarèna, prohibens nequid illac victualium inferretur.*

Tagarete rivus Hispalim alluens.

d *In titulo Capitis 66 Maurus iste proprio nomine appellatur* Orias: *quod forte è textu excidit per incuriam transcribentis; exprimitur tamen mox infra num. 112.*

e *Quidquid hic de isto Archiepiscopo dicitur, narrat iisdem verbis Ægidius Davila, in Theatro istius Ecclesiæ pag. 55, tamquam ex Chronica Generali Hispaniæ acceptum; unde iterum confirmatur, quod alibi diximus, duarum Chronicarum alteram ex altera multum transcripsisse.*

f *Nempe, rupto ponte Trianensi, minus necessaria erat Statio tertia trans flumen ad urbem fame cogendam; quod Regem sperare ausum cum exercitu tam exiguo, pene fidem superaret, nisi factum doceret tam certa historia.*

C

CAPUT XVII.

Deditio Hispalensis urbis ejusque descriptio.

113 *Capto Oria Mauro*

Expectatione sua circa transitum frustratus Rex Ferdinandus, edixerat, præmia se largiturum ei, qui ipsum impedire posset. Cum ergo quadam die Hispali Triánam transissent Orías & alii quidam Mauri sine obstaculo ullo, non ita expeditum invenerunt reditum: siquidem Raymundus Bonifacius eis se objecerat, cum navibus & lembis bene armatis. Quo viso, reditum ad suos desperans Orías & qui cum eo erant, petierunt adduci ad colloquium Regis. * Hic vero ad audiendos eos misit Rodericum Alvarez: ac primam ab iis propositam conditionem attulit ex parte Axatáfi, quod arcem Hispalensem Ferdinando traderet, pecuniam vero annue pendi solitam Miramolino, ipse & Axatàf partirentur; itáque Mauri permitterentur manere in civitate. Sed Rex, qui eos tam arcte constrictos tenebat, nec audire quidem voluit conditionem ejuscemodi: quare alias *a* ei obtulerunt Mauri, quas æque rejecit; omnino volens civitatem sibi liberam ab illis relinqui. Tum denique petierunt ut regredi sibi liceret, cum liberis, uxoribus, & facultatibus suis: quod si ad Regis militiam transire vellent aliqui, in ea reciperentur: atque in hanc conditionem Rex non invitus consensit. Petierunt deinde, ut liceret sibi æquare solo Mezquítam majorem: quod Rex arbitrio filii sui Alfonsi reliquit: hic vero respondit, quod si vel unicam tegulam inde dejicerent, nec Maurum nec Mauram vivam dimitteret ex tota civitate. Tum supplicarunt ut saltem liceret sibi demoliri turrim, pro qua essent aliam fabricaturi: sed etiam ad hoc respondit Alfonsus, quod vel propter laterculum unum ablatum Mauros omnes esset interfecturus. Ergo nihil his profici videntes Mauri, promiserunt quod intra septem dies evacuatam urbem tradituri essent. Atque ita obtinuit Rex civitatem in die S. Clementis XXIII *b* Novembris anno MCCXLVIII. * Firmatis deditionis faciendæ conditionibus, continuo Alcazarium *c* traditum Regi est, & Mauri ab eo petierunt unius mensis spatium, quo possent quæ collibitum foret vendere. Hoc autem obtento, distractaque qua volebant carere supellectile, ac pretio recepto, claves civitatis tradiderunt Regi, liberam eam vacuamque facturi; quibus Rex mandavit ituris mari naves atque triremes *d* consignari, terra autem discessuris jumenta & custodes præberi, qui salvos ubi optassent sisterent. *e* Egressi autem versus Xerèz sunt terrestri itinere trecenta hominum millia, quos comitatus usque Xerèz est Magister Calatrávæ.

agitur de urbis deditione. a D

qua conclusa urbem obtinet Rex 23 Nov. b c *& Mauris egressis,* d e E

113 Ipse vero nobilis Rex Ferdinandus, cujus tot illustria gesta refert præsens Historia, nobilissimam civitatum Andaluziæ Hispalim ingressus est in festo Translationis *f* S. Isidori, quondam Hispalensis Episcopi XXII Decembris; solenni cum processione exceptus ab Episcopis & plurimo Clero, communique gratulatione laudantium Deum ac benedicentium, propter favores Regi impensos, tantasque victorias de fidei Christianæ inimicis concessas. Ingresso autem Rege in ecclesiam S. Mariæ, Missam celebravit nobilis quidam Prælatus D. Guiterius, Electus *g* Toletanus: qua finita Rex abiit ad arces suas, comitatus Magnatibus omnibus; festumque ibi diem cum iis agens, cunctis lætitiæ signis eum celebravit. * Incredibile porro est quantis laboribus vigiliisque Ferdinando steterit conquisitio civitatis prædictæ; quantis periculis ærumnisque, in tot præliis, excursionibus, velitationibus; in adducendo ad castra sua commeatu omnis annonæ, eumque hostibus præscindendo; inter plurimas suorum mortes, necessariarum rerum defectus frequentes, assultus Maurorum fere quotidianos, gravesque & vulgatos per exercitum morbos, quos generabat intensissimus æstus, aërem sic inflammans, ut sudore omnium diffluerent corpora, castrensibus operibus pridem fatigata & debilitata. Habuerat autem idem Rex castra instar *h* populosæ urbis, in plateas vicosque distributa; ut cuique opificum generi sua esset specialis habitatio, in quibus & textores, & campsores, & aromatarii, & pharmacopœi, & frænarii nominabantur: fora item piscaria & macella: ut quicumque illa vidit, dicere potuerit, nihil illis castris magis ordinatum, opulentum ac nobile se conspexisse, nequidem in potentissimis civitatibus. Ita enim ibi fixus hærebat exercitus, cum mulieribus, infantibus, supellectileque domestica, ac si perpetuo habitandum eo loci fuisset: sciebant enim omnes, Regem Ferdinandum habere propositum, imo votum, toto vitæ suæ tempore numquam discedere nisi capta urbe: certaque persuasio de constantia Re-

eam 22 Decembris ingreditur. f g *post infinitos 16 mensium labores,* F h *in castris ordinatissimis, exantlatos.*

A Regiæ in quocumque cœpto voluntatis, fecerat homines undequaque affluere, ibique tam fixe
i permanere *i*.

114 Sexdecim menses operi isti Rex beatus impendit: & vero operæ pretium retulit. Est enim Hispalis circuitu amplissima, conditione nobilissima civitas regionis totius: cujus muri altissimi, amplissimique ac fortes valde, ornantur turribus pulchre dispositis & eleganter elaboratis. Antemurale quoque ejusmodi est, ut quælibet civitas eo se solo perquam bene muratam crederet. In ripa fluminis ab aquis ipsis turris assurgit, Aurea nuncupata, propter venustissimam qua nitet speciem. De turri autem S. Mariæ quid dicemus, cum in ejus ornatum humana omnis industria consumpta videatur? Est autem sexaginta pedes lata, alta ducentos quadraginta. Scalæ interiores, per quas adscenditur, gradibus tam amplis planisque *k* assurgunt, ut mula vel equo conscendere eam Reges, Reginæ, ac Magnates possint. Supra hanc *l* turrim alia minor eminet, octoginta solum pedes alta; sed opere admirando fabricata: supra quam ænei *m* orbes seu sphæræ quatuor gradatim consistunt, ita ut minima summum locum teneat, secundum major aliquantulum; sub illis major sit etiam tertia: quæ licet omnes sint speciosissimæ, neque similes sibi fortassis uspiam habeant, quarta tamen & infima, ut magnitudine ceteras, sic & elegantia superat. Distinguitur enim quasi per canales duodecim, singulos quinque palmorum amplitudinis; adeo ut cum inducenda hæc machina in urbem esset, nec ulla portarum satis ampla ad ipsam excipiendam, latior aperiendus aditus fuerit: quando autem radiis solaribus illuminatur, visendam se præbet plus quam spatio diurni itineris.

Urbi ornatissimis turribus instructa,

115 Alia præterea ornamenta multa & prærogativas habet hæc civitas, paucis communes: ad ipsam enim ac pene sub muros ejus, appellunt undequaque advectæ naves ex Tanger, Zeuta, Tunez, Bugia, Alexandria, Genua, Lusitania, Anglia, Pisa, Burdegala, Bajona, Catalaunia, Sicilia, Vasconia, Aragonia, Francia, aliisque regionibus transmarinis; tam Maurorum quam Christianorum, qui ibidem omnes censent aliquos nationis suæ habitatores. Oleo præterea sic abundat, ut terra marique sufficiat magnis etiam regionibus; aliasque innumerabiles opes continet: & in districtu ejus numerantur centum millia prædiorum, absque portubus, unde ingens annue reditus provenit. Denique victoria hæc ex memorabilioribus fuit, quæ unquam tam brevi tempore relatæ in mundo sunt: cui credi possunt causam dedisse, primo ac præcipue divini favoris indulgentia erga servum suum, nobilem ac beatum Regem D. Ferdinandum: deinde eximia fides optimorum subditorum erga eumdem, quia nullus Rex umquam tam bonos tamque obsequentes habuit, quam Castellanos suos Ferdinandus; cum ipsa eorum natio ex propria natura Regibus suis fidelissima sit, præ alia quacumque; cujus utinam probitatem provehat Deus porro, evehatque ad sui honoris incrementum!

& totius orbis commercus nobili,

116 Nobilissima autem civitas ista obtenta fuit anno Domini MCCXLVIII *n* die S Clementis, id est XXIII Novembris: & postea nobilis Rex Ferdinandus obtinuit alias multas civitates & regiones, suoque adjunxit imperio; subjiciendo sibi Reges & regna, quæ ei clientelari jure subdiderunt se, tamquam Domino solventes tributa & vectigalia: quidquid enim eis mare ex parte Castellæ Mauri possident, in ejus venit potestatem. Primum autem opus Regis hic fuit, restituere pridem vacantem Sedem Episcopalem, ad Dei Matrisque ejus honorem, cui ecclesia ipsa est dedicata; stabilire in ea Canonicatus ac Dignitates alias, perquam bene fundatas; dotare illam multis possessionibus oppidorum atque vicorum opulentia insignium, præter ingentem gazam, quam donavit primo ejus *o* Archiepiscopo, Raymundo. Ecclesiasticis porro rebus tam bene dispositis, etiam politicum statum optime constituit, collocans in urbe habitatores omnium ordinum atque conditionum, quibus domos fundosque distribuit liberaliter; accersens etiam cunctarum artium opificiorumque magistros, & cuique generi suos sigillatim vicos tribuens; litteratos etiam ac doctos viros *p* invitans; ea denique omnia curans, quæ civitatem aliquam ornare ac nobilitare possunt. Similiter & territorium circumjectum habitari colique præcepit: & civitatem magnis communivit instruxitque privilegiis, quibus gavisuri in posterum essent, tam qui illuc habitatum venirent, quam quos ibi ab initio collocavit, propter fidelem operam sibi navatam obsidionis tempore.

Rex sanctus statum ecclesiæ & politiæ ordinat.

ANNOTATA.

a *Morgadus ait secundas conditiones fuisse*, ut Mauri Regi penderent totum quod Miramolino dabatur, & præter Alcazarium traderent partem tertiam civitatis: denique, ut traderent partem dimidiam cum eodem tributo, & suis expensis ducerent murum, qui utramque partem separaret.

Dedendæ urbis conditiones, rejectæ.

b *Hunc diem festivum quotannis agunt cives, solenni cum processione, in qua circumfertur* Gladius *de sepulcro sumptus, quem creditur in manibus habuisse* Rex Sanctus *cum urbem inveheretur; quod tamen non nisi uno post mense factum mox indicatur. Dicit autem Morgadus tunc* Regi traditas claves urbis: moxque non solum arcem, sed omnes etiam turres & Mezquitam fuisse præsidio regio occupatas, post annos quingentos triginta quatuor, quibus civitas fuerat in potestate Maurorum.

Anniversarium ejusdem deditæ.

c Alcazarium *olim dicebatur quod nunc* Palatium, *istic ubi Australe cornu civitatis à Turri-aurea versus ecclesiam majorem procurrit in modum trianguli: cujus basis à dicta turri ultra portam Xeresianam se extendit, murisque ac turribus per singula latera denis aut pluribus instruitur, & versus ecclesiam suam portam habet quæ Palatii dicitur, propterea quod ducat ad palatium ibi situm: atque ita habes* portam Alcazárii *supra quæsitam, eique adhærentem* Vicum Judæorum.

Alcazarii Hispalensis situs.

d Centum millia hominum *mari se commisisse scribit idem Morgadus*, quibus Rex indulserit quinque naves, per Bætim subductas usque Hispalim, cum decem triremibus & una carraca, *id est navi majori rotunda, qualem Nonius in Plautum videtur appellare* Circerum, *quam* Navim Asianam prægrandem *interpretantur Lexicographi: hæ tamen naves debuerunt sæpius ivisse & rediisse, ut tanta turba eveheretur.*

e *Addit idem Morgadus* concessum Axatáto, *quem Maurorum Archibalassum appellat*, ejusque partiariis & fautoribus, ut qua possent meliori fortuna remanerent in Sanlucár, Aznalpharáche, & Niebla.

f *De* S. Isidoro *ejusque translatione egimus 4 Aprilis: celebratur ipsa die 22 Decembris.*

g Roderico *scriptori defuncto, sub an.* 1247 *succedens* Joannes *Uxamensis, supra laudatus, ac deinde Burgensis Episcopus, uno vix anno tenuit Cathedram Toletanam; suffectus autem eidem* Guiterius, *dicitur vixisse biennium in eo gradu, & obiisse anno* 1250. *Verum observat Zuniga, num.*23 *hujus anni* 1248, *vacasse Sedem Toletanam adhuc mense Martio anni* 1249. *Cum autem ex Canonico Episcopus factus* Guiterius *sit, Electus licet, non potuit ejusmodi actione perfungi, quæ soli Episco-*

Guiterius Archiep. Toletanus

consecrato competit, ideoque idem Zuniga suspicatur, erroris occasionem ex synonymia sumptam; & eum qui ecclesiam dedicavit fuisse Guiterium, Episcopum Cordubensem. *Quia autem præcipuum domandæ urbis instrumentum fuit navalis illa machina, quæ pontem fregit; ideo credit idem Zuniga*, Capitulum Hispalense *pro Sigillo, cujus formam ex ipso infra repræsentamus, sumpsisse* navim, tensis provectam velis, residente ad puppim Deipara.

h *Simile quid sub annum* 1604 *in triennali obsidione Ostendæ in Flandria contigisse audivimus.*

Sancti abstinentia à gravandis bonis ecclesiasticis.

i *Testis* 11 *super art.* 54 *in Summario, dicit ex historiis, quas legit & habet, quod* sanctus Rex, quantumcumque gravatum se videret in expensis ad bellum faciendis, Deo tamen & justitiæ armorum suorum confidens, numquam aggravaverit populum sibi subditum novo aliquo tributo. Quæ ejus abstinentia maxime patuerit in obsidione Hispalensi; ubi cum hoc ei suaderetur, quin etiam suggereretur, posse eum in causa fidei etiam uti argentea suppellectili ecclesiarum, quibus eamdem deinde copiose restitueret; responderit, aliud se subsidium ab ecclesiis earumque ministris non sperare quam orationes, aurum vero aut argentum nequaquam (sicuti in particulari narrat Mariana de Regis institutione) quantum autem ad regnum gravandum attinet, magis timere se maledictionem unius edentulæ vetulæ, quam totum exercitum Maurorum: posse enim Deum, qui tali loco ipsum posuerat, & regni defensionem commiserat, prospicere de mediis ad victoriam necessariis, sicut eatenus fecerat: & hoc narrat Fr. Dominicus de Baltanas aliique. *Marianæ libellus hic citatus ad manum mihi non est: Baltanas Dominicanus post an.* 1560 *obiit, eumque Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispanica scribit edidisse* Compendium rerum Moralium in Hispania gestarum; *& curasse ut ederetur apud Ioannem Truxillo* Flos Sanctorum. *In alterutro, Lector, credo, invenies dictum, hic allegatum.*

Turris Hispalen. opus Maurorum.

k *Similibus gradibus etiam conscenditur tectum Basilicæ Vaticanæ Romæ; sunt enim plani & leniter solum acclines, sic ut ab angulo ad angulum mediæ turris, secundum cujus latera gradus isti ducuntur longitudine* 23 *pedum, solum enitatur quis sursum pedes* 5; *qui quater secundum numerum laterum replicati, faciunt ut singulæ cujusque lateris fenestræ, quæ lumen ipsis gradibus præbent turrisque interioris cameris, una supra alteram posita videatur intervallo pedum* 20 *circiter. In theatro urbium Turris hæc sic delineata invenitur, ut ex angulo uno videnti duo latera conspicienda offerantur; itaque patet oculis ipsis illa, quam dixi, fenestrarum utrimque paulatim ascendentium differentia. Eadem repræsentatur in altero ejusdem tabulæ latere, introrsum conspicienda per effractum muri angularis hiatum; sed perquam infeliciter: quia nec turris mediæ latera prædicta conspiciuntur, neque scalarum forma vera exprimitur: notantur enim in lateribus singulis* 8 *vel* 10 *gradus, singuli tam alti quam lati, quos à quadrupede scandi, sicut ibi fingitur, impossibile sit; cum econtra non nisi gradum unicum habeant singula latera, quibus omnibus succedit in eodem latere gradus alter. Proinde tantum abest ut aliquam scalarum Hispalensium ideam formare tibi ex ea delineatione possis, ut erroneam prorsus concipere necesse sit, nisi admonitus caveris.*

Ejus dimensio,

l *Quamvis vox Hispanica* Brazas, *communiter* ulnas *notet, mensuram scilicet duorum & semis pedum geometricorum: apparet tamen ex omnium recentiorum consensu,* pedes *dumtaxat hic numerari: & quidem cum aliqua varietate. Nam ubi Chronica numerat latitudinis Brazas* 60, *illi solum habent* 50; *&* 240 *Brazas altitudinis mutant in* 250. *His vero securius stabimus, credemusque numeros Chronicæ à transcribentibus vitiatos, quod mox infra certiori exemplo constabit. Operæ pretium fuerit legere Morgadum lib.* 4 *cap.* 1 *describentem quam minutissime & accuratissime totam istius molis fabricam; quam una cum adhærente Mezquita totam esse à fundamentis opus Maurorum evidenter probat, contra nonnullos, à Romanis petentes illius originem; esto, inquit;* nulla uspiam appareat Arabica inscriptio, quam Catholici dejecerint; sicuti inventus est Cordubæ similiter dejectus titulus, marmori albo insculptus, quo dicebantur Alderamen & Issen, pater ac filius, Mezquitam Cordubensem condidisse. *Ipsa quoque solicitudo Maurorum, pro impetranda facultate demoliendi turrim illam priusquam excederent, etiam cum onere ædificandi novam propriis sumptibus, ut habetur num.* 112, *confirmat proprium opus fuisse eorum, qui ad perpetuam infamiam suam suique Mahometi, ex ea turri soliti invocari, manere illam noluissent. Allegat etiam idem Morgadus auctoritatem Ludovici del Marmòl Caravajàl lib.* 3 *cap.* 40 *in descriptione Africæ, asserentis ex quadam Chronica Africana, quod* Jacob Almanzor, nepos Abdulmumeni, ædificavit ad Mezquitam majorem apud Marocchos turrim, quæ hodieque ibi visitur, eâdem omninò forma ac fabrica, qua structa est Hispalensis, & Rabathana in Mauritania Tingitana: easque fecit unus idemque architectus. *Et turris quidem, ut dictum est, hactenus fere manet: Mezquitæ vero solum superest pars Atrii sive Claustri, reliquis ejus partibus dejectis ad ædificium novæ Cathedralis.*

& similitudo cum Turri Marochensi.

Utrique impositi globi ænei quatuor:

m *Similiter ait Morgadus de* Marocchensi turri, *quod* supra ejus cacumen elevabantur quatuor orbes aurei per axem ferreum trajecti, quorũ infimus capiebat octo Hánégas tritici, secundus quatuor, tertius duas, quartus unam. Hanega *autem Hispana hodie dicitur duodecim* Almégas *seu Romanos modios continere. Porro testatur Morgadus, quod ingenti quodam terræ motu fractus sit axis, cui vasti illi orbes inserti erant, in die S. Bartholomæi anno* 1394: *& quod hanc ruinam reparaverit Archiepiscopus* Ferdinandus de Valdès, *suis & Capituli sumptibus, ultra* 250 *pedes quos à principio turris habuerat*, elevando ipsam ad alios 100 pedes, qui post tertiam quartamque zonam novi operis desinunt in ornatissimam pyramidem, cui incumbens sphæra ænea inaurata altitudinis pedum quinque, sustinet simulacrum Victoriæ, similiter ex ære fusum & inauratum, ulnarum quatuor & dimidiæ. *Qua de re ibidem insculptus lapidi legitur titulus, à Canonico Francisco Pacieco compositus in hunc sensum:*

pro quibus posita desuper Victoria,

ÆTERNITATI SACRUM.

Magnæ Matri Virgini Sospitæ; sanctis Pontificibus Isidoro & Leandro; Ermenegildo Principi, pio, felici; illibatæ castimoniæ & virilis constantiæ Virginibus, Justæ & Rufinæ, Divis Tutelaribus; hanc Turrim, Punicæ structuræ molisque admirandæ, atque in pedes CCL olim editæ, in augustiorem faciem, opere accurato & splendidiore, aucto insuper centum pedum operosissimo fastigio, auspiciis Ferdinandi Valdesii, Antistitis pientissimi, Hispalensis Ecclesiæ Patres ingenti sumptu instaurandam curarunt: cui, ob pietatis res egregie compositas, capite diminutis atque sublatis Romanæ Ecclesiæ perduellibus, victricis fidei colossum, ad universa cæli tempora captandæ tempestatis ergo versatilem, imponendum jussere: absoluto opere, anno instauratæ salutis MDLXIX, Pio V Pontifice Opt. Max. Philippo II Aug. Cath. Pio, Felici, Victori, Patri patriæ, rerum Dominis.

cum titulo testerestaurationis an. 1559.

n *Hinc supposititia esse convincitur Charta jurium ac privilegiorum Carmonensium, cui sic subscribi fingitur,*

apud

A *Charta Carmonensis vitium.*

*apud Carum lib.3 cap.*44. Facta charta, Rege Chrsto, VIII die Maji, anno quo dictus Rex Ferrandus, felix, populator, invictus, cepit Hispalim nobilissimã civitatem [& populavit] de populo Christiano, Æra millesima ducentesima, nonagesima. *Hæc enim respondet anno vulgaris Æra* 1252. *Eodem anno primum etiam electus & ordinatus est, mortuo Ioanne, Cancellario Ferdinandi*, Apparicius Episcopus Burgensis, confirmans *eamdem Chartam, post Reginam Ioannam, Infantes Ferdinandum & Philippum, eorumque patruum Alfonsum, & Ioannem Archiepiscopum Compostellanum (qui tamen æger remissus in Galiciam fuerat) & aderat Toletanus Electus* Guiterius, *cui id potius competebat, si ipso captæ urbis anno talis charta scribenda fuisset: sed tunc* Apparicius *necdum erat Episcopus Burgensis.*

o *Id quidem* Raimundus *fuit, ast non statim, sed primum post Majum anni* 1253, *aut etiam serius aliquanto, cum* Infans-Ferdinandus, *ad hoc munus Electus à patre, eo mortuo renuntiasset Electioni suæ.*

p *Non ipse tamen, sed successor filius, Vniversitatem seu Academiam instituit.*

B

PARERGON V.

Ad quatuor præcedentia Capita.

Ex Hispanico Spinozæ, Zunigæ, & aliorum.

§. I. *Devotio sancti Regis erga Deiparam, durante obsidione comprobata miraculo insigni.*

117 *Ex recentiori scriptore*

LIcentiatus Paulus de Spinosa, *Presbyter & civis Hispalensis, patriæ Historiam, antiquitates, & magnalia edere in lucem cœpit anno* MDCXXVII; *cujus parte* I. *lib.*4 *& ultimo agit de recuperatione urbis per sanctum Regem Ferdinandum. Narrat ibi Paulus iste non pauca, vel ignorata vel prætertita auctori Chronicæ, potissimum intento successibus bellicis referendis. Et quoniam accurate satis refert fontes ex quibus hausit singula, visum est in unam omnia Appendicem, recuperationis Hispalensis narrationi subjungendam, colligere; prudentisque lectoris arbitrio relinquere, quid fidei singulis dandum existimet. Ac primum*

C *veteres membranas allegante,*

*fol.*148 *ex veteri Ecclesiæ Hispalensis membrana, in sacello Regis asservata, asserit idem quod habent Lectiones, ad Matutinum in dedicatione Hispalensis Ecclesiæ* XI *die Iulii recitandæ, & à Congregatione Rituum approbatæ anno* MDXC. *Quomodo scilicet* Rex Hispalim obsedit, ad eam expeditionem à S. Isidoro Hispalensi Episcopo per visionem excitatus, quod scilicet sanctissimus Præsul suam Ecclesiam, tot seculis jam ab infidelibus profanatam, Christo restituendam curaret. *Prudenti tamen cautione additur in dictis Lectionibus*, Ut fertur; *quo nempe intelligatur id non constare ex certis auctorum coævorum monumentis, sed solum* constanti traditione receptum esse: *uti etiam quod* pius Rex, tum alias, tum in eo bello Deiparæ Virginis (cujus sacram venerandæ Majestatis imaginem quocumque iret in exercitu secum ducebat, ac mira devotione & honore prosequebatur) præsentem opem non semel sensit.

probatur devotio sancti erga B. V.

118 Prædictam *autem* membranam, *inquit Paulus*, continentem miracula aliquot sancti Regis, transcripsit Licentiatus Franciscus Pachiecus, Capellanus Major Capellæ Regiæ & Canonicus ipsius sanctæ ecclesiæ, cujus exemplum ego habui, à quodam Regni hujus Magnate communicatum. *Vtinam suis originariis verbis, Hispanicis vel Latinis (nec enim qua lingua scripta fuerit exprimitur) membranam istam curasset Lectori suo Paulus exhibere, vel Processuum summario inserta invenirentur notata ibi miracula, sicut notantur alia infra danda ex libro veteri Flos Sanctorum. Interim ex membrana illa attulerat Paulus fol.* 134, *quod post conflagrationem igniariæ illius machinæ (de qua in exitium Christianæ classis comparata dictum est num.*39) acturus pius Rex de tam singulari beneficio gratias Deo & Deiparæ, quibus acceptum id referebat, in suum se recepit tentorium, prostravitque ante imaginem Virginis in oratione. Postero autem mane sub ortum solis sine gladio egrediens ex castris, progressus est orabundus usque ad ambitum mœniorum urbis, & ea usque ad portam Cordubensem transiens, intravit per eamdem; eoque venit ubi est locus supplicii Martyrum, oravitque coram imagine Mariana, quam à vetustate Antiquam appellant: & tota civitate transita, nulli Maurorum conspicuus, egressus est per portam Xeritanam: veniensque in tabernaculum, & superiorem vestem quietis capiendæ causa deponens, deprehendit se absque gladio esse: unde intelligitur extaticæ orationis fervor, quo abreptus toto illo itinere fuit.

D *cujus imaginem Antiquam in urbe,*

E

119 Doctor Hieronymus de Gudiël, *arte Medicus, qui anno* MDLXXVII *Compluti vulgari lingua edidit Compendium aliquot Historiarum Hispaniæ, in quo tum aliæ antiquitates memoria digniores traduntur, tum præcipue illustratur familia Gironum*) cap. XI dicit eumdem se casum vidisse in alio Ms. antiquo de rebus & antiquitatibus Hispanicis, hoc verborum tenore expositum. Videns Rex sanctus obsidionem protrahi in longum, idque peccatis suis imputans, & ideo vehementer afflictus, continuas ad Deum Virginemque gloriosam ejus matrem preces fundebat, ante imaginem quæ hodie Regum dicitur, quamque circumducebat secum; supplicans ne sua peccata respiceret, sed zelum sanctum, quo impellente obsidionem tam arduam susceperat. Hoc tota una nocte agenti responsum fuit, animos sumeret, cito enim potiturum esse desiderato gloriosi laboris fructu. Surgens autem mane Rex, ambulavit usque ad civitatem, non visus à suis; & per unam portarum, quæ inter Turrim auream & portam Xeritanam clausa apparet, introgressus est; ubi dicunt, excidisse ei non animadvertenti gladium suum: & perveniens usque ad Mezquitam majorem, veneratus est imaginem quam appellant Antiquam, quamque istic reperit, ubi etiamnunc consistit: atque per eamdem portam regressus in tentorium, invenit ibi gladium qui sibi exciderat. Eodem mane D. Petrus de Guzman & D. Petrus Pontii, non invenientes in tentorio Regem, perquisiverunt totis castris, usque dum venirent ad tabernacula DD. Roderici Gonsalez Giròn & Didaci Lopez de Haro. Qui suspicati Regem ingressum esse civitatem, ingressi sunt etiam ipsi per portam Macarenæ, quærentes eum usque ad Mezquitam majorem. Quo cum plurimi Mauri accurrissent, pugna acris ibidem ipsis exorta est; in qua, protegente eos Deo progressi usque ad portam Xeritanam, per eamdem redierunt ad castra; in quibus Regem repererunt, sanum atque hilarem, & gavisi sunt. *His relatis, Apte, inquit Zuniga*, subjungit Gudiël: Si postremum istud facinus Roderico Gironi & sociis affictum Poëtice est, apte inventionis istius auctor legit personam cui ipsum adscriberet. Scimus tamen

eodem in ecstasi ingressus, adorarat,

F

A etiam in Granatensis urbis acquisitione, occasione non absimili, quid simile patratum fuisse à Ferdinando del Pulgar. *Pergens deinde Spinosa.* Alii, *inquit,* auctores dicunt, quod tota una nocte ferventi orationi insistens Rex, à Deo sibi concedi petiit ingressum in urbem Hispalensem, ad introducendam illuc sanctam Christi fidem, & visitandam magnæ religionis imaginem Marianam, quam quidam à Columna nominant; quia stabat ad columnam cujusdam fontis, ad concursum platearum Genuensis & Marinæ: quidam vero asserunt fuisse miraculosam illam imaginem, quæ Antiqua nominatur, eratque intra ipsam Mezquitam Maurorum, honorata ab his, adorata à Christianis. Postea, ajunt, surrexisse Regem, velut in ecstasi, præ attentione atque fervore spiritus; & inobservatum prodiisse de tabernaculo, ac transito Tabulatæ campo quam longus erat, circuivisse murum usque ad portam Cordubensem, & campum illum in quo solebant Mauri capitis supplicium sumere de Christianis, inde appellatum Decollatorium Martyrum. B Hinc inductum, vidente nemine, in civitatem ab Angelo, usque ad locum imaginis: qua adorata, Rex egressus fuerit per portam Xeritanam: ingressusque in tabernaculum, animadverterit periculum in quo fuerat, absq; gladio existens.

regressusque invenerit se inermem fuisse.

120 *Triplicem hanc extaticæ illius peregrinationis narrationem, tam unam in substantia facti, quam in circumstantiis variam, ideo credo proposuisse Spinosam; ut pluralitate testium, non omnino recentium, ejusmodi de sancto Rege credulitati, faceret fidem traditionis, saltem popularis; quæ, licet raro aliquid integrum invariatumque transmittat ad memoriam posteritatis, non sit tamē prorsus contemnenda, quamdiu nulla gravior ratio in contrarium obsistit. Et hujusmodi sunt quæ idem Auctor adjungit,* solitum Regem ter in hebdomade, quamdiu duravit obsidio, seipsum noctu flagellare usque ad copiosam sanguinis effusionem; cum autem pugnandum esset, cilicinam crucem, ferreis aculeis asperam, supra nudam carnem gestare, quæ pectus & brachia complectebatur: habuisse etiam in exercitu Sacerdotes, qui militibus pœnitentiam & virtutum exercitium prædicarent. *Sed minus verosimiliter hoc etiam additur, quod in istis Sacerdotibus* C præcipui fuerint beatus Fr. Dominicus, vir sanctissimus, discipulus & socius gloriosi Patriarchæ Dominici, Confessarius Regis, eique adjunctus socius, thaumaturgus Pater Fr. Petrus Gonsalez, quem asserit Christophorus Nuñez, Capellæ Regiæ Sacellanus, in historia quadam à se scripta de singularibus rebus urbis Hispalensis, multa prædixisse sancto Regi obsidionis hujus tempore, quæ exitus vera demonstraverit. *Egimus* XV *Aprilis de S.* Petro Gonzalez, *ibique notavimus ad num.* 15 *Vitæ littera* d, *hunc mortuum esse septem annis citius, quam obsidio inchoaretur; nunc vero occurrit etiam alius error ejusdem Vitæ notandus, quo dicitur idem Petrus capta urbe comitatus Regem, ad urbem suam regiam regressum: neque enim amplius redivit in Castellam Ferdinandus, aut vivus aut mortuus. De Fr. Dominico, Petri Gonzalvii socio, nihilo minus dubitaverim, an unquam fuerit in Castella, nedum in Bætica: vide interim quæ de eo notavi ad Vitam B. Petri num. 4 litt.* b. *Quod autem ab eodem in castris Ferdinandi factum ait Lauretus lib. 2 pag. 63 circa meretricem solicitantem ad flagitium, quam ad cubandum secum in rogo invitarit; id alii & verosimilius in Lusitani Regis Castris; Leander Albertus pag.* 180, *in* Curia Gallorum Regis *actum ait; nisi forte mendum est, legendumque sit* Portugallorum. *Idem Lauretus lib.* 1 *pag.* 347 Dominicum Mugnoz *nominat, aitque fuisse* sancti Regis Confessarium, *quod certius velim probatum videre, ab eo præsertim qui mox sequ. pag.* 349,

quibus pœnitentiis usus durante obsidione?

an etiam comite S. Petro Gonzalez?

& B. Dominico ejus socio,

parum sui memor, titulum Regii Confessarii, pro eodem occupatæ urbis tempore, adscribit Don Raymundo de Lezana Episcopo Segoviensi. D *Similiter certius probatam velim, assertam ab eodem Laureto præsentiam* S. Petri de Nolasco *in iisdem castris. Vehementer enim vereor, ut ea aliud habeat fundamentum, quam quod Sanctus iste (sicut in Vita à nobis edita legitur* XXIX *Ianuarii num.* 18) *Barcinone profectus ad Castra Iacobi Aragonum Regis, eodem quo Hispalis obsidebatur anno Valentiam prementis, urbem cum eo ingressus dicitur, die scilicet* XXVIII *Septembris, qua illa, ex prædictione ejusdem Sancti, pridem id Deum precati, dedita Christianis fuit. Fama tamen fundati Valentiæ Conventus movisse Sanctum Regem potuit, ut etiam Hispalim Petrum accerseret, idem ibi facturum. Potuit etiam sanctus Fundator, comitatus ultro fuisse Aragones illos, quos Valentia occupata, Regem Iacobum Ferdinando misisse ad Hispalensem obsidionem extremo ejus mense, intelligitur ex successu eorum minus felici num. 99. Allegatur autem Bernardus de Vargas in Ordinis sui Chronica, Sanctum Sancto sic loquentem inducens;* Cura, non solum fabricam ecclesiæ & conventus; sed etiam ut Fratres vestri pro me orent Deum, dum vivo; nec non pro anima mea, post mortem: optime enim novi, quam gratæ sint Deo sanctæ vestrę preces, æque ac opera vestra bona. E

ac S. Petro Nolasco?

§. II. *De imaginibus Marianis, Hispalim inductis à sancto Rege.*

121 R*Efert Rodericus Toletanus lib.* 8 *cap.* 10, *ex eoque Lectiones* XI *Iulii ad festum Triumphi S. Crucis apud Hispanos, quod in sæpe memorata Christianorum ad Navas Tolosanas contra Saracenos pugna, erat in vexillo* Regum *Christianorum, Castellæ, Aragoniæ & Navarræ,* imago B. Mariæ Virginis, quæ Toletanæ provinciæ & totius Hispaniæ semper tutrix extitit & patrona: in cujus adventu, acies illa mirabilis & turba innumerabilis, quæ hactenus satis immobilis permanebat, & rebellis nostris obstiterat, cæsa gladiis, fugata lanceis, victa ictibus, terga dedit. *Hanc majorum ac sui nominatim Avi materni religionem imitatus Rex sanctus, ejusdem Virginis imaginem, non quidem vexillo suo inseruit (hoc enim, ut infra describitur, solis Castellæ ac Legionis insignibus notatur) sed majori cum apparatu habebat,* cumque iret in exercitu secum ducebat, F *præsentem opem semper expertus, tum in aliis bellis omnibus, tum maxime in hoc Hispalensi, uti testantur Lectiones Dedicationis Hispalensis supra allegatæ num.* 117, *eademque argumentum cœptum sic prosequuntur:* Capta urbe, Ferdinandus, felicem victoriam, non sibi, sed Deo ejusque sanctissimæ Matri acceptam referens; dictam imaginem, triumphantis specie ornatissimo ferculo impositam, ad templum, quod ejus nomini dicandum erat, inferri fecit. Hac celebritate triumphi eadem sacratissimæ Virginis imago, cum splendida Episcoporum & Sacerdotum processione, signis ac legionibus præcedentibus, sequente postremum Rege & Procerum comitatu, in urbem delata & in templo est collocata: quod jam à Guiterio Archiepiscopo Toletano à superstitionis sordibus fuerat expurgatum, & Christiano cultui restitutum. Tum vero idem Toletanus Præsul ecclesiam, præsentibus Episcopis & innumerabili populorum multitudine; solenni ceremonia Deo, in titulum & honorem beatissimæ Virginis Mariæ, dedicavit: cujus venerandam imaginem, cum multis Sanctorum Reliquiis, ibidem Rex reponi curavit.

Circumducere imaginem Deiparæ solitus,

eamdem triumphabundus inducit in urbem:

122 *Hæc ergo illa est, quæ ut olim in Veteri Regum Capella, sic & hodie in nova, principem aram occupat, in capite Ecclesiæ Patriarchalis Hispalensis, sicut infra apparebit, ubi Capellæ istius forma proponetur. Nunc satis est ipsam imaginem in suo argenteo tabernaculo, in quo*

multa per eam operatus miracula.

&

N. S. DE LOS REYES

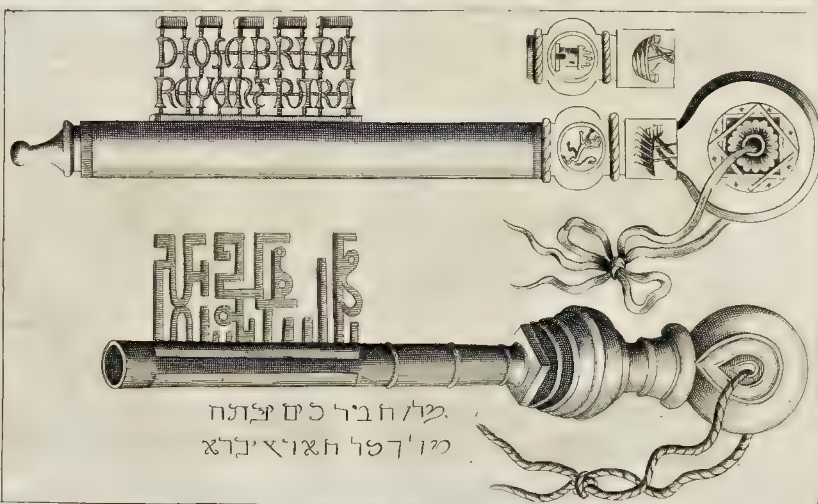

N. S. DEL ANTIGVA.

S. CAPI TVLI ECCL
SIAE YSPALE NSIS

Pag. 75

DIOS ABRIRA
REY ENTRARA

A & circumfertur, exhiberi conspiciendam. Eidem imagini sicut antiquitus communis cum ipso sancto Rege honor deferebatur, sic utrique communiter accepta referebantur miracula vetera, inferius proponenda in principio Gloriæ posthumæ. Hoc etiam indicat Titulus, Legendæ antiquæ præfixus his verbis: Vita & miracula gloriosi Regis D. Ferdinandi, qui Hispalim obtinuit; & cui, mediante quadam devotissima sculpta imagine, quam secum circumducebat, Dominus noster magna miracula ejus tempore & usque hodie fecit ac facit. Talium miraculorum occasione ipsam illam Deiparæ imaginem Guilielmus Gumperberg noster retulit in suo Atlante Mariano, continente centurias duodecim miraculosarum toto orbe imaginum, ubi ex Memoriali seu Vita S. Ferdinandi scripta per Joannem de Pineda, sic habet: Fama est duas Deiparæ statuas Hispalim esse allatas à Ferdinando Rege. Altera argentea est, & colitur in altari principe summi templi; altera, lignea & justæ staturæ, sedet, puerumque Jesum manibus tenet. Hæc à Regibus nomen habet, sive quia in Sacello Regio est, sive quia à Ferdinando Rege contra Mauros semper inter primos militum ordines collocata: refertque constans fama, in oppugnatione urbis Hispalensis, Regem Ferdinandum à

ubi etiam nunc in honore est,

B Virgine doctum esse, quibus modis Maurorum machinas everteret.

123 Hæc ille ad imaginem CCXLI: addit deinde: Tanto hodie in honore est hæc sancta Statua, ut à Regiis ministris Custodes præsidiarii constituantur, quos Armorum reges vocant. Hi togati cum clava argentea præ foribus adstant. A cubiculis Deiparæ, velut Imperatrici, nobilissima quæque virginum deligitur: quibus omnibus Regio diplomate hæc officia assignantur. Tanta porro in hac sancta Statua vestienda est religio, ut hoc officium non nisi Canonicis permittatur. Sed ista collata cum præcedentibus, credere nos faciunt, Testem V in Processu Neapolitano super art. 26 in Summario allegatum, perquam confusa usum memoria fuisse, quando dixit, quod cum sancto Regi apparuisset imago quædam Deiparæ cum puerulo, promittens victoriam in conflictibus; ille similitudinem monstratæ sibi imaginis factam volens, plures pictores accersiverit: quorum nemo cum voto ejus posset facere satis, secundum ea quæ memoriæ habebat impressa lineamenta; demum oblati sint duo, qui opus susceperint, unumque in locum simul clausi absolverint intra dies aliquot: sed opere completo inventi amplius non sint, proinde crediti fuisse Angeli: & hanc ait devote servari sub altari in capella Regia: atque ita & vidisse se sæpius, & ex antiqua parentum traditione accepisse. Sane non pictam esse, sed sculptam imaginem; non subtus, sed supra altare collocatam, extra controversiam videri debet. Sed video quid fefellerit hominem, Hispaniæ advenam, & bona (quod præsumendum est) fide, visa auditaque, ut meminerat, referentem. Est in eadem Hispalensi ecclesia imago alia supra memorata, non allata, sed inventa Hispali à Sancto Rege, maximaque in veneratione habita; Antiquam vocant, estque Gompenbergio Imago CCCLXXXI, depicta in pariete, statura sesqui major humana, forma speciosissima, ut miraculum sit inter majores pictorem fuisse tanta arte præstantem: & quod ipso miro mirum magis est, in hanc usque diem & integra est, & vel formę vel colorum nullũ omnino passa damnum, quantumvis Mauri, quibus antiquiorem esse fama celebrat, eidem expungendæ ligones & malleos adhibuerint. Vestis tota deaurata est, cultus hodieque ingens; ardent perpetuæ in sacello, quod augustissimum, lampades; nulla diei hora sacrum locum accedas, quin tibi via sit per confertum populum facienda. Omnia

non tamen ut picta ab Angelis,

quod forte de Antiqua dicebatur,

ad miraculum speciosa,

D pene superant litaneuticæ preces, quas Lauretanas vocamus, & quovis Sabbato, assistente toto Clero, Cathedralis templi symphoniaci, non minori pietate quam majestate, concinunt.

124 Eadem omnia de prædicta imagine ante centum annos habemus apud Morgadum impressa, lib. 4 cap. 10: qui addit, quod prius stetit ad manum dexteram capellæ, sed non ita pridem (Zuniga, qui rem plenius describit, notat annum 1578, 18 Novembris) ab Archiepiscopo Christophoro, maximo ingenio & molimine translata est, in eum ubi nunc est locum, una cum tota illa parte firmissimi parietis, supra quem formata est. Nec tamen illa prima videtur fuisse translatio; cum enim ablata est à priori loco, apparebat clare, partem illam parietis non cum reliquo pariete fabricatam, sed aliunde acceptam, ibique insertam fuisse. Estque hoc omnino verosimillimum; tum quia Mauri solotenus debuerunt omnia destruxisse, ut suam Mezquitam novam à fundamentis ædificarent, tum quia credibilius est à Sancto Rege fuisse repertam extra ipsam Mezquitam, quam intra eamdem, quo Christianis non patuisset accessus. Addit Zuniga num. 17, desperantes de ipsius imaginis destructione Mauros, educto ante eam pariete, ipsam occuluisse; sed frustra, cum propterea Christiani non obliviscerentur illius, & tectam quoque pergerent in veneratione habere.

& an. 1578 translata.

E Verum paucis ante hanc expeditionem annis, ille paries concidit, sub eoque apparens imago novo quodam fulgore intuentium Maurorum ita perstringere cœpit oculos, ut arcano quodam impulsu coram eâ stare erecti non valentes, genua flectere cogerentur; sicuti testatur, sub annum MDXX florens, Bacalaureus Peraza, cujus Ms. & hactenus anecdoton autographum extat in Bibliotheca Ducis de Alcalà. Hanc ergo imaginem, quam repræsentamus æri incisam; quæque modo est in ultima capellarum ingredientibus ad latus dextrum, juxta lateralem portam dictam S. Christophori; hanc, inquam, imaginem bonus ille Neapolitanus testis, non distinxerit ab ea quæ Regum dicitur; nec animadverterit, haud esse in tabula sed in muro pictam. Ut vero ipsa statua, quæ vere est & dicitur Regum, credi possit Angelicis manibus fabricata, videtur opus esse plurium concordi testimonio: quod cum desit, deest quoque idoneum argumentum fidei miraculo adhibendæ.

125 Præter has duas nominis ac venerationis præcipuæ imagines Marianas, quarum alteram similiter etiam æri incisam hic vides; invenio adhuc alias ad Sanctum spectantes. Earum una Eburnea, alia Argentea est. De Eburnea ait Spinosa, anno MDLXXIX, quando ex veteri in novam arcam transferendum erat sacrum corpus, inventam esse supra mortui pectus, creditumque quod ipsam solitus fuerit secum semper deferre; & quando pugnandum cum hoste erat, supra hastile vexilli Regii figere; quod etiam Testium aliquis in Processu affirmavit; alius vero Testis dixit, auditum vel lectum sibi esse, quod ipsam in tali discrimine ante se haberet positam in arcu ephippii sui. Atque hinc originem sumpsisse videtur, ut recentiores omnes sancti Regis imagines, pro Vellere aureo, Austriacorum postea Regum gestamine, appictam habeant ex collari torque pendulam effigiem Deiparæ. Servatur ista hodiedum in Archivio Capellæ Regalis, inter pretiosiora illius cimelia. Argentea denique Deiparæ imago Hispali, cujus & Gumpenbergius meminit, incertum utrum ante vel post captam urbem fabricata, putatur sancti Regis donum esse, vocaturque imago Metropolitanæ ecclesiæ, & stat super altare majoris Capellæ, quæ (uti infra ex ichnographia loci apparebit) in media templi navi servit Archiepiscopo & Canonicis ad Officia sua omnia. Lauretus lib. 2 pag. 87 alias quoque Deiparæ imagines indicat, quas Sanctus Rex, ibidem dicitur fabricandas curasse, & in variis ecclesiis à se successive fundatis constituisse: quarum una in Collegiata S. Salvatoris ab Aqua

His adde Eburneam unam repertam cum corpore,

alteram argenteam à Sancto datam Ecclesiæ,

& alias alibi collocatas,

 nomen

nomen habeat; aliæ duæ sint, in ecclesia S. Francisci sub choro & S.Clementis Monacharum Cistercienfium; præter plures eadem in urbe, de quibus similis traditio sit, & similis eo titulo cultus. Idem Lauretus allegat Fr. Alfonsum de Vargas, in relatione de Mariana Hortensi imagine, asserentem, infinitas esse ecclesias, quas Sanctus Rex Deiparæ fecerit dedicari: certe vix dubitarim, quin in civitatibus oppidisque omnibus, à se occupatis, ille curaverit extare aliquod pietatis suæ erga Deiparam monumentum.

Imago Christi vulgo Veronica,

126 *Lucius Marinæus Siculus, lib. 5 de Rebus Hispanicis, Sanctum Regem laudat, quod* Dei effigiem, quam semper habebat apud se, devotissimus adorabat summaque devotione celebrabat; ab eaque, quidquid & necessario & honeste petebat, facile impetrabat. Hoc igitur numine adjuvante, *inquit,* Hispali aliisque pluribus oppidis potitus est. *Habet hodieque Giennensis ecclesia Christi Dei nostri vultum, ad earum expressam similitudinem, quæ vulgo* Veronicæ *nomine appellantur; vel quia id nominis erat piæ cuidam mulieri, quæ Christo crucem suam bajulanti cum aliis obvia, tergendo sudori sanguinique velum capitis sui præbuerit, in eoque sacræ faciei acceperit expressa lineamenta, sicut populariter circumfertur; vel quia id quod primitus dicebatur* Sancta vera icon, *sicuti dicitur* Sancta vera Crux, *levi litterarum transpositione mutatum in* S. Veronicam, *occasionem dedit ea omnia comminiscendi, quæ in nostro Februario ad diem* XIV *mallent eruditi viri severiori trutinâ expensa videre. Ut ut est, vulgo* S. Veronica *nuncupatur, non solum quæ illam acceperit matrona, quæ an ulla unquam fuerit dubitatur; sed citra dubitationem ullam multoque communius, ipsa sindon, in qua sic expressus cernitur Christi vultus; & hic est quam* Dei effigiem *Marinæus vocat, & cui* Numinis *appellationem eo modo aptat, quo modo figurate solent imaginibus aptari quæ sunt prototypi; quod facilius etiam ignoscas homini, præ studio emunctæ Latinitatis, adeo nullam vocem peregrinam in suis scriptis toleranti, ut nec proprium* Lucæ *nomen legi in iis voluerit, sed Romano vocabulo* Lucius *dici. Extat tamen Hispanica Marinæi versio, ipsis Latinis editionibus (quarum prima anno 1533 curata Compluti) triennio vetustior; ubi citra controversiam* Veronica *nominatur, itáque legitur,* Traia con sigo la Veronica . . . y con el ayuda y socorro de nuestro Señor ganò muchas victorias. *Alibi autem idem Marinæus, agens de* Mentesa quam Jaënem vocant, *dicit, quod* Christi sudario, quam alio nomine Veronicam vocant, non immerito gloriatur. *His porro duobus Marinæi locis inter se comparatis, existimat Franciscus de Rufpuerta in Hist. Eccl. Giennensis urbis Sec. 12 §. 5 aliique, Giennensium traditionem, ipsam acceptam referentium Episcopo suo D. Nicolao, qui eam ante annum* MCCCLXXVIII *attulerit, posse concordari cum Iuliani Adversariis; ubi dicitur, quod ea à tem*poribus antiquissimis apud Giennenses colitur & ostenditur peregrinis. *Putant enim dici posse, quod* S. Ferdinandus, *accepto in ditionem Giennio, ipsam ibi clam servatam reperit, & secum ad bellum Hispalense assumpsit; itáque rentam Hispali Nicolaus Episcopus revexerit Giennum. Sed nos Pseudo-Iuliani Adversaria ut figmenta contemnentes, nullamque memoriam apud Hispalenses invenientes talis imaginis, malumus ceteris Marinæi erratis, quorum causa Ioannes Vasæus* multis locis diligentiam scriptoris, pluribus fidem desiderat, *malumus inquam, Marinæi erratis etiam hoc imputare, quod fallente memoria ad Veronicam transtulerit, quæ de imagine Virginis Deiparæ audierat.*

quæ Giennii colitur.

non satis probatur, à Sancto ad Hispalensem obsidionem delata,

ex foliis Marinæi Siculi fide, collata cum Iuliani Adversariis.

§. III. De sancti Regis Gladio & Labaro, nec non de Clavibus urbis ingredienti traditis, aliisque ejusmodi monumentis.

Ensis & labarum ad obsidionem delatum,

Prudentius de Sandovàl in historia trium Episcoporum, ad finem Vitæ Comitis Ferdinandi Gonsalvii (*fuit hic Castellæ Comes tempore* Ranemiri Regis, *heroicis contra Saracenos gestis clarus; quem ab insigni pietate & felicitate multum laudat Rodericus Toletanus lib. 5 cap. 2 & 12, & floruit sub medium seculi* X) *ad hujus, inquam, Herois vitam* addit *Prudentius de Sandovàl, apud Spinosam,* quod sanctus Rex Ferdinandus, iturus ad obsidionem Hispalensem, extulerit secum os unum de illius corpore, cum ense & labaro, tamquam viri sancti, & cujus meritis speraret multum se adjuvandum. *Deinde prosequitur Spinosa:* Quod exemplum imitati successores Reges, eumdem gladium sæpe petierunt, ad maximi momenti expeditiones profecturi; ac nominatim Infans Ferdinandus, in obsidione Zaharana & Antiquerensi. Est autem gladius ulnam unam longus & acutissimus, in capuli vertice globum habens crystallinum, & pro transverso pretiosam ex lapide flavo petram, ad unius digiti crassitiem. Servatur vero in sacristia Capellæ Regiæ, indeque effertur ad processionem, die S. Clementis XXIII Novembris duci solitam, in gratiarum actionem pro liberata à Mauris urbe. Hunc ensem elatum portat Assistens Hispalensis, præcedente illustriori quodam viro, ex parte Civitatis delecto, qui vexillum ferat, quod Regi sancto præferebatur quando urbem obtinuit, servaturque in Sacristia majori ecclesiæ. 127

in processione annua circumferuntur,

128 Apparatus ipsius Regiæ capellæ tali die hic est. Ad latus dexterum portæ, sub diviti conopæo, collocantur figuræ Sancti Regis & Reginæ Beatricis, primæ uxoris ejus ad sinistram, dexterum latus tenente figura filii Alfonsi Sapientis, omnes vestitæ quam speciosissime: Regis autem figura prædictum gladium manu dextera tenet. Accedente ergo ad Thronum Assistente, interim dum è capella procedit pompa, Capellanus Major ibidem adstans cum Custodibus, genu flexus osculatur prædictam dexteram, ab eaque acceptum gladium tradit Assistenti in manus; quas suis ipse manibus stringit, exigitque juramentum in forma Castellanis consueta, quod eum sit restituturus finita celebritate: qua de re mox conficitur publicum instrumentum à Notario, eum in finem præsente. Habet autem Christophorus Nuñez Sacellanus in suis manuscriptis, quod anno MDVIII gladium istum in processione extulerit ipsemet, tunc forte Hispali præsens, Rex Ferdinandus; vexillum vero gestandum tradiderit Legato Cæsaris Maximiliani, dicens, Si hic adesset Nepos meus Carolus, ipsius partes forent istud portare: nunc, quoniam abest, vices ejus sustine. Tanta in veneratione habent Reges nostri honorandas illas Reliquias. *Hactenus Spinosa: quibus ex Zuniga addiderim, non æque probari omnibus, quod resarciendo sacrum istud vexillum subditus hinc inde alius fuerit pannus, sicut facile deprehenditur à non hebete oculo, licet major pars sit materia antiqua; verentur enim, ne, paulatim evanescente panni utriusque discrimine, non distinguatur à recentiori vetustior.*

maxima cum reverentia.

129 *Servatur præterea, teste eodem Zuniga num. 24, inter ecclesiæ rariora cimelia,* Clavis argentea, *ex parte inaurata, quam creditur* Sanctus Rex, *sibi successo-*

Clavis argentea urbis sancto Regi fabricata,

A *cessoribusque urbem ingressuris imposterum offerendam, fabre-fieri jussisse, loco alterius* ferreæ, *sibi ab* Axatáf *Mauro sub introitum ante portas urbis oblatæ, quæ hodie est in potestate* D.Antonii Lopez de Mesa, *olim autem putatur in archivio civitatis custodita fuisse. Alii credere malunt, prædictam argenteam clavem, à Iudæis fabricatam, & ab Archisynagogo Hispalensi oblatam Regi fuisse: idque verosimile fieri ex additâ manubrio inscriptione Hebraica: notant autem in more Iudæis fuisse, Rege ingrediente in locum ubi Synagogam habebant, eum cum tali ceremonia excipere & simul protectionem ejus petere. Vtriusque clavis formam, qualem Zuniga exhibet, non gravate repræsentavi sub imaginibus Marianis, sed paulò contractiori mensura: ubi nemo est qui non facile intelligat Castellanorum verborum, secreto ipsius* Clavis *tam eleganter intextorum, sensum*, DIOS ABRIRA, REY ENTRARA. *Sed notio scripturæ Hebraicæ, quæ per extimam annularis manubrii orbitam est circumducta, & cum exprimi suo loco non posset, hic ad latus notatur, minus obvia est omnibus; quare eam Latine sic reddi moneo:* Rex Regum aperiet, Rex universæ terræ introibit. *Similem fermè sensum subesse Arabicis* Mauricæ Clavis *characteribus, similiter ipsi ejus secreto intextis, ex sensu peritorum ejus linguæ ait Zuniga: quod tanti non facio, quam quod* Maurorum Hispalensium

& ferrea eidem tradita à Mauris,

B Princeps Axatáf, *ad pedes Sancti Regis exprimi solitus cum similis formæ clavi in manu*, cum inde digressus pervenisset ad collem Belli-visus dictum, ubi incipit urbis aspectus evanescere & maritima ora in conspectum venire; illacrymans exclamavit, fieri non potuisse ut urbem tam generose defensam, tanto incolarum numero constipatam; cum exercitu tam exiguo vinceret alius quam Rex Sanctus: ita scilicet implenda fuisse decreta supremi Alá, qui hoc tempore destinaverat civitatem amittendam à Mauris; multa talis eventus prognostica pridem habentibus; *quemadmodum in veteri quadam memoria legisse se scribit jam supra aliquoties nominatus Zuniga num 32 & in Annotatis ad Caput 6 litt.* c, *explicatum pro parte invenitur.*

130 *Idem in Appendice ex Gonzalvo Argote de Molina, tamquam teste oculato (floruit autem hic ante annos centum) meminit tertiæ cujusdam* Clavis, *superiori seculo pariter in majori sacristia ecclesiæ Metropolitanæ asservatæ, quam, non vero priorem, Regi obtulerint* Judæi,

Ac tertia oblata à Iudæis.

C *facultatem petentes (ut deinde ad cujusque Regis ingressum facere eis in more fuit) commorandi in sibi assignato vico:* Notabilisea est, *inquit*, raritate fabricæ ex omni metallo, sic ut unumquodque per se distincte appareat: secretum ejus, similiter ut primæ, contexitur ex litteris, eadem Castellana verba utrimque legenda exhibentibus: in circulo autem annulari Hebraicis characteribus scripta verba, sic à peritis Latine reddebantur, REX REGUM INTRABIT, TOTUS MUNDUS EUM VIDEBIT. *His ita positis, haud incongrue suspicaberis, hanc ultimam clavem solam ac propriam Iudæorum fuisse, ipsam ingredienti Regi offerre solitorum: priorem vero fabricatam etiam ab aurifabro Hebræo, sed Regio jussu & ad usum Civitatis. Fabrum quoque dices suo indulsisse ingenio, in Hebraicis illis litteris annulo manubrii circumducendis; Regem autem præcipue intendisse, ut laus Deo redderetur per verba secreti; per signa vero, quadrato clavis nodo insculpta sub annulo, designatum voluisse, quod præcipuum instrumentum victoriæ, qua urbs accessit regnis Castellæ & Legionis, fuerit gemina illa navis, catenæ pontique perfringendis adhibita. Denique idem Zuniga ad an.* 1252 *num.*30 *addit, quod etiam in Ecclesia Cathedralis thesauro servetur poculum crystallinum, auro circumornatum ac munitum, in*

Scyphus Regis crystallinus.

cujus aureo labro litteris antiquis hæc legitur inscripta sententia: Dominus meus: Dominus mihi adjutor, & non timebo quid faciat mihi homo, & despiciam inimicos meos: *ex quo vase creditur sanctus Rex bibere solitus.* D

131 *Quod autem dicitur Axatáf miratus exiguitatem exercitus, cum quo Rex Sanctus urbem tantam cœpit, meretur non ita strictim præteriri. Obstupesco sane cum n.87 lego hæc Regis verba:* Non est æqua partitio inter nos & eos qui sunt trans flumen: hic enim sumus ad mille Equites, & illi trecentos non numerant; *& vereor ne quis existimet, fabulam id potius redolere, quam historiam. Dubio huic occurret Petrus d'Outremannus noster, in sua Constantinopoli Belgica pag.* 270, *narrans, quomodo Balduinus Imperator Constantinopolitanus, copias educturus in hostem Murtzuphlum, Græcos omnes ad deficiendum sollicitantem,* Henricus fratrem cum centum lectissimis Equitibus præire jussit, qui oppidatim fidem & sacramentum à singulis Imperatoris nomine excepturus discurreret; *uti & reapse fecit, partim minis, partim blanditiis urbes etiam maximas, quarum una Hadrianopolis, in officio continens. Talia autem cum narrasset d'Outremannus:* Hic mihi, *inquit*, monendus lector videtur, ut cum centum hastatos equites sive cataphractos ad tam arduas expeditiones mitti, aut eos justas profligare copias, atque urbes expugnare in hac narratione audierit; non continuo sibi animo fingat, centum dumtaxat ejus modi virorum manipulum, omni prorsus nudum præsidio educi, ac millibus aliquot hostium opponi. Verum sciendum est ex antiquo Gallorum instituto (*quod idem etiam Hispanorum, Longobardorum, ac Germanorum fuisse non dubito*) singulis ejus generis Equitibus alios cum milites, inferioris illos notæ quidem, sed tamen ex equis pugnantes (*Chronica nostra num.*98 Scutiferos *vocat, & ejusmodi unum Garcia Perez apponit num.*89) tum pedites adjungi solitos esse pauculos; ut cum centum equestris Ordinis viros dicimus, sexcentorum aut non multo secus capitum turma, ex consequentium ratione, intelligenda veniat.

Exilitas copiarum Regiarum

sic tamen ut singuli Equites ex veteri instituto E

unum aut plures armatos censeantur secum habuisse

132 *Huic autem loco illustrando mire facit quod Pausanias in Phocicis, loquens de Brenno Gallorum in Græciam Duce, habuisse eum dicit* Equites vicies mille & quadringentos, *moxque se explicans,* verior *inquit*, numerus fuere supra sexaginta Equitum millia amplius mille & ducentos: nam singulos Equites famuli sequebantur duo, in equis & ipsi & equestrium artium gnari: ii præliantibus dominis in extrema acie consistentes ei erant usui, ut si forte equus esset amissus, statim suum submitterent; si vir cecidisset, servus in ejus locum succederet: quod si utrumque belli impetus subvertisset, jam præsto erat tertius, qui pro demortuis locum teneret: jam verò si vulnera primarius ille accepisset, è secundariis alter ex acie illum subducebat, alter vero saucii vicem subibat..... Atque hanc quidem equestris militiæ institutionem voce patria Τριμαρκισίαν nominant: equum enim Μάρκαν appellant: *Vbi recte* Μάρκαν *scribi jubet Camerarius, eo quod* Marca *aliud prorsus signiti averit semper,* Marren *autem equi sint, unde* Marscalk *equorum curator, &* Marrie *equa. Sed nescio an propterea etiam* Μαρκισίας *scribendum Pausaniæ fuerit, cum* Dry-mar-kise, *trium equorum delectus, commode reddi possit. Interim vero apparet ex Auctore sub annum* 150 *scribente, seque vetustiores secuto (nam ista Gallorum expeditio* 278 *annis Christi nativitatem præcessit) quam recte sentiant; qui veterum Gallorum linguam sola dialecto putant diversam fuisse à Belgica seu Teutonica; & quomodo S.Hieronymus, commentatur* F

ut olim in Græciam irrumpentes Galli,

Galatarum progenitores.

A *taturus super epistolam Paulinam ad Galatas, in Præfatione dicat*, Galatas, *id est* Gallo-Græcos, *antiquorum istorum in Græciam cum Brenno delatorum posteros*, excepto sermone Græco, quo omnis Oriens loquitur, propriam linguam eamdem pene habere quam Treveros. *Sed in primis ex isto Pausaniæ loco apparet, Equestris disciplinæ vetusta ratio, isti quam attigimus quæstioni solvendæ idonea; apparet etiam unde fiat ut gravis armaturæ equites apud Francos, hodie* Maistres, *id est*, Domini *vocentur, respectu scilicet* Scutiferorum, *quos tales olim secum ducere solebant: qui tamen etiam quaterni ac seni, singulis* Ferdinandi *Equitibus additi, quid sunt ad grandem illam Maurorum multitudinem, quicum res fuit Sancto Hispalim oppugnanti obsidentique?*

§. IV. *Regimen Ecclesiasticum & Politicum, Hispali constitutum à S.Ferdinando.*

133 *Ab Innocentio 4 Rex admonitus,*

CVm Innocentius Papa IV, *anno* MCCXLVIII *Lugduni in Gallia commorans, fama referente cognovisset, quantum incrementum res Christiana acciperet in Bætica, felicibus Sancti Regis contra Mauros* B *progressibus; solicitus ille ut eâdem mensurâ, qua Regnum amplificabatur terrenum, etiam restauraretur veteris Hierarchiæ splendor;* III Kal. Aprilis, anno Pontificatus V, *usque ad Iunium adhuc currente, atque adeo Christianæ Æræ anno prædicto*, Illustri Regi Castellæ & Legionis, & nobili viro Alfonso primogenito suo, *scripsit Epistolam, quæ extat apud Odoricum Raynaldum tom.* 13 *ad annum prænotatum num.*47, *hoc tenore:* Virtutum Dominus discretionis tantæ gratiam utrique vestrûm contulisse dignoscitur, ut libere devotis mentibus agnoscatis, quod suæ Majestatis oculis pro eo placiti semper debeatis existere, quia ipse multa & grandia regna vestro dominio, cum interventu famosi nominis, noscitur subjugasse. Propter hoc itaque securâ fiduciâ magnitudinem vestram, affectione qua possumus, rogandam duximus & monendam, in remissionem vobis peccaminum injungentes, quatenus Sedes Episcopales terrarum illarum, quas virtus Altissimi principaliter per vestra & aliorum fidelium victoriosa subsidia de manibus Paganorum eripuit, & ad lucem religionis Christianæ deduxit, de multiplici bonorum vestrorum affluentia, pro divini honore nominis, dotare magnifice studeatis; ita quod præsentibus & C posteris nomen vestrum semper effulgeat, & Deo propitio vobis augmentum gloriæ triumphalis accedat, succedentibus postmodum felicibus præmiis, quæ recompenset æterni Regis benignitas pro fructuosæ operibus pietatis.

ut recuperatis urbibus Sedes quoque Episcopales restituantur;

134 *Potuit hoc Breve aliquam multis mensibus prius quam Hispalis dederetur traditum Sancto Regi fuisse: qui ut urbem habuit in potestate, haud segniter exequi cœpit quod sibi commendabatur. Nam sicuti ei prima cura mox fuit, Mesquitam majorem convertere & consecrare in ecclesiam Christianorum: ita nec diu cunctatus videtur in ordinando ibidem Clero, cui creditur statim designasse Archiepiscopum futurum, filium suum* Philippum: *Chronica num.* 147, Electum Archiepiscopum *ideo appellat; sed in diplomate Privilegiorum, Hispalensi civitati concessorum, de quo mox infra, solum subscribitur,* Infans Philippus, Procurator Ecclesiæ Hispalensis: *Lauretus scribit pag.* 349 *eum* Parisiis in Sorbona sub Alberto Magno *fuisse omni scientia graviori instructum; sed ipsum illud collegium, à Roberto de Sorbona fundatore suo nuncupatum, non ante annum* MCCLII, *institutum se esse fatetur: &* Albertus Magnus *lectiones suas habebat procul à Sorbonæ loco, in area publica, quæ creditur ab ipso retinuisse nomen ut vulgo* Place-Maubert *dicatur quasi* Locus-Magistri Alberti. *Ego non existimo* D *Philippum extra Hispaniam quidquam didicisse, sed studuisse Salamanticæ, instituta à patre Vniversitate, si tamen ullam aliquando adivit studiorum causa. Quod autem non fuerit mox consecratus Episcopus nihil miror; necdum enim attigerat annum ætatis trigesimum, ante quem Presbyterum vel Episcopum ordinari per Canones non licebat, utpote tertiogenitus ex parentibus primum matrimonio junctis anno* MCCXIX.

Hispalensi præficit Infantem Philippum cum titulo Procuratoris.

135 *Interim dum ætas congrua Philippo accederet, Episcopalia in Vrbe munera, per modum Vicarii, jussus est exercere* Raimundus Episcopus Segoviensis; *qui quia postea, renuntiante* Philippo, *factus est* Archiepiscopus Hispalensis, *in Chronica supra num.* 116, *& infra num.* 147, *sic anticipate nuncupatur. Cum autem ex postmodum secuto* Philippi *matrimonio constet, nec Diaconum quidem unquam ordinatum fuisse, qui gradus patebat annos* XXV *natis, indicio id nobis est, militaris animi adolescentem à sacris ministeriis alieniorem fuisse semper, licet id vivente patre dissimularit. Ægidius Gonsalvi Davila in Theatro Ecclesiæ Segoviensis asserit, eumdem, paucis post patris sui mortem diebus (melius dixisset annis, aut saltem mensibus) ob causas in historia allegatas, mihi vero necdum lectas, renuntiasse Electioni suæ; eas causas certe non legit Tamayus de Salazar, quando ad* XI E *Martii, in Catalogo Archiepiscoporum Hispalensium, cessionem istam distulit usque in annum* MCCLXI. *Sed in hoc insigniter eum erravisse probant Versus Æra* MCCLXXXXVII, *id est anno Christi* MCCLIX *Segobiæ positi, ad honorem ipsius* Raimundi, *cum bis iterato titulo* Archiepiscopi Hispalensis. *Profert eos Versus idem Davila in Theatro Ecclesiæ Segoviensis, tamquam* Epitaphium: *quo loquendi modo deceptus Tamayus, expressius affirmavit*, tanti Præsulis memoriam ea epigraphe in sarcophago conservari. *Interim tam ipse quam Ægidius asserunt Raymundum dumtaxat obiisse anno* MCCLXXXVIII; *& antea in Theatro Hispalensi idem Davila dixerat, quod anno* MCCLXXXV *baptizarit Sancium, Alfonsi Sapientis secundogenitum, postea Regem, unde &* Compater Regis *vocatur à Morgado in Hist. Hispal. fol.* III *col.* I, *allegante caput* 17 *Chronicæ Alfonsinæ.*

dato Vicario Raymundo Ep. Segoviensi;

facto deinde Archiepiscopo Hispalensi,

136 *Non est autem* Raymundi Epitaphium *quod appellat Davila, ne tale quidem, quale etiam viventi poni posset; sed sunt quatuor Tituli, distinctim descripti, ac distributi per parietes ecclesiæ Parochialis S. Ægidii, cum ipsius adhuc viventis & parentum ibidem pridem tumulatorum memoria. Hoc intelliges, si placeat dividere versus, & correctis mendis, cum* F *quibus eos edidit Davila, legere quomodo legi potuerunt, ac vero etiam debuerunt, ut aliquem tolerabilem sensum haberent.*

quod erat Anno 1259 quando tituli quidam Segobiæ positi sunt,

I.

Gloria Raymundi, perlustrans climata mundi,
Ejusdem nomen & felix prædicat omen.
Segoviæ micuit Pastoris culmine pridem,
Hispalis Archiepisc. factus modo floret ibidem.

II.

Templum dotavit præsens ac ædificavit
Præsul præfatus Raymundus: quo est tumulatus
Præsulis ipsius pater Hugo, Richardaque mater,
Presbyter ipse pede quos calcat marmoris æde.

III.

Hæc loca fundavit, propriis fundata paravit.
Præsul expensis, Raymundus Segoviensis.

IV.

Hoc fundamentum sancti tenet ossa parentum
Præsulis; Hugo pater, mater Ricarda vocatur.
Claruit ex meritis ejus Segovia pridem,
Hispalis & tandem fuit Archiepiscopus idem.

ÆRA MCCLXXXXVII.

137 *Eidem*

A 137 *Eidem* Raymundo, *id est consilio & directioni ejus, adscribit etiam Davila prælaudatus erectionem Dignitatum, Canonicatuum, & Prabendarum in ipsa Metropolitana Ecclesia; ubi hodie constat* Capitulum *Præbendatis nonaginta, inter quos undecim* Dignitates, *qui Archiepiscopo Pontificaliter celebranti assistunt mitrati. Omnium autem in frequentando divino Officio commendatur assiduitas: sed imprimis* Beneficiatorum *quos appellant* Vicenæ, *eo quod viginti Presbyteri, voce & cantus peritia præstantiores, suffragiis Capitularibus ad hoc eligantur, ut diurnis nocturnisque Horis indesinenter assistant. His accedunt plures quam quadraginta* Capellani, *suffragiis Capituli similiter delecti. Hujus tertiæ atque ultimæ classis fuit* Venerab. P. Ferdinandus de Contreras, *Apostolici plane spiritus concionator, tantoque animarum zelo æstuans, ut non solum ad Confessiones audiendas esset assiduus, sed frequenter etiam trajiceret in Africam, captivos Christianos de barbarorum servitute redempturus. Hujus tamquam viri sancti causa cum in Romana Rota versetur, & pro impetranda canonizatione magna fiat ex parte Regis & Capituli instantia, erit fortassis de eo plenius aliquando agendum in Supplemento Februarii, cujus mensis die* XX *an.* MDXLVIII *obiit, insigni tumulo conditus inter utrumque chorum, ubi nec Archiepiscopis quidem sepultura conceditur. Ad commendandam quoque* Regii *hujus* Capituli *præcellentiam facit, quod*
B *ex instituto Catholicorum Regum* Ferdinandi & Isabellæ, *quotquot in novo Orbe instituuntur Ecclesiæ, titulo Capellaniæ subjiciantur Ecclesiæ Hispalensi, jubeanturque secundum statuta & ceremonias illius ordinari. Item quod* Urbanus VIII XVIII *Novemb.* MDCXXXVII *speciali indulto cesserit provisione Prabendarum intra Pontificios menses vacantiū, jure hoc in Archiepiscopum Capitulumq; translato, etiamsi contingeret defunctum Prabendatum ipsius S.R.E. Cardinalem fuisse: uti & hæc & alia plura nobis Hispali perscripta fuerunt.*

eo dirigente ordinatum Capitulum & Clerus,

138 *Dum hæc ita strictim mihi indicantur, quæ fuse ac minutim tractantur ab historiæ Hispalensis scriptoribus Hispanis, nec non à Michaele Angelo Laureto Italice; prodierat Neapoli, anno scilicet* MDCLXXXI Discursus historicus, in quo per rerum gestarum seriem demonstratur, Sanctum Regem Ferdinandum III, & Alfonsum X cognomento Sapientem illius filium, eorumque prædecessores Castellæ & Legionis Reges, habuisse jus disponendi de Decimis terrarū, quas è Saracenorum manibus recuperabant: *quem Discursum* ex authenticis documentis & illustrium Scriptorum traditionibus *concinnasse se profitetur* D.
C Rodericus de Quintanilla, Archidiaconus de Xerèz, Dignitas & Canonicus Metropolitanæ Ecclesiæ Hispalensis I.V.D. *Non est hujus loci tractatum istum, quamvis historicum, non dico inserere totum præsenti operi, sed vel strictim percurrere, prout in Paragraphos* CXVIII *distinguitur. Satis erit ex* §. 92 *docere, quomodo ea, quæ ibi vindicatur Decimarum pro arbitrio applicandarum facultate*, Rex Sanctus *usus sit in favorem Ecclesiæ Hispalensis. Instrumentum Donationis, ex veteri Castellano Latine redditum, sic delibat Archidiaconus præfatus.* Notum sit omnibus &c. qualiter ego Don Ferdinandus Rex Castellæ &c. ad honorem Jesu Christi, qui est verus Deus, qui me direxit & auxiliatus est in meis gestis, & signanter in acquisitione civitatis Hispalensis; dono & concedo Ecclesiæ Hispalensi in perpetuum, Decimam meorum vectigalium Hispalensium, omnium rerum ibi provenientium per mare & per terram, de quibus ego debeo habere mea jura. Et similiter dono Ecclesiæ Hispalensi Decimam omnium aliorum vectigalium, existentium in acquisitionibus à me factis & faciendis, favente Deo, & à post me regnantibus in Castella & Legione, ac in Archiepiscopatu Hispa-

pro quibus in jus Ecclesiæ Hispalensis,

transcribit Rex Decimas vectigalium civitatis,

D lensi. Et si forte Regina Donna Joanna aut Don Henricus ostenderent litteras Apostolicas, rationabiliter & juridice tales, ut valere debeant ad eos excusandos à Decima, eis valeat eorum jus. Et Archiepiscopatum intendo ego hoc modo, ut non comprehendantur ibi alii Episcopatus Provinciæ Hispalensis, nec res ad illos spectantes: sed volo, quod si aliquod oppidum Provinciæ Hispalensis fuit antiquitus Episcopatus tempore Christianorum, & aliqua alia oppida fuerint istius Episcopatus & modo non sunt acquisita; quando illa acquisiero, seu ille qui post me in Castella & Legione [regnabit] acquisiverit; Ecclesia Hispalensis habeat Decimam & jus, quod Ego, aut ille qui post me in Castella & Legione regnabit, habebimus in illis locis, usque quo adsit Episcopus in loco: & quando aderit Episcopus in loco, redeat Decima & jus quod ibi in illis locis, Ego aut qui post me regnabit in Castella & Legione habebimus, ad Episcopum & Ecclesiam ejusdemmet oppidi; & excludantur Archiepiscopus & Ecclesia Hispalensis. *Hæc & alia plura simul cum Decimis donata, continet Instrumentum, factum Æra* MCCLXXXVIII, *sive anno Christi* MCCL; quæ donatio, *inquit Archidiaconus*, fuit subscrip-
E ta & confirmata à duobus Regis filiis, uti Procuratoribus Archiepiscopalium Ecclesiarum Toletanæ & Hispalensis, & ab uno & viginti Episcopis, aliisque Proceribus.

& totius Provinciæ Hispalen.

anno 1250.

139 *Atque hæc, de Ecclesiæ statu, Hispali ordinato, dicta sunto: de politico, Mariana lib.* 13 *cap.* 8. Regium, *inquit*, Senatum, cujus hoc tempore litibus dijudicandis summa in Castella est auctoritas, ab hoc Rege (S. Ferdinando) excogitatum esse memoratur, duodecim virorum Collegio creato, ad quos majores controversiæ spectant, & causæ ab aliis dijudicatæ ex provocatione, periculo pecuniæ, si is qui provocavit sit victus. Paulatim gliscente calumnia multitudineque causarum increscente, novum constituere forum opus fuit, cum antea civitates, domesticis judiciis contentæ, aut certe ad proximos conventus juris petendi causa appellantes solummodo, turpe ducerent atque importunum, Regium auxilium implorare. Magnis præterea viris legum condendarum potestas data est, colligendarum cura injuncta earum quas Partitas vulgo vocant: quod opus ingentis laboris Alfonso demum Rege perfectum est. *Qualem porro Hispali juris dicendi rationem Rex Sanctus instituerit, colligere licet ex ea quam suo tempore servatam scribit Morgadus lib.* 2 *cap.* F
16, *primo loco constituens* Audientiam Regiam, à qua non detur appellatio. *Non pauca eodem facientia habet etiam Zuniga, ad annum* MCCL, *postquam narrasset, quomodo Rex Sanctus, convocatis Hispali Regni Comitiis*, Forum Toletanum, *id est jura, privilegia, & immunitates Regiæ Toletanæ civitati ab avo ac tritavo suo*, Alfonso VIII *ac* IX *concessas & à se olim confirmatas, auctiores etiam in nonnullis, communicavit cum novis civitatis restitutæ incolis accolisque, eo quem ipse exhibet tenore, secundum authenticum exemplar, jussu Ferdinandi atque Isabellæ Regum Catholicorum descriptum, & in Archivio publico servatum (nam originaria membrana deperiit) cujus initium ex veteri Castellano idiomate placet Latinum facere, quia spirat insignem Sancti Regis erga Deum & homines gratitudinem.*

Idem statum urbis civilem ordinat,

eique communicat privilegia civitatis Toletanæ.

140 In nomine illius Dei veri ac permanentis, qui unus est Deus cum Filio & Spiritu sancto, atq; unus Dominus, in Personis trinus & in substantia unicus, illius, inquam, Dei qui ista nobis de sua gloria revelavit, de quo etiam eadem credimus ut nobis revelata sunt, de gloria ejus, & de Filio ejus, & de Spiritu sancto: itáque tenemus & recipimus Deita-

per diploma, cœptū à fidei professione.

tem

A tem veram ac permanentem, adorantes proprietatem in Personis, & in Essentia unitatem atque æqualitatem Divinitatis. In nomine autem hujus Trinitatis, in sua essentia individuæ, incepimus & terminamus omnia quæ fecimus opera bona, ipsamque invocamus, ut etiam hujus nostræ actionis sit principium ac finis. Amen.

140 Reminiscantur omnes, quotquot hoc scriptum legent, grandium bonorum, grandium gratiarum, grandium beneficiorum, grandium decorum & prosperorum successuum, quæ fecit & exhibuit is, qui omnium bonorum initium & fons est Christianitati universæ, sigillatim in Castella ac Legione, in diebus ac temporibus nostris, Mei scilicet Domini Ferdinandi, per Dei gratiam Regis Castellæ, Toleti, Legionis, Galeciæ, Seviliæ & Jaëni. Intelligant autem & cognoscant, quod Deus tanta bona nobis fecerit & præstiterit, tam contra Christianos quam contra Mauros, non propter nostra merita, sed propter magnam suam bonitatem & grandem misericordiam; atque propter deprecationes & merita S. Mariæ, cujus famulus sumus; nec non propter auxilium quod ipsa nobis tulit cum suo benedicto Filio: item propter deprecationes & merita S. Jacobi, cujus sumus Vexillifer, signum ejus tenentes, qui nobis adjutor semper ad victoriam fuit; quique, ut faceret bene Nobis & Filiis nostris, nostrisque Divitibus hominibus & Vassallis nostris, omnibusque populis Hispaniæ, constituit, ordinavit atque peregit per Nos, qui Miles ejus sumus, perque laborem nostrum, & cum auxilio atque consilio D. Alfonsi filii nostri primogeniti, & D. Alfonsi nostri germani fratris, atque filiorum nostrorum ceterorum; nec non cum auxilio atque consilio aliorum nostrorum Divitum-hominum, fideliumque nostrorum Vasallorum, Castellanorum ac Legionensium, ut acquireremus totam Andaluziam, ad Dei servitium augmentumque Christianitatis, amplius atque perfectius quam ab alio ullo Rege conquisita fuit, seu viro seu femina: qui quidem multum Nos honoravit, magnamque gratiam nobis fecit in ceteris nostris per Andaluziam victoriis; credimus tamen, quod tanto abundantiorem ac pleniorem favorem nobis exhibuit in conquisitione Seviliæ, quam fecimus cum auxilio potentiæ ejus, quanto illa major & nobilior est omnibus aliis Hispaniæ civitatibus. Ideo nos Ferdinandus, famulus & miles Christi, quandoquidem tanta beneficia, tantasque gratias, atque tot modis, accepimus ab eo qui est omne bonum; æquum & rationi congruum existimamus, bonorum illorum, quæ nobis fecit Deus, participes reddere nostros vasallos, & plebem quæ nobis venit Seviliam populatura. Et hac de causa, Nos, Rex Don Ferdinandus, simul cum Regina D. Joanna uxore nostra, & cum Infante D. Alfonso filio nostro primo herede, aliisque nostris filiis D. Frederico, & D. Henrico, damus & concedimus istis privilegium & libertates in hac charta contentas.

successus suos acceptos refert Deo & Sanctis,

B

adjutoribus autem hominibus refert gratias,

C

141 Damus vobis, civibus Seviliæ, id quod communiter dicitur Forum Toletanum: & damus Equitibus omnes immunitates, quibus gaudent Equites Toletani. *Pergit deinde Rex eadem privilegia & immunitates in nonnullis punctis ampliare; genti etiam nauticæ proprium magistratum, jura, & privilegia constituere (quod Toleti, utiq; in mediterranea civitate, locum non habuerat) & præcavere difficultatibus, inter nautas civesq; ac eorum magistratus causa jurisdictionis emersuris. Denique finiens, omnibus istic contenta violaturis interminatur suam atque divinam iram, mulctamque indicit centum marcarum auri, sibi aut post se regnanti pendendam. His vero sic veteri Castellana lingua deductis, sequentia omnia Latine subjunguntur, pro notitia styli istius temporis, personarumque, tunc repræsentantium Status Regni universi, haud indigna hic legi.* Facta charta apud Seviliam, Regiis expensis, quindecim Junii, Æra de MCCLXXXVIII annos. Et nos prænominatus Rex Ferdinandus, regnans in Castella, Legione, Gallecia, Sevilia, Corduva, Murcia, Jaëno, Baëtia, hoc Privilegium, quod fieri jussi, approbo, & manu propria roboro & confirmo.

anno 1250, subsignantibus Episcopis.

D

Ecclesia Toletana vacat. Conf.
Infans Philippus Procurator Eccl. Hisp. Conf.
Ægidius Burgensis Episcop. Conf.
Nunnius Legionensis Episcop. Conf.
Petrus Zamorensis Episcop. Conf.
Petrus Salamantinus Episcop. Conf.
Rodericus Palentinus Episcop. Conf.
Raymundus Segoviensis Episcop. Conf.
Ægidius Oxomensis Episcop. Conf.
Matthæus Conchensis Episcop. Conf.
Benedictus Abulensis Episcop. Conf.
Haznarius Calagurritanus Episcop. Conf.
Paschasius Gienensis Episcop. Conf.
Adam Placentinus Episcop. Conf.
Ecclesia Cordubensis vacat. Conf.
Petrus Astoricensis Episcop. Conf.
Leonardus Civitatensis Episcop. Conf.
Michael Lucensis Episcop. Conf.
Joannes Auriensis Episcop. Conf.
Ægidius Tudensis Episcop. Conf.
Joannes Mindoniensis Episcop. Conf.
Santius Cauriensis Episcop. Conf.

E

142 *Hactenus Episcopi, ubi quod* Toletanæ *&* Cordubensis *Ecclesiarum vacantium ratio habeatur, potius quam* Compostellanæ *aliarumque, per suos Episcopos non præsentium ideoque non nominatarum, videtur indicare speciale vacantium Ecclesiarum jus, ut per Delegatum possint locum suum in Regni Statibus obtinere & acta publica confirmare; non item alia Episcopum habentes, ex quacumque causa interesse non valentem. Apparet interim* Segoviensi, *ratione commissæ sibi Hispalensis Ecclesiæ, nullam specialem prærogativam inter alios competere. Post illorum autem subscriptiones, sequuntur columnatim Proceres, octoni & octoni, primum Castellani, tum Legionenses & Galeci, ex iis qui supra videntur dici* Homines-divites, *& nunc fortassis* Grandes-Hispaniæ *nuncuparentur, hoc ordine:*

F

Alfonsus Lupi Conf.	Rodericus Gomez Conf.
Alfonsus Telli Conf.	Rodericus Frolaz Conf.
Munius Gonsalvi Conf.	Gometius Ramirez Conf.
Alvarus Petri Conf.	Ioannes Petri Conf.
Ioannes Garciæ Conf.	Ferdinandus Ioannis Conf.
Gometius Roderisi Conf.	Rodericus Roderici Conf.
Rodericus Gometii Conf.	Alvarus Didaci Conf.
Simon Roderisi Conf.	Pelagius Petri Conf.

Porro post jam dictos utriusque Nationis Proceres signant sub utraque columna, ordine unico sigillatim, primarii quidam Regis Ministri, hoc modo:

Magnatibus,

Didacus Lupi de Faro, Alferez Domini Regis Conf.
Rodericus Gonzalvi, Majordomus Curię Regis Conf.
Ferrandus Gonzalvi, Major merinus in Castiella Conf.
Petrus Guterii, Major-merinus in Legione Conf.
Munio Ferrandi, Major-merinus in Galetia Conf.

Ubi Alferez, *idem est quod* Gonfalonero *Italis, vox Arabica, significans* Equitem, *velut antonomastice, ad denotandum primum in Ordine Equestri officium.* Merinus, *ex* Majorino *contractum, denotat Præfectum juri dicundo, quacumque in villa, oppido, civitate (*Majorem *alii dicunt, Galli* Mayre*) qui autem in eo Ordine primus, totiq; Provinciæ aut Regno cum potestate Prætoria antistat,* Major-merinus.

& officialibus præcipuis.

Sancius Segoviensis scripsit, de mandato Magistri

A stri Raymundi, Segoviensis Episcopi & Domini Regis Notarii, anno tertio ab illo, quo idem gloriosissimus Rex Ferdinandus cœpit Hispalim, nobilissimam civitatem, & eam restituit cultui Christiano. *Notat autem Zuniga, istum morem distinguendorum, in subscriptionibus ejusmodi,* Castellanorum *à* Legionensibus *&* Galecis, *statim post factam Regnorum duorum conjunctionem reperiri, jam inde ab anno* MCCXXXI. *Qui porro ipsum textum* Fori Toletani, *ex Latino in Castellanum idioma antiquitus traducti, videre voluerit, inveniet apud jam dictum Zunigam, post textum Fori seu Privilegii Hispalensis.*

Partitionem civitatis & agri absolvit filius successor.

143 *Cœperat etiam Rex Sanctus inter novos incolas partiri civitatem ac territorium Hispalense: sed res longioris operæ fuit, quam ut integre absolutam potuerit Rex sanctus videre. Cœptam ergo a patre distributionem perfecit, & legitimis tabulis consignavit successor* Alfonsus, *proximo anno à morte patris* MCCLIII *: quas tabulas integras exhibet Morgadus lib. 2 cap. 1, ex eoque transcripsit Carus parte 2. Earum principium, relatu dignum, hoc est, ex Hispanico translatum.*

an. 1253 1 Maji.

Seviliæ die Jovis primo Maji, æra millesima du-
B centesima nonagesima prima, ex scientia & magna voluntate quam habuit D. Alfonsus, Dei gratia Rex Castellæ, Toleti, Legionis, Galitiæ, Seviliæ, Cordubæ, Murciæ, Jaën, præstandi obsequium Deo; & ad honorem prænobilis Regis D. Ferdinandi patris sui; & ad remunerandum Infantem D. Alfonsum patruum suum, suosque Fratres & Homines-divites suos, & Ordines suos, & Nobiles suos, & omnes qui juverunt ipsum in obtinenda prænobili civitate Sevilia; propter servitium & auxilium quod fecerunt Regi D. Ferdinando patri suo & sibi in ea acquirenda, subjugandaque Andaluzia, populandaque & componenda prædicta nobili civitate Seviliæ; necesse habuit scire quot essent ibidem prædia, ficeta, oliveta, horti, vineæ, agri: & hoc scivit per D. Raymundum Episcopum Segoviensem & per Lupum de Mendoza . . . . qui totum Hispalense territorium circuiverunt, & sigillatim omnia cognoverunt: & secundum quod illi retulerunt esse in quovis loco, distributionem fecit Rex, prout describitur in hoc libro. *Extat liber ipse in Archivio Capituli Hispalensis, ex quo totum transscripsit Paulus Spinosa, posuitque in fronte lib. 5 Historiæ suæ Hispalensis; qui liber, si non est primum & originale scriptum, est saltem ex primo sumptum authenticum exemplum: sic enim verbis Latinis subsignatur.* Istum librum excussit Gomesius Martin de la Mota, Notarius Altissimi Regis Castellæ. Benedictus
C sit Dominus in secula seculorum. Amen. *Multa istic indicantur loca, quorum vetus appellatio jussu Regis dicitur in aliam commutata. Sic dicitur statim in principio, quod* D. Alfonso patruo suo dedit Rex pagum, qui tempore Maurorum dicebatur Corcolina; Rex autem posuit ei nomen Molinæ, estque in terminio San-Lucariensi. *Atque hinc apud Morgadum, vetera haud dubie monumenta secutum, prædictus Princeps semper appellatur* Dominus de Molina, *non ab alio aliquo in Castella vel Legione loco. Cum autem dubium esse vix possit, quin ex eo tempore plura alia loca aut omnino desierint nominari, aut appellationem mutaverint; probabile etiam sit, horum quoque notitiam renovari posse auxilio libri prædicti; scilicet ex nominibus vicinorum locorum, adhuc quadamtenus superstitibus; ut nihil dicam de multarum illustrium familiarum progenitoribus, indidem eruendis ei, cui Genealogicum studium placeret. Addit Lauretus pag. 355.* Præfectum primum Alcazarii Hispalensis à sancto Rege constitutum *fuisse* Don Nunnium Gonzalvi de Lara & Herrera, quæ dignitas hodieque conservetur in excellentissima familia Dominorum Comitum Ducum de Olivares; *quod neque ne-* D *gare, mihi neque asserere est animus, nescienti quam magnæ vel parvæ antiquitatis auctoritatisque testimonio id nitatur.*

liber de eà originaliter inveniendus apud Spinosam.

CAPUT XVIII.

Ferdinandi Regis extrema gesta ac pientissimus obitus.

Post 8 annos in Andaluzia actos,

Postea victoriam suam ipse per se prosequens 144
Rex præclarus, obtinuit Xerèz, Medinam, Alcalam, Bejàr, Sanctam-Mariam à portu, & Gades intra ipsum mare sitas; nec non Sanlucàr de Alpechìn, Arcos, Lebrixam, Rotam, Trebuxenam aliaque loca plurima, haud facile nominanda sigillatim, ac denique quidquid ad hanc partem *a* cis mare est regionum. * Totos octo an- a
nos in Andaluzia transegit Ferdinandus, neque amplius in Castellam rediit; eoque tempore ærumnas & pericula multa sustinuit; quia quemcumque locum obsidione cinxisset, non prius fere dimittebat quam obtinuisset, quantumcumque gravem ac diuturnum agonem propositum sibi videret. Vixit autem post occupatam Hispa- E
lim annis tribus & quinque mensibus; & hic finivit cum ipsa vita cursum gloriosorum suorum certaminum, quia tantus ardor ei inerat recuperandæ totius Andaluziæ, ut numquam persuaderi sibi siverit reditum in Castellam. Quia autem jam obtinuerat quidquid cis mare possident Mauri, desiderabat etiam *b* transfretare, ad ipsos in Africa de- b
bellandos. Jamque præcurrens adventus ejus fama magnum ubique terrorem sparserat, tum quia credebant non destiturum à proposito, quod fixum certumque ei esse dicebatur; tum quia diffidebant se posse resistere potentiæ, animo, atque fortunæ ejus. Unde complures istarum partium Toparchæ constitutum habuerunt, eidem, si trajiceret, subdere sese *c*; ut dubium nullum sit, quin vehementer c
etiam istic dilataturus imperium fuerit, si longior sibi vita obtigisset. Verum aliter visum Deo, vitæ ac mortis Domino; cujus dispositioni neque Rex, neque Imperator, neque alius cujuscumque conditionis homo potest resistere, & mortem ab eo decretam fugiendo declinare. Omnibus siquidem communis mors est, aliis tamen honorata illa felixque contingit, aliis infortunata atque ingloria. Nunc ergo qualem Beatus Rex Ferdinandus sortitus sit, enarret historia. F

trajecturus in Africam Sanctus moritur.

145 Mortuus est Rex inclitus Ferdinandus, post tot tamque heroica facinora, post tam insignes de Mauris victorias, post tantum cumulum laudis ac decoris conquisitum: qui præterquam quod hominibus carus fuerit, fuit etiam dilectissimus Deo; ab eodem spatium vitæ nactus, quo tanta agere pro nominis divini gloria posset in terris, & in cælis consequi coronam tam grandibus meritis debitam. Sic autem mortuus, quomodo non dicetur habuisse mortem felicem atque honoratam, quamvis Christianitati toti, per ipsum exaltatæ atque ornatæ, luctuosam? Sed imprimis luxerunt eum subditi sui, quibus Regis sui tam excellens virtus præsidio simul erat & ornamento. Fuit enim exercitio virtutum heroicarum semper intentus, otiosus numquam; fortis in conflictibus, felix in progressibus, gloriosus in victoriis; liberalis & munificus erga benemeritos, præsertim Viros nobiles, Ecclesias, Ordines religiosos, Adalídas, & Almogávares; conditor legum & consuetudinum optimarum, immunitatum privilegiorumque largitor, ministrator

Vitam, omnibus virtutibus ornatam,

 justitiæ;

A justitiæ; multa prudentia, scientia, clementia & pietate præditus; amabilis bonis, terribilis malis; custos veritatis, fidei servantissimus: & ideo Mauri, licet eum timerent, amabant tamen, quia numquam non fidelem experiebantur. Fidei Christianæ exaltator præcipuus, infidelium persecutor acerrimus, mandatorum divinorum observantissimus fuit hic Rex; ideoque, sicut in omnibus actionibus suis Dei honorem & gloriam semper præ oculis habuit, quæ Dei sunt ante omnia curans; ita etiam Deus ipsum in omnibus juvit & prosperari fecit, dando ei victorias tot ac tantas de fidei nostræ sanctæ inimicis, civitatesque & oppida tam multa, tam nobilia eidem subjiciens per Hispaniam, quot & quanta in hac historia commemorantur. Denique tot ejus extiterunt virtutes, ut omnes enumerare & explicare humani vires ingenii superet.

concludit Ferdinandus, anno Regni 35,

146 Regnavit Rex Catholicus Ferdinandus triginta quinque annis, & obiit in nobilissima urbium Hispali, quam Mauris eripuerat. Quando autem sensit moriendum sibi esse, accersivit filium suum D.
d Philippum, electum *d* Archiepiscopum Hispalensem, aliosque ibidem præsentes Episcopos & Clerum universum, ac petiit præberi sibi Corpus D. N. Jesu Christi. Quod ubi inferri à Sacerdote vidit, cum
B humilitate profundissima volens excipere, de lecto in genua se conjecit; collumque laqueo assumpto implicans, postulatam Crucifixi imaginem ante se collocavit. Cui humillime se inclinans, ipsamque adorans, omnia sigillatim Dominicæ passionis tormenta in cruce tolerata enumeravit: & crebris eam osculis deveneranς, multaque cum contritione & lacrymis pectus percutiens, peccatorem se maximum fatebatur, ac delictorum veniam postulabat à Deo. Deinde protestatus est, se firmiter tenere ac credere omnes fidei Christianæ articulos, in eaque fide mori velle. Tum vero petiit Corpus Domini; quod sibi exhibitum adoravit devotissime, manus in cælum elevans, oculisque in illud defixis pronuntiavit preces aliquas, magnæ fidei atque contritionis formulam continentes; atque ita demum adoratum sanctissimum Sacramentum suscepit de manu D. Raymundi Archiepiscopi Hispalensis.

munitus Viatico

147 Hoc facto exui jussit atque auferri à se
C omnia Regiæ dignitatis indumenta, & cunctos liberos ad se vocari, videlicet hos, D. Alfonsum, primogenitum atque heredem regnorum suorum; D. Fredericum, D. Henricum, D. Philippum, D. Emmanuelem; aberant autem D. Sancius, utpote
e *e* Archiepiscopus; & D. Berengaria, monacha Burgis in monasterio de las Huelgas. Atque hi nati fuerant ex prima uxore D. Beatrice: ex secunda vero D. Joanna adfuerunt, D. Ferdinandus, D. Leonora, & D. Ludovicus omnium minimus. Hos autem ubi junctim adesse vidit, una cum D. Jo-
f anna *f* multum afflicta; primo appellavit D. Alfonsum, successorem futurum, eique benedictionem suam impertivit, deinde ceteris ex ordine liberis. Coram omnibus præterea Magnatibus regni sui sermonem convertit ad Alfonsum, docens atque erudiens, qua ratione status suos regere ac gubernare deberet; injungens etiam eidem curam germanorum, ad omnem virtutem educandorum, quantumque posset evehendorum ad dignitates cuique congruas in regno, atque amore fraterno complectendorum; tum ut Reginam Joannam haberet sibi commendatissimam, honoraret ut matrem, omni solatio obsequioque foveret; voluit etiam Infantem fratrem suum Al-
g fonsum aliosque fratres *g* eidem commendatos. Denique injunxit ei, ut Regni Proceres, Nobiles & D
Equites omnes haberet honorifice atque munifice, & sua cuique privilegia illibata servaret: & addidit, si omnia ista adimpleret, benedictionem suam plenam super eum descensuram; sin minus, maledictionem super eum venturam; & voluit ut ipse subjiceret, Amen. Tum dixit: Fili mi, vides, quomodo sis auctus opibus, subditis, possessionibus, præ quam alius ullus Rex Christianus: satage ut recte utaris omnibus; sisque bonus, tot bene agendi media nactus. Manes Dominus ejus omnis terræ, quam Regi *h* Roderico Mauri eri- h
puerunt: si hoc in statu, quem tibi relinquo, regnum sciveris conservare, tam bonus Rex eris atque ego fui: non item, si amiseris aliquid.

& convocatis liberis;

primogenitoque Alfonso monita postrema relinquens,

148 Cumque jam advenisset hora, qua Rex sanctus animam esset redditurus Creatori suo, conspexit Sanctorum se expectantium societatem; multumque eo visu recreatus, dedit gratias Deo: petiitque Cereum benedictum, in manibus ritu Christiano tenendum. Prius tamen quam eum apprehenderet, elevatis in cælum oculis, dixit: Do- E
mine, dedisti mihi regnum, quod non habebam; & majorem honorem atque potentiam, quam merebar: dedisti mihi quantum fuit voluntatis tuæ sanctæ: & pro his omnibus gratias tibi reddo, & resigno in manus tuas regnum, quantis potui incrementis auctum: animam quoque meam tibi offero. Tum veniam ab omnibus circumstantibus petiit, ignosci postulans, si quam alicui eorum dedisset querendi de se causam: & illi vicissim lacrymantes orabant, ut sibi culpas suas condonaret. Mox candelam accepit, & eam ambabus manibus in sublime efferens, Domine, inquit, Jesu Christe, Redemptor mi, nudus egressus sum de ventre matris meæ, & nudus revertor in terram: suscipe, Domine, animam meam; & per merita sanctissimæ Passionis tuæ, placeat eam collocare inter servos tuos. Deinde manus cum candela demisit, & tamquam fidelis Christianus Deum patrem adoravit, jussitque ut Clerus totus recitaret Letanias, elataque voce Te Deum laudamus decantaret. Denique inclinato capite & oculis clausis, animam Deo reddidit, quam inter fideles ac sanctos habeat cælestis gloria. F
Amen.

cum cereo in manibus

pie defungitur,

149 Nulla lingua poterit explicare, qui planctus, quæ lamenta fuerint per omnes regni partes, propter mortem tam sancti Regis. Quis enim unquam vidit tot matronas ac virgines celsissimi generis capillitium ponere, lacerare genas, vocibus querulis lamentari? quis tot Infantes, Equites, Infanzones, Nobiles, Ricos-homines *i*, radere barbas, pilos vel- i
lere, in seipsos sævire? Profecto nemo super alicujus Regis morte luctum ejusmodi conspexit. Dies autem ille luctuosus fuit dies *k* Jovis, idemque tri- k
gesimus mensis Maji, anno Domini millesimo ducentesimo quinquagesimo secundo: & die tertio, videlicet sabbato, sepultum est corpus in sancta Hispalensi *l* ecclesia: ubi usque hodie habetur in ma- l
xima veneratione. Missam celebravit Archiepiscopus Hispalensis: ac deinde in laudem defuncti sermonem habuit. Rex vero Granatæ, morte ejus intellecta, jussit planctum maximum fieri per totum regnum; idque jure meritissimo, quia sub protectione atque tutela ejus securus degebat. Neque solum per Castellæ atque Leonis regna, sed per universam Hispaniam, mors Ferdinandi fuit lamentata: propter ipsum enim illa celebrabatur per universum mundum, magis adhuc exaltanda, si diutius vivere potuisset. Specialiter autem concessum ei à Deo fuit, quod eo regnante nullus annus in Hispania & præ-

30 Maji 1252,

subditis, etiam Mauris deploratus.

A præſertim in ditionibus ei ſubditis, fuit ſterilitate aut peſtilentiâ notatus. Benedictus ſit dies, quo Rex iſte natus eſt: quandoquidem Deus ei fecerit gratiam, ut per ſuas ſanctas actiones conſequeretur tantum honorem in hoc mundo, & in altero gloriam permanentem; in qua ipſum habeat Deus cum Sanctis, ſempiterna fruentem beatitudine. Amen. Nobis vero concedat gratiam, ut ſimilia opera poſſimus facere, quibus mereamur partem habere in regno ſuo ſancto, ubi eſt perpetua claritas & gloria infinita, per æterna ſecula. Amen. Deo gratias.

ANNOTATA.

a Scilicet cis mare Oceanum, ubi omnia loca hic nominata inveniet lector, in chorographica tabula Andaluziæ, ſed cum addito ad diſtinctionem cognomine, puta Medina-Sidonia, Alcalà de los Gazúles, San-Lucàr de Barraméda. San-lucar de Alpechìn, alias la Majòr cognominatum, Trianenſi ſuburbio ad Occidentem paucarum leucarum intervallo adjacet. Quod vero hic dicitur Bejàr, videtur in tabulis dici Begè vel Begèr, ad fretum Herculeum prope Tariffam. Gaditanam peninſulam vide ſis accuratiſſime delineatam in Atlante Blaviano. In ipſum vero ſinum, quem ea format, effunditur rivulus Guadalete, ſupra quem conſequenter conſiſtunt, hic nominata loca, Arcos, Xerèz, & S.Maria: ſed poſtremum nomen credo ſuffectum antiquiori alteri Maurico. Tariffa, Gibraltàr, & reliqua verſus Granatenſe regnum loca ad fretum ac mare mediterraneum, vel tunc adhuc ad regnum Granatenſe pertinebant, à poſteris Regibus denique ei ſubtracta; vel tributaria Ferdinando reddita, ejus nepoti rebellarunt; ſolicitis Mauris, ut, ſervato ſibi tam commodo in Hiſpaniam ex Africa trajectu, ſpem quoque recuperandi aliquando ibidem Imperii conſervarent. Ad Algarbiorum Regnum quod attinet, non videtur illud Sanctus victoriis ſuis attigiſſe, ſed potius reliquiſſe Luſitanis vindicandum, velut partem veteris Luſitaniæ. Certe primus Alfonſus X invenitur ſe Regem Algarbiorum ſcripſiſſe, idque poſt quam Pelagius Corréa, de quo frequens mentio in hac hiſtoria, præcipua quædam loca expugnaverat, cetera tributo ſubjecerat. Poſtquam autem idem Alfonſus filiam ſuam notham Beatricem matrimonio junxit Alfonſo III Luſitaniæ Regi, dotis nomine eidem acceſſerunt Algarbii, ex eoque tempore manſerunt dominationis Portugallicæ.

Afrorum hoc tempore regiones cis mare.

B

Algarbii.

b Mariana addit, quod hunc in finem, In Cantabriæ finibus nova & numeroſior claſſis ædificabatur, quo tempore Regem morbi vis invaſit.

C

c Lauretus lib. 1 pag. 359, allegata hiſtoria Segovienſi Colmenarii, aſſerit, Sanctum, mediante ſuo Archithalaſſo, fœdus offenſivum ac defenſivum iniviſſe cum Rege Marochenſi, ut haberet exponendo militi commodum portum; in illud autem fœdus noluiſſe recipere Regem Bellamerinũ, paratum ſimiliter cum ipſo paciſci, eo quod hoſtis Marochenſi eſſet. Sed lib. 2 pag. 157 idem Lauretus, invertens nomina, Bellamerinum in fœdus receptum, rejectum Marochienſem ſcribit, memoria lapſus. Pro Marochienſi facit, quod ſub eo Chriſtiani, ſatis quiete agentes, proprium ea ætate Epiſcopum haberent; quem Lauretus lib. 1 pag. 348 inter eos numerat, qui Hiſpalenſis urbis deditioni adfuerunt, eamdem ſimul cum Sancto ingreſſi; Lupum fortaſſis, quem Alexander IV anno MCCLV Legati dignitate per Africam ornavit, uti ex ejus Epiſt. 230 docet Odericus Raynaldus tomo 14 Annalium.

d Vtrum eam electionem approbare noluerit Innocentius Papa, aut ipſe Philippus fuerit à ſacris Ordinibus ſuſcipiendis alienior, compertum non habeo: hoc certum, quod auctores ei dent titulum Adminiſtratoris, & ipſe, in præfato Patris Inſtrumento privilegiorum Hiſpalenſibus conceſſorum, confirmans ſua manu, ſcribitur, Infans Philippus, Procurator Eccleſiæ Hiſpalenſis. Certum eſt etiam quod numquam fuerit conſecratus vel ad majores Ordines promotus: ſiquidem poſtea uxorem duxit Chriſtianam, Regis Norvegiæ filiam, eo conſilio adductam, ut Alphonſo uxorem ſterilem repudiaturo nuberet; ſed Reginâ interim gravidâ factâ, mutavit Rex conſilium, & fratri virginem habendam dedit, ſuæ apud Norvegos æſtimationi ſic conſulens. Notabilis certe petulantia Regum iſtius ævi erat, quod juſtam divortio faciendo noviſque nuptiis contrahendis cauſam ſe habere crederent, ſi ſterilis uxor manebat. Ita etiam prædictus Luſitanus, ex Francia quo profugerat rediens, optime de ſe meritam Mathildem Bononiæ Comitiſſam, quam viduam & grandævam uxorem exul duxerat, dimiſit; ac Beatricem, ut dictum eſt, ſuſcepit, improbante palam Eccleſia; adeo ut poſtea, Mechtilde mortua, ægre impetrari potuerit ab Apoſtolica Sede, ut adulterinum cum Beatrice contubernium purgaretur, fieretque legitimum matrimonium.

Philippus Sancti filius, non Epiſcopus, ſed Adminiſtrator Hiſpalenſis.

D

Sterilitas conjugum cauſa divortio ſec. 13.

e Si patre moriente Archiepiſcopus Toletanus erat Sancius, ſaltem Electus (quod abſque irrefragabili actorum publicorum teſtimonio non auſim in dubium revocare, contra hanc tam expreſſam auctoris talis auctoritatem) erravit Tamajus, quando Guterii ſucceſſorem Paſchaſium, anno 1250 ordinatum, ait ſupervixiſſe uſque ad annum 1262; & rectius fecerunt, qui Paſchalem iſtum medium collocarunt inter duos Sancios; Caſtellanum de quo hic agitur, & Aragonem de quo etiam ſupra ad Cap. 5 litt. l.

Paſchalis Archiep. Toletanus quando?

E

f Alfonſus Nuniez de Caſtro, in Annalibus apud Zunigam, teſtatur, in monaſterio Metaplanæ inveniri ac legi epitaphium, lingua Caſtellana ſic ſcriptum: Hic jacet Infans Don Alfonſus Ferdinandez, filius præcelſi Regis D.Ferdinandi, ejus qui Seviliam obtinuit, & glorioſæ Reginæ D.Joannæ. Obiit ultima Septembris, Æra 1350, id eſt anno Chriſti 1312. Hinc Zuniga colligi putat Joannam, moriente Sancto, gravidam fuiſſe. Sed quam mirum eſſet, hoc taceri potuiſſe in Actis Sancti Regis; tam videtur impoſſibile, ut de longævo adeo vitæ Principe nulla uſpiam mentio inveniretur in Chronicis ſubſequentium Regum. Quod ſi non animadvertit Zuniga, eaſdem Chronicas aliàs diligenter ſcrutatus; animadverterunt alii, haud immerito ſuſpicati, Epitaphium iſtud eſſe figmentum Antonii Lupiani, de multis ejuſmodi impoſturis convicti, ut pluribus doceo in addendis poſt num. 71 in ſerie Chronologica Hieroſolymitanorum Epiſcoporum. Cauſam fictioni præbuit cognomentum Fernandez, quaſi id ſumi ſolum potuerit à patre; cum exemplis variis doceri poſſit, etiam ab avis illud ſumpſiſſe eos, quibus idem erat cum patre nomen. Dubium autem in hoc caſu omne tollunt inſtrumenta complura, ex quibus conſtat Alfonſum Fernandez, Molinæ Dominum, & Mataplanæ ſepultum, fuiſſe filium Alfonſi Sapientis & Mariæ Morantis. Pro cunctis ſit mandatum, de Decimis Eccleſiæ Hiſpalenſi dandis, quod in ejus loci ſervatur archivo, ſignatum XXVIII Maji Æræ MCCCXII, qui eſt annus Chriſti 1274, & incipit: Alfonſus Dei gratia Rex Caſtellę, Toleti, Legionis, Galiciæ, Seviliæ, Murciæ atque Jaèni, & Alegarbiarum, Vobis, Alfonſo Ferdinandes filio meo, Domino Molinæ & Meſæ, omnibuſque Divitibus & poſſeſſiones habentibus in Archiepiſcopatu Hiſpalenſi, ſalus & Gratia. Sciatis &c.

Alfonſus Ferdinandez, an ſancti Regis poſtumus?

verius nepos,

F

filius Alfonſi X.

g Iam diximus num. 17, Alfonſo Legionenſi plures liberos fuiſſe, extra matrimonium genitos, ac veroſimiliter poſt divortium geminum ab iis quas male duxerat Reginis. Enumerat eos Rodericus Mendez de Silva, in Catalogo Regio-Genealogico hoc ordine:

A. Legionenſis Naturales plures, Sancti R. fratres.

Don Fernandus, Decanus S. Iacobi.

Don Alfonſus, Major Prætor Frontera.

Don Petrus, Ordinis S. Iacobi Magiſter XIII, defunctus anno 1228.

Doña Tereſa, nupta Don Nunio Gonzales de Lara.

Doña Aldonza, ſponſa Comitis Petri, unde procedit familia Dominorum Ponce de Leon, Ducum de Arcos.

Doña Urraca, nupta Don Lupo Diaz de Haro, quorum

A *filia Mencia nupsit Sancio II Lusitaniæ Regi.*

Don Martinus, (*ex cujus secundo matrimonio processit stirps celebrium Giönum, Ducum Ossunæ*) *sepultus in Salmanticensi S. Spiritus monasterio.*

Doña Maria.

Doña Sancia, *nupta D. Simoni Ruiz de Haro, Domino de Cameriis.*

Doña Urraca, *uxor D. Petri Nuniez de Gusman, Præfecti Castellæ.*

Don Nunius, *multæ in Castella nobilitatis pater.*

h *Infelix iste* Rodericus *regnum vitamque amisit anno 713, ultimus Regum Visigothorum: qui cum possederint quidquid intra Pyrenæos montes jacet, nec parvum etiam terræ tractum ultra eosdem, puta Navarram, Aragoniam, Catalauniam, Vasconiam, nec non Portugalliam; verbo, Hispanias omnes; cum etiam Mauri dominati sint iisdem fere omnibus (nam apud Astures Cantabrosque servata utcumq; libertas est, locorumq; asperitate defensa) patet hunc loquendi modum indulgenti acceptione opus habere, totumque sumi pro parte præcipua.*

i Ricus, *voce Teutonica* Ryk, *dives. In supra memorata distributione Alphonsi Regis* Ricos-homes *invenies nominatos, ante* Ordenes è Fijosdalgo, *id est, Nobiles: ut appareat fuisse eam appellationem non vulgaris notæ &*
B *dignitatis. Vitalis Episc. Oscensis apud Cangium, verbo* Infanciones, *horum primam ac nobiliorem speciem facit* Barones vel Ricos homines: *talisque fuit* Raymundus *ille* Bonifacii, *Archttalassus* S. Ferdinandi, *supra laudatus.*

k *Anno siquidem* 1252 *Bissextili litteræ Dominicales fuerunt* G F.

l *Nisi ante novæ ecclesiæ molitionem scripsisset auctor, non dixisset simpliciter* Ecclesiam, *sed addidisset* veterem: *sicut neque superius, ubi de Mezquita & turri, vel minimum indicium dat novæ fabricæ inchoatæ, nedum perfectæ. Addit Lauretus lib. 1 pag. 373 extremis verbis mandasse Sanctum;* Ad pedes Mariæ collocate miserrimum meum cadaver: *idque pag 385 ita impletum ait, ut non fuerit Sanctus ante altare sepultus, sicut intenderat, sed supra ipsum ad pedes statuæ Marianæ locatus; quod factum non credimus, nunc autem ut fiat cogitari intelligimus.*

COROLLARIUM.

De simili etiam morte Ferdinandi Magni: deque ejus & Sancti Regis Anniversariis.

143 *Liceat nunc mihi comparationem instituere inter Primum Tertiumque Regem* Ferdinandum. *Hunc, matris Berengariæ beneficio, avitum Castellæ regnum, Henrici pueri morte vacuum, obtinuisse vidimus; ille primus Castellæ ejusdem Rex dictus est, favore matris Elviræ, seu Nunniæ, ad quam Principatus iste, per obitum Garciæ fratris, æque pueri, fuerat devolutus.* Tertio *pater suus Alfonsus, Rex Legionensis, regnum avitum invidens, adeo nihil profecit ut suum quoque eidem reliquerit vel invitus: infestiorem etiam passus* Primus *est Veremundum, Regem Legionensem, levirum suum, eidemque defuncto similiter successit, & Castellæ ac Legionis regna juncta tenuit. Vterque, domesticis explicitus turbis, simili successu in Mauros arma vertit; quod ut de* Tertio *explicatum jam est, ita de* Primo *satis fuerit indicasse, quomodo in mediam usque Lusitaniam victricia signa promoverit, & Conimbricam atque Visetum Mauris eripiens, Mondegonem fluvium imperii sui terminum statuerit, adjuncta sibi tota fere Extremadura; Toletanum autem & Hispalensem Reges potentissimos, ac Regulos barbaræ gentis plures, tributarios habuerit. Quod vero ad insignem religionem pertinet & obitam pientissime*

Ferdinandus M. Castellæ simul & Legionis Rex,

Maurorum domitor,

mortem, ut intelligas quam ambo similes fuerint, accipe, quæ Toletanus habet lib. 6, cap. 14, Ferdinandi I *gesta concludens.* Hic, *inquit,* jam senectute confectus, vitam suam bonis & Deo placitis operibus dedicavit. D Ecclesias Regni sui, & præcipue S. Jacobi, S. Salvatoris, S. Isidori, & Cathedralem ecclesiam Legionis, possessionibus & donationibus inclitavit: monasteriorum etiam indigentiam de suis facultatibus sublevabat. Cum vero quadam die in Cathedrali ecclesia Legionis audiret Divina, vidit ministros ecclesiæ, causa familiaris inopiæ, nudis pedibus ministrare; & statim certos reditus ad calceamenta instituit ministrorum. Ceterum cum ad S. Facundi monasterium veniebat, cibis eorum contentus, pari ordine & consortio, quasi unus ex eis, & divinis officiis insistebat, & cibariis regularibus utebatur. Cumque oblatum vas vitreum de manu Abbatis ad mensam residens suscepisset, vas decidens de manu Regis illico fractum fuit. Rex vero, pro negligentia valde pœnitens, in continenti vas aureum gemmis ornatum fecit afferri, & Abbati offerens pro vitreo satisfecit. Obtulit insuper Cluniacensi monasterio de Regio fisco mille aureos, annuatim in perpetuum solvendos...... Sed jam vitæ termino sibi imminente, apparuit ei B. Isidorus, & diem sui obitus intimavit. E Et cum cœpisset post modicum infirmari, fecit se Legionem adduci, & nono Kalendas Januarii die Sabbati ingressus est civitatem, & ex more corpora Sanctorum flexis genibus adoravit; petens & supplicans, ut cum dies obitus jam instaret, anima ejus ab Angelis duceretur. In ipsa autem nocte Dominicæ Nativitatis, licet æger, ipse Rex cum Clericis interfuit Matutinis, concinens ut infirmitas tolerabat; & observabatur ibi tum temporis Officium Toletanum. Facto autem die, vocatis Episcopis, fecit sibi Missam solenniter celebrari, & percepit Corporis & Sanguinis Domini Sacramentum.

erga ecclesias largus,

& instar Monachi religiosus,

à S. Isidoro diem mortis intelligit,

144 In crastino autem, vocatis Episcopis & Abbate & viris religiosis, una cum eis fecit ad ecclesiam se deferri: & imposito capiti diademate, & indutus regalibus indumentis, coram sarcophago S. Isidori clamavit ad Dominum voce clara: Tua est potentia, tuum est regnum, Domine: tu es super omnes Reges: tuo imperio omnia sunt subjecta. Quod te donante accepi, restituo tibi regnum: tantum animam meam in æterna luce jubeas collocari. Et his dictis, exutus Regalibus ornamentis, pro venia exorabat: & accepta ab Episcopis pœnitentia & gratia ultimæ Unctionis, indutus cilicio & conspersus cinere, duobus diebus in pœnitentia atque lacrymis supervixit. F Tertia autem feria, hora sexta, in festo S. Joannis Euangelistæ, plenus dierum reddidit Deo Spiritum immaculatũ, & juxta patrem suum in eadem ecclesia S. Isidori est sepultus. Regnaverat autẽ vivente patre annis XII, in Castella mortuo patre annis XII, in Castella & Legione annis XVI, in universo annis XL, mensibus VI, diebus XII. *Mariana lib. 9 cap. 6 annum fuisse ait* MLXV: *quod etiam probat concursus Dominicæ & Nativitatis, relationem vero sic concludit.* Sane Ferdinandus, dum vixit, insigni pietate fuit: quo merito Legione anniversariis sacris memoria ejus celebratur, & in Cælitum numero locum habet. *Equidem neminem alium inveni hactenus, qui eum Sanctis accenseret, inter veteres novosque scriptores; ideoque existimo Anniversarium illud non aliter quam funebri ritu actum fuisse & adhuc agi; quandoquidem* Ferdinando Tertio, *indubie* Sancto, *non aliud obtigerit usque ad nostram ætatem, sicut ex mox dicendis apparebit. Si quid amplius factum fierive probetur, ratione cujus debeat in nostro opere tamquam* Sanctus *referri etiam* Primus; *id velint posteri discere accurate, prius quam ad ultimum usque mensem perveniant.*

quam obiturus deferitur in ecclesiam,

ubi susceptis sacramentis expirat 27 Decembr.

ejus Anniversarium Legione.

His

A

Tertii Anniversarii honoratum à Mauris,

145 *His præmissis venio ad prænotatum ipsius Sancti Regis Anniversarium: de quo apud Morgadum & Spinosam lego ut sequitur:* Post mortem Sancti Regis, Granatensis Rex Maurus (Mahomadum *Morgadus, Spinosa* Alhomadum *vocat*) non contentus supradicta demonstratione doloris, misit annue, quoad vixit, ad diem recurrentis Anniversarii, delectos ex Equestri suorum ordine viros centum; & ad majorem testificationem luctus, pedites ire jussit, singulos cum cereo candido, quos circum cœnotaphium accensos ponerent: voluitque ad posteros transire exemplum, velut tributum. Duravit hic usus usque ad tempora Catholicorum Regum Ferdinandi & Isabellæ: sub quibus extincto penitus Granatensi Maurorum regno & urbe subacta, cessavit tributum istud, suffectusque est certus Maurorum numerus, ex ipsa urbe Hispalensi, eorum qui habitant in Regione Adarbegi (hodie Maurariam appellamus) Collationis S. Petri. Hi assistebant exequiis Regiis ad Vigilias & Missam, cum capuciis ejus quem quisque eligebat coloris, apicibusque viridibus, & media super eos luna coloris item viridis, circumsistentes

B

tumulo facesque in manibus albas tenentes. Postea, cum obligatio hæc eis gravis accideret, petierunt à Capitulo & impetrarunt, ut eam sibi liceret redimere annua pensione ceræ, certo pondere ad diem istum ipsorum expensis consumendæ, quemadmodum scribit sacelli Regii Capellanus Christophorus Nuñes.

funebri ritu diu Hispali celebratum,

146 Institutor Anniversarii hujus fuit filius & successor Ferdinandi Alphonsus: eoque die & præcedenti non permittebatur, ut quisquam vel officinas aperiret vel opificium exerceret consuetum: idque servatum fuit quamdiu Alphonsus supervixit. Eumdem diem Legionenses & Castellani omnes, sed præsertim Andaluzii, consueverant etiam cum maxima demonstratione doloris agere: & præcipui quique regnorum illorum funebri isti officio conabantur interesse, singuli adferentes labara & insignia suarum urbium oppidorumque, cum multis facibus ex cera alba: quæ quidem labara disponebantur per ecclesiam majorem; faces vero accendebantur primo mane, & ponebantur circum sepulturæ locum, ubi ardebant die toto quia erant valde magnæ. Istud autem Anniversarium usque hodie (*inquiunt*

C

Morgadus & Spinosa, prior anno MDLXXXVII, *alter* MDCXXVII, *scribens*) cum Officio Defunctorum celebrat Capitulum sanctæ ecclesiæ majoris Hispalensis, ex particulari fundatione, cum musica & sermone ad populum, omnique honore funebri pro anima Sancti Regis D. Ferdinandi, interveniente Capitulo Civitatis cum Audientia Regia, in die sanctissimæ Trinitatis vesperi & die sequenti: in eumdemque finem construitur cœnotaphium inter duos choros; cui imposita pulvinaria auro contexta, sustinent gladium & coronam regiam: exponitur etiam eadem occasione labarum Regium, collocaturque ad pulpitum Euangelii.

absque præjudicio Sanctitatis,

147 *Hactenus illi: quæ omnia nunc saltem cessare existimo, & in augustiorem lætioremque ritum mutata, postquam decrevit Apostolica Sedes Officium de* Ferdinando *ut* Sancto *recitandum, juxta Romani Breviarii formam, sicut infra dicetur. Vt tamen etiam hodie fierent, non præjudicarent certitudini acquisitæ à Ferdinando beatitudinis æternæ, quam solennis iste cultus Pontificio confirmatus decreto fidelibus omnibus indubitabilem facit; sed solum esset pia ac simplex primævæ institutionis observatio, non ad solatium, sed honorem animæ tam bene meriti Regis; ad refrigerium vero aliarum animarum, quoquo modo ipsum attinentium. Sic* XXI *Februarii observavimus, Nivellis in Brabantia factum* SS. Pippino & Idubergæ, *parentibus S. Gertrudis: sic* XI *Maji, Malbodii in Hannonia diximus olim parentari solitum* SS. Walberto & Bertiliæ, *genitoribus SS. Aldegundis & Waldetrudis. Quin & in toto Sacro Præmonstratensium Ordine scimus fuisse usitatum, nec nisi auctore Molano omissum, ipsius sancti fundatoris* Norberti *Anniversarium funebre; quod hodieque continuatur, sed pro defunctis ex eadem familia prognatis. Hoc autem ideo dixerim, ne muliebri Sanctimonialium Nivellensium atque Malbodiensium simplicitati id tribuens aliquis, ignoscendum potius quam tolerandum majoribus nostris fuisse putet istiusmodi ritum; maxime accedente hoc altero Hispalensi exemplo, quod sapientissimis Ecclesiæ istius Archiepiscopis & amplissimo gravissimorum virorum Capitulo numquam displicuit nec improbatum fuit, usque in nostram ætatem; quæ tamen prudentius talia omittuntur, ad præscindendam curiosis magis quam religiosis hominibus cavillandi materiam. Porro ratio Anniversarii, post festum Sanctissimæ Trinitatis celebrandi, fuit, quod dies* XXX *Maji, quo* Sanctus Rex *obiit, plerumque concurrat cum Octavis Ascensionis aut Pentecostes, quarum festivam lætitiam non conveniebat lugubri cio funestari. Volentes ergo diem eligere numquam aut rarissime impediendum; nulla habita diei mortualis ratione, elegerunt primam post Octavas prædictas Feriam, huic officio vel ideo aptiorem, quod universalis Ecclesia, Dominicam Christo resurgenti dicatam habens, soleat Feria* II *recolere memoriam fidelium in Christo defunctorum, quos ejus exemplo resuscitandos credit. Inchoatur autem pridie Vesperi, scilicet post absolutum Dominicæ diei officium totum: & cum anno* MDLXXIX *facienda esset sacri Corporis apparatissima Translatio, apte electa fuit eadem Feria, tamquam annuæ Sancti memoriæ ab antiquo dicata.*

D

post Dominicam Trinitatis.

E

Pontificum mox a morte testimonia,

148 *Ad probandum porro, quod* Ferdinandus *statim ab obitu cœperit haberi & appellari* Sanctus, *facit D. Raymundi, Segoviensis Episcopi, & pro tunc Electo Philippo Infante Hispalensi Ecclesiæ in Pontificalibus servientis, diploma de Capellaniis, signatum Æra* MCCXCI, *id est anno Christi* MCCLIII, *hoc principio:* Recognoscentes multa bona & ingentia beneficia, quæ nobis contulit nobilis & sanctus Rex Ferdinandus, & quomodo nobis crediderit corpus & animam suam. *Haud absimile eidem testimonium dedit* Innocentius IV, *gemino in brevi, quorum unum, datum* Idibus Octobris, *quinto post Regis obitum mense,* Pontificatus anno X, *ita inchoatur:* Claræ memoriæ Ferdinandus Rex Castellæ & Legionis, gressus suos in

F

cultu mandatorum Dei direxisse creditur, cultum nominis ipsius magnifice amplificando; *alterum expeditum fuit* anno *ejusdem* Pontificatus XII, V Idus Julii, *& incipit,* Claræ memoriæ Fernandus, Rex Castellæ & Legionis, in via mandatorum Dei sic ambulasse creditur, ut ab ipso delictorum suorum veniam consequatur. *Vtroque tamen illo Brevi, tamquam necdum discussa sanctitatis causa, conceduntur Indulgentiæ, in favorem defuncti, omnibus pro ejus anima, si forte opus habeat, oraturis; primo quidem unius anni & XL dierum, in die sepulturæ & anniversario mortis; deinde XX dierum omnibus sabbatis, quibus quis ecclesiam Hispalensem visitans eodem modo animam commendaverit.* Innocentio IV *succedens* Alexander *item* IV, *voluit etiam ipse mox testatum facere,* Pontificatus *sui* anno I, *qui fuit Christi* MCCCLV, VIII Idus Julii, *quanti faceret defunctum; institutas ab eo in Hispalensi Cathedrali Dignitates Mitris Episcopalibus ornans, sub hujusmodi principio Bullæ;* Pia & magnifica opera claræ memoriæ Ferdinandi Regis Castellæ ac Legionis, qui velut Princeps Catholicus expendit laudabiliter, contra Christi blasphemos, ad ampliandum cultum Divini nominis, dies suos, nos admonent & inducunt; ut ecclesiam

cum Indulgentiis pro anima defuncti.

& usu mitræ Dignioribus Canonicis indulto,

A vestram, in qua præfatum Regis corpus sepultum dignoscitur, honorantes, reddamus ipsam specialibus titulis insignitam.

Tumulus Sancti Regis,

149 *Restaret describendus marmoreus tumulus, intra quem compositum Sancti corpus fuit, nisi Tractatu sequenti num. 26, agens de illius translatione, locum tali descriptioni aptiorem me reperisse credidissem: itaque hoc solum dixero, eum tumulum, tam amplum fuisse ab* Alfonso *successore curatum, ut capere possit etiam corpus* Beatricis Reginæ, *ante annos* XVIII *vita functa: quin & suum ipsius, uti post annos* XXXII *factum est. Horum tamen nulla fuit ipsi tumulo insculpta notitia; solum* Ferdinandum, *ac si solus ibi contineretur, Epitaphium sonat, Latina, Arabica, Hebraica, atque Castellana lingua sculptum. Existimat Lauretus lib. 1 pag. 434, quod Sapiens successor, omnibus lingais istis parentem laudasse nequaquam contentus, etiam voluerit circum eumdem tumulum duodecim sententias legi, pro numero Consiliariorum, quos à patre decem acceperat, & duos in demortuorum locum eatenus ipse subrogarat. Ea autem ex veteri Castellana Latine reddita sic sonant.*

huic olim apposita 12 sententia

I. Melior est finis tuus, quam principium.

II. In morte finiuntur scientiæ; sed in hujus Regis obitu sapientia crevit.

III. Fuisti vivens multa semper virtute ornatus,

B & in morte sapiens eris.

IV. Pluris erit memoria tua, quã tempus tuævitæ.

V. Amplius est quod tu fecisti, quam illi qui subjugarunt Orbem.

VI. Æstimasti res minime fluxas, & usque in finem durabit nomen tuum.

VII. De tuo dominio nihil remanet, præter mandatum quod reliquisti; & sapientes; ac bonum quod fecisti.

VIII. Solum sapere magni fecisti, & ideo te nunc laudabunt sapientes.

IX. Impendio pecuniæ modico formosam tibi domum struxisti.

X. In vita habuisti pulchritudinem corporis: in morte autem ostendisti speciositatem animæ.

XI. Magis notus eris mortuus quam vivens fuisti.

XII. Hactenus, qui norant, te laudabant; nunc laudaturi te sunt, etiam qui non nove-

C runt.

illumne an filium spectent, dubito.

Possunt sane hæc omnia Sancto Regi *haud incongrue aptari: sed deficiente idoneo teste ex antiquis, qui ejus honori ea fuisse sic scripta doceat, non facile mihi evelletur suspicio, ne patri contumulatum filium* Alfonsum, *cognomento* Sapientem, *respiciant sententia, in quibus tam expressa continetur laudatio sapientia; quare easdem ut reperi contentus retulisse, finem Chronica illustranda facio; & ad Sancti Regis Gloriam postumam, ex monumentis certioribus colligendam, transeo.*

GLORIA POSTUMA.

Ex variis Auctoribus & Monumentis collecta.

CAPUT I.

Miracula post mortem ex veteri Hispanico, Editionis Hispalensis, anni MDXXXII.

Antiquiora oblivioni data.

Nescio quid amplius dicere possim de gestis sancti hujus Regis in vita: post mortem vero, tot tantaque patrata miracula sunt, meritis ejus & intercessione Dominæ nostræ, ut numerari nequeant. Sed propter exiguam diligentiam majorum animique remissionem, omnia fuerunt oblivioni mandata: nisi potius ea nunc voluerit ignorari Deus, quia homines hujus ætatis indigni sunt qui istis auditis salutem consequantur, propter excessum iniquitatum, quæ hodie publice patrantur in mundo. Eorum autem quæ hoc tempore claruerunt cum sciam aliqua, facta personis hodieque viventibus, ipsa ex ordine recensita audies. D

Captivus in Lusitania mortique addictus,

I Patronus cujusdam navis Hispalensis, qui, dum bellum cum Lusitanis a esset, multa iis damna intulerat, vicissim ipse aliique plures ab illis capti sunt; qui omnes quidem alios diris carceribus incluserunt, ubi nullam omnino lucem conspicerent, navis autem Patronum seorsim recluserunt. Id ubi rescivit uxor, Regi Ferdinando devotissima, in capellam ejus accessit, ad quamdam imaginem, cui prædictus Rex dum viveret ipse afficiebatur: cœpitque prolixe orare Regem Ferdinandum, vellet intercedere apud Dominam nostram, ut maritus suus à tanta calamitate liberaretur: votum addens, quo se obligabat ad curandas ante prædictam imaginem triginta Missas per totidem dies, & glorioso Regi offerendum panem & vinum ceramque accensam. Primo autem die, ipsaque hora qua cœpit prima Missa, collataque sunt panis, vinum & cera; maritus suus, qui tenebatur in isto tenebricoso carcere, propemodum enectus fame ac siti, vidit candelam ceream coram se accendi, panemque & vinum ab uxore oblatum, eisque refocillatus est. Dum autem orationes & oblationes continuarentur Hispali, captivus quoque Olisipone simili hora & modo illuminabatur reficiebaturque. Cumque custos carceris, octavo cœpti miraculi die, cereum accensum fuisset conspicatus, suoque captivo deesse nihil animadverteret, voluit eum torquere: quapropter ille mysterium aperuit, & quid octiduo toto sibi factum fuisset manifestavit. Hæc ubi ad aures Lusitani Regis pervenerunt, veraque probata sunt; quamvis eum bene commeritæ morti adjudicasset, accersivit illum; juramentumque exegit, quod reversus in patriam, nuntiaret sibi quid istic pro eo factum sit. Interim nuntiatum est Hispali, mortis sententiâ acceptâ, sublatum de medio hominem esse: sed non ideo pia mulier cœptum dimisit sacrificium ac votum. Vigesimo autem die ab eodem curato, domum mulier rediens, ibidem invenit maritum suum: quem manu apprehensum duxit ad capellam prædicti Regis, ubi Deo & ejus gloriosæ Matri egerunt gratias ipsique glorioso Regi. Sumpta autem dierum aliquot quiete, redivit in Portugalliam, narraturus, quid absente se domi fecerit uxor.

a

E

oblationibus ab uxore Hispali factis sustentatur,

F

& agnito miraculo liberatur.

Item alius educendus ad mortem.

II Quidam propter grave crimen addictus morti, per sagittas Confraternitatis b excipiendæ, captivus attinebatur in turri, manicis implicitus, cum cippo ad collum & gravi ad pedes catena. Pridie vero quam ad supplicium educeretur, commendavit se huic glorioso Regi: eademque nocte, nesciens ipse quo modo, solutum se à vinculis omnibus miratus est; & sequenti mane ad capellam Beati venit, vitamque servavit meritis istius gloriosi Regis.

b

Reducitur fugitivum mancipium,

III Cuidam devoto Dominæ nostræ ejusdemque Regis aufugerat mancipium, quod cum utrique commendasset, in eo requirendo nullam prætermisit diligentiam. Amissa deinde ejus recuperandi spe, octavo jam fugæ die currente, petiit sibi Missam dici ante imaginem Dominæ nostræ,

de

A de Conceptione ejus; orans gloriosum Regem, ut pro se dignaretur intercedere. Cumque prædictam Missam in capella Sancti de genibus audiret, post tergum respiciens, vidit adstantem fugitivum suum: qui rogatus, ubi fuisset, respondit: Hac nocte quatuordecim leucis hinc abfui, asino insidens, & mane me reperi circa Hispalim.

curatur pauperi puellæ dos,

IV Cuidam virgini pauperi addicta in dotem erant decem millia maravedisiorum: sed eidem jam desponsæ, qui dotem promiserant, præstare eam non potuerunt: qua de causa accipere eam sponsus noluit. Ipsa vero, solum sexaginta quinque maravedisios habens, rogavit gloriosum Regem, ut sibi quo meliori poterat modo succurreret. Itaque paucos illos quos habebat nummos, decrevit in ejus nomine exponere sortibus, quæ Hispali duci solebant. Prima autem sors egressa est puellæ hujus & gloriosi istius Regis, quæ fuit centum duplarum Castellanarum & trium ulnarum holoserici villosi: quare qui rogabatur sponsus, necesse habuit ipse rogare: itáque celebratum matrimonium est, in quo illa Deo & Regi glorioso servivit.

B

redditur abducta vacca,

V Viro cuidam vacca sua vel aberrans perdita, vel furtim abacta erat; quam multis diebus magno cum labore requirens, nec inveniens, vovit Missam cum oblatione glorioso Regi Ferdinando. Vesperi autem venit, stipem ferens pro Missa die sequenti dicenda. Eadem hora, cum laniones Hispalim inducerent animalia macello destinata, nescitur quo modo, simul omnia intrantia in civitatem, hac illac dispersa sunt; vacca autem prædicta viam tenuit versus ecclesiam S. Mariæ, neque sisti à quoquam potuit, plateas & viculos multos percurrens, usque dum stetit post sepulcrum gloriosi Regis. Dominus autem ejus, egrediens à numeranda stipe, vidit continuo agnovitque vaccam suam, atque ob hoc miraculum valde laudavit Deum & gloriosum Regem.

liberatur addictus morti.

VI Mulieris cujusdam captivus filius, causa criminis, addictus erat morti: quia autem erat paupercula, accessit lacrymans ad sepulcrum Regis gloriosi, quotidie candelam offerens. Cumque sententia esset executioni mandanda, declaratus est liber absolutusque à culpa: atque ita mulier à tristitia, filius ab ignominia exempti fuerunt.

C

juvatur egenus sacrista,

VII Sacristanus quidam capellæ hujus Regis, cum stipendium nimis modicum sibi præberetur quam ut eo vitam agere posset, decrevit ambire aliam majoris emolumenti sacristiam: hac autem obtenta, majori quam antea necessitate premi se sensit. Igitur in se conversus, animadvertensque exaruisse in animo suo devotionem erga gloriosum Regem; ad ejus famulatum revertit, consueto stipendio acquieturus: & mox omnes eum juvare cœperunt, sic ut necessitati suæ optime prospectum fuisse, & etiamnunc esse, fateatur.

c

recuperatur amissum rosarium,

VIII Quidam ecclesiæ Hispalensis Sceptrifer, *c* dum iret accepturus gladium, quem Rex manu tenuit quando urbem intravit, ad Processionem publicam deferendum; in conferta multitudine hominum, tali die concurrentium, amisit sertum globulorum precatotiorum minime contemnendi pretii. Oratione autem ad gloriosum Regem facta, dixit, quod amissam in ejus obsequio coronam eodem intercedente recepturum se sperаret. Anno autem vertente, hora eadem orans ante imaginem Beati, ipsam coronam vidit in manibus cujusdam mulieris; quæ libenter illam restituit, narrans quomodo reperisset: quod ille beneficium Deo & beato Regi acceptum retulit. D

d

item jumentum:

IX Mulier paupercula ex *d* Palomares, rorismarini plantas venales circumducere Hispali solita per plateas, jumentum quo utebatur ad illas vehendas amiserat, una cum tortulis panis, ad familiæ suæ victum coëmptis: nec aliud præter ipsum jumentum habens, quo vitam sustentaret, circumibat plorans civitatem. Cujus labori compatientes aliqui, suggesserunt, ut ad Regem Ferdinandum candelam ferret, ipsique bestiam commendaret. Fecit hoc die quodam sabbati, inter nonam ac decimam; orationeque completa rediens ad gradus capellæ, invenit præconio publico proclamari ubinam animal esset: atque ita quod amiserat reperit, & Deum Dominum nostrum cum sancta Virgine Maria & Rege glorioso laudavit.

dimittitur manu truncandus,

X Æthiops quidam, quia mulierem conjugatam alapa percusserat, captus & accusatus de crimine fuerat; periclitabaturque ut minimum de amittenda manu, pro ratione delati compertique delicti. E Promittens autem Regum Dominæ, Regique Ferdinando Missam, cum cereo manus unius simulacro, paulo post liber dimissus est, absque punitione ulla.

e

& servus furcæ adjudicatus,

XI Quidam Regum *e* modernorum satelles habebat mancipium Æthiopicum, propter facinora varia morte damnatum. Cumque ad furcam duceretur, dominus suus commendavit ipsum Ferdinando Regi glorioso; dicens, non minus suum quam ipsius servum esse. Moxque reductus in carcerem fuit, & intra paucos dies solutus à periculo mortis, quam decies eoque amplius commeritus fuerat.

reducuntur fugitivi Mauri duo,

XII Mulier Trianæ commorans duos habebat Mauros, matrem vero devotam huic Regi. Cum autem Mauri prædicti fugissent, seque in silvulam quamdam abdidissent, vincula omnia disruperunt. Verum statim ac mater mulieris istius cognovit ipsos disparuisse, curavit Missas aliquot prædictis Dominæ nostræ & glorioso Regi dicendas: cumque se ad abitum Mauri pararent, apparuit eis vir senex, canus, & venerabilis, qui eos non prius dimisit, quam compulit ad ostium Dominæ suæ se sistere; ubi agniti reductique in domum sunt, per intercessionem ipsius gloriosi Regis, F qui (quantum ex imagine cognosci poterat) ipsis apparuerat, secundum confessionem ejus, cui visio talis obtigit.

recuperatur amissa pecunia.

XIII Armiger quidam, Corduba veniens, amiserat peram, continentem centum nummos aureos, & scyphum argenteum, aliasque res multas: cui requirendæ cum multam frustra impendisset operam, monitus est, ut amissa glorioso Regi commendaret. Mox autem atque audita Missa progressus est ad gradus capellæ, certum de iis accepit indicium, & omnia recuperavit meritis hujus gloriosi Regis.

f

XIV. Trianensis nauta duodecim Henricos-Alfonsæos *f* portabat in bursula; & hac, nescio quomodo, aperta, eos amisit variis in locis per quæ transiit, nunc singulos, nunc binos, aut etiam quaternos. Quos ubi deesse sibi vidit, nec proficere adhibitam in requirendo diligentiam, amissa eorumdem reperiendorum spe, recurrit ad Regem Ferdinandum, ejusque honori certum Missarum numerum dicendum curavit. Moxque in variorum manibus

A nibus di.ifum reperit quod amiferat.

xv. Mulier conjugata, pridem nihil de viro suo inaudiens, quasdam Missas dicendas cum oblatione curavit, & mox accepto nuntio recreata fuit.

Hæc & similia alia, si essent ad longum deducenda, non possem ea cito absolvere: interim ex relatis apparet, competere huic glorioso Regi Sanctorum trium prærogativas, videlicet S. Antonii Patavini, in recuperandis amissis; S. Dominici, in solvendis captivis ac liberandis reis; S. Nicolai, in juvandis pauperibus & peregrinis g Quapropter vehementer demiror Hispalensium ingratitudinem, qui novum in Ferdinando Patronum adepti talemque Advocatum, cujus sanctitatem intra tam breve tempus Deus ac Dominus noster per tot miracula manifestavit; necdum pro eo canonizando supplicationem miserunt. *Hactenus pars tertia Legendæ antiquæ, excusæ in libro Flos-Sanctorum dicto, unde partem secundam Vitæ dedimus: ad recentiora transeo.*

Trium Sanctorum prærogativæ in Ferdinando.

ANNOTATA.

B a *Inter* Ferdinandum Lusitaniæ *&* Joannem Castellæ Reges *certatum est primo cum vastatione totius Lusitaniæ:* Beatrice *deinde regni herede* Joanni *nupta, cum* Ferdinandus *absq; prole mascula obitsset anno* 1383, *Lusitani, fratrem ejus nothum* Joannem *maluerunt habere, quam Castellano subjici: cum autem suum atque uxoris jus prosequeretur Castellanus, infeliciter pugnavit ad Algubarrotam an.* 1386, *atque ita mansit* Joanni *Notho regnum,* Bonifacii Papæ IX *indulto confirmatum.*

Joannes Nothus Rex Lusitaniæ.

b Confraternitas, *vulgo*, la sancta Hermandàd de Sevilia. *Agit de ea Morgadus pag.* 63. *propriumque Magistratum, ministros, carcerem, judicium habere indicat in casus ad se pertinentes; delicta scilicet foris atque in campis commissa: institutionis enim finis primarius est contra latrones & grassatores.*

c *Ita in Summario Processuum num.*76 *Latine redditur vox Hispana* Pertiguero.

d Palomáres, *vicus trans Batim leuca distans Hispali.*

e *Mortuo Henrico IV successit anno* 1474 Isabella *soror,* Ferdinando *Aragoniæ Regi nupta. Ex hinc in plurali dicti* Reges *sunt, &* Reges Catholici; *eo quod per se haberet* Isabella *ut Regina diceretur, non autem acceperat à marito: qui tamen & ipse per se Rex erat. Regnarunt hi simul usque ad annum* 1504, *quo prior Regina* C *obiit, superstite Rege usque ad annum* 1516: *utrisque successit, ex unigenita* Joanna *&* Philippo Austriaco *nepos* Carolus, *postea Imperator eo nomine* Quintus.

Reges, Catholici dicti.

f *Interpres Latinus in Summario,* Scuta aurea *vertit.*

g *Coluntur* S. Antonius Patavinus, 13 *Iunii,* S. Nicolaus Myræ Episcopus, 6 *Decembris, & notæ sunt utriusque in eo genere prærogativæ: qui autem hic à liberandis captivis laudatur* S. Dominicus, *intelligendus est* Silensis, *de quo agemus ad* 20 *Decembris. Hic anno* 1073 *defunctus, eo in genere Patronus habetur: quamquam notus etiam sit* S. Dominicus Calceatensis, *priori paulo junior, in cujus Actis quæ dedimus* 12 *Maji, etiam liberatorum captivorum miracula varia occurrunt: estque hic etiam Castellanis notissimus ac proprius.*

S. Dominicus Silensis, Patronus Captivorum.

CAPUT II.

Translatio Corporis incorrupti in novam Capellam anno MDLXXIX.

16 OCtavo *post prænotatam in titulo* Translationem *anno, Hispalensis urbis Historiam, ibidem Hispali & Hispanica lingua, vulgavit* Alfonsus Morgadus *Sacerdos, Alcantaræ natus, in Annotatis jam sæpe nominatus: ubi lib.* 4 *cap.*7 *argumentum nobis propositum tractat, testis fortassis omnium oculatus; sed qui multa prætermisit explicare, minutim invenienda apud* Paulum Spinosa; *annis quidem quinquaginta circiter post rem actam scribentem, sed ex relatione, ut videtur, olim facta. Ergo ex utroque contextam narrationem sic accipe, ut initium ex Morgado, cetera ex Spinosa potissimum accepta fuisse intelligas.* Jusserat, *inquit Morgadus,* Ferdinandus Rex sanctus corpus suum sepeliri in ecclesia majori Hispalensi, quam Deo & Deiparæ curaverat consecrandam: similiterque ibidem sepulti fuerant filius ejus Alfonsus Sapiens, Reginæ nonnullæ, plurésque Infantes: quorum corpora simul cum Reliquiis S. Leandri, duabusque statuis Dominæ nostræ, & Gladio atque Vexillo, quibus usus Ferdinandus erat civitatem acquirens, deposita erant in Mezquíta olim, deinde majori & Cathedrali ecclesia: ibique sic longo tempore manserunt, primo in una navium dictæ Mezquitæ, ubi nunc est Capella, Domicellarum dicta, in corpore novæ ecclesiæ: indeque translata sunt ad aliam recentiorem ejusdem Mezquítæ navem; quæ modo pro bibliotheca est, vicina scalis. Istæ naves seu capellæ secunda ac tertia, sunt eæ quæ ex veteris Mezquítæ claustro remanserunt: ad easque translata fuerunt prædicta Corpora, Reliquiæ & Imagines, interim dum absolveretur fabrica novæ Capellæ regalis, in capite ipsius majoris ecclesiæ.

D

In veteri capella sepultis Regiis corporibus,

atque in alia tantisper depositis,

E

17 *Scribit autem Zuniga, absolutam fuisse fabricam anno* MDLXXV. *Qua de re cum monitus* Rex Philippus *esset, nec dubitaret quispiam quin ille mox fieri* Translationem *juberet; mandatum prævenientes Capellani Regii, plumbo, cui imponi tumbæ corporum Regiorum debebant, quales in veteri capella steterant, insculpi titulum hunc jusserunt, qui hodieque imperfectus fallaxque perseverat:* Ferdinando III, cum clarissima Beatrice ejus conjuge, & Alfonso Regi eorum filio, ex humiliori sacello translatis, anno ab æternæ salutis principio MDLXXV, curantibus Divæ Virginis Sodalibus. *Verum cunctantius agente Rege, & multa interim eodem faciente ordinante per quadriennium, tandem* anno MDLXXIX, die sabbato ante Dominicam sanctissimæ Trinitatis, XIII Junii, de mandato ipsius Regis, ad horam septimam vespertinam convenerunt in capellam, ubi regalia corpora collocata erant, Archiepiscopus hujus urbis, D. Christophorus de Rojas a sanctæ memoriæ, Regens Audientiæ Regiæ Hispalensis, & Assistens Civitatis, ad horam septimam vespertinam; præsentibus ibidem pariter Auditoribus Regiis, multisque ex Viginti-quatuor-viris & Juratis, ac nonnullis Commendatoribus Militiæ S. Jacobi, nec non variis Dominis titulatis tunc in urbe existentibus, scilicet Marchionibus Tarifæ, Alcalæ, Villæ-Manrique, Algavæ, & Del-valle, Comitibus item de Gelves & Castellani; Dux autem Alcalæ, quo minus interesset, fecit ingens qua detinebatur infirmitas. Aderant etiam ipsius sanctæ ecclesiæ Decanus, cum aliquibus Canonicis ac Rationariis, Præsidens denique & Capellani atque Custodes Regiæ Capellæ prædictæ. Coram quibus discoopertum fuit corpus S. Leandri, & duæ imagines valde antiquæ ac devotæ Dominæ nostræ: corpus item sancti Regis D. Ferdinandi, & Serenissimæ Reginæ D. Beatricis uxoris ejus, & Regis D. Alfonsi Sapientis filii eorum, & D. Mariæ b de Padilia; nec non corpora Infantium D. Alfonsi c, D. Petri, & D. Frederici d Magistri Ordinis S. Jacobi. Inspectis etiam Gladio & Vexillo regio, aliisque ceremoniis requisitis diligenter expletis, coram Notario Regio portaverunt prædicta corpora, ad magnificum tumulum,

a F

an. 1579 *in novam transferendis,*

b c d

dum apparantur omnia,

A mulum, inter duos *c* choros ecclesiæ eo fine fabricatum, ubi illa reliquerunt nocte ista, cum quanta potuit fieri decentia & majestate. Imagines autem gloriosissimæ Virginis Dominæ nostræ, unam quidem, quæ Regum dicitur, collocarunt super ferculum suum intra capellam Regiam: alteram, quæ tota est eburnea, posuerunt super altari majori, cum corpore gloriosi Antistitis Leandri.

18 Inventus est Rex Sanctus cum annulo, cujus palæ insertus erat lapis cæruleus, in uno digitorum manus dexteræ; accinctus gladio, & indutus calcaribus. Regina Beatrix ad unum pugnorum habebat armillam, contextus nigri, gemmis in orbem conspersam. Rex Alfonsus, gladio accinctus, habebat sceptrum atque coronam, cum nonnullis insigniis Imperatoriis; in pedibus quoque habebat calceos formæ vetustæ cum fibulis argenteis: notatumque fuit, frontem ejus & caput normam communem magnitudine excedere, barbam vero aliquanto prolixiorem esse quam sit Clericalis. Sed sarcophagi omnes, præterquam unius Reginæ Beatricis, adeo cariosi reperti sunt, ut ceteris corporibus omnibus fuerint faciendæ novæ capsæ: quarum

ipsa cariosis exempta sarcophagis,

B quæ Sancti Regis ejusque filii Alfonsi corpora excepturæ erant, coccinea interius bysso, exterius vero panno aureo fuerunt obductæ, & clavis inauratis confertæ, desuper autem extendebatur crux panni argentei. Magistri sarcophagum placuit holoserico cæruleo convestire exterius, ejusdemque coloris bysso interius, cum simili, qua duæ priores arcæ ornabantur, aureæ clavaturæ limborumque ex auro & serico contextorum splendore: qui etiam ceteris sarcophagis est additus, exterius holoserico coccineo, interius bysso obductis. Tribus prioribus injecta deinde sunt pallia, ex tela auro-coccinea, cum fimbriis ex auro sericoque concolori textis, similisque texturæ floccis. Ceteras capsas tegebant ejusdem formæ pallia coccinea: & in medio cujusque pallii acu picta erant insignia regia, prӕterquam in eo quod Magistri capsam operiebat, coloris cærulei, quod Cruce Ordinis S. Jacobi cum suis conchis insigniebatur. Ordo, quo ferebantur, hic erat. Præcedebat sarcophagus continens corpus Magistri; deinde cum corporibus duorum Infantium gestabatur corpus D. Mariæ Padiliæ: postea corpora singula ex ordine sequebantur, Alphonsi, Beatricis, & Ferdinandi; & hoc ultimum portabatur sub umbella speciosissima panni argentei, decem ulnas lata, cujus hastilia tenebant Beneficiati ecclesiæ Metropolitanæ,

imponuntur novis arcis singula,

& decore velantur.

Eadem solenniter circumferenda,

C eandem præferente Comite de Villàr Civitatis Assistente; postremo autem ferebatur Corpus S. Leandri, pone sequente Archiepiscopo & ceteris, die, ut dictum est, XIII Junii.

19 Tumulus eum in finem positus inter ambos choros, illud vastissimum spatium sua implebat circumferentia, in formam pyramidis assurgens, desinensque in globum, qui ipsum fornicem fere attingebat. Tota autem moles ornata erat picturis, victorias gloriosorum istorum Regum & illustria gesta repræsentantibus, artificio & decore mirabili. In his eminebant proceritatis eximiæ figuræ quatuor, eum in modum compositæ, ut licet nomina abfuissent, Sapientiam, Munificentiam, Sanctitatem, & Victoriam iis referri intelligeres; & sua singulis subjecta erant hieroglyphica, cum epigrammatis cuique virtuti aptatis, & alludentibus ad eas historias, per quas demonstrabatur, sanctum Regem in omnibus illis quatuor eximium fuisse. Sapientiæ ad pedes in throno assidebat Rex Alphonsus, velut in tribunali causas dijudicans; ad aliarum vero trium pedes cernebatur Rex sanctus, hic quidem larga manu thesauros effundens; ibi comitatus Pontifice summo multisque Sanctis ac Martyribus, quibus afficiebatur devotius; alibi denique in curru triumphali, coronatus lauro, cum palma in manu: atque hæc omnia explicabantur Latinis versibus. Res autem tota in formam historiæ descripta fuit, Regiæque Majestati oblata; sed nescio per quam socordiam periit relatio illa, æque ac instructio totius pompæ adornandæ ducendæque, quam propria manu Rex ipse conscripserat. Sic autem ordinata erant omnia, ut in pegmate primum locum teneret Magister, post ipsum consisterent tres sarcophagi Infantium atque Mariæ Padiliæ; eminentiori vero loco supra ceteras elevata conspiceretur arca sancti Regis; utrimque, sed gradu paululum humiliori, habens uxoris & filii corpora, hujus à sinistris, illius à dexteris collocata. Supra has tres arcas posita erant pulvinaria quatuor ex aureo panno: duo scilicet supra arcam sancti Regis, sustinentes coronam auream; alia duo super singulas collaterales, totidem coronis similiter aureis sustinendis. Circum pegma vero disposita lucebat ingens copia grandium ex candida cera tædarum. D

in unum pegma componuntur 13 Iunii,

pulchro ordine.

20 Excubituris nocte ista ad funebre pegma Capellanis duodecim mandaverat Archiepiscopus, ut E Psalterio recitando occuparent sese: custodiam vero commiserat delecto ad id D. Hieronymo de Montalvo, supremo satellitii urbani Præfecto, qui cum pluribus Præfectis minoribus ejusdem satellitii, aliisque ad id deputatis personis, intra ecclesiam pervigilans, portas usque mane clausas tenuit ad horam quartam matutinam: quando primus in ecclesiam ingressus est Archiepiscopus, tum omnes qui debebant interesse processioni, seque sessum contulerunt ad loca, unicuique ordini præscripta à sua Majestate, in hunc modum. Audientia Regia, in capella majori ad latus Epistolæ, locum cepit; Tribunal sacri Officii, ad cornu Euangelii; Magistratus Civitatis cum Equitibus suis, tenuerunt utrumque latus tumuli; post eumdem tumulum, Universitatis Doctores & Magistri consederunt. Titulares Domini, qui erant de Capitulo Civitatis, cum aliis Rectoribus ejusdem etsi de Capitulo non essent, recepti sunt ad sedilia chori inter Digniores è Clero; Equites & Fratres Militarium Ordinum, ad inferiora subsellia ejus chori, qui ad Archidiaconum Hispalensem pertinet; & ex adverso in choro altero, Judices Commercii Indici: omnibus autem una erat regula, ne cui vel sella particularis, vel cussinum præberetur, sed nudis scamnis æqualiter insiderent; ne durante Officio quisquam caput tegeret; ne luctum aliquis præferret in habitu. F

Ad hoc pegma postridie conveniunt,

Magistratus omnes & uterque Clerus,

21 Religiosi Ordines & Clerus universus distributi sunt per capellas ecclesiæ, singulis autem in manibus luxit cereus candidus libræ unius: Confraternitates vero occuparunt Studium S. Michaëlis, ibique sese composuerunt, ut secundum cujusque ætatem ordinate prodirent. Intravit autem D. Hieronymus Montalvo cum suis centum bipenniferis, & tumulum pulcherrimo ordine circumsepsit. Ne cera deesset providerat Civitas, tam copiose, ut cum omnibus personis dignitatis alicujus tributum esset pro suo cuique gradu, plurima superabundaret. Quare designati sunt homines duo, qui in canistris deauratis paratos haberent cereos, erogandos cujuscumque conditionis hominibus, cœptæ pompæ superventuris; præsertim Equitibus, qui cum Regiis corporibus aliquamdiu succollassent, vices suas tradituri essent aliis identidem commutandis. Providerat etiam Civitas satellites quadraginta, ultra viginti ordinarios, & eos quos sancta Fraternitas adjunctura erat; qui turbam popularem compescerent, ne quid tumultus causaret immoderato spectandi & propius assistendi studio; itemque bipenniferos centum

suo singuli cereo instructi.

M

A tum jam dictos, omnes ſutores atque ſartores: qui id muneris ſibi ſpecialiter depopoſcerant, tamquam inſcripti Confraternitati S. Mathæi, quam ipſe Rex ſanctus creditur inſtituiſſe.

22 *Quomodo nunc porro tota pompa proceſſerit, iidem qui ſupra auctores nobis declarant his fere verbis.* Sic comparatis, uti dictum eſt, omnibus, proceſſit D. Archiepiſcopus, veſtitus Pontificaliter, ad inchoandum Miſſam: quæ quoniam congruere debebat celebritati, potiſſimum ſpectanti Imaginem Dominæ noſtræ & Reliquias glorioſi Pontificis Leandri, placuit de Dominica potius quam de Requiem Officium fieri. Mox ac datum initium Miſſæ eſt, cœperunt progredi ex S. Michaëlis Collegio Confraternitates ſucceſſive omnes, pulcherrimo ordine, cum labaris facibuſque, quæ ſupra quindecim millia numeratæ fuerunt; tanta reverentia & decentia, ut nec minima quidem (quod alias contingere ſolet) fuerit inter ipſas contentio. Proxime ſucceſſerunt, ſecundum ætatem inſtitutionis ſuæ, quotquot intra & extra civitatem ſunt religioſorum Ordinum cœtus, nullo prorſus excepto; adeo ut, præter eos qui ad

Optimo ordine procedere cœperunt,

B generales Proceſſiones convenire ſolent, adfuerint etiam Carthuſiani & Hieronymiani, tam qui in Domo Pulchri-aſpectus, quam qui ad S. Iſidori in campis degunt; Monachi item glorioſi Patriarchæ Benedicti, Religioſi ſanctiſſimæ Trinitatis, & ſanctiſſimus Ordo Societatis Jeſu; omnes numero mille quingenti. Tertiò loco ſequebantur Religioſi & Fratres S. Jacobi, medium ferentes corpus ſui Magiſtri, cui ſuccollabant Equites ejuſdem habitus cum ſuis palliis & inſigniis. Tum Parochiales Cruces viginti quinque, agmen ducente Cruce Metropolitanæ eccleſiæ, quam ſequebatur & comitabatur Canonicus D. Ludovicus Pontius, in habitu Subdiaconi, cum Clero & Capellanis plus quam ſexcentis, ſecum habentibus feretra ornatiſſima ſeptem, in quibus geſtabantur ſpectabiliores ejuſdem eccleſiæ Reliquiæ, grandibus argenteis lipſanothecis incluſæ, cum candelabris ad ſingulos angulos argenteis cereiſque ardentibus, ſuccollantibus ad ſingula feretra Capellanis quatuor, Dalmaticas pretioſas indutis.

cum ferculis Reliquiarum,

23 His proximi gradiebantur primum Capellani & Vicenarii ipſius eccleſiæ, tum Univerſitas Beneficiatorum Parochialium cum ſuo Abbate, deinde Canonici S. Salvatoris, ac denique Capitulares ipſi, omnes induti cappas chorales albas: inter quos portabatur ornatiſſimum feretrum, cum arca in mo-

C dum tumbæ compoſita, pallioque pretioſo inſtrata, continente corpus S. Leandri: & deſuper grandem ejuſdem ex argento ſtatuam, ad humanæ menſuræ modum, cui caput Sancti includebatur: quod quidem feretrum ſub umbella ſpecioſa deportabatur à Beneficiatis. Poſt hanc arcam ferebatur Deiparæ parva imago eburnea, quæ fuerat in capſa Sancti Regis inventa: ferebatur autem perquam devote & reverenter inter manus Rationarii. Ab hac, intervallo modico geſtabatur in grandi feretro imago ejuſdem Deiparæ, à Regibus cognominata, induta veſtem conſperſam monilibus pretioſiſſimis, & habens in capite coronam auream, quæ ipſiuſmet Sancti Regis fuerat; ſub umbella argenteis haſtilibus quatuor ſuſtentata, tota holoſerici rubei, opere phrygionico acupicti, cum inſignibus eccleſiæ: ipſam vero imaginem geſtabant humeris Regii Capellani capellæ ipſius. Tum ſuccedebant Dignitates eccleſiæ, cappas & mitras induti, interque eos Crux Archiepiſcopalis, pone ſequente Archiepiſcopo in Pontificalibus, cum ſuo Clero atque Capitulo. Poſt hos ibat ſanctæ Inquiſitionis Tribunal, ipſi ſcilicet Inquiſitores, eorumque Advocatus Fiſcalis & Satellitii ſummus

& corpore S. Leandri,

i[.] m Mariani[..] imaginib[..] duabus,

Præfectus, Secretarii ac Judices Fiſci cum ceteris Officialibus; Univerſitas Doctorum ac Magiſtrorum, in forma conſueta, cum Bedellis argenteas clavas geſtantibus: tum Prior & Conſules Domus Contractuum, Judiceſque & miniſtri eodem ſpectantes; ac poſtremo omnium, Capitulum ejuſdem civitatis cum Nobilioribus atque Equitibus, omnes cum facibus ardentibus, præcedentibus eoſdem Sceptrigeris ſuis, atque poſt eos Juratis; ſimulque procedebant ſymphoniaci publici, ſub directione Vexilli-feri Majoris: atque inter hos portabantur corpora duorum Infantium & Mariæ Padiliæ, deinde corpus Alfonſi Regis, ac denique matris ejus Reginæ Beatricis, ſuccollantibus viginti quatuor ex Equeſtri ordine nobilibus viris. D

has ſequitur Archiepiſcopus,

Inquiſitio,

Vniverſitas

Magiſtratus,

24 Vexillum poſtea Regium, cum quo hæc civitas recepta à Mauris eſt, efferebat D. Joannes de Sandovàl, frater Marchionis Deniæ & Archiepiſcopi conſobrinus, veſtitus habitu ex acupictura argentea, & ſtipatus Clavigeris quatuor, ſagum rubeum argenteis laminis ad humeros tectum geſtantibus. E Mox ſuccedebat prænominatus Civitatis Aſſiſtens D. Comes Villarienſis, efferens ſancti Regis Gladium, inter quatuor Feciales ſeu Reges-armorum, ſuæ profeſſionis habitum indutos. Poſtremo omnium ferebatur à Titularibus Dominis corpus ſancti Regis; umbellam geſtantibus eorumdem filiis fratribuſve, & ſubſequente Audientia regia, ſic ut agmen clauderet illius Regens: de poſt cujus tergum uſque ad corpus Magiſtri, longo utrimque ordine, tegebant pompam & arcebant turbam ſatellites Juſtitiæ ac Fraternitatis; nec deerant certis locis admixti tubicines muſicaque omnis generis inſtrumenta, cum cantoribus & ſymphoniacis. Hunc in modum ducta eſt pompa per omnes illas plateas, per quas ſolet in feſto Corporis Chriſti ſanctiſſimum Sacramentum circumgeſtari; fueruntque illæ die iſto quam opulentiſſime exornatæ, diſpoſitis etiam per opportuna loca triumphalibus arcubus novæ ac curioſæ inventionis. Cumque ad eccleſiam majorem, eo quo exierat ordine, rediviſſet proceſſio; rurſus in ſuo pegmate collocata ſunt corpora, eodem quo nocte præcedenti ſteterant ſitu; imagines vero in capella; Reliquiæ autem ceteræ relatæ ſunt ad conditoria ſua. Ab eodem die & ab hora veſperarum, uſque in diem Lunæ ſequentem, pulſatæ ſunt viginti quatuor turris majoris campanæ, ad oblectamentum aurium ſingulare, F propter harmonicam earum inter ſe conſonantiam: atque ita finita eſt diei iſtius feſtivitas.

cum Vexillo,

Gladio,

& corpore S. Ferdinandi,

per plateas ſpecioſe ornatas.

25 Poſtero mane die xv Junii, redierunt ad eccleſiam Tribunal Inquiſitionis, Magiſtratus Civitatis, Audientia Regia, Contractationis Curia, Titulares Domini, omnes lugubribus induti: quos mox ſecuta Univerſitas eſt, Equiteſque ac Fratres S. Jacobi, ingreſſi per Portam eccleſiæ quæ Picta cognominatur, per quam etiam egreſſa ingreſſaque pridie proceſſio fuerat. Venerunt autem ad eam præciſe horam, qua expectabantur ab Archiepiſcopo & Capitulo, & eadem quæ pridie loca occuparunt. Ingreſſus etiam cum ſuis centum bipenniferis Præfectus major Satellitii, eoſdem circum pegma diſpoſuit. Tum apertæ valvæ omnes ſunt, & populo concurrenti permiſſus acceſſus ad eccleſiam. Adfuerunt etiam, ſicut antea, religioſi Ordines, ſeque partiti ſunt per aſſignatas cuique capellas, ubi ſinguli recitarunt Officium defunctorum cum Miſſa, ceram ſicut antea præbente Civitate; in choro autem ſymphoniaci

Coram iiſdem, 15 Iunii eodem reverſis,

Officia funebria inſtaurantur,

A niaci omnes exorsi quam solennissime sunt idem Officium, Missam de Requiem Pontificaliter canente Archiepiscopo: secutaque est oratio, quam pronuntiavit insignis concionator ex Ordine S. Dominici P. Mag. Joannes de Spinosa. Tum processionaliter egrediens Capitulum, cum cereis ardentibus circuivit per templum, secum ferens imagines Deiparæ & corpus gloriosi Præsulis Isidori, subsequente eos Archiepiscopo; cui successerunt Inquisitionis sacræ, Universitatis, Contractationis, & Civitatis Officiales primarii, superius expressi. Post Juratos autem ferebatur vexillum Civitatis à D. Ferdinando de Solis: deinde Equites S. Jacobi sustulerunt corpus sui Magistri, Viginti-quatuor-viris aliisque Nobilibus alia Regalia corpora similiter accipientibus. Sequebatur Assistens Hispalensis cum Gladio, & D. Joannes de Sandoval cum Vexillo Regio, & Proceres titulares cum Corpore sancti Regis, pompam claudente Audientia Regia. Ita deventum est ad capellam Regiam, super cujus principem aram collocatæ sunt imagines Beatissimę Virginis cum corpore S. Leandri, atque ad ejusdem aræ utrumque latus, quatuor corpora, Infantium scilicet, Mariæ Padiliæ, & Magistri, infra duos arcus, ad eum finem fabricatos, & divite panno convestitos. Ad gradus altaris stabat marmoreus tumulus, panno aureo instratus: intra quem collocata sunt corpora sancti Regis, Reginæ Beatricis, & filii eorum Alfonsi; apertis tamen prius capsis, ut ea sub cautione publicæ fidei, manu Notariali mox signatâ, Comes Assistens traderet Capellano Majori: cui etiam, sub similis fidei testimonio authentico, sanctus Gladius traditus est. Quibus peractis symphoniaci extulerunt Responsorium, & Archiepiscopus subjecit orationem pro Defunctis.

& corpora inferuntur in novam Capellam;

B

26 *Hactenus breviori relatione* Morgadus *lib. 4. cap. 7, prolixiori* Spinosa *lib. 7 cap. 6, itemque Zuniga ad annum prænotatum; ipsa etiam publica Instrumenta super his confecta producens; tumulus autem ille marmoreus, in quo, una cum sancti Regis corpore, usque dum propria tumba conficerentur, posita sunt* Beatricis *atque* Alfonsi *corpora, venerabilia illa quidem, haud tamen religioso Sanctorum cultu prosequenda, non erat novus; sed idem ille antiquus, in quo ante jacuerat* Sancti Regis *corpus. Formam Lauretus hanc nobis pingit lib. 1 pag.* 430, Quadrilaterum est opus, novem pedes profundum, latum septem cum dimidio, tres autem ac semis altum, in modum veterum Romanarum tumbarum, ex petra quam Martelliam Bætica nuncupat, quam jaspis candidus studiose incastratus satis eleganti limbo exornat. Trium autem facierum prima, quæ occurrit in oculos bifariam distincta, in medio habet figuram muliebrem operis anaglyphi, quâ Caritatem designari adjuncta loquuntur, sicut in aliis lateribus simili anaglypho expressæ visuntur virtutes sancti Regis aliæ, eædem scilicet quæ laudantur in Epitaphio, cujus tenor insculptus circumcurrenti jaspidi, vetustæ formæ litteris auro illitis, quatuor diversis linguis (Alfonso successore curante) legi etiamnum potest, Latina scilicet, Arabica, Hebraica & Castellana: *nobis satis erit, Latine ipsum hic ex Zuniga apparere.* Hic jacet Illustrissimus Rex Ferrandus, Castellæ, Toleti, Legionis, Galleciæ, Seviliæ, Cordubæ, Jaëni, constantissimus, justissimus, strenuissimus, decentissimus, liberalissimus; in timore & servitio Dei efficacissimus: qui contrivit & exterminavit penitus hostium suorum proterviam, qui sublimavit & exaltavit omnes amicos suos, qui civitatem Hispalensem (quæ caput est & metropolis totius Hispaniæ) de manibus eripuit Paganorum, & cultui restituit Christiano: ubi solvens naturæ debitū transmigravit, penultimâ die Maji, anno ab Incarnatione Domini CIↃ. CC. LII. *Capella nova, fabricata in capite totius ecclesiæ, inter Sanctorum Petri & Pauli collateralia sacella, descriptionem architectonicam legere qui volet, Zunigam adeat; minutim singula explicantem ad an.* 1575, *quo cœptum est hujus* Translationis *negotium tractari, & adeo certo absolvendum sperabatur, ut jam tum fuerit sculptus hic titulus:* Ferdinando III cum clarissima Beatrice ejus conjuge, & Alfonso Regi eorum filio, ex humiliori sacello translatis, anno ab æternæ salutis exordio MDLXXV, curantibus Divæ Virginis Sodalibus. *Sed variis intervenientibus causis differenda* Translatio *fuit, nec ante prænotatum annum* MDLXXIX *res peragi potuit; conclusa autem illa est per authenticum Actum restitutionis factæ per Comitem Assistentem, de Corporibus & aliis omnibus sibi ab ecclesia concreditis: quod instrumentum totum describit Zuniga pag.* 557 *& sequentibus.*

corpus autem S. Ferdinandi in marmoreum tumulum, pariter translatum:

C

ejus epitaphium,

& titulus jam inde ab an 1575 paratus.

D

27 *Postmodum, sed non exprimitur quando, corpora* Beatricis *&* Alfonsi, *collocata sunt intra proprias arcus ad utrumque* Regis Sancti *latus; & supra marmoream ac tribus arcis communem tumbam, superius descriptam, composita tria cœnotaphia, funebri pallio pretioso instrata singula, & regium in modum coronata: sic tamen ut eorum medium Sancto positum collateralibus duobus emineret; pallii etiam colore flavo distingueretur; pro quo, Laureto teste, impositum est candidum, postquam veterem cultum (ut infra dicetur) Romanus Pontifex approbavit. Tunc etiam curatum est, ut ante frontem medii cœnotaphii erigeretur statua ipsius Sancti, inter duos ceroferarios Angelos justa proceritatis: quorum tamen moles nihil impedit prospectum in imaginem Marianam, altius positam in altari ad plures gradus elevato, sicut videre est in Regiæ capellæ schemate, inferius ad Caput* VII *proponendo. Atque ita manserunt omnia, usque dum anno* MDCLXXIX, *de mandato suæ Majestatis,* Beatricis *&* Alfonsi *ossa translata fuerunt in suos loculos, ad latus capellæ regiæ excavatos: ubi nova eis Epitaphia, litteris ex ære fusis, super marmoream tabulam posita sunt, cum propriis super unoquoque coronis, Imperiali super* Alfonsi, *Regia supra* Beatricis *tumulo. Reliqua corpora, quorum supra ut pariter translatorum meminimus (uti mihi responsum à Deputatis Capitularibus est) jam inde à principio fuerunt, suntque etiam nunc, à sacro* S. Ferdinandi *tumulo remota notabili intervallo, intra Pantheon, quod appellant regale, ad quod per porticus quasdam intratur; ita ut nec minima quidem apparentia sit, quod alius iis habitus honor sit quam pure civilis & regiis personis conveniens. Postquam autem duo, quæ supra dixi, Regia corpora longius remota fuerunt ab eo, cui soli religiosior honor debebatur; supra ipsam hujus tumbam erectum est conopœum panni aurei, cum imagine sculpta; per quam intelligeretur, ejus quem ipsa repræsentabat ibi corpus esse: insistitque ea imago posito ad pedem tumbæ altari, ad quod dicuntur Missæ votivæ de Sancto. Iamque ex mandato suæ Majestatis per varios Commissarios pluries tractatum est, de modo collocandi ipsum sanctum corpus multo propius ad Imaginem* Deiparæ, *quam vocant* Regum: *resque eo hodie adducta est (quemadmodum huc scribebatur ex parte Capituli mense Novembri anni* MDCLXXXI) *ut propediem discernenda videatur constructio argenteæ capsæ, ponendæ supra altare* Dominæ nostræ Regum *dictæ, ad cujus pedes semper optavit Sanctus consistere. Novissime autem negotium istud commissum fuit Regenti Audientiæ Regiæ civitatis Hispalensis, ut quam primum executioni mandaretur: & hunc in finem Majestas sua Regia designavit quædam jura civitatis prædictæ, ut quam decentissime transigantur omnia; remanente nihilominus juxta ipsum sepulcrum altari, quod diximus, cum Statua Sancti. Cum vero hæc parata fuerint, occasio dabitur novæ solennitati, post eam quæ curata fuit, cum primum anno* MDCLXXI *sancti Regis festum, tot seculorum usu probatum*

Separatim posita post ius Alfonso filio & Beatrice uxore.

E

novus cultus tumbæ sancti Regis additur:

F

nunc paratur eidem capsa argentea.

A *batum, probabita Sedis Apostolicæ sententia, instauratum fuit, sicut infra pluribus dicendum veniet.*

ANNOTATA.

a Christophorus de Rojas, *Archiepiscopus Hispalensis, obiit mox anno sequenti* 1580.

b Mariæ Padiliæ *infamem totis Hispaniis cum* Petro Crudeli *pellicatum, justis post* Blancæ *mortem nuptiis purgatum fuisse, benignior erga ejus memoriã Hispalensium opinio tenet. Sed hanc opinionem tanti non fecit Mariana, lib.* 17 *c.* 15, *ut vel refutandi causa attingendam sibi putaret; quippe quæ nullo cujusquam antiqui scriptoris testimonio fulciatur: ideoque solum dixit*, Mariæ funus per urbes & oppida magnifice, quasi justæ Reginæ, celebratum *esse*; *nemine scilicet audente se huic probro opponere. Zuniga ad annum* 1362, *quo ipsa obiit, num.* 3, *diligentissime scrutatus omnia, solum narrat, quomodo Rex (magis scilicet de successore instituendo, quam de propria vel aliena salute curanda solicitus) convocatis Hispalim Regni comitiis, juravit, quod numquam habuerit D. Blancam pro uxore legitima, eo quod antea occulte contraxisset cum Maria, coram quatuor testibus,*

M. Padilla, nunquam nisi pellex Petri Crudelis,

B *quorum unus obierat, tres idem jurare parati erant: ideoque petiit natos ex has liberos haberi legitimos, corpus autem defunctæ ex Studilli monasterio Hispalim ad Sepulcra Regia transferri jussit. Et ipse quidem utrumque obtinuit, si non quia vera dicere videbatur, saltem ne contradicentibus irasceretur. Sed decretum ejus, quoad Padiliæ liberos, effectu caruit, præmortuo (quem sibi successorem Petrus assignaverat) Alfonso, & Castellanis ad Henricum Petri fratrem nothum jus Regni transferentibus. Huic autem, amore potius quam violentia Regnum firmare satagenti, visum non fuit circa mortuam immutare quidpiam: atque ita mansit inter Regios tumulos corpus Mariæ. Dicitur etiam Rex Philippus II, eidem in aliquo suo rescripto attribuisse titulum* Reginæ. *Sed nihil ista prosunt, ut rationabilis præsumptio aut spes formari possit de æterna salute ejus, quæ ut summum excusata mundo fuit titulo matrimonii clandestine contracti, adeoque peccaminosi, nec ulla quod sciatur pœnitentia expurgati. Obierat autem Maria mense Iulio, paucis diebus postquam in carcere exspirasset Blanca, vel ærumnis succumbens vel violentiori etiam modo extincta, in gratiam, & fortassis etiam opera, ipsius Mariæ: cujus subita mors, effectus haud dubius fuit ultionis divinæ in ipsam*

ut Regina tamen sepulta fuit.

C *Petrumque. Interim non videtur sancto Regi placuisse, quod eodem honore secum fuerit translata mulier pessima, & totius Hispaniæ (quatenus liberas voces non reprimebat metus) execratio. Siquidem pro felicitate publica, ex actu alias tam religioso sperandã, omnibus Hispanicorum Regnorum provinciis supervenit pestilentia biennalis, qua ipsemet Archiepiscopus interiit: cum tamen in sancti Regis Chronica num.* 220 *dicatur*, quod eo regnante nullus annus in Hispania, & præsertim in ditionibus ei subditis, fuit sterilitate aut pestilentia notatus.

c *Quærenti quinam hi essent, responsum est*, Alfonso XI *prognatos ambos fuisse. Sed quis credat*, Petro Crudeli, *istius* Alfonsi *filio adhuc viventi, fratrem alterum* Petrum *fuisse? Fuerit ergo hic* Sancti Regis *ex* Alfonso X *nepos, patri præmortuus: sicut hic nominatus* Alfonsus Infans, *fuit filius* Mariæ Padiliæ, *cui pater successionem regni frustra destinaverat, teste Mariana; quemq; matri contumulatum fuisse docet ex testamento, quo* Rex medium se inter Padiliam Reginam filiumque Alfonsum, in sacello quod sua impensa extruendum curabat, sepeliri mandat: *quod tamen successu caruit.*

Infantes in Regia Capella tumulati.

d Fredericus *ejusdem* Alfonsi XI *ex* Leonora Guzmanna *filius nothus, anno* 1342 *adhuc decennis, dispensante in natalibus Pontifice, factus Magister Ordinis*, à Petro Crudeli, *Alfonsi filio & successore, crudelissime interemptus est an.* 1358. *De quo vide Historiam trium Ordinum lib.* 1 *cap.* 27. D

e Metropolitana Ecclesia, *intra muros & lateralia sacella lata pedes* 110 *geometricos, longa* 379, *opere Gothico extenditur sub quintuplici fornice, grandibus columnis nixo; habetque in latitudine, præter navim mediam atq; præcipuam pedum* 59, *alias naves quatuor, utrimque scilicet minores duas, pedum* 40 *singulas, qui pedes* 40 *octies circum voluti seu replicati, procurrunt per totidem intercolumnia, quinque ante & tria post transversam mediæ navis crucem; post quæ denique sequitur in capite ecclesiæ recentiori opere addita Capella Regia, cum sacellis ac portu lateralibus, in quibus lateralium navium prospectus terminatur. Duos ergo Choros in media navi sic positos concipe, ut totum transversæ navis spatium inter utrumque chorum mediet: occupat autem uterque Chorus intercolumnia duo, ita ut primus (in quo altare majus, & post altare sacristia) soli Officianti ejusq; ministris servire videatur gradibus aliquot altior: secundus, qui ecclesiam ingredienti post tria intercolumnia primus occurrit, subsellia habeat Canonicorum & Cleri, ad divinum officium concinendum. Atque hæc notare juvabit, quia sæpius infra mentio fit spatii inter duos Choros, quod est sub umbilico fornicis principalis, istic ubi olim assurgebat augustus in quadrum tholus, qui postea corruit, nec umquam restitutus fuit, sed continuatus est fornix, per ruinam talem* E *hians: quo fit ut constratum supra ipsum fornicem tectum, æqualiter planum sit totum, quam late extenditur mediæ ecclesiæ navis. Ipsam augustissimæ fabricæ ichnographiam vide infra ad Cap.* VII, *æri incisam, ut singula hic dicta & ibi dicenda intelligas distinctius.*

Metropolitana Hispalen. descriptio.

CAPUT III.

Miracula recentiora ex Summario Processuum Romæ impresso.

Scriptorem antiquum miraculorum, *Capite primo relatorum, audivimus expostulantem de Hispalensium ingratitudine*, quod novum in Ferdinando Patronum nacti talemque Advocatum, necdum pro eo canonizando supplicationem misissent. *Hæc cum vulgari lingua in libro Flos-Sanctorum dicto passim ab omnibus legerentur, non potuerunt non acriter pungere devotos ac generosos animos; effectu tamen suo caruit diu stimulus iste, & primo negotium hoc ætate nostra curari cœpit, regnante* Philippo IV *Hispaniarum Rege*, & Urbano VIII *Apostolicam Sedem obtinente; sub quo* Alexander Mansonius Advocatus, *anno* MDCXXXVIII *Romæ curavit imprimendum supplicem libellum, oblatum Eminentissimis ac Reverendissimis DD. Cardinalibus sacræ Congregationis Rituum.* Proponente Antonio Card. Barberino, instante Serenissimo Rege Catholico, *in causa* Canonizationis servi Dei, gloriosissimi, invictissimi ac sancti Regis Ferdinandi III, Regis Castellæ & Legionis, *eadem plane formã, qua solent confici Relationes Auditorum sacræ Rotæ, quales sæpe in aliis similibus causis allegavimus, cum* Summario Processus. *Hoc libello plene continetur quidquid eatenus actum fuit: allegatis autem, quæ supra retulimus ex Legenda, miraculis antiquioribus, additur*, quod omnipotens Deus de recenti operari dignatus fuit alia quinque miracula, quæ probantur ex Processu Apostolico, facto in civitate Hispalensi: *&, quod* multa alia miracula constant ex Processu ordinario, quæ pro adminiculo dantur in præcitato Summario num. LXXVII. *Hæc autem verbotenus accipe, ipsis (qua licebit) Summarii verbis Latinis, aut (ubi ea deerunt) ex Italico Latine redditis (Italice enim placuit Romæ exhibenda legere, quæ Hispanice excepta fuerant) ac primum quatuor potiora.* 28

Ad causam canonizationis, hac ætate agi cœptam.

2° Hispa-

A

Iudices Apostolici, an. 1631. delegati,

29 Hispali die xxv mensis Februarii MDCXXXI, coram Judicibus Apostolicis, existentibus in loco & hora audientiæ D. Jutatus Felix Escudero de Spinosa, nomine suorum principalium, pro informatione præsentavit in testem Gabrielem Perez, incolam dictæ civitatis: qui I, monitus fuit de gravitate perjurii, præcipue in similibus causis canonizationum, velut est ista circa quam examinari debet. II, interrogatus de nomine, cognomine, patria, ætate, parentibus & officio quod habet: & an sit dives vel pauper, & cujus sumptibus vivat. III, an fuerit confessus & communicatus, & à quo tempore, à quo Sacerdote, & in quâ ecclesia. IV, an accusatus fuerit de aliquo crimine, qua de causa & coram quo judice, & an fuerit condemnatus vel liberatus, vel hactenus causa pendeat. V, an aliquo tempore fuerit nominatus publice seu denuntiatus pro excommunicato, & pro qua causa, & an talis adhuc existat. VI, an fuerit instructus ab aliqua persona; quomodo & circa quæ; & quis eum instruxerit; & an fuerit ei datum, promissum, seu condonatum aliquid, vel speret sibi dari, vel aliquam commoditatem consequi pro hujusmodi examine. VII, quomodo venit ad testificandum; an fuerit vocatus & requisitus, & quæ causa eum movit venire ad hunc locum. *Ad hæc omnia cum ille congrue respondisset, & per Dominos judices ab eo receptum fuisset juramentum* per Deum Dominum nostrum, & per signum Crucis, quod fecit digitis suæ manus dexteræ super libro Missali: *item le requisitus*, quid possit declarare de vita & miraculis servi Dei Regis Ferdinandi; respondit, quod recordatur, anno MDCXXVII fecisse se quamdam declarationem unius miraculi, quam legi petebat. Et statim mandatum fuit in summariis informationibus, quæ fuerunt compulsatæ, perquirere dictam declarationem: & perquisita fuit, & inventa tenoris sequentis.

post interrogationes prævias,

B

admisso ad testandum Gabriele Perez,

audiunt legi ejus declarationem;

30 Hispali die XXIII mensis Maji MDCXXVII, cum ego infrascriptus Notarius dederim extremam Unctionem in mea parochia S. Marinæ, cuidam viro qui dixit vocari Gabriel Perez Coramarius, die sabbathi octava præsentis mensis; eique consilium dederim ut se commendaret sancto Regi D. Ferdinando, qui sanitatem pro eo obtineret: & cum scirem ipsum jam sanum esse, me contuli ad domum suam, ac ab eo recepi juramentum juxta formam juris, ut declararet quidquid evenerat sub onere, de quo promisit dicere veritatem. Et interrogatus quomodo sanatus esset à sua infirmitate, dixit, quod die quodam mensis Aprilis proxime præteriti, ascendens quemdam lectum ligneum, posuerit pedem super tabulam unam: qua rupta, cum formidaret sibi crus lædere, quanta potuit adhibita vi foras ejecit corpus, longe extra lectum, tam gravi casu, ut alienatus à sensibus habuerit pessime affectum brachium, & corpus totum quasi contritum. idcirco collocatus in lecto, sequenti die surrexit ab eo, & diebus aliquot consequenter ambulavit; donec putrefacto, qui per corpus erat diffusus, sanguine, cœpit veluti suffocari; ac denique in gravem decidit infirmitatem: à qua ut curaretur vocari jussit Sebastianum de la Torre, Magistrum in parochia S. Romani, eo quod ipsum nosset hominem, non ætatis minus quam experientiæ magnæ, ac famæ in morbis curandis optimæ. Hic autem, cum multa infirmo applicasset remedia, jussit ut quam citissime ei darentur Sacramenta, prout factum est die Sabbathi, die VIII mensis præsentis.

C

quomodo ex casu periclitans,

seque Sancto commendans,

31 Recepta autem extrema Unctione, cum monitus esset ut se commendaret sancto Regi D. Ferdinando, ingressus est ad eum Eques quidam, quem audivit appellari Juratum Felicem Escudero. Hic autem dixit ei, quod, si ex toto corde se commendaret sancto Regi, promittebat ei, liberum ipsum futurum proximo die Mercurii; addens, ut juberet etiam Missam aliquam dici. Tum ipse D. ponens commendavit se statim Sancto, itemque ipsa nocte, propter graves dolores: ubi autem illuxit, primo mane generum suum misit, ad curandam Missam in capella Regia: atque ex ea hora evidenter cognovit melius se habere. Cum autem ad illum visitandum venisset D. Sebastianus de la Torre, admiratus est, videns in eo tantam mutationem, & depulsum omne vitæ periculum; quæsivitque, ecqua diligentia usus ad id esset. Narravit infirmus quod contigerat, & quomodo se commendarat Sancto Regi, qui sibi à Deo sanitatem impetraret. Et ego, inquit medicus, ita futurum credo. Processit ergo valetudo in melius, usque ad diem XXII mensis, qui Mercurii erat; quando ita confirmatum se sensit Gabriel, ut (si uxor liberique permisissent) egressurus fuerit ad atrium domus suæ: ipsisque id deprecantibus propter debilitatem, surrexit nihilominus de lecto, atque intra cubiculum, ubi infirmus jacuerat, sedit in sella; itáque perrexit quotidie surgere usque hodie, quo præsentem declarationem facit, estque validus ac robustus, quantum sua grandis ætas patitur, & morbi quem sustinuit magnitudo. Quod autem dixit, tenuit tenetque pro miraculo, sibi concesso propter devotionem quam monstravit erga sanctum Regem; idemque senserunt quotquot factum sciverunt. Et hoc dixit esse verum per juramentum præstitum, & esse ætatis plusquam sexaginta sex annorum: & non subscripsit, quia dixit, nescire. Fuit sibi lecta ejus depositio, & eam ratificavit Joannes de Pineda, coram me Baccalaureo de Robles Notario Apostolico.

D

postero die sanari cœpit,

E

Quod iterum declarat;

32 Et cum ei lecta fuisset atque ostensa d. declaratio, dixit quod recognoscebat & recognovit per suum dictum & declarationem eam quæ sibi ostensa fuit; & illam dixit & declaravit, prout & quemadmodum in illa scriptum est..... Et quod ulterius, cum esset gravida quædam ipsius Declarantis filia, conjuncta Didaco d'Avila, auri-ductori & argentifabro hujus civitatis, suasit præd. genero suo, ut, quod paritura erat uxor sua, sancto Regi commendaret: quod fecit, dicens, si masculus ederetur, ponendum ei nomen Ferdinandi. Peperit autem paulo post mulier perquam feliciter ac facile, nominatusque est infans Ferdinandus, sicut voverat pater. Puer vero cum esset unius ac dimidii mensis, cœpit adeo graviter infirmari, ut per novemdecim continuos dies lac nullum suxerit, sed gravissimos dolores pateretur, quantum quidem exterius cognosci poterat: capite enim manibusque ac pedibus & corpore toto eos faciebat motus, qui sunt ejusmodi cruciatuum indices, videbaturque velut à maligno aliquo spiritu infessus. Quod ipse testis infantisque parentes conspicati, magna cum devotione cœperunt invocare sanctum Regem, rogantes ut sanitatem puero impetraret à Deo. Res mira! Qui totis novemdecim diebus abstinuerat à lacte, subito mamillam arripuit ac sanus fuit. Atque ob hoc tam certum miraculum omnis ea familia pientissime afficitur erga sanctum Regem. Et hoc verum est per juramentum præstitum, & non se subscripsit, quia dixit nescire: & Iudices Apostolici subscripserunt, in quorum præsentia declaravit. Fuit sibi lecta illius depositio, & illam ratificavit.

affirmans etiam filiam puerperam

F

& nepotem in simili articulo adjutos:

Licentiatus Don Franciscus de Monsalve.
Licentiatus Don Didacus de Guzman.
Doctor Don Franciscus de Cassaùs.
Matthæus Vasquez de Leca.
Coram me Gundisalvo della Cueva Notario.

A *Similiter præsentatus, interrogatus, & juratus prædictus* Didacus d'Avila, *gener Gabrielis. prædicta omnia confirmavit, addens,* soceri corpus ipsa infirmitate fuisse inflatum instar utris; *& quod* medicis chirurgisque de ejus sanitate desperantibus, asserentibusque non supervicturum usque mane, sub vesperam ad Ave-Maria, ministratum ei Viaticum fuerit, ac deinde sacrum Oleum; se vero ipsum Dominica mane ivisse ad curandam Missam: *de filio autem suo nihil habuit quod adderet.*

eidem attestatur gener suus.

33 *Prædicto miraculo, sine evidentissimo, duo alia ex eodem Summario succedant.* Die ..... mensis Martii MDCXXX, *præsentatus* Christophorus Marquèz, Magister calceolarius, incola civitatis Hispalensis, parochiæ S. Salvatoris in via Gallegorum; *interrogatusque & juratus ut supra*, dixit scire, quod à mensibus quatuor præteritis, ipse & Franciscus de Enzínas, magister calceolarius ejusdem civitatis, pariter iverint ad civitatem Jaën, empturi corium Cordubense. Tertio autem itineris die substiterunt, noctem acturi in hospitio quod dicitur Dominæ Mariæ, inter hanc & civitatem prædictam via recta in B Campo. Qua quidem nocte tota sani atque hilares fuerunt: die autem sequenti, qui erat Iovis, cum sub auroram egressuri hospitio essent, ipse Testis sensit se male dispositum; itaque conscendit mulam, in qua & mansit usque ad exitum Villæ Turris-campi dictæ, diœcesis Iaënsis: ubi longe pejus sibi esse sensit & absque viribus. Mula autem qua vehebatur ingressa est in domum quamdam, cujus portam apertam reperit; nec poterat Testis manu sinistra, qua frenum tenebat, vim ullam facere ad mulam inde educendam, quia totum brachium ac latus illud cum sinistro crure attracta erant, omnique vigore destituta. Cum ergo se vellet manu dextra juvare, supervenit præd. Franciscus de Enzínas, paulo post subsequens; quæsivitque quid ipsi accidisset: sed non potuit ei respondere distincte, solumque confusa voce dixit, Eamus. Tunc Franciscus, tali in statu socium conspicatus, dixit aliquibus ibidem præsentibus, ut hominem retinerent, ne caderet de mula, interim dum ipse descendit; & sic omnes eum deposuerunt, atque inter C brachia deduxerunt in domum, ibique supra pulvinaria collocarunt. Qui toto latere sinistro impeditus & attractus, nec pedem nec brachium movere poterat, vultum insuper distortum habebat, credebatque sibi vitæ finem adesse: nec minus dolens eo casu Franciscus, multis demonstrabat mœrorem suum; sicut notabat ipse testis, qui non omnino amiserat usum sensuum; quamvis ex quo tempore cœpit ratione uti, non meminerit se unquam in tantis fuisse angustiis, adeoque dejectum animo, quam cum se procul à domo cerneret, ita contractum distortumque.

Hispalensis Sutor, intinere, correptus paralysi, desperante medico,

34 Interim Franciscus medicos, ad visendum ægrum; Curatum, ad Confessionem audiendam, accersiri jussit: statimque ex prioribus unus adfuit, medicus vel chirurgus: qui, explorato pulsu, malignæ cujusdam auræ afflatum hunc esse dixit, cui idoneum nullum remedium ad manum esset, proinde videbatur salutem infirmi desperare. Tum appropinquans ei Franciscus; Eja, inquit, Sodalis, ex animo invoca sanctum Regem D. Ferdinandum, eique te commenda, Missam & novenam vovens, quia ipse impetrabit tibi sanitatem à Deo, atque ab omni molestia liberabit. Cui Deponens, utcumque potuit, confuso linguæ sono respondit, Ita: commendo me: idque ipsum interius fecit prolixiori affectu. Dum autem pauca illa verba conatur exprimere, magna cum violentia; cœpit in eo ubi positus erat loco corpus convertere, brachiumque & crus sinistrum movere, quod antea facere D omnino non poterat; deinde in pedes surrexit, dicens, Eamus. Magna porro animi consolatione repletus, sensit totum malum continuo dissipari, vultu etiam in pristinum statum converso; majorisque securitatis causa confessus est ei qui advenerat Curato: qui etiam una cum D. Francisco aliisque præsentibus clamabat, Miraculum, miraculum, quod Deus operatus est per intercessionem sancti Regis Ferdinandi. Absoluta autem Confessione, dixit ipse Testis Francisco socio, quia sanctus Rex & Virgo Maria dederunt sibi sanitatem viresque magnas. Cumque Franciscus curasset afferri sedem, in qua portaretur Testis ad civitatem Jaën, una solum leuca distantem à Turri-campi; noluit ipse ea uti, sed iterum ascendit in mulam suam: resque pro miraculo habita est, quia tanta mutatio, quantam diximus, non poterat naturaliter accidere, uti accidit, intra unius horæ spatium, quæ ab initio mali usque ad ejus curationem fluxit. Suum ergo iter prosecutus, confectoque negotio reversus Hispalim, visitavit capellam, in qua corpus sanctum requiescit, exindeque eidem devotissimus vivit. Quæ omnia sunt certa & vera, & ita se habuerunt modo & forma declaratis; & non subscripsit, quia dixit nescire, sed subscripserunt Domini Judices: *qui similiter etiam interrogarunt & audierunt* D. Franciscum de Enzínas, magistrum Sutorem in collatione S. Mariæ-majoris in platea Francorum. *Hic de se ipso fassus, quod* prius quam urbe egrederetur successum itineris commendavit Sancto, cui multum afficitur, *eadem omnia, quamvis aliis verbis, explicavit; addiditque,* Curatum audita Confessione scripsisse miraculum & nomen Sancti: Christophorum autem fuisse pleno atque obeso corpore, cujus generis hominibus obveniens apoplexia, soleat eos per omnem vitam contractos facere. Denique dixit, in eodem itinere alia multa evenisse sibi, quibus cognoverit, quam efficax apud Deum sit Sancti Regis intercessio.

sanctum invocat, & statim sanatur: E cœptum iter prosequitur cum socio sibi attestante.

35 Hispali die X mensis Martii MDCXXXI, *præsentatus in Testem* Don Joannes Pandúro, incola d. civitatis in parochia Sanctæ Crucis ..... interrogatusque an aliquid sciret ..... dixit, sex circiter menses transiisse, quod cum domi suæ esset ipse Testis, venerit Michael Sanchez, præfectus operarum, quas ipse habet in suo quodam prædio, sito intra territorium hujus civitatis in Vineto Tarrazanæ, duabus ab urbe leucis; nuntians eodem die in vineam, olivetum, & hortum ejus irruisse infinitam multitudinem locustarum: videret num quod ei malo remedium nosset: nam vicinorum agros fundosque, in quibus illæ substiterunt, prorsus esse consumptos. Tum vero se, pro magna qua erga Sanctum Regem fertur devotione, nullum certius præsidium scientem, accurrisse ad capellam, ubi corpus ejus in æde Cathedrali sepultum jacet, eique commendasse facultates suas, & Missas aliquot dicendas curasse; deinde revertisse ad sumendum prandium, moxque in villam misisse mancipium quoddam suum, ut videret quo res loco esset. Hunc vero ante vesperam revertisse atque dixisse; Domine, operæ pretium tulisti Missas illas curando: quæ enim in prædium irruerant locustæ, subvolantes deciderunt omnes in piscinam, & suffocatæ sunt. His auditis, proximo die mane abiit ipse Testis, ut rem prodigiosam videret; itaque reperit ut ille dixerat. Quia autem tanta erat locustarum demersarum copia, ne ab earum putrefactione corrumperetur aër, necessarium duxit foveas facere, in quibus collectæ terra obrue-

F Locustæ innumerabiles, dicta ad Sancti sepulcrum Missa,

A obruerentur: atque in hoc laboratum est quatriduo toto; admirantibus omnibus pestem illam in ictu oculi totam fuisse sublatam, nulliusque noxæ ab iis illatæ vestigium apparere. Atque ita non solum hic Testis, sed omnis circum vicinia liberata est ab ejusmodi plaga . . . . Quæ omnia dixit scire, quia ita vidit esse & fieri, seque subscripsit una cum Dominis Judicibus: in quorum præsentia *eadem omnia* declaravit. *Similiter fecit præsentatus, juratus, interrogatus*, Don Petrus de los Rios, incola d. civitatis in parochia Sanctæ Crucis, *præsens in domo Ioannis, quando Michael Sanchez triste nuntium attulit: qui se deinde ad prædium prædictum conferens, ipsas locustas, ut dictum est, submersas conspexit. Eadem confirmavit præfatus* Michael Sánchez, qui servit in exercitio Caporalis D. Joannis de Pandúro, in possessione quam habet supradictus in Terrazána, *expresse notans*, mensem Augustum anni MDCXXX, *quo res facta sit: Piscinamque illam dicens fuisse in horto ipsius prædii, bene amplam ac spatiosam; seque mox ut illuc rediit, ibidem suffocatas locustas vidisse.*

simul omnes suffocantur.

B 36 *Ex Miraculis quinquaginta post mortem, recentioribus & modernis, dantur infrascripta decem tantum, brevitatis causa, cum Testibus deponentibus super articulo* LXVI *in Processu Ordinario*: P. Fr. Petrus de Piña, Ex-provincialis Ordinis S. Francisci in hac provincia, hodieque Guardianus in majori Conventu S. Francisci hujus civitatis Testis XXII, dixit, quod ante sex menses, anginam passus sit adeo gravem, ut sex qui ipsum curabant Doctores medici urbis totius præcipui, Mexía, Biscardus, Ancóna, Valverde, Figueróa, Muñoz, de vita infirmi desperantes, jusserint extrema ipsi ministrari Sacramenta. Atque ita in die S. Jacobi mane suscepit sanctissimum Sacramentum per modum Viatici, sequenti autem festo S. Annæ Oleum sacrum. Cum vero illi de ejus mox futura morte, tamquam de re certissima, omnibus quo statu is esset quærentibus, loquerentur, tam Religiosis intra Conventum, quam pluribus secularibus per civitatem; ipsius Provinciæ Minister, qui tunc Hispali erat, commendavit funebrem orationem, apparatumque exequialem P. Fr. Alfonso Venégas, Lectori primæ Theologicæ; ipseque Testis, à prædictis medicis monitus de extremo periculo, mandavit Fratribus sibi in eo morbo assistentibus, ne quemquam vel religiosum vel secularem amplius ingredi ad se permitterent, eo quod modicum istud vitæ reliquum, volebat totum cum Deo transigere. Ita constitutus cum jaceret in festo S. Annæ mane, ingressus sociorum unus, nuntiavit adesse Consulem civitatis, Felicem Escudéro, qui unicum solum verbum loqui ipsi volebat. Cumque ipse excusaret dicens; Numquid non edixi, ne quis admitteretur, quia non est tempus loquendi cum hominibus, sed cum Deo? atque hoc responsum præstolanti detulisset Frater; perstitit ille instare, quod unum solum verbum dicendum habebat, idque momenti maximi. Credens ergo infirmus aliquid dicturum quod conscientiæ foret, permisit eum recipi: qui ingressus, monuit ut se commendaret Sancto Regi Ferdinando, qui iis ipsis diebus sanitatem dedisset aliis æque ac ipse desperatis, Missamque in illius honorem dicendam curaret. Annuit salubria monenti infirmus cum gratiarum actione; moxque accersito ad se P. Fr. Francisco à Cruce, Vicecommissario Hierosolymitano, interrogavit eum utrum Missam celebrasset: quo annuente, quia provectior jam erat dies; injunxit eidem, ut die sequenti iret celebratum ad capellam S. Mariæ-Regum, in altari ubi est corpus sive sepulcrum d. Sancti Regis, petens à Deo per merita ipsius sanitatem & vitam sibi Testi. Quod cum iste fecisset, medici post prandium revertentes, adeo notabiliter melius habentem infirmum repererunt, ut vehementer obstupuerint.

Guardianus Minorum angina laborans

& jam morti proximus

C

monitus de invocando Sancto,

D

37 Exinde proficiente quotidie in melius sanitate, perfectam paulatim eam obtinuit ipse Testis: qui nihil prius habuit, statim atque egredi è Conventu licuit, quam visitare sepulcrum Sancti Regis, cujus miraculo servatum se credebat ipse aliique, attenta ratione morbi, eo adducti, ut, cum extrema Unctione muniretur, careret usu sensuum; & brevitate temporis, quo discussum extremum periculum est. Quæ autem interea acciderint notatu digna, nulli melius potuerunt observasse, quam præd. P. Vice-Commissarius Hierosolymitanus, & P. Fr. Joannes Garcíaz pharmacopœus ejusdem Conventus: qui dixit ipsi Deponenti, quod per multos annos, quibus functus ibidem est officio pharmacopœi & infirmarii, nullum Religiosum, qui fuerat sacro Oleo inunctus, viderit convaluisse; ipsum autem eo adductum fuisse quinto morbi die. *His consona dixit* Testis XXIV, *idem cui Missa ad sepulcrum dicenda fuit commendata, particularius exprimens, quomodo* quinto morbi die, post præcipitatam Sacramentorum administrationem, ipse Testis arteriam infirmi tactu exploravit, judicavitque eum mori; pro majori autem certitudine advocavit præd. Fr. Joannem Garcíam, hominem expertissimum & nulli medicorum sex prænominatorum inferiorem, cujus idem sensus fuerit: advenientes autem mane medicos, à se interrogatos an spes aliqua superesset, pariter omnes dixisse, quod nulla. Cumque nihilominus eorum aliqui in deliberationem adduxissent, an aperienda esset vena sub lingua, Doctorem Ancinam respondisse, non absque injuria artis adhiberi remedia corpori jam mortuo. *Huic accessit* Testis XLVII, *unus ex prænominatis sex Medicis, ipse scilicet* Doctor Ancina, *qui de sanguinis per linguam missione dixerat*, id aliud non fore, quam æstimationem detrahere remedio tam singulariter efficaci, ipsum applicando corpori jam mortuo, qualis erat iste P. Guardianus. *Addidit etiam*, ideo tantum se rediisse ad Conventum post meridiem, ut sciret utrum exspirasset.

post curatā et Missam convalescit,

E

Medicis miraculo id adscribentibus.

F

38 Petrus de Chavarria, Testis LXXII, dixit de nepotulo sibi cognomine, annorum octo puerulo, quod ante sedecim aut septemdecim dies, decimum quartum diem conflictatus cum pestilenti ac maculosa febri, quam Peteccias Itali, Tabardilios autem vocant Hispani, curantibus eum Doctoribus medicis Sola & Silva, & multis remediis frustra applicatis, fuerit ab eisdem derelictus pro mortuo; solumque mandarint ut sustinendæ utcumque vitæ præberent ei confortantia quædam: ac pro extremo remedio applicarent capiti ejus columbinum pullum, quem vivum aperuerant. Quo viso & cognito, Testis ipse se contulit ad capellam S. Mariæ-Regum, commendans Sancto Regi nepotulum suum. Vesperi autem revertentes medici, in eodem quo dimiserant statu eum repererunt: sequenti vero mane invenerunt adeo melius habentem, ut obstupuerint: audientesque ab ipso Teste quid fecisset, miraculosam esse mutationem illam judicaverunt. Atque ita proficiens semper puer, ultimo morbi termino, qui dies vigesimus primus censetur, fuit liber ab omni febri, remanente solum debilitate, à qua citra aliud remedium ullum paulatim convaluit. *Idem affirmavit* Testis LXXVI, pater ipsius pueri *& filius Testis prioris; addiditque, quod* de sententia dictorum medicorum,

Simili voto curatur puer moribundus.

A dicorum, *ipso die, quo invocatus pro eo sanctus Rex fuit ab avo suo*, exhibita ei fuerit extrema Unctio: *quodque* postridie rediens Doctor Solà seipsum abdicaverit ab ejus cura, dicens non alia re quam bono regimine opus porro esse. *Eadem dixit* Doctor Silva, qui perrexit puerum visitare, Testis LXXVII, *distinctius explicans progressum morbi, quo scilicet* puer, usque ad diem septimum inquietissimus & perparum dormiens, humore noxio ad caput ascendente, dormire cœpit ac delirare; undecimo autem die spes quidem aliqua data fuerit ab urina, utcumque melius cocta; sed eâdem brevi iterum conturbatâ, evanuerit, crescente semper periculo usque decimum quartum diem, *quo & post quem facta sunt omnia supradicta.*

Invenitur amissa armilla adamantina.

39 D. Martinus de Zúniga, Testis XXXV dixit, quod ante duodecim aut quindecim dies, uxor sua D. Catharina de Arellano, accedens ad Conventum S. Elisabethæ hujus urbis, ut interesset velationi cujusdam Sanctimonialis; perdidit in ipso ecclesiæ ingressu armillam auream, adamantibus quadraginta instructam; quam ingressa comperit sibi deesse, fecitque B præconio publico proclamari. Cum autem totis sex diebus nullum ejus indicium adferretur, ipseque Testis esset in oratorio suo domestico; incidit ei cogitatio ut rem amissam commendaret intercessioni sancti Regis: quod fecit, idemque ut faceret mandavit uxori; ac die sequenti in capella Regia curavit dicendam Missam. Primo autem alterove post die, mulier quædam, ut videbatur paupercula, armillam prædictam attulit ad D. Josepham de Zúniga, sororem ipsius Testis, dicens quod ipsam invenerit in porta ecclesiæ, quodque eam ostenderit aurificibus; quibus pro ipsa offerentibus nongentos Julios, scrupulo sibi duxerit eam vendere, ideoque accesserit ad Sacristanam prædicti Conventus; quæ conscia jacturæ factæ, ipsam ad ædes D. Josephæ direxerit, & ei dari jusserit, prout fecit; omnibus pro miraculo rem habentibus, attentis circumstantiis loci, populo confertissimi, ubi armilla exciderat; conditionis ejus, quæ ipsam retulit; & diei, quo est relata, ejusdem quo fuit Missa curata. *Paria asseruit* D. Catharina, Testis XXXVIII, *dicens* ad istam ecclesiam se ivisse in comitatu prædictæ D. Josephæ, suumque maritum, intra eos quibus armilla perdita mansit dies, curavisse dicenda plura Sacra de S. Antonio Patavino, de Defunctis, & de S. Carolo Borromæo: septimo auC tem die, quo maritus curavit dicendum Sacrum in honorem sancti Regis, nuntium se accepisse à D. Josepha, de ejus restitutione sibi facta, sic ut ei omnino nihil deesset.

Sanatur dolor dentium attactu imaginis.

40 *His prolixius relatis in Summario, apte subjungentur reliqua, succinctius ibidem narrata, his fere verbis:* Testis CCCI, domestica & famula in domo D. Felicis Escudéro & D. Annæ de Spinosa, dixit optime se recordari, quasi hodie res ageretur, quod prædictæ D. Annæ advenerit gravissimus dolor dentium, qui nullam ei requiem vel somnum concedebat, diu noctuque per hebdomades tres, nihil proficientibus quibuscumque remediis. Imo meminit, quod, cum suggestum aliquando illi fuisset, ut tabaci foliculum dolorifico denti applicaret; eo incruduerit malum, ut sensuum usum amittens, crederetur proxima esse morti. Anna autem, videns sibi nihil prodesse, nocte quadam sumpsit imaginem Ferdinandi Regis, quam habebat in charta, & applicuit maxillæ ea qua dolebat parte. Statimque somno correpta dormivit usque mane, & expergiscens libera ab omni cruciatu, nihil ejusmodi postea sensit: quod ipsa Testis miraculo tribuit, propterea quod liberatio secuta sit immediate applicationem imaginis, post recitatum semel Pater & Ave. *Idem dixit alia*, Testis CCCXI, *similiter* apud D. Annam *prædictam* tunc manens. D

Curatâ missa invenitur crux aurea perdita.

41 *Quinto loco ponitur miraculosa sanatio Gabrielis Perez, inter quinque principaliora miracula supra memorata; inducuntur autem loquentes, ipse* Gabriel Perez Testis CXLV, uxor ejus Testis CXLVI, & Mag. Sebastianus de la Torre chirurgus Testis CXLVII: *quorum verba ex Processu ordinario huc translata nihil attinet repetere, cum ea jam habeantur ex posteriori Processu Apostolica auctoritate facto. Pergo igitur ad sextum, de quo* Hippolytus de Vergára, Testis CXLII, dixit, quod habens cruculam quamdam auream, non majorem pollice suo, sed valde sibi pretiosam, eo quod contineret particulam de ligno veræ Crucis; & die quodam anni MDCXXI existens cum uxore in prædio suo, media leuca distante Hispali, amiserit eamdem: quam ubi deesse sibi sensit vehementer doluerit; totoque triduo quæri diligentissime jusserit, per octo quas ibi habebat personas domesticas. Cum autem omnis labor, domi forisque impensus, frustra esset; curavit Sacrum unum dici in honorem sancti Regis Ferdinandi; ipsoque die puella quædam servilis conditionis, intravit aream; in qua cuniculi discurrebant, & in qua tertio requisita crucula prædicta fuerat; volensque de sub uno animalium istorum tollere tegulam, mox atque illud inde desiluit, invenit cruculam quæ perierat, omnibus successum talem admirantibus. *Inter hos fuerunt ipsius* Hippolyti uxor; Testis CXLIII; & ancilla Testis CXLIV, *eadem quæ ipsam reperit*, tota una nocte & duobus diebus sequentibus quæsitam diligentissime, eo quod Dominus suus reperienti promiserat liberalem mercedem. B

Liberatur puerpera moribunda.

42 D. Leonora Roméro, Testis CI, dixit, quod ante mensem ac dimidium circiter habuerit adeo difficile puerperium, ut fœtus sibi in utero mortuus fuerit; eoque adducta ipsa intra triduum sit, ut Doctor Ibáñez medicus & Gregória de Casanóva obstetrix, pro mortua eam habuerint. Quo in articulo cum se variis Sanctis commendasset, quædam consanguineæ ibidem præsentes suggesserunt, ut invocaret sanctum Regem Ferdinandum: quod simul ac fecit, fuerunt etiam (sicut postea intellexit) curatæ aliquot Missæ in Capella Regia. Subitoque ejecit mortuum fœtum ac plane jam tumefactum; & quæ antea gravem febrim patiebatur, fuit ab eâdem omnino libera, atque intra decimum quintum à partu diem surrexit de lecto: cum omnium communi lætitia ac sensu, quod miraculo id esset adscribendum: F *sicut fecerunt ipsius Deponentis* mater Testis CII, quæ consilium sancti Regis invocandi suggesserat, & Missas dicendas curaverat; & Soror Deponentis Testis CIII.

Navis amisso gubernaculo periclitans.

43 Felix Escudéro de Spinosa, officio quod dicitur Contadóris fungens, Testis CXXIV, dixit, quod cum anno proxime præterito MDCXXVI advenissent Galeónes Indicæ, ipse cum aliis pluribus, ac nominatim cum Capitaneo Joanne Nuñez de Jeroci, & Capitaneo Eugenio Delgádo, & Isidoro de Aguilár Hispalensi, die XXVIII Novembris feria quarta, conscenderint lembum Averíæ, ad excipiendos prædictos Galeónes. Cum autem admirantia, ad Capitaneum Eugenium Delgádum pertinens, in quo pro Admirantio erat Generalis Ferdinandus de Losa, intrare vellet per ostium S. Lucári, principio noctis supervenit tempestas adeo sæva, ut ingredi non potuerit; ejectisque in mare anchoris quatuor cum totidem rudentibus, tribus earum disruptis, mansit navis cum una sola eaque non valde robusta; unde in maximum devenit periculum, præcipue quando defecit etiam gubernaculum. Ipsi ergo credentes navim perditam, volebant ex ea auferri argentum,

quod

A
sedata tempestate in portum adducitur,
quod plusquam quatuor millionum erat; sed propter sævitiam maris jungi ad galeonem naves nullæ potuerunt, quamvis tormentis pluries explosis subsidium postulassent ii qui intus erant. Ita tota illa nox acta est, multum anxio præd. Capitaneo Eugenio Delgádo,& omnibus qui discrimen intuebantur desperantibus de salute ipsius navigii. Tum vero Testis ipse, pro singulari qua fertur erga sanctum Regem Ferdinandum devotione, & experientia favorum quos præstat invocantibus se, suasit prædicto Capitaneo, ut ei invocato Missas aliquot polliceretur. Quod cum fecisset, cœpit ponere continuo ventus, potuitque navis usque mane subsistere; quando magno quidem cum labore, sed tamen sine ullo damno, absque gubernaculo tamdiu periclitata, inducta in portum est: omnesque agnoverunt beneficium sancti Regis. *Eidem beneficio fidem quoque fecerunt, qui simul adfuerunt, concordes per omnia*, Testis CXXV, CXXVI *&* CXXVII.

44 Licentiatus Thomas deVelasco, Portionarius sanctæ Hispalensis ecclesiæ, Testis LXXXVI, dixit, quod ante octo vel novem menses fronti suæ increverit carbunculus; quem minime malitiosum esse credens, contempsit; uti & febrim, inde sibi advenientem. Utrique autem medicinam aliquam faciens, cum carbunculum sanatum crederet, sensit febrim vehementer exarsisse, adeo ut amisso judicio ne quidem potuerit Sacramenta suscipere.Cum ergo eum visitarent Doctor Nuñez & Licentiatus Ludovicus de Herréra medici Hispalenses,quibus potissimum utebatur, dixerunt eum mori: & quod altero paroxysmo simili, qualem tunc patiebatur, adveniente, certo esset eripiendus è vita: quare jubebant, ut, quam primum ad suos sensus rediret infirmus, extrema ei ministrarentur. His ita stantibus, dixit ipsi Testi Antonius de Merlo, Portionarius Metropolitanæ Hispalensis,ut se commendaret sancto Regi Ferdinando; quod in se reversus fecit, vovens quod primam, quam dicere posset, Missam dicturus esset in Capella Regia, & pro viribus adlaboraturus ad illius Canonizationem. Placuit autem Deo, ut eodem die multo melius se haberet; & redeuntes medici invenerunt eum fere absque febri; sequenti vero die omnino liberum: unde quarto vel quinto die post lecto surrexit;crediditque,sanitatem,tam cito recuperatam,miraculo adscribendam esse. *Suum vero testimonium eidem curationi, ut miraculosæ, addiderunt Thomæ frater*, Testis LXXXVII, *dicens rem accidisse* in festo Corporis Domini; *& amicus alius, qui aderat cum votum fieret*, Testis centesimus.

B
pestilens carbunculus cum febri sanatur.

C

45 Hippolytus de Vergára, Testis CXLII, dixit, quod cum totis duodecim annis matrimonii sui cum D. Joanna de la Puente, unicum dumtaxat filium genuisset, isque mortuus esset; ipsa vero uxor sua judicio medicorum & obstetricum præferret signa sterilitatis perpetuæ, ambo fuerint vehementer contristati, præ desiderio heredis obtinendi. Quia autem Testis ipse pridem erat sancto Regi Ferdinando devotus, suggessit uxori suæ votum communiter faciendum, quod,si per illius intercessionem alium sibi filium daret Deus, Ferdinandum nuncuparent, & ad promovendam Canonizationem conferrent quidquid poterant: statimque curarunt Missam dicendam in capella Regia. Nec mora, gravidata est mulier, & nono post hæc mense filium peperit, qui Ferdinandus nuncupatus etiamnum vivit. *Idem dixit* D.Joanna, Testis CXLIII, *addens quod* post prioris filii mortem, quinque & amplius annis sine liberis manserit. Testis *etiam* CXLIV, eâdem in domo tunc habitans, *subjungit*, quod in puero particularia multa signa notentur,quibus appareat ipsum fuisse obtentum intercessione sancti Regis.

Sterili mulieri filius impetratur.

D

CAPUT IV.

Processus indicti pro Canonizatione: imagines cum diademate sculpi Romæ permissæ.

46 PRocessus illi, ex quibus prædicta miracula collecta fuerunt, confici cœperant, postquam sub die XV mensis Octobris anni MDCXXIX, proponente Eminentiss. & Reverendiss. D.Antonio Barberino, vigore specialis commissionis, manu Sanctissimi D. N.Urbani Papæ VIII signatæ,fuerunt à sacra Congregatione Rituum expeditæ litteræ Remissoriales & Compulsoriales, ad effectum faciendi Processus auctoritate Apostolica in genere & in specie, super virtutibus & sanctitate servi Dei ac sancti Regis Ferdinandi, nec non super miraculis à Deo ejus intercessione operatis, *ut legitur in præmemorato summario. Quid porro actum in Hispania sit, sic prosequitur Zuniga ad an.* 1630. Ejusmodi litteris Roma allatis, instituta desuper in Regis aula consultatio est, ex qua XXIII sequentis Januarii emanavit Responsum Regi ferendum. In hoc deputati Consultores,exposita summâ litterarum Apostolicarum, merito appendunt, quod tam Cardinalis proponens quam alii Cardinales Congregationis Rituum, culpantes incuriam præteritorum temporum, per quam prius causa non est cœpta tractari, quæ ante ducentos annos debuerat confici; adeo certam habuerint illius evidentiam, ut informationes ad ejus probationem allatas permiserint Latine atque Italice imprimi, signanter prætitulando eas esse de sancto Rege Domino Ferdinando: id quod in tali causa numquam visum fuerat, ut scilicet id ipsum in Processu asseretur, quod erat probandum. Deinde iidem Consultores censent, prædictas Remissoriales, quoniam ad Archiepiscopum diriguntur, licet etiam dirigantur ad sex Ecclesiæ Hispalensis Dignitates (ut vocant) ea conditione ut duo ex omnibus possint in causa procedere, differendas tamen esse usque dum Hispalim reverteretur, tunc absens,Archiepiscopus; interim vero committendas P. Joanni Pinedæ Societatis Jesu, à quo confectum Memoriale causam promoverat Romæ, eique injungendum ut in illius adventum præpararet omnia: idem etiam juberetur providere atque disponere, ut ejusmodi litteræ non absque solennitate aliqua & publicæ lætitiæ testificatione proferrentur.

Remissorialibus Romæ expeditis an. 1629,

E

& in Curia Regis considerâtis,

F

47 Probavit consilium sibi oblatum Rex: sed moram non ferentibus Hispalensibus ac Regi supplicantibus, ut, quoniam eorum ad quos litteræ dirigebantur satis multi aderant, pateretur eas aperiri, postulationi quoque ipsorum annuit, per epistolam XV Julii expeditam: qua, die XXIV ejusdem mensis, Capitulo recitata, per delectos ad eam Consultores, designatus solenni isti lætissimæque actioni est dies XXII Septembris, in Dominicam incidens. Hac vero appellente, inter festivos campanarum sonos ac bombardarum strepitus, Marchio de Villa-Manrique D.Melchior de Guzman, splendido cum comitatu processit versus ecclesiam, consueto ritu ac ceremonia accepturus sacrum sancti Regis Vexillum, quod post noctem (si tamen nox illa fuit, cui tenebras nullas indulsere luminaria, totâ urbe accensa) apparuit ante ædes Assistentis in podio explicatum, inter expansa octodecim vexilla militarium cohortium, pulchro & longo per fenestras ordine. Interim Ordinum omnium collecta nobilissima comitiva procedere cœpit: in qua P. Joannem Pinedam, tam bene de causa meritum, medium ducebant Don

ad eas Hispali præsentandas,

solenniter progressus Assistens urbis,

Stephanus Hurtadus de Mendoza, primogenitus Assistentis; & D. Ludovicus Ortizii de Zúniga Ponce

A

de Leon & Sandovàl: Assistentem vero, qui portabat suspensas intra pretiosam operis phrygionii bursam Apostolicas Remissoriales, præcedebant Jurati & Rectores urbis.

per sex triumphales arcus,

48 Ducta est pompa per plateam Serpentis, ad cujus ingressum stabat arcus triumphalis, à natione Lusitana magnifico apparatu erectus prope carceres regios; nec quidquam huic cedebat secundus, à Flandris Germanisque curatus, qua Serularius vicus se pandit; uti nec tertius in area S. Salvatoris, sumptibus vicinorum extructus; sicut etiam ab incolentibus plateam Francorum ædificatus quartus in sua platea visebatur: huic porro quintus, ipsiusmet Francicæ nationis, succedebat in platea dicta Placentinorum; ac denique sextus nationis Italicæ, juxta plateam Genuensem. Ita perventum est ad unam præcipuarum Basilicæ Cathedralis portarum, in fronte illius Occidentem versus, nuncupatam à S. Michaële. Ibi adventantes præstolabantur Capitulum & Clerus; & ab his medius sumptus Assistens, processit ad capellam Regiam; atq; ad sedentes in ea Apostolicos Commissarios, D. Franciscum de Monsalio Decanum, D. Didacum de Guzman Archidiaconum, D. Franciscum de Casáos Thesaurarium, & D. Matthæum Vasquez de Leca Archidiaconum Carmonensem. Cumque Marchio de Villa-Manrique Vexillum deposuisset juxta altare, Assistens in hunc modum locutus est.

inductusque in ecclesiam ad Iudices,

B

eosdem alloquitur,

49 Post singularia beneficia, quæ insignis hæc civitas divinæ Majestati accepta refert; magis specialia atque infinita sunt illa, quibus obstringitur sancto Regi Ferdinando, Domino nostro; impensa non tam ut vasallis, quam ut filiis: quia Dominus suus, paterno magis quam herili affectu complexus eamdem, superavit laudem ab Homero datam cuidam Græcorum Regi, his verbis; Bonus Rex, qui bene se rexit, & illis quibus imperavit felicitatis causa fuit. Etenim noster, fuit Rex simul & pater: felicitas autem, quam comparavit suis, non sistitur in terra, dum ipse eam nobis præparat in cælis, quemadmodum certos nos faciunt principia suæ Canonizationis: felicitas, quam S. Ambrosius agnoscens, dixit: Optandum nobis ut Regem gloriosum, perfectum, atque beatum habere possimus. Hoc votum causa est hodiernæ lætitiæ, in eo positæ, quod vestræ justitiæ curæque offeramus Apostolica rescripta; cum de zelo atque diligentia vestra secura Civitas, credat nusquam vos communibus Ordinum omnium desideriis defuturos. Concurrunt in hac causa obligationes filiorum, vasallorum, & judicum; quas uti cognoscunt omnes, ita sperant brevem felicemque expeditionem; supplicantes, ut agatis, sicut vos agere convenit, titulo justitiæ & æstimationis, ex eo accedentis, quod estis constituti Judices in ea causa, in qua gloriosissimum foret ministros esse; idque ex vi commissionis, à beatissimo Patre nostro Pontifice sancto ad vos directæ, quam Hispalis vobis tradit in manus.

C

& causam commendat,

50 His dictis accessit Joannes Guittierez Tello, Dux Urbanæ militiæ (Magistrum-campi vocant) cum titulo Procuratoris ex parte Capituli functioni huic assistens; acceptamque de collo Assistentis bursam explicans, litteras Judicibus tradidit. Has omnium nomine cum suscepisset Decanus, seque cum Collegis imposito muneri responsuros pro viribus, gravi oratione promisisset, cantari cœpit concentu plenissimo, Te Deum laudamus. Collectam de Spiritu sancto subjecit D. Ferdinandus de Quesada Niebiensis Archidiaconus; & Vexillum Regali capellæ restituit Marchio de Villa-Manrique. Ita cum die

Litteras acceptat Decanus,

illa discessum esset, eodem quo ventum erat ordine, simili modo omnes convenerunt iterum postridie in ecclesiam, ad solennem Missam, pro implorando divino auxilio celebrandam. Sub hac gravem & eruditum sermonem habuit D. Manuel Sarmiento de Mendoza, Canonicus Magistralis, assumpto themate, *Iustus prior accusator est sui, veniet amicus & investigabit eum.* Proverb. XVIII, V. XVII.

D

Missaq; de S. Spiritu canitur.

51 Interim Romæ non torpebat P. Bernardus de Toro, à sua Regia Majestate Agens in Curia ad hanc causam constitutus: sed licentiam obtinuit à sacra Rituum Congregatione ipsoque Pontifice curandæ imaginis, cum diademate radiisque ut Sancti, subjecto hoc lemmate: *Ferdinandus III Hispaniæ Rex, cognomento Sanctus, Saracenorum terror ac Religionis Catholicæ propugnator.* Hujus imaginis exemplaria multa Hispalim ad varios idem Pater misit, sub data XXIV Decembris, sibi urbique gratulatus hoc optimi ominis præjudicium. *Hæc fere amplissime deduxit Zuniga, nos in pauca contraximus; addimus autem quod hæc imago, ad mensuram dimidii exigui folii, inveniatur præfixa Summario impresso, de quo supra, in qua cataphractus* Sanctus *adstat, amictus paludamento Leonibus Castellisque distincto, dextra gladium, læva globum sustinens, & cælum versus quasi pronuntians appicta sursum verba,* Dominus mihi adjutor. *Cum autem elegantiorem majoremque aliam, regali in folio exprimendam, ex mea directione delineasset sculpsissetque anno* MDCLXXVII, *qui tunc Antverpiæ florebat utraque in arte peritissimus Cornelius Galle, ubi etiam in recessu eminus prospicitur* sanctus Rex, *in conspectu Hispalensis civitatis equestri prælio Mauros profligans, dedicatoriam epigraphen hanc subjecit;* S. Ferdinandum, Regem hujus nominis tertium, barbarorum terrorem, Christianorum præsidium, patriæ propugnatorem, Illustrissimo Domino Don Ambrosio Ignatio de Spinola y Gusman, Hispalensis Metropolis (quam ille à Saracenis liberavit) Archiepiscopo, Catholicæ Majestati à consiliis status &c. Cornelius Galle in hac imagine præsentem, ad patrocinium; seipsum, ad obsequium dicat, consecrat.

Imagines cum diademate permittuntur.

E

52 *Ast ut istæ laudem mereantur ab arte ingenioque sculptoris, venerationem tamen semper majorem merebitur quam initio ante prolegomena exhibuimus, acceptam ex libro festorum, cujus initio etiam præponitur, ut* vera effigies *cum hujusmodi epigrammate:*

F

pro quibus dedimus veram effigiem,

Magni FERNANDI veros in imagine vultus
Aspicis, expressit quos tibi docta manus.
Hujus Alexandri faciem qui pinxit, Apellem
Fors dedit: ast animum pingere nemo potest.

Prototypon, ubi & quale sit, lubet ex libro Festorum jam dicto pag. 325 explicare. Tabula est cedrina, repræsentans Regem, coram Deiparæ imagine genuflexum, in eodem quo hic exprimitur habitu, nisi quod coronā manibus teneat. *Hanc coronā in ectypo vides impositam capiti, alias istic nudo, & pro qua manibus ensem globumque imperialem inseruit Bartholomæus Morellus, qui prototypon studuit quoad cetera imitari; ac diadema beatitudinis signum, hodie illi conveniens, addidit.* Regem in eadem tabula utrimque assistentes stipant personæ duæ; quarum muliebris una, videtur Reginam Beatricem ejus sponsam; altera puerilis, tenellum tum adhuc Alfonsum filium, eidem Deiparæ adgeniculantem, sistere. Huic tabulæ antiquitatis & auctoritatis prærogativam ideo judicium commune cedit; quia creditur ab ipsomet sancto Rege donata Confraternitati S. Matthæi, cui vivens adscribi voluit, sub cura Magistrorum Sartorum, qui hodie eamdem tabulam conservant in insigni Conventu S. Francisci, cum tali traditione & scripturis authenticis. Quamvis enim etiam aliæ quædam credantur veram similitudinem continere, ac nominatim illa, quæ est in

paucis mutatis acceptam ex originali,

S.Cle-

A S.Clementis, omnibus tamen illis fidem adimit ætatis recentioris ſpecies, & diadema ſeu ſplendores circumducti capiti, quod non fuiſſet viventi factum. *Porro cum ſupradicta* Beatrix *obierit anno* MCCXXXIV, *quando primogenitus ejus jam attigerat annum ætatis* XV, *non videtur aberratura conjectura, quæ tabulam priorem pictam eſſe ſuaderet circa annum Domini* MCCXXV, *Sancto necdum* XXX *ætatis ingreſſo. Placuit autem Capitulo mandare, ut eadem hic à nobis ſculpta effigies, ampliori limbo ornaretur, ſimulq; operi noſtro huic majori aptaretur, ipſi inſerenda, & privato uſui ſubſervitura ſigillatim diſtributa. In hoc limbo, ſupremum locum obtinet avium regina* Aquila, *fulmen ungibus premens, ſymbolum potentiæ quæcumque oppoſita pervadentis ac conterentis; roſtro ſerpentem in ſe retortum, Æternitatis imaginem prætendens. Lateribus aſſiſtunt, hinc* Chriſtianæ Religionis *firmitas, inde* Majeſtatis Regiæ *auctoritas; ſic ut Majeſtati,* Fortitudo; *Religioni,* Oratio *fervens ſublimiſque* Contemplatio *ſocientur: ſubtus autem ſpectetur Chriſtianus Orbis, juſto* Imperio, Fideique *orthodoxæ* ſacer.

pictam ſub an. 1225.

CAPUT V.

Progreſſus negotii Romæ: & probatio caſus excepti quoad cultum Sancti ab immemorabili.

B

53 Quomodo *progreſſum deinceps in negotio Romæ ſit, melius nos docebit impreſſa iſtic Relatio, qua aſſeritur, quod vigore dictarum Remiſſorialium* facti ſunt Proceſſus, in civitate Hiſpalenſi, & in civitate Neapolis: qui fuerunt in hac ſacra Rituum congregatione præſentati, ex decreto ejuſdem per Illuſtriſſ. D.Protonotarium aperti, & ſucceſſive recogniti & interpretati. Omnia autem facta fuerunt ſervatis decretis ejuſdem ſacræ Congregationis, & in omnibus citato Illuſtriſſ. D. Antonio Cerro Fidei Promotore, ita ut plene conſtet de forma probante dictorum Proceſſuum. Cumque eorum examen fuerit commiſſum Illuſtriſſimis Dominis tribus ſacræ Rotæ Auditoribus antiquioribus, Capitulum Metropolitanæ Eccleſiæ Hiſpalenſis, in cujus eccleſia & Regia capella S. Mariæ-Regum corpus d. Servi Dei & ſancti Regis requieſcit; nec non etiam d. Regiæ Capellæ [Capellani] ac Conventus omnes, omneſque Religiones, cunctaque Collegia ipſius civitatis, ipſaquemet civitas Hiſpalenſis; præcipue autem Sereniſſimus Rex Catholicus Philippus IV, ex d. ſancto Rege Ferdinando in decimo tertio gradu deſcendens; maximopere cupientes deveniri ad formalem Canonizationem ejuſdem ſancti Regis, iteratis pluries inſtantiis inſtiterunt & inſtant pro expeditione, ut apparet ex dd. inſtantiis & Regiis litteris ab Illuſtriſſ. & Excellentiſſ. D. Emanuele de Moura & Cortereàl, Marchione Caſtri Roderici, Magno Commendatore Ordinis Chriſti, Duce & Gubernatore perpetuo inſularum Tertiæ, S. Georgii, Fayàl, & Pico, ejuſdemque Catholici Regis Cubiculario, in Luſitaniæ Regno Regiorum redituum Præfecto, & apud Sanctiſſimum Dominum noſtrum d. Catholicæ Majeſtatis Oratore præſentatis; una cum Perill. D. Doctore Bernardo de Thoro, ab eodem Rege Catholico ſpecialiter ad proſequendam cauſam d. Canonizationis deputato; & Perill. D. Didaco Lopez de Zúniga, ab eodem Capitulo Metropolitanæ Eccleſiæ Hiſpalenſis, cum d. D. Bernardo de Thoro, Agente pariter deputato.

Fabricatis Proceſſibus Hiſpali ac Neapoli,

nomine Regis petitur,

C

45 Verum quia ob novam formam procedendi, in ſimilibus cauſis præſcriptam ab eadem ſacra Congregatione, Remiſſoriæ amplius non conceduntur unico contextu in genere & in ſpecie; ſed prius in genere tantum: & ſucceſſive, examinato Proceſſu in genere, capitur reſolutio, an ex eo ſit concedenda in ſpecie; propterea fuit ex parte d. D. Fidei-promotoris oppoſitum, recenti Decreto ejuſdem ſacræ Congregationis ſancitum eſſe, in cauſis in quibus relaxatæ fuerunt Remiſſoriæ unico contextu in genere & in ſpecie, antequam d. nova forma procedendi prius in genere deinde in ſpecie eſſet præſcripta, remittendum eſſe arbitrio d. ſacræ Congregationis, an ſit ad ulteriora procedendum, & pendente arbitrio nihil innovandum: ideo proponente Eminentiſſ. & Reverendiſſ. D. Cardinali Antonio Barberino, in proxima Congregatione ex parte ejuſdem Sereniſſimi Regis inſtatur deveniri ad favorabilem declarationem arbitrii pro Proceſſu, nedum ad ulteriora in d. cauſa, verum etiam ad effectualem Canonizationem d. Sancti Regis: quod videtur concedendum ex ſequentibus. Primo. Quia cum verſemur in Dei ſervo & Sancto Rege antiquiſſimo, qui obiit anno Domini MCCLII, & ſic ab annis tercentum octoginta & ultra; & in cauſa antiquiſſima, Teſtes de fama deponentes plene probent, ex concluſione in jure receptiſſima, quam etiam ſecuta fuit ſacra Rituum Congregatio in pluribus cauſis Canonizationum, præcipue vero S. Hyacinthi, S. Raymundi, & aliis.... & in cauſa de qua agitur plures Teſtes deponentes, de fama ſanctitatis d. Sancti Regis deponentes, pleniſſime de cauſa ſcientiæ interrogati, etiam pleniſſimam rationem reddiderint...... ſine dubio ſumus extra omnem controverſiam.

ut declaretur,

D

ſine novo proceſſu

deveniri ad canonizationem poſſe:

E

57 Secundo. In hujuſmodi cauſa concurrunt hiſtorici omnium fere nationum, qui de fama Sanctitatis ejuſdem ſervi Dei teſtantur, inter ceteros autem præcipui ſunt ſequentes, videlicet: Gilbertus Genebrardus Epiſcopus Gallus, in ſua Chronica anno MCCXLIV, dicit infraſcripta, S. Ferdinandus ab omnibus fere Hiſpaniæ finibus Mauros expellit: & anno MCCXLV. Magnificentiâ S. Ferdinandi & S. Ludovici Regum, Theologia & bonæ Artes, quæ valde elanguerant ab annis centum, vires receperunt. *In hunc modum porro numerantur, allegatis ſingulorum locis ubi* Sanctum Ferdinandum *appellant, Auctores plures quam octoginta; & additur quod idem faciant* plures alii hiſtorici, Galli, Germani, Itali, Scoti, Poloni, Catalani, tam Latini quam vulgares, quorum nomina omnia recenſentur per Ioannem de Pinéda Societatis Ieſu, in ſuo Memoriali Vitæ d. Sancti Regis. *Inter nominatos autem in hac Relatione eſt* liber originalis in Archivio civitatis Hiſpalenſis, qui incipit ab annis fere tercentum, in quo regiſtrata ſunt privilegia illi conceſſa per d. Sanctum Regem, in quo Sancti titulo nominatus eſt. *Item* Supplementum Hiſtoriæ Don Roderici Toletani Archiepiſcopi Ms. cap. 103: *ſed non additur quouſque hoc Supplementum ſeſe extendat, unde nec de ætate ejus quidquam dicere poſſumus, apparet tamen ſupponi Ms. vetus eſſe.*

quia conſtat ab immemorabili de titulo Sancti ex fama & libris,

F

58 Tertio. Concurrunt picturæ & ſculpturæ ejuſdem Servi Dei & Sancti Regis antiquiſſimæ, cum titulo & inſcriptione Beati & Sancti: quibus inſcriptionibus in antiquiſſimis plurimum defertur ... quæ veneratio & cultus publicus ſupra-dictus per inſpirationem vox Dei appellari poteſt, cum ſit populi Catholici Sanctos venerantis, ſoloque pietatis & divini honoris ductu, non alio mundano affectu & intereſſe moti, ut fuit conſideratum in Relationibus S. Philippi Nerii, S. Iſidori, & aliis. Et de dictis picturis & ſculpturis cum diademate & inſcriptione Sancti antiquis, ultra depoſitiones Teſtium, conſtat pleniſſime ex oculari inſpectione, fa-

item ex picturis vetuſtis,

A

ĉta per Illuſtriſſ. DD. Iudices Remiſſoriales & Compulſoriales Apoſtolicos, præcipue autem de ſequentibus. In capella antiqua S. Mariæ de las Quevas depicti ſunt octo Sancti, ex pictura antiqua, cum diadematibus & ſplendoribus Sanctorum, inter quos eſt ſanctus Rex Ferdinandus. In eccleſia & monaſterio S.Clementis & majori illius capella, è conſpectu Regii ſepulcri, adeſt pictura ejuſdem Sancti Regis, cum diademate tamquam Sanctus. In altera ex principalibus foribus civitatis Hiſpalenſis, nuncupata de Xerèz, in medio Sanctorum Iſidori & Leandri, depictus eſt Sanctus Rex Ferdinandus, cum diademate Sancti; & hæ omnes picturæ in pariete ſunt valde antiquæ. *Atque hoc modo indicantur picturæ, Sanctum Regem, modo cum aliis, modo ſolum repræſentantes, veteres omnes, numero undecim: authentica autem ſingularum inſpectionum acta, à die* VIII *menſis Aprilis* MDCXXXI *uſque ad* VII *Maji ejuſdem anni, deducuntur in Summario num.*4 *per duodecim paginas. Quæ autem ipſum repræſentant cum* SS. Iſidoro & Leandro, *ut habet tertia jam indicata, exprimunt eum* in throno ad modum tabernaculi, cum diademate ſeu ſplendore & corona regali, & in læva manu globum mundi (*quadam* in dextera enſem *addunt*) *& ſimul omnes elatiori eum loco ponunt, quam prædictos è lateribus conſiſtentes Sanctos: ſub pleriſque autem ſcribitur*, Sanctus Rex Don Ferdinandus.

earumque epigraphis, vitæ inſpectu.

B

59 Quarto. Concurrunt innumerabiles Miſſæ Sancti Regis, quæ celebratæ fuerunt & celebrantur, cum publico cultu & veneratione, ab annis fere quadringentis continuatæ uſque ad præſens.... Prout etiam ab antiquiſſimo tempore Enſis Sancti Regis magna veneratione defertur in publicis proceſſionibus... videntibus & conſentientibus Archiepiſcopo & aliis miniſtris eccleſiaſticis & ſecularibus.... Corpus etiam d. Sancti Regis, honorifice ſupra terram elevatum, veneratur; quod concedi non ſolet niſi Beatis & Sanctis... Quæ omnes juris concluſiones ſine dubio procedunt in hujuſmodi cauſa, in qua non ſolum concurrit licentia Sedis Apoſtolicæ illiuſque conſenſus præſumptivè, ſed etiam expreſſe, ut liquet ex atteſtationibus ſummorum Pontificum; videlicet Innocentii IV, qui teſtatur Sanctum Regem in via mandatorum Domini ambulaſſe; Gregorii XIII, qui confirmavit Officium quod recitatur in Eccleſia Toletana, in cujus Lectionibus dicitur, quod d. Sanctus Rex Ferdinandus, ob virtutum præſtantiam, Sancti cognomen fuerit adeptus: & idem habetur in Officio, quod recitatur in Metropolitana eccleſia Hiſpalenſi, à Sixto V confirmato.

Idem probatur ex uſu Miſſarum votivarum,

C

60 *Porro præter Teſtes relatos in Summario, circa uſum Miſſarum Sancti Regis faciendarum, à tempore quod ipſorum memoriam excedit, allegatur num.* 4 liber protocollus memoriarum & poſſeſſionum Confraternitatis benedictarum animarum purgatorii, in Conventu S.Franciſci Hiſpalenſis, in quo exiſtit capitulum dotationis factæ d. Confraternitati, cujus eſt tenor prout ſequitur. Catharina Diaz de Caſtellijo, olim uxor Franciſci de Avila, & ſui filii, dederunt huic Confraternitati centum quadraginta Ducatos de contantis in Regalibus, cum onere ut ſingulis annis in perpetuum dicatur pro animabus ſupradictorum in Conventu S.Franciſci, in die omnium Sanctorum Veſperæ & Miſſa cantata cum Diaconis...... item dicantur aliæ undecim Miſſæ ſanctarum Feſtivitatum ſequentium, Sancti Regis Don Ferdinandi, S.Rochi, S.Petri..... prout totum conſtat per ſcripturam coram Ioanne Bernàl de Herédia, Scriba publico Hiſpalenſi, ſub die IV Februarii MDXC. *Scribit autem mihi Chriſtophorus Banlez, poſtea, nova adhibita diligentia, compertum eſſe exemplum vetuſtius, in archivo ipſius Capellæ unde primum iſtud acceptum erat; extare enim ibidem Scripturam ejuſdem Notarii, factam* IV Auguſti anno MDLXXXVI, *qua* Hippolyta Muñoz, Vidua Ioannis Gomez de Aguirre, eidem Capellæ & Confraternitati legavit Ducatos centum, ſub obligatione celebrandi tria feſta Beatæ Virginis, & curandi duodecim Miſſas, quarum ſex ſint de Requiem, aliæ vero ſex de SS. Franciſco, Antonio, Ioſepho, Onuphrio, Michaele, & Sancto Rege D. Ferdinando. *Accedit* legatum quingentorum Ducatorum, coram Hieronymo de Lura, IV Novemb. MDCVII, factum à Petro Ximenez Aillòn & Catharina Aguirre ejus uxore, pro certo Miſſarum cantandarum & recitandarum numero, inter recitandas autem ſex definiuntur in honorem SS. Blaſii, Laureani, Iſidori, Hyacinthi, Iuſtæ & Rufinæ, atque ſancti Regis D. Ferdinandi. *Nec dubitat idem Chriſtophorus, quin, examinatis plurium Confraternitatum & Communitatum regiſtris, plures ſimilium Miſſarum fundationes antiquæ ſint reperiendæ.*

& teſtamento fundatarum,

D

61 *De* Enſe, *in eodem Summario num. 6 aſſerunt Teſtes, quod* omni anno in feſto S.Clementis è ſepulcro & manibus Sancti Regis ſumitur, deferendus in proceſſione, idque cum ceremonia & atteſtatione publicæ fidei de eo reſtituendo. Fit autem hoc in memoriam victoriæ, quam Sanctus cum eo Gladio tali die retulit de Mauris, obtenta ab iis civitate Hiſpalenſi; & ſimili cum ceremonia denuo reponitur d. Enſis inter manus Sancti, id eſt imaginis Sanctum repræſentantis ad vivum, atque ad eum finem Regio in habitu thronoque collocatæ, ut dictum num. 59. *Denique de* Sepulcri *veneratione allegantur teſtes in Summario num.* 7, *quorum unus affirmat expreſſius, quod* ad dictum Sepulcrum & altare offeruntur cerei, candelæ, imagines, veſtes mortuales, & tabellæ, quibus continentur vota plurium perſonarum, quæ per interceſſionem Sancti Regis obtinuerunt gratias & favores innumeros. Quinto. Concurrit etiam fama miraculorum, non ſolum in genere, ſed etiam in ſpecie expreſſorum in libro intitulato Flos-Sanctorum..... qui liber..... fuit ſemper ab omnibus habitus, tentus & reputatus pro veridico, ut latiſſime deponunt Teſtes, de quibus in Summario num. x. *Sed ibi nemo allegat editionem antiquiorem Hiſpalenſi anni* MDLXVIII, *cum noſtra ſit anni* MDXXXII. Sexto. Quia Status Sanctitatis d. Servi Dei & Sancti Regis eſt etiam plene probatus, cum omnibus requiſitis immemorabilis ...... ita ut non videatur amplius eſſe locus diſputandi...... Nec eſt quærendum de probatione virtutum in genere vel in ſpecie, cum tendat hujuſmodi probatio ad videndum, an fuerit Sanctus; & debemus illius ſanctitatem in genere & in ſpecie ſupponere, ex eo quod tamquam Sanctus fuit palam & publice ab omnibus veneratus ut ſupra: conſequens enim ſupponit ſuum neceſſarium antecedens.....

ex veneratione Enſis & ſepulcri,

E

ex fama miraculorum,

F

& virtutum,

62 Ex ſola conſuetudine immemorabili in cauſa S.Petri de Nolaſco, præcedente Decreto ſacræ Congregationis, fuit per Sanctiſſimum Dominum noſtrum S.Petrus Nolaſcus deſcriptus in Catalogo Sanctorum, ut conſtat ex litteris in forma Brevis expeditis. Conſtat etiam Leonem Papam X canonizaſſe S. Guibertum, cum ſolo libro vitæ ejuſdem; & Alexandrum Papam III in numero Sanctorum retuliſſe Eduardum Angliæ Regem, inſpecto dumtaxat libro miraculorum ipſius, & litteris Innocentii II, ut apparet ex Bulla ejuſdem Alexandri III. Unde videtur tanto magis annuendum iteratis inſtantiis ſupplicantium,

(ad canonizationem ſufficienti)

&

A & præsertim Sereniſſimi Regis Catholici, pro Canonizatione d. Sancti Regis, pro quo tot tantaque ſuperius adducta concurrunt, quæ probata ſunt ex proceſſu Ordinario & Apoſtolico ...... In quo proceſſu Apoſtolico plures etiam Teſtes deponunt pleniſſime de omnibus virtutibus in ſpecie, etiam in excellentiſſimo gradu, ſcilicet fide, meditatione, contemplatione, contemptu ſeculi, puritate cordis, ſpe, fiducia, caritate erga Deum & proximum, zelo honoris Dei & ſalutis animarum, gaudio, pace, miſericordia, beneficentia, prudentia, diſcretione, docilitate, ſolicitudine, circumſpectione, juſtitia, religione, oratione vocali & mentali, pœnitentia, pietate, obſervantia, obedientia, paupertate, gratitudine, veritate, ſimplicitate, amicitia, liberalitate, fortitudine, magnanimitate, ſecuritate, magnificentia, patientia, longanimitate, perſeverantia, ſobrietate, pudicitia, maceratione, conſtantia, temperantia, abſtinentia, manſuetudine, clementia, humilitate, ſtudioſitate, taciturnitate, & modeſtia: & in Deum referebat omnium virtutum operationes .... Et licet præmiſſa ſatis eſſe videantur, abſque alia diſcuſſione virtutum & ſanctitatis, cum in antiquiſſimis non ſit neceſſarium cauſas & rationes exprimere; nihilominus, ut clarius ex
B omni parte ſanctitas d. Sancti Regis innoteſcat, operę pretium exiſtimavi (*inquit Auctor*) etiam particulares actus, ad dictas virtutes pertinentes, recenſere, quæ perfectam ſanctamque vitam inſtituunt, & in animo ejuſdem pleniſſime fuerunt. *Tum vero progreditur figillatim per* triplex genus virtutum, videlicet Theologicarum, Intellectualium, & Moralium.

in genere

& in ſpecie,

63 *His autem late deductis probatiſque, allegando Teſtes in Summario deductos, qui ſua fere habuerint ex lectione veterum recentiumque auctorum, vel majorum relatu; expendit Relatio quod ad præſentem cauſam* concurrit incorruptio corporis ſupra omnem naturæ potentiam, ſpatio annorum fere quadringentorum; de qua deponunt teſtes Medici phyſici, adhibiti per Illuſtriſſ. Dominos Judices Remiſſoriales in viſitatione corporis d. Sancti Regis, & non ſolum nullum ſignum fœtoris ſeu pravi odoris ex eo oritur, ſicut juxta naturæ conſuetum contingit in corporibus mortuorum; ſed potius bonus odor & ſuavis fragrantia, quæ ſimiliter ſanctitatis eſt ſignum. *Neſcio cur hoc loco omiſerit Auctor*
C *Summarii producere ipſum oculatis inſpectionis Actum: nam quorum allegat num.* LXXXIV *teſtimonia, ſolum procedunt ex auditu in genere à parentibus & fama, præterquam Teſtis* VI, *qui ſimpliciter dixit,* Ego vidi corpus Sancti Regis; *& Teſtis* III, *qui allegat nominatim* aſſertionem Don Pauli, qui ipſum viderit & expertus ſit tertio: *quæ ut ſufficerent ad credendam corporis pro tunc integritatem, non probant eam eſſe miraculoſam. Verum quod ex illius temporis actis habere non poſſumus, ſuggeret nobis ſequenti Capite Zuniga ex actis anni* MDCLXVIII: *tamdiu enim & ultra cauſa tenuit. Poſt ea quæ hoc & ſuperiori Capite relata fuerunt, Romæ acta & exhibita, tardius ibidem progreſſum in negotio eſt. Etenim (ſicut proſequitur Zuniga)* anno MDCXLIII, ibidem obiit P. Bernardus de Toro, Agens ex parte ſuæ Majeſtatis, tam in iſta cauſa quam in alia Immaculatæ Conceptionis; viceſque illius, cum omnibus quæ penes ipſum erant documentis & inſtrumentis, ſuſcepit P. Joannes de Lugo, ex Societate Jeſu, is qui poſtea Cardinalis obiit anno MDCLX. Interim formati proceſſus erant: qui cum anno MDCLII Romam eſſent remiſſi, & difficultatem moviſſet Congregatio ſuper articulo de non cultu, eodem Joanne Lugo jam Cardinali agente, ſacra Congregatio, conveniens in Quirinali die XXIX Maji anno MDCLV, cenſuit conſtare de caſu excepto, ex cultu adhibito per immemorialem temporis curſum, metam centum annorum excedentem ante decreta, cum ſcientia & tolerantia Ordinariorum, ideoque poſſe ad ulteriora procedi. D

denique ex corporis incorruptione & ſuavi odore.

Quibus legitime compertis,

anno 1655 declaratur caſus exceptus à decretis Vrbani 8.

CAPUT VI.

Corporis incorrupti inſpectio anno MDCLXVIII, & Medicorum de ea judicium.

Quantâ diligentiâ inſpectio hæc peracta fuerit, ampliſſime patet ex Relatione, quam Archiepiſcopus Hiſpalenſis D. Antonius Paino miſit Alexandro Papæ VII: ubi cum poſt alia narraſſet, quomodo proceſſurus ad ipſiuſmet ſancti Corporis inſpectionem, elegerit XVII Martii anni MDCLXVIII, ita ſcribit: Conſtitutus perſonaliter in capella regia hujus ſanctæ eccleſiæ, à peritis ad cognoſcendum de corporis incorruptione, atque à deponentibus de notitia & antiquitate ſepulcri, iteratum exegi juramentum: iiſdemque & Promotore fiſcali Teſtibuſque præſentibus, apertum fuit ſepulcrum, in quo reperta eſt capſa lignea nigra. Quia autem locus obſcurior erat, ad eorumdem peritorum inſtantiam, extracta de ſepulcro capſa illa eſt in plenam lucem: eaque reſerata exhibuit alteram capſam, ornatiorem & panno pretioſo obductam, intra quam erat corpus venerabilis ſervi Dei. Cum ergo vidiſſemus; & propriis manibus illud reverenter contrectantes, reperiſſemus omnibus ſuis membris continuum integrumque; accedentes ſimiliter periti, ſimul omnes & ſeorſim ſinguli, inſpexerunt tetigeruntque illud in variis ſuis partibus: qui cum declarationes ſuas feciſſent ſignaſſentque, clauſa rurſus omnia ſunt, & eodem quo fuerant ante repoſita modo ac loco; deque re tota conditum à præſenti Notario inſtrumentum, & ſimul cum reliquo Proceſſu ipſiſque declarationibus Romam miſſum. *Inſpectionem iſtam prævenerant Capellani, occaſione præparandi omnia ad ipſam neceſſaria: quid autem tunc actum ſit, accuratiſſime deſcripſit, qui præſens adfuit & curioſiſſime notavit ſingula, D. Chriſtophorus Baniez: cujus hæc relatio apud Zunigam extat, ſic Latine reddenda.* 64 E F

An. 1668 Archiepiſcopus Hiſp.

de incorruptione corporis conſulit peritos.

Huic actioni cuncta parant Capellani,

65 Die XVII Martii anno MDCLXVIII, facta eſt viſitatio corporis ſancti Regis D. Ferdinandi, per D. Antonium Paino Archiepiſcopum Hiſpalenſem, ejuſque Proviſorem, & duos ex Dignitatibus ſanctæ eccleſiæ, Judices Remiſſoriales ad proceſſus de ſua Canonizatione. Iſta die vidi prædictum corpus ſanctum, manens ſub meridie in ſua regia capella; quia audiveram, quod regii Capellani tali hora diſponere deberent omnia neceſſaria ad viſitationem; & quia mihi videbatur, quod tali occaſione majori cum otio, poſſem ſatisfacere deſiderio, quod ſemper habui videndi miraculum iſtius ſancti & tam incorrupti corporis. Satisfeci autem ſicut ſperavi. Cum enim experimentum eſſet ſumptum duarum clavium ipſius tumbæ, tantopere inſtiterunt Capellani ibidem præſentes & duo qui aderant ſeculares, videlicet Didacus de Gongóra & ego; ut perſuaſus Capellæ Præſes vinci ſe ſiverit à ſua devotione & noſtra, nobiſque oſtenderit venerabilem iſtam Reliquiam. Aperta eſt ergo prima capſa, quæ tribus clauditur clavibus, eſtque nucea vel querna. Continet hæc aliam ſecundam, quæ duabus valvis clauditur, eſtque operta holoſerico cęruleo cum limbo rubeo, utroque perquam vetuſto. Intra hanc

pia curioſitate reſeram

triplicem capſam,

A rursus est tertia capsa, ad pedes magis arcta quam sarcophagus, cujus operculum convexum erat in modum tumbæ, & operiebatur panno perquam pretioso coloris rubei, ornato cruce ex argento cusa insignis artificii, quæ à capite ad pedes descendit, lata in suo hastili & in brachiis palmos duos. Hac reserata sublatus est tapes coloris carmesini, & patuit oculis intuentium corpus sanctum: magnumque nobis ingessit stuporem ac gaudium, tam rara atque mirabili incorruptione sua, post annos quadringentos & sedecim.

66 Corpus est staturâ plenâ, induiturq; tunica talari ex ignotæ nobis texturę panno, quæ tota distinguitur insigniis regiis, Castellis videlicet & Leonibus, cum manicis proportionatis. *& corpus inspiciunt,* Ad caput habet eumdem pannum circa verticem unde capilli emergunt: nec potuimus distinguere, an eo tanquam corona redimeretur, an vero haberet formam capucii, ut solet videri in epomide Episcopali; an denique esset calantica auriculata: distinctionem enim intercipiebat cervical, cui suo ipsomet pondere immersum caput Sancti, illud ad utrumque tempus sursum attolli fecerat. B Jacet autem supra culcitram & pulvinar rubri serici, perquam male à temporis vetustate habiti, indutus calceos corii viridis auro illusi; *ut erat indutum suis vestibus,* quibus loco auricularum erant uncini ad eos adstringendos. Erat qui diceret esse calcaria: verum uncini hærebant ipsis calceis affixi, nec apparet ejusmodi calcarium indicium aliquod. Iidem calcei nudos contegebant pedes absque caligis ullis, erantque digitis fere tribus latiores quam pro mensura pedum, desinentes in cuspidem triangulariter acutam: reliqua pars in lora secabatur, præbebatque per intervalla aspiciendam carnem pedum eorumque digitos. Supra pectus tendebatur gladius, simplici cruce præstructus ad manubrium, eadem forma qua est ille, qui in processione circumfertur die S. Clementis: *apposito gladio* verum hujus manubrium, id est crux, pugnus, & pomum, argentea sunt & granulis quibusdam distincta, operiturque vagina coriacea coloris electrini, vinculis argenteis interpolata. Cum autem impetrassemus à Præsidente, ut dictum gladium accuratius considerandum nobis daret; conati simul ambo sumus eum educere è vagina, hinc C inde, per manubrium unus, alter per vaginam trahentes, nisu magno, sed irrito. *annulo, & sceptro;* Aderat annulus ex auro, qualitatis inferioris ut videbatur, sed spissus absque ulla cælatura vel encausto: cui pro pala inerat lapis cęruleus instar zaphyri, magnitudine mediocris fabæ & figuræ ovalis. Denique manu dextra supra sinistram, cum brachiis supra pectus decussatis, tenet virgam seu sceptrum ex ligno granato, vel simili materia, tunc temporis pretiosa, ad mensuram unius ulnæ, utrimque ebore præmunitum.

67 Mox atque prima tumba reserata fuit, diffundi cœpit & sentiri suavis quidam odor, velut aromaticæ cujusdam, sed ignotæ speciei. *absque ullo indicio balsami.* Est autem corpus totum solida compage unitum; quodque ipsum non sit conditum balsamo, cognovi, quia vidi linguam incumbentem maxillæ & inferioribus dentibus; neque sectionem habet vel signum aliud ullum in fronte; neque ligatum fuit ut solent corpora balsamo condienda; nec denique in intestinis quidquam invenerunt medici, unde non certo colligerent nullam unctionem adhibitam esse. Facies est integra, non consumpta, sed turgida, ejus coloris qui solet remanere post mortem homini naturaliter rufo, *integra facie,* sed quasi leviter conspersa pulvere. Oculi non profunde introacti, sed intra modicam cavitatem decenter depressi; ubi etiam obscurior color est, veluti in loco magis apto pulverem retinere. Barba nulla, os apertum est, sic ut videre liceat in superiori parte D omnes dentes molares: in parte vero inferiori extremitates dentium unius lateris: quos inter media conspicitur lingua, cetera labium tegit. Ossa temporum grandia per cutem se demonstrant, tamquam viri robusti: collum visui patet, quatenus tunicâ nō absconditur, estq; plane integrum cum sua cute, *& cute,* ejusdem coloris cujus & vultus. Quidquid ex brachiis manibusque nudum videri potest, usq; initium digitorum, cute sua vestitur, eademque nativi coloris: digitis solis cutis deest. Defectus autem causa esse videtur, quod multis annulis ornati fuerint, ex quibus solus relictus est is quem supra dixi; detrahendo autem sæpius inserendoque ipsos annulos detrita cutis illa esse videtur: *præterquam in digitis* quod autem conspici potest in digitis, non sunt articularia ossa, sed fibræ seu nervi coloris fusci, nonnihil tendentis ad argenteum, tamquam carnis siccæ.

68 Tibiæ à genibus usque ad collum pedis ossa nuda monstrant, sed coloris multo vivacioris quam *& tibiis,* sint ossa corporum per corruptionem dissolutorum. Pedes, quatenus conspici per calceos possunt, cum sua cute albi apparent, bene formati, sed pro statura satis exigui, ac velut hominis adhuc viventis. Judico autem ideo à tibiis defecisse cutem; quia dum E sanctum corpus stabat inter tumbas Reginæ Beatricis & Regis Alfonsi Sapientis, contingere eas potuerunt, & paulatim aliquid inde auferre ii, qui per tot secula illuc accesserunt, cupidi reliquiarum; quod nō ita commode potuerunt facere pedibus, per *contactu venerantium attritis.* calceos melius defensis ab injuria ejusmodi. Atq; hoc testari satis certo possum: quia vidi quam multum isto die raptum sit de vestibus, deque tapete super instrato, quorum etiam ad me portiones notabiles pervenerunt, uti & de calceis: jamque etiam pes sinister, à collo usque ad initium digitorum, rasus erat. Est porro sanctum corpus flexile & plicabile per omnes suos artus, cum maxima facilitate: quemadmodum experti sunt chirurgi movendo tibias, brachia, caput, & reliquas partes optime compaginatas; quod fieri *Corpus totum flexile* non posset, si aliquid esset corruptionis in eis. Ipse ego notavi, quod cum Assistens acciperet gladium, quia simul apprehenderat & manicam, elevarit brachium dexterum: quod ille animadvertens laxavit manicam, & brachium rediit in locum suum.

69 Hæc sunt quæ tunc cognoscere potui: postea autem ex medicis didici, quod omnia sic invenerint, & insuper viderint totum pectus, hu- F meros & brachia, cum sua cute, salvo quod circa stomachum apertura esset, & cutis retrotracta in latus; *cum fissura circa stomachum* sed ex altera parte adeo grossa, ut cognosceretur nihil ejus deesse. Suspicio autem fuit quod apertura ista ex eo sit, quia juxta usum istius temporis fieri potest, ut statim à morte sanctum ejus corpus apertum fuerit ad viscera eximenda: quemadmodum factum est D. Alfonso Sapienti, qui jussit corpus suum sepeliri Hispali aut Murciæ, cor autem in monte Calvariæ Hierosolymis: & asserit Garibayus, ætate illa consuevisse Principes corpora sua in uno, intestina in alio, viscera seu cor in tertio loco condenda mandare. Verum hoc solum per conjecturam dicitur. Dixit enim mihi Doctor Olibéra, quod cum misisset manum intra sanctum corpus, ut experiretur an non esset conditum balsamo (si enim fuisset debuisset in longitudinem cavum esse) non potuerit illam promovere versus pe- lib 3 c. 18 ctus, *cujus causa latet,* quia nempe adhuc viscera inerant. Fortassis extraxerint stomachum & ilia: vel etiam non extracta, fuerint exiccata per se, utpote humidiora; exiccata autem attraxerint cutem in unam vel alteram partem, unde sit facta sub stomacho fissura ista; vel denique, cum quasi vacuus esset stomachi

A machi ac ventris locus, ictu vel impulsu aliquo disrupta cutis sit.

70 Hæc, inquam, sunt quæ vidi & scire potui, tum proprio visu, tum relatu eorum qui astiterant visitationi, cui designata erat hora quarta vespertina. Et quamvis curatum fuerit ut res quam secretissime ageretur, fervens tamen devotorum cupiditas videndi corpus Regis sancti evulgavit secretum: adeo ut bene multi in ecclesiam convenerint, jam inde ab uno horæ quadrante. Cumque uni viderent alios Regiæ capellæ clathris assistentes, & quid ibi morarentur interrogati illi, causam redderent; diffusa ad plures paulatim notitia est, & increvit numerus. Denique ad horam prænotatam intravit D. Archiepiscopus in capellam, ubi jam aderant ii qui nominatim convocati ac necessarii erant; clausaque est porta, sic ut ex tota illa turba pauci admodum ingressi sint. Tum vero fideles, qui tanto numero suæque expectationi tam propinqui adstabant, videntes ea se frustratos, tantum egerunt, ut sublata quæ seram tegebat lamina, pessulum portæ reduxerint; eaque cum festinatione ac resolutione irrumpentes, qualem tali occasione à conspirato vulgo possis expectare, impleverunt capellam. Ego, qui

Re vulgata concurrit multitudo,

& post Archiepiscopum

B sanctam Reliquiam jam videram, ad compressionem evitandam, subii in tribunam ad manum sinistram, ut inde contemplarer ceremonias, in actu tam extraordinario adhibendas: quæ hujusmodi fuerunt.

in capellam irrumpit.

71 Ascenderunt Iudices in gradum marmoreum, in quo stat tumba sanctum corpus continens; in eumque finem sublatæ fuerunt inde tumbæ Alfonsi Sapientis & Beatricis matris suæ. Apertæ deinde sunt tumbæ seu capsæ interiores sancti Regis, verum intra illas non potuerunt ipsum videre tam multi, quot illud examinare debebant: ideoque mandavit D. Archiepiscopus, ut è tumba extraherentur aliæ capsæ, & supra marmoream planitiem locarentur. Factum id est magno cum labore: quia tumba & capsæ valde erant arctatæ, unæ intra alias: opus itaque fuit magna violentia multisque impulsibus, nec nisi laxatis seu fractis trochleis, tumbæ marmoreæ latera inter se constringentibus, extractæ sunt capsæ: quas deinde, in illa constipatione tantæ multitudinis, opus fuit varie convertere, modo ad pedes, modo ad caput; adeo ut difficile fuisset etiam vivum corpus manere illæsum. Verumtamen Deus, dominus utique vivorum ac mortuorum, non permisit quidquam violari vel à sua compage resolvi. Fecerunt deinde Judices sigillatim examen sibi

Extracta de tumba capsa,

mirabiliter illæsum corpus exhibens?

C injunctum: ac deinde etiam sigillatim medici atque chirurgi, qui corpus inspexerunt moveruntque sicut dixi. Interim, quamvis id impedire Archiepiscopus conaretur, non cessabant fideles unde unde accedere, viamq; tentare qua sancto corpori sua admoverent rosaria, vel etiam aliquid reliquiarum decerperent. Visitatione completa clausæ sunt capsæ, repositæque in tumbam; & ego regressus sum ut manerem in capella: & noctu denuo apertæ fuerunt capsæ, ad componendam sancti corporis tunicam; itaque altera vice ipsum cum otio vidi, notavique deficere calceos, ac frusta tunicæ, rasumque esse pedem unum, sicut dixi. *Hactenus curiosæ observationes D. Christophori Baniez*, quas, *inquit Zuniga*, habui à D. Didaco de Gongora, in cujus potestate nunc sunt.

quod noctu iterum inspectum à Capellanis.

72 *Iudicium medicorum de supernaturalitate incorruptionis prænotatæ, legitime descriptum, etiam exhibet Zuniga, quod similiter ex Hispanico Latinum fecimus: ita autem sonat.* Doctor Gaspar Caldéra de Herédia, medicus civitatis Hispalensis, unus ex senioribus, tamquam nominatus ac deputatus simul cum Dominis, Doctore Don Petro de Herédia medico, & Licentiato Didaco de Olivéra, atque Licentiato Ferdinando Soriáno chirurgis, bene approbatis & qualificatis personis, ad inspectionem, visitationem, & recognitionem ejus status, in quo hodie reperitur corpus venerabilis servi Dei D. Ferdinandi III, Regis Castellæ & Legionis, appellati communiter & generaliter Sancti, per Illustrissimum Dominum Antonium Painum Archiepiscopum Hispalensem, & Dominos D. Didacum Tribinium, Consultorem sancti Officii, Provisorem ejus & Vicarium generalem; D. Franciscum Ponce de Leòn, Archidiaconum Nieblensem; Doctorem D. Petrum Franciscum Lebanto, Archidiaconum Reynensem, Dignitates sanctæ ecclesiæ Metropolitanæ Hispalensis, Judices Apostolicos Remissoriales in causa & processu pro Canonizatione & Beatificatione prædicti venerabilis servi Dei D. Ferdinandi III: quam denominationem & deputationem acceptavi ac denuo accepto; præstitumque sacramentum, quatenus necesse est, ratifico; ac promitto declarare cum omni veritate & justitia, secundum captum scientiæ & ingenii mei, quidquid videro vel cognovero in dicto corpore esse naturale vel supernaturale, & utrum fuerit vel non fuerit divino miraculo conservatum.

Medicorum unus cum sociis

D

iterato juratus de veritate dicenda,

E

73 Hunc in finem præsenti sabbato XVII die Martii, currentis anni MDCLXVIII, comparui in capella Regia in sancta ecclesia Hispalensi, ubi publice ac notorie constat haberi in sepulcro & jacere prædictum corpus; in præsentia & assistentia Dominorum quatuor Iudicum, & adm. Reverendorum DD. Promotorum Fiscalium, atque nonnullorum Testium, circa horam quartam vespertinam paulo plus minusve, in comitatu dictorum Dominorum medici & chirurgorum. Cumque de mandato DD. Iudicum aperta esset quædam capsa lignea, judicio meo querna vel nucea, quæ stabat in suppedaneo marmoreo, quod est ad pedem altaris ante sanctam imaginem Dominæ nostræ à Regibus nuncupatæ; inventa est intra illam capsa alia, ex quodam ut videbatur ligno nigro, clausaque. De mandato autem prædictorum Dominorum Iudicum, ut clariori in luce agerentur omnia, educta est etiam hæc secunda capsa de priori: apertaque ostendit capsam tertiam, tela aurea coopertam, tam splendida ac lucida, velut si paulo ante istic posita fuisset. In hac autem, etiam aperta, est & jacet dictum corpus istius sancti Regis. Cumque prædicti Domini illud attente vidissent & inspexissent, mandarunt dictis DD. Medico & Chirurgis, mihique cum ipsis, ut videremus & palparemus cum speciali attentione prædictum corpus ejusque partes: atque secundum artem & scientiam nostram exponeremus clare atque distincte statum, in quo hodie invenitur prædictum corpus, conformiter nostræ legalitati & cognitioni de obligatione jurisjurandi quod præstitimus.

17 Martii

apertis sancti corporis arcis

F

illud jussus explorare,

74 Et ego Gaspar Caldera de Heredia, cum religiosa veneratione & singulari solicitudine, postquam Deum ac Dominum nostrum orassem, ut mihi divinam suam lucem concederet, ad dicendum & declarandum id quod esset ex suo majori honore & gloria, & ad complendum mandatum dictorum DD. Judicum; pro eo quod me attinet, tamquam unus ex peritis, dico & declaro sub juramento; quod cum ostensum esset dictum corpus in luce clara atq; distincta, invenerim ipsum esse integrum, & in eo à capite usque ad pedes continuari cutem veram, ut eam vocant medici, in omnibus suis membris,

declarat ipsum esse integrum,

A membris, præterquam in radio unius tibiæ, quæ est discooperta à genu usque cavillam pedis: os tamen quod patet est candidum, & sine ulla corruptione: pedes autem cooperiuntur cute-vera, instructi naturalibus unguibus suis in debita proportione. Caput est velut hominis mortui, & in fronte & in vertice cute sua coopertum, cum nonnullis capillis, & palpebris oculorum integris. Os apertum cum suis labiis, quamvis siccis & aridis, multaque pars dentium intra ipsum. Caput autem, non omnino, sed aliqualiter abjungitur à collo: quod potuit contigisse, ex motu facto ad extrahendam de sepulcro primam, ut dixi, capsam. Facies ejus neque formosa est, neque deformis; sed pallore quodam mortuali obducta. Pectus & humeri operiuntur cute-vera, sicut & ceteræ partes, quæ inde continuantur una cum brachiis, eadem cute proportionaliter contectis. Cumque elevassem ambo brachia dexterum & sinistrum, inveni firmiter unita & cohærentia suo unûquodq; humero, cum debita textura nervorum tendonumque.

& solidè connexum sub sua cute,

75 Ventrem reperi vacuum & tractabilem, cutemque ex omni parte firmam, absque ullo indicio futuræ vel balsami olim adhibiti: coxas vero continuatas cum cute, à parte ventris inferiori usque ad B genua; & utramque attollens, agnovi cohærere ossi sacro, per nervos & tendones suos, eadem proportione quæ esse debet inter corpus & membra, sicut dixi, deficiente dumtaxat carne, quæ solet ista membra ornare. Sane oportuit eam imminui & consumi spatio quadringentorum annorum à tempore mortis suæ, magis per resolutionem quam corruptionem: quæ si alicui parti advenisset, aliarum partium corruptio secuta successive fuisset. Reliquit ergo caro inter deficiendum corpus ut erat, id est, non velut sceletum, sed tamquam corpus hominis mortui: quia cutis-vera est absque corruptione: & venter integer (quantumvis ea pars tam humida sit) nullum ostendit in cute signum alicujus putrefactionis. Et hoc eo mirabilius est, quo constantius ex antiqua & generali traditione creditur, sanctum Regem hydropisi obiisse: qui autem sic moriuntur, solent statim corrumpi cum fœtore intolerabili. Quantum vero ad odorem, mox atque sepulcrum apertum est, perceptus is fuit ex ipsomet corpore sancto tam suavis procedere, ut nequeat explicari. C Non enim erat sicut odores artificiales & naturales succini, musci, aut cedri, vel aliarum similium specierum, sed fragrantia plane singularis cor oblectantis: & adeo ut hæc vel sola testis sufficiens incorruptionis sit. Declaro igitur, & sic mihi videtur, quod omnia jam dicta non potuerint in isto statu tot annis conservari, nisi operante divino miraculo: atque hæc mea est sententia sub onere juramenti: itàque confirmo, approbo, & ratifico.

sed exutcum, — carne consumpta, — non putrefacta, — atque suaviter olente:

76 Nunc porro officii mei est sententiam, ex Philosophiæ & Medicinæ principiis stabilire, ac definire utrum corpus istud potuerit tot seculis conservari virtute naturali, an vero ejusmodi conservatio miraculosa censeri debeat. Primo igitur suppono, velut principium infallibile, quod miraculum dumtaxat dicitur, effectus excedens ordinem communem naturæ & artis, sic ut nequeat ullo artificio vel medicamine obtineri, sed solum haberi queat à superiori ac divina potentia. Tale autem esse quod corpus istud venerabile incorruptum servetur, primum probo ex eo, quod sanctus Rex plusquam duobus ultimis vitæ annis habitaverit Hispali, ibique obierit: qui est locus tabidus & humidus, magis quam alius ullus totius Bæticæ, tam propter naturalem suum situm, quam propter stellarum ei respondentium influxum, magisque obnoxius corruptioni: & tamen absque hac illud ibi duravit tot seculis. Idem secundo probo ex situ & modo depositio- D nis, à prima hujus die usque in horam præsentem, intra tumbam marmoream, in solo frigido & per excessum humido, præsertim ad præsens in capella Regum dicta, ubi tumba solum contingit immediate: adeo ut secundum naturæ ordinem debuerit corpus illud in pulverem redigi, nisi esset miraculose servatum: maxime cum præcedentibus annis plures obvenerint urbi inundationes aquæ propemodum infinitæ, superfundentis se Hispalensi civitati, unde naturaliter corrumpi illud debuit. Quod autẽ servatũ fuerit incorruptum, manifeste convincitur opus esse miraculosum causæ superioris ac divinæ: adeoque, licet Deus non fecisset alia miracula per hunc suum servum, judico quod ipsum sit primæ classis, inter ea quæ divina Majestas solet operari: accedente ad istam incorruptionem circumstantia suavis atque cælestis fragrantiæ: adeoque non nitor sola incorruptione, sed concursu omnium simul signorum ad compositionem istius miraculi. Moveor præterea ad confirmandam miraculosam istam integritatem concursu omnium reliquorum signorum, tam humanorum quam divinorum; acclamatione omnium fidelium Christianorum; continua & ab immemorabili E opinione sanctæ suæ vitæ & heroicarum virtutum; affectu & devotione tantarum ac tam innumerabilium personarum, quæ per ejus intercessionem agnoscunt singulares favores atque omnino miraculosos, sibi præstitos à Deo fuisse. Sed hæc ratiocinatio aliud & sublimius tribunal spectat.

quæ esse miraculosa probat, — ex natura loci, — conditione tumuli, — inundationum frequentia, — opinione vulgi miraculis mixta,

77 Quod si quis sustinere velit, sanctum Regem aliquam pati corruptionem in cute vel in membris aut harmonia corporis; erroris convincetur manifesti, per suavem odorem & fragrantiam ex dicto corpore manantem, perque ejus integritatem. Sicut enim horribilis fœtor & graveolentia sequitur corruptionem & putrefactionem; ita bonus ac suavis odor conservationem, unionem, & perfectam conformationem partium: odoris quoque illius temperamentum, non naturale sed supernaturale, publicat & confirmat effectum esse omnino miraculosum. Sin porro instet aliquis, ex eo quod in hoc corpore caro naturalis desit, sustineri posse quod passum sit aliquam corruptionem, alias enim illam quoque integram mansuram fuisse, sicut ea dicitur integra permanere in aliis quibusdam Sanctis, Francisco, Di- F daco, Isidoro Agricola: respondetur quod istud peculiare beneficium Dei non debeat æqualiter ad omnes Sanctos extendi, sed partialiter etiam à Deo soleat communicari: quandoquidem audiamus sic dici conservatum esse indicem S. Joannis Baptistæ, in fronte S. Mariæ Magdalenæ partem carnis, linguam S. Antonii, cor S. Theresiæ: & ita in hoc sancto Rege integre conservatur tota cutis-vera per omne corpus à capite usque ad pedes. Neque hic penetrandum curiosius in Dei providentiam, quærendaque ratio, cur Deus favorem istum universalis integritatis, etiam quoad carnem, unis Sanctis potius quam aliis concedat; multo minus ex carnis defluxu, non obstante reliqua corporis integritate, arguendum, non subesse hic verum miraculum, sed supremum effectum naturalis virtutis. Ad comprobationem porro confirmationemque sententiæ meæ sufficere potest, quod dixit & judicavit Doctor Franciscus de Figueróa anno MDCXXXIV, quando simili de causa vidit & inspexit hoc venerabile corpus, gravibus verbis declarans, quod ipsum invenerit cum eodem cælesti ac divino odore, & cum eadem incurruptione atque integritate, perfectissimaque compositione & harmonia, cum qua hodie spectatur. Neque minus id confirmatur inde, quod ipsum sic fuit con-

odoris suavitate: — nec obesse quod caro siccata & consumpta fuerit, — sicut antea etiam judicatum fuit in Visitatione anni 1634.

A conſervatum per plures quam quadringentos annos. Debemus itaque indubitanter ſtatuere, quod odor, integritas, color, unio, & compago membrorum, aliæque omnes à me relatæ circumſtantiæ hujus ſancti corporis, excedant in ſui conſervatione præſenti omnem ordinem naturæ vel artis, per Dei operationem miraculoſam ad ſuos altos & ſecretos fines.

78 Liceat autem pro veritate, non ſolum affectus mei, ſed ipſiſſimæ eſſentiæ, hoc etiam addere diſcurrendo, quod ſi juſta Dei permiſſione hodie fieret reſurrectio corporum, ſuis animabus informandorum, qualis fiet in ultimo die judicii; venerabile iſtud corpus, quemadmodum ipſum invenimus integrum, omnibuſque partibus ſuis ſecundum legitimam harmoniam diſpoſitum, ut modo eſt; ſolum exigeret, ut anima ſua ipſum informaret lucido illo ſplendore, quo juſtorum animæ informaturæ ſunt corpora ſua, communicantes ipſis lumen gloriæ, quod Majeſtas divina illiſmet communicavit, in præmium ſatisfactionis, quam hac in vita dederunt divinæ juſtitiæ per opera ſua heroica, elevata

Idem communem opinionem ſanctitatis,

B meritis paſſionis & mortis D. N. Jeſu Chriſti. In noſtro autem caſu evidens eſt, quod opera iſtius ſancti Regis fuerint radicata in vera ſanctitate: quandoquidem ſciamus, quod vixerit & mortuus ſit cum opinione ſanctitatis, juxta ſenſum communem & venerationem omnium fidelium; quæ hodieque perſeverat, continuata plus quam quadringentis annis, continuaturque cum majori ſemper devotione & fervore: quod ipſum arguit ſuperiorem aliquam cauſam tam continuæ perſeverantiæ.

79 Et ſane videtur mihi nullum formari poſſe ratiocinium humanum, quo evincatur contrarium: quin potius in hoc comprobatur ipſa ſanctitas, cum reſpectu ad humanæ naturæ potentiam, ſi mihi permittitur, hanc veritatem comprobare effato Gentilis Ariſtotelis, dicentis, Id quod omnibus videtur, impoſſibile eſt omnino eſſe falſum. Quod duo, aut quatuor, vel pauci quidam, fallantur, poſſibile eſt communi judicio: ut autem omnes in communi unius veritatis comprobatione fallantur, eſt impoſſibile. Conſideretur quæſo tempus & numerus ſeculorum, quibus duravit æſtimatio, cultus, veneratio, & fervens devotio erga iſtum venerabilem Dei ſervum, in omnibus populis & regnis, tam Catholico quam externo Principatui ſubjectis; & patentiſſima in hac apparebit veritas, quam meo tenui judicio aſſequi videor. Denique accedit, quod noviſſime appellatus ſit Sanctus, & honoratus tamquam alii Sancti, atque ut talis permiſſus & toleratus honorari, non ſolum à Prælatis & Superioribus ordinariis, ſed etiam à Sede Apoſtolica, quam regit & gubernat Spiritus ſanctus, per cujus auxilium ſperamus Canonizationem ipſius, ad honorem & gloriam Dei ac Domini noſtri. Hæc eſt mea in hoc judicio ſententia, quam ratam probatamque habeo, tamquam de viſu & inſpectione ipſius corporis venerabilis ſervi Dei, ſecundum ſcientiam & experientiam quam conſequi potui ſpatio annorum quinquaginta, quibus medicinam profiteor. Si errem in aliquo, quod non bene intellexerim; nullo modo intendo diſcedere à ſenſu & doctrina ſanctæ Eccleſiæ Catholicæ: quia in tali caſu omnimodis me reſigno & ſubjicio, tamquam fidelis & Catholicus filius Eccleſiæ; neque tantum ipſius luci & mandato cedo, ſed etiam cuicumque meliori ac ſaniori judicio.

tot ſeculis continuatâ,

infallibilis teſtimonii locū tenere cenſet,

C

& declarationem concludit.

81 *In eamdem ſententiam ac formam arbitrati ſunt, tum alter Medicus, tum Chirurgi duo & eiſdem antehac conſona fuerunt reſolutiones eorum, qui anterioribus viſitationibus interfuerunt, conſervationem ſancti corporis approbantes pro ſtupendo & continuo miraculo.* Porro jam inde à principio hujus tractatus, & ſpecialiter ab anno MDCXXXIV, *inquit Zuniga*, quo Decanus & Capitulum Metropolitanæ Eccleſiæ in ſe ſumpſerunt totam curam & impendium, huic ſancto negotio neceſſarium, habuerunt ſemper formatam Deputationem, quæ ſingula agenda particulariter dirigeret, mutatis identidem pro temporum varietate perſonis; quibus liberali manu Decanus & Capitulum, ſicuti Philippo IV Regi Catholico promiſerunt, contribuunt quidquid eis eſt neceſſarium ad finem conſequendum. *Qua ſane in re inſignem animi ſui generoſitatem declarant, tamquam digni ſucceſſores antiqui illius Hiſpalenſis Cleri, qui ad fabricam ædificandæ eccleſiæ novæ Cathedralis, cui ſimilem Hiſpania tota habitura vix eſſet, generoſe ceſſit ſuis omnibus proventibus annue percipiendis, modico eo quod ad neceſſariam ſuſtentationem ſufficeret contentus, quoad abſolutum opus eſſet; quod ſub* Sancio IV *Rege, atque adeo ante annum* MCCXCV *cœptum, ſub* Joanne II, *id eſt non diu ante annum* MCCCCVII *primo finitum fuiſſe, ait Rodericus Carus lib. 2 cap. 4 ipſius deſcriptionem daturus, qualem antea etiam Morgadus dederat lib. 4 c. 2. Similiter in inſtructionibus mihi miſſis lego, quod* Capella S. Clementis *(quæ ad commodiorem ſanctiſſimi Sacramenti adminiſtrationem in veteris eccleſiæ clauſtro conſtructa ſteterat jam inde ab anno* MCCXLVIII) *novo opere longeque pulcherrimo juxta novam eccleſiam fuerit parentum noſtrorum memoriâ condita; conferentibus Beneficiariis omnibus certas ſuorum redituum portiones, præter eam quam Fabricæ Præfecti ex ærario ſuo poterant erogare ſummam. Et hoc eſt quod* Sanctuarium *appellant, novæ architectonicæ ſpecimen pulcherrimum intus ac foris, viſuque jucundiſſimum.*

D

Deputatio Canonicorū pro cauſæ directione.

E

CAPUT VII.

Canonizatio ſancti Regis, inchoata à Clemente Papa X, Hiſpali nuntiata, & ad novum feſtum factus inſignis apparatus.

A*Nno tandem* MDCLXXI *adfuit* tempus, quod, *ut ait Zuniga*, deſtinaverat Deus in maximam Hiſpanicorum regnorum & civitatis 82
Hiſpalenſis gloriam, *per S. D. N.* Clementem Papam X, *qui die* IV *Februarii declaravit*, Regem Ferdinandum, *ut* Sanctum *coli poſſe, feſtumque conceſſit in die ejus Natali celebrandum, ſub ritu Duplicis, per omnes ditiones Hiſpanicæ Monarchiæ ſubjectas, expeditis die* VII *ejuſdem Februarii Pontificatus ſui anno primo in hanc formam litteris:* Glorioſiſſimos cæleſtis Jeruſalem Cives, illos præſertim, qui in diebus peregrinationis ſuæ, tametſi in rerum humanarum ſublimitate poſiti eſſent, non ſperarunt in lubrico divitiarum, nec in Regiæ potentia dignitatis; ſed magna illa virtute humilitatis (qua fit, ut omnia terrena cacumina, temporali mobilitate nutantia, non humano uſurpata faſtu, ſed divinâ gratiâ donata celſitudo tranſcendat) ſolidati bellarunt bella Domini; & unico illi fundamento, quod eſt Chriſtus Jeſus, innixi, ſuperædificarunt aurum, argentum, lapides pretioſos, manentiſque operis mercedem in æternæ ſalutis ſtabilitate accipere meruerunt, congruis honorum laudumque præconiis in terris celebrandos eſſe, merito cenſemus. Ac proinde flagitantia id ipſum Regum orthodoxorum, non minus pietatis aliarumque Chriſtianarum virtutum, quam Regii faſtigii ſplendore fulgentium vota, paterno affectu exaudimus; ſicut ad Eccleſiæ Catholicæ decus, ſpiritualemque fidelium populorum ædificationem atque devotionem fovendam & promovendam, conducibile in Domino fore arbitramur.

Præmiſſis motus Clemens X decernit.

83 Cum itaque alias, videlicet die XXIX Maji

A MDCLV, Congregatio tunc exiſtentium S.R.E. Cardinalium, ſacris Ritibus Præpoſitorum, ex deductis in proceſſu auctoritate Apoſtolica confecto, ſuper caſu excepto, declaraverit, de illo conſtare ex cultu exhibito ſervo Dei Ferdinando III, Regi Caſtellæ & Legionis, cognomento Sancto, per immemorabilem temporis curſum, excedentem metam centum annorum, ante Decreta fel. rec. Urbani Papæ VIII prædeceſſoris noſtri, cum ſcientia vel tolerantia Ordinariorum, & emanatum deſuper dictæ Congregationis Decretum, recol. mem. Alexander Papa VII, etiam prædeceſſor noſter, die XXXI ejuſdem menſis approbaverit; & inter alia pleniſſime conſtiterit, de celebratione Miſſarum in honorem prædicti ſervi Dei, prout de Sanctis celebrari ſolent, tam in Sacrario veteri, quam in Capella Beatæ Mariæ Regum nuncupata Metropolitanæ eccleſiæ Hiſpalenſis, ubi extat illius ſepulchrum. Hinc eſt quod Nos, piis eniꝛiſque cariſſimi in Chriſto filii noſtri Caroli, Hiſpaniarum Regis Catholici, ac cariſſimæ in Chriſto filiæ noſtræ Marianæ, earumdem Hiſpaniarum Reginæ B Catholicæ, Viduæ ejus Genitricis, precibus, nobis per dilectum filium nobilem virum Petrum de Aragonia, Ducem Segorbiæ & Cardonæ, Regni Neapolitani Proregem, ac ejuſdem Caroli Regis apud Nos & Sedem Apoſtolicam Oratorem, ad præſtandam Nobis ipſius Caroli Regis nomine obedientiam miſſum, ſuper hoc humiliter porrectis, favorabilem aſſenſum, quantum cum Domino poſſumus, præbere cupientes; ut in omnibus Regnis Hiſpaniarum, & Ditionibus eidem Carolo Regi ſubjectis, & in eccleſia SS. Jacobi & Ildephonſi de Urbe nationis Hiſpanorum, de memorato ſervo Dei Ferdinando Tertio Rege, Miſſa & Officium de Communi Confeſſorum non Pontificum, ſub ritu duplici, juxta Rubricas Breviarii & Miſſalis Romani, quotannis in perpetuum die XXX Maji, qua idem Servus Dei obdormivit in Domino, celebrari, & ab omnibus utriuſque ſexus Chriſti fidelibus, qui ad Horas Canonicas tenentur, recitari libere & licite poſſint & valeant reſpective, auctoritate Apoſtolica tenore præſentium concedimus & indulgemus. Non obſtantibus Conſtitutionibus & Ordinationibus Apoſtolicis &c.

quod antiquitate cultus ſufficienter probata, recitandum Officium & Miſſa ſit de S. Ferdinando,

84 Hanc gratiam, *inquit Zuniga*, idem Pontifex ampliorem mox fecit, die XI menſis præfati, permittens ut pro una ſola vice celebrari poſſet feſtum C unum votivum per omnia regna, præter illud quod in die Natali occurrit XXX Maji celebrandum. Cum autem adeo lætus nuntius perveniſſet Hiſpalim die III Martii, ubi propter immediate antea acceptas Roma litteras, felix quidem, ſed non ita promptus ſucceſſus expectabatur, etiam obduratiſſima corda ſoluta in lacrymas gaudii ſunt. Advenerat nuntius ipſamet hora matutina, qua ad majoris momenti negotia convocari Capitulum ſolet. Nulla igitur mora fuit, quin reſeratis tabellis res publica fieret, expeditis continuo Deputatis qui novum gaudium Prælatis & Magiſtratibus indicarent; & pulſatis confeſtim Metropolitanæ eccleſiæ ſignis, quæ reliquarum tota urbe campanarum concentus exciperet, & tantæ lætitiæ cunctos faceret participes. Aderam ego in eccleſia, *inquit Zuniga* (*unde deinceps ſequentia accipimus*) fuique tam felix, ut inter primos rem intelligerem. Teſtari autem poſſum, inexplicabilem fuiſſe animorum motum in omnibus qui aderant; cum mutato repente ſtylo, qui dicere ſolebant, FERDINANDUS SANCTUS; cœperunt pleno gutture exclamare, SANCTUS FERDINANDUS: plerique vero properabant ad ejuſdem corpus adorandum in capella Regia, quæ numquam intra ſe conſtipari vidit magis devotum affectuoſumq; curſum. Mox ſacra Sancti effigies collocata fuit ſuper altari, quod in medio capellæ applicitũ eſt Regalibus tumbis: quo eâdem veſperâ venerabunde & D proceſſionaliter acceſſerunt ambo Capitula, in gratiarum actionem Archiepiſcopo decantante orationem, DEUS QUI BEATUM FERDINANDUM; *eamdem veroſimiliter, quam Eccleſia de S. Philippo Nerio ſic proſequitur*; Deus qui Beatum N. Confeſſorem tuum Sanctorum tuorum gloria ſublimaſti, concede propitius ut cujus ſolennitate lætamur, ejus virtutum proficiamus exemplo. *Porro* noctem breviorem fecerunt lumina, per omnes vicos domoſque accenſa: & ſequenti die Jovis V Martii Audientia Regia Miſſam de ſancto Rege canendam curavit in Collegio Angeli Cuſtodis, quæ fuit omnium Hiſpali prima: ſecutum mox eſt Officium Contractationis in conventu S. Pauli; neque ceſſaſſent ex ordine alii aliique, niſi judicatum fuiſſet ſiſti debere illum præproperæ devotionis curſum, donec Metropolitana eccleſia ſuo jure eſſet uſa.

& permittit votivum feſtum.

Quo nuntio feſtiva excepto Hiſpali,

4 Martii aguntur Deo gratiæ,

85 Ex hinc ergo Decanus & Capitulum magnificentiam adornandæ feſtivitatis cœperunt metiri generoſitate & obligatione ſua: maturandum autem & properandum erat, ut feſtum extraordinarium præcederet annuæ commemorationis recurſum. E Primum ergo ex corpore Capituli miſſus eſt, qui Regi ſucceſſum gratularetur, D. Joannes de Texáda & Alverète Canonicus: deinde decretum, ante omnia eſſe curandum, ut corpus ſancti Regis, ſeparatum ab aliis ſepulcris Regiis, eminentiori loco poneretur; nunc quidem extemporali opere pro feſto, poſtea vero durabili alio, ſecundum deſcriptiones, quas eſſet facturus Capitaneus Franciſcus de Rueſta, mathematicus & architectus præcipuus. Conſultabatur etiam, unde, ſi eſſet habenda proceſſio (quod erat ambiguum) haberetur urna tam ſancto depoſito circumferendo idonea; ac denique de formalitatibus & aſſiſtentiis Miniſtrorum Regiorum determinandis ab Aula. Tempus breve ſupererat pro tanto, quantum Decanus optabat, apparatu: cumque incipiendum eſſet opus ab altari majori ipſius Metropolitanæ, erant qui volebant ei præſtruere machinam, occaſioni præſenti accommodatam. Verum quid concipi potuiſſet, quod ejus magnificentia non excederet, etiam abſque ornatu extraneo? Reprobata ergo iſtiuſmodi cogitatione, obtinuit ſublimis idea Joannis de Baldèz, pictoris ſculptoriſque incomparabilis: qui ſuggeſſit, in eadem F longiſſimæ Baſilicæ navi, inter chorum portamque principalem, ubi in feſto Corporis Chriſti ſolet exponi Sanctiſſimum, erigendam machinam triumphalem, ad earum imitationem: quas Heroibus ſuis erigebat antiquitas. Quod tam feliciter magnificeque ſucceſſit, ut qui feſtivos ſolennitatis hujus apparatus integro volumine deſcribendos ſibi ſumpſerat Don Ferdinandus de la Torre-Farfan, quamvis omne ingenii acumen, ſtyli proprietatem, doctrinæ ſtudiis acquiſitæ excellentiam in hoc contulerit; imparem ſe faſſus, auxilium à ſculptura petierit; ut quod non ſatis poterat verbis, utcumque exprimeret lineamentis.

conſulitur ſuper feſto faciendo Rex,

decernitur erigenda machina triumphalis:

86 *Porro exemplo Zunigæ, lectorem ſuum ad prædictum ſuperiori Capite feſtorum librum ablegantis, potuiſſem hic calamum ſiſtere & ad ulteriora tranſire: ſed pati noluit Capituli magnanimitas. Intelligens enim quanto omnia elegantius ſculptores Belgæ eadem poſſent expreſſa dare, in minori & congrua primæ horum Actorum editioni forma, maluerunt me ſcriptorem priorem, quam poſteriorem imitari. Itaque ſic ſculpenda curavi tunc omnia, ut ſingulæ lamellæ paginulas ſingulas implerent, ternæ autem vel quaternæ in unam contractæ majore in pagina, qualis Actorum noſtrorum eſt forma, ſimul poſſent imprimi;*

cujus aliarumque rerum huc ſpectantiũ forma

A *imprimi; quas hoc ordine nunc exhibeo, ut tribus earum, ornatum interiorem majoris Portæ, Capellæ Regiæ, atque Sacrarii offerentibus aspectui, præponatur tota vastissima basilicæ ichonographia, servitura etiam ad intellectum descriptionis, proposita Annot.* e *ad cap.* 2; *deinde ut post formam machinæ principalis, media in navi ecclesiæ erectæ, contemplari tertia in tabula liceat faciem omnem exteriorem ejusdem ecclesiæ, insignibus multis operibus cinctæ, quæ in prædictâ ichnographia signare non licuit. In qua etiam ichnographia præcipuas omnes vastæ istius fabricæ partes placuit signare zyfris, earumque explicationem hic seorsim dare. Est ergo*

ari incisæ hic dantur,

cum ichnographia ecclesiæ:

1 Porta principalis, ducens à gradibus in ecclesiã.
2 Locus machinæ triumphalis ejusq; vestigium.
3 Chorus major ecclesiæ.
4 Capella major, intra quam & chorum conspectus & commeatus mutuus columnaribus cancellis præmunitur, ad arcendum vulgi ingressum transitumque.
5 Sacristia Capellæ majoris.
6 Capella Regia, in qua corpus Sancti.
7 Porta Capituli.
8 Porta Ærarii.
B
9 Porta Anticapituli.
10 Porta Sacristiæ majoris.
11 Porta meridionalis ad Longiam.
12 Capella Dominæ nostræ de Antiqua dictæ.
13 Porta S. Michaëlis, ad latus Meridionale.
14 Porta Baptismi, ad latus Septentrionale.
15 Porta Sacrarii.
16 Baptisterium.
17 Porta ad atrium Aurantiorum.
18 Porta Lacertæ, inter turrim & atrium.
19 Porta ad turrim & cœmeterium.
20 Turris vetustissimi operis, cujus hic solum media pars notatur.

87 *Hoc præhabito situs totius conceptu, ecclesiam ipsam ingrediatur cogitatio per præcipuam Occidentali in facie portam, ubi ante omnia tibi occurret, media in navi post primas columnas, ingens ac triumphalis machina quatuor facierum, quarum unam intuens & paucis explicatam legens, intellige tabularum pictarum atque emblematum eodem spectantium argumenta, quæ tacitus transeo, similiter ut in prima facie, ex heroicis sancti Regis actionibus virtutibusque desumpta fuisse, quibus sua quæque lemmata epigrammataque Latinâ & Castellanâ linguâ respondeant. Centrum totius machinæ inferioris* C Ecclesia *obtinet*, Ferdinandum *ad pedes sibi inclinatum excipiens, & monstrantem per quatuor ejusdem machinæ latera suis in basibus genuflexa* Hispalis, Cordubæ, Murciæ, *atque* Giennii *regna, cum hæc ad basim primariam, in qua consistit ipse, scriptura*; Leva in circuitu oculos tuos & vide: omnes isti congregati sunt venerunt tibi. *Hanc Scripturam, sumptam ab Isaia cap.* LX, *explicant Latini Castellanique versus: & Ecclesia, sibi ipsique in scuto quod sinistra tenet gratulans, pari poëseos utriusque elegantia, reponere ei videtur istud ex Psalmo* XV, Tu es qui restitues hereditatem meam mihi. *In tribus reliquis basis prædictæ lateribus, simili modo geminæ linguæ paraphrasis metrica, Ecclesiæ ejusdem nomine, applicabat* Regi Ferdinando *hæc Scripturæ loca*: Ad alligandos Reges eorum in compedibus, *Psal* CXLVIIII: Deducet te mirabiliter dextera tua, *Psal.* XLIV: *&*, Ego primogenitum ponam illum, excelsum præ Regibus terræ, *Psal.* LXXXVIII. *Sic etiam Hispalense regnum clavem porrigens fingebatur dicere*, Non erit qui claudat, *ex Isaia* XXII; *Cordubense*, Qui vicerit possidebit hæc, *Apocal.* XXI; *Murciense*, Quia contrivit portas æreas, *Psal.* CVI; *Giennense*, Possidebit semen tuum portas inimicorum, *Gen.* XXII. *Quibus etiam omnibus subjecta legebantur in eumdem sensum concepta epigrammata Latine atque Hispanice.*

quam ingressis prima se offert machina illa,

in qua repræsentatur Sanctus Ecclesiæ exhibens subjecta sibi Maurorum regna,

88 *Ast illa prætermittens, solum hic notabo quatuor principales titulos, totidem faciebus assurgentis paulatim machinæ sic inscriptos.* I. Ferdinando Regi, pio, felici, triumphatorique perpetuo, inter Duces auspicatissimo, Indigetes inter felicissimo, ob rem Christianam optime gestam, pietate potius quam armis assertam in regnum religionemque Bæticam, Maurorumque gentem attritam, sacris Hispanorum fastis quondam adscripto, recens cultui exposito. II. Clementis X, nomine ipso felicitatem Divo Ferdinando præsagientis, æterno seculorum plausu vicariam Dei potestatem agentis, universo Christiani orbis consensu sacros honores etiam decernentis, munificentiæ integerrimæ. III. Caroli II Hispaniarum Regis, vel ab infantia & monstris formidandi, nomine magno Thraciam concutientis, spe lætissima Ecclesiam afficientis, progenitorum Divûm ideam sibi præscribentis, ejusque sacra à summa Sede impetrantis, catholicissimis auspiciis. IV. Marianæ Austriacæ, augustæ, magnæ in cunis, magnæ in thoro, magnæ in prole, Ferdinandi quartædecimæ sobolis, orbique Reges diva posteritate traditurae, piissimis officiis, gratitudinis ergo Patriarchalis Hispalensis ecclesia. *Convexo fornici machinæ inferioris, in modum templi conformatæ, impositus cubus, ex quatuor lateribus partem aliquam continebat historiæ, affabre pictam in tabula; sic ut anterior triumphantem pro* Ferdinando *Virginem Hispalim induceret, sub hoc versu Psalmi* CXIII, Non nobis, Domina, non nobis; sed nomini tuo da gloriam: *quæ verba hoc deinde carmine explicabantur*:

D

sub titulis ipsi Sancto,

Clementi Papæ;

Carolo Regi,

Reginæ matri positis.

E

Superne pingitur Sanctus inducens Hispalim D. V. effigiem,

Cælorum augusto vehitur Regina curuli,
  Quam pedes insequitur Rex, præit agmen ovans.
Vincentis Mauros Fernandi est dextera: at illa
  Pugnantis Regis duxit in arma manum.
Ergo triumphanti Mauros sit gloria Divæ,
  Auspiciis cujus castra inimica ruunt.

89 *Porro ex uno laterum* Sanctus Rex *conspicitur, Hispalense templum dedicans; ex altero, idem Rex corã sacro Viatico de lecto in terram ægrum corpus provolvens; à tergo denique idem cernebatur, animam Creatori feliciter reddens, cum datis sibi ab eo Coronis, vicissimque æternæ gloriæ coronam accipiens; sub hisce Epigraphis*: Sedes tua Deus in seculum seculi, *Psal.* XLIV; Scidisti vestimenta tua & flevisti coram me, ego quoque exaudivi te, II *Paralip.* XXXIV; Annuntiaverunt cæli justitiam ejus, *Ps.* XCVI: *quæ omnia, æque ac alia, epigrammate Latino pariter & Castellano illustrabantur, super splendidis ductilis argenti scutis. Angulos hujus cubi circumsistebant statuæ, quarum in imagine solum duæ cernuntur; & hæ, ex habitu subscriptoque nomine, cognoscebantur esse*, Seculum felix, *&* Oratio efficax: *quæ vero in recessu latent, indicantur fuisse*, Mars indefessus, *&* Victoria perpetua. *Singulis breve lemma, ex antiquis scriptoribus sumptum, aptabatur in scutulis, positis ad initium volutæ, supra zophorum sursum nitentis; puta sub ea cui* Seculum Felix *imminet, hoc Plinii secundi in Panegyrico ad Trajanum*; Est enim vera felicitas, felicitate dignum videri: *aliaque aliis tribus personis proportionata. Super quatuor portas, ex angulis majoris machinæ lateraliter procurrentes, totidem ascendebant palmæ, galea superne laureata onustæ, & ad pedem victricibus* Regis Sancti *armis circumornatæ, sub hisce lemmatis.* I. Indutus est justitia ut lorica. II. Galea salutis in capite ejus. III. Indutus vestimentis ultionis. IV. Et opertus est quasi pallio zeli. *Extimis vero earum portarum pilis superstabant ramosæ quercus, dependentibus undique barbarorum devictorum spoliis onustæ, sub circumvolitante lemnisco, cui inscriptum*, Fernandus Deo hæc de perduellibus arma, *metro quidem non usquequaque*

F

cum parergis statuarum;

ad

A *ad leges poëticas exacto; sed satis apte expresso ad Virgiliani hujus imitationem,*

Æneas hæc de Danais victoribus arma.

ipse vero in verticeeminet,

90 *Supra quadrilateram vero, quam dixi, basim ejusque coronidem, in tanto arctius spatium paulatim assurgens machina quanto ferebatur sublimius, habebat in angulis palmiferos Genios, inscriptam lemniscis, quos tenebant manibus, litteris cubitalibus exhibentes quadripartitam sententiam ex Isaia LXII, ——— ERIS CORONA GLORIÆ ——— IN MANV DOMINI ——— ET DIADEMA REGNI ——— IN MANV DEI TVI. ——— Et hæc omnia claudebat splendido nubium globo insistens statua* S. Ferdinandi, *regaliter induti armatique, pro ratione altitudinis suæ aucta ad mensuram pedum decem cum dimidio, altera gladium tenens, coronam altera; hanc velut acceptam cælitus, istum pro Deo exertum. Et quoniam Basilicæ fornix non exiguo adhuc omnia transcendebat intervallo, spatium fuit componendo desuper insigni cælo, in quo tremendum* Jehovæ *nomen circumdabant Seraphini; præter Angelos, qui velut ex aëre lapsi novo Cælitì videbantur in occursum advolare, tanto artificio compositis omnibus, ut non suspensa de fornice, sed librata in aëre per se consistere viderentur, totamque machinam desuper operire. Alia plura,* B *quæ verbis describere modo non vacat, ejusdem machinæ ornamenta, facile docebit sculpta hic tabula, minori mole, elegantia majori, opus ipsum sicut stetit exprimens; nisi quod sculptori licere volui, ut corrigeret defectum passim notatum à peritis, cum res staret, judicantibus altius à pavimento ecclesiæ attolli debuisse machinam: quod hic factum, excitato graduum aliquot suggestu, per quem ascendatur ad illud quasi templum: cujus etiam structura, quoad primum ordinem porticuum justo humilior visa, hic cernitur aliquanto elatior: atque ita moles reliqua ad decem pedes nostra in tabula assurgit altius: quia cum eadem moles iterum erigenda erit (quod fiet fortassis cito) curandum intelligo, ut spectantium oculis ea quam periti requirunt satisfactio detur, sitque opus omni ex parte absolutum.*

velut in cælum tendens.

Ornatus interior portæ principalis,

91 *Istis circumcirca ex omni latere diligenter consideratis si spectator, rursus ante præmemoratam in media navi machinam constitutus, sese convertebat, & ad principem templi portam, qua fuerat ingressus, reflectebat oculos; objiciebatur ex adverso theatralis apparatus in hic apposita num 2 imagine expressus, & capitella majorum columnarum altitudine excedens, ea forma, ut alte supra* C *portam eminerent, Vexillum regium, Gladius, & Scutum sub magnifica umbella, supravolitante lemnisco, cui inscripta legebantur ista Psalmorum Davidicorum verba,* Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo: ego despiciam inimicos meos. *Hanc Sancto Regi fuisse familiarem tesseram haud temere divinavit P. Ioannes de Pineda in suo Memoriali; argumento sumpto ex litteris, perquam barbarice ac vitiose, pro seculi illius ruditate, sculptis circum labrum scyphi aurei, qui ab illo Hispalensi ecclesiæ donatus inter Reliquias conservatur; prædictaque verba sic notata exhibet: DOMYNVS. DOMYNVS. MYCHI. AIVTOR. ET. NON. TYMEV. KID. FACIAD. MYCHI. OMV. ECHV. DESPICIAM. ENEMICOS. MEOS. Vtriusque lateris argumenta licebat partim ex pictura colligere, partim intelligere ex adjunctis lemmatis. Spectabatur enim hinc quidem* Rex Sanctus, *filium suum Philippum instituens Archiepiscopum Hispalensem; inde* Fama, *buccinans magnalia Metropolitanæ Ecclesiæ, ab eodem fundatæ; dum hic legebatur ex Martiale Poëta hemistichium tale,* Unum præ cunctis fama loquatur opus; *inde ex c. 48 Geneseos,* Do tibi partem unam extra fratres tuos, quam tuli de manu Amorrhæi in gladio. *Superne vero totum utrimq; opus absolvebant emblematicæ expressiones elegantes duæ; sic ut in earum una ostentarent se gemina brachia, Christianum Mauricumque vexillum*

ac laterum ejus.

protendentia, quorum hoc ex inimicis *relatum carebat litteris tesseratis S. P. Q. R. quas ex barbarorum mente legere oportuisset, SARACENORVM POPVLO QVIS RESISTET? translata autem in vexillum Christianum, respondere videntur, SANCTVS PIVSQVE REX. Ex adverso autem repræsentantur geminæ dexteræ, armata una, altera osculum in palma gerens, alata utraque: quibus doceatur Rex, velut ambidexter, suis in actionibus fortitudini prudentiam, & utrique exequendi operis celeritatem junxisse.* D

92 *Placeat nunc mente sequi circumiturum lateralia amplissimi templi Sacella; in quibus adornandis, serica veste & supellectile argentea, sic laboravit patronorum custodumque zelus, ut non sit permissus evagari ad nova in iis opera fabricanda; ne scilicet unus alteri impedimento foret, ipsisque principalioribus operibus, in tanta angustia temporis, subtraheretur numerus necessarius fabrorum. Vnum novum & omnibus commune fuit ac satis mirum, quod prætensæ singulis sacellis crates potuerunt simul omnes novo auro obduci; alterum æque gratum oculis spectaculum faciebant parietes, peristromatis sericeis vario colore varioque ingenio convestiti ubique. Sacellorum autem singulorum propria & particularia decora strictim percurrit liber Festorum: sed ea, cum sint perpetua, & videri quotidie possint, nihil attinet prosequi cum eodem: nec enim intendimus describere minutim omnes augustissimæ Basilicæ partes. Ergo silentio præteritis viginti duobus lateralibus versus Austrum altaribus, intra non multo pauciora Sacella; prætérita etiam commemoratione insignium ædificiorum, ejusdem meridionalis lateris cornu extrinsecus circumeuntium, ad quæ ab ecclesia patent portæ, opere tam eleganti elaboratæ, ut nihil iis debuerit potueritve ad ornatum addi; ut sunt Ærarium, vulgo Contaduria major; Anticapitulum; Capitulum, centum triginta quinque pedes circumferentia sua ovali complexum (quæ omnia eleganter describit liber Festorum) præteritis, inquam, istis universis, lectori æstimandum relinquo tantorum operum interiorem venustatem, ab exteriori forma, quam sic exhibeo in tabella, ut eidem ex parte adjunctum voluerim conspectum lateris Borealis; quatenus post turrim videri potest hemicyclus dimidius capellæ Regiæ, & initium Atrii sive Claustri, cui adhæret latus Orientale ipsius turris, extimum ecclesiæ ad Euro-boream angulum angulo suo contrario attingentis.* E

Delibato strictim ornatu Sacellorum lateralium,

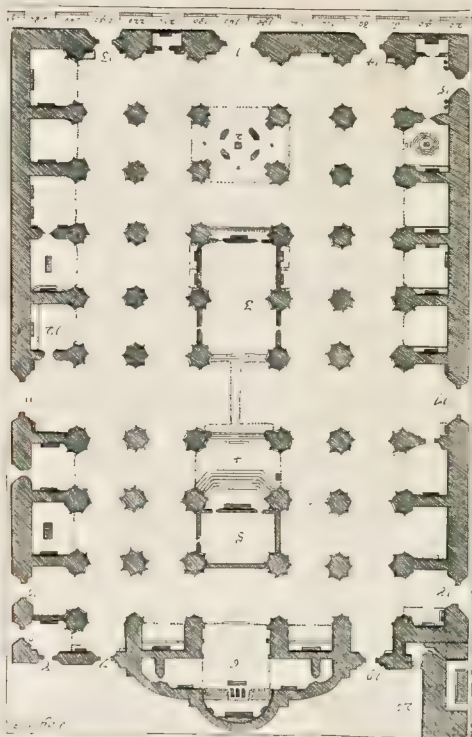
& ad Sacrarium etc. sic adhærentium,

93 *Tali modo compendium faciens temporis, recta te sisto ante ipsam capellam Regiam, quæ mediæ navi pro capite seu parte suprema crucis est. Etenim in hoc sacello, ad initium graduum versus altare ducentium, consistit Sancti Regis monumentum, cum altari ejusdem; & in ara majori imago Deiparæ, quæ sibi à Regibus nomen vindicat. Hujus primarii Sacelli parietes, quamvis eos tantopere ars excoluerit opere architectonico & sculptorio vario, ut dubitatum diu fuerit, essetne futurum satis ex decore, si peristromatis, quantumcumque auro & serico pretiosis, convestirentur; quia tamen nova festivitas novum videbatur apparatum exigere, placuit custodiæ illius præfectis Presbyteris, tam pilas quibus epistylium sustinetur, altas triginta pedes, latas quatuor, quam interceptum pilis spatium, contegere insigni unius formæ peripetasmate, ad hunc finem confecto ex panno rubro; partim damasceno, partim holoserico villoso, perpendiculariter atque alternis ducto a summo deorsum, castellisque & Leonibus effigiato, quemadmodum tabula inter quatuor conjunctas tertia spectandum dat. Porro ne ignorares, quorum studio sumptuque curata fuerit res tota, solum opus erat legere dedicatorium titulum, sesquipedalibus aurei fulgoris litteris, epistylii circumeuntis fundo inscriptum, in hanc sententiam:* Castellæ & Legionis Divo Ferdinando Regi, nomine Tertio, pietate Primo, virtute bellica nulli secundo; Majorum gloriam, Maurorum copias, fama, potentia

exhibetur Sacellum Regium,

novo peripetasmate vestitum,

à Custodiæ ejus præfectis Presbyteris:

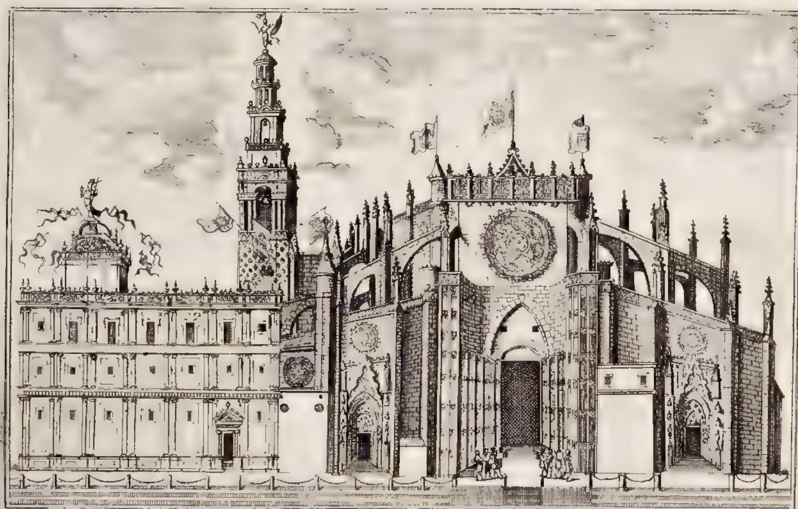

GOTISI PARTRA
UNUM PROCURATIS
PORTA MAIOR
ex adverso Triumphi

STAT IN DOMO DO-
MINI.
IN ATRIIS DOMVS DEI
Psal 133
Gasp: Bouttats. fecit

SEPTEM
TRIO.
MERIDIES.
Gasp Bouttats fecit

A tentia superanti; justitia dum vixit, corpore post mortem, integerrimo; sacri corporis in Regio sacello Presbyteri Custodes, nuper inter Cælites accenso, bene merenti Patrono; ex clientelæ munere, ex gratitudinis debito, hanc pompam gestientes erexerunt. *Ingredientibus autem utroque ex latere spectandus exhibebatur* Rex Sanctus, *sub papilione suo; hinc quidem genibus flexis & junctis manibus orans, interim dum in aëre offertur sibi spectanda civitas, & Angelus eo tendere jubens, quod inferius scripta verba sic explicabant:* Ecce Dominus misit Angelum suum, & præparavit viam ante faciem meam, *Malach. 3. Inde viro dormiens intuensque Deiparam, exhortantem ad opus tam gloriosum, cum hoc lemmate:* Mitte illam de cælis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tuæ, ut mecum sit & mecum laboret, *Sap. 9. Ulterius vero, repræsentabantur Regis Caroli atque Reginæ Matris ad vivum expressa imagines genuflexæ, sub Regio utrimque baldachino: ut qui personaliter adesse festivitati non poterant, eidem perpetuo assisterent in effigie sua.*

& spectacula laterali:

94 *Hinc per navim ecclesiæ Borealem, ubi totidem quot supra sacella similiterque apparata erant, progredi licebat usq; ad sacellum Baptisterii, cujus labro ex jaspide octogono circumducta erat nova totidem laterum atq; columnarum machina, quæ sursum in modum pyramidis assurgens, tanta arborum florumque & fructuum omnigenorum distinguebatur varietate, ut forma quadam extemporalis Paradisi in eâ exprimi videretur; præter argumentum quidem præsentis festi, sed non præter exigentiam loci, in quo recuperatur per sanctum lavacrum gratia amissa in Paradiso terrestri. Secundum hoc sacellum, per elegantissimam ex marmore portam, ingressus dabatur in Sacrarium, in eadem cum templi frontispicio linea lateraliter procurrens, sicut utrumque exhibet infraposita tabula. Ejus interiorem fabricam ac formam multis describit liber Festorum: quo lectorem remittens, & quatuor utroque ex latere ipsius posita altaria pertransiens, sisto eum ante primarium ipsius Sanctissimi Sacramenti sacellum, sub eleganti tholo pedes omnino triginta tres latum, profundum viginti quatuor. Hujus latera veluti stipatores hinc inde prætexebant bicipites Aquilæ, usque ad pedes sexaginta elevatæ cum suis basibus; plumas habentes argenteis varii operis sculptus juxta cum proportione contextas, capita coronis aureis insignia, ungues quoque & rostra inaurata.*

B *Ornatus fontis Baptismalis,*

atque Sacrarii,

95 *Altare, præstructum altari ordinario S. Clementis, licet speciosissimo (in quo ipsum Sanctissimum, ad ægros efferendum aut communicantibus distribuendum, servatur) quale in quarta imagine cernis, altum pedes centum, sic erat conformatum, ut media tabula locum teneat duorum utrimque arcuum porticus, ad modum perspectivæ; quam inter solo tenus demissa nubes, hinc S.* Clementem *in sublimi confidentem habent, manuque monstrantem viam Hispalim versus, cujus mœnia ac turres, post longa camporum spatia eminus videbantur repræsentari; inde* Ferdinandum, *Fide Sacramenti sanctissimi comitatum, per nubes easdem in terras delapsum & velut iter Hispalim versus ineuntem, applaudentibus desuper sceptrumque ac coronam ferentibus de cælo Angelis; cui repræsentationi subjectus limbus ex Apostolo Iacobo sic loquebatur:* Vides quoniam Fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus Fides consummata est. *Columnarum utrimque fundamentum ample patens, hinc dormientem sub papilione* Regem *habebat, apparente eidem* Deipara, *ac velut aiente id quod interpilaris Angelus alte efferebat supra caput scriptum, ex libro Geneseos,* Terram in qua dormis tibi dabo & semini tuo; *inde coram apparente* S. Isidoro *exhibebat genuflexum eumdem* Regem, *& alius super-*

C *novo altari instructi,*

ubi repræsentatur Sanctus Hispalim tendens,

D *stans interpilaris Angelus, simili ex scuto faciebat huic illum dicere istud Psalmi* XXXIV, Restitue animam meam à malignitate eorum, *intelligendo Hispalensem civitatem, à Mahometica spurcitia expurgandam & Catholicæ fidei reddendam. Desuper sub coronide prominebat, & late legebatur hic titulus:* Clementis aspirantis auspicio, ob sanctam, acto de barbaris triumpho, reducem à cælo Fidem, claris quæ infecerat Arabs primævæ gloriæ subselliis, almæ Hispalensi Sedi in potenti brachio redditam, cultus benemerenti, acerrimo Christi athletæ, Ferdinando tertio, Castellæ ac Legionis Regi sanctissimo, fortissimo, felicissimo, Patrono Bæticæ, sacer splendidus ordo Hispalensium, quem in augustissima Eucharistia sibi pro colendo fidei mysterio Deus-homo delegit, curam sumptus addixit. *Opus porro totum desuper coronabat* Victoria, *ex armis vexillisque barbaricis confecto throno insidens, & supremum fornicis arcum suo pene capite contingens, cum hoc lemmate ex Epistola I Ioannis.* Hæc est victoria, quæ vincit mundum, Fides nostra: *cujus totius operis elegantiam ut ipsis oculis metiri posses, speciem etiam ejus curavi æri incidendam.*

Deipara & S. Clementis promissis fretus:

96 *Sacrarium hoc communiter obtinent prænobiles Confraternitates duæ; altera ad sanctissimi Sacramenti honorem promovendum, altera ad procurandum purgandis post obitum animabus auxilium instituta; unde partitam etiam inter se habent lateralium, quæ dixi, sacellorum custodiam. Hac tamen vice Sodalitas secunda, totam totius Sacrarii ornandi curam priori relinquens, velut ipsi ex titulo suo magis propriam; excolendum sibi sumpsit Atrium sive Claustrum: quod quia lateri ipsius Sacrarii inhæret;* Claustrum Sacrarii *appellant aliqui, sed magis ordinarie vocatur* Claustrum Naranjorum, *id est arborum mala aurea ferentium, ab earumdem medio in area consitarum insigni annosaque proceritate; Maurorum opus, & nunc quidem longius multo quam latius, utpote secundum latitudinem Sacrarii tanta procurrens longitudine, quantam habet boreale latus templi usque ad turrim, ad cujus (ut dixi) occidentale latus pertingit. Videtur olim ipsa turris tenuisse medium lateris Orientalis locum; donec laxandis novi templi spatiis dejectum est totum latus Meridionale, cum parte fortassis tertia laterum Orientem atque Occidentem spectantium. Ex quibus rursus sublata est pars reliqua Occidentalis, illi quod dixi Sacrario struendo locum factura: superest ergo ex veteri fabrica lateris Orientalis pars una arcuum septem, & totum fere latus Boreale, quod cum integrum staret scribente Morgado arcuum fuerat quindecim, nunc uno alterove brevius invenitur, quadamtenus aptatum in Vestiarium aliosque usus adhærentis sibi Sacrarii. Hoc Atrium, quocumque ex latere ingredi velles, ingrediebaris per arcuatam insigniter operis triumphalis portam, cujus utrimque procurrentes alæ, prætendebantur porticubus illis vetustis, quodque utrimque à media porta restabat spatium, erat pro longitudinis suæ ratione divisum pluribus paucioribusve pilis, peribolum supremum sustinentibus, & continuabatur usque ad communem reflexionis angulum; sic ut unum latus intuens, omnia te videre possis credere, modo velis concipere alterius atque alterius argumenti, unum tamen scopum spectantis, fuisse picturas figurasque, quibus portarum singularum machina decorabantur. Singula interpilaria (quæ debuissent impleri duplici serie circumeuntium picturarum, si tempus tam multis faciendis fuisset) historiatis multiplicis argumenti tapetiis prætexebantur, quemadmodum vides ea in tabella, quæ infima est trium, una in pagina mox exhibendarum.*

E *Claustrum seu Atrium vetus adhærens lateraliter templo*

F

97 *Ejusdem etiam quam dixi Sodalitatis Animarum alterum fuit inventum, supra prægrandem fontem, qui centrum Atrii totius occupat ad omnẽ ecclesiæ usum oppor-*

A

Mons in ejus centro supr. fontem eleganter erectus,

tunus, erigere ex truncis arborum caudicibus montem sublimem, ad cujus summitatem ducere videbatur semita, spiraliter per clivum illius ascendens; sumpto initio ab ejusdem operis porta, cui insidebat venustissima vernantis speciei Nympha, Naturam exprimens; & quem tenebat recens natum Sanctum tradens alteri splendidissimæ matronæ, Gratiam divinam repræsentanti, ad summum scilicet virtutum culmen per omnes ætatum gradus provehendum. Succedebant enim, quæ ex ordine illum susciperent, primum Virtutes Theologicæ tres, tum Morales quatuor, insigni vestium & symbolorum cuique propriorum ornatu conspicuæ; donec tandem perveniebatur ad fastigium montis, ubi inter nubes erectus super quatuor columnas thronus, supremam Dei Majestatem, Angelorum choris cinctam, sustinebat, atque ante eam genuflexum Sanctum, eo in habitu, quem prædictæ Virtutes texuisse videbantur ex colore cuique proprio. Hac machina præterita, veniebatur ad portam in templum ducentem: cui præstructum arcum placet explicare paulo diffusius, ut inde de tribus aliis ceterorum laterum portis similibus conjectura formetur. Supra ipsam ergo portam templi stabat, subvectus Angelicis humeris inter nubes, Sanctus, altera gladium altera crucem ferens, cum hoc lemmate: Domuit orbem & ferro & ligno. *Ab hoc principio, desuper sese explicans atque paulatim latior arcus trifariam dividebatur, pendente ex ipsa ejus clavi columba, Spiritu scilicet sancto, Doni septemplicis auctore: quæ quidem Dona repræsentabantur figuris muliebribus septem, in ipsius curvaturæ fundo spatioso depictis.*

& porta sibi invicem in quadrum opposita;

B

98 *Vtrimque sub epistylio explicata latera totius operis, bifariam dividebantur singula; intraque columnas vel pilas angulares, picturis quatuor ornabantur; quarum in dextro latere extima Berengariam faciebat, regio insidentem throno, detractam capiti suo coronam imponere filio, ad genua flexo, cum lemmate subjecto:* Videte Regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua. *Interior pictura habebat Sanctum Regem, cum suo exercitu explicato per campum, Angelumque velut obumbrantem omnia, quibus subscriptum erat,* Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum. *A sinistris interior portaque ipsi vicinior tabula, ostendebat gentem Mauricam muliebri schemate, ad genua Sancti in throno sedentis, accipientem de manibus ejus librum Christianæ legis, ad quod declarandum subdebatur:* Ego autem constitutus sum Rex ab eo, prædicans præceptum ejus. *Vltimo denique exprimebatur idem Sanctus, Maurorum Hispalensem basilicam Deo atque Deiparæ consecrari faciens; quâ propter etiam subscribebatur,* Ecce plus quam Salomon hic. *Singulis autem picturis suppositi Hispana lingua rhythmi, singulas sententias explicabant diffusim: & quod subtus erat spatii, inter columnarum bases, occupabant quatuor paria virguncularum insignium, per adjuncta sibi symbola lemmataque Beatitudines octo Euangelicas repræsentare à pictore jussa. Quin etiam ipsarum basium lateribus singulis emblemata varia inscribebantur, quæ minutim possunt digesta videri in libro Festorum. Ibidem legere etiam poteris, quibus in locis transituræ pompæ processionali erecti fuerint arcus triumphales, quove argumento; quæ & quam sumptuosa per plateas altaria; quot theatra choreis festivis exercendis; quanta opulentia expositorum ubique peristromatum & picturarum. Opus enim est ut librum ipsum festorum adeas, quando hæc nostra summaria delibatio capitum præcipuorum modum jam excessit historici commentarii: cui propositum antiqua potius revocare in lucem, quam recentioris memoriæ acta exornare scribendo.*

quarum explicatur una, per quam erat ingressus in templum,

C

ejusque ex latere utroque pictura.

Alibi legenda varia per urbem theatra & arcus.

D

CAPUT VIII.

Festum solennissime celebratum: admiranda quædam ipsum comitata aut secuta. Officium Proprium impetratum.

His aliisque præparatis

99 I*Psum festum quod attinet, narrat porro de eo Zuniga, qualiter sabbato Dominicam Trinitatis præcedente, quæ tum cadebat in* XXIV *Maji, & fuerat novæ festivitati, semel dumtaxat agendæ, destinata: inter utrumque Chorum, id est, in ipso templi mediæ navis utrimque cruciformiter excurrentis umbilico, steterit* Sancti Regis *statua, sculpta opere accelerato eleganterque inaurata, qualis erat sequenti die in processione deferenda. Deinde exponit causam, cur non nisi decimo ante illam die decreta supplicatio fuerit, metuentibus aliquibus, ut id per leges Romanas liceret; asserit nihilominus tam copiosum splendidumque fuisse domorum, platearum, vicorum ornatum; ac si neque potiorem partem artificum occupatam habuisset Metropolitana ecclesia, & à longo tempore præparare omnia per otium licuisset. Tandem vero, prætermissis solennibus novæ festivitatis officiis, quæ totam Dominicam Trinitatis occupatam habuerunt, perduxeruntque longe ultra meridiem; aggreditur vespertinæ processionis, diem claudentis modum ordinemque describere; in multis similem ei, qui fuit servatus in translatione anni* MDLXXIX, *& qualem quotannis videre est in festo corporis Christi; nisi quod hujus loco gestabantur Vexillum & Gladius Sancti Regis.*

instituitur Dominica Trinitatis Processio,

E

100 Vexillum inter Præbendatos Capituli portabatur, à D. Lupo de Mendoza, Locumtenente Prætoris majoris Ducis de Alcalà, Equite habitus de Calatráva, stipantibus eum filio ejus D. Ioanne de Mendoza & genero D. Iosepho de Grena. Inter ipsos Capitulares, Hispalensis Assistens D. Comes de Lences, Petrus de Villéla, ferebat Gladium ejusdem Regis, non tamen ab aliquo Sacerdotum digniorum deductus, quod ei tamquam Reliquiæ nunc debebatur, sed secundum antiquum morem in die S. Clementis solitum usurpari. Assistentem sequebatur secundus ordo musicorum, ambulans ante tabernaculum portatile perquam illustre, sub quo deferebatur venerabilis omnibus S. Ferdinandi imago, stipata specioso satellitio Fratrum Societatis S. Matthæi atque Sartorum. Succedebat Regia umbella (Pallium vocant) decem argenteis hastilibus elata à totidem Rectoribus civitatis, ex Viginti-quatuor-virûm numero sumptis. Tum procedebat reliqua pars Capituli, & prælucentibus Isidoriani seminarii Collegialibus, Regina Regum, in suo feretro argenteo, sub umbella, circum sonante tertio musicorum choro; atque post illam Archiepiscopus, assistentibus sibi ex Capitulo Diaconis quatuor, cum suis domesticis: agmen autem claudebat Tribunal S. Inquisitionis, cum suis Familiaribus & Ministris; & Capitulum Rectorum Urbis, etiam cum suis. Atque ita ducta processio, cum esset egressa per portam S. Michaelis, quæ est in frontispicio ad latus dexterum portæ majoris; ingressa est per portam turris, quæ consistit in latere etiam dextro capellæ Regiæ, totamque illius Vesperæ periodum occupans clausit diem XXIV Maji, quo nullum lætiorem unquam habuit Hispalis, ab annis CCCCXXII, mensibus V, & diebus III, quando primum, XXIII Decembris anni MCCXLVIII, victor urbem ingressus est Ferdinandus.

cum Vexillo & Gladio Sancti,

F

optimo ordine ducta per urbem,

101 Sequenti die sic est continuata festivitas, ut ne indultæ facultatis pro una solum die limites transirentur, cantatum fuerit Sacrum de sanctissi-

& porro continuatur festivitas,

ma

A ma Trinitate, cum consueta ad gratias agendas Oratione. Feria IV factum de currenti tunc festo S. Joannis Papæ & Martyris, cum Collectis in gratiarum actionem. Feria V, die XXVIII Maji, ad festum Corporis Christi agendum subservivit quidquid plateas ornaverat Dominica præcedenti; ipsumque Sanctissimum positum fuit intra suum tabernaculum, collocatum in illa triumphalis machinæ centrali basi, supra quam antea visus fuerat ante Ecclesiam genuflexus Ferdinandus. Cum vero in proximam ab ipso festo diem etiam caderent solennes Vesperæ S. Ferdinandi, natalem ejus diem inchoantes cum Indulgentia plenaria, quam usque ad secundas Vesperas duraturam concesserat Pontifex, per Breve expeditum XXVIII Februarii; & totâ deinceps Octavâ permanerent iidem qui antea apparatus; videbatur divina Majestas rem ita ordinasse, ut honoribus suis admiscerentur hujus sui servi honores, qui semper illi mysterio cultum præcipuum detulerat. Denique ipsa octava die & V Junii, Venerabilis Sacramenti Confraternitas in Sacrario, sic ut vidimus apparato, festum Sancti proprio nomine instauravit:

cum Octava Corporis Christi.

B quod deinde per omnes urbis conventus atque ecclesias singulariter factitatum, cum quanto maximo singulæ potuerunt splendore.

Deputati Capitulares pro cultu S. Ferdinandi,

102 *Hactenus Annales Zuniga nos deducunt, quibus una cum sæpius nominato libro Festorum uti quod potuerim, debeo diligentiæ admodum R.P. Balthasaris Egues, tunc cum hac primum moliri cœpissem Præpositi Domus Professæ Hispalensis, deinde Provincialis Baticæ, nunc vero vita functi: cujus deinde suggestione factum est, ut Reverendissimum Capitulum, accepta notitia operis nostri meaque sollicitudinis, ut Tractatus hic, ad sancti sui Fundatoris honorem, evaderet undequaque instructissimus, moræ longioris impatiens quo exspectandus cum ultimo Maji Tomo credebatur, peteret urgeretque anticipatam editionem, quæ secuturo ac porro ulterius perficiendo operi majori præluderet. Habet Capitulum istud, uti supra num. 81 dixisse memini, delectos è suo corpore viros, quibus peculiariter commendata est cura omnium, ad cultum venerationemque sancti Regis pertinentium, sub appellatione Deputationis. Cum ergo desiderio prædicto promptè annuissem, & in promissi executionem intento nonnulla haud levis momenti dubia occurrissent, quorum solutionem vix aut ne vix quidem sperare à propria industria poteram; Deputatio prædicta, conatus meos accurationemque pro veritate indaganda vehementer commendans, &*

C *quidquid ad eos promovendos à se conferri posset liberaliter pollicens, magna cum promptitudine misit Festorum librum: deinde retuli ab iisdem congruum ad singula quæsita responsum, studiose digestum à* D. Francisco Ponce de León, *Canonico & Archidiacono Hispalensi, ipsiusque Deputationis nunc Præside. Punctum responsi illius ultimum ad quæstionem hanc meam,* num quæ miracula comitata secutave essent festivitatem, *placet Latinum facere.*

de novissimis miraculis interrogati,

103 Si miracula requirantur, quodnam haberi potest majus admirabili illa incorruptione corporis, à visitatione anni MDCXXXIV, usque ad eam cui ipsi præsentes interfuimus, ne filum quidem alterati; prout ex eorum, qui utrique adfuerunt, medicorum collatis inter se depositionibus liquet? Quid mirabilius, quam quod concurrentibus ad hæc festa plus quam quinquaginta millibus hominum, in civitatem adeo populosam, ali omnes simul potuerint, absque eo quod annonæ pretium saltem uno teruncio augeretur, vel inter cives externosque minima oriretur discordia, vel furta, rapinæ, factiones, in urbe audirentur: sed inter omnes pax & quies vigeret, condita gustu suavissimæ & inusitatæ devotionis? Quid humanitus poterat minus sperari, quam factum videmus, ut inter plures quam sexcentos tum fabros tum fabrorum magistros, divisis inter se operis in capellis, in sacrario, in turri, in claustro, in ipsoque ecclesiæ vastissimæ corpore laborantes, nemo aliquid sibi deesse quereretur, nemo alterum interturbaret, nemini molestiæ quidquam infortuniive obveniret, quamvis contingeret plus quam semel nunc scalas, nunc alias res varias de summo labi inter subtus operantes, cum admiratione eorum omnium, quos casus opprimere aut graviter saltem potuisset offendere? Quid quod ex mensa Capitulari præbita sint in istarum festivitatum apparatum plusquam quinquaginta millia ducatorum de redditibus anni currentis; & tamen in subducendis rationibus inventum est, id quod Præbendatis superavit, in duplum excedere summas annorum præcedentium, admirantibus Capitularibus, idque adscribentibus indubitabili sancti Regis miraculo? Pauca tamen alterius generis accipe. D

premittunt varia admiranda

ipsam festivitatem comitata;

104 Michaëla Maria, in sua declaratione dixit, quod cum anno MDCLXX laboraret catarrho, quando solum erat decem vel undecim annorum; suique parentes animadverterent ipsam plane deficere; advocarunt quemdam sui vici chirurgum: qui ea visa quater aperiendam brachiorum venam censuit & sanguinem minuendum: ultima autem vice contracta fuit: brachiisque ac manibus velut arthritide occupatis, mansit paralytica. Mater ergo accersivit Doctorem Petrum Perez, medicum & chirurgum Hispalensem; sed hic ea visa pronuntiavit, nullum nisi à cælo sperandum remedium, jussitque ut extremis Sacramentis muniretur. Paulo post repere cœpit puella in latus, manibus ac pedibus nitens: ut autem ad solarium ascendere vel ex eo descendere posset, auxilio patris matrisque egebat, quæ ex hoc labore aliquando etiam abortivit. Accidit autem ut anno illo appelleret Breve suæ Sanctitatis de novo cultu S. Ferdinandi; quod intelligens mater, & audiens quanta cum festivitate ageretur in ecclesia Metropolitana festum, eo se contulit, ut filiam paralyticam Deo Sanctoque commendaret; eodemque tempore pater suus eam in solarium tulit, ut videret turrim vexillis aplustribusque festive ornatam, & audiret lusum campanarium. Ad primum autem illius auditum tantâ lætitiâ perfusa fuit, ut exclamaret dicens: Sancte mi, volo saltare in tua hac celebritate: obsecro ut ad hoc mihi salutem largiaris. Eodem vero momento erexit sese quæ inclinata repebat, cœpitque ambulare & saltare, magna voce collaudans Sanctum: & pater qui præsens aderat, tanto obstupefactus prodigio, non poterat lacrymas continere. Ex eo tempore numquam necesse habuit reptare: sed, licet cum aliqua difficultate ambularet, pedes nonnihil distortos ducens propter nimiam corporis debilitatem, de die tamen in diem proficiebat: semperque robustior cœpit domesticis laboribus manum, quæcumque se dabat occasio, admovere absque ullo impedimento: tertioque aut quarto post anno nuptui tradita tres filios peperit: estque successus iste toto illo, vico notissimus inter vicinos, qui eam contractam paralyticamque viderunt, & modo non alio appellant nomine, quam Miraculum Sancti. Hodie vero, id est anno MDCLXXXI, agit annum circiter vigesimum primum ætatis, estque res publica & notoria.

deinde memorantur E

de paralytica desperata

F

ad primum festivæ campanæ pulsum sanata;

105 D. Luiza Raphaëla, nunc conjugata, dicit quod cum puella esset annorum sedecim circiter aut septemdecim, in domo patris sui Joannis Baldèz pictoris insignis, adducta fuit statua S. Ferdinandi collocanda in ecclesia Metropolitana, atque inde processionaliter circumferenda, eo fine ut inauraretur;

deque puella, quæ statuam Sancti inauravit,

A tur;& ,quod carnis colorem in vultu ac manibus referre debebat, pingeretur. Illa autem, sciens quod pater suus huic rei vacare non poterat, multimodis impeditus circa opera in ecclesia & circum ecclesiam facienda; & suppetere neminem qui opus faceret; licet magnis febribus tertianis teneretur, obtulit tamen manus suas ad utrumque laborem, si sanitatem sibi largiretur Sanctus; & addidit, quod curaret Missam unam dicendam ante suum corpus. Nec mora; cœpit commendatum sibi incarnationis atque inaurationis opus quam optime poterat executioni mandare; & numquam ei febris rediit. Fuitque miraculi instar, quod, propter brevitatem temporis in suo opere usque in mediam noctem pervigilans, antea infirma puella, nihil incommodi senserit; sed evaserit semper exinde robustior: quod idem confirmant testimonio suo tam ejus parentes quam domestici.

à febribus curata.

Officium decernitur sub præcepto dicendum,

106 *Istis aliisque divinæ beneficentiæ effectis, dum Hispali magis magisque firmatur concepta erga Sanctum fiducia; Roma Clemens Papa X, idem qui festum sub ritu Duplici* in omnibus regnis Hispaniarum & ditionibus Regi Catholico subjectis *celebrari permiserat anno* MDCLXXI, *sicut vidimus; iterum* sub die XVI Augusti MDCLXXIII, de consilio Eminentissimorum ac Reverendissimorum DD. Cardinalium, sacrorum Rituum Congregationi præpositorum, habitæ die XII ejusdem mensis & anni, B concessit & per litteras in forma Brevis expediri mandavit, ut in posterum de præcepto sub ritu Duplicis servari & celebrari deberet festum prædicti Regis, cum Lectionibus propriis, ab eadem Congregatione Rituum approbandis. *Denique* ad reiteratas preces Majestatis Catholicæ, per Eminentiss. & Reverendiss. D. Cardinalem Nithardum, suum Oratorem ordinarium, porrectas eidem Sanctissimo, & per eumdem ad sacrorum Rituum Congregationem remissas, eadem *Congregatio* suprascriptas Lectiones pro secundo Nocturno cum Oratione, ut jacent, diligenter revisas & relatas ab Eminentiss. & Reverendiss. D. Card. Porto-carréro, Comprotectore Hispaniæ, approbavit ac recitari & imprimi posse concessit, die XVIII Maji MDCLXXV. *Ea ut aliis quoque extra Hispanicas ditiones regnis provinciisque innotescant, placet hic subjungere.* Oratio *autem talis est.* Deus qui beato Confessori tuo Ferdinando C præliari prælia tua, & fidei inimicos superare dedisti: concede, ut ejus nos intercessione muniti ab hostibus mentis & corporis liberemur.

& Lectiones propriæ approbantur.

107 *Propriæ Lectiones hæ præscribuntur.* IV. Ferdinandus Tertius, Castellæ & Legionis Rex, cui Sancti cognomentum jam inde à quatuor seculis Ecclesiarum & seculorum consensus dedere, tantum prudentiæ adolescens adhuc specimen præbuit, ut Berengaria mater, Castellæ Regina, à qua persancte educatus fuerat, abdicatum à se regnum in filium transtulerit. In eo, adjunctis regni curis, regiæ virtutes emicuere, magnanimitas, clementia, justitia, & præ ceteris Catholicæ Fidei zelus, ejusque religiosi cultus tuendi ac propagandi ardens studium. Id præstitit in primis hæreticos insectando, quos nullibi regnorum suorum consistere passus, propriis ipse manibus ligna comburendis damnatis ad rogum advehebat. Præstitit insuper in erigendis, dotandis, & consecrandis Christiano ritu Cordubensi, Giennensi, Hispalensi, & aliarum urbium Ecclesiis, Maurico ereptarum jugo, simulque in instaurandis primariis templis, Toletano, Burgensi, & aliis, pia & regia munificentia.

LEC. V. Inter hęc, per Castellæ & Legionis Regnum, in quo patri Alfonso successerat, collectis magnis exercitibus, annuas expeditiones contra D Saracenos, Christiani nominis hostes, suscepit. In queis, ut semper vinceret, præcipui exercitus fuere preces piissimi Regis ad Deum fusæ; & quod ante pugnam, ut sibi Deum propitiaret, flagris in se sæviebat, atque aspero cilicio muniebat corpus: sicque insignes contra ingentes Maurorum acies victorias reportavit, & plures urbes Christiano cultui imperioque restituit: conquisitisq; Giennii, Cordubæ, & Murtiæ Regnis, ac Granatensi vectigali facto, ad expugnandam Hispalim, primariam Bæticæ urbem, hortante in visione (ut traditum est) beato Isidoro, olim illius urbis Episcopo, victricia signa transtulit. In ea obsidione (ut fertur) præsentem divinam opem habuit: nam ferream catenam, quæ super Bætim transversim extensa, Mahometanis pro repagulo erat, coorto validiori vento, una ex navibus regiis, Regis jussu eo delata, tanto impetu fregit, ut longius prætervecta, pontem quoque ligneum, & simul spes Maurorum abruperit, & ad deditionem coëgerit.

LECT. VI. Tot victorias beatæ Virginis Mariæ patrocinio ferebat acceptas; cujus imaginem secum in castris habens, peculiari cultu prosequebatur. Capta Hispali, prima Religionis cura fuit. Nam E templum Maurorum expiatum, & Christianorum dedicatum sacris, insigni Archiepiscopatu & honestissimo Canonicorum & Dignitatum Collegio, regia & religiosa liberalitate, exornavit: alia deinde in urbe templa & cœnobia erexit. Inter quæ pietatis officia, dum trajicere in Africam parat, Mahometanum in ea imperium eversurus, ad cælestem regiam vocatur. In extremo vitæ agone sacram Eucharistiam pro Viatico allatam, fune ad collum alligato, & humi stratus, cum lacrymis ubertim fusis adorans; eaque dignis reverentiæ, humilitatis, & Catholicæ Fidei obtestationibus accepta, obdormivit in Domino. Jacet ejus corpus, incorruptum adhuc post quatuor secula, in templo maximo Hispalensi, honorificentissimo inclusum sepulcro.

APPENDIX

DE S. CRUCE CARAVACANA, F

credita tempore sancti Regi allata.

PRÆFATIO COLLECTORIS D. P.

Occasione Sancti Regis,

CVm primum applicui animum ad Sancti Regis gesta colligenda illustrandaque, non solum Annotationibus, ut aliorum Sanctorum Acta, sed etiam Parergis nonnullis Historicis eodem spectantibus; primum hunc in finem mihi se obtulit illud Hispaniæ tota celeberrimum miraculum, quo allata fuisse creditur* Crux Caravacana; *& omnino operæ pretium censui studiosius quærere,* An & quomodo ad hujus, *de quo agebam,* temporis ac Regis historiam pertineat revelatio illius sanctæ Crucis. *Pertinere siquidem eo volebant omnes; & in manibus erat anno* MDCXV *impressa Madriti,* Historia apparitionis & miraculorum sanctę Crucis Caravacanæ, divisa in libros duos, & dedicata D. Christophoro de Roxas y Sandoval, Duci Uzetensi, Regiæ Majestati Philippi III à cubiculis & Commendatori Carabacensi, per Licentiatum Joannem de Robles Corvalàn, Clericum Presbyterum Carabacensem, cum approbatione auctorum gravium, cyfrarum, characterum, testimoniorum, epistolarum, & traditionum antiquarum. *Hanc Historiam volvens & revolvens, de substantia quidem ipsius miracula censui* satis

cum legisfem Historiam Caravacanam Roblesii,

A

satis certo constare ; per Constantem Caravacensium civium traditionem, jam inde ab anno MCCCLXXV, *id est, à proximo post sancti Regis ætatem seculo, publicis consignatam instrumentis, & continuis deinde prodigiis ad nostram usque ætatem hodiedum confirmatam. Sed istis nihil docentibus de anno, fuisse eum* MCCXXXII, *non poteram credere relationibus ab Hieronymo Higuéra de Român acceptis; quia eum esse noveram inventorem fabularum infinitarum, quibus ecclesiasticam Hispaniæ historiam integro jam seculo inquinari sæpius dolere cogor. Ergo aliò me converti, & veterem Caravacæ inscriptionem allegari videns, quâ annus Arabum* DXCIV *indicabatur ex interpretatione Licentiati Michaëlis de Luna, peregrinarum linguarum (ut ferebatur) scientissimi; eumdem annum reperi initium sumere* XII Novembris *anni nostri* MCXCVII, *finiri vero die ultimo sequentis Octobris, intra quod tempus conceptum ac forte etiam natum* Ferdinandum *constabat, qui sanctæ Crucis honorem ac fidem tantopere erat propagaturus. Id tunc tantò facilius sivi in animum descendere, quanto plura occurrebant firmandæ opinioni isti munimenta, absque ulla repugnantia cum certioris notitiæ factis; cum è converso multiplex illa inveniretur in figmentis Higueræ. Quia porro verebar, ne ea de tempore disputatio lectorum alicui, pio magis quam curioso, præberet offendiculum si sola proponeretur, uti tunc factum in Parergo* I *fuerat; decrevi in fine libri argumentum istud prolixius extendere, traductis in linguam Latinam miraculis, quibus Crucem istam sanctam, non Hispanis dumtaxat, sed omnibus toto orbe Catholicis voluit commendatam Deus.*

[Marg.: & de anno 1232 nihil fiderem Higuera, — putaremque ex adscripta hegira 594 tempus posse certius definiri]

B

2 *Ita liber prodiit, atque ob hoc ipsum non vulgari plausu fuit exceptus à devotis sancto Regi, neque fraudem suspicantibus eo loci, ubi tam feliciter inventus concursus Arabicæ & Christianæ Æræ, mulcebat grata novitate animum pie affectum. Verum ut fautores multos habuerit ista definitio anni, quo Crux apparuisset; mihi tamen eorum gratulatio numquam potuit eximere scrupulum, inde natum, quod inscriptionum Caravacanarũ characteres viderem more nostro à sinistris ad dextram duci, contra quam Arabes consueverunt, quibus à dextra ad sinistam scriptura retrocedit; deinde quod eorumdem characterum figura, non solum à passim notis Arabum litteris immane quantum discreparet, sed etiam ab artificiosius elaboratis majusculis, quales conspiciuntur in illa Clavi, quam Ferdinando victori Hispalenses Mauri tradiderunt. Dubio autem semel moto, aliæ aliæque supervenerunt rationes magis dubitandi de fide interpretationis ejus, quæ paucas litteras, partim notas, partim peregrinas, in tam multa extenderat verba, ut, si ad longum quacumque lingua scriberentur, deberent lineas plures implere. Denique discere volui, quid hominis* Michaël de Luna *fuisset, non minus fidenter quam mirabiliter interpretatus mysterium, cujus clavis hactenus nequivisset in ullo notorum Alphabetorum ordine reperiri. Poteram hoc ex Roblesio didicisse, pag.47 benedicente Deum, qui sibi* interpretem *obtulisset,* jam ante probatum in explicatione librorum ac laminarum Granatensium : *harum enim impostura, fulmine Vaticano notata, non permisisset me, si animum advertissem, diu ignorare, quam nihil fidei dandum explicationi isti esset. Sed (quod ingenue fateor) explicatio, intento meo tam commoda, sic me affecit, celeri oculo præcipua Roblesianæ historiæ puncta dumtaxat percurrentem, ut non indulserim mihi spatium considerandi attentius præcedentes lineas, ubi figmentorum Granatensium fit mentio. Prius autem quam relegerem in Roblesio, pridem non satis bene lecta; occurrit animo laudanda inferius Nicolai Antonii Hispanorum scriptorum Bibliotheca, in iisque* Michaëlem *fore suspicatus sum. Nec vana cogitatio ea fuit, sic enim ibi legi :* Michaël de Luna, Granatensis, ex Arabibus conversis oriundus, hujus linguæ interpres Regius, ex Arabico Abucacini, transtulisse in linguam vernaculam videri voluit Historiam Regis Roderici & Perditionem Hispaniæ, tum alibi tum Cæsaraugustæ 1603 ; posteaque secundam partem Perditionis Hispanicæ, seu vitam Regis Jacobi Almanzoris, ex eodem Abucacino Granatæ 1610. *Exhorrui, fateor, ubi hæc legi; magis autem cum cognovi, quantam ille Michaël partem habuisset in Granatensibus fictionibus; nec dubiis indiciis agnoscens Higueræ symmysten, vel ex ipsis librorũ sub Abucacini nomine editorũ titulis, sero sensi, quod*

[Marg.: haud animadverti, quam non Arabica esset scriptura, — & quam infidus interpres Luna, — nihil Higuerâ melior.]

C

D

In Scyllam cecidi, cupiens vitare Charibdim.

3 *Sed bene habet, quod allisum semel infeliciter navigium retrahere etiam inde liceat, & cursum remetiri per hanc secundam ejusdem Tractatus editionem; ostendere etiam ipsos illos characteres, quam falso reputatos Arabicos, tam certo esse posteriores Maurorum ætate, & ex nullius noti alphabeti ideæ sumptos; sed fabricatos ex phantasia cerebri, vel stolide delirantis, vel studiose fallentis, per Latinas ut plurimum litteras, sed ad aliquam barbariei speciem distortas nihilque significantes. Deinde cum consideravi, quod incendium anni* MCCCXLVIII, *teste ipsomet Robles, tantum fuerit*. ardente ecclesia & turri sanctæ veræ-Crucis, ut effluens per portam cera, liquefacta & ardens, æquaret altitudinem dimidiæ tibiæ, flammæ autem pertingerent usque ad supremum culmen ipsius turris ; *facile credidi me persuasurum, quod omnino necesse fuerit, veterem omnem, si qua antea erat, sculpturam aboleri, dissilientibus maxime saxis ambientibus fenestram flammas vomentem; nec non quidquid in parietibus fuit veterum picturarum tectorio gypseo inductum : pro quibus substituta ex incolarum memoria sculpturæ picturæve nova, ut veræ fuerint, quoad substantiam facti ipsis repræsentati; non potuerunt tamen veræ esse, quoad figuram characterum. Nam hos si qui viderant rudi illo seculo, nesciverant legere, multo autem minus ex vero reformare. Placet igitur contrario quam antea ordine retractare propositum argumentum; & primo Caravacensium traditionem, nullisdum fabulis inquinatam, ex sincera veterum fide proponere; tum subsecuta per seculorum successiones miracula, fidelium religionem semper vividam servantia; ac denique, refutatis Higueræ Lunæque figmentis, investigare veterum Chronicorum memorias circa ipsum Regem, qui in relatione* Zeyt Abuzeyt *nominatur: sic enim haud erit difficile, venire in aliquam notitiam temporis, quo tantus favor Hispaniæ divinitus obtigit; eumque, haud paulo securius quam antea, adscribere ætati sancti Regis, quamvis anno non tam præcise ut prius determinato.*

[Marg.: Eo nunc agnito, — ipsaq; scriptura post an. 1448 picta novitate, — cogor tractatum istũ hic retractatum dare.]

E

CAPUT I.

Apparitio miraculosa sanctæ Crucis, descripta Caravacæ anno 1375; eique consona relatio Doctoris Oncála: ex quibus verosimiliter dicetur, sub annum 1227 res accidisse.

F

4 *Historia hæc invenitur apud Robles pag. 41, Hispanice scripta, & legitime transcripta anno* MDLVI, *ante fabularũ prænotatarũ fictionem; idq; ex antiquiori ecgrapho anni* MCCCCLXXX, *cujus originale vetustius fuisse anno* MCCCC, *infra docebo. Sed duorũ Notariorũ, consequenter id agentium, præliminaria verba prius accipe.*

[Marg.: Anno 1556 transcribitur vetus Historia.]

In oppido Carevacensi, die secunda mensis Januarii, anno MDLVI. Hodie coram admodum Magnifico Domino, Francisco Muso Muñoz, Prætore ordinario hujusce loci, comparuit præsens Franciscus de la Torre, Sacrista S. Veræ-Crucis : & dixit, quod prænominata Reliquia fecerit multa miracula, descripta in papyro quã exhibet: quorũ ut memoria perpetua conservetur, petit in hac pergamena charta fieri transsumptum authenticum, in forma probanti, idque sibi tradi. Testes Genesius Botía, & Henricus de Moya, & Licentiatus Muñoz. Dominus autẽ Prætor demandavit mihi, Petro Diaz scribæ, ut faciã trãscribi prædicta miracula S. Veræ-Crucis in pergameno,

A meno, trademe; ut petitur: & dixit quod interponebat, sicut interposuit, auctoritatem suam & decretū judiciale, ac nominis sui subscriptione firmavit, Franciscus Musus Muños: ex mandato vero Dominationis suæ, Petrus Dias Scriba. Transumptum autem tale est. In Dei nomine. Amen. Notum sit omnibus, præsens & publicum instrumentum transsumpti visuris, audituris, aut lecturis, quod in oppido Caravacensi decimo die mensis Septembris, anno à nativitate Salvatoris nostri Jesu Christi MCCCCLXXX, coram venerabili & honorato Domino Chacòn, Capellano Regis & Reginæ Dominorum nostrorum, Vicario Carabacæ & in territorio ejus pro Reverendissimo in Christo Patre, Domino Roderico de Borgia, Miseratione divina Episcopo Portuensi, Cardinale Valentino vulgo dicto, Vice-cancellario Sedis Apostolicæ, & Administratore Episcopatus Cartagenæ, coram me Notario ac Scriba, & testibus infrascriptis, præsentes comparuerunt honorati viri, Petrus Fernandi Botía Prætor-major, & Joannes de Chinchilla & Alfonsus de Robles, Prætores ordinarii oppidi prænominati: obtuleruntque & per me legi fecerunt quamdam scripturam, exaratam in papyro, tenoris sequentis. Omnibus quaternum hunc

ac transsumto an. 1480,

B testimonii visuris, quos Deus honoret & servet à malo. Ego Garcias Lupi de Cárdenas, Commendator Carabacæ, Concilium, Equites, Scutiferi, Rectores, Officiales, & Bonihomines prædictæ villæ, inclinamus & commendamus nos vestræ Gratiæ & Nobilitati, tamquam iis quibus optamus ut Deus multum honorem multamque felicitatem impertiatur. Sciatis, quod ad notificandum & demonstrandum fidelibus omnibus Christianis statum veræ Crucis Caravacensis, & miracula quæ per illam sunt facta ac fiunt quotidie, uti visibiliter conspexerunt majores nostri, & nos conspicimus quoquot hodie sumus habitatores hujus villæ; mittimus, Gratiæ vestræ Procuratorem nostrum, Fr. Petrum, Concionatorem Ordinis Prædicatorum: quem etiam rogamus ut velitis habere custodiæ ac gratiæ vestræ commendatum, juvetisque eleëmosynis vestris, ad exornandam reparandamq; sanctam ecclesiam & turres sanctæ ac veræ Crucis, quæ in hunc modum reperta est.

secundum originale factum sub Commendatore Garcia de Cardenas,

5 Cum Rex Zeyt Abuzeyt, suo tempore potens Rex Carabacæ, haberet captivum Clericum quemdam Presbyterum; accidit sciscitari ex eo Regem, quare Missam celebraret. Qui respondit, Scito, Rex,

narrante, quod deficiente ad Missam Cruce,

C quod omnis Clericus ordinatus ad Missam, postquam sacris vestibus indutus est, & protulit sancta illa verba, quæ Christus dixit feria quinta in cœna, hostia illa quam elevat fiat caro, & vinum in calice merus sanguis: & sic conficit Clericus corpus Dei puri ac veri. Dixit Rex, quod hoc non crederet, nisi seipsum faceret id videre. Respondit Clericus, Domine, si mihi facis adferri omnem apparatum necessarium ad faciendam Missam, faciam te videre quod cupis. Tum Rex mandavit, ut quidquid necessarium erat referret in syllabum ad memoriam: & hoc fecit Clericus, nisi quod oblitus fuerit Crucis. Deinde misit Rex nuntium suum; quo reverso, die mane sequenti surrexit Clericus, & recitavit Horas suas; unaque cum Rege ingressus turrim castri, ubi vera Crux est, vestivit sese, fecit confessionem devote, & accedens ad altare veneraturus Crucem, nullam reperit: quapropter animo consternatus conversusque ad Regem, dixit, Deficit una ex rebus maxime necessariis ad Missam dicendam. Quærenti vero, Quæ? respondit, Crux, Domine. Tum Rex, aspiciens versus altare, visa ibi sancta ac vera Cruce, dixit: Estne ista, quæ stat supra altare? Accepitque illam Clericus cum magna devotione, & cœpit Missam dicere. Et quando elevabat Hostiam, animadvertit Rex inter

eaque per Angelos allata,

D manus Clerici puerum candidum & formosum: ille autem Missam absolvit. Eâdem horâ cognovit Rex Zeyt Abuzeyt, quod lex Christianorum erat res sancta: & liberavit Clericum, factusque est Christianus ipse, & subditi ejus quotquot voluerunt: & dedit terram suam Christianis: qui vicissim ei dederunt turrim circa Concham, quæ vocatur turris Abuzeyt, ut illic vitam duceret: & ibi sepultum jacet ejus corpus...... Atque hæc est primigenia historia S. Veræ-crucis (quamvis tam admirabilis, ut verbis nequeat scriptove comprehendi) nec non multorum ejus miraculorum, quæ fecit facitque quotidie &c. *Hactenus Traditio popularis, quæ satis videtur similis vero, modo baptismum a Rege vel clam susceptum censeamus, subditis vero palam permissam religionis mutationem; vel adhuc dilatum ad annos aliquot celebratumque in Aragonia, quod facile potuit ex memoria Caravacensium excidisse. Sed quod ad turrim attinet, eam citius crediderim ædificatam ab* Abuzeyt, *quam ipsum in ea sepultum haberi; siquidem is extremam fere vitam omnem Cæsaraugustæ in Aragonia duxit, ut infra videbimus: neque convenire potuit Christiano talis in loco profano sepultura.*

est conversus Rex barbarus,

E 6 *Vt ut est, apparet ex dictis, nomen miraculo conversi Regis in ore vulgi fuisse* Abuzeyt, *vel* Zeyt Abuzeyt: *quod si verum nomen fuit, idemque is ille sit, in veteribus æque ac recentioribus Hispanorum Historiis celebratissimus Valentiæ Rex,* qui primum Christianorum maximus persecutor (*sicut eum describit S. Antoninus p. 3 tit. 24, §. 24* Azotum *appellans) haud difficili ratiocinio intelligeretur, res acta intra annum* MCCXXV *&* XXIX. *Etenim, teste Roblesio pag. 45,* constat ex historia Generali Alfonsi Sapientis, quod anno VI Ferdinandi Regis patris ejus, *id est anno Christi* MCCXXIIII, Abuzeyt Rex erat Murciæ & Valentiæ, atque ut talis Concham venit, clientelæque ejus se subjecit, ne suæ ditiones ab eo infestarentur bello inferendo. Constat etiam per Historiam, quam Rex Aragoniæ Jacobus composuit, talem fuisse anno MCCXXV (quando prædictus Jacobus obsedit Paniscolam) ipsique obtulisse partem redituum regnorum suorum, qua delinitus in Aragoniam reverteretur. *Vtinam ipsa utriusque Chronicæ verba nobis exhiberet Robles! Nihilominus* Regem Valentiæ Murciæque *tunc illum fuisse, omnino credo Hieronymo Zuritæ; quippe qui priores X suorum Annalium Aragonicorum libros edidit anno* MDLX, *utique longe prius quam Higuera cogitaret de Historia Hispanica suppositiis suis antiquitatibus interpolanda; qui*que anno MDXLVII in comitiis Aragonensibus, conscribendæ publico sumptu Gentis Historiæ Chronographus creatus (*teste in Bibliotheca Hispana Nicolao Antonio*) eam curam impendit ipsi, ex solennibus atque irrefragabilibus documentis undique conquisitis formandæ, quam peregrinatio ejus per Italiam Siciliamque, atque per omnia Aragonensis ditionis regna, satis superque prodit. *Omitto gravissima pro eodem Zurita Ioannis Paëz de Castro & Ambrosii Morales testimonia, laudem ipsi tribuentia diligentiæ incredibilis, & fidei nequaquam suspectabilis, apud prælaudatum Nicolaum Antonium legenda; satis sit dicere, inhærentem Historiæ Iacobi Regis (qua certius nihil hoc loco optari possit) scribere de* Zeyt Abuzeyt, Valentiæ Rege, *quod* anno MCCXXV inducias Tervelæ composuerit cum Jacobo Rege, tributum paciscendo, eiq; consignando quintam partem redituum, ex civitatibus Valentiæ & Murciæ percipiendorum. *Ea re exacerbatis contra eum Mauris, Murcienses quidem* Abenhudum *Regem susceperunt, eum qui se quoque Sancto Regi subjecit anno* MCCXL; *Valentini vero anno* MCCXXIX *Dianiæ gubernatorem* Zahenum, *qui regnum male occupatum Iacobo cedere coactus fuit, eodem anno* MCCXLVIII, *quo Sanctus Hispalim deditione recepit. Primi defecisse Murcienses videntur: pro quibus*

Zeyt Abuzeyt nomine,

post annum 1225 amissa Murcia adhuc Rex Valentiæ,

F *(de quo Zurita fidelis historicus:)*

anno autem 1229 etiā Valentia exclusus à suis,

A *quibus ad suam obedientiam reducendis cum nihil egisse Rex ignavus videatur, de retinendis in officio Valentinis unice solicitus; cumque, post horum quoque defectionem,* Valentini Regis *titulo sic uti perrexerit, ut titulum* Murciensis, *nusquam ei inveniatur junxisse; præsumi verosimiliter posset, cum* Abenhudo *transfegisse de jure suo in regnum istud, reservato sibi Caravacensi territorio, unde ex supradicta traditione istic simpliciter* Rex Caravacæ *vocari cœperit. Pro Regno Valentino recuperando multa molitus* Zeyt Abuzeyt *est, Aragoni confœderatus, datis utrimque pignoribus, sub conditione cedendæ tertiam eorum locorum partem qua illo adjuvante ibidem reciperet.*

7 *Notat autem Zurita, Valentinos ideo potissimum defecisse, quia* deprehensus *Rex fuit*, per secretos internuntios cum Romano Pontifice & Aragonum Rege agere, de Christiana lege suscipiēda; *dixerim ego, publice profitenda; si ex supra deductis satis verosimile fit, viso Caravacensi miraculo clam esse baptizatum. Ceterum,* cum is, baptizatus licet, parum Christiane inter Christianos Aragones viveret, vagæ indulgens libidini; tandem, ad persuasionem Sancii Cæsaraugustani, circa annum MCCXXXVI Cæsaraugustanam puellam D. Dominicam Lopez matrimonio sibi copulavit, ex eaque filiam procreavit D. Aldam Fernandez, quæ deinde D. Blasco Ximenez Arenosii Toparchæ conjuncta, plures fundos sibi à patre Rege relictos posteritati suæ hereditarios transmisit. *Ita ad annum istum Zurita, ex filiæ cognomine, secundum Hispanorum morem patronymico, occasionem nobis præbens suspicandi, quod baptismale* Zeyt *nomen* Ferdinandus *fuerit, fortassis ex memoria primæ cum Sancto Castellano consociationis, licet postea ad Aragonem sese converterit, utpote opportuniorem recuperando Valentino regno, quod Castellani, in Bætica satis alias occupati, ipsius partitioni reliquerant. Si tamen non ante annum* MCCXXIX *baptizatus est Barbarus, uti verosimilius est, tunc eum suscepisse de sacro fonte potuit Iacobi Regis patruus* Ferdinandus *alius, suumque nomen ipsi imposuisse. Diag. lib. 7 Annalium Valentinorum cap. 2 asserit, quod in propriis ejus quas viderit scripturis vocetur* Miramamolini nepos, *itaque dici voluisse putat respectu* Josephi, *famosioru illius Maurorum in Africa Imperatoris, qui anno* MCXV *Hispaniam cum exercitu sexcentorum millium ingressus, Christianis, sub Alfonso Sancti patre occurrere ausis, memorabilem illam cladem intulit. Atque hoc certius ei crediderim, quam quod idem fuerit* Zeyt Abuzeyt Miramamolini *istius frater, qui proprio nomine* Mahomad *dictus, cognomine* Viridis, XVIII *post annos passus est grandem illam ad Navas Tolosanas cladem, & cujus*

propter suspicionem Christianismi:

B

dictus in baptismo Ferdinandus,

Miramamolini nepos,

C *frater ab eo relictus in Hispania à Ruderico Toletano* Zeyt Abocecrit *dicitur: nepotis enim titulus salvari potest in filio fratris. Si tamen corruptum est à librariis nomen, quod apud Rodericum legitur (ut est verosimile) potuit sese* Miramolini, *non solum nepotem, sed & filium & fratrem scribere; recteque dicetur, in partitione Maurici per Hispaniam Imperii, post prædictam, Murciæ atque Valentiæ contermina regna sibi reservasse, atque adeo regnare cœpisse anno* MCCXIII. *Quamquam porro non explicet* Diagus, *quo fundamento asserat Modernus quidam (sic enim semper nominat) in Historia regni Valentini Dec. 1, lib. 3 cap. 3 num. 13,* Zeytum *obiisse anno* MCCXLVIII, *atque adeo immediate post deditam Regi Iacobo Valentiam; facile tamen inducar ut credam, vel tunc, vel etiam citius, & ante dictam deditionem, mortuum: neque ut usque ad* MCCLXIII *& ultra vitam ejus protraham, movet me productum ab Diago Vrbani IV breve, suum filiique & nepotum baptismum gratulantis,* Vincentio illustri quondam Regi Valentiæ. *Absit enim ut dicam, aut tam sero baptizatum* Zeyt Abuzeyt, *aut de sua conversione tunc primum scripsisse Romano Pontifici, aut filiam supra dictam Aldam aliunde cognomen* Fernandez *sortitam esse quam à nomine baptismali sui patris.*

mortuus ante deditã Iacobo R. Valentiam:

8 *Censeo igitur* Vincentium *istum esse primogenitum Abuzeyti*, Zeyt-Abomahomad *in paterno cum Aragone contractu nominatum, qui mortuo patre paulo post susceptam ex Christiana conjuge prolem unicam, puta circa annum* MCCXLV, *cœperit* Valentini Regis *titulum gerere gesseritque, quoad usque Metropoli illa sub Aragonis potestatem redacta, etiam titulum illi cesserit, contentus possessionibus sibi à victore assignatis. Res fiet ipsius Vrbaniani Brevis exhibitione clarior: sic enim sonat.* D

cuius filio, sub annum 1253 etiã baptizato, & dicto Vincentio,

Urbanus Episcopus, servus servorum Dei, carissimo in Christo filio, Vincentio, illustri Regi quondam Valentiæ, salutem & Apostolicam benedictionem. Litteras, quas nuper tua devotio nobis misit, libenter inspeximus & legimus diligenter: & de tua & filii ac duorum nepotum tuorum conversione felici, quam ibidem scriptam invenimus, Nos & Fratres nostri plenam lætitiam habuimus, & exinde concepimus gaudium magnum valde; exolventes protinus devotos exultationis jubilos & gratiarum supplices actiones, unigenito Dei filio, Domino Jesu Christo, ac patri luminum & errantium propenso directori; super eo quod dignatus est afflare spiraculo vitæ cor vestrum, & retrahere vos ab invio reprobi circuli, & in viam rectam dirigere gressus vestros, ac parare vobis lucernam, ad quam in nocte præsentis vitæ inoffensis gressibus ambuletis, fidem videlicet orthodoxam, quæ est sanctissimæ religionis solidum fundamentum, vera cæli porta & ostium, per quod intrat ad cor hominis omnium Conditor & humanæ salutis Amator. Agnosce itaque, carissime Fili, vocationem tuam, ut fides tua semper sit certa, ne spiritu decipiatur erroris; sit operosa, ne per carnis mollitiem evanescat; sit fortis, ne quibuslibet adversitatibus superetur; sciens quod quicumque intimo cordis amore fidem Christi percipit, quidquid extra ingruit, non solum tolerat, sed & vincit. Imiteris in fide constantiam Chananeæ, ut, quod à Domino Deo tuo digne petieris, impetrare per constantem perseverantiam merearis; & aspiciens in remuneratorem, majores æstimes esse divitias omni Ægyptiorum thesauro improperium Jesu Christi: qui compensabit tibi pro terreno regnum cæleste, & pro transitorio sempiternum. Prædictum autem filium & nepotes, adhuc in fide (ut intelleximus) parvulos, Catholicis instruas disciplinis; confortans eos in adoptione virtutum, in expugnatione tentationum, in sustinentia tribulationum, & conflictu quorumlibet vitiorum; ut eos reddas moribus placidos, & orthodoxis traditionibus informatos; & inde vere probentur esse pietatis tuæ heredes, qui, ordinabiliter succedentibus rebus, futuri sunt tuorum bonorum temporalium successores. *Favorem deinde iis suum, ad quæcumque digne postulaverint, appromittit Pontifex; multaque eis bona apprecatus, patrocinium quoque suum addicit,* apud Urbem veterem, quarto Idus Aprilis, Pontificatus anno tertio. *Istac autem* D. Vincentii *filii, à patre* D. Ferdinando, *distinctio, haud incommoda* Belvisiis *accidet, suam ad Valentinum Regem Maurum originem referentibus, & quoad patrem merito rejectis à Diago. Si tamen illi possint verosimile reddere, quod nepotum D. Vincentii aliquis in Cataulaniam migraverit, indeque sub nomine* D. Bernardi Belvis, *anno* MCCLXXXVII, *redierit contra rebellantes Mauros in Valentinum regnum cum Infante Don Petro, virtutis ergo donatus ab Alfonso III Aragoniæ Rege castellis quibusdam circa Xativam, quorum uni nunc nomen Belgidæ est, quæque ipsi volunt ad prædicti Exregis possessiones pertinuisse. Hæc autem quousque probentur, certum alii habent, Bernardum istum familiæ caput esse.*

Vrbanus 4 suam filiiq; & nepotum conversionem gratulatus,

E

favorem omnem api promissit.

F

9 *Ceterum, ut ad* Abuzeytum *redeam, visumque ab eo Crucis allatæ miraculum; manet hactenus verosimile, factum id esse post fœdus cum Castellano & inducias cum*

A *Aragone initas; antequam ei Zabenus rebellaret occupata Valentia, id est circa annum* MCCXXVII, *cum jam aliquoties in alios vicinos Mauros Rex sanctus incurrisset. Ad majorem porro confirmationem præmissorum, atque ut clarius intelligatur iis de rebus nihil distinctius scitum fuisse aut creditum, quoad usque Higuera & Luna procuderent sua somnia. Iubet huc etiam referre originalia verba* Doctoris Oncálæ, Canonici Abulensis, *relata per Robles pag.* 36; *dicitur enim is primus fuisse, qui de historia Caravacana aliquid prælo dedit: floruit autem, sicut noster Ioannes Gamiz mihi scribit ab anno* MDXXX *usque ad* LVIII, *ut mirum sit illius memoriam non inveniri in Theatro Ecclesiastico Mag. Ægidii Gonzales Dávila parte* 2, *edita sub annum* 1647, *ubi de Ecclesia Abulensi acturus, præponit Catalogum virorum in urbe ista illustrium, qui tum aliis titulis tum etiam ac specialiter scriptis claruerunt. Sed neque mentionem fecit* Antonii Oncalæ (*hoc enim prænomen fuit*) *Nicolaus Antonii in sæpedicta Bibliotheca: quare illorum de Oncála silentium cogit me dicere, quod ediderit (sicut accepi à jam nominato P. Gamiz)* I, Commentaria in Genesin. II Opusculorum *tomum unum, an.* 1555 *Salmanticæ apud Andream de Portonariis.* III, Pentaplon, *anno* 1546

Istis positis allata fuisset Crux circa an. 1227.

Ex Apophia Doctoris Oncalæ,

B *Compluti, apud Ioannem Brocanum, sicut in nostro Collegio Granatensi extat, & Philippo II Hispaniarum tunc solum Principi dedicatur. Hujus autem Tomi Opusculum* XXIX, Staurion *dictum agit* de arcanis Dominicæ Crucis, *& mox sequens* XXX, *appellatur* Apophya, *estque Appendix Miraculorum, Auctor is, ut nihil habet quod faveat commentis ad calcem rejectis, ibique refutandis; ita attestatur veteribus quæ laudamus & amplectimur monumentis, in hæc verba, leviter expurgata a mendis, quibus veterum typorum non peritissimus librarius, Roblesio apographum ex impresso curans, ea videtur deformasse, prout in margine notabo ad hæc signa.* * * *

an. 1555 *excusa,*

10 Inest & Carabacæ celebris * memoria, de vetusto miraculo Crucis, quam oppidani Veram vocant; apparuit enim Christiano Sacerdoti, cum sola deesset sacrificaturo, historiamque referunt. Regnantibus [per] * Hispanias Mauris, eaque loca tenentibus quæ sunt ad Castulonenses & Oretanos, quæque hodie Murtiense regnum appellitant, ob plurimorum Myrtorum exuberantiam, bella cum eis Hispani Christiani gerebant, [&] finibus expellebant suis, tumultuantibus animosi. Per id tempus religiosus quidam Sacerdos noster ad eos commeat, Christi Euangelium prædicaturus, [&] sacra persuasurus, sive neci sive vitæ

* celestis nempe

*Hispaniis *haud absimiliter refertur historia Crucis,*

C paratus; summique fretus * auxilio Dei, dat operam audacius, quo multas (si * posset) fidelium animas Christo * lucrifaceret: in primis sacrum Missæ officium apud illius loci Regem interrogatus laudat audacter, docet, suadet. At Rex audiens, quasi per opprobrium, jubet rem divinam ut faceret more patrio; visurus quid esset, quod tantopere Christiani magnificarent. Sed quoniam apparatus [ad] Sacrum celebrandum defuit, misit è vestigio * pius Sacerdos urbem Concham, quam Christiani tenebant, famulos, ut per eos sibi remitterent ornamenta, quæcumq; ad Missæ Sacrificium, magno * Rege visuro, necessaria forent. Remissa sunt omnia præter Crucem. Incipit * Mystes celebrare. Cumque advertisset Crucem deesse, sacrificio Missæ necessariam, constitit turbatus [&] multa volvens. Est enim summo Christianorum omnium consensu receptum valdeque consentaneum, non nisi præsente Cruce ad aram celebrare. Conspexit Rex Maurus cessantem, in pallorem faciem vertere: rogat, num quidquam accidisset. At ille; * Deficit Crux, respondet. Continuo Rex; * Num illud est? ait: videbat enim Angelos Crucem * obviis manibus afferentes altaris fa-

* auxilii

* postulet

* Crucificaret

* prius

* Regi

* Mystis

* Destitit

* Nam

* obiit

D stigio, quos digito demonstrabat. At Sacerdos, Deō speque certa plenus, elevatis oculis gratiis actis, Crucem cælestem ab Angelis suscepit, Sacrumque lætabundus absolvit. Rex vero & plurimi qui cum eo aderant, conspecto miraculo, confestim [in] Christum crediderunt; verumque lumen * accipientes, religiosum Mystem, munere illius effectuque, secuti sunt * haud gravate. *Hactenus Oncála, qui quod rei gestæ tempus illud notet, quo dissidentibus inter se Mauris, fidentius eis insultabant Christiani, non repugnat fœderi & induciis seorsim ab aliis cum* Abuzeyt *constitutis; uti neque captivitas Christiani Sacerdotis: non enim is jure belli captus dicitur, sed ideo comprehensus, quod prædicare Mauris fidem præsumeret, rem apud omnes Mahometanos semper capitalem ausus.*

*accipiens

* adhuc

CAPUT II.

Antiquiora Crucis Caravacanæ miracula, & informatio sumpta an. 1598.

11 V*Idimus Capite Superiori Roblesium, Crucis sanctæ historiam ex veteri instrumento acceptam sic concludere*: Atque hæc est primigenia historia sanctæ Veræ-Crucis .... nec non multorum ejus miraculorum, quæ fecit facitque quotidie &c. *Atqui nulladum miracula ille retulerat. Consequens ergo esse videtur, ut ea quidem immediate post Historiam scripta fuerint in eodem authentico, & ista denique conclusione terminatum instrumentum totum: sed à Roblesio suo loco avulsa, ut ab iis ordiretur librum secundum, qui erat futurus de Miraculis; nam hæc accepta fatetur*, ex memoria auctorizata per Alfonsum Ruiz Notarium publicum, & multos testes: qui Alfonsus dicit se fuisse tempore Garciæ Sanchez Mesíæ Commendatoris Carabacensis, consanguinei Don Gomez Mesiæ Magistri S. Jacobi. *Hoc autem posito, scilicet quod inter relationem historiæ & Conclusiunculam prænotatam locata erant miracula mox describenda, habetur annus, quo illa sic authentice transcripta sunt: subjungitur enim num.* 13 *hæc clausula terminativa.* Quidquid hic scriptum est contigit ab anno MCCCLX usque ad MCCCLXXV, eo tempore quo Rex Castellæ erat D. Henricus, ejus nominis secundus. *Fuit autem ab anno* MCCCLXVII, *quando juxta Carum in Histor. 3 Ordinum lib 1 cap. 28, exauctorato Garcia Alvarez, in Magistrum Ordinis S. Iacobi assumptus est, non* Gomez, *sed* Gonzalez de Mexía, *& regnum cum vita terminavit anno* MCCCLXXIX. *Proinde tota tam historiæ quam miraculorum eatenus expositorum scriptura, credi potest ad jam dictum annum* MCCCLXXV *pertinere; quando ab eo quo* Crucem *apparuisse arbitramur tempore, solum effluxerant duo secula cum dimidio. Non longa sane temporis intercapedo in materia traditionum, quarum credibilitas etiam ad multo majora annorū spatia sese solet extendere, tanto tamen semper minor, quanto à sua origine longius recedit. Et hoc quidē dictū sit cum respectu ad historiam apparationis miraculosæ, capite superiori relatam: nam miracula (ut apparet) fidem accipiunt à præsentibus, & cum ipsa scriberentur viventibus pro parte majori testibus, hoc tenore.*

Ex authentico anni 1375, E *& fide certissimorum testium.*

F

12 Tempore Garcíæ-Sancii Mesía Commendatoris Caravacensis anno MCCCXLVIII, grande incendium exarsit in ecclesia & turri S. Veræ-Crucis, adeo ut effluens per portam cera liquefacta & ardens æquaret altitudinem dimidiæ tibiæ; flammæ autem pertingerent usque ad supremum culmen ipsius turris. Nihilominus armiger quidam ipsius Commendatoris, magna cum devotione dixit, quod paratus erat mori in obsequio S. Veræ-crucis; adeoque vel ipsam in sua capsa eripere igni, vel in eo conatu vitam ponere. Irrupit ergo per medias flammas,

scitur de Cruce citra noxam flammis erepta an. 1348.

A flammas, capſamque S. Veræ-crucis ab iis extraxit, prorſus illæſus egrediens. *Hic porro merito dolet Robles, nomen viri, æterna memoria dignum, non fuiſſe ſcripto conſignatum: deinde, ut ad ſecundum Miraculum tranſeat commodius, notat eo ipſo tempore magnam illam atque univerſalem mortalitatem extitiſſe, cujus calamitates verſibus ſuis Petrarcha intexuit; putatque ejus prænuntium fuiſſe incendium iſtud: deinde interruptum contextum ſic proſequitur*: Poſtea anno ſecundæ mortalitatis, qui fuit MCCCL, Commendam Caravacenſem adminiſtrante Petro Alvarez, tam ipſe Commendator quam armigeri ſui, ac multi boni viri, iſtic forte præſentes, viderunt efferri in cælum magnum ſplendorem ardentium cereorum ex capella S. Veræ-crucis: quod magni prodigii loco habitum: ſtatimque ſecuta eſt altera ingens mortalitas. *Addit vero iterum Robles, eâdem peſtilentia extinctum fuiſſe Regem* Alfonſum XI, *in obſidione arcis de* Gibraltàr. *Ita ſcribere Ioannem Nonii de Villaſàn in prædicti Regis Chronica cap. 341.* Alias etiam, tempore ejuſdem Commendatoris, excurrerunt Mauri Morataliam uſque, & magna præda collecta Velezium abduxerunt uxorem Didaci Gil: quæ ibidem detenta commendavit ſe S. Veræ-cruci. Mox autem aperta ei ultro eſt porta quædam, & ipſa trans lecticam, intra quam dominus ſuus dormiebat, deſiliens, pervenit uſque ad portam domus: quam aperiens, abiit ad domum alterius Mauri, ubi captivus tenebatur Chriſtianus quidam cognatus ſuus, cui nomen Gonſalvo Ferrerio. Aperiens ergo etiam iſtius domus portam, intravit ſolvitque cognatum à cippo cui adſtringebatur. Tunc pariter demittentes ſeſe per murum quemdam, quarto poſt die appulerunt Caravacam: ibique noctem pervigilem egerunt in eccleſia S. Veræ-crucis, relictiſque ferreis quæ Gonzalvus attulerat vinculis, abierunt.

& mortalitate anno 1350 prænuntiata.

B *deque muliere & juvene apud Mauros captivis, & ſolutis.*

13 Commendam gerente Ægidio Rodriguez Nogerolio, quodam die, cum turba multa S. Veram-crucem in proceſſione deduceret, ipſam intra brachia ferente Joanne de Paréga, nunc Lorcæ commorante, tunc autem annorum circiter quatuordecim puero; & hùnc ſuſtentantibus hinc quidem Petro Garcia, tunc ſcriba oppidi Caravacenſis, inde vero Joanne Peretòn; accidit circa eccleſiam S. Bartholomæi, quæ procedentibus tranſeunda erat, quod Vera-crux quaſi tonitru dedit intra arculam ſuam, nulla ejuſmodi ſonitus cauſa apparente. Obſtupefecit omnes miraculum tam grande, judicaruntque alteri portitori tradendam Crucem, qui fuit Ferdinandus filius Joannis Peretòn, puer parvulus; itáque perrexerunt cœptam pompam deducere. Poſtquam vero ad eccleſiam redierunt, apertâ capſâ invenerunt argentum, cui S. Vera-crux incluſa erat, crepuiſſe, incertum qua de cauſa; in ipſo autem loco, ubi miraculoſus ſonitus exauditus fuit, fundata eſt poſtea Parochialis eccleſia, quæ hodiedum manet. Rurſus tempore ejuſdem Ægidii Rodriguez, degebat Caravacæ vir quidam, non ſolum alearum luſui perdite addictus, ſed etiam ſolitus inter ludendum abnegare S. Veram-crucem, adeo ut vice quadam tantum non raptus à diabolo fuerit. Haud tamen propterea execrationes conſuetas dimiſit. Cum ergo Commendator prænominatus, aliis bonis viris comitatus progrederetur verſus eccleſiam S. Mariæ, & aleatorem prædictum audiret more ſolito dejerantem; cannam quidem quam manu ferebat quaſi percuſſurus extulit, ſed irruens in eum alter ipſam de manibus violenter extorſit, cœpitque fugam verſus turrim S. Veræ-crucis. Currebant ergo poſt eum alii, videruntque impingentem in valvas ipſius turris, nullo ferreo repagulo clauſas, ſed ſimpliciter conniventes;

Narratur ibidemquod S. Crux intra capſam ſonum ingentem dedit,

C

quod in eam blaſphemus punitus ſit,

nec tamen eas, quocumque adhibito niſu, aperire valentem: quare exinde proſiliens inter duas murales pinnas, eiſdem cum ipſo ruentibus decidit, malaque morte periit, qualem execrando tam pretioſam Reliquiam commeritus erat. Poſtea juvenes duo, Olcæ captivi in domo Ali Alcizarii, commendarunt ſe S. Veræ-cruci; & liberati dimiſerunt compedes ſuos; atque egreſſi de loco per nocturnas tenebras, neque ſcientes quo vel qua irent, poſtero die invenerunt ſe in hoc oppido. Erant autem, unus quidem eorum Argonenſis, alter Meſenſis. Porro quidquid hic ſcriptum eſt contigit ab anno MCCCLX uſque ad MCCCLXXV, eo tempore quo Rex Caſtellæ erat D. Henricus, ejus nominis ſecundus. *Et hic ego primam ſcripturam, coram Garcia de Cardenas facta n, terminari reor: poſtea vero eidem chartæ ſucceſſive adſcripta miracula ſequentia.* D

& duo captivi liberati:

& hæc intra 1360 atque 1375.

14 Poſt iſta, anno Æræ MCCCCXIV, qui eſt annus 1376 venit Caravacam Alfonſus Martìn, cribrator, civis Hiſpalenſis ex Collatione S. Ægidii, cæcus, ducente ad manum filio, obtulitque S. Veræ-cruci caſulam ſericeam calicemque argenteum: & noctem totam ibidem pervigilavit. Sub horam vero matutinam ſoporato ſanguis erupit ex oculis, quos deinde experrectus ſibi perſanatos ſenſit, tam bonis iis utens quam ullus ex nobis, ſanuſque remanſit. Actum hoc coram Commendatore prædicto, & aliis viris bonis hujus loci. Anno 1387* erat Commendator Caravacæ, decimus tertius ex Ordine, D. Gometius de Soto-mayòr, cum eſſet Magiſter S. Jacobi D Gometius Suarii de Figueróa. Tempore iſtius Commendatoris annis jam circiter quatuordecim præteritis, miſit Paganus Rodriguez, incola prænobilis civitatis Murcienſis, lampadem argenteam, involutam ſindoni mortuariæ filii ſui, qui mortuus eique involutus fuerat, ſed commendatus huic S. Veræ-cruci revixit. Coram omnibus autem elevata eſt lampas, quæ hic prius erat, atque ex oleo quod continebat transfudit in novam, & utrique ſimul ardenti abundavit oleum. Anni jam circiter ſex tranſierunt (numeramus autem 1382*) quod ingens tempeſtas locuſtarum pervaſit oppidum territoriumque Lorcenſe, ſpem totam futuræ meſſis depaſcens, ac ne in arboribus quidem viroris aliquid reliquum faciens. Miſſi huc ea de cauſa fuerunt Petrus Dias de Corduba, Petrus Joannes de Palentia, & Joannes de Corvalàn: qui inſtituta proceſſione, S. Veram-crucem intinxerunt aquæ, & aquam inde defluentem tulerunt Lorcam, eâque conſperſerunt agros: quo facto intra tertium diem ceſſavit calamitas, nec quidquam ulterius facere animalcula noxia potuerunt.

item anno 1376 cæcus illuminatus,

E

*imo 1378 *puer mortuus ſuſcitatus,*

*imo 1392

F *locuſtæ anno 1386 abactæ,*

15 *Hactenus Appendicula illa, ut eſt apud Robles, annorum zyfris (meo quidem judicio) mendoſe tranſcriptis vel impreſſis: quas ſi juxta marginales correctiones mutare liceat, rectus omnino ordo erit, neque poſtremum cenſeri debebit factum ſcriptumque citius, quam fierent & poſt annos quatuordecim ſcriberentur penultima duo. Etenim ſicut poſt annum* MCCCLXXV *(in quo finit Relatio, curante D. Garcìa de Cárdenas ſcripta) recte ſequetur primum Appendiculæ hujus miraculum de anno* MCCCLXXVI; *ſic huic ſuccedent etiam recte ſecundum ac tertium de anno* MCCCLXXVIII; *& ultimum factum fuerit anno* MCCCLXXXVI; *annis utique* VI *prius quam ultimum, &* XIV *annis prius quam penultima ſcriberentur; ſiquidem ſcripta omnia fuerint anno* MCCCXCII. *Incuria autem magna uſos Robleſii typothetas in zyfris ejuſmodi, videmus etiam pag. 104 ubi eadem locuſtarum depulſio memoratur, & pro 1382 hic expreſſis, invenitur 1384. Sic infra num. 21 die Veneris ſancto,* XIV, *pro* IV *Aprilis cogar ſcribere, ita exigente Paſchali calculo anni* MCCCCXXX,

& hæc ultima addita an. 1392.

A MCCCCXXX, qui Pascha retulit, non VI Aprilis (uti perperam ibi dicitur) sed XVI, uti reposui: erat enim littera Dominicalis A, cyclus Lunæ 6, ultimum autem Pascha actum VI Aprilis fuerat anno MCCCXCIII, neque ipsum tali die rediit nisi anno MCCCCLV. Deprehenso autem tam evidenter ejusmodi vitio, consultum censui nu. 24, tres annos adscribere intervallo unius miraculi ab altero, pro duobus; & pro anno MCCCCLXXIV notare LXXVI; ac rursum num. 25 & nu 28 pro MCCCCLXXII, LXXVII; item num. 32 MDXCVII, pro XCII, ut suo ordine relata habeantur omnia, & culpa confusorum numerorum penes solos typothetas residere credatur. Ex tali correctione illud etiam commodum sequitur, quod scriptio quæ alias deberet dilata credi usque ad annum MCCCCI vel II, præcesserit immediate annum vastationis & incendii, oppido & ecclesiæ Caravacensi à Mauris Granatensibus illati anno MCCCXCIII: possitque pro singulari Dei sanctæque Crucis beneficio numerari, quod scriptura hæc (in arca ipsius sanctæ Crucis olim servata) flammas evaserit, quibus alia publica omnia oppidi monumenta conflagrasse probat Robles pag. 81, adducto Instrumento authentico, penes civem quemdam Caravacensem etiamnum existente, per quod filiis Martini de Pareja testimonium, de bona & antiqua sui Patris nobili-

ante incendium anni 1393.

B tate, ex archivio loci petentibus, respondetur, quod tempore rebellionum sub Commenda Petri Lopez Faxardi, Mauri combusserint omnia quæ requirebant scripta, quando toti villæ flammas subjecerunt. Existimat Robles, hoc incendio periisse quidquid antiquarum scripturarum de historia & miraculis S. Crucis Caravacæ inveniebatur tempore Joannis Ægidii de Zamorra, ad S. Ferdinandum scribentis, & quidquid deinde scripto fuerat consignatum. Sed præterquam quod illum, ex solo Higuera notum scriptorem, fictitium eruditi censent; ita in hac opinione confirmor ipso jam exposito memoriali anni MCCCCXXV; ergo que credere, nihil tunc aliud inveniri potuisse quam quæ retulimus; aliàs enim talium scripturarum mentio facienda fuisset ab eis, qui (uti apparet) intendebant historiæ & miraculis præmemoratis fidem omnibus quam certissimam facere.

16 Pluris merito faciendum est, quod laudatus priori Capite Doctor Oncála, post relatam utcumque miraculosæ apparitionis historiam refert, partim ex traditione Caravacensium, necdum figmentis novitiis inquinata; partim uti testis de visu, his verbis. Est ea Crux in hodiernum usque diem, non incolis tantum, sed Hispanis omnibus, maximis honoribus veneratione-

Prædictis addit Oncala,

C que semper habita: quam summo studio summaque vigilantia, in edita fortissimaque arce positam, asservant [inclusam] * arculæ, ut & perpetuo lumine illuminetur, & non nisi tribus clavibus clausam venerentur * religiose, vicini provinciales. Tradunt etiam à pastore subreptam, & nimio quasi pondere furem disruptum, & [ad] arcem divinitus reversam: usque adeo divina numina delicta latrociniaque [non] patiuntur, nec sine pœna facinora praviora relinquunt: tanti est * jus suum cuique tribuere. Narrant & alia quam plura certissimaque miracula, non aspernanda, sed quæ ob brevitatem non vacat in præsentia[rum] recensere: iniquis * enim spatiis exclusi, alio stylum intendimus properantius: sed illud non desinam interim [monere.] Celebrant Carabacenses Veræ-crucis festum solenne ad * v Nonas Maji, conventumque celeberrimum ibi peragunt mercimoniorum, quo mirum est quanta advenarum præsentia, quanta confinium populorum copia, adja[cen]tiumque provinciarum turba avidissime confluat.

* avolæ
* religiosis
quod S. Crux furem suum disrupit,
* vis
* etiam
* ad IV

17 Aliud [quoque] sanctius frequentiusque miraculum * ac solennius non * videtur prætermittendum. Etenim multi religiosi [sacerdotes] urbis ac provinciæ, cum tota plebe, incensis funalibus, magna pompa magnaque veneratione, non sine choreis

* ad
* video

D & saltatoribus, inter maximas peregrinorum constipantium catervas, apertam Crucem ex * arca depromptam, inauratæque lecticæ impositam, quotannis usque ad proximum lacum efferunt (Acequiam vocant) inibique ter urbanus Archipres[by]ter eam lymphis mersam (extremam ejus nempe partem intingens) [extollit: terque eadem] coram frequenti populo aspicienda adorandaque circumfertur. [Tunc] quasi aquis [inferioribus] sanctificatis & vocatis supernis, (mirabile visu) confestim pluviæ, apertis nubibus de cælo descendentes, ingruunt sæpe vesperato festo, & per ternos quaternosque dies * celebritatis sæpius per Octavas effluunt: quibus deficcata arva fœcundiores fruges, & * luxuriosius crescentia pabula innumeris gregibus & animalibus * inundant: quod ut * verum, admoniti hisce oculis, præsen[te]s inspeximus, fidem scriptis facturi: oppidanique seniores affirmant; numquam se sine opportunis optatisque pluviis id festum celebratum meminisse, qua una re fructus colligunt uberiores. Hinc * urbs illa præ vicinis plus abundat opibus. Sed & naturæ lociq; vitio Deus optimus maximus hoc muneris miseratus indulsit: est enim ea Hispaniæ pars

* arce
& 3 Maji processionaliter delata ad aquas sanctificandas, eliciat sereno cælo pluvias.
* celebritate
* luxuriosis
* mundant
* quos ut rerum
* Tunc urbe

E & solis acerbitati exposita ad meridiē, atque ob hoc sitibunda; nisi * annuis per rivulos aquis [ariditatem terræ] lenientibus, agri juvantur: ut[pote regio], quæ vix de cælo pluvias agnoscat pro tempore, nisi [iis] Veræ-crucis beneficio reclusis, levetur, * sitis. [Quia autem in eadem Vera-cruce remediū] tempestatum præsentaneum juvamen [&] admirandum experti, cernimus; ideo à Deo bonorum omnium fonte summam[ei] virtutem attributā facili fide cognoscimus, cui per infinita secula laus, honor & gloria. Amen.

* animis
* cibus ut

18 Quo ritu quibusq; ceremoniis fiat prædicta aquarum sanctificatio, prolixe describit Robles lib. 2 cap. 11; putatque eam suum habuisse principium à beneficio Lorchensibus impenso contra locustas, anno (ut nobis visum) MCCCLXXXVI, cum aquam Caravaca petiissent, attactu Veræ-crucis sanctificatam. Ibidem etiam ait, præter primarium & omnibus notissimum festum S. Crucis III Maji, celebrari XVI Iulii, sed paulo minori solennitate. Triumphum S. Crucis, jam olim ab anno MCCX institutum festū, & tota Hispania agi jussum, in memoriam clarissimæ illius victoriæ, a sancti Regis avo Alphonso ad Navas Tolosanas tali die relatæ anno prædicto. Hic cultus, lapsu seculorum quatuor, multum

S. Crucis alia duo festa celebrantur,

F refrixerat; ut autem Caravacæ denuo resumeretur, auctor fuit noster P. Agnaya: qui anno MDCVI ad populum verba faciens, suasit persuasitque debitæ gratitudinis demonstrationem illam renovandam. Similiter etiam mense Septembri celebratur Crucis Exaltatæ festum, die XIV, circa quem diem divinando conjectamus natum fuisse S. Ferdinandū. Narrat porro idem Robles cap. 16, Michaëlem Reyna, civē quondam & Consulē Caravacensem, pœnitudine magna peccatorum præteritorum tactum, eoque deliberantē quo satisfactionis genere melius elueret noxas contractas; induxisse in animum, quod nihil divinæ majestati facere acceptius posset, quam si honorem S. Crucis promovendum modis efficacissimis curaret; efficaciorem autem excogitare nullum poterat, quam fundationem Collegii Societatis Jesu. Ad illum enim usque diem nullum Religiosorum Mendicantium cœtum habebat Caravaca; postea vero, introducta Societate nostra, accesserunt alia monasteria quinque, Hieronymianum scilicet unum pro viris; duo Franciscani, & duo Teresiani instituti, virorum virginumque. Facta ergo fundatio est, & Fundator, in alium plane virum exinde conversus, Christianæque humilitatis & aliarum virtutum factus omnibus exemplar, diem suum postremum obiit anno MDLXXI, XVII Ianuarii, atq; in temporario oratorio, quod aptaveramus dedicandumq; curaveramus, est sepultus. Postea vero cum anno MDXCI ad novam instructioremque ibidem ecclesiam nostram transferendum esset optime meriti Fundatoris cadaver, inventum est prorsus inte-

& instituitur collegium Societatis Iesu,
in cujus oratorio postea inventum corpus Fundatoris per ann. 20 incorruptum.

grum

A *grum ac suaveolens; quamvis neque balsamo neque alia re ulla fuisset adversus putrefactionem munitum. Hoc autem per transennam indicatum oportuit, ut intelligatur unde processerit nostrorum Patrum erga* S. Crucem Caravacanam *devotio, zelusque eamdem quaquaversus propagandi, distributione Cruculârum illius attactu consecratarum; simul etiam ut appareat, quam non immerito mihi sumpserim (licet id aliquantum videatur ultra assumpti operis argumentum esse) historiam illius vindicandam à fabellis recentioribus.*

Anno 1589 scribitur, 19 *Restat hoc loco producendum aliud publicum Instrumentum, repertum apud sæpe citatum Robles pag.* 85. In oppido Caravacensi anno MDXCVIII, coram me Joanne Abril, Notario publico intra diœcesim Cartagenensem, & testibus infrascriptis, personaliter comparuit Ferdinandus Lopez, Clericus Presbyter, natus & habitans Caravacæ; dixitque venire ad instantiam Joannis de Robles Corvalàn Clerici, rogatum, ut velit jam nonagenarius declarare ad memoriam posterorum quædam, circa S. Veram-crucem ejusque originem. Dixit ergo, quod cum anno MDXLVIII relatum fuisset civitatis Murciensis Inquisitoribus de S.Cruce, quæ servatur in castro & arce oppidi Caravacensis, in ordine ut sumpta informatione de miraculis, quæ ea mediante consecuti sunt indiesque consequuntur fideles, iisdem suæ approbationis certitudinem adderent. Cumque Inquisitores eum in finem huc misissent prænominatum Ferdinandum Lopez Clericum, tunc ipsius sacri Officii ministrum; ipse informationem faciens, & verificationem apparitionis atque miraculi, examinavit Genesium de Robles seniorem, Didacum de Mesa, Petrum Muñoz, & Ferdinandum etiam seniorem, aliosque. Hi dixerunt, scire se per traditionem majorum suorum, esseque publicum & notorium, quod sanctissima Crux quæ est in castello, allata sit ab Angelis in turrim, eo loco ubi nunc est, quemadmodum ipsius miraculi relatione circumfertur.

B *quomodo an. 1548 inquisitione de miraculis facta,*

20 Dixit etiam prænominatus Ferdinandus Lopez, quod examinavit Alfonsum Sanchez, simul cum aliis testibus, adjuratum super altari cedrino quod est in ara, quod altare consistit ad manum sinistram majoris altaris in ecclesia veteri hujus oppidi, & vulgo nuncupatur altare Solitudinis Dominæ nostræ. Hic vero deposuit, moris fuisse, eo quod oppidum erat finitimum Mauris Granatensibus, vigiles constituere ad altare in quo servatur S. Vera-crux, cui alia nulla sera aut custodia erat. Cum autem contingebat Mauros versus oppidum aut agrum circumjectum incurrere, ipsa S. Crux strepitum quemdam ciebat: quo audito prædicti vigiles pulsabant campanam, quæ hodiedum est in turri: quibus sæpius respondebant excubitores in turribus, Nova ac Veteri atque Patibularia, quæ singulæ quasi una leuca hinc distant; respondebant autem excitando fumum. Sicut ergo non nisi notæ probitatis hominibus, & in quibus magna habebatur fiducia, committebantur vices ejusmodi vigiliarum, unde tantum omnibus in commune proveniebat emolumentum; ita ciciderat aliquando sors in ipsum Alfonsum Sanchez.

compertum fit S. Crucē solitā prænuntiare adventum Maurorum, C *cui ideo apponebantur nocturni vigiles.*

Horum unus testatur ablatam à Sacrista, 21 Eodem tempore ibidem Sacristæ officio fungebatur ab annis aliquot Sacerdos quidam, huc fraudulenter missus à Capitulo Toletano, cupiente ad ecclesiam suam transferre S.Crucem: qui cum suam integritatem probitatemq; toti civitati abunde probasse videretur, nemini suspectus erat. Huic ergo ad S. Crucis custodiam socius una noctium datus Alfonsus, cum quadam necessitate urgente foras exire compelleretur, commoditatem inscius præbuit Sacristano ipsam subripiendi ex capsula, in qua etiam servabantur testimonia apparitionis miraculosæ. Ibat Toletum versus prædo sacri depositi, eademque die vir honestus huc veniens Moratalia, supra locum qui dicitur S.Francisci, nunc à Crucibus nominatum, passim notum omnibus & leucæ quadrante distantem Caravaca, luminaria quædam conspexit, interque ea sanctissimam Crucem. Nuntiavit ergo Caravacæ quæ viderat. Venerunt mox Parochus & Clericus quidam peregrinus, tum forte præsens, cum civibus omnibus processionem devotam constituentibus, & S.Crucem in turrim suam ad proprium altare retulerunt: in ipso autem loco, ubi reperta Crux fuerat, apparuit fons novus, qui istic hodieque manat. Porro cum loci Commendam gereret D. Petrus Faxardus, primus Marchio Velezinus, facta sunt, tabula picta altaris, sacrarium, & reliquiarium, quæ nunc habentur, ut melius fideliusque servari possint omnia. D *miraculose receptam,*

22 Dixit insuper prænominatus Clericus Ferdinandus Lopez, quod de mandato Inquisitorum ab anno prædicto MDXLVIII usq; ad L, biennium manserit in Curia Vallisoletana, solicitando restitutionē instrumentorum & chartarum testimonialium, à Toletano Clerico sublatarum; eoq; rem adduxerit, ut nisi mortuus fuisset Concilii Præses D.Ferdinandus Niño, ipsas fuerit per sententiam recuperaturus relaturusque &c. *Hactenus Instrumentum illud, quod profert Robles ad confirmandum factum, initio Capitis 3 à se relatum, ubi notat consilium rapiendæ S. Crucis sumptum Toleti fuisse sub Archiepiscopatu* Fr. Francisci Ximenii de Cisnéros Cardinalis, *qui Cathedram tenuit ab anno* MCCCCXCV *ad* MDXVII; *suoque Primatis jure usus, atque persuasus ex majori S. Crucis honore futurum, si in Primatiali ecclesia honoraretur, maluerit permittere ut clā auferretur, quam cum seditionis periculo palam transferendam mandare. Ait etiam Robles, Clerico ad id delecto prius quidem sacristiam Parochialis ecclesiæ, deinde multum probato custodiam S.Crucis commissam esse, quam is sexennio tenuerit; propositi autem exequendi occasionē nactus sit tempore* Cardinalis Tavéræ, *adeoq; post annum* MDXXXIV. *Denique accusat eumdem Clericum quod requisita instrumenta occultarit, ne publice confunderetur, pertinaciterq; negaverit ea penes se esse. Sed vereor ne id judicium temerarium prorsus sit; malimque, ad ipsius Clerici totiusq; Capituli Toletani excusationem, præsumere, quod Toletum perveniens Clericus; neque Crucem inveniens, quam se adferre credebat, sed solas chartas (ipsas scilicet, quas supra dedimus, scriptas tempore Garcia de Càrdenas); eas quidem ostenderit Canonicis à quibus missus erat, in testimonium impleti quantum in se fuerat mandati; sed ipsas, vel eorum suasu vel propria sponte, clam vel palam, referendas curaverit istuc, ubi postea sunt repertæ, & anno* MDLVI *ad authenticandum oblatæ, ab ignorantibus easdem esse, quæ tantopere requirebantur, superstite dumtaxat memoria ablationis, restitutionis non item.*

sed absque vetustis scripturis: E *quas Toleti exhibitas & clam restitutas fuisse opinamur.* F

CAPUT III.

Vetusta alia & probe testata miracula, ex Historia Caravacana Roblesii.

23 A*B historia Caravacanæ probatione transeo ad Miracula, documentis hactenus adductis non comprehensa, & proxime secuto seculo XV patrata, qualia ex monumentis Caravacensibus Robles producit Hispanice.* Anno MCCCCXXX convenerat civi cuidam Caravacano, cujus nomini parcitur causa familiæ, cum Granatensibus Mauris, ut pro constituto pretio eis traderet oppidum. Verum in ipso exequendi facinoris articulo audita est Crux Sancta, intra arculam majores solito ictus dare; & statim post visi sunt excubantes in turribus signum edere Maurorum advenientium. Accesserant hi ad oppidum ipsa nocte feriæ VI majoris, XIV Aprilis; cumque adventum suum

An. 1430 puer letaliter vulneratus à Mauro,

A suum innotuisse cognovissent, deflexerunt Ciezam & pervenerunt ad vicum quemdam Campoióy dictum. Hic quidam pastor Didaci de Fuensalida, proavi mei, in altam evadens quercum, ut transeuntes evaderet falleretque; commissum sibi ejusdem Didaci filium parvulum, proavunculum meum, sub vepreto quodam absconderat: secundum quod *miraculose sanatur,* transiens Maurus eques, & circumspiciens causam quæ consternatum ex improviso equum ferocire fecisset, puerum advertit, in eumque septies hastam suam contorsit: quapropter reversus postea ad locum pastor, puerum reperit tantum non mortuum: sustulit eum tamen, atque in domum patris detulit. Hic eum qui aderant S. Veræ-cruci commendarunt, promittentes, quod servatum in vivis Ecclesiæ ministerio consecrarent. Sanatus est per Dei gratiam puer; studiisque peractis effectus Clericus, etiam receptus fuit Uclesii inter Fratres Ordinis S. Jacobi, ubi habebat patruum ejusdem habitus, Alfonsum de Fuen- *& vivit ultra annū 1540,* salida. Ipse vero Genesius de Fuensalida, factus in oppido Moratalliæ Parochus, ad tantam pervenit senectutem, ut annum CXV ætatis transcenderit: siquidem anno MDXL adhuc in vivis versabatur, & quando læsus fuit censebatur esse tredecennis; B multique adhuc supersunt, tam hic quam Moratallæ, qui eum sibi visum notumque meminerunt.

24 Eodem anno, ipso die Paschatis XVI Aprilis, iidem Mauri Ciezam advenerunt, captoque & expilato oppido multos Christianos abduxerunt captivos: ac supposito deinde igne revertebantur ad propria onusti manubiis. Id cum Caravacani intellexissent, Lorcanos admonuerunt; unanimiterq; egressi obviam, invenerunt hostes in campo quodam exiguo, quem ab hoc eventu Equitum-campum dixerunt. Ibi acerrimum utrisque certamen incubuit, eo quod Mauri numero maximo essent, animo nostri; dumque Maurorum pars pugnabat, progrediebatur *reportatur insignis victoria de prædonibus:* altera, pergebatq; in tutum subducere prædam. Hoc ergo prævertere cupientes nostri, mutuo se cohortati conglobatique, invocato nomine S. Crucis, quæ ipsis eo loci apparuisse dicitur, tanto impetu se intulerunt in barbaros; ut multis eorum cæsis, reliquos in fugam egerint, omnemque prædam ex iis receperint. Nihil autem dubitabant hujusmodi successum divino isti vexillo referre acceptum. Anno MCCCCXXXII *sanatur surdus ac mutus:* Caravacam venit Religiosus quidam ex Ordine S. Francisci, post gravem quam passus fuerat infirmi- C tatem, linguæ atque aurium usu privatus. Hunc pia mater sua ad Capellam Veræ-crucis adduxerat, per eamque Dominum deprecans loquelam auditumque recuperavit filio, citra moram ullam. Anno MCCCC- *lampas ultro accenditur.* LXXII, Joanne de Haro Commendam Caravacanam administrante, ipsemet declaravit, coram ordinario Prætore loci Petro Fernandez Botía, quod in oratione consistens coram altari S. Crucis, animadvertit extinctam, quæ ibi erat, lampadem lumen amplius nullum dare; ideoque pedissequis suis ephebis mandavit, ut eam reaccenderent. Verum priusquam aliquis eo perveniret, ultro illuminatam ardere iterum conspicit, idque pro magno ac certo miraculo habuerunt, tam ipse, quam qui aderant alii.

25 Anno MCCCCLXXIII, die X Octobris eademq; Dominica, summo mane venit huc quidam, dicens *Servus Æthiops, ex fama S. Crucis cupidus Christianismi,* se Alfonsum de Moróte nuncupari, ipsiusmet loci Morotensis inquilinum. Hic socium secum ducebat Æthiopem, nomine Benalíque, nullis vinctum catenis, cum ipse compedes traheret pondere librarum circiter sexaginta. Medio autem juramento declaravit, coram Fr. Antonio de Poza, Locum-tenente Vicarii hujus Commendæ, honorabilis viri D. Didaci Chacòn, quod Bazæ captivus apud Mauros, sub potestate Salini Abendégæ, auditus est die quodam à præsente Benalique suspirare; & gemitus causam in- D terrogatus, responderit, quia se videbat in captivitate positum, optabatque reverti in patriā. Cui Æthiops: Vide ut secretum mihi serves, Alfonse, & ex veritate tibi affirmabo, per legem veri Dei, me, postquam inaudivi de Cruce Caravacensi & magnis quæ operatur miraculis, æstuasse vehementi desiderio Christianismi amplectendi. Cum ergo dominus noster mihi crediderit, ut vides, curam Christianorum custodiendorum; si placet, & viam nosti qua Caravacam itur, commendemus nos Deo & S. Veræ-cruci, eamusque Caravacam, & ego fiam Christianus. Conscendemus autem mulam sub vesperam, & si quis abeuntes interroget, Quo? respondebimus, In vineam, ad colligenda sarmenta. Factum est autem *cum captivo Christiano fugam ini:* uti proposuerant feria quadam sexta circa vesperam, & cœperunt proficisci usque in noctem; quando exerrantes à via audiebant tympanum Bazæ pulsari, ob animadversam fugam suam; neq; multum fuit cum egressi plures post eos sunt, intercepturi abeuntes. Quid agerent, medio deprehensi in campo extra publicam viam? Genua flexerunt versus ortum solis, Deumque & S. Mariam de Guadalúpe nec non S. E Veram-crucem rogarunt, ut auxilium sibi salutemque præstarent, neque sinerent relabi in manus ho- *& mirabiliter pervenit Caravacam.* stium Fidei sanctæ. Ecce autem apparuit eis in aëre sculptura lignea, veluti castelli, plane similis oppido arcique Caravacensi, quantum balistarius arcus jacere potest. Ad illud cum gressus intenderent, disparuit quidem visio tota, ipsi vero se invenerunt in via regia, quam prosequentes usque mane sabbati, toto quidem die delituerunt in agro; sub noctem vero resumentes iter, altero die mane, id est Dominica, huc intrarunt. Hos ut prædictus D. Commendator vidit, jussit Alfonso vincula demi, quorum par unum appensum est in ecclesia S. Crucis, alterum in Guadalupe missum, sicut is se vovisse affirmabat; Æthiops autem effectus Christianus, nomen sumpsit Joannis à Vera-cruce. Testes prædictæ depositioni & adjurationi fuerunt Bacalaureus Alvarus de Pratáda, Alvarus de Mula, & Garcias de Aguilàr, famuli & armigeri prædicti D. Joannis de Haro.

26 Annis post id tribus aliud miraculum contigit, cujus testimonium habetur sequentis tenoris. Cum esset hujus loci Caravacensis Commendator fortu- *Proditio pulsu S. Crucis indicatur,* natus Eques D. Joannes de Haro, in festo S. Crucis III Maji, Feria quoq; III, in anno Salvatoris nostri Jesu Christi MCCCCLXXVI, coram honorabili Petro F Fernandez Botía, Prætore ordinario dicti oppidi Caravacensis, atque Francisco de Salas, scriba Domini Regis nostri, ac testibus infrascriptis, personaliter vir quidam comparuit, dicens, sibi nomen esse Laurentius de Barrio-novo, domicilium autem Beatiæ; & asseruit quod XV Martii anni præsentis, cum noctu vigilaret in castello S. Crucis, audiverit ab ea quosdam pulsus: ideoque se redivisse aliis quoque noctibus, & idem semper expertum; usque dum alii etiam testes, cum & absque illo, eosdem audirent. Iterati sunt autem pulsus illi noctibus singulis, usque dum huc advenit nuntius, missus à D. Lupo Vasquez de Acuña, Præfecto Cazorlensi, cum litteris, quibus significabatur D. Joanni de Haro, quosdam proditores in hoc oppido jam pepigisse cum Mauris de tradendo eo. Ipsa autem nocte, qua talis epistola allata fuit, cessarunt prædicti pulsus. Super quorum veritate cum dictus Bartholomæus juramentum præstaret in forma juris, testes adfuerunt Sancius de Parega, Joannes de Ubiedo, & Martinus Montego, famuli & armigeri prænominati D. Joannis de Haro. Rursum, sub eodem Commendatore, aliud miraculum consignatum fuit publico instrumento hunc in modum.

27 In

A 27 In oppido Caravacæ, XVIII die menſis Maji, anno à nativitate D.N. Jeſu Chriſti MCCCCLXXVII, in præſentia mei Franciſci de Salas Scribæ Regii, coram honorabili Didaco Chacòn, Vicario in hoc oppido Caravacenſi ejuſque Commendaria atque oppido Moratalliæ, præſens comparuit honorabilis Eques Petrus Alarcon, Commendator oppidi dicti Membrilia del Tocòn, Ordinis S. Iacobi, & dixit: quod cum in oppido quodam regni Granatenſis, Velez Album nominato, captivus teneretur à Mauris, noſtræ ſanctæ fidei inimicis, intra arctum carcerem; & quidem laminis quibuſdam ferreis, libras minimum quinquaginta appendentibus, gravatus; ibidem manſerit menſibus plus quam tribus. Aderant iſtic etiam captivi Chriſtiani alii, quos inter convênit carcerem ſuffodere, quamvis adeo altum validumque, ut mirum fuerit tale quid illos potuiſſe vel cogitare. Ut ergo ad propoſiti iſtius executionem divinum ſibi favorem conciliarent, tum alias inſtituerunt devotiones, tum imprimis ſe commendarunt Domino Deo noſtro, ſanctæque Matri ejus Mariæ, & huic S. Veræ-cruci; promittentes quod ab oppido Xiquéna, per novem leucas B deſolatæ regionis Maurorumque inſidiis expoſitæ, pedibus ac tibiis nudis venirent, ac novemdium agerent coram S. Vera-cruce, addita quadam eleemoſyna. Cœperunt autem cuniculum moliri intra carcerem, unico uſi quem habebant pugione, abſq; aliis ullis ferramentis, ut mirum fuerit tantillo tempore tantum operis perfici potuiſſe; cum Mauri noctu diuque ad cuſtodiam carceris intenti ſtarent. Et tamen ſolo illo pugione intra octiduũ actus cuniculus eſt, hiatu tam amplo quam eſſe ſolet feneſtra; cujus aditum cum non aliter quam egeſto rudere poſſent obtegere, viſitantibus tamen eos identidem Mauris inobſervata molitio manſit, virtute Crucis, quam deſuper formabant malleolis, quibus ad ſaxa cavanda utebantur, licet rem adeo patentem notare vel cæcutiens potuiſſet: ſed videbantur oculi Maurorum menteſque teneri, ne coram ſe poſita cernerent, aut quidquam agi ſuſpicarentur.

Commendator quidam cum aliis captivis,

voto ad S. Crucem nuncupato,

perfodit carcerem ſolo pugione,

28 Poſt octiduum laboris iſtius cœpit Commendator, cœperunt & alii Chriſtiani captivi, vincula quiſque ſua ſcindere, mediantibus quibuſdam inſtrumentis eo idoneis: quod cum agerent, jamque C compedes ſuos media ex parte ſciſſos haberet Commendator, bis die uno evocatus è carcere ad colloquium eſt, occaſione lytri de quo tractabatur; & tamen ne tunc quidem ſuſpicati quidquam barbari ſunt. Regreſſus autem in carcerem ille, ipſa hora tantum acceleravit opus, æque ac alii, ut vinculis ſoluti omnes à prima noctis hora uſque ad auroram paulatim inde egreſſi ſint, præeunte Commendatore, ac Crucem quam iſtic habebat præferente, diſcalceati univerſi, hymnumque Te Deum laudamus recitantes, ordine quaſi proceſſionali. Per cuniculum autem ſuum evaſerunt in officinam ferrariam, imminentem plateæ publicæ & aforis clauſam: cujus ſeram cum ab intus perfregiſſent, duaſque ex ipſa porta tabulas abſtuliſſent, eruperunt in prædictam plateam; præcedente, ut dictum, Commendatore cum Cruce, ceteris ordine ac nudo pede ſubſequentibus. In ipſa porro platea occurrerunt mulieribus quibuſdam Mauricis, à balneo com lumine domos ſuas redeuntibus: quæ viſo euntium agmine clamorem tollentes, excitarunt maritos ſuos & vicinos ibidem commanentes. Aſt illi nihilominus cœpta gradiebantur via verſus portam Veleziam: quo pervenientes, animadverſi ſunt à vigilibus ſupra portam eamdem excubantibus: qui ſublato clamore ſaxa jacientes nihil profecerunt, Chriſtianis eo non obſtante auſis per portam iſtam tranſire.

& in vicinam ferrariam penetrat:

eaque effracta evadens in plateam,

D Venerunt deinde ad antemurale ſepimentum, quod etiam ipſum clauſum oſtio erat: unuſque Chriſtianorum, quamvis compedes diſruptos adhuc ferret, tranſilivit ſepimentum, quatuor vel quinque cubitos altum; atque poſt eum Commendator, aliique: & cœperunt per terram cultam deſcendere, ab edito oppidi loco, in viam quæ Xiquenam ducit, quamvis eorum nemo ſciret qua gradiendum foret, neque quo duceret iter. Quatuor tamen ex illis, admodum onuſti ferro, à Mauris poſt eorum terga egreſſis reducti in captivitatem ſunt: ceteri cum Commendatore Xiquenam pervenerunt, nequidquam inſequentibus barbaris, ac ſæpe eos tranſeuntibus, nec tamen videntibus & quaſi cæcitate percuſſis, per virtutem Dei, ſanctiſſimæ Matris ejus, & S. Veræ-crucis interventum. Digreſſi Xiquéna appulerunt ſalvi Caravacam, præmemorataque omnia affirmarunt coram teſtibus ad id vocatis, Geneſio de Robles, Roderico Noguéros, & Joanne Begàr, civibus Caravacanis. Et ego ſupradictus Scriba hic me ſubſcribo.

Franciſcus de Salas.

tranſilit cum aliis altum ſepimentum portæ,

& ſalvus pervenit Caravacam.

29 Sub eodem D. Joanne de Haro Commendatore, in oppido Caravacæ, XV Octobris, anno à nati- E vitate D.N. Ieſu Chriſti MCCCCLXXVII, erat in eccleſia S. Veræ-crucis vir quidam, Martinum de Beatia vocari ſe dicens, civemque Argonenſem eſſe: qui finita novemdiali devotione affirmavit, quod menſe Majo nuper præterito, Bazæ in regno Granatenſi captivus, penes Maurum illius urbis civem, nomine Cad Alvarròz, vinctus tenebatur compedibus, ut minimum quinquaginta libras ferri habentibus. Hoc in ſtatu cogitanti qua ratione poſſet liber evadere, ſuccurrit ut ſe commendaret Deo Domino noſtro, & S. Mariæ de Guadalupe, ac S. Veræ-cruci Caravacanæ, quatenus inde adjutus pervenire poſſet ad locum aliquem Chriſtianorum; erat enim itinerum regionis ignarus. Tum cœpit limâ ferramenta atterere, eo ſucceſſu, ut intra duos dies illis ſe exolverit inobſervatus; Bazaque ſub noctem egreſſus eſt in conſpectu Maurorum plurium, quia non poterat aliter. Illi ergo currere cœperunt poſt eum, qui ſolus & nudipes ambulabat: aſt ipſe proximos venire ſibi ſentiens, converſus inclinavit ſeſe, ut dextera arriperet ſaxum in eos jaciendum, cum aliud quo ſe tueretur haberet nihil. Dum vero ſe convertit, miſſurus lapidem in F pone ſequentes, neminem omnino vidit, neque tunc neque poſtea; ſed cum ipſa petra in manu venit Xiquénam: eſtque ea nunc in Capella S. Veræ-crucis: quamvis enim illam abjicere per viam conaretur, numquam potuit. Teſtes Lazarus & Joannes de Viamonte, atque Alfonſus de Ubéda.

Alius, Mauris inſectantibus fugiens,

eorumdem manibus eripitur.

30 Eodem tempore Fr. Antonius de Poza, Vicarius Caravacenſis affirmavit, jurans per Ordines quos ſuſcepit, veniſſe puerum, filium Bartholomæi Sanchez & Catharinæ de Truxilio, angina graviſſime laborantem ac ſuffocationi proximum; venit autem cum eo mater ad Capellam S. Veræ-crucis, oratura pro eo, & ſcutellam olei oblatura pro lampade. Hanc ergo conſpiciens prædictus Vicarius, qui ſtabat cum Fr. Gonzalvo, Capellano D. Commendatoris Joannis de Haro, S. Veram-crucem prætendens adverſus nubiloſam procellam, quæ ſupra civitatem ventura timebatur; mandavit præfato Fr. Gonzalvo, ut guttur pueri ungeret, oleo lampadis ante altare ardentis. Paruit iſte, & mox unctus puer per os ejecit grandem atque bicipitem lumbricum, ac loqui cœpit. Reduxit igitur mater filium, deferens ſecum oleum ad ulteriores unctiones; vix autem tertio iis uſa fuerat, cum detumuit

Curatur puer angina præfocandus:

A puero guttur, quinque lumbricis ejectis expurgatum. Deinde anno MCCCCLXXVIII, cum hujus oppidi Commendator esset Petrus Faxardus, Præfectus Regni Murciensis & civitatis Cartagenæ Dominus, fabrorum lignariorum quidam, Caparèd nomine, Decembris die IX, ligna quædam aptans in capella S.Veræ-crucis, cecidit ab altitudine elevationum undecim in rupes quasdam; sed cadens commendavit se S.Veræ-cruci, inventusque est disruptis thorace, subucula, indusio, braccis atque calceis, illæsus ipse omni ex parte. Anno MCCCCLXXXIII Ferdinandus & Isabella Catholici Reges obsederunt Bazam, multumque laborem exhauserunt ut obtinerent urbem: voverunt autem ire Caravacam ad visitandam S.Veram-crucem, & anno prædicto ac die S.Barbaræ IV Decembris ingressi urbem sunt. Cumque res omnes ibidem ordinassent, transierunt in reditu Caravaca, & S.Crucem visitantes obtulerunt lampadem argenteam, ibi hodie quoque conspiciendam.

faber periculose labitur sine noxa.

CAPUT IV.

B Miracula sub præcedentis seculi finem & per decursum præsentis patrata, etiam mediantibus Cruculis, veræ S.Cruci admotis, ex eodem Roblesio.

31 *In partibus istis, quæ plerumque aliud non sunt quam rasa planicies, quandoque, cum minime expectet aliquis, excitantur procellæ tantæ ventorum atque imbrium, ut saxa, etiam pondo nonaginta, ferentes, ita desolatos agros hortosque relinquant, ac si diluvio aquarum perluti fuissent. Proinde totum oppidum Caravacanum cum suo territorio pridem funditus periisset, nisi ipsi Deus prospexisset de miraculoso sanctæ Crucis ligno, faciens ipsum quotidie triumphare de aëriis potestatibus, per elementa saltem res hominum familiares lædere satagentibus, quando nequeunt eorumdem animabus nocere. Pluribus exemplis id confirmat Robles, exordiens ab hujusmodi.* Ego Genesius Sálmeron, Scriba Regis ac Domini nostri & civis Caravacanus, certifico, fidemque do ac facio, in verum testimonium eorum qui præsentes videbunt, quod in prænominato oppido, die VIII mensis Novembris præteriti anno MDXCI, coram Licentiato Petro de las Cuevas, Gubernatore C & Justitiario Majori hujus oppidi, comparuerunt, Alfonsus de Robles, tam proprio suo quam publico oppidi ac reipublicæ hujus nomine; & Guiterius Robles, ejusdem oppidi & sanctissimæ Crucis Scriba publicus, nomine Confraternitatis & ceterorum, ut Sacrista illius; dixeruntque notorium esse, quod in castello ipsius oppidi habeatur sanctissima quædam Reliquia, sub appellatione & invocatione Veræ-crucis Caravacanæ; quæ, cum hæc civitas olim esset Maurorum, descendit de cælo associata duobus Angelis, ad conversionem infidelium hic dominantium, & depulsionem tempestatum adeo frequenter insurgentium, quæ ad ejus præsentiam cessarunt & cessant; aliaque plura miracula fiunt, quorum fides authentica manet in archivio hujus loci.

Districtus Caravacanus, obnoxius tempestatibus,

servari creditur per S.Crucem:

32 His ita se habentibus, contigit, quod nocte ante diem VII prædicti Novembris, tempestas oriretur tonitruorum ac fulminum, cum procella turbinum imbriumque tanta, ut cives formidarent exterminium ultimum; cum præter densissimas tenebras, quas causabat aquarum è cælo defluentium copia, aures animosque perstringeret ruentium pluribus locis ædificiorum fragor, sic ut nemini possibile esset incedere per plateas: quare D etiam nec Joannes Martinez, S.Veræ-crucis Capellanus, nec alius quisquam præsumebat versus castellum ascendere, sicut aliàs consueverant, ad efferendam & exponendam prædictam S.Veram-crucem. Multi nihilominus cives viderunt supra culmen tectumque turris, intra quam illa servatur, sæviente quam maxime tempestate illa, multa luminaria accensa, interque ea aliam majorem lucem magisque splendentem. Existimabant ergo, & sic dicebatur, Capellanum prænominatum aliasque personas ibi esse cum sanctissima Reliquia: sed compertum est postea, neque illum, neque alium quemquam in turri fuisse, vel S.Crucem extulisse. Quapropter judicatum fuit, ipsam sanctissimam Reliquiam per se, movente nemine, adscendisse ad fastigium turris, in auxilium incolarum accolarumque, sicut aliàs sæpe ipsos juverat contra ingruentes ejusmodi tempestates. Ut autem hujus miraculi perpetua extet memoria, petebatur ut sumeretur informatio authentica, Gubernatore prædicto suam auctoritatem interponente: prout idem mandavit fieri &c. Oblati autem in testes fuerunt, Ferdinandus Melgáres Scriba, Damiana Robles uxor ejus, eorumque filius Ferdinandus Melgáres, qui commorabantur in arce. Hi E dixerunt omnia supra contenta in relatione; quodque tunc accesserint ad portam præfatæ turris, sed clausam invenerint. Simul etiam examinati fuerunt alii quinque testes; & Capellanus ipse in sua depositione juravit, se nocte illa non potuisse propter nimiam tempestatem accedere ad capellam. Omnes autem declarant, splendores istos supra turrim durasse per sesqui horam. Scriptum vero est Instrumentum Moratalia, XXVIII Julii MDXCII.

quæ anno 1591, 7. Novembris simili in casu,

visa est supra turrim multo in lumine,

quo tamen nemo potuerat ascendisse.

33 Anno MDXCIV, cum processio S.Veræ-crucis, sub vesperam festi, die II Maji, descendisset de capella ad ecclesiam oppidi Parochialem, ad Officium isto & sequenti die ibidem ex more peragendum; cumque perlata esset Reliquia ad altare, eo fine erectum in media navi; mulier quædam manu manca vocem extulit, instantissime supplicans, ut ipsa S.Cruce manus sibi brachiumque tangeretur (id quod tali occasione ac loco facillime fieri poterat) contacta autem, iisdem membris cœpit uti tam libere, acsi nullam in iis passa infirmitatem fuisset. Dum ergo exultabunda recederet, magnis vocibus glorificans Deum & opera ejus mirabilia prædicans; cæcus, cui à sex mensibus defecerat visus, idem beneficium oculis suis impendi postulavit: sed cum præ circumstrepente & premente turba exaudiri non posset, simili rogavit instantia jam sanatam mulierem, ut se pertraheret propius ad altare prædictum. Hoc dum illa conatur effectum dare, interrogavit eam cæcus, utrum brachiorum attigisset Crux sancta: illa vero respondente, quod dextrum; rursus ille accedens magis institit, ut eo sibi perfricaret oculos: & fidem petentis secuta est gratia expectata, restituto statim & integre visu. Erat cæcus iste ex diœcesis Conchensis loco, Vers de Tovàr de Betéta dicto. F

Sanatur mulier manu manca,

eaque tactus cæcus illuminatur,

34 Anno MDXCVII nulla in hac regione facta erat sementis, eo quod ab Octobri usque ad sequentem Martium defecerant pluviæ, proinde præ inopia pabuli peribant greges. Ergo Clerus & Concilium oppidi decreverunt in vigilia Incarnationis Dominicæ, quando serenissimum cælum æque ac unquam in Ægypto nullam spem aquæ faciebat, processionem totius populi ducere ad capellam S.Veræ-crucis: quo facto cum ab ea reverterentur, tam

impetratur pluvia,

A tam copiosa decidit pluvia, ut domum quisque suam ingrederetur, non minus ab imbre madidus, quam lætus pro impetrato beneficio. Eodem anno, tam densæ nebulæ tantaque obscuritas aëris incubuit agris toto vere, ut messis faciendæ spes omnis elanguesceret: instituta autem processione altera, pro impetranda serenitate, impetrata illa continuo est; & messis fuit non prorsus contemnenda. Anno MDXCVIII ex Lorcensis & Velezii oppidorum finibus tanta supervenit copia locustarum, ut remedium eis nullum sperarent Caravacani: jam enim cœperat eorum agros vineasque & hortos depasci calamitas, atque intra domos ipsas penetrare. Rursum igitur indicta supplicatio est: & sine mora videri desiit omnis locusta, etiam per totam circum regionem, velut si nulla ibi unquam fuisset.

& serenitas.

35 Anno MDCI, Judex quidam ex certa commissione huc advenit, emensque ab argentario Cruces aliquot argenteas æreasque; præter scientiam illius aliquot alias surripuit, quarum pretium non solverat: omnes autem simul, insertas filo sæpius intorto ac nodato, detulit admovendas S. Veræ-cruci. Cumque easdem recepisset sic junctas, & B filum digito circumvolvisset; composuit se ad orandum coram altari, ipsas Cruces intra manum colligens. Verum absoluta oratione, ad easdem reflectens animum, non invenit nisi filum digito sinistræ circumplicitum. Hoc eventu confusus narravit ipsum quibusdam Religiosis, rogans ut se digresso, nec nominato, publicarent casum: prout fecerunt. Anno MDCV, ab Augusto usque ad Martium anni sequentis, non pluit: & modica quæ facta erat sementis, messem nullam datura timebatur; cum educta est in processionem S. Vera-crux: quo peracto quatriduum continuum indesinenter pluit. Tunc autem promisit Civitas, viso tam evidenter miraculoso auxilio, divinitus sibi dato, observare festum Triumphi S. Crucis XVI Julii, sicut XIV Septembris observatur festum exaltatæ Crucis: quod servari antea non solebat.

furtim ablata Crucula amittuntur,

pluvia iterum impetratur,

36 Anno MDCVII, ad festum agendum III Maji, huc venerunt Petrus Garcias & Antonia Serrana, cum filiolo annos novem nato, cui bra- C chium ex lapsu confractum adeo male curatum erat, ut movere ipsum omnino non posset. Cum ergo S. Crucem tali die immisissent aquæ, in acceptam inde aspersionis situlam brachium pueri immerserunt parentes, statimque movere illud cœpit. Vesperi autem delatum ad capellam iidem parentes unxerunt oleo lampadis, magisq; corroboratum se puer sensit. Cum vero iterum immersissent aquæ prædictum brachium, adeo sanum extraxerunt ab ea, ac si numquam ruptum fuisset, quemadmodum ipsi hæc scribentes vidimus. Eodem die ex oppido Cehegìn adduxit mater sua puellam mutam: & ambæ vigiliam nocturnam peregerunt in ecclesia, ubi tunc Crux sancta prostabat. Cum autem Clerus assumeret illam efferendam ad locum, instanter ac devote rogavit mater, ut os filiæ suæ ea contingeretur. Hoc facto cœpit puella balbutiendo dicere, Cru, Cru; iterumque contacta perfecte loqui, laudando Deum in operibus suis. Multos jam annos mos obtinuit, ut singulis feriis sextis cantetur solenni ritu Missa, cum Diacono & Subdiacono, in capella S. Veræ-crucis ad ejus altare, ipsum incensando secundum præscriptos ritus. Quadam ergo ejusmodi feria, oblitus Sacrista thus acerræ imponere, & sciens nullum superesse, domum abiit illud quæsiturus. Interim eo perveniens Officians, ubi thuD rificatione opus erat, mandavit ut denuo inspiceretur acerra; inventaque est illa prorsus plena, sic ut etiam superefflueret: qua re attoniti præsentes ministri, casum ut miraculosum prædicarunt.

brachium immobile sanatur,

muta loquela redditur,

thus in vacuo vasculo invenitur.

37 *Ex quo cœptum est usurpari, ut* Crucis Caravacanæ *attactu sacratæ Cruces aliæ, ex omni metallo materiaque, per orbem Christianum distribuerentur; comperta earumdem ad multos mirabiles effectus virtute, ingens quotannis talium numerus posci, ac proinde etiam fabricari incepit; adeo ut varii generis opifices, argentarii, ærarii, scriniarii &c. simulacra omnigena* Caravacanæ Crucis *efformare instituerint: quæstumque exinde non modicum facientes, conati sint etiam ejus formam & modum per omnem dimensionem assimilare quam proxime.* Miraculo autem simile est, *inquit Robles,* quod, sumptâ sæpius ejusdem mensurâ, hactenus tamen potuit nemo sic eam repræsentare perfecte, quin deficeret aliquid in latitudine, longitudine vel spissitudine. *Hoc tamen nihil detrahit earumdem, quam supra indicavi, virtuti: quapropter placet eam exemplis nonnullis clarioribus, ex eodem Roblesio acceptis, comprobare.*

Licet numquam potuerit perfecte assimilari Crux ipsa,

alia tamen ei admotæ sunt valde efficaces.

38 P. Alfonsus Sanchez, ex Societate Jesu, toti innotuit Hispaniæ, propter virtutem & singularia talenta sua; nec non propter serta precatoria, quæ Philippinarum dicuntur, benedicta per suam Sanctitatem cum applicatione Indulgentiarum, E facultateque ipsi concessa easdem etiam aliis applicandi, nomine ac vice Sanctitatis suæ. Hic antea resederat in hujus oppidi Caravacensis Collegio (quod ex antiquioribus sui Ordinis unum est) annos aliquam multos: quibus transactis, pro singulari quo æstuabat animarum Deo lucrandarum zelo, petiit obtinuitque missionem Indicam, & Mexico transiit in Philippinas; postea vero ex mandato Gregorii Papæ XIII revertit in hæc regna, & Romam adiit. Unde huc iter relegens, favoribus & gratiis excellentibus in aliorum utilitatem cumulatus à Sixto Papa V, narravit mihi, quod ex Nova-Hispania & portu Acapulcensi solventi, per mare Pacificum versus Philippinas, in comitatu aliarum duarum navium, post multam in navigando difficultatem & laborem, supervenerit tempestas turbinosorum ventorum adeo furiosa, ut quotquot in navi sua erant perditos se cum ipsa crederent: jam enim aliæ duæ perierant. In tali F discrimine recordatus Crucis Caravacanæ, quam secum gestabat, funiculum longiorem petiit: cui ipsam alligans epibatæ cuidam tradidit, projiciendam in mare, quando atrociores fluctus ingruere conspiceret. Tanta autem fuit ejus virtus, ut quoties alicui undæ objiciebatur, numquam ad Crucem illa pertingeret, sed refringeretur in semetipsam conversa, omnibus quotquot erant in navi inspectantibus & admirantibus. Sic illa, multum licet concussa, salva tamen pervenit ad portum Manilæ: superest autem hodiedum in Collegio Madritensi Fr. Bartholomæus Alfonsus, Societatis ejusdem, socius prædicti P. Alfonsi in tempestate, qui veluti gestorum testis eadem omnia confirmat.

Talem habens P. Alfonsus Sanchez S. I.

præservat navem à naufragio.

39 Cum P. Didacus de Soto, ex eadem Societate, anno MDLXXXI hujus Collegii Minister, ad quædam sua negotia Granatam ivisset, secum ferens unam ex Crucibus Caravacanis; ibique visitationis causa accessisset D. Isabellam de Mansilia, affinem Patris Fuensalidæ ex eadem Societate; inveniens illam perquam metuentem fulgurum ac tonitruorum, persuasusque adversus ea nullum se illi præsentius dare subsidium posse ipsa quam ferebat Cruce, hanc illi dedit. Paucos abinde dies tran-

Matrona Granatensis simili exposita sedat tempestatem,

A transactos excepit horrenda fulminibus tonitribusque tempestas: quapropter recordata Crucis suæ, acceptam extendit ad eam cæli partem quæ præcipua caligine obnubebatur: statimque & in ictu oculi cessavit tempestas. Credens ergo quod tam venerabile pignus, melius in aliqua ecclesia publice quam sua in domo privatim honoraretur, tradidit eam quibusdam religiosis ac devotis personis: quæ, instituta sub ejus nomine Confraternitate, ipsam quotannis die III Maji solenniter efferunt, nec minori prosequuntur honore, quam ipsi Caravacenses suam.

Discalcea-tus [illegible] [illegible] à sub-mersione,

40 Ex Conventu Carmelitarum Discalceatorum hujus oppidi, anno MDXCII, una cum aliis Fratribus, quos sua Majestas Regia in novam Hispaniam destinabat, egressi sunt duo, Hispali conscensuri navigium. Horum alter Fr. Julianus de S. Hilarione, annos aliquot in istis partibus commoratus, revertit ad hæc Regna; mihique & aliis multis narravit, quod cum veheretur unâ navium, constituentium classem anno illo transeuntem ad novam Hispaniam; puer dispensatoris panis nautici, in imam partem descendens cum candela accensa, ad quærendam epibatis annonam; eamdem candelam tractavit tam incuriose, ut flammantis lychni particula delapsa supra vasculum pyrii pulveris, ipsum mox crepare fecerit & simul navim; nemine, quod quidem scire poterat, mortem evadente, præter se, ex navi demersa. Habebat ille jam à multis diebus appensam collo Crucem Caravacanæ admotam, cui se in tanto discrimine commendabat. Nesciens autem quomodo, videbatur sibi sub pedibus positum habere sustentaculum alicujus rei durioris, eoque impediri ne fluctibus iratis immergeretur. Ita ferebatur capite eminente supra undas, suo ut erat vestitus habitu: quin etiam Crucem suam videbat, supernatare aquis & fluctuare ex funiculo, unde appensa gestabatur. Tamdiu autem sic permansit, donec concomitantium navium proximior una, viso supra mare Fratre, otium habuit ejiciendi in mare cymbam, ipsumque ad se recipiendi: agnoscentibus cunctis evidentiam miraculi, citra quod necesse erat demergi dictum Fratrem, cum ea qua vehebatur navi. Unde postea publicabat, quod vitam suam acceptam referebat Deo, per S. Crucem Caravacanam, & eam quæ ipsam attigerat pendentem de collo, quam etiam mihi monstrabat, ante non longum tempus defunctus in oppido Bezerril de Campis.

P. Didacus de Soto S. I. custoditur à fulmine:

41 Transiverat in Indias prænominatus P. Didacus de Soto, ad Populationem Angelorum, quæ caput est provinciæ Tascalensis in Nova-Hispania, inde vero scripsit ad suos Patres Caravacanos in collegio quod ibi Societas habet residere P. Magistrum Morales, magnæ eruditionis ac sanctitatis virum: cui habenti ex Crucibus Caravacanis unam, eo anno (qui erat MDXCV) acciderit, ut videns fulmineum radium perquam terribilem de cælo erumpere, æstimaret recta in suum cubiculum ferri: quapropter exiliens, prædictam Crucem collocavit in fenestra. Nec absque fundamento timor fuit: mox enim flammam proximam sensit, credebatque extremam eam sibi horam esse. Sed fulmen, statim ut fenestram attigit, quasi retortum, deflexit quam celerrime in parietem fenestræ lateralem; per eumque descendens, fœdum transitus sui vestigium reliquit; eo ipso demonstrans, quanto gravius damnum secutum fuisset, nisi S. Crucis virtus impetum illum repressisset. Non videtur autem absque præcedenti Patris illius merito hæc ei gratia divinitus concessa, sed merces fuisse beneficii, anno præcedenti per eum concessi ecclesiæ ipsius S. Crucis, applicando eidem Indulgentias, quas Sixtus Papa V ei concesserat ad conversionem Philippinarum, quo ibat, magna cum potestate similes distribuendi ubicumque idoneum judicaret, non minus intra quam extra hæc regna. Itaque eas contulit Capellæ S. Crucis, aut ubicumque illa esset, die XXIV Junii, MDXCIV; sicut constat ex ejus patentibus litteris, in archivio S. Crucis asservatis, cum inserto eis exemplo Pontificii Brevis: alioque earumdem litterarum exemplari, relicto in secretaria Communitatis. Quas etiam Indulgentias, die IV Septembris ejusdem anni, confirmavit Cardinalis Don Franciscus Davila, tamquam Commissarius generalis Cruciatæ.

Civis Caravacanus,

42 Anno MDXCV Petrus Portillus, Scriba Regius, hujus oppidi civis, vir fide dignissimus, ex commissione Regis hinc in Novam-Hispaniam navigavit urgentium negotiorum causa, usus navi cui à Rosario nomen. Hæc cum insulam Garnosam pertransisset in Provincia Hondurarum, die V Septembris, turbine tam vehementi involuta fuit, ut nautis colligendi vela spatium deesset, sed cogerentur ipsa seque committere misericordiæ divinæ: nihil enim præ oculis habebant quam præsentem mortem, eique tantisper differendæ satagebant ut navim exonerarent, imprimis ejiciendo lembum, qui tamen bis emissus, bis rejectus intra navim à fluctibus est. Ejecerunt etiam tormenta ænea, quæ erant in suprema contabulatione, cum mercimoniis multis, ne navim everterent pondere suo, in unam simul partem convoluta. Sed nihil istæc proderant, cum magis magisque intumesceret mare, & quovis momento minaretur navigium cum vectoribus absorbere. Recordatus ergo Petrus Caravacanarum quas habebat Crucularum, & miraculorū similibus in casibus per ejusmodi patratorūm; parvulam unam ex ære dedit Hieronymo de Gamarra Riogensi, qui crassiori alligatam filo projecit in mare ex parte puppis. Inter hæc supervenit eis nox; & tempestas, quamvis mitior non nihil, duravit usque mane; quando tota conquievit, & Crucula (uti asseruit Petrus) inventa est cum filo suo jacere supra unum inferiorum rudentium, quibus vela tenduntur instar stellæ refulgens. Admirati omnes casum sunt; Deumque collaudantes, salvi pervenerunt in portum & civitatem Tonsillanam Provinciæ Hondurarum, die VII prædicti mensis in vigilia Nativitatis Dominæ nostræ.

unâ in mare jactâ tempestatem sedat semel,

iterumque,

43 Cum vero prædictus Petrus, in die S. Martini, ex Campecensi provinciæ Usucatanensis portu versus Novam-Hispaniam solvisset, in ea quam Commercii appellant navi, simul cum minoribus navigiis tribus; & tempestuosus Boreas omnes simul in præsens discrimen adduxisset; recordatus ille supra memorati eventus, aliam Cruculam æneam dedit navarcho, qui similiter annexam funiculo dimisit in mare: & post dies viginti duos difficillimæ navigationis, cui alias quatuor aut quinque sufficere poterant, tenuerunt portum S. Joannis de Ulva, amissis sociis navigiis duobus; tertium vero eumdem portum post tres dies subiit, facta omnium rerum quas vehebat jactura. Rogavit ergo Petrum navarchus, ut ipsam Cruculam sibi condonaret, oblata nihilominus grandi summa pecuniæ: sed is, nullam aliam reliquam habens, privari noluit tam efficaci præsidio, pro iis quæ sibi adhuc restabant per mare itineribus. Reversus denique idem Petrus in Hispaniam, sicut ipse testatur, mense Octobris anni MDCVIII visitavit ecclesiam

& dæmonem compescit in energumeno

A clesiam Dominæ nostræ de Guadalupe : eodem istuc intrans tempore, quo eo attraxerant energumenam mulierem, adeo horrendos motus cientem, ut cunctis esset formidini. Ad hanc sacris exorcismis compescendam accitus Presbyter, quem Rubium nominabant, virtutis exploratæ vir, quæsivit à circumstantibus, num quas penes se haberent Reliquias. Protulit Crucem Petrus, Caravacanæ olim admotam, ipsam qua mediante prius miraculum factum erat, quam habebat Rosario suo affixam, deditque Sacerdoti : dæmoniaca vero, quamvis depresso in terram capite videre non posset quid ageretur, clamavit tamen, Caravaca, Caravaca : quanticumque eam facias, abjicito tamen, quia cruciat me. Stuporem ea res omnibus intulit; multæ enim aliæ Reliquiæ exhibitæ absque effectu fuerant : & Petrus suam exinde habuit cariorem, quod eam tantopere dæmon abhorreret.

44 In Germaniam quoq; penetravit Crucularum talium æstimatio, in cujus testimonium placet huc adferre, quod P. Petrus de Buyza Societatis Jesu, in præsentiarum Madriti in sui Ordinis Collegio commorans, affirmat per memoriale suo nomine sub-B scriptum, in quo dicit, quod anno MDC ex obedientia suorum Prælatorum in Alemanniam migrans, secum abstulit Cruculas aliquot, Caravacanæ contactu sanctificatas; ut eas istic partiretur inter personas devotas. Harum ergo unam dedit D. Mariæ Manrique, quondam Camerariæ majori Augustissimæ Imperatricis D. Mariæ, aviæ Regis ac Domini nostri uxorisque Imperatoris Maximiliani : quæ Domina Manrique, propter excellentem virtutem suam multamque prudentiam, maximo apud Majestatem illam in pretio habita, matrimonialiter conjuncta fuerat Baroni Pernistenio, uni ex primariis & ditioribus Proceribus Bohemiæ, à quo moriente retinuit dotis nomine, secundum illius regni mores, Laytomizliensem civitatem, ubi ipsa tunc temporis commorabatur. Hæc redeunti illac Patri narravit, quod in prædicta civitate paulo ante maximum fuerit excitatum incendium, quo brevi spatio plures quam octoginta domus conflagrarunt, quamquam Agnus Dei aliæque Reliquiæ flammis compescendis injectæ essent. Ipsa igitur, ut ajebat, recordata Cruculæ quam acceperat à Patre, & C quam efficax remedium inde sperari soleret ejusmodi in casibus; arripuit precatorium sertum cui ipsam alligarat, baculoque implicitum per fenestram palatii sui extendit, ad eam partem ubi gliscebat ignis : qui continuo subsedit, eo ipso articulo temporis, quo de universa civitate actum esse omnes existimabant. Tantam ea res civibus omnibus admirationem attulit, ut, cum causa sopiti tam subito incendii lateret, nonnullis persuaderetur Angeli cælitus demissi opera id factum fuisse. Ast Deus voluit, distinctius sciri causam protectionis tam admirandæ, permittendo ut quindecim diebus post aliud incendium oriretur in altera civitatis parte, nihilo mitius priori. Domina enim, jam semel experta promptitudinem misericordiæ divinæ, mediante S. Cruce eliciendæ, longe etiam confidentius quam prius, Cruculam suam extulit : & rursum ita consedit in se ignis, ac si nullus fuisset. Unde omnes evidenter cognoverunt effectum S. Crucis fuisse, postquam eis Domina sua narrari fecisset quod egerat : excitataque in universis est ingens erga sacrum istud pignus devotio, quod Baronissa ipsa deinde etiam carius habuit, tantoque in pretio, ut omnibus thesauris suis illud præferret.

In Bohemia vehemens incendium sopitur, semel,

iterumque.

CAPUT V.

Higueræ figmenta, quibus sanctæ Crucis apparitio differtur in annum 1232, & historiæ veritas obscuratur.

Utcumque verosimilis ratiocinatio ea sit, secundum quam, certioris auctoritatis luce nulla affulgente, definio num. 9 hujus Appendicis, ad annum circiter MCCXXVII *pertinere apparitionem* Sanctæ Crucis *Caravacanæ, coram Maurorum Rege Carabacensi* Zeyt Abuzeyt; *intra illud scilicet tempus, quo is in toto Murciensi regno solam possidebat* Caravacam, *Valentinum autem adhuc absque æmulo obtinebat : si tamen alicunde efferretur aliquod satis certæ antiquitatis monumentum, unde confici posset, rem istam contigisse aliquantis annis post* Zaheni *evectionem, ejectionemque* Zeyti *ex regno Valentino prænominato; haud difficulter illi me darem, inveniremque modum prioris qualiscumque ratiocinii dissolvendi. Verum talia non sunt quæ, pro anno* MCCXXXII, *Roblesio obtulit* Hieronymus Român de Higuéra; ab omnibus fere quibuscum vixit antiquariæ rei curiosis commendatus *quidem* non perfunctorie, *uti in Bibliotheca scribit Nicolaus Antonii; sed non à suo Toleti plus quam per annos triginta collega,* Joanne Mariana; *qui in tota sua Hispaniensi Historia, ita invenitur abstinuisse manum ab iis omnibus quæ Higueram haud illiberaliter communicare non ignorabat, ac si eum omnino nusquam novisset : quod vel solum satis sit, Marianæ eruditionem ingeniumque cognitum habentibus, ad ea vitanda, quorum ille, licet vel maxime viderentur facere ad rem suam posse & cupidissime passim exciperentur, nec vestigium quidem voluit in libris suis apparere.* 45

Auctor iste, suo per annos 20 Collega Io. Mariana suspectus,

46 *Prælaudatus Nicolaus Antonii, emunctæ vir naris & eruditionis solidæ, quem Regiorum in Curia Romana negotiorum Procuratorem generalem per annos viginti probavit Italia Hispaniaque;* Industriam, *inquit,* Hieronymi & diligentiam summis in cælum usque laudibus efferunt vulgo nostri homines, qui cum fallere nesciant, falli se ab aliis posse haud facile credunt; quia ditasse nos ille dicitur quibusdam veteribus Chronicis, atque aliis nusquam antea visis antiquitatum Hispanarum monumentis; quibus mirum valde est, quam obnoxii ac venerabundi hujus F seculi homines, atque in iis non pauci ex nostratibus, nec non ex exteris, docti sagacesque assurrexerint : quæ tamen alii (exterorum nempe eruditissimus quisque, nostrorumque hi qui ratione magis quam præjudicatis ducuntur opinionibus) fuisse conficta, atque iis quorum nomina præseferunt supposita, luculentioribus indies argumentis convicti, liquido ipsi credunt; nec minus facile persuadere sperant se posse aliis, ad rem qui adduxerint mentem doceri cupidam. *Ejusmodi fictionum evictiones toto nostro opere adeo multas inveniet lector, ut facile agnoscere possit nihil nobis opus fuisse alieno indicio ad cavendas hominis illius imposturas, qui quotidie ipsas propriis palpamus manibus. Prius tamen quam retegere inciperem, quæ Higuera de* Cruce Caravacana *vel confinxit ipse, vel ab aliis conficta commodavit Roblesio; placuit hujus nimium facilis Hispani credulitati, hominis item Hispani judicium opponere. Nunc venio ad exhibendum ex Roblesii pag. 26, figmentum, quod ille tanta cum fiducia profert, acsi rei gestæ documentum nullum certius explicatiusque, non haberi solum, sed nec sperari posset, hisce originariis verbis Latine conscriptum.*

E

& Nicolao Antonii aliisq; eruditioribus Hispanis & exteris,

47 Anno MCCXXXI (ut ex relatione Conchensi & Carbacensi constat) profectus est ex urbe Conchensi, cum salvo conductu Regis Mulei Azebutei, Carabis & Valentiæ, Dominus Genesius Petri

 Chirinus,

A Chirinus, Persona Conchensis Ecclesiæ, nepos Chirini Populatoris Conchæ, Carabacam ad prædicandum Euangelium Christi, Christianis captivis & Mauris. Cumque iste sanctus vir, Magister Genesius Petri Chirinus, se nel plus quam aliàs inveheretur in sectam Mahometi, ipso die Sanctæ Crucis, jussus est à Rege Azebuteo inter captivos conjici in vincula. Postmodum anno sequenti mense Januario in fine, cum Rex jussisset captivos duci ad se, visus est & ipse sanctus vir: qui conquestus est, quod in vincula conjectus esset, sub fide publica & salvo conductu. Rex dixit, Nisi hujus rei rationem habuissent, plane te interfecissent, & jussus est recludi. Donec sub finem Martii, cum Rex inquireret singulos de suis officiis, Magister Chirinus dixit, se Sacerdotem esse Christi. Et cum juberet, ut sacrificaret; dixit id fieri non posse sine sacris vestibus. Missus est qui Concha illas illuc afferret: quibus allatis, & frontali & ara, calice & aliis necessariis ad divinam celebrationem; indutus vestibus cum substitisset tristis, dixit Rex, quid subsisteret? Respondit Chirinus, Crucem deesse. Rex verò attollens oculos vidit duos Angelos, afferentes Crucem Patriarchalem, quam abstulerant ex collo sancti Roberti, tunc Patriarchæ Hierosolymitani, idque Angelis nuntiantibus scitum, & Carabacensibus misso nuntio est compertum.

fingit quod an. 1231 Genesius Chirinus conjectus in vincula,

& an. 1232 jussus erat Rege Missam facere,

B

48 Hæc Crux erat ex sacro ligno Crucis ubi Christus pependit. Perfecit Sacrum Chirinus; & sunt qui dicant, Regem in Hostia vidisse puerum formosissimum. Qui tantorum miraculorum magnitudine (ut, quod Hierosolymis vulgo jactaretur, ante hanc Crucem disparuisse post annum MCLXXXIIII invenit autem Patriarcha Dositheus) stupefactus, proponit se Christianum fieri. Vocatusque est Rex iste Dominus Vincentius, idque sub Rege Jacobo Aragonum Bellatore. Hoc miraculum accidit ipso die Inventionis sanctæ Crucis mense Majo, qui semper in Ecclesia dies illuxit faustissimus, & toti terrarum orbi celeberrimus. Crux etiam ex illo ad hunc diem cœpit multis clarere signis & miraculis, & per Hispaniam illustris haberi. *Hujus relationis auctor à Roblesio fuisse dicitur*, Fr. Joannes Ægidius Zamóra, in Additionibus seu Adversariis, quas contra aliqua puncta Chronici, à Juliano Toletano Archipresbytero compilati, scripsit de mandato sancti Regis Ferdinandi, quemadmodum reperiuntur in quaterno P. Mag. Hieronymi Romàn de Higuéra, fama miraculorum quæ fiebant Caravacæ moti, ut dicebat, ad visitandam sanctam Crucem. *Dixerat autem antea pag. 11, totam hanc suam historiam, ipsius Higueræ fœtum quodammodo esse censendum*, cujus ordinariis vigiliis doctisque studiis acceptum referri debeat, siquid boni habet, ex varia lectione antiquorum modernorumque Auctorum collectum: cum ea ipsi communicarit, profitens, se multum S. Crucis Caravacanæ causa velle, quia per applicitam sibi à matre Cruculam illius tactu sacratam, sanitatem recuperasset, immodico studio deperditam, puer annorum septemdecim. *Prædictis autem ut firmior adhiberetur fides pag. 66 rursus quædam verba Latina proferuntur, velut à prætenso illo* Joanne Zamóra *sic scripta:* Ego dum hæc scriberem, aliquoties allocutus sum, scilicet Azebuteum, vel Dominum Vincentium Belvisium. Erat homo comis, humanus, prudens, justus, procero corpore, jure regis, oculis pulcherrimis, facie decorâ, plenâ majestate, capillis demissis in tegumento capitis serico, veste purpurea, semper multis famulis comitatus; filii cum sequuntur.

acceperit Crucem sumptam à collo Patriarchæ Hierosolymitani,

C

velut ex relatu auctoris coævi

49 *Dedit etiam Roblesio Romanus de Higuera, aliud quoddam documentum, transsumptum ut ajebat ex veteri pergameno codice Ms. Hispanico, quem asserebat in Conchensis Ecclesiæ archivio servari; ille vero, de ejus fide certissimum se esse credens, accepit etiam Concha, à quodam ejus urbis cive ecgraphum simile in hunc sensum, ex Hispanico (quod habetur pag. 24) Latine sic reddendum:* Moyses Genesius Petri Chirinus, filius Alfonsi Petri Chirini, unius ex primis Populatoribus Conchæ, qui Toleto originem ducunt, ad oppidum Carabacense transivit, prædicaturus fidem Mauris, cum salvo conductu Regis Ferdinandi cognomento Sancti, qui pater fuit Regis Alfonsi, Imperatoribus comparandi. Cum autem Azebuteus, Rex Carabacæ, Murciæ, & Valentiæ, ibi eum interrogaret, quid opificii exerceret; respondit se esse Clericum Missalem. Idem autem quæsivit ex ceteris captivis omnibus, jussitque ut suum quisque opus exerceret: Clericus vero dixit, quod non poterat cantare Missam absque paramentis ecclesiasticis. Sciens porro Rex ea Conchæ invenienda, misit qui requireret: allataque induit Clericus, & fecit altare. Mandavit ei Rex ut opus suum ageret. Cumque nihilominus hæsitaret Clericus, Quare, inquit, non operaris? Respondit ille, Quia deficit pars potissima, videlicet Crux. Sustollens porro oculos Rex, vidit quod Angeli duo Crucem cum magna claritate demitterent; unde animatus Clericus Deo gratias egit, Missamque dixit: postea autem intellectum fuit, quod Angeli ipsam acceperint de pectore Patriarchæ Hierosolymitani. Baptizatus fuit Rex per manus Chirini: patrini vero ejus fuerunt D. Petrus de Monteforti & Bello-viso, & D. Joannes de Concha: ex quibus & ex D. Moyse Genesio rescita fuerunt hæc omnia; cum Rex Zeyt Azebuteus liberos eos dimisisset. Prædictus Moyses Genesius vitam suam sanctæ terminavit, & jacet sepultus Conchæ in ecclesia S. Mariæ. Æra MCCLIV.

D

ipsique firmanum allegat Ms. Conchense,

E

50 *Quis non crederet hic se manu tenere omni fide dignissima testimonia duo, alterum ætate* S. Ferdinandi, *alterum sub filio ejus* Alfonso *conscriptum? Vtrumque tamen sublestæ fidei esse suspicabitur mecum, quisquis novit istum* Romanum de Higuéra, *ex cujus fide cuncta hæc edidit* Robles, *auctorem esse omnium earum fabularum, quibus tam cæcam fidem à plerisque recentioribus habitam merito queruntur oculatiores in Hispania, cum aliud nihil sint quam cerebri post multas litteras delirantis somnia, imprimis prænominati* Juliani Chronicon, *atque alia hujus generis plura, sub nominibus* Dexteri, Maximi, Luitprandi, *& similium antiquorum edita: adversus quæ tum alii eruditi Hispani nonnulli fidenter decertarunt, tum omnium operosissime ac solidissime* Don Gaspar Ibañez de Segovia y Peralta *in suis Dissertationibus Ecclesiasticis, quarum priorem partem edidit anno 1671 tunc præcipuo titulo solum* Agropolitanus Marchio; *nunc vero, dum secundam sub prælo habet, duplici ex capite Magnas Hispaniæ, utpote hereditario uxoris jure transgressus in familiam* Mendozæ, *factusque etiam* Marchio de Mondegàr y de Valhermoso, Comes *item* Tendiliæ; *ut taceam alias ejus prærogativas, ex Equestri Ordinis Calatravæ habitu, Prætura Alhambræ, & Capitaneatu urbis Granatensis. In eadem ergo officina, eademque fallendi lubentia, censeri procusa possunt præfata monumenta duo, ex Roblesio jam relata.* Romanus *enim iste, machinam talem moliens, nihil egit solertius, quam ut quaqua versum spargeret suorum commentorum fragmina, quibus postea in confirmationem adornatæ à se fabulæ concursuris, tamquam testimoniis omni certitudine subnixis, uteretur. Verum nolo uti hoc præjudicio, licet apud Eruditiores Hispanos jam receptissimo; venio ad evictionem immediatam imposturarum, quibus scatent tum prætensa illa* Fr. Ægidii Zamorensis Adversaria, *tum* Conchensia scripta.

ejusdem farinæ cujus & Iuliani pseudo-chronicon, aliaque similia.

F

51 *Quod*

A

In istis (ut taceantur styli novitas,

51 *Quod ad primum præcipuumque attinet, Latina conscriptum lingua, difficile esset speciem aliquam vetustatis in eo agnoscere, facillimum suspicari novitatem, ex vocibus recentioris plane usus, ut sunt* Salvus conductus, Persona, Magister, Populator, Frontale, Sacrum, Ara, *isto* XIII *seculo non sic solita nominari. Sed nolo hoc argumento uti. Nolo etiam quærere, quomodo, præter usum ejusdem seculi, in eodem Latino testimonio notentur anni secundum Æram Christianam vulgatam. Cavere tamen non possum quin notem, annum Christi* MCCXXXI, *quo Caravacam profectus primum* Genesius *præmemoratus sit, male convenire cum Æra* MCCLIV, *qua in Conchensi Ms. videtur ille sepultus dici: esset enim hic annus Christi* MCCXVI. *Denique non requiro, quæ sint illæ* Relationes Conchensis & Carbacensis, *ad quas* Ioannes Zamorensis *fingitur provocare; voce tenus, an scripto tradita? licet ea quæ anno* MCCCLXXV *scripta habetur Caravacæ Relatio, aliam nullam priorem supponat scripto traditam, & longe aliter narret ea quæ velut ex Majorum memoria accepta refert. Prius tamen quam porro pergam examinare, iterum iterumque protestor, de veritate allatæ Caravacam* S.Crucis, *& miraculi quo allata sit, nullatenus me dubitare; solumque Historiam ejus expurgatam me cupere à novitiis additamentis circumstantiarum fabulosarum, sine quibus nisi res inveniretur antiquius sinceriusque testata, ipsam etiam miraculi substantiam merito quis haberet de fictione suspectam. Nec enim perniciosior ulla sacris historiis afferri labes potest, quam cum sic implicantur falsis circumstantiis rerum, temporum, ac personarum, ut his deprehensis statuere lector auditorve nequeat, quid demum eis veri subsit, nisi per conjecturam Sub ista ergo protestatione dico, Relationes præcitatas neutiquam recipi posse pro veris seculi* XIII *scriptis, quia cum indubitabili, tam Hierosolymitanorum Patriarcharum, quam Regum Hispanorum Chronologia pugnant, ut ejusmodi errores committere & sic exorbitare Auctor eo tempore scribens non potuerit.*

inconcinnitas utriusq; Æræ &c.)

B

expenditur evidens repugnantia cum certiori historia

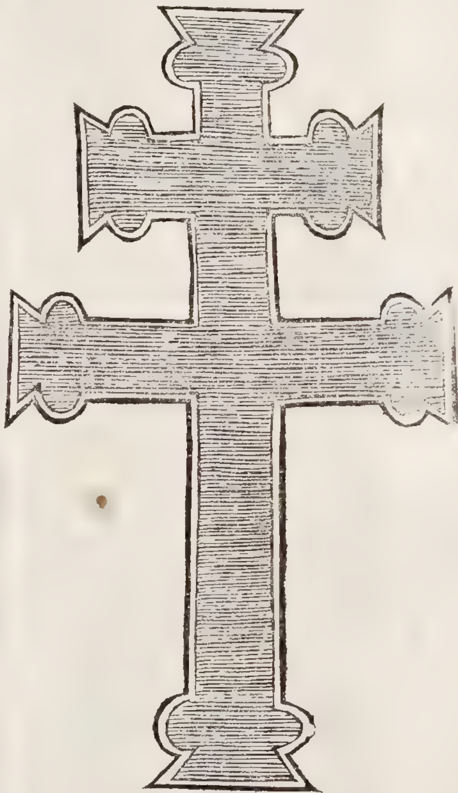
Regum Hispanorum,

52 Conchensis civitas, *unde Sacerdos iste (cujus nomen ignorare malo, quam discere à fabulatore) civitas, inquam, unde ivisse Caravacam dicitur Christianus Sacerdos, anno* MCLXXVII *Christianæ Religioni asserta ab* Alfonso, *non* Aragoniæ *(uti forsitan Higuera credidit, ista fingens) sed Castellæ Rege, anno* MCCXXXI *suberat* Sancto Regi Ferdinando. *Quomodo ergo fieri potuit, ut Auctor ejus jussu correcturus defectus* Juliani Archidiaconi, *quod prætenditur; Regemque, sub quo res acta erat, nominaturus; eo, ad quem, & in cujus gratiam scribebat, prætermisso, scriberet rem actam* sub Rege Aragonum Jacobo, *cui neque Conchæ neque Caravacæ quidquam juris erat? Hoc autem eo modo fit, dum additur,* Bellatore; *acsi ageretur de Rege pridem mortuo, & gloriosum istud cognomentum crebris pugnis victoriisque commerito.* Jacobus *tamen iste primum natus fuit anno* MCCIX, *adeoq; junior* Ferdinando Sancto *fuit annis* XI, *& eidem totis* XXIV *annis supervixit, mortuus sub annum* MCCLXXV. *Nihilo levius impingit supposititius* Joannes Zamorensis *contra Chronologiam Patriarcharum Hierosolymitanorum, ex coævis oculatisque testibus deductam ante Tomum 3 Maji: ubi invenietur, quod* Robertus, *de cujus,* tunc Hierosolymitani Patriarchæ *collo, dicuntur Angeli* Crucem Caravacensem *accepisse, primum promotus fuerit anno* MCCXL; *ante quem electi alii duo sint, videlicet* Jacobus de Vitriaco, *& Gerondus vel* Geraldus *Valentinus in Gallia Episcopus, mortuus anno* MCCXXXVI. *Absonum præterea est, quod* Crux, *quæ dicitur amissa fuisse anno* MCLXXXIV, *adeoque sub* Heraclio, *Latinorum Hierosolymis residentium ultimo, & a* Dositheo *(urbe jam capta à Turcis) schismatico ejusdem successore, reperta; non etiam dicatur ab hujus vel successoris æque indigni collo rapta, sed à collo orthodoxi Latini Patriarchæ, non* Hierosolymis *sed* Accone *residentis; & tamen veritatem facti, non* Accone, *sed* Hierosolymis *didicisse finguntur Caravacenses Legati. Proinde facillimum est judicare, quod fabulator sic exorbitans in designandis locis personisque, tam fuerit ignarus rerum, quam qui sub nomine Enochi Patriarchæ Hierosolimytani fingens vitam S. Angeli Martyris, eum, Sacerdotem ordinandum anno* MCCXIII, *non misit Acconem, ubi inventurus erat Patriarcham orthodoxum, eumdem à quo suus Ordo recens acceperat Regulam; sed in Hierusalem insessam a Turcis, & ubi Christianus nemo nisi schismaticus manebat. Utique arbitrabantur scriptores ambo, penes orthodoxos adhuc Urbem sanctam fuisse eo pro quo scribebant tempore, sed hoc opinando suam prodebant imperitiam, suæque temeritatis confutandæ præstabant argumentum.*

C

& Patriarcharum Hierosolymitanorum,

D

53 *Cur autem vocatur* Crux Patriarchalis, *& de* collo sumpta *dicitur ea, cujus hic figura exprimitur, ipsa quæ Caravacensis Crux est longitudine ac forma? An quia Patriarcha Venetus, & quidam alii in Occidente nostro Patriarchæ, duplici nunc Cruce utuntur? Ast institutum hoc nostrum admodum recens est; in Oriente autem omnes, tam Episcopi quam Patriarchæ, tam Clerici quam Laici, tam viri quam feminæ, simplici vel duplici Cruce utuntur indifferenter, uti videre est in Sanctorum Sanctarumque omnis generis imaginibus, quas nostræ Ephemerides Græco-moschæ ante I Tomum Maji exhibent. Si porro eas Cruces attendimus, quæ* Caravaca *adferri solent, habent illæ omnes superne vel ansam perforatam vel annulum, ut ad collum vel aliter suspendi possint: talem autem, si* Crux *primaria etiam haberet, nihil obesset, quo minus Græcanicum* Encolpion

ipsaque Crucis forma, quæ falso dicitur Encolpion Patriarchale fuisse,

i..a

A *illa fuerit*, Episcopale *vel* Patriarchale. *Ast si ejusmodi ansa desit, nec aliud in parte superiori foramen, per quod trajici funiculus vel catenula possit (sicut suam Robles in imagine exhibet, nosq; ex eo) profecto sicut ille negat ipsam ex eorum esse genere quæ Patriarchis præferebantur in hastili, quia inferne nec foramen habet, quo cuspidem hastilis recipiat; neque cuspidem, quæ hastili ipsi superne forato immittatur; sic etiam negari debebit eadem* Crux *usum Encolpii præstare potuisse, ob ansulæ vel annuli, aut saltem foraminis defectum in parte superiori. Tali autem casu dicerem (est enim valde consonum præsenti historiæ)* Crucem *esse* Liturgicam, *quali passim (ut ipse vidi) utuntur Græci ad Sacrificium, habentes eam ante se positam in altari, absque ullo cui, sicut apud nos fit, infigatur pedamento. Vnde vero* Crux Caravacana *allata sit, definire præsumat nemo: nemo etiam cum fundamento asseveraverit, formatam esse ex ligno ejus Crucis, ex qua pependit Dominus; quando, ante jam refutata commenta, nemini in mentem venit illud asseverare; nisi forte eo trabatur quod, in antiquis miraculis hodiernoque usu, identidem appelletur* Sancta vera Crux, *unde ad summum haberi potest vulgaris præsumptionis argumentum. Talis vero præsumptio, quam difficulter convinceretur erroris, tam facile credetur esse incerta ac dubia, ab iis qui norunt, quam multis passim alicujus sacri ligni vel miraculosæ* Crucis *frustulis traditio popularis prærogativam eam tribuat, quod sint de ipsa* Christi Cruce *accepta.* B Caravacanam *quod attinet, ad eam specialiùs venerandam abunde sufficit, quod Angelorum manibus credatur allata, sitque divinorum beneficiorum erga homines instrumentum præsentissimum.*

cum potius habeat speciem Crucis Liturgicæ.

CAPUT VI.

Quam nihilo meliori fide alius, repertos Caravacæ Characteres fictitios, ut Arabicos explicans, notaverit annum Arabum 594, qui esset Christi 1198.

54 *Characteres circum fenestram repertos,*

E*St Caravaca, è Regione altaris in quo S. Crux servatur, orbicularis fenestra, per quam ipsi altari totique sacello lux infertur; in cujus limbro exarati legebantur, cum scriberet Robles, nescio an etiam modo, characteres quidam, scriptura ac lingua, vulgo eruditorum ignota, hac, quam pag. 47 exhibet forma.*

C

interpretari præsumpsit Michael de Luna,

Hos characteres, *inquit Robles*, cum fideliter & accurate per singulos eorum apices, ut hic repræsentantur, curavissem excipiendos, præteritis nuper annis *(scilicet ante annũ 1615, quo librum suum edidit)* misi Valentiam atque in Aragoniam, in Lusitaniam quoque & Salamanticam, aliaque Hispaniæ loca, ubi sciebam plures eruditos homines haberi, quos inter sperabam reperiendum interpretem ipsorum Characterum; quin usque in ipsam Barbariam mea se extendit diligentia. Sed frustra omnia: nemo enim uspiam inventus est, qui explicationem polliceri auderet: quousque Deo ac Domino nostro revelante thesauros suos divinos, qui in monte sancto prope Granatam absconditi, etiam seculis præteritis latuerant; illuc venit, ad explicationem repertarum laminarum librorumque, talium peritissimus Licentiatus Michaël de Luna, Medicus, linguarum interpres: qui sensum Characterum istorum declaravit per duas epistolas, quas originales habeo, & archivo sanctæ Crucis inferre servandas cogito; unam scriptam XXIX Septembris anni MDCIII, alteram VIII Martii sequentis: docuitque me, esse zyfras Arabicas. D

quomodo explicuerat laminas Granatenses,

Characteris ut prætenditur, Salomonicis:

55 *Hæc legens recurre, obsecro, ad Commentarium, Actis Regis sancti prævium, & num. 15 vide quales sint isti libri laminæque Granatenses, & quomodo* illorum pars non modica, *juxta gravissimum Apostolicæ Sedis de iis judicium*, ex Alcorano aliisque Mahometanorum impurissimis libris, transcripta *fuerit* in perniciem Catholicæ fidei. *Sunt plerique, aut in pergameno subtili descripti Arabica hodierna & lingua & littera, cum aliqua tamen affectatione vetustatis; aut in plumbeis lamellis punctim insculpti, latinis verbis, litteris tamen non Romanis, sed affectate barbaris: quorum specimen sit tibi titulus unius eorum, ordinariis Latinis litteris sic legendus;* LIBER FUNDAMENTI ECLESIÆ, SALOMONIS CHARACTERIBUS CONSCRIPTUS, *quales scilicet hic vides.* E

eosque Arabicos esse imaginatus sibi.

56 *Verum quid Arabici characteres, cuicumque linguam scienti sat prompte legibiles, & nullam omnino cum Caravacanis affinitatem habentes? quid alii, si Superis placet, Salomonici, ad formam Teutonicarum litterarum atque typorum paulo ante hoc seculum in Hispania usitatorum facile referibiles, quantumvis studiosius deformati? quid, inquam, utrique potuerunt conferre Michaeli de Luna, ad explicandum sensum inscriptionis prædictæ; in qua plures litteræ, puta* A. E. I. O. V. *vel* Y. M. N. R. S. T. *clarissime dignoscuntur quales sint; cetera pleraque in Gothicis Runnicisve scriptis reperiuntur quidem, aut ad eas facile reducuntur, nullam tamen speciem articulatæ vocis integrare valent? Qui autem, ipsam inscriptionem interpretandam assumens, aperte convincitur fuisse mentitus, in eo cujus contrarium optime scire poterat; quando in Arabicis scripturis sat bene versatus, diversissimas ab eorum usu litteras, finxit esse Arabicas; quomodo fidem inveniet, non solum dicens, singulas aut plerasque supponere pro integris verbis, quod gratis asseritur; sed & significationem genuinam earumdem assecutum se? cum ex unis eisdemque initialibus litteris, sic acceptis & pro cujusque arbitrio extensis, aptari sententiæ disparatissimæ ac fere* F

infinitæ

A infinitæ poßint, ut patet in hisce S. P. Q. R. & I.N.R.I. Age tamen videamus, quam sententiam Caravacanis (ut appellat) zyfris subesse credi voluerit Arabs noster, Regii Interpretis titulo stipendioque auctus, pro opera in libris Granatensibus navata, solusque idoneus inventus Oedipus Sphyngi isti extricandæ. Ait ipse hunc sensum facere. Anno quingentesimo nonagesimo quarto Arabum, tempore Mahomad; Abuzeyt Rex potentissimus, & triginta homines, in hoc habitaculo conversi fuerunt ad salvamenti veram legem (& hoc, Dei gratia, Cruce duplicata mediante, quam Angeli Dei attulerunt) & alii multi eos comitantes & adjuvantes ad celebrationem: ad quorum memoriam hæ litteræ fuerunt cælatæ.

gratis excogitavit annum 594 Hegyra,

57 Hic prius quam nimiam meam accusem excusemq; credulitatem, natam ex affectu erga Sanctum Regem, & ex abominatione Higuerianæ fictionis, necesse est explicem Arabicorum annorum rationem, diversißimam à nostris. Scito igitur, omnes eos populos qui Mahometanam sectantur impietatem, atque imprimis Arabes, unde Saraceni Maurici genus ducunt, annorum suorum epocham, quam Hegiram vocant, ducere à fuga Mahometis, quæ (ex consensu omnium in ejusmodi nunc versatorum) cecidit in xv Julii, anni secundum communem Christianis Æram

qui cadit in an. Christi 1198,

B

DCXXII. Cumque illorum anni lunares sint, adeoque ordinarie solum numerent duodecim lunationes, constituentes summam dierum CCCLIII; contingit necessario, ut Hegiræ annus I, à XV Iulii ductus, finiatur die III Iulii sequentis; & annus II ejusdem Hegiræ inchoetur à die IV mensis prænominati; & sic consequenter per dies XII retrogradiendo, anticipatur semper anni cujusque Arabici initium; ac tandem eo pervenitur, ut nostri Ianuarii Kalendis inchoatus talis annus Arabicus, in Decembri ejusdem nostri anni finiatur; sicut accidit anno DCXL, quando annum XIX Hegiræ, I Ianuarii cœptum, excepit, eodem anno nostro & XX Decembris, annus XX ipsius Hegiræ. Ita fit, ut eodem circulo singulis triginta duobus annis recurrente, supra annorum nostrorum numerum excrescat anno uno numerus annorum Arabicorum; utque eorum annus DXCIV sub isto inæquali progressu initium sumat XII Novembris anni nostri MCXCVII (alias, si æqualiter progressum fuisset, inchoandus in Iulio anni nostri MCCXV) finiaturque die I Novembris anni nostri MCXCVIII, secundum accuratißimam eorumdem annorum tabulam, in Glossario Cangii (quod omnigenæ eruditionis promptuarium rectius nominaveris) accuratißime explicatam, ad verbum Annus.

C

58 Ita doctus, & inveniens Mahomadum, cujus tempore res acta dicebatur, eo præcise anno regnasse: quippe qui, paulo post illatam Christianis anno MCXCV ad Alarcurim cladem, patri succeßit, & vixit usque post majorem ab illis ad Navas Tolosanas receptam anno MCCXIII: inveniens, inquam, prænotatum annum Æræ Arabicæ recte convenire cum tempore regnantis Mahomadi; convenire autem in eum præcise annum, quo vel conceptum vel natum sanctũ Regem constabat; quasi clausis ad alias omnes considerationes oculis, primum ipsi Sancto gratulatus sum, tam illustri miraculo fuisse præmonstratum, eum fore Crucis salutiferæ propugnatorem; deinde compassus Roblesio sum, qui Higuerianis figmentis obcæcatus, conatus sit Arabicorum annorum circulum, contra quam paßim doceri agnoscebat, torquere ad annum Christi MCCXXXII, ex nescio cujus Pinedæ calculatione imaginaria; nec saltem animadverterit, quam multum annus iste excederet tempus imperantis Mahomadi, quod tamen omnino retinendum erat, si qua esset fides interpretantis Lunæ. Tum vero cœpi cogitare, quam apte posset concipere aliquis, quod Abuzeyt, etsi tunc, cum res ageretur, solum Rex seu Regulus Caravacanus, antea tamen etiam Conchensis fuerit: qui amissa ipsa Concha totaque circum regione, anno MCLXXVII, vitam ac libertatem pactus à victore Castellano, permissus sit suo arbitrio suaque lege vivere Caravacæ; quod idem sub annum MCXCIV, erectis præsentia Almohadi novi Im-

inque decepit istâ cum anno natali Sancti convenientiâ,

peratoris animis Maurorum, propter innumeras quas is ex Africa traduxerat copias, eidem se junxerit, spe magna plenus recuperandi regni, quod pugnæ & victoriæ ad Alarcurim particeps; eoque ferocior erga Christianos, complures Caravacam captivos abduxerit, interque eos Sacerdotem unum; quod denique, hoc Sacerdote Missam celebrare jusso, factum sit miraculum, quo motus Abuzeyt ad fidem Christianam accesserit; ejusque liberius exercendæ causa Caravacam cesserit Alfonso, accepta invicem possessione quadam apud Concham, cujus hodieque superstes turris à tali incola nomen retineat. Denique, sic invento, ut rebar, vero anno allatæ Crucis, judicavi ultro corruere omnia quæcumque Castellani Aragoniique scriptores nonnulli, ab eodem Higuera suffarcinati, aut propriis porro conjecturis subnixi, addiderunt cœptæ semel fabulæ; ut quod Abuzeyt pacis petendæ causa Concham advectus, & Genesii Presbyteri hospitio usus, facultatem ei fecerit Caravacam excurrendi; quod post miraculum, regno expulsus à rebellibus subditis ad S. Ferdinandum confugerit cum uxore & filiis, Alfonso & Ferdinando supra fontem dictis; multisque donatus possessionibus, post rem fideliter contra Mauros gestam in obsidionibus Cordubensi atque Hispalensi, apud Concham consenuerit, & vixerit usque ad annum MCCLXX octogenario major; quod denique prædictis filiis relinquens quidquid poßidebat, dono Jacobi Regis, in regno Valentino jam Christiano; alias in Murciensi Regno possessiones dimiserit Hospitali S. Jacobi Conchensis.

D

& aptiori ad reliquã historiam connexione,

quã figmenta Higuera habebant;

E

59 Error alius meus fuit, ex eodemque affectus nimii fonte scaturiens, fenestralem illam qualemcumque inscriptionem, una cum picturis per parietes Sacelli Caravacani ductis, recepisse velut indubitata monumenta illius ipsius temporis, quo res gesta fuit; nec animum advertisse ad horribile illud & num. II relatum anni MCCCXLVIII incendium, quo necesse fuit aut aboleri si quid tale ibi antea exstitit; aut miraculo nihilo minus memorabili quam fuit ipsius Crucis præservatio, illæsum mansisse à flammis, quod tamen nusquam dicitur. Hoc enim si animadvertissem, satis fuisset concedere, istæc omnia, post annos aliquot fuisse, vel primum sic posita, vel ex aliquali eorum quæ antea exstiterant memoriâ per artificem reposita. Sed hoc quoque nimium videri debuerat, si notassem, in authentica illa anni MCCCLXXV relatione nullam fieri picturarum mentionem, historiam Sanctæ-Crucis repræsentantium. Istis vero tandem ad mentem revocatis, cum plane jam persuasum haberem, nihil in parietibus prædictis spectari quod esset seculo XV antiquius; volebam rogare pictorem mihi amicum, ferendo de illis judicio idoneum, tunc Gadibus commorantem, ut Caravacam causa devotionis excurreret. Sed intellexi, frustra id futurum: illas enim omnes qualescumque picturas & inscriptiones, annis paucis post editam à Roblesio historiam, causa innovandi dealbandique sacelli, recenti calce fuisse obductas, iis qui id curarunt nihil solicitis, ut earum saltem ectypa fierent, in archivo servanda potiori jure, quam istic servari Roblesius voluit impostrices epistolas Lunæ. Operæ pretium tamen fuerit earumdem argumenta, verbis saltem Roblesii cognoscere. Ergo, ut ait ille, primò in pariete, collaterali altaris quod est in capella sanctæ Crucis, ad latus Euangelii, cernebatur pictura Regis, equo insidentis, & toga cærulea induti: juxta quam stare videbatur multus populus, Clericum captivum adducens; in orâ autem togæ extimâ, velut acupictæ, cernebantur hæ notæ:

ut non notarem omnia esse recentiora seculo 14.

Sunt illa nunc abolita quidem,

F

sed quæ vidit ea descripsit Roblesius,

DNNVLPORPHELSVIN
SELONEIXH NNSHTT

In arcu etiam sellæ equestris, cui Rex videbatur insidere, similiter notati legebantur characteres hi:

A

In altero parietis latere ad cornu Epistolæ, exprimebatur disputatio Regis & Sacerdotum ejus cum Clerico, Rex autem sedebat in sedili; Clericus vero stabat, atque incipiebat Missam; interim dum Angeli dimittebant Crucem, ea qua supra expressimus magnitudine ac forma. *Denique* in pariete qui est è regione altaris, ubi est fenestra rotunda, de qua supra, conspiciebantur duo Sacerdotes Mauri, cum aliis magnæ gravitatis personis, assistentes baptismo Regis; qui baptizabatur à quodam nostro Sacerdote, eodem, quantum ex faciei lineamentis apparebat, qui captus fuerat & Missam dixerat. Rex vero ad pedem Fontis sacri apparebat genuflexus, manibus junctis hilari vultu cum magna devotione: juxta autem assistebat Regina togata magnæ majestatis, & circa oram togæ videbantur hæ notæ:

B

60 *Hæc Roblesius: quibus lectis ac visis, non difficile fuit Lunæ comminisci quidquam, non omnino abludens ab ipso picturarum argumento: itáque primis characteribus hanc interpretationem adaptavit.* In memoriam meæ conversionis, & ad gloriam Dei, obtuli hanc Regiam vestem, ad induendam eam in die sanctæ Crucis, propter solennitatem festi. *Alios finxit significare:* Cum hoc equo exaltavi Legem Dei, & vici inimicos ejus in prælio multis vicibus. *Tertiis denique litteris talem sensum subjecit:* Ego Regina Heyla, nunc Helena, uxor Abuzeith, & duo filii mei, fuimus conversi per Dei gratiam ad sanctam fidem: in cujus rei memoriam hic effigiata sum. *Ita ille ex conjecturâ, quam non prorsus alienâ à picturis, tam diversâ à litteris sibi oblatis commentus. Quamquam ea quæ videtur esse de Reginæ conversione pictura, non usquequaque conveniat, cum precatione, quam cæci apud sanctam Crucem recitant, teste Robles. In hac enim, nulla facta conversionis mentione, solum dicitur Regina, intellecto miraculo, mansisse Moratalia, ubi erat, quasi ad virum numquam reverterit. De Characteribus patet (ut dixi) multos esse Latinos, quibus aliquos etiam Gothicos, plures Runnicos esse permixtos, nemo negabit, quisquis earum gentium Alphabetha, apud Franciscum Iunium & Olaum Wormium viderit.*

& explicationem gratis commentus est Luna,

Cum illi characteres non sint Arabici sed Latini & Gotho-Runnici,

C

Ne tamen horum quoque specimen desideret lector, Auctores illos in promptu non habens, en tibi, ex Christianissimi Franciæ Regis gazophylacio, Gothicorum nummorum ibidem asservatorum aliquos, ichtyocolla exceptos, mihique ab eruditissimo Cangio transmissos, dimissa ulteriori eorumdem examinatione peritis Septemtrionalium antiquitatum. Animadvertit etiam eruditus quidam Danus, inter Caravacanas illas litteras nonnullas misceri, quas solum invenire sit in sex alphabethis secretis atque magicis apud Thurneisserum, in calce partis 2 sui Onamastici, quod necdum vidimus: & tales esse ait quarum prima in Alphabeto Nortmannico respondeat nostro R, *secunda in Magico Honorii Thebani sit* E, *tertia in Vastvaldiano sit* G, *quarta in Trithemiano sit* D. *Ex quibus interim simul omnibus negat vir iste eruditus, & negant alii omnes, sensum aliquem elici posse, proinde vehementer suspicantur rem totam esse fictitiam. Certe siquis tempore* S. Ferdinandi *scribere aut sculpere aliquid Caravacæ voluisset, ad illustrationem historiæ, in parietibus sacelli pingendæ; usus is esset ejusdem temporis litteris, vel Arabicis vel Gotho-Romanis; quas qui legere sciret numquam defuisset, tot hodieque extantibus seculi* XIII *utraque in lingua monumentis scripturarum privatarum ac publicarum.*

D

aut potius ad libitum ficti.

E

61 *Atque hæc dicta sint de imposturis, ipsiusmet primæ* Veræ-Crucis *historiam nunc obnubilantibus, ideoque necessario retectis. Quod autem attinet Cruculas secundarias, quas* Cap. 4 *vidimus, primariæ illius attactu tantum virtutis adipisci, ut ad earũ præsentiã nihilo minora quam apud ipsam patrentur miracula; monendus etiam Lector est, ne cum illis credat pariter distribui facultatem lucrandi Indulgentias, quales obtinent Fideles tenentes numismata aliaque id genus, eum in finem à Romanis Pontificibus vel ex eorum speciali commissione benedicta. Fuerit hic aliquando error, in vulgus proseminatus ab hominibus, minime malis, sed nimium credulis, quorum circumferuntur Relationes, vario idiomate variisque locis & annis impressæ, cum addito ad calcem syllabo maximarum Indulgentiarum, quas ejusmodi Cruculas pie gestantibus* Pius V *concessisset, confirmassent autem* Gregorius XV, & Urbanus VIII. *Nunc vero postquam Decretum sacræ Inquisitionis Romanæ prodiit anno* MDCLVII, XVIII *Maji, ubi inter alias plures supposititias, penultimo loco recensentur* Indulgentiæ concessæ Crucibus de Caravaca, *par est, neminem inveniri amplius, qui (nisi Decreti talis ignarus) vendere aut donare præsumat Caravacanas Cruculas, velut ejusmodi Indulgentiis præditas. Videatur noster P. Georgius Gobat in Quinario, Tract. de Indulgentiis num.* 678, *Decretum ipsum exhibens: quod legisse satis est, ut ab ejusmodi imposturis quis caveat sibi aliisque. Difficilius fortasse cavebuntur, qui Caravacanarum formam imitati, similes iis venditant, tamquam allatas ex loco, ubi numquam fuerunt; & participantes virtutem sacri Ligni, quod numquam attigerunt. Et væ quidem illis qui quæstum sibi faciunt ex pia fidelium credulitate: sed tanta est benignitas clementissimi Servatoris, ut sic deceptorum bonam fidem numquam sit rejecturus, quin vel optatum speratumque fructum, vel meliorem alium ex ea referant. Interim, ut revertar unde digressus sum, maneat sanctum istud lignum,* Sancti Regis *amatoribus cultoribusque Hispanis eo etiam titulo venerabilius posthac, quod fuerit illo regnante allatum:* per virtutem *vero* ipsius sanctissimæ Crucis, *quam Caravacana repræsentat, si non & pars ejus aliqua est,* liberet nos Deus noster ab omnibus inimicis nostris. Amen.

Caravacanæ Cruci admotæ aliæ,

nullas impertiuntur indulgentias,

F

& pro veris aliquando obtruduntur falsæ.

EPI-

VLTRA
CAROLVS II
HISPANIAR. INDIAR.
REX CATHOLIC
D.O.M

A

EPISTOLÆ

datæ à Decano & Capitulo,

occasione primæ editionis horum Actorum, ad Regem Catholicum, ad Imperat. Romanorum, & Serenissimum Poloniæ Regem.

R*Ecuso, quod antehac singulari editione prodierat opere, atque in hunc proprium suum locum relato; injurius posteritati, & erga* Reverendissimum Decanum atque Capitulum Hispalense, *editionis istius curatores, ingratissimus videbor; si lectorum oculis subtraxero Epistolam eam, cum qua ipsum gloriosissimo* Monarchæ nostro *dedicatum oblatumque fuit; alias item illas, cum quibus* Cæsari Regique Poloniæ *missa sunt exemplaria; ut qui in exterminium Turcicæ barbariei auspicatissima arma & consilia tanto conferebant cum successu; præ oculis habentes eximium hac in laude* Ferdinandum, *ejusdem & animarentur exemplis, & juvari mererentur suffragiis.*

B

CAROLO II HISPANIARUM ET INDIARUM REGI CATHOLICO.

Ub sacrum Majestatis Tuæ aspectum rursus venit Tuus Nosterque Ferdinandus, Rex Castellæ ac Legionis, nominis ordine Tertius, sanctimoniæ prærogativa Primus. Noster, beneficio fundatæ dotatæque nobis post Mauros ejectos Metropolitanæ Hispalensis Ecclesiæ: Tuus, nexu continuatæ per tot gloriosissimos Reges prosapiæ. Utrisque tamen venerabilior eo titulo, quo ante hoc decennium dignata eum Apostolica Sedes, Sanctorum Hispaniæ Patronorum Catalogo adscripsit. C Tunc apparatum ordinemque festorum, tali occasione in Tua Hispalensi Urbe instructorum, non solum legendum per litteras, sed & in imaginibus spectandum exhibuimus Sacræ Majestati Tuæ; annos quidem ætatis primæ dumtaxat egredienti, sed jam tum magnifice demonstranti, quantum Catholicæ pietatis ab Avo tam Sancto hausisset. Postquam vero, passu eodem quo gradiebaris ad virilem ætatem, factus quoque es ad talis Progenitoris augendam venerationem æque ac ad vestigia illius sequenda concitatior; exoravisti Pontificium Breve, quo Tui utroque in orbe subditi, quotquot ad Horarum Canonicarum pensum rite persolvendum tenentur, ejusdem Sancti Regis festum solennitate præcipua sub Ritu Duplicis celebrare juberentur. Hinc accensis magis magisque studiis tot populorum, quot vastissimo Tuo complecteris Imperio, cupientium nosse distinctius Patroni novi, tantaque cum prærogativa honoris sibi commendati, merita ac laudes; nihil videbamur facere opportunius posse, quam si curaremus Acta vitæ, non minus Christianæ quam Heroicæ, inter Annalium veterum codices voluminosos sparsa, colligi in corpus unum, atque cum tota Postumæ Gloriæ historia fieri juris publici impressione Latina, quo possent per omnia Regna Tua legi, inter tot diversissimarum aliàs linguarum nationes. Sic cogitantibus, Tuo ex Belgio, Tuaque Urbe Antverpia, obtulit se nobis Daniel Papebrochius, è Societate Jesu Scriptor minime obscurus, & post ejusdem Societatis Patres Joannem Bollandum atque Godefridum Henschenium, illustrandis quotquot orbe toto noscuntur coluntur que Sanctorum Actis cum laude immortuos, Continuator laboris, Ecclesiæ Triumphani perhonorifici, Militanti vero non mediocriter utilis. Videramus nempe initia Maji, tribus grandibus Tomis ante triennium edita; & proximum esse sperabamus, ut in reliquorum Tomorum ultimo inveniremus Divi nostri gesta, simili accuratione, fide, & eruditione petractata, qua tot aliorum illustrium Sanctorum jam habebamus exposita Acta. Sed longa videbatur expectatio tam operosæ molitionis, forsitan adhuc in unum alterumve annum protrahendæ. Optavimus ergo ea (siquidem prælo parata jam haberentur) præmitti in lucem singulari Tractatu; & qui magna cum promptitudine sustinueramus ingentia pecuniarum impendia, curandæ apud Romanam Sedem Canonizationi primæque festivitati hic apud nos celebrandæ necessaria; nihilo minori E alacritate obtulimus modicum illud quod desiderari videbatur, ut talis liber evaderet Tuo non indignus sisti fastigio, nec infra argumenti tam sancti majestatem. Ille vero, pro ea qua Belgæ omnes erga Hispanum nomen sunt reverentia, tanto libentius desideria nostra pro imperiis habere se respondit, quo ardentius cupiebat quam citissime ab omni dubietate absolvere Reginæ Berengariæ (ejus quæ Sancto Regi mater fuit) primogenituram, præ Blanca, sorore ejus, S. Ludovici Francorum Regis genitrice. Hæc enim, licet nulli coævorum dubitata, sed à Ruderico Archiepiscopo Toletano & Luca Tudensi Præsule, quantis viris! tunc viventibus omniaque coram intuentibus, incunctanter asserta; superiori tamen seculo, etiam ab Hispanis duobus scriptoribus (ut Gallos non miremur) Garibayo & Mariana inconsiderate inconsulteque negata fuit; cum manifesta gentis nostræ injuria, Tuæque etiam Majestatis præjudicio non dissimulando, dum successionis in Castellæ regnum naturalis jus sententia illa tradere Francis videtur. Econtrario promittebat Papebrochius, in Commentario ad Acta prævio (prout in hoc libro facit) demonstratione chronologica evicturum se manifeste, adeo non fuisse juniorem Blanca Berengariam, ut mater ejus esse per ætatem potuerit; F quæ, prius quam illa nasceretur, Cæsareo juveni desponsa, ipsum deinde sequi in Teutoniam recusavit; eoque expedita nexu, atque post annos abinde sex nupta Alfonso Legionensi, Ferdinandum Filium ipsi pepererat, cum vixdum novennis esset soror, tertio post anno (qui fuit Christi MCC) nuptura Ludovico Franciæ Principi, tredecenni tunc Juveni Virguncula ipsa, sicut eodem anno in sua Carolina cecinit nobilis & antiquus apud Gallos Poëta (ne fidem Hispanorum suspectam quis habeat) Ægidius Parisiensis. Digna sane, quæ homines, nostris in rebus, imo nostras in res tam eruditos profert alitque Belgica, cui tantum Hispani sanguinis, non minus quam auri, impensum bene credat generositas Castellana: cuique se totam impendere & superimpendere cupiat, ut provinciarum fidelissima; & eâ solum causâ nunc miserrima, Tuo, Rex Potentissime, nutu relevetur; & Abavum Carolum, inter Imperatores Quintum, inter Castellæ Reges Primum, redivivum in Secundo Rege suo experiatur. Interim idem ipsum Clemen-

A tiam Regiam orantes nos quoque, jure Patronatus ſpecialiter Tui; cum Belgarum votis jungimus & noſtra; ut qui, cum Sereniſſima Uxore Maria-Ludovica, ſanctiſſimos pariter & feliciſſimos Conjuges, Ferdinandum & Beatricem, repræſentare ſatagis, juſtitia, clementia, religione; ceteris quoque adjiciendarum divinitus gratiarum titulis par efficiaris eiſdem, numero videlicet glorioſæ Sobolis, dilatandæ inter barbaros Fidei ſucceſſu, aviti Imperii redintegrandi celeritate. Verum quæ [illegible]ctis iſtis Regibus fuerunt per annos ſedecim dumtaxat communia (nam poſt eos immaturo fato extincta Beatrix locum fecit Joannæ, in ejuſdem felicitatis conſortium per annos fere totidem ſucceſſuræ) Tibi ac Sponſæ Tuæ ſint duplo ac triplo diutius indiviſa: nec niſi ſero à tantorum bonorum uſu-fructu ſeparetur etiam Sereniſſima Marianna mater. Etenim ut Berengaria ſuum Ferdinandum, Caſtellæ ac Legionis regnis; ſic illa Hiſpanicarum quam late per orbem utrumque patent ditionum Imperio filium, ipſumque Imperium filio conſervavit, ſimilia inter diſcrimina, ſine viri ſolatio. Vivat igitur, æque ac illa, longævos dies: B exultet veſtros intuendo ſucceſſus, victorias, incrementa. Vivat cum Uxore ac Matre Majeſtas Tua in ſenectam uberem, concordi cum ipſis animo pluribus imperans Provinciis, quam Sancti quos laudamus Reges dominati ſunt Urbibus. Da perpetuam orbi Chriſtiano pacem, ut ſubditi populi firma gaudeant tranquillitate, Religio ſancta creſcat ac floreat, Romana Eccleſia exaltetur ſublimius, Carolo II, Hiſpaniarum atque Indiarum Regi Catholico, æternum obſtricta. Ita vovemus, Hiſpali MDCLXXXIV, VI Idus Februarii.

Signat, Pro Decano & Capitulo
Almæ Patriarchalis Eccleſiæ Hiſpalenſis
Paulus Franciſcus Euſtachius
Secretarius.

Antverpienſis Librorum Cenſor Ordinarius, Eruditiſſimus D. Antonius Hoefflach *S. T. L. & Eccleſia apud nos Cathedralis* Canonicus Graduatus, *Approbationem ſuam eidem Libro hoc tenore ſubtexuit.*

TUm demum felices fore Reſpublicas, cum vel Philoſophi regnarent, vel philoſopharentur C Reges, dictum unius ex Antiquis fuit; veriſſimum, ſi Chriſtiane intellectum; ita ſcilicet ut Philoſophiæ nomine accipiatur amor ſtudiumque Virtutis, ſecundum Chriſti Dei noſtri diſciplinam conſummatæ, quæ unica & ſola vere Sapientia eſt. Hanc quomodo ſemper ſectatus fuerit Ferdinandus III, re & nomine Sanctus Rex, etiam in illo ſupremæ poteſtatis culmine, luculenter demonſtrant ejus Acta, hoc in libro ex Coævorum fere ſcriptis collecta. In quibus atque in adjunctis *R. P. Danielis Papebrochii S. I. Theologi* Hiſtoricis Annotationibus & Commentariis, non modo nihil reperi aut ſanæ fidei aut bonis moribus contrarium; ſed multum etiam ſanctæ ædificationis & eruditionis curioſæ. Proinde cenſeo expedire, ut præſens opuſculum, ſumptum ex Actis Sanctorum Maji poſterioribus, quæ poſt tres jam editos in quatuor alios diviſa ſub prælo ſudant, præmittatur; velut ſpecimen allatum ex vernantiſſimo omnigenæ varietatis horto, quem ſperamus brevi totum aſpicere omnium viſibus & uſibus reſeratum. In hujus itaque pulcherrimi floris contemplatione tantiſper fixi, laudemus Deum, & gratulemur inclitis Hiſpaniarum Regnis, quæ Ferdinandum ſibi Regem, Ec[illegible] Militanti Propugnatorem, Triumphanti Sanctum, Principibus Exemplar, omnibus Patro[illegible] pr[illegible]erunt. Dabam Antverpiæ MDCLXXXIV, VII Id. Martii.

Hactenus ipſomet in Libro edita omnia; *hic vero non* D *tam ad commendationem ejus ſubjuncta, nedum ad laudem Collectoris (cui plus ſatis mercedis fuit eritque de commiſſis hic & alibi erroribus admoneri) quam ut ii qui Sanctum tali occaſione honoratum ſuis elogiis voluerunt, aliquem pietatis ſuæ fructum ad poſteros referant. Ut autem fructus iſte ad plures ſeſe extenderet, placuit prælaudatis Decano & Capitulo editi jam in lucem libri ad quingenta exemplaria liberali mox animo per Italiam, Germaniam, Belgium ac Galliam, potiſſimum vero per Hiſpaniam diſtribuenda mandare; ut quantum in ſe erat ubique legenda præberetur Actorum ejus hiſtoria, cujus omnis hactenus fere notitia continebatur in Lectionibus Officii proprii, necdum ultra Hiſpanicæ Monarchiæ terminos recitari permiſſis. Id autem ut cunctis ubique terrarum Clericis, aliiſque ad Horarum Canonicarum penſum obligatis liceret, vel etiam mandaretur ab Apoſtolica Sede; libri prædicti exemplar in Urbem miſſum eſt & per unum Canonicorum delatum ad Pedes Sanctiſſimi Domini noſtri, cum multa gratulatione felicium ſucceſſuum ex Chriſtianorum Principum fœdere contra Turcas per ipſum conciliato.*

S. FERDINANDI E

erga Sanctiſſ. Euchariſtiam reverentia, olim à Rodulfo Habſpurgico in Germania, nuper a Carolo II Hiſp. & Ind. Rege Cath. in Matritenſis Urbis conſpectu repræſentata.

R*Ecogitanti mihi, quanta cum animi corporiſque demiſſione*, Rex Sanctus, *Dominici Corporis Viatico muniendus ad mortem, divinum iſtud pignus exceperit*, de lecto in genua ſe conjiciens, collumque laqueo aſſumpto implicans, *uti dicitur in ejus Chronica num.* 146; *congruum videtur reducere etiam animum oculoſque ad effigiem* Regis *noſtri, qualem ex Propylæo Maji, ad hæc ſingularia Actorum Ferdinandæorum exemplaria ornanda tranſtuli; & cauſam reddere, cur ſupra Columnas, ex* Caroli *tritavi ſymbolo utrimque poſitas, talis verſus legatur,*

PLUS quam Majorum virtus proceſſerit ULTRA

Quamquam enim id explicare videatur circumpoſitus limbus, in quo ſummum tenente Regnorum moderatrice Sapientia, *aſſiſtentibuſque hinc quidem ſimplicis ad divina* Devotionis Affectu; *inde firma myſteriorum Chriſtianorum* Fide, *ſubtus apparet* Rex *genuflexus, pau-* F *pere in tugurio, interim dum Sacerdos moribundo ægro Dominici Corporis Viaticum miniſtrat: tanta tamen* Monarchæ noſtri *Religio*, Rodulphi Habſpurgici *exemplum renovans, quin etiam excedens, cognoſci diſtinctius meretur. Placeat ergo uberiorem rei geſtæ narrationem diſcere ex Epiſtola, Antverpiam perſcripta Matrito,* XIII *Kalend. Februarii, anno* MDCLXXXV; *& ideam occurſus, Homines Angeloſque in admirationem rapientis, velut in ipſo ubi accidit loco, accipe ex tabula, omnia ad amiſſim repræſentante, præterquam anni tempeſtatem. Etenim ea tunc hiemalis fuit; ſed merebatur verna fieri, ad pompæ tam religioſæ ſpectaculum. Itaque ingenioſus Pictor, talem videri fecit, qualem divino præter naturam miraculo credebat ſubito apparituram cælo terræque, niſi miraculorum ſatis fuiſſet,* Deum, *ſub Euchariſtica ſpecie, ad humilem pauperis ruſtici caſam ſe deferendum præbuiſſe; &* Regem, *in genua provolutum, currum cedere vaſallo ſuo, tanti ferculi bajulo. Epiſtola ipſius hic tenor erat:*

Actiones quædam tam illuſtres ſunt, ut minio aurove depingi potius, quam communi tinctura mereantur deſcribi. Talis fuit ea, quæ Hiſpanicam Aulam in ſtuporem rapuit nudius tertius, tam eximiæ religioſitatis exemplo edita à Rege ac Domino noſtro,

Pag. 132

A noſtro, vere Catholico, prorſus ut videatur Pater æternus, ipſam Filio ſuo unigenito in ſtrenam anni novi ineuntis repoſuiſſe, ex æterno ſuo arcanoque conſilio, ipſum inter homines identidem novis honoribus extollendi; omnibus quidem ſua dignitate inferioribus, ejuſmodi tamen, ut nova veteribus ſemper præcellant, dubiumque faciant, an ſecuturi poſt anni majus aliquid digniuſque viſuros ſe poſſint ſperare.

Dies XX Januarii, glorioſo Martyri S. Sebaſtiano ſacer, tam ſerenus à nubibus, à ventis quietus, à ſole amœnus illuxit Regiæ huic Madritenſi urbi, ut cælum videretur compenſata velle paucis horis prægreſſa plurium noctium algidarum frigora. Tam grata aëris temperatiſſimi opportunitas elicuit in campos, ad ſerenitatem auræ captandam, quidquid erat Rhedarum Nobiliumque; aliis Pardum verſus viam tenentibus, aliis per S. Bernardini portam ſine numero ſeſe effundentibus; inter quos fuit etiam Rex ipſe. Forte contigit ut eàdem horâ, à S. Marci Vicariali eccleſia, intra Martinianę Parochiæ terminos conſtituta, egrederetur Sacerdos cum Venerabili Sacramento, Viaticum adminiſtraturus pauperi cuidam olitori, graviter ægro-
B tanti, in vico à Micis-calentibus nomen nacto. Ibat ille, ſuperpelliceum indutus quidem, ſed injecto tectum pallio, & Clericello uno dumtaxat ad lumen præferendum comitatus; quemadmodum uſus fieri patitur, quoties vel locorum diſtantia, vel infirmorum urgens neceſſitas prohibet inſtructiorem pompam adornari. Ita per S. Bernardini portam egreſſus, compendium ſimul quærebat viæ perditi aptioris, ſimul & occurſum vitabat equorum hominumque tam multorum, quot ea hora tractum illum occupabant, ſolâ inclinati humiliter capitis reverentiâ, ex eo quem occupabant loco, ſalutantium tranſeuntem, ne quam oblectationis eo tempore quæſitæ moram paterentur. Sed omnibus religioſior Rex, cujus Rhedæ propinquior erat Sacerdos, quando ſecundum Villam-Floridam, per conſitas ibi cupreſſos, decuſſanda ei publica via erat ituro in locum deſignatum; cognoſcenſque illum tali in habitu geſtare penes ſe aliquid Chriſtianorum myſteriorum, quæſivit, Sanctiſſimumne, an vero ſacrum Oleum deportaret. Ut autem ille
C reſpondit, Sanctiſſimum: continuo ejiciens ſeſe è Rheda, humoque ſtratus, adoravit Dominum ſuum. Deinde conſurgens, &, præter Regiæ ſuæ Majeſtatis uſum, Mercedis compellatione honorifica Sacerdotem cohoneſtans (veluti qui ſe conſervum crederet habentis ſecum communem utriuſque Dominum; nec æquum cenſeret, tali jam fungentem miniſterio, eodem quo vaſallos loco habere) Sacerdotem, inquam, Rex oravit, in ſuam ut tranſiret Rhedam, & locum unde ceſſerat occuparet; Clerico mandans, inſidere portellam, ſuiſque eam manibus cum quanta potuit reverentia claudens. Tum ipſe nudo vertice, & galerum altera manu tenens, altera portellam apprehendens, ſequi ex latere Rhedæ pedes, quouſque veniretur in locum jacentis infirmi. Ibi rurſum Rex portellam aperuit, Presbyterumque cum Domino, velut pediſſequus, retro affectans, ingreſſus ad decumbentem eſt: & manſit genuflexus nuda in humo, quoad uſque officio ſuo functus eſſet Sacerdos; vix ſatis ſui compos, præ admiratione tam excellentis Religionis, cum in Regio illo vultu legeret, quantâ reverentiâ deberet ipſe ſacris Myſteriis operari. Peracto miniſterio, quæſivit ſua Majeſtas, quis ſtatus, quæ conditio infirmi eſſet: & bene inſtructus de ſingulis, congruam eo loci eleemoſynam reliquit; ſpem inſuper faciens elocandæ ad matrimonium filiæ, quam pupillam & omni orbam ſuffragio morte ſua is erat relicturus. Hinc rurſum itum ad Rhedam eſt, Presbyterque eodem quo antea modo intra eam locatus. Rex autem, ſecundariam alteram (quæ Status dicitur, & Regii corporis latricem ſolet vacua ſubſequi) ita conſcendit & ſubſequi juſſit, quomodo ipſum metſoris in Palatia redeuntem aſſectari ſolent Nobiles ſui. Vulgata hujus novitatis fama eodem contraxit magnam populi rhedarumque multitudinem; ſtupentibus cunctis, & ex terreno Rege diſcentibus, quomodo deberent Cæleſtem venerari. Ita omnis iſtæc pompa, per totam quanta eſt viam ducta uſque in urbem eſt; ventumque ad Fontem Leganitorum, ubi Majeſtas ſua in pedes deſiliens, rurſumque ſtratoris officio fungens, Rhedam qua Sacerdos vehebatur aperuit; adoratumque Sacramentum ſecutus, intra eccleſiam S. Marci deduxit, ea alacritate vultus, reverenti modeſtiæ admixtâ, quæ Angelica potius quam humana videbatur: & genu flexus non aſſurrexit prius, quam finitâ ceremoniâ Benedictionem Presbyteri excepiſſet cum ceteris, petens ut is pro ſe oraret. Tum demum ad ſuam ſe Rhedam recepit inter feſtivos applauſus creberrimi populi, devotis interpolatos lacrymis; quas ſpectaculi religioſiſſimi venuſtas, per affectum teneræ devotionis, exprimebat. Admirationi quippe in hoc actu erant; non ſolum ſupereminens tanti Monarchæ dignitas, coram cæli terræque Domino ſeſe quanta poterat religione humiliantis; ſed etiam decor ubique ſummus, obſervatus à ſua Majeſtate, neque futuri occurſus præſciâ, neque conſilio cujuſquam inſtructâ, nec alio Ceremoniarum magiſtro uſâ quam interno dictamine Catholiciſſimi cordis ſui, aſſueti ſpiritualem auditum adhibere ſuggeſtionibus certiſſimæ fidei de veritate noſtrorum Sacramentorum. Fieri poſthac poterit ut multas magnaſque Regis noſtri victorias Fama annuntiet; ſed neſcio an ullam allatura ſit unquam Hiſpanicæ Nationi, Regi Deoque fideliſſimæ, quæ tot benedictiones accumulet ſuper caput illius, atque actus tam Heroici exemplum. Datum Matriti, XXIII Januarii MDCLXXXV.

Eodem anno ex aliis litteris, itidem Matrito datis, ſed die XXI Iunii, ſic accepimus: Die XI hujus menſis, circa medium nonæ matutinæ, cum ſua Majeſtas veheretur ad eccleſiam Sancti Spiritus, Capellam (ut loquuntur) ibidem habiturus, obvium habuit, prope Italorum Xenodochium, Curatum parochialis eccleſiæ S. Sebaſtiani, egreſſum cum venerabili Euchariſtia, ad eam miniſtrandam cuidam paupe-culæ, commoranti pone prædictum Xenodochium. Eo viſo Majeſtas ſua ſtatim è curru deſilivit in pedes, cœpitque Sacerdotem proſequi uſque ad domum infirmæ: quæ poſtquam fuit divino illo cibo refecta, imperavit Rex Parocho atque Sacriſtæ Rhedam ut ſuam conſcenderent, & ad Parochiam poſt eos perrexit ſemper pedes. Ibi ſuſcepta benedictione, denuo in Currum aſcendit, ſeque ad eccleſiam Sancti Spiritus, quo iter inſtituerat, vehi juſſit, Sacris interfuturus. *Ita poſterior ſcriptor, ſimplici relatione ideo (ut reor) contentus; quia præcedentis facinoris memoriâ necdum obliteratâ, neceſſe non putaverit operoſius lectorem commovere. Et ſimilia crediderim, ſubſecutis deinde annis hiſce tribus; adeo fuiſſe frequentia, ut denique admirationi eſſe & perſcribi deſierint; ſed non etiam efficaciter movere animos ſubditorum, ad exemplum tam ſanctum conſectandum.*

A

CELSISSIMO ET POTENTISSIMO

ROMANORUM IMPERATORI,

LEOPOLDO IGNATIO.

Sacra Cæsarea Majestas.

HIstoriam sacram S. Ferdinandi, Castellæ & Legionis Regis, almę nostrę Ecclesiæ munificentissimi Erectoris, olim ab Hispanis Scriptoribus, nunc vero extero etiā calamo exaratā, & Belgicis typis, nobis procurantibus, cusam, Cæsareæ tuæ Majestati reverenter sistimus; gratumque futurum obsequium nostrum ex ipsius operis argumento nobis pollicemur. Erit quippe Cæsareæ tuæ Majestati non injucundum Sanctissimi progenitoris, cujus decimus tertius Nepos numeraris, præclara facta, rerumque ab eo gestarum seriem evolvere; cum in ea, si magnanimitatem spectare velis; egregia facinora & animi vere Regii inclitæ dotes passim occurrant; si pietatem; justitiæ, religionis, omnium denique virtutum domestica exempla valeas contemplari. Hoc etiam, inter plurima, Augustissimæ Domus Principibus Deus indulsit, ut tam ad fortiter & gloriose, quam ad pie sancteque operandum gentilitiis acuantur, nec alienis egeant incitamentis. Emicuit inter ceteras Sancti Regis virtutes ardentissimus Fidei propagandæ zelus; atque inde etiam constans illud & ininterruptum in Austriacis Principibus tuendæ Catholicæ Religionis studium, pluribus abhinc seculis hereditarium, & veluti innatum, etiam invidis licebit agnoscere. Hujus rei iterata documenta præstitit Cæsarea tua Majestas; sed illud in paucis illustre, dum pro ea asserenda subditorum defectiones, & cum rebellibus Hungaris decennale jam bellum maluisti sustinere. Hoc fidei ardore inflammatus sanctissimus Rex, debellandis Mahometanis, juratis Christiani nominis hostibus, totus incubuit; & gravissimis licet, semper tamen periculis major, bello ex victoria insurgente, nobiliorem eis Hispanię nostræ partem eripuit. Omittimus, quæ Cæsarea tua Majestas, inclitique tui Majores, cum eisdem hostibus bella gesserint; nec vacat triumphos recensere, dum nos rapit, quod totius Europæ oculos rapuit, præsens hoc & periculosissimum cum Orientis Tyranno bellum: in quo Cæsarea tua Majestas exhibuit se, prudentia, magnanimitate, fortitudineque incomparabilem; & (ut maxima quæque verbo complectamur) dignissimum & gloriosissimum Sanctissimi ac Triumphatoris Ferdinandi Nepotem. Cohorruit sane Christianus Orbis ad Barbaricæ multitudinis irruptionem, & ad Viennæ obsessæ periculum fere contremuit: stetit tamen & infracta stetit Cæsareæ tuæ Majestatis invicta constantia. Hanc conjurata Rebellium & totius Ottomannici Imperii vires, non modo non evertere, sed nec commovere potuerunt; quin erecto supra discrimen animo, fortunæ tunc Barbaris blandientis iniquitatem sustinuit; auctisque copiis, subsidiis contractis, cunctisque sapientissime constitutis, duabus illis ad Possonium & prope Marchiam fluvium victoriis, ad maximam illam & seculis imprimis memorandam prolusit, qua innumeris Turcarum & Tartarorum copiis justo prælio cæsis ac fugatis, Viennæ libertatem, Religioni præsidium, Christianis provinciis securitatem, Sibi vero lætantium populorum plausus, & apud seram posteritatem immortalem gloriam comparavit. Exultat gaudio Orbis Christianus, & Cæsareæ tuæ Majestati æterno beneficio se devinctum fatetur; dum Tuis periculis, suam stabilitatem; curis & vigiliis, suam quietem & tranquillitatem, refert acceptam: sed & ipsum seculum, tali victoria nobilitatum, gestit quodammodo & superbit. Jactet elapsa ætas Viennam, à Solimanno viginti dierum obsidione nequidquam tentatam, profligatamque ad Naupactum felicissimo prælio Selimi classem, Melitamque servatam; præsens enim eamdem Urbem, bimestri spatio propugnatam acerrime, Viennensis pugnæ & Parcanensis stragis laureas, captumque Strigonium gloriosissime reponit, aliisque indies triumphis condecorari expectat. In id vero utrumque seculum conspirat, & fremente licet invidia testatur, immanem illam Ottomannici Imperii potentiam, sub Austriacorum Principum auspiciis, qua terra, qua mari, fortiter & feliciter debilitatam ac repressam. Sed novis adhuc cladibus infringendam à Cæsarea tua Majestate speramus, Augustissime Imperator. Aderit auxilio Sanctissimus Rex, qui præivit exemplo; nec deerit suis, qui implorantibus favet alienis; & qui toties pro Religione pugnavit, pro Religione pugnanti præsto erit; Christianasque legiones ea virtute cælitus roborabit, ut Cæsarea tua Majestas, Turcarum viribus penitus accisis, intima hostium penetrare. Crucisque trophæum inibi stabilire, & nobilissimas olim provincias in pristinam libertatem, & Orthodoxam Religionem valeat asserere. Ita vovemus: & Cæsareæ tuæ Majestati, ut Christianæ Reipublicæ salus exigit, diutinam incolumitatem & felicitatem precamur. Hispali, ex nostra Capitulari aula, Die 11 mensis Martii, Anno Domini MDCLXXXIV.

Infra scriptum signatumque erat, ut supra.

Corruptus Viennæ aër morbique grassantes, & ruinarum reparandarum necessitas, adhuc prohibuerant, ne mox à soluta obsidione Viennam repeteret Imperator, & Lintzii subsistere totam Aulam coëgerat; ibidemque hærebat adhuc, quando illuc allatus & traditus est Liber ineunte æstate. Hinc dum indies paratur remigratio in repurgatam tandem Regiam; & Cancellaria Cæsarea, magno molimine relata, in pristinum ordinatur statum; dilata usque in Septembrim fuit expeditio Responsi, quod inscribebatur, Honorabilibus, Devotis, Nobis Dilectis, N. Decano & Capitulo Patriarchalis Ecclesiæ Hispalensis, *hoc tenore.*

LEOPOLDUS D. G.

Romanorum Imperator semper Augustus, Serviæ, Hungariæ, Bohemiæ Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Comes Tyrolis &c.

ACcepimus ante aliquot menses vitam S. Ferdinandi III Regis Castellę & Legionis, eruditè conscriptam, ac deinde typo datam, Nobis vero à vobis destinatam & dedicatam. Eam sicut ob viri Sanctitatem venerabundo animo recepimus; ita propensam vestram erga Nos observantiam, & quam obsequioso animi affectu utramque Nostram Domum prosequamini, ex litteris vestris abundè perspeximus. Fuit sanè hujus libri munus Nobis gratissimum, & dignum, quod Cæsareâ benignitate, dum se opportunitates ferent, compensemus; harum utpote

A te nullas prætermittemus, quibus honorabili Capitulo Hiſpalenſi univerſim, vobiſque ſingulis Cæſareæ noſtrę gratiæ promptitudinem benigne teſtatam facere poſſimus. Datum Viennæ v Septembris MDCLXXXIV.

Celſiſſimo ac Potentiſſimo Principi

IOANNI REGI POLONIÆ.

Potentiſſime & Inviƈtiſſime Rex.

EXimiæ virtutes illuſtriaque facinora S. Ferdinandi, Caſtellæ & Legionis Regis, ab Hiſpanis ſcriptoribus vernacula lingua litterarum monumentis commendata, prodeunt nunc in Europæ theatrum, nobis procurantibus, Latino ſermone conſcripta: neque veriti ſumus Piiſſimo & Inviƈtiſſimo Regi opus ſiſtere, materiæ argumento non minus Sacrum, quam Regium. Impellimur ſane, Majeſtatem tuam, quam Orbis Chriſtianus ſuſpicit & ſummis laudibus celebrat, aliqua de- B vinƈtiſſimæ noſtræ obſervantiæ ſignificatione revereri, ſimulque declarare ſtudium propagandæ pietatis, erga almæ noſtræ Eccleſiæ ſanƈtitate & munificentia præclariſſimum Ereƈtorem. Si enim Majeſtas Tua ſacræ ejus hiſtoriæ favebit (favebit autem humaniſſime) & in ea clementiæ juſtitiam, regio ſplendori humilitatem, manſuetudini bellicam in fidei hoſtes fortitudinem, majeſtatem humanitati, conjunƈtamque cilicio purpuram contempletur; haud dubium eſt, quin in Sanƈtiſſimum Regem ſingulari quadam & ſpeciali religione afficiatur. Acceſſit his, piiſſimi Principis exemplar, & tot in Mahometanos pro gloria Crucis ſuſceptis expeditionibus incliti, Majeſtati tuæ peculiari quodam jure deberi; quam in hoc ferreo ſeculo, quo impotens dominandi ambitio deploranda inter Chriſtianos Principes diſſidia excitavit & fovet, Pater ille miſericordiarum, qui Chriſtianam rempublicam periclitari aliquando ſinit, perire numquam, ad eam tuendam & infidelium vires conterendas ſpeciali ſuæ providentiæ beneficio deſtinavit, erexit, roboravit. Teſtatur id (ut alia de tua Majeſtate, quamvis nobiliſſima, omittamus) recens hæc & terribilis belli Turcici in Cæſarem commota tempeſtas; quæ primi impetus turbine ruptis Hungariæ aggeribus, Auſtriaque cædibus & incendiis vaſtata, Viennæ in- C cubuit; atque inde grandines, fulgura, ſanguineoſque imbres ceteris Chriſtianis Provinciis minabatur. In hac ſæviſſima procella, horridaque periculi impendentis imagine, omnia mœſta, turbida, caliginoſa omnia: ubi vero Majeſtas Tua ſacro fœderi ſubſcripſit, prima quædam ſerenitatis lux albeſcere cœpit, quæ conſternatos omnes populos, quibus Religionis cura cordi eſt, nonnihil recreavit. Sed poſtquam nuntiatum eſt, Majeſtatem tuam colleƈtis copiis profeƈtionem parare, in procinƈtu eſſe, jamque in Cæſareis ad Danubium caſtris expeƈtari; tunc quidem, velut aperiente ſe die, è timore in fiduciam traduƈti ereƈtique animi, nec jam de eventu, ſed de opportuno adventu ſoliciti, Majeſtati Tuæ facile & expeditum iter conceptis votis precabantur. Optatam tandem ſerenitatem Majeſtas Tua reddidit, nec ullus Chriſtianæ Reipublicæ purior & hilarior dies effulſit, quam ille, quo Majeſtas Tua integris Ottomannici Imperii viribus & Tartarorum copiis acerrima pugna profligatis, Viennam perituram ab excidio, fortiſſimos propugnatores ab interitu, finitimas Regiones à tyrannide, populorum Nationes integras à ſervitute, Chriſtiani nominis D honorem à dedecore, ſacrataque Deo templa à nefariis ritibus eripuit ac ſervavit. Nec ſtetit hic inviƈti animi virtus, quamquam ſuſceptæ provinciæ ac totius Europæ expeƈtationi cumulatiſſime ſuffecerat. Ereptos noƈtis beneficio Barbaros inſecuta, novo ad Parkanum prælio, ad internecionem delevit quidquid roboris ex hoſtilibus copiis viƈtrici Majeſtatis Tuæ dexteræ fuga ſubduxerat. Et vero nobiliſſima hac & in primis illuſtri viƈtoria ſervatus Chriſtianus Orbis Majeſtati tuæ immortales grates agit, & in ejus venerationem atque amorem religioſe conſpirat; celeritatem, præſentiſſimumque in periculis animum, & inviƈtam fortitudinem, debitis laudum titulis celebrat & extollit: at Majeſtatem tuam, non pro focis, ſed pro aris; non ſibi, ſed Deo, ſed Eccleſiæ pugnantem; Regiamque Perſonam & Sereniſſimi Principis Iacobi præliorum diſcrimini inter prōptiſſimos objeƈtam, miratur ac ſtupet, ſtupebitque ac mirabitur ſera poſteritas. Nec eſt jam, quod de ſeculi iniquitate valde queramur: huic enim religioſiſſimæ magnanimitatis exemplo invidere potuiſſent etiam aurea illa ſurgentis Eccleſiæ tempora. Atque utinam ceteri Principes modo inviderent, & Majeſtatis tuæ non ſolum faƈtis, ſed E etiam litteris excitati, aliquid ſuo nomine dignum in communem hoſtem moliri vellent; vel ſaltem puderet, quæſitis coloribus omnia miſcere, & oblatam debellandi ſuperbi tyranni opportunitatem, honoris ſui numquam delenda nota, corrumpere. Sed hæc forſan, ſinente Deo ita eveniunt, ut dum fluxam, & ne optandam quidem gloriam captant illi; veræ & ſolidæ copioſiſſimam ſegetem Majeſtati tuę amplius demetendam relinquant. Pergit autem Majeſtas tua, uti inſtituit iteratis cladibus fraƈtos hoſtes urgere; & Deo auſpice, partis viƈtoriis novos ſuperaddet triumphos, Chriſtiani nominis gloriam viƈtricibus armis late protendens. Non poſſunt enim Majeſtati tuæ non eſſe proſpera omnia, quæ ſe Sereniſſimumque Principem, in ſpem nobiliſſimi Imperii educatum, tam pie generoſeque pro Religione devovit. Quod dum ex corde vovemus; Majeſtati tuæ fauſta omnia, & poſt longiſſimum & fortunatiſſimum vitæ curſum æternam felicitatem precamur. Hiſpali ex noſtra Capitulari aula. Die XX Menſis Martii. Anno Domini MDCLXXXIV.

Subſcriptum erat & ſignatum ut ſupra: ſed Rege in Caſtris tantum non hiemante, longiſque terrarum inter- F *vallis remoto Cracovia, ſero valde perlatus Liber cùm Epiſtola eſt, ſerius etiam oblatus Majeſtati ſuæ; mortuo inter caſtrenſes in Hungaria labores Confeſſario Regio, cui res fuerat commendata; ac nemine porro exiſtente qui ſui officii eſſe putaret reſponſum Regiæ Humanitatis expediendum curare. Ita unus alterque tranſiit annus, nuſquam fere ſtabiliter agente Rege; quoad R.P. Carolus Mauritius Vota è Societate Ieſu, Regi ob Hiſtoricarum Mathematicarumque rerum ſcientiam cariſſimus, & Librum & Epiſtolam Regiis in Scriniis requiſivit ac reperit; annuenteque ſibi Rege, quod hic pridem factum voluerat, citra moram conſcriptum eſt reſponſum, cujus tenor fuit inſcriptus* Venerabilibus & Clariſſimis Prælatis, Decano, Canonicis, totique almæ Patriarchalis Eccleſiæ Hiſpalenſis Capitulo, ſincere Nobis dileƈtis.

JOAN-

A

JOANNES TERTIUS

Dei gratia Rex Poloniæ, Magnus Dux Lithuaniæ, Rußiæ, Prußiæ, Mazoviæ, Samogitiæ, Kioviæ, Podlachiæ, Livoniæ, Smolenſciæ, Severiæ, Czernikoviæque.

VEnerabiles, Clariſſimi, ſincere nobis dilecti. Quemadmodum eximiæ Pietatis Veſtræ documentum eſt, quod Divus Ferdinandus, Almæ Veſtræ Patriarchalis Eccleſiæ Fundator, ceu alter Phœnix ſacris excitatus ex cineribus, tam modo è prælo glorioſus, quam olim è prælio victorioſus, iterum in orbem prodeat Chriſtianum: ita inſignis Urbanitatis veſtræ eſt argumentum, quod ad nos tantis terrarum ſpatiis diſſitos, hoc Regalis fortitudinis ac pietatis dirigere voluiſtis archetypon. Nobis equidem, qui hactenus heroica Catholicorum Regum, & inclitæ Gentis Hiſpanicæ toto orbe celeberrimæ, contra Chriſtiani nominis hoſtes facinora, admirabundi ſuſpeximus, ſemper in animo fuit invictiſſimi pro gloriâ Crucis athletæ Ferdinandi colere memoriam, & qua poſſumus factorum ejus imitari celſitudinem. Nunc vero, cum & ſeriem ſanctiſſimæ illius vitæ veris adumbratam coloribus, veſtro munere, Nobis relegere licet; enixius conabimur, pro re Chriſtianâ & fide orthodoxâ, actiones noſtras ad hancce ideam, tam ſancti Deoque cari Regis ope ac patrocinio efformare. Id vero, inter optime de vobis meriti Principis exempla, non poſtremum apud nos erit, ut Venerabile Capitulum veſtrum, quod à tam ſancto Monarcha fundatum ſe gloriatur, Regalis noſtræ benevolentiæ æſtimationiſque ſpecimina, quoties ſe tulerit occaſio, experiatur. Interea omnis boni & felicitatis incrementa Venerabili Capitulo veſtro cælitus exoptamus, ac nos, Regiam Domum, Regnumque noſtrum, Sanctæ Veſtræ Hiſpalenſis Eccleſiæ precibus impenſe commendamus. Dabantur Leopoli, die XII Martii, anno Domini milleſimo ſexcenteſimo octogeſimo ſeptimo, Regni vero noſtri decimo quarto.

D

JOANNES REX.

